РУССКАЯ
ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА

ИЗДАВАЕМАЯ

АРХЕОГРАФИЧЕСКОЮ КОММИССІЕЮ.

ТОМЪ ПЕРВЫЙ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.
Печатня В. И. Головина, Владимірская, домъ № 15.
1872.

РУССКАЯ
ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛІОТЕКА.

РУССКАЯ

ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛІОТЕКА

ИЗДАВАЕМАЯ

АРХЕОГРАФИЧЕСКОЮ КОММИССІЕЮ.

ТОМЪ ПЕРВЫЙ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.
1872.

Напечатано по опредѣленію Археографической Коммиссіи.

Печатня В. И. Головина, Владимірская, домъ № 15, кв. № 3.

ПАМЯТНИКИ,

ОТНОСЯЩІЕСЯ КЪ СМУТНОМУ ВРЕМЕНИ.

Извлечены изъ рукописей Императорской Публичной Библіотеки
и Главнаго Штаба.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Археографическая Коммиссія въ засѣданіи своемъ 18 октября 1869 г., по предложенію А. Ѳ. Бычкова, постановила печатать особымъ изданіемъ матеріалы изъ рукописей Императорской Публичной Библіотеки на иностранныхъ языкахъ, касающіеся сѣверо-западнаго края Россіи и Малороссіи и объясняющіе ихъ отношенія къ Россіи и Польшѣ[1]).

Печатать ихъ постановлено въ отдѣлѣ памятниковъ подъ названіемъ: Русская Историческая Библіотека, издаваемая Археографическою Коммиссіей. По разсмотрѣніи важнѣйшихъ изъ матеріаловъ этого рода Императорской Публичной Библіотеки, а также рукописей Главнаго Штаба, Коммиссія постановила напечатать прежде всего матеріалы, относящіеся къ исторіи смутнаго времени въ Россіи и ближайшихъ къ нему событій.

Въ настоящій томъ Русской Исторической Библіотеки, издаваемой Археографической Коммиссіей, вошли слѣдующіе памятники.

I. Изъ рукописи Императорской Публичной Библіотеки, на польскомъ языкѣ F. IV, № 119.

Рукопись эта заключаетъ въ себѣ дневникъ польскаго сейма 1605 года, на которомъ, между прочимъ, обсуждался вопросъ, оказывать ли содѣйствіе объявившемуся въ Польшѣ царевичу Димитрію (первому самозванцу)? Отрывки изъ этого дневника, касающіеся дѣлъ перваго самозванца, напечатаны въ настоящемъ томѣ Исторической Библіотеки. Они состоятъ изъ посольскихъ инструкцій нѣкоторыхъ воеводствъ и изъ мнѣній, поданныхъ на сеймѣ. Замѣчательно, что и въ посольскихъ инструкціяхъ, и въ

---

[1]) См. Лѣтопись занятій Археографической Коммисіи за четыре года (1867—1871), отд. IV, стр. 108—109.

мнѣніяхъ членовъ сейма 1605 года о самозванцѣ осуждается содѣйствіе ему и заявляется опасеніе, какъ бы Польша не поплатилась за это. Особенно замѣчательно извѣстное мнѣніе объ этомъ канцлера и гетмана Яна Замойскаго, которое здѣсь издано по одной изъ лучшихъ редакцій и даже тѣ его части, которыя касаются другихъ дѣлъ.

Въ нѣкоторыхъ сеймовыхъ мнѣніяхъ, а также въ мнѣніи, высказанномъ отъ имени короля Сигизмунда III, заявляется, что король Сигизмундъ III не оказываетъ содѣйствія самозванцу, что̀, какъ извѣстно, опровергается многочисленными свидѣтельствами и документами и, между прочимъ, тѣмъ, что король не утвердилъ постановленія того же сейма 1605 года, постановленія, которымъ запрещалось подданнымъ Польши поддерживать самозванца и предписывалось наказывать ихъ за это. Изъ этой же рукописи напечатаны въ настоящемъ томѣ: а) описаніе обрученія Марины въ Краковѣ съ представителемъ самозванца Власьевымъ или, точнѣе, описаніе вѣнчанія ея съ нимъ по латинскому обряду, и б) списки подарковъ, поднесенныхъ Маринѣ и другимъ лицамъ на этомъ обрученіи, а также послѣ, въ Промникѣ.

II. Изъ рукописи Императорской Публичной Библіотеки, на польскомъ языкѣ F. IV, № 33.

Въ этой рукописи заключается, между прочимъ, дневникъ событій, относящихся къ смутному времени съ 1603 г. по 1613. По заглавію, сдѣланному на корешкѣ этой рукописи, дневникъ этотъ сталъ извѣстенъ между учеными подъ именемъ исторіи ложнаго Димитрія (Historya Dmitra fałszywego); но это названіе не совсѣмъ точно. Въ дневникѣ этомъ излагается исторія двухъ лже-Димитріевъ — перваго и втораго (Тушинскаго) или, правильнѣе — дневникъ событій изъ временъ втораго самозванца и Междуцарствія. О первомъ самозванцѣ здѣсь самыя краткія извѣстія. Затѣмъ слѣдуетъ описаніе допросовъ полякамъ въ Москвѣ послѣ убійства перваго самозванца [1]) далѣе—краткія свѣдѣнія о возстаніи въ Сѣверской области, о Болотниковѣ, Заруцкомъ, о появленіи самозванца Петра, о пораженіи ихъ Шуйскимъ и о появленіи втораго (Тушинскаго самозванца [2]). Собственно, дневникъ начи-

[1]) Стр. 87—121. — [2]) Стр. 121—124.

нается съ 2 сентября 1607 г., съ прибытія къ этому самозванцу Мозырскаго хорунжаго Будилы [1]) и оканчивается письмомъ, какъ видно по контексту, тогоже Будилы къ королю отъ 14 января 1613 года изъ Нижняго-Новгорода, изъ тюрьмы. Это даетъ поводъ думать, что дневникъ этотъ составленъ или самимъ Будилой или лицемъ близкимъ къ нему. Это подтверждается и тѣмъ, что въ дневникѣ дается довольно много вниманія дѣламъ Будилы. Впрочемъ, есть въ немъ подробныя описанія и такихъ дѣлъ, въ которыхъ Будило не участвовалъ. Указываемъ страницы, на которыхъ можно найти данныя для изслѣдованія объ авторѣ дневника или, по крайней мѣрѣ, о томъ, изъ чьихъ рукъ онъ бралъ свои матеріалы [2]).

Въ этомъ дневникѣ нѣкоторыя событія, относящіяся къ смутному времени съ 1607 по 1613 г. довольно подробно описаны, какъ напримѣръ: Болховская битва [3]), движеніе Скопина-Шуйскаго отъ Твери къ Москвѣ [4]), хлопоты Тушинскаго самозванца удержать при себѣ тушинцевъ 1610 [5]), движеніе тушинцевъ изъ Калуги къ Москвѣ 1611 г. [6]), время осады польскаго войска въ Москвѣ [7]). Еще болѣе важны свѣдѣнія дневника о сборѣ ополченія у Ярославля 1609 г. для соединенія съ Скопинымъ-Шуйскимъ [8]), объ ополченіи Трубецкаго, Заруцкаго и Ляпунова [9]), объ ополченіи Пожарскаго и Минина [10]), объ убійствѣ Ляпунова [11]), о приведеніи казаками къ присягѣ на имя Псковскаго самозванца Трубецкаго, Заруцкаго и другихъ воеводъ [12]), о голодѣ въ польскомъ войскѣ, осажденномъ въ Кремлѣ [13]), о спасеніи поляковъ отъ гибели въ Нижнемъ матерью князя Пожарскаго [14]) и, наконецъ, переписка между Пожарскимъ и главными вождями осажденнаго въ Кремлѣ польскаго войска—Стравинскимъ и Будилой [15]).

III. Изъ рукописи Библіотеки Главнаго Штаба № 3267.

Въ этой рукописи находятся, между прочимъ, два повѣствованія о смутныхъ временахъ.

1) Описаніе похода перваго самозванца, составленное ротмистромъ и дворяниномъ его Станиславомъ Борщей. Описаніе это

---

[1]) Стр. 124. — [2]) Стр. 126, 136, 138, 186, 195, 198, 199, 203, 223, 229, 246, 247, 91. — [3]) Стр 130—134. — [4]) Стр. 157—165. — [5]) Стр. 188—9, 193—5 — [6]) Стр. 223.— [7]) Стр. 254. — [8]) Стр. 151—156. — [9]) Стр. 227—8. — [10]) Стр. 315—317. — [11]) Стр. 251.— [12]) Стр. 287. — [13]) Стр. 348—350. — [14]) Стр. 355. — [15]) Стр. 326—338.

составлено точно, обстоятельно. По нему удобно прослѣдить походъ въ Россію перваго самозванца. Довольно подробно описаны битвы подъ Новгородомъ-Сѣверскимъ и подъ Сѣвскомъ. Къ этому описанію приложены инструкціи и посольскія рѣчи польскихъ пословъ къ первому самозванцу—Олесницкаго и Гонсѣвскаго съ отвѣтомъ самозванца, и составленное этими послами описаніе убійства самозванца.

2) Дневникъ похода въ Россію польскаго короля Сигизмунда III. Дневникъ этотъ начиняется росписаніемъ отрядовъ, шедшихъ въ походѣ подъ Смоленскъ съ королемъ, и затѣмъ—дневными замѣтками съ 5 числа сентября 1609 г., когда король находился въ Оршѣ. Дневникъ этотъ не конченъ авторомъ. Въ немъ недостаетъ описанія послѣдняго приступа и взятія Смоленска. Онъ оканчивается 7 числомъ января 1611 г., именно: переговорами осаждающихъ съ осажденными о сдачѣ Смоленска.

Дневникъ этотъ писанъ довольно свѣдущимъ лицемъ, но не посвященнымъ во всѣ тайны. О тайныхъ совѣщаніяхъ короля съ сенаторами и однихъ сенаторовъ онъ ничего не говоритъ. Одно, впрочемъ, мѣсто [1]) даетъ основаніе думать, что авторъ скрывалъ иныя свѣдѣнія, не записывалъ, такъ какъ дневникъ его, видно, тогда же въ лагерѣ читался другими.

По характеру свѣдѣній и ихъ достовѣрности содержаніе этого дневника распадается на слѣдующія части:

а) Ходъ осады Смоленска. Свѣдѣнія объ этомъ записаны, очевидно, лицемъ близко знавшимъ и даже, вѣроятно, многое видѣвшимъ своими глазами и потому заслуживаютъ значительнаго вниманія и вѣры. Считаемъ не лишнимъ указать страницы, на которыхъ разсказывается важнѣйшее дѣло осаждающихъ и осажденныхъ—минная борьба [2]). Сюда же вносимъ указаніе страницъ о минной борьбѣ при осадѣ Смоленска Шеинымъ 1633 г. [3]). Указываемъ также страницы, на которыхъ разсказывается о неудачныхъ приступахъ [4]).

б) Свѣдѣнія, получавшіяся изъ Смоленска отъ перебѣжчиковъ и отъ плѣнныхъ. Тѣхъ и другихъ, особенно первыхъ, было много.

---

[1]) Стр. 516. — [2]) Стр. 516, 517, 518, 528, 530, 535, 536, 539, 636, 675, 676, 698, 699, 700. — [3]) Стр. 720, 728. — [4]) Стр. 638, 640—1, 644, 645, 653—4, 656—7, 700—1, 708.

Свѣдѣнія эти были явно преувеличены и въ самомъ дневникѣ иногда опровергаются одни другими. Указываемъ страницы, на которыхъ помѣщены эти свѣдѣнія [1]).

в) Извѣстія о дѣлахъ внутри Россіи. Кромѣ нѣкоторыхъ изъ нихъ, какъ напримѣръ, донесенія гонца Добка, комиссаровъ, посылаемыхъ въ Тушино, и гетмана Жолкевскаго, извѣстія эти также требуютъ строгой критики, такъ какъ большею частью основаны на слухахъ. Указываемъ страницы, на которыхъ помѣщены главнѣйшія изъ этихъ извѣстій [2]).

Не лишнимъ считаемъ сдѣлать еще слѣдующія указанія страницъ:

а) Переговоры или бесѣды осаждающихъ съ осажденными [3]). Во время этихъ переговоровъ или бесѣдъ поляки иногда прибѣгали къ крайнимъ мѣрамъ. Они обѣщали простымъ русскимъ имѣнія бояръ и подущали ихъ возстать противъ Шейна и расправиться съ нимъ подобно тому, какъ это сдѣлали въ Москвѣ съ царемъ Шуйскимъ [4]).

б) Русскіе бояре, переходившіе на сторону короля Сигизмунда [5]).

в) Упоминаніе о русскомъ мірѣ т. е. сходкѣ, представительствѣ народномъ въ Моравскѣ [6]), въ Черниговѣ [7]), въ Путивлѣ [8]), въ Бояхъ подъ Смоленскомъ [9]), въ Смоленскѣ [10]), въ Смоленскѣ [11]), въ Москвѣ [12]), въ Москвѣ [13]), въ Смоленскѣ [14]), въ Смоленскѣ [15]), въ Смоленскѣ [16]). Присоединены здѣсь указанія и изъ описанія Борши.

г) Башня въ Москвѣ съ особеннымъ устройствомъ внутри для преступниковъ [17]).

---

[1]) Стр. 433, 443, 449 452—3, 456, 457, 458, 463, 467, 470, 471, 477—8, 480, 484 488—9, 491, 494, 5, 495, 496, 499, 515, 520, 536, 537, 564—6, 569, 588, 594, 600, 602—3, 615, 616, 663, 635, 646, 672, 673, 688, 706, 7, 707.

[2]) Стр. 448, 464—5, 467, 470, 475, 476, 478, 482, 486, 488, 489, 492, 493—4, 498, 499, 504, 505, 507, 516, 518, 521, 530, 534, 536, 537, 538, 542, 545, 546, 547, 549, 551, 552, 553, 556, 557, 563, 568, 569, 574—5, 577, 579—81, 582, 583, 585—6, 589—90, 591, 3, 595, 598, 601—2, 607, 609, 617—30, 631, 641, 648, 658, 660, 668, 673, 676, 677, 686, 690, 709, 716.

[3]) Стр. 459, 462, 468—9, 484—5 506, 515, 572, 582, 630, 634, 640, 641, 663—7, 671, 672, 696, 698—9, 705, 718, 719.

[4]) Стр. 484—5, 705. — [5]) Стр. 517, 519, 529, 531, 540, 562, 588, 594. — [6]) Стр. 368.— [7]) Стр. 369. — [8]) Стр. 375. — [9]) Стр. 430. — [10]) Стр. 449. — [11]) Стр. 452—3. — [12]) Стр. 512. — [13]) Стр. 513. — [14]) Стр. 565. — [15]) Стр. 688. — [16]) Стр. 707. — [17]) Стр. 402.

д) Вредныя полякамъ внушенія въ Москвѣ западнорусскихъ купцовъ, которыхъ авторъ дневника называетъ злодѣйскою Русью [1]).

Часть этого дневника напечатана въ русскомъ переводѣ безъ подлинника въ XVII приложеніи къ 3 тому Исторіи Смутнаго Времени въ Россіи Д. Бутурлина.

IV. Изъ рукописи Императорской Публичной Библіотеки, по каталогу рукописей на разныхъ языкахъ F. IV, № 45.

Въ этомъ сборникѣ, заключающемъ въ себѣ, большею частью, письма за время 1632—1639 г., на стр. 363—399 находятся напечатанные въ настоящемъ изданіи отрывки дневника о войнѣ между Россіей и Польшей 1632—4 г., начавшейся осадой русскимъ войскомъ Смоленска и кончившейся Поляновскимъ миромъ. Дневникъ этотъ крайне отрывоченъ и кратокъ. Съ нѣкоторою подробностію описаны: пораженіе и сдача Владиславу русскаго войска подъ Смоленскомъ и осада Владиславомъ г. Бѣлой.

Всѣ, означенные памятники напечатаны въ русскомъ переводѣ въ текстѣ и въ подлинникѣ внизу, подъ текстомъ [2]).

Къ изданію этому приложены: 1) примѣчанія, 2) хронологическій указатель, 3) списокъ находящихся въ изданіи документовъ и 4) указатели — личныхъ именъ и географическихъ.

Всѣ, напечатанные историческіе матеріалы извѣстны уже нашимъ ученымъ и были ими изучаемы. Но Археографическая Коммиссія полагаетъ, что всѣ замѣчательные памятники и матеріалы, составляющіе первые историческіе памятники, открываемые и изучаемые нашими учеными, должны быть издаваемы.

Всѣ, изданные въ настоящемъ томѣ матеріалы, принадлежатъ къ числу первоисточниковъ исторіи Смутнаго Времени и, при всей краткости и отрывочности разсказа, заключаютъ въ себѣ высокій интересъ. Они рисуютъ со всею ясностію многія черты польскаго и русскаго народнаго быта и характера. Матеріалы эти обнимаютъ время самого большаго преобладанія и торжества Польши надъ Россіей. Время это начинается самымъ беззаконнымъ, воз-

---

[1]) Стр. 512. — [2]) Слова, напечатанныя въ русскомъ текстѣ особымъ шрифтомъ между скобками, внесены для ясности. Слова въ русскомъ и польскомъ текстахъ, поставленныя въ скобкахъ съ вопросительнымъ знакомъ, означаютъ догадки въ пропускахъ и невразумительныхъ мѣстахъ.

мущавшимъ лучшихъ польскихъ государственныхъ людей, нарушеніемъ со стороны Польши дружескихъ отношеній къ сосѣднему государству Россіи, недавно передъ тѣмъ скрѣпленныхъ мирнымъ договоромъ, и оканчивается, при страшномъ международномъ раздраженіи, предложеніемъ со стороны Поляковъ воздвигнуть столбъ въ память мира и союза двухъ Славянскихъ народовъ. Отъ начала до конца этого времени голосъ лучшихъ польскихъ и русскихъ людей, какъ Замойскаго, Жолкевскаго, Гермогена и Филарета былъ безсиленъ для устройства мирныхъ отношеній между Россіей и Польшей, и господствовалъ, съ одной стороны, фанатизмъ польскихъ людей іезуитской и крайне демократической партій, съ другой, разгулъ русскихъ людей, державшихся самозванцевъ, и оба они т. е. и польскій фанатизмъ, и русскій разгулъ равно устрояли погибель въ Россіи всего самобытнаго, благоустроеннаго. Россія спасена была единодушіемъ русскаго земскаго міра и религіознымъ, православнымъ одушевленіемъ. Когда русскіе, оживленные этими двумя силами, были въ сборѣ, въ городахъ, какъ въ Смоленскѣ, Бѣлой, Стародубѣ, или въ подвижныхъ городкахъ Скопина-Шуйскаго, или, наконецъ, въ станѣ Пожарскаго и Минина, они успѣшно выдерживали борьбу даже съ блистательною польскою храбростію и польскою тактикой. Польская страстность и тщеславіе и русская практичность, соединявшаяся часто съ истинной доблестію, очерчиваются со всею ясностію многими мѣстами издаваемыхъ матеріаловъ. Такъ, когда въ 1622 году князь Пожарскій написалъ осажденнымъ въ Кремлѣ Полякамъ простое, дѣловое письмо, въ которомъ доказывалъ безплодность ихъ сопротивленія и предлагалъ сдаться, польскіе вожди, Стровинскій и Будило, отвѣтили на это простое и дѣловое письмо самымъ оскорбительнымъ письмомъ, въ которомъ въ восторженныхъ словахъ изображаютъ свой патріотизмъ и глумятся надъ Пожарскимъ, Мининымъ, надъ цѣлымъ русскимъ народомъ, обзывая его самымъ коварнымъ, варварскимъ и трусливымъ во всемъ мірѣ, но какъ бы по странной игрѣ случая, одинъ изъ писавшихъ это оскорбительное письмо—Будило, сдавшись русскимъ, шесть недѣль спокойно живетъ у оскорбленнаго имъ Пожарскаго, исполняющаго свято данное слово — не губить сдавшихся поляковъ, и, затѣмъ, будучи сосланъ въ Нижній-Новгородъ, видитъ

среди тогоже варварскаго, по его письму, русскаго народа картину, напоминающую лучшія доблести римлянъ и достойную кисти даровитѣйшихъ художниковъ, видитъ, какъ старуха—мать тогоже Пожарскаго спасаетъ его — Будилу отъ ярости народа, который, при всей своей ярости, какъ дитя, покоряется простому, скромному напоминанію этой старухи о присягѣ ея сына сдавшимся полякамъ и о его службѣ отечеству. Будило однако не понялъ величія этой картины и не оцѣнилъ сдѣланнаго ему добра,—онъ остался недоволенъ, зачѣмъ его не держали въ чести, а посадили въ тюрьму. Любопытно сопоставить съ этимъ другой эпизодъ, расказанный въ послѣднемъ изъ издаваемыхъ матеріаловъ — отрывкахъ дневника войны 1632—4 г. Шеинъ подъ Смоленскомъ былъ разбитъ и запертъ въ тѣсномъ лагерѣ безъ продовольствія и бодрости войска. Литовскій гетманъ Радивилъ написалъ къ Шеину письмо съ предложеніемъ сдаться. Письмо это не имѣетъ ни малѣйшаго сходства съ скромнымъ, дѣловымъ письмомъ Пожарскаго и поразительно сходно съ письмомъ Стравинскаго и Будилы. Оно также наполнено оскорбленіями и глумленіемъ надъ русскими. Далѣе, Шеинъ, очевидно, вынужденный бывшими у него иноземцами, согласился на переговоры и началъ ихъ, но, получивъ извѣстіе, что Поляки ведутъ эти переговоры коварно, прервалъ ихъ и объявилъ своимъ, что скорѣе дастъ себя взорвать на пушкѣ, нежели подпишетъ этотъ договоръ. Поляки усилили пальбу, а иноземцы настоянія принять условія. Когда Шеинъ предложилъ полякамъ возобновить переговоры, то они объявили, что съ лжецами русскими не хотятъ больше имѣть дѣла, а пусть съ ихъ стороны ведутъ переговоры иноземцы. Иноземцы дѣйствительно окончили переговоры и къ вящшему униженію русскихъ во время унизительнаго церемоніала сдачи войска и поверженія предъ королемъ русскихъ знаменъ, иноземцы эти просили поляковъ дозволить имъ подходить и цѣловать руку польскаго короля, а русскіе вызваны были благодарить короля, что оказалъ имъ милость, не погубилъ ихъ. — Замѣчательно, что униженіе, которому подверглись русскіе подъ Смоленскомъ въ такой жестокой степени и особенно въ лицѣ такаго знаменитаго человѣка, какъ Шеинъ, производило на русскій народъ совершенно обратное дѣйствіе, нежели какого ожидали, безъ сомнѣнія, поляки. Жители Бѣлой,

которую Владиславъ вслѣдъ затѣмъ осадилъ, объявили ему на предложеніе сдаться, что предпочитаютъ умереть, и мужественно держались этого рѣшенія до самаго заключенія Поляновскаго мира, по которому они перешли подъ власть Польши.

Редакціей перваго тома Русской Исторической Библіотеки занимался членъ Археографической Коммиссіи Михаилъ Кояловичъ.

ОТРЫВКИ ИЗЪ ДНЕВНИКА
ПОЛЬСКАГО СЕЙМА 1605 г.,
ОТНОСЯЩІЕСЯ КЪ СМУТНОМУ ВРЕМЕНИ.

(Рукопись Императорской Публичной Библіотеки, на польскомъ языкѣ. F. IV. № 119).

Изъ инструкціи посламъ Познанскаго и Калишскаго воеводствъ.

Такъ какъ нѣкоторые изъ насъ, безъ дозволенія его королевскаго величества и рѣчи-посполитой, выѣзжаютъ подъ разными предлогами изъ королевства съ большими отрядами, надъ которыми самозванно присвоиваютъ себѣ гетманскую власть, и такъ какъ этимъ нарушаются и впредь легко могутъ быть нарушаемы мирные договоры съ сосѣдними государями, къ великому затрудненію и вреду рѣчи-посполитой, то нужно издать строгое постановленіе противъ тѣхъ, которые теперь такъ дѣлаютъ и противъ всякаго, кто впредь рѣшится на это, и наказывать ихъ. Стр. 4.

Изъ инструкціи посламъ Белскаго воеводства.

На государика, какъ его зовутъ, Димитрія, который родомъ и по воспитанію — русскій, мы не находимъ, возможнымъ полагаться, да если бы и можно было довѣрять ему, то непонятно намъ, по какимъ побужденіямъ и какимъ образомъ осмѣлились [сендом. воевода Мнишекъ и друг.?] собственною властію, безъ сеймоваго одобренія

Artykuły woiewodztw Poznanskiego y Kaliskiego.

A isz się tacy znayduią, ktorzy sine authoritate regiæ maiestatis et reipublicae wyiezdzaią z koroney z wielkimi poczty, rozmaite sobie prætexti znayduią, hetmanską władzą privata authoritate sobie usurpuiąc, skąd pącta miedzy pany sąsiedzkimi y koronnymi łamią się y łamać mogą z wielką szkodą y zawiedzeniem rzeczy pospolitey, y to ktorzy się tego teraz wazą y na potym kto się tego wazyc będzie, prawo ostre uczynic y karac.

Instructia woiewodztwa Belskiego.

Dimitra hospodarczyka, iako go zową, moskiewskiego urodzaiu y condiciey nie baczemi pewnosci y, lubo by była, dziwna nam to, z iakich przyczyn y iakim sposobem przedsię wział promocią iego privata authoritate,

поддерживать его. Ничего подобнаго не бывало прежде; дурной это примѣръ, и Богъ знаетъ, что изъ этого выйдетъ. Мы знаемъ, что его величество съ благоговѣніемъ принесъ присягу соблюдать миръ съ теперешнимъ московскимъ государемъ Борисомъ Годуновымъ, а присяга должна быть соблюдаема какъ всѣми вообще, такъ и королями, государями, и тѣмъ болѣе, что его величество присягалъ не только за себя, но и за насъ. Не понимаемъ, какъ вышеупомянутыя лица осмѣлились предпринимать что нибудь противъ Бориса вопреки присягѣ его величества. Стр. 15.

25 января. Изъ сеймовыхъ предложеній короля.

Въ третьихъ, король предлагаетъ говорить о великомъ князѣ московскомъ, который прислалъ къ королю гонца съ извѣстіемъ, что ѣдетъ посолъ. Король опасается, чтобы поступки Димитрія не оскорбили московскаго князя. О Димитріѣ (канцлеръ) говорилъ, что Димитрій не малое время находился при дворѣ его величества, и еслибы, вслѣдствіе дурныхъ совѣтовъ, онъ не поспѣшилъ оставить дворъ, то король, зная, что у царя Ивана Васильевича было три сына, изъ которыхъ старшаго отецъ самъ погубилъ, второй вступилъ на престолъ послѣ смерти отца, а третій—Димитрій въ юности былъ умерщвленъ, о чемъ тогда же было много разсказовъ, навѣрное разузналъ бы при содѣйствіи другихъ, онъ ли царевичь Димитрій, или нѣтъ; но такъ какъ Димитрій, собравъ около себя людей, ушелъ въ предѣлы Московскаго государства, то король не имѣетъ объ немъ никакихъ другихъ извѣстій кромѣ того, что ему сдалась одна крѣпость Чернинъ [Черниговъ?], что онъ подступилъ съ войскомъ къ Новому-дворку (Новгороду Сѣверскому?) и что туда подсту-

---

mimo uchwałe seymową. Nic takiego nie bywało przedtym, y zły to pewnie w rzeczy pospolitey przykład, y wie Bog, na co y teraz wynidzie, bo wiemy, ze iego krolewska mosc s teraznieyszym Moskiewskim hospodarem Boryszem Hodonem przymierze swieze swiątobliwie poprzysiądz raczył, a iako wszech ludzi, tak pogotowiu krolow monarchow maią byc przysięgi chowane, gdysz nie tilko za się, ale y za nas iego krolewska mosc przysiągl. Nie wiemy tego, iako ci wazeli sie tego zaczynac co s tym Borisem przeciw przysiędze iego krolewskiey mosci.

25 iannuarij Propositia saymowa.

Trzecie o wielkim kniaziu moskiewskim, ktory gonca swego przed posłem do krola iego mosci posyla y iusz iest w drodze, za czym krol iego mosc obawia się, aby Dimirowym postępkiem nie byl urazony. O Dimitrze sprawę dawal, ze byl nie mały czas na dworze iego krolewskiey mosci y bysie byl s płochą, a skorą radą z dworu iego krolewskiey mosci nie pokwapial, iego krolewska mosc, pewnie to wiedząc, ze Jwana Wasilowica trzey synowie pozostali byli, s ktorych starszego ociec sam z swiata zgladziel, drugi na panstwo po oicu nastąpiel, trzeci Dimitr iz takze w młodosci mial byc zatracon, o czym rumorow zrazu pelno było, auxilio et consilio wywiedziawszy się pewnych rzeczy, iesli ten iest abo nie. A isz zdobywszy sobie ludzi, tam się pospieszel, iego krolewska mosc wiadomosci inszey nie ma, ieno isz zamek ieden Czernin iemu podal y z ludem pod Nowodwcrek postąpiel, tam woisko wielkiego kniazia następowało, o czym, co się dziac bę-

пило войско великаго князя. Что тамъ произойдстъ, король черезъ нѣсколько дней получитъ извѣстіе. Стр. 33.

29 января. Мнѣніе познанскаго кастеляна Яна Остророга.

Третье сосѣднее намъ государство — Московское, по отношенію къ которому, вѣроятно, уже нарушены обязанности добраго сосѣдства этими дѣйствіями Димитрія. Какъ только этотъ Димитрій явился при дворѣ вашего величества, вы разослали къ сенаторамъ письма, въ которыхъ спрашивали ихъ совѣта, какъ вамъ поступить въ настоящемъ случаѣ. Такое письмо ваше величество писали и ко мнѣ, нижайшему вашему слугѣ. Какой я далъ отвѣтъ, это извѣстно вашему величеству, или тѣмъ, чья обязанность знать это. Мнѣ казалось, что въ подобныхъ дѣлахъ не слѣдовало торопиться, и теперь я опасаюсь, какъ бы этотъ Димитрій не принесъ намъ какого либо бѣдствія. Такъ какъ къ намъ ѣдетъ гонецъ, то нужно будетъ избрать другое время для совѣщанія объ этихъ дѣлахъ и другой разъ собраться. Молю Бога, чтобы Димитрій остался въ Московскомъ государствѣ, чтобы онъ не возвратился къ намъ, потому что въ противномъ случаѣ ушедшіе съ нимъ военные люди были бы для русскихъ и украинныхъ областей тяжелѣе непріятеля, — и такъ уже эти области довольно поплатились... и проч. Стр. 49.

31 января. Дорогостайскій, великій литовскій маршалъ.

(Далъ такое мнѣніе).

Ваше величество за себя лично присягали соблюдать миръ [съ московскимъ государемъ], вы присягали и за насъ—сенаторовъ и за рыцарское сословіе. Вы лично, въ своей совѣсти, теперь чисты, потому что вы заявили, что этому дѣлу вы не причастны

---

dzie, iego krolewska mosć w kilku dniach wiadomosc miec będzie.

29 iannuarij. Ian Ostrorog castellan poznanski.

Trzecie sąsiedztwo — moskiewskie, ktore za tym Dimitrowym postępkiem pewnie iest naruszone. Skoro się ten Dimitr na dwor waszey krolewskiy mosci ukazal, rozeslales wasza krolewska mosc do panow rad listy swe, dokladąiąc się ich, iako bys w tym wasza krolewska mosc daley sobie postąpic mial byl; y do mnie nanisszego slugi swego waszej krolewskeij mości list na ktory iakom waszej krolewskiej mosci odpisal, wiedziec raczysz wasza korolewska mość, abo ci, do ktorego urzędu przynalezą. Nie zdało mi sie to, aby w takich rzeczach tak skory postępek byc mial, y teraz obawiam sie, aby nam ten Dimitr czego nowego nie przyniosl. Jz goniec idzie, inszy czas do consultaciey y sessij o tym samym byc musi. Ja pana Boga prosze, zeby tam zostal, zeby się do nas nie wracal, bo ten zolnierz, ktory z nim iechal, cięzszy by byl ruskim y ukrainym kraiom, a nizeli nieprzyiaciel, y tak ci iusz za swe maią. etc.

31 iannuarij. Pan Dorostaiski marszałek wielki lithewski.

Przysiagles wasza krolewska mosc na pokoi sam z ossobey swey, przysięgales za nas senatory, przysięgales y za stan rycerski. Wasza krolewska mosc nomine suo, in conscientia mozesz byc liber, bos sprawę tę o sobie dac raczyl, zes się do tego nec auxilio

ни совѣтомъ и содѣйствіемъ и обнародовали универсалами, чтобы ушедшіе [съ Димитріемъ] возвратились и не предпринимали никакого насильственнаго дѣйствія. Этимъ вы успокоили свою совѣсть; но соблюдаютъ ли условія мира съ московскимъ княземъ нашъ сенатъ и рыцарское сословіе, и не нарушаютъ ли они принесенной присяги, — это всякій легко можетъ видѣть. Одинъ сенаторъ самъ поѣхалъ съ Димитріемъ; его съ нимъ сопровождали военные люди изъ польскаго рыцарскаго сословія. Это нужно вовремя исправить. Противъ воли вашего величества они собрали войско и кинулись на московскаго князя. Когда ихъ оттуда выгонятъ, куда они пойдутъ? Обратите вниманіе, ваше величество, на наше непостоянство, обратите вниманіе и на то, что вы иногда пребываете на разныхъ мѣстахъ съ малымъ числомъ людей. Кто можетъ довѣрять такимъ своевольнымъ людямъ? Если они задумали произвесть переворотъ въ Московскомъ государствѣ, то могутъ возвратиться и къ намъ и пожелаютъ произвѣсть тоже и у насъ. Стр. 67.

1 февраля. Мнѣніе того же Замойскаго, высказанное на Варшавскомъ сеймѣ, начавшемся 20 января 1605 года [1].

Мнѣніе это было послѣднимъ, лебединымъ голосомъ Замойскаго, потому что вскорѣ послѣ этого, именно, 3 іюня того же года, онъ скончался, оставивъ осиротѣвшее отечество.

«Я бы желалъ, чтобы всѣ хорошо меня слышали, потому что часто дурные толкователи моихъ словъ передаютъ ихъ другимъ въ извращенномъ видѣ. Долго говорить не буду, да и не могу, потому что я потерялъ и зубы и здоровье,—меня удручаютъ: старость, кашель и другія болѣзни, но я не жалѣю объ этомъ

---

nec consilio przyłozel y uniwersaly, się aby zwrociely nec quisquam violentum poczynali, rozglaszac raczyl, czym sumnienie swe wasza krolewska mosc iuzes uspokoiel, a z ławey naszey senatorskiey y stanu rycerskiego dosyc li się moskiewskiemu in pactis dzieie? Senator sam iachal, ludzie stanu ricerskiego polskiego z nym go prowadzieli. Nie gwalci-li się przysięga, łacno kazdy baczyc moze. To zle trzeba w czas zleczyc. Woisko zebrali nad wolą waszey kr. mosci, rzucieli sie na kniazia, a kiedy ich tą stąd wyzoną, dokąd s tym woyskiem poidzie? Przypatrz się wasza kr. mosc niestatecznosci naszey, wspomni y to, ze z małą garscią ludzi na mieiscach swych czasem przemieszkiwac raczysz. Ktosz takim swowolnikom ma wierzyc, aby iesli ze o tym tam zamysliwszy, y do nas odwrotu naszego to zuchwalstwo uczynic nie będzie chciało?

1 februarij. Votum tegosz Zamoiskiego na seymie Warszawskim roku 1605, ktory się począł 20 januarij.

Votum to—tanquam cygnea vox ultima Zamoyscij, nam paulo post, emissa ea, anno eodem 3 die junij, orphana patria relicta, obiit.

Rad bym, zebym od wszytkich dobrze slyszany byl, bo nie dobre miewam tlumacze slow swoich, ktorzy więc inaczy mowy moie ludziom udawaią. Długo się bawic nie bendę y nie mogę, bo y zęby y zdrowie straciełem, starosci, kaslu y innych chorob nabełem.

и не стыжусь этихъ недуговъ, потому что пріобрѣлъ ихъ не какими либо дурными дѣлами, а на службѣ вашему величеству и моему дорогому отечеству. Поэтому буду говорить кратко. Первая часть моей рѣчи будетъ о внѣшнихъ опасностяхъ, о которыхъ тоже буду говорить кратко. Это дѣло слѣдуетъ разобрать надлежащимъ образомъ, а не какъ нибудь. Бывали времена, что дѣла этого рода мы рѣшали, будучи въ шпорахъ и, такъ сказать, садясь на коня; теперь нельзя такъ дѣлать,—теперь нужно разсмотрѣть ихъ надлежащимъ образомъ, со всею основательностію и имѣя въ виду всѣ обстоятельства, но, конечно, дѣлать это нужно не въ такомъ торжественномъ собраніи, потому что при сеймовомъ обсужденіи дѣлъ можетъ находиться и нашъ гражданинъ и чужеземецъ. Поэтому на совѣщаніе объ этихъ дѣлахъ нужны—другое мѣсто и другое время».

«Теперь обращаюсь къ предложенію его величества и прежде всего къ опасности со стороны турокъ. Я долженъ сознаться, что никогда не былъ въ большей тревогѣ отъ турокъ, какъ въ настоящее время. Я писалъ къ ксендзу подканцлеру королевства, чтобы онъ доложилъ отъ моего имени вашему величеству, что я никогда столько не боялся этого врага, какъ теперь, при настоящемъ смятеніи въ Венгріи. Кто бы ни былъ прежде и теперь виновникомъ этого смятенія, всѣ таковые преступны не только передъ тѣмъ королевствомъ, но и передъ нашимъ отечествомъ, передъ нашей рѣчью-посполитой и передъ цѣлымъ христіанскимъ міромъ, потому что если теперь не выгонятъ турокъ изъ Венгріи, то мы сейчасъ будемъ имѣть ихъ нашими сосѣдями а какъ страшно и прискорбно это сосѣдство, тяжело объ этомъ даже подумать. Я бы совѣтовалъ вашему величеству сейчасъ же, съ этого сей-

---

Jednak mi tego nie zal, ani mię wstid, bom tego wszytkiego nabeł nie na iakich sprawach niepocciwych, ale na poslugach waszei krolewskiey mosci, na posłudze mieley oiczyzny moiey. Będe tesz y krotko mowiel. Piersza częsc iest mow moich o postronnych niebespieczenstwach, o czym nie zabawie się, bo trzeba tę materią dobrze klosowac, a nie lada iako iey odprawowac. Bywaly te czasy, kiedy się te rzeczy w ostrogach y iakoby na wsiadaniu odprawiały. Teraz iusz trzeba statecznie y z gruntu y wszytkie circumstancie upatrzyc, iedno non in ea solennitate, bo in isto actu solenni [ratowania rzeczypospolitej] ad rogationem comitialem byc moze nie tilko civis, ale y cudzoziemiec, za czym mieisca inszego y czasu ta consultacia potrzebuie.

Teraz do propoziciey w. k. mosci mowiąc, a naprzod o Tureckim niebespieczenstwie, znac [przyznac] to musze, zem nigdy nie był w więtszey trwodze od Turka, iako teraz, o czym pisalem do iego mosci x. podcanclerzego koronnego, zeby byl ode mnie w. k. mosci oznaimiel, zem się więcey tego nieprzyiaciela nie bal, iako teraz za tym zapałem w Węgrzech, ktorego ktosz kolwiek był abo iest przyczyną, nie praw nie tilko temu tam krolestwu, ale y oiczyznie y rzeczy pospolitej naszey, niapraw y wszytkiemu chrzescyianstwu, bo iesli ich tą razą z Węgier nie wyprą, to my wnet iusz mamy samsiedztwo tureckie, ktore iako straszne y załosne, horret animus meminisse. Rozumial bym, zebys w. k. mosc tu razem s tego seymu posla wielkiego swego do niego poslac raczyl, a iako

ма, послать къ турецкому султану великаго посла, но нужно, какъ можно, меньше и осторожнѣе писать къ нему, потому что турки, хотя варвары, но очень держатся написаннаго и такъ заботливо сберегаютъ грамоты, что часто, когда приходится съ ними вести переговоры, они колютъ глаза тою или другою грамотою; поэтому нужно осторожно писать къ нимъ, и такъ какъ великаго посла нельзя отправить такъ скоро, какъ слѣдовало бы, то нужно, чтобы ваше величество прежде послали съ этого сейма къ турецкому султану гонца, который пусть припомнитъ ему дружбу вашего величества, союзные договоры и кромѣ того оповѣститъ о прiѣздѣ великаго посла; потомъ онъ можетъ возобновить мирный договоръ и пусть проситъ, чтобы согласно договору, турецкiй султанъ не дозволялъ своимъ войскамъ разорять наши пограничныя мѣста и вообще не нападать на нихъ; можетъ онъ также сказать, что венгерскiе короли бывали польскими королями, и польскiе—венгерскими, что поэтому между этими государствами могутъ быть спорныя дѣла, — такъ чтобы турецкiй султанъ не нарушалъ правъ Польши».

«Другое сосѣдство у насъ—съ татарами. Они отзываются къ намъ съ великою дружбою, но и поминковъ допоминиются. Это неудивительно. Наши слуги, когда имъ что-либо нужно, у насъ просятъ и мы должны дать имъ. Такъ и татары; они теперь бѣдны, поэтому и ищутъ у насъ помощи. Я полагаю, не мѣшаетъ имѣть на сворѣ эту борзую собаку; при случаѣ ее можно спустить и схватить посредствомъ ея что-либо. Поминки эти, иные говорятъ, можно взять съ жидовъ. Что касается до меня, то я лишь умѣю пахать землю и не привыкъ извлекать средства изъ другихъ занятiй; однако нужно сдѣлать какое нибудь опредѣленное распоряженiе касательно

---

namniey y naostrozni pismem s nim sie bawic, bo oni, iako [lubo] barbari, barzo się pisma trzymaią, y tak ono chowaią, ze nim czestokroc, gdy do iakich tractatow z nimi przychodzi, oczy wykałaią: trzeba tedy ostroznie pisac do nich; a isz posel wielki tak prętko, iakoby potrzeba, wyprawic się nie moze, trzeba, abys w. k. mosc teraz zarazem s seymu gonca do niego wprzod wyprawic raczyl, ktory by mu y przyiasn w. k. mosci y fœdera przypomnial y do tego o wielkim posle w. k. mosci opowiedzial, ktory potym y przymierza ponowic moze, a prosic go bendzie, zeby wedlug pact woisku swemu infestare fines nostros nie dopuszczal y zgola zeby na granice nasze nie następowali; więc y tego moze się dolozyc, ze krolowie węgierscy bywali polskimi y polscy węgierskimi, moze byc controversum aliquid in iis regnis. Prosic go tedy, zeby iuri nostro non præiudicaret.

Drugie samsiedztwo mamy s Tatarzynem. Jest to tak, ze się s przyiaznią wielką ku nam ozywa, ala przecie upominkow się upomina, a niedziw, bo y sluga nasz, gdy mu na co potrzeba, u nas prosi, y dac mu musiemy. Takze y ten, isz iest niedostatni, a to od nas ratunku chce. Ja rozumiem, ze nie zawadzi tego harta na smyczy miec, moze sie co [go] za occasią spuscic y cokolwiek nim uchwycic [ugonic]. Te upominki a to drudzy u żydow upatrzeli. Ja nie umiem ieno rolą orac, y innych rzeczy y pozytkow [zinąd] nie zwyklem upatrowac, iednak co pew-

средствъ на эти поминки, откуда нибудь нужно взять ихъ; я на нихъ согласенъ, а объ чемъ вести съ татарами переговоры, это нужно опредѣлить въ тайномъ совѣщаніи».

«Что касается Московскаго государя, то въ прежнія времена онъ внушалъ намъ большой страхъ. И теперь онъ намъ внушаетъ его, но прежде мы гораздо больше боялись его, пока славной памяти король Стефанъ не усмирилъ Ивана Васильевича. До этого времени области королевства, ближайшія къ Московскому княжеству, подвергались большимъ убыткамъ и страданіямъ. У Стефана короля и у папы Сикста, когда они задумывали походъ противъ турокъ, было такое намѣреніе: навести на нихъ войско не только отъ насъ, но и отъ Москвы черезъ Персію, и осуществленію этого намѣренія уже положено было начало и на это-то дѣло покойный Сикстъ сберегалъ свои милліоны. Поэтому то, когда онъ затѣмъ получилъ извѣстіе о смерти Стефана, то заплакалъ и сказалъ: мы надѣялись, что онъ-то спасетъ Израиля. Въ самомъ дѣлѣ, это было похвальное намѣреніе, не то, что теперешніе наши замыслы, которые притомъ мы день отодня откладываемъ, постоянно находимся въ страхѣ, а между тѣмъ дѣйствуемъ такъ, какъ будто у насъ еще много времени впереди и сидимъ, сами не зная, что съ нами дѣлается. Какъ только принято было вышесказанное святое рѣшеніе, король Стефанъ умеръ, въ то самое время, когда дѣла были уже улажены и все уже было приготовлено!»

«Въ началѣ правленія вашего величества я совѣтовалъ взяться за эти дѣла и указывалъ способы къ этому,—я совѣтовалъ отправить съ этимъ посольство къ папѣ и къ другимъ христіанскимъ государямъ. Мое мнѣніе не угодно было принять другимъ гг. сенаторамъ. Я доволенъ былъ тѣмъ, что исполнилъ требованіе совѣсти,—что совѣтовалъ и высказалъ то, къ чему обязывала меня

---

nego postanowic potrzeba stąd kolwiek, ia nie od tego; co zaz z nimi tractowac, to iusz in secretiori consilio byc musi.

Co sie doticzе Moskwicina, od tego [zawsze] przed laty wielki byl strach; y teraz iest, ale daleko więtszy byl przed tym, kiedy sławney pamięci krol Stephan onego Jwana Wasielewica nie poskromiel, wielkie szkody y mordy od tey tam strony ponosieły poblizsze temu xięstwu mieisca koronne. Byly te consilia Stephana krola wespol s Sixtem papiezem, gdy o podnieszeniu expediciey przeciwko Turkowi zamysliwali, zeby bylo nie tilko tu od nas, ale y od Moskwy przes Persy woisko przeciwko niemu prowadzic, iakosz iusz sie byl fundament zalozel temu, y Sixtus niebosczyk na to one milony swe chowal, za czym y potym, gdy nowinę o smierci Stephanowy wzial Sixtus, plakal y powiedzial: nos autem sperabamus, quod ipse redempturus erat Israel. Bylo to bowiem laudabile propositum, nie tak, iako teraznieisze nasze zamysły, zebyzmy ode dnia do dnia odwloczeli, a zawzdy pod strachem y iakoby na sporze byli, [differimus] y siedziemy, nie wiemy iako. Tego swiętego [swego] institutum prawie in ipso initio Stephan odumarl. Spraktikowane rzeczy byly y sporządzone!

Radziełem ia y pokazowalem do tego sposob na początku panowania w. k. mosci, zeby bylo do papieza y do innych panow chrzescyianskich nam [z tym] posłac. Nie zdało sie to ich mosciom drugim. Mnie dosic na tym, zem conscientią swoię exonorowal y to,

преданность отечеству; но такъ какъ у насъ требуется согласіе не одного, а всѣхъ, то это намѣреніе пошло въ проволочку, заключенъ былъ миръ съ Иваномъ Васильевичемъ, а послѣ его смерти съ теперешнимъ княземъ московскимъ».

«Что касается до этого Димитрія, то я совѣтовалъ вашему величеству не только не нарушать самымъ дѣломъ условій мира съ Москвою, но даже остерегаться давать поводъ подозрѣвать насъ въ этомъ; дѣйствовать иначе было бы, по моему мнѣнію, противно не только благу и славѣ рѣчи-посполитой, но и спасенію нашихъ душъ. Поэтому то я совѣтовалъ отложить это дѣло до сейма; я боялся, какъ бы не причинила намъ какой либо бѣды та безразсудная поспѣшность, которую нѣкоторые позволили себѣ безъ согласія вашего величества и всѣхъ чиновъ; сосѣднія государства вѣдь знаютъ, что Димитрія ведетъ въ Москву нашъ народъ; какъ бы мужичина Борисъ не попралъ и не обратилъ въ ничто нашей славы, которую мы пріобрѣли у всѣхъ народовъ тѣмъ, что при королѣ Стефанѣ стали столь страшны Москвѣ. Если намъ хочется добыть Московское княжество, то по моему лучше это начать и дѣлать съ согласія всѣхъ чиновъ, по одобрѣнію сейма и съ большею военною силою. Что касается личности самаго Димитрія, который выдаетъ себя за сына извѣстнаго намъ [царя] Ивана, то объ этомъ я скажу слѣдующее: правда, что у Ивана было два сына, но тотъ — оставшійся, за котораго онъ выдаетъ себя, какъ было слышно, былъ убитъ. Онъ говоритъ, что вмѣсто него задушили кого-то другого: помилуй Богъ! Это комедія Плавта или Теренція, что-ли? Вѣроятное ли дѣло: велѣть кого-либо убить, а потомъ не посмотрѣть, тотъ ли убитъ, кого приказано убить, а не кто либо другой! Если такъ, если приказано лишь убить, а затѣмъ никто не смо-

---

com byl powinien pro mea fide erga patriam [uczynil], zem y radziel y powiedzial; ale ze tu non unius, sed omnium consensus requiritur, a [też] te rzeczy poszly w transłaps, uczyniło sie było przymierze z Iwanem Wasielewicem, po smierci iego s tym dzisieiszym kniaziem Moskiewskim.

S trony Dimitra tego, radzielem w. k. mosci, zebyzmy tego przymierza rwania nie tilko facto, ale etiam et suspicione facti strzegli się, rozumieiąc to byc nie tilko przeciwko dobremu y slawie rzeczypospolitej, ale y przeciwko samemu dusznemu zbawieniu; radzielem tedy, zeby ta sprawa zatrzymana była asz do seymu, obawiaiąc się, zeby za tą skwapliwoscią niektorych, mimo pozwolenie w. k. mosci y wszech stanow, niebespieczenstwa za soba nie przyniosla, gdyz przecie postronne kraie wiedzą, ze go narod nasz prowadzi, zeby ten Borys—ten chłop sławy narodu naszego u wszech narodow, zezmy Moskwie byly tak srodzy za krola Stephana, teraz lada iako nie podeptal y w niwecz nie obrociel. Wolalbym byl, iesli się nam tamtego xięstwa chcialo, zeby się to bylo za pozwoleniem wszech stanow, za uchwalą seymową y więtszą potegą zaczeło y odprawieło. Co sie doticze ossoby tego samego Dimitra, o to sie mieni byc synęm onego Iwana: prawda, ze mial dwu synow, ale iednego pozostalego, ktorym się on byc mieni, tak bylo slychac, ze byl zadawiony. Lecz on powiada, ze kogo inszego miasto niego zadawiono: prze Bog! czy to Plauti, czy Terentiuszowa comaedia! Jesli to rzecz podobna—kazac zamordowac kogo, a na ostatnią potym nie

трѣлъ, дѣйствительно ли убитъ и кто убитъ, то можно было подставить для этого козла или барана. Но и помимо Димитрія, если мы ужъ желали возвести на московскій престолъ государя того же рода, есть другіе законные наслѣдники Московскаго княжества. Законными наслѣдниками этого княжества былъ родъ Владимірскихъ князей, по прекращеніи котораго права наслѣдства переходятъ на родъ князей Шуйскихъ, что легко можно видѣть изъ русскихъ лѣтописей. По моему мнѣнію, слѣдовало бы какъ можно скорѣе послать кого нибудь туда [къ войскамъ самозванца], и узнать, что тамъ дѣлается, потому что мнѣ кажется невѣроятнымъ, чтобы тамъ до сихъ поръ не случилось какого-либо важнаго событія. Можетъ быть тамъ сдѣлано уже что либо удачно, но, судя по человѣчески, это не вѣроятно; развѣ Господь совершитъ чудо».

«Далѣе, слѣдуетъ вашему величеству постараться умиротворить со всѣхъ сторонъ это королевство, и, по примѣру предковъ, со всѣми сосѣдями порѣшить надлежащимъ образомъ дѣла касательно границъ и торговли. Въ особенности, нуженъ намъ договоръ съ Англіей какъ для выгодъ торговыхъ и промышленныхъ, такъ еще болѣе для того, чтобы легче пріобрѣсть Швецію».

«Касательно Инфляитовъ думаю, что и на пріобрѣтеніе ихъ нужны труды и издержки, хотя и меньшіе. Намъ нужно пріобрѣсть еще три пункта: Нарву, Пернаву и Ревель; ихъ, безъ сомненія, мы уже отторгли бы до сихъ поръ, если бы съ большимъ ладомъ разъѣхались съ Краковскаго сейма. Тогда оставалась уже меньшая половина труда, именно, оставалось взять Ревель, котораго я, правда, не видѣлъ, но его положеніе осматривалъ Львовскій кастелянъ и, по его словамъ, онъ очень твердъ, но такъ какъ это крайне великая крѣпость, то невѣроятно,

---

patrzyc, iesli ten, a nie inszy iest zamordowany! Taką rzeczą mozono bylo y kozla abo barana podlozyc, iesli to zabic tilko kazano, a potym nie doirzano, iesli y kogo zabito. Ale y okrom tego Dimitra, ieslizmy te pany chcieli wprowadzac do tey Moskwey, są inszy wlasni haeredes xięstwa tego Moskiewskiego. Wladzimierskich dom byl własny haeres tego xięstwa, ktory isz zczedl, po nich iure successionis haereditariae przyczodzi na dom Suiskich, tak iako się w ruskich kronikach łacno doczytac. Ia bym rozumial, zeby tam trzeba co rychli kogo posłac, ktory by się dowiedzial, co sie tam wzdy dzieie, bo mnię rzecz się zda niepodobna, zeby do tego czasu iusz co znacznego stac się w tym nie miało, bendzie li co dobrego, co się mnie zda humanitus rzecz niepodobna, a to pan Bog cuda swe pokaze.

Dalei w. k. mosci trzeba zewsząd tę korone uciszyc y wokolo z drugimi samsiady statecznie sie okolo granic y commerciey, more maiorum, postanowic, a ossobliwie z krolem Angielskim pact podrzeba tak dla commertiey y snadnieiszych handlow, iako daleko wręcy dla snadnego recuperowania Sweciey.

O Inflanciech rozumiem to: y na tych recuperatią koszt y pracą, chociasz mnieisze, trzeba lozyc. O trzy mieisca idzie iescze: Narew, Parnawa y Rewel, ktore pewnie by sie byly do tego czasu oderwaly, byzmy sie byli troche rzadniei s seymu Krakowskiego roziachali. Iakosz iusz tam mnieisza praca zosłala, wziąwszy Rewel, ktoregom ia w prawdzie nie widzial, ale iego mosc pan Lwowski situm iego oględowal,—dosc obron-

чтобы въ этой громадѣ нельзя было усмотрѣть удобнаго мѣста для нападенія, и, по всей вѣроятности, не нужно было бы предпринимать большого труда и тратить много издержекъ, еслибы во время была отнята Эстонія. Повинуясь нашей обязанности, мы не упустительно напоминали объ этомъ вашему величеству, но вы изволили обѣщать намъ, что послѣ смерти вашего отца, короля шведскаго, вы за-разъ возьмете и Швецію и Эстонію. Мы потомъ припоминали вашему величеству это обѣщаніе, а также и пакта-конвента: мы получили отвѣтъ и затѣмъ сами отъ вашего имени отвѣчали другимъ для ихъ успокоенія, что вамъ прежде нужно добыть наслѣдственное ваше королевство—Швецію. Ожидали мы передачи намъ Эстоніи и послѣ возвращенія вашего изъ Швеціи, когда то королевство перешло къ вамъ по наслѣдству, и напоминали вамъ объ этомъ снова: намъ данъ прежній отвѣтъ, что ваше величество принуждены наблюдать интересы Швеціи, пока ваша власть не укрѣпится въ томъ королевствѣ. Что же было дѣлать? Мы и запустили это дѣло, — нельзя же намъ было бороться съ своимъ государемъ. Но и то правда— прошедшія дѣла легче осуждать, нежели исправлять».

«Дѣла прусскія, можно сказать, уже надлежащимъ образомъ изслѣдованы на сеймѣ Краковскомъ и, если понадобиться, прусскимъ посламъ будетъ доказано это, когда они пріѣдутъ, и примется рѣшеніе, какое окажется лучшимъ для рѣчи-посполитой».

«Домашнія дѣла: поставляю на видъ прежде всего разнузданность войска, потому что военная дисциплина совсѣмъ пала. Невозможно спрашивать съ меня за порядокъ; не могу никакимъ образомъ добиться этого. Уже нѣкоторые самозванно берутъ на себя и гетманство. Притомъ раз-

---

ny, iednak ze machina wielka, rzecz iest niepodobna, zeby in illa magna molle (mole?) nie mogło się przecię iakie snadne mieisce do oppugnaciey upatrzic y zdarzyc. Podobno by bylo tak wielkiego kosztu y prace nie potrzeba, gdy by się byla w czas Estonia odebrac mogla, w czym nie zasipializmy s powinnosci naszey w. k. mosci tego sie upominac, choc nam byl w. k. morc obiecac raczyl zarazem po smierci krola iego mosci Szwedzkiego pana oica w. k. mosci. Przypominalizmy obietnicę w. k. mosci y pacta conventa: odpowiedziano nam y sami odpowiadalizmy od w. k. mosci, ludzie contentuiąc, ze w. k. mosc oglądac sie musi na to, zebys wprzod krolestwa swego dziedzicznego possejsiey dostal. Czekalizmy y tego po zwroceniu w. k. mosci ze Sweciey, gdys iusz byl w. k. mosc possessy dosc [doyść] raczel tamtego krolestwa; znowu upominalizmy sie Estoniey: to nam, co y przed tym, odpowiedziano, zez w. k. mosc dogadzac rzeczom szwedzkim dotąd musial, poki bys w. k. mosc melius firmatum panstwo swe w tym tam krolestwie mial. Cosz bylo czynic? Takezmy byli w tym zapadli, — drudno s panem zapasy shodzic; ale praeterita reprehendi magis, quam corrigi possunt.

Pruska sprawa iusz się prawie statecznie na seymie Krakowskim roztrzęsła; gdy tego potrzeba będzie, snadnie sie to pokaze, kiedy posłowie ich przyiadą; upatrowac będzie co nalepszego rzeczypospolitej.

Domowe sprawy, w ktorych kładą [kładę] naprzod insolentiam militarem, barzo się bowiem w niey koła rozbiegaly. Na mnie hetmanie trudno w tym rządu patrzyc, y zadnym sposobem temu nie podołą. Iusz y hetmanstwa

ными сеймовыми постановленіями должность гетмана такъ ограничена, что трудно, даже невозможно устроить порядокъ. Если военный провинится въ войскѣ, то гетманъ не смѣй его наказывать, но обращайся къ подлежащему суду. Далѣе, есть постановленіе, что безъ воли гетмана военные не должны составлять сходокъ и конфедераціи, поэтому, когда въ Инфлянтахъ военные стали бунтовать, то я собралъ ихъ и велѣлъ прочитать имъ эту конституцію, въ увѣренности, что этимъ удержу ихъ отъ бунтовъ силою закона, но въ этой же конституціи приложено изъятіе: развѣ, еслибы военнымъ задержана была уплата жалованья, слѣдовательно, если имъ во время не уплачивается жалованье, то они могутъ составлять конфедерацію и затѣмъ бунты. Есть еще такая конституція: гетманъ не смѣй наказывать военнаго безъ участія въ судѣ ротмистровъ, а они подговорятъ ротмистровъ дѣйствовать въ ихъ пользу, и нѣтъ ничего легче сдѣлать это, потому что солдаты и ротмистры изъ одной и той же среды. Такимъ то образомъ все имъ сходитъ безнаказанно. Самъ сеймъ долженъ взяться за это дѣло и возвратить гетманамъ прежнюю власть, иначе нечего и говорить о военной дисциплинѣ. Притомъ, и бездѣйствіе производитъ пороки. Нужно бы позаботиться, чтобы солдатъ былъ всегда при дѣлѣ, а не на квартирѣ (лежахъ). Тогда бы легче было противодѣйствовать татарскимъ нападеніямъ и обуздывать своеволіе казаковъ. Но если пороки военныхъ должны быть сдержаны законами и наказаніями, то съ другой стороны, между военными много есть людей добродѣтельныхъ, которые за свою кровавую службу вашему величеству и рѣчи-посполитой достойны всякаго уваженія, щедрой милости и награды отъ васъ, государь нашъ милостивый, о чемъ я, по обя-

---

insy sobie usurpuią, więc y constituciami tak oneruią władzą hetmanską, ze trudna y niepodobna rząd uczynic. Kiedy co zolnierz w woisku zrobi: nie karz go hetmanie, ale in foro competenti patrz. Zasię iest constitucia, aby zolnierz nie mogl czynic schadzek, ani confoederacy zadnych oprocz woli hetmanskiey, za czym gdy się w Inflanciech buntowac poczeli byli, roskazalem, zgromadziwszy sie, constitucią tę czytac, rozumieiąc, zem ich tym prawem od tych buntow pohamowac mial, alisci w tey ze constitaciey dołozono tego y zarazem exceptią uczyniono: hyba zeby im zapłata zatrzymana była. Ergo, gdy się im nie placi na czas, wolno się im confoederowac y consequenter buntowac. Iest y druga constitucia: nie karz hetmanie zolnierza bez ławice rotmistrzow: alisci oni sobie rotmistrze spractikuią, iakosz nic łacnieiszeyo, bo s tegosz kola sami, y tak impune im wychodzą omnia. Musi tedy koniecznie seym ręku do tego przyłozyc y władzą hetmanom, ktorą przed tym mieli, przywrocic, inaczey disciplinam militarem szkoda wspominac. Daliey y otia dant vitia. Trzeba by temu zabiezec, zeby nie na lezach, ale in negotio byl zawsze zolnierz, za czym by sie snadni y excursiom tatarskim zabiezec y swowolenstwa kozakow pochamowac moglo. A iako vitia zolnierskie legibus et poena cœrcenda, tak piewnie wiele iest ludzi cnotliwych miedzy nimi, ktorzy za krwawe poslugi swe dla w. k. mosci y rzeczypospolitei godni są wszelakiego poszanowania y hoiney laski y nagrody od w. k. mosci, pana naszego milosciwego, o co ia s powinnosci swey unizenie prosze w. k. mosc.

занности моей, покорнѣйше прошу ваше величество».

«Дѣла вашего величества по пріобрѣтенію Шведскаго королевства я считаю не посторонними дѣлами, а нашими собственными, домашними дѣлами, потому что, коль скоро мы взяли васъ изъ того государства въ государи себѣ, то ваша обида дѣлается нашей; за нее мы обязаны и готовы стоять и ставить наши головы. Мы желаемъ вашему величеству пріобрѣсть и Швецію и желаемъ этого отъ сердца, но сохрани Богъ, если вашъ отъѣздъ туда подвергнетъ васъ какой либо превратности. Поэтому, какъ о другихъ дѣлахъ, такъ и объ этомъ необходимо имѣть внимательное совѣщаніе. Нужно, чтобы я зналъ ваши личные виды и средства, какія ваше величество имѣете для этого дѣла; когда я это буду знать, то ваше величество получите отъ меня совѣтъ, какъ отъ вѣрнаго и усерднаго вашего подданнаго, но лишь бы я, какъ говорятъ обыкновенно, зналъ о чемъ совѣтовать; нужно, чтобы вы мнѣ сказали это, иначе трудно мнѣ совѣтовать, когда я не знаю, о чемъ совѣтовать».

«Далѣе, что касается нашихъ домашнихъ дѣлъ, то необходимо сдержать роскошь. Хорошо бы привлечь въ нашу страну ремесленниковъ-иностранцевъ, а то они, получивъ отъ насъ за дешевую цѣну матеріалъ, дорого продаютъ намъ всякую сдѣланную изъ него вещь. Въ мое новоустроенное Замостье я уже привлекъ было нѣсколько ремесленниковъ, выдѣлывающихъ сафьянъ, и они такъ хорошо его выдѣлывали, какъ рѣдко онъ выдѣлывается въ Турціи. Затрудненіе имъ было лишь съ чернильными орѣшками, которыхъ на каждую кожу нужно было употребить возъ, стоимостію до шести грошей. Кожа сафьяну обходилась у нихъ въ одинъ злотый. Но армяне, чтобы выжить этихъ ремесленниковъ изъ Польши, пустили свои сафьянныя кожи по 24 гроша

Sprawy w. k. mosci s strony recuperatiey Szwedzkiego krolestwa kladę nie miedzy postronne rzeczy, ale za wlasną nasze domowe, bo maiąc w. k. mosc za pana s tamtego krolestwa, krzywdà w. k. mosci krzywdą naszą iest wszytkich y o nię pewnie czynic y zastawiac się do gardl naszych powinni iestezmy y gotowi. Zyczemi w. k. mosci y Sweciey y zyczemy s serca, ale, strzez Boze, aby za tym odiazdem mialo co przeciwnego przypasc na w. k. mosc. Rady tedy, iako we wszytkim, tak y w tym pilney potrzeba. Trzeba, zebym wiedzial particularia y sposoby, ktore w. k. mosc do tey sprawy miec raczysz, ktore gdy wiedziec będe, doznac w. k. mosc bendziesz raczyl wierney y uprzymey rady mey, ieno, iako powiadą, mąli radzic, tedy trzeba zebym wiedzial o czym, y trzeba, zebys mi w. k. mosc powiedziec raczyl, alias trudno bym radzic mial, nic nie wiedząc.

Daliei, co do spraw domowych nalezy, luxum pohamowac potrzeba, więc dobrzeby rzemiesnikow cudzoziemskieh do nas przyciągnąc, ktorzy, od nas dostawszy tanie materiey, drogo nam potym kazdą rzecz przedawaią. Iuzem ia byl przyciągnal do swego nowego Zamoscia kilka rzemiesnikow, co safiany robieli, ktorzy tak dobre safiany robieli, iako kiedy w Turcech. Galassu im tilko nie dostawalo, od ktorego kosztowala fora do groszy 6 na kazdą skore, za czym wychodziela iedna skora na zloty ieden. Potym Ormianie, zeby ich s Polskï zbeli, spuszczeli byli skory swe po groszy 24, y tak ich wygnali z Polski. Teraz znowu, po odia-

и такимъ образомъ выгнали ихъ изъ Польши, а теперь, какъ дорого продаютъ армяне сафьянъ—это всѣ мы знаемъ и испытываемъ. Но возвращаюсь къ роскоши. Свѣтлѣйшій, милостивый король! Покорнѣйше прошу ваше величество держать насъ при томъ равенствѣ льготъ и вольности, при какомъ вы насъ застали, а отнюдь не измѣнять его. Не нужны намъ иностранные титулы. Роскошь отъ того и происходитъ, что мы желаемъ выдвигаться изъ ряда другихъ титулами и другими вещами. Прошу васъ не выдвигать однихъ родовъ надъ другими. Польскій шляхтичъ достаточно имѣетъ украшенія въ своемъ законѣ и свободѣ. Къ этому равенству и наши предки и мы такъ привязаны, что когда на извѣстныхъ съѣздахъ съ христіанскими государями короля Владислава, погибшаго подъ Варной, а также при королѣ Сигизмундѣ и императорѣ Максимиліанѣ многимъ изъ рыцарства этого королевства предлагали разные титулы, [то они отказались]. Предлагали ихъ и мнѣ въ эти времена, но я предпочиталъ и предпочитаю пользоваться съ моею братьею равною вольностію и ни надъ однимъ изъ нихъ не приписывать себѣ никакого преимущества. И, ей-ей, я считаю равнымъ себѣ во всемъ самаго малаго шляхтича, точно также, какъ никого не ставлю выше себя и въ состояніи поровняться со всякимъ. Это-то равенство насъ поддерживаетъ и въ немъ то заключается наша свобода. Желаніе вырваться изъ этого равенства и стать выше другихъ и производитъ роскошь, потому что для того лишь, чтобы показать себя выше другихъ, мы щедро на все выдаемъ и разбрасываемъ деньги, [воображая] что у насъ есть на что дѣлать такъ, что мы имѣемъ деньги, но какъ придется свести счеты, то оказывается, что вмѣсто денегъ — у насъ позвы въ судъ».

«Далѣе, свѣтлѣйшій король, на-

---

chaniu tych, iako drogo Ormanie safiany przedaią, wszyscy podobno wiemy y doznawamy. Ale de luxu mowiąc, naiasnieiszy, milosciwy krolu, unizęnie prosze w. k. mosc, zebys nas przy tey aequalitate swobod y wolnosci naszych tak, iako nas zastal, zachowac, a nie odmieniac zgola raczyl. Nic nam po obcych titułach, bo y ten luxus stąd sie rodzi, ze iako tytulami, tak innymi rzeczami nad insze wysadzac się chcemy. Prosze, zebys w. k. mosc iednych familiey nad drugie nie wysadzal. Dosc ozdoby ma slachcic polski y swobody y prawa swego. Tak się przodkowie naszy y my in ea aequalitate kochamy, ze y na onych ziazdach s pany chrzescyianskimi krola Wladislawa, ktory pod Warną zginął, y potym za Zygmunta y Maximiliana cesarza potykano wielu ludzi stanu rycerskiego tey coroney roznymi titułami; potikano y mnie tycz czasow, a tom wolal y wole rowno s tą bracią cną moią rowney wolnosci zazywac y nic sobie nad zadnego z nich nie przypisowac, iakosz, dali Bog, y namnieiszego slachcica rownym sobie we wszytkim kladę y rozumiem, tak y zadnego nad sie nie przekładą y kazdemu porowną. Ta nas aequalitas trzyma et in ea libertas nostra consistit. S tey wynoszenie się nad drugie te luxus rodzą, kiedy, zebyzmysię iedno nad insze się pokazałi, hoinie na wszytko wydawamy; y rozrucamy, (rozumiemy?) ze nam dostaie y pieniądze mamy, ale ci kiedy sie sami s sobą porachuiemy, miasto pieniedzy mamy pozwy.

Daliey, naiasnieiszy milosciwy krolu, rozu-

дѣюсь, ваше величество не разгнѣваетесь на меня, если я сочту себя вынужденнымъ то, что есть у меня на душѣ, по совѣсти высказать вамъ, какъ главѣ этой рѣчи-посполитой,— главѣ, отъ здоровья которой зависитъ и здоровье рѣчи-посполитой. Я васъ не отдѣляю отъ рѣчи-посполитой. Вы и она должны составлять одно, и дурно дѣлаетъ тотъ, кто отдѣляетъ васъ отъ рѣчи-посполитой. Но вамъ необходимо уничтожить то, что́ тревожитъ народъ, особенно вслѣдствіе дурныхъ внушеній. Не отъ васъ, ваше величество, а отъ кого другого происходитъ то, что имѣнія, временно отданныя во владѣніе, берутся какъ вѣно ея величества королевы, матери королевича. Нѣкоторые гг. сенаторы не легко согласились бы на это, не по какой либо ненависти или нерасположенію къ вашему величеству или къ королевичу, но изъ боязни подвергнуть государство раздробленію, которое и нашимъ предкамъ и намъ уже довольно дало себя знать, хотя я долженъ сказать, что нѣтъ между нами ни однаго, который бы не желалъ, чтобы королевичъ имѣлъ содержаніе, приличное его званію, что̀ ваше величество увидите на самомъ дѣлѣ. Точно также гг. сенаторы боятся коронаціи королевича не потому, чтобы они не желали этого королевичу, такъ какъ это не минетъ его, но потому что, гдѣ только происходила коронація новаго короля при жизни стараго, тамъ королевства дѣлались наслѣдственными. Далѣе, сенаторы этимъ хотятъ предохранить рѣчь-посполитую отъ порабощенія и сохранить прежнюю ея свободу, именно, они желаютъ, чтобы, когда придется избирать новаго короля, рѣчь-посполитая имѣла возможность избрать королевича на извѣстныхъ условіяхъ и одни изъ нихъ принять, а другія измѣнить, чего она не моглабы сдѣлать, если бы теперь уже имѣла короля на случай смерти вашего величества. Всѣ, ко-

miem temu, ze w. k. mosc tym sie do mnie obrazac nie będziesz raczyl, kiedy to, co w sumnieniu rozumiem, wiernie w. k. mosci, iako glowie tey rzeczypospulitej, a cujus salute salus reipublicae dependet, powiedziec musze. Nierozdzielam ia w. k. mosc od rzeczypospolitej; wszytko to iedno byc ma, y kto to dzielic chce, zle czyni, zniesc tilko to potrzeba, czym się ludzię trwozą za zlą informacią. Nie z w. k. mosci, ale s kogos inszego pochodzi. Brania possessiey w oprawę krolowey iej mosci, matki krolewica iego mosci nie radziby pozwoleli niektorzy, nie z zadnego odium abo niechęci ku w. k. mosci abo krolewicowi iego mosci, ieno ze się obawiaią dismembraciey, ktore sie iusz nam samym y przodkom naszym znac dały; ale zeby krolewic iego mosc sustentationem condiciey swey przystoiny miec nie mial, zaden nie iest, ktory by tego nie chcial, czego w. k. mosc rzeczą samą doznasz. Takze y coronaciey krolewica iego mosci boią sie nie dla tego, zeby krolewicowi iego mosci tego zyczyc nie mieli, gdyz onego minąc mie moze, ale dla tego, ze gdzieszkolwiek byla coronacia za zywota drugiego krola, obracały sie regna in haereditariam successionem. Daliey, tego w tym ostrzec chcą, zeby respublica nie byla gravata, ale zeby zostawala libera, ze gdzie by co takowego przyszlo, mogla certis conditionibus krolewica iego mosc obrac y to przyiąc, abo owo odmienic, czego by uczynic nie mogla, gdzie by iusz teraz zarazem krola gotowego na on czas po zesciu w. k. mosci mieli. Zyczą pewnie wszyscy, zebys nam w. k. mosc iako

нечно, желаютъ, чтобы ваше величество царствовали надъ нами, какъ можно дольше; желаютъ также, чтобы послѣ васъ никто кромѣ вашего сына не вступилъ на этотъ престолъ, но при этомъ всѣ просятъ васъ дать хорошее, приличное воспитаніе королевичу. Я два раза и говорилъ и писалъ вашему величеству, что королевскому сыну, которому прочатъ королевкій престолъ, нужно тщательное воспитаніе и великія добродѣтели. Съ молодыхъ лѣтъ онъ долженъ учиться уважать справедливость, спрашивать совѣта у мудрыхъ, избѣгать льстецовъ. Много значитъ, къ чему онъ привыкнетъ съ юности и съ кѣмъ обращается, потому что обыкновенно такъ бываетъ, что чему человѣкъ съ молоду научится, съ тѣмъ и умираетъ».

«Что касается прибавки вашего величества [къ пунктамъ сеймовымъ] касательно пунктовъ белзскихъ, то я не понимаю, почему ваше величество вооружаютъ противъ этого воеводства и его пунктовъ? Знаю, что дѣлаютъ это за возбужденіе вопроса о коронаціи, но въ этомъ вопросѣ белжане ни чѣмъ не затронули чести вашего величества. Прикажите ваше величесвто прочитать этотъ пунктъ. Тамъ говорится: «хóдитъ молва, будто нѣкоторые задумывали короновать королевича; не допусти Богъ, чтобы нѣсколько человѣкъ успѣли самозванно присвоить себѣ право, пранадлежащее всѣмъ».

«Белжане не хуже другихъ умѣютъ охранять и почитать, какъ слѣдуетъ, честь вашего величества и любятъ васъ, какъ своего государя, не меньше другихъ. Какъ чиновникъ той области, я тамъ былъ (на сеймикѣ) и знаю, какъ я тамъ направлялъ дѣла и людей. Я люблю ваше величество, моего государя и служу вамъ, ей-ей, вѣрно; повторяю: служу вамъ вѣрно! Удивляюсь, мы охраняемъ честь нашего короля точно чужого въ нашей рѣчипосполитой [2]! Въ статутахъ, въ консти-

---

nadluzey panowal; zyczą y tego, zeby po w. k. mosci nikt inszy, ieno potomek w. k. mosci na tę stolicę nastąpiel, ale przytym proszą o dobre y przystoine wychowanie królewica iego mosci. J mowiełem y pisałęm dwa kroc w. k. mosci: cwiczenia wielkiego potrzeba synowi krolewskiemu, wielkich virtutes regias, ktorego in spem regni chowaią. Z mlodu sie uczyc ma iustitiam colere, sapientiam [sapientes] consulere, assentatores fugere, y wiele na tym nalezy, czego się z mlodu przyzwyczai y s kim się zabawia, bo tak pospolicie bywa: czego cię z mlodu nauczy, s tym czlowiek umiera.

Appendix owa w. k. mosci strony artikulow Belskich ia nie wiem, z iakiey przyczyney tô woiewodztwo y artikuly Belskie ad invidiam podawaią do w. k. mosci, a to strony coronaciey. Nie dotikaią tam ni w czym dostoienstwa w. k. mosci. Racz ieno w. k. mosc ten articul czytac roskazac; tak tam wlasnie stoi: „trzęsie się miedzy ludzmi, zeby niektorzy krolewica iego mosc koronowac zamysliwali. Boze tego nie dai, aby, co wszytkim nalezy, mialo ich kilka usurpowac sobie“. Umieią Belzanie, iako y drudzy, ochraniac y szanowac tak, iako powinni, dostoienstwa w. k. mosci; mieluią iego k. mosc, pana swego nie mniey, niz drudzy. Bełem ia tesz tam iako urzednik tamecznego kraiu. Wiem, iakom rzeczy y ludzie prowadziel. Mieluię w. k. mosc, pana swego; sluzec, dali Bog, wiernie, y powtore mowie: sluzec wiernie. Dziwuie sie, zezmy tak (jak?) peregrini in republica nostra, ze dignitatem regis... [ze Zygmunta regem ochraniamy]; w sta-

туціяхъ нѣтъ постановленій, ограждающихъ честь короля; но есть постановленія о чести короля и чиновъ рѣчипосполитой вмѣстѣ. Ваша честь, ваше величество не можетъ быть больше той, какую внушаетъ вашимъ подданнымъ ихъ любовь къ вамъ. Когда вы будете имѣть любовь вашихъ подданныхъ, то легко вамъ и деньги пріобрѣсть и государство увеличить. Съ нею все придетъ къ вамъ, но безъ нея трудно вамъ что-либо сдѣлать при нашей вольности, которую мы такъ любимъ, что безъ нея рѣшительно не можемъ жить. Что рыба безъ воды, то польскій шляхтичь безъ вольности. Если мы охраняемъ эту вольность, то это значитъ, что мы выражаемъ нашу любовь и къ отечеству и къ нашимъ государямъ и къ ихъ королевскому достоинству. Потому то, хотя поляки свободно высказывали мысли своимъ государямъ, но мы не слыхали никогда и не читали, чтобы они, какъ другіе народы, рѣзали ножемъ своихъ государей. Всѣ польскіе короли умирали на своей кровати. Причиною этого была любовь къ отечеству и любовь къ вольности, а не что либо другое. А сеймы для чего бываютъ? Конечно [не] для установленія только спокойствія въ государствѣ,— тогда бы сюда не являлся никто изъ рыцарскаго сословія, составляющаго основу этой рѣчипосполитой; но являются сюда для того, чтобы, если окажется какое либо зло, общимъ совѣтомъ и общими силами отстранить его. Потому то сенаторы у насъ всегда свободно высказывали свои мысли государямъ и обязывали себя къ этому присягой. Сказать заблаговременно лучше, нежели поздо. Хотябы кто имѣлъ найлучшую борзую собаку, но если не скоро спуститъ ее со своры, то ничего не поймаетъ. Лучше, если собака лаетъ на тѣнь, нежели если она залаетъ тогда, когда волкъ уже

tuciech y w constituciach dignitas regis nie masz, ale utrumque est. Dignitas w. k. mosci nie moze byc więtszą, iako milosc ludzka poddanych swoich ku w. k. mosci. Latnoc o pieniadze, łacno o pomnozenie panstw, gdy milosc poddanych twoich miec będziesz; wszystko s tą w. k. mosci przydzie; ale bez tey, trudno co począc w naszey wolnosci, w ktorey tak sie kochamy, ze bez niey zgola byc nie mozem. Jako ryba bez wody, tak slachcic polski bez wolnosci. Tę isz ochraniamy, nie masz w prawdzie, ieno maiesta... regis miluiemy y oiczyznę y pany swe miłuiemy, iakosz lubo libere panom swym [y przodkowie naszi] mowieli, nie słychamy przecie, ani czytamy, zeby tak pany swe, iako inni, kozikiem *) kłoli. Kazdy krol polski na łosku umarl. Co wszytko nic inszego, ieno milosc oiczyzny, miłosc wolnosci sprawowała. A seymy dla czego bywaią? Pewnie [nie] dla pokoiu tilko, bo by tu zaden s stanu ricerskiego, ktory iest fundamentem istius reipublicae, nie stawiel się, ale zeby, si quid nocivum esset in republica, id communi auxilio et consilio avertatur, y stąd senatorowie wolno s krolmi pany swymi mowieli y przysięgam(i) się sami do tego obowiązali. A przed czasem lepiey, nisz po czacie. By kto nalepszego harta mial, kiedy go nierychlo s smyczey spusci, nic nim nie ugoni. Lepiey, ze pies na cien sczeka, a nizeli w ten czas, kiedy iusz wilk owcę pocznie iesc: iuzby dobry gospodarz

*) Kozik-ножъ, которымъ рѣжутъ скотъ.

начнетъ ѣсть овцу. Хорошій хозяинъ, приказалъ бы повѣсить такую собаку. Когда рѣчь-посполитая въ опасности, нужно возставать противъ началъ зла. Кто любитъ, тотъ опасается. Всѣ подобнаго рода внушенія прежніе наши короли [благосклонно] принимали отъ сенаторовъ. Хорошимъ примѣромъ въ этомъ случаѣ можетъ служить Ягайло, который, хотя Олесницкій свободно высказывалъ ему свои мысли, такъ любилъ его, что поручилъ его заботливости своего сына и завѣщалъ ему свой перстень. Этимъ то способомъ, а не другимъ отечество наше всегда избавлялось отъ бѣды. [Потомъ съ плачемъ сдѣлалъ такое обращеніе къ отечеству]. Дорогое мое отечество! Пусть я не доживу до того времени, когда хотя въ чемъ либо будутъ измѣнены твои основы и твой цвѣтокъ свободы; пусть я умру съ ними. [Потомъ сказалъ королю]. Свѣтлѣйшій король! Люби это твое отечество. Правда, ты родился въ Швеціи, но тебя и твой родъ по матери пожелала имѣть эта страна, она же тебѣ дала почести и украшенія. А вы, добродѣтельныя души Тарновскихъ, Тенчинскихъ, Остророговъ, вѣрно служившія этому отечеству и его любившія, взирающія теперь на лице Бога, умолите его умножить намъ и нашему отечеству всякое счастіе и дома и въ борьбѣ съ врагами! Ваше величество, если вы будете такъ любить насъ и наше отечество, какъ любили ваши предки, то вы, Богъ дастъ, не отойдете отъ этого міра иначе, какъ насыщеннымъ благихъ дней, и вашъ наслѣдникъ будетъ царствовать надъ нашими наслѣдниками. Л. 117—128.

Содержаніе мнѣнія короннаго канцлера и великаго гетмана Яна Замойскаго, высказанное въ Белзѣ, на сеймикѣ 1605 года.

Воевать московскую землю давно уже представлялся случай, и онъ

---

na gałaz (gałąź) s takim psem roskazal. Et in periculis reipublicae principiis obstandum est et qui amant, timent, co wszytko krolowie od rad swych przymowali, czego on Iagiello dobrym iest przykladem, ktoremu Olesnicki lubo libere mowiel, iednak tak Olesnickiego milowal, ze y syna swego iemu samemu oddal y curam iego zleciel y pierscien swoi legowal. Tym sposobem zawsze od niebespieczenstwa oiczyzna nasza wyrywana byla, a nie innym. [Potym apostrophe z placzem do oyczyzny wstawszy mowił]. Moia miło oicyzno! Bodai zebym ia tego czasu nie doczekal, zeby sie twoi status et flos iste libertatis w naimnieiszym punkcie odmienic mial; bodai zebym to wszytko zalegl. [Potym rzekl do krola] Mieluize, naiasnieiszy moscie krolu, te oiczyzne naszę! Iest ci tak, ze cie Svecia genuit, ale cie tesz ta excepit y genus twoie maternum, zwłascza ze et honores et ornamenta stąd masz. A wy cnotliwe dusze—Tarnowskich, Teczinskich, Ostrorogow, ktorzyscie tey oiczyznie cnotliwie słuzeli y one milowali, ktorzy teraz na obliczności Boga swego patrzycie, uproscie nam, uproscie tey oiczyznie naszey spolne pomnozenie wszytkiego szczescia y doma y nad nieprzyiacielem. A w. k. mosc, da Pan Bog, gdy tak, iako przodkowie w. k. mosci, y nas, y oiczyzne milowac bendziesz, nie zeidziesz stąd, asz satur bonorum dierum, a potomek w. k. mosci potomkom naszym panowac bendzie.

Summa votum Jana Zamoiskiego, cancelerza koronnego y hetmana wielkiego w Belzie, na seymiku roku 1605.

Strony ziemię Moskiewskiey dawno się

[Замойскій] совѣтовалъ королю снестись объ этомъ съ шведскимъ королемъ, отцомъ его величества. Теперь, послѣ заключенія съ Москвой мира, нѣтъ повода воевать ее, и я не знаю, по чьему дозволенію допускается вѣроломство; впрочемъ, извѣстно, что его величество король не давалъ на это согласія, какъ высказалъ онъ это въ письмѣ къ нему — Замойскому. Стр. 115.

10 февраля.

Посолъ или гонецъ московскій съ великимъ почетомъ въѣзжалъ во дворецъ. Гусаръ было нѣсколько сотъ, пѣхоты около 3000. Онъ очень жаловался на Димитрія и на князя Вишневецкаго. Справлялъ онъ свое посольство московскою рѣчью. Копіи этого посольства я, если бы и желалъ, не могъ бы получить изъ за одного уже языка. Но у меня есть и ниже слѣдуетъ очень сходная съ посольскою рѣчью и содержащая все, что сказано въ ней, грамота, которую московскій князь прислалъ королю. Стр. 96.

12 февраля. Мнѣніе Литовскаго канцлера Льва Сапѣги.

Канцлеръ великаго княжества Литовскаго, Левъ Сапѣга говорилъ о предложеніи короля хорошо и серьозно. О московскихъ дѣлахъ онъ говорилъ много и, между прочимъ, сказалъ, что писалъ къ Сендомірскому воеводѣ, чтобы возвратился назадъ. Мнѣніе, что при королевичѣ не должны быть иностранцы, ему не нравилось. «Если мы стараемся нашимъ дѣтямъ дать возможно лучшее воспитаніе и заботимся, чтобы они побольше имѣли познаній, то странно было бы запретить иностранцамъ входъ, хотя бы лишь для обученія иностраннымъ языкамъ, къ такому сыну, который воспитывается въ надеждѣ занять престолъ». Стр. 107.

---

occasia trafiala, do czego krolowi i. mosci radziel porozumiewac się s krolem szwedzkim, oicem pana naszego. Teraz iey nie masz za poprzysięzeniem przymierza; nie wiem, za czyim pozwoleniem periuria, ktore Bog karze, acz w prawdzie k. i. mosc na to nie pozwalal, do czego się przes pisanie przyznal.

10 februarij.

Posel abo goniec Moskiewski cum magno honore na zamek wiezdzal. Usarzow kilka set, piechoty kolo 3000, ktory się barzo skarzel na Dimitra y na xiązeta Wisniowieckiego. Poselstwo swe moskiewską mową odprawowal, ktorego copiey (choc bym chcial) dla samego ięzika miec iem nie mogl, list iednak, ktory do krola naszego przyslal, w poselstwie bylo, w liscie tosz wspomina, ktorego listu copia nizey.

12 februarij. Pan Lew Sapieha, canclerz wielkiego xięstwa Lithewskiego

mowiel na propositią krola iego mosci dosyc dobrze y waznie. O rzeczach moskiewskich dlugo mowiel y powiadal, iako pisiwal do pana woiewody sendomierskiego, zeby się wrociel. To mu się tesz nie zdalo, zeby przy krolewicu iego mosci nie mieli bywac ludzie narodow obcych, bo iesli my się o to staramy, iakobyzmy dzieciom swym iako nalepsze wychowanie y czwyczenie dali, zeby iako nawięcy umieli, pogotowiu do takiego syna, ktory in spem regni ma byc wychowany, nie zda mi się, aby aditus obcego narodu ludzi, aby dla ięzyka samego, mial byc prae-

Того же дня [**12 февраля**] пріѣхалъ во дворецъ московскій гонецъ, представился королю и ударилъ челомъ. Литовскій канцлеръ отъ имени короля сказалъ ему слѣдующее: «справляя передъ королемъ, милостивымъ нашимъ государемъ, посольство отъ твоего государя, ты сказалъ, что имѣешь отъ него порученіе переговорить съ нѣкоторыми гг. сенаторами о нѣкіихъ порученныхъ тебѣ дѣлахъ. Его королевское величество соглашается на это, и назначаетъ для этихъ переговоровъ: Краковскаго кастеляна князя Януша Островскаго; Виленскаго кастеляна Іеронима Ходкевича; Брацлавскаго воеводу князя Збаражскаго; Виленскаго епископа Венедикта Войну; короннаго канцлера и гетмана Яна Замойскаго, и меня своего слугу». Затѣмъ они пошли въ часовню напротивъ сенаторской палаты, были тамъ на совѣщаніи съ гонцемъ не больше часу и доложили королю потихоньку все дѣло, а гонецъ возвратился въ свою квартиру. Стр. 77.

Мнѣніе Брестско-Куявскаго воеводы Андрея Лещинскаго, высказанное на томъ же сеймѣ.

Я не думаю, чтобы намъ угрожала какая либо опасность со стороны Москвы, потому что съ этою непріятельскою страною заключенъ на опредѣленное время миръ, развѣ этотъ миръ разрушится изъ-за того Димитрія, который, не знаю, по чьему разрѣшенію, созвалъ на войну не только украинное казачество, но и благородныхъ людей, даже, кажется, и сенаторовъ, и ворвался съ ними въ Московское государство. Этого нужно очень бояться, но теперь придется дожидаться, что изъ этого выйдетъ. Если бы, сохрани Богъ, королевство подверглось изъ-

---

Tegosz dnia [**12 februarij**] Moskiewski goniec na zamek przyiachal y, przyszedszy przed krola iego mosci, a czołem uderzywszy, iego mosc pan canclerz Litewski powiedzial mu od krola iego mosci w te słowa: na on czas, kiedys odprawowal poselstwo swego hospodara do krola iego mosci, pana naszego milosciwego, powiedziales y to, ze maiesz zlecenie od wielkiego hospodara swego, aby z niektorymi ich mosc pany radami w rzeczach niektorych, sobie zleconych, conferowal, czegoc i. k. mosc pozwala, y naznacza do tey sprawy pana Ianusza xiaze Ostrowskie, casztellana Krakowskiego; pana Hieronyma Hodkiewicza, casztellana Wilinskiego; pana Adama x. Zbaraskie, woiewodę Braclawskiego; x. Benedicta Woine, biskupa Wilinskiego; pana Iana Zamoiskiego, canclerza y hetmana Koronnego, y mnie tesz sluge swego. Za czym do kaplice na tractaty naprzeciwko senatorski izbie posli, tam dluzey godziny nie byli, k. i. mosci cicho referowali wszytko, a goniec do gospody iachal.

Votum Andrzeia Lesczinskiego, woiewody Brzeskiego Kuiawskiego na tymze seymie.

Od Moskwy nie wiem, aby co niebespieczenstwa było, bo s tym nieprzyiacielem do pewnych lat zawarte iest przymierze, oprocz zeby teraz przez tego Dimitra, ktory, o to nie wiem, quo consilio, nasze ludzie nie tilko ukrainne kozactwo, ale y ossob zacnych, a podobno y senatorow s sobą zaciągnal y w panstwa te tam Moskiewskie wtargnął, mialo sie te przymierze wzruszyc, czego sie barzo obawiac trzeba, ale w tym na exitum czekac przydzie, bo, strzez Boze, gdzie by

за этого какой либо опасности, (чего я очень боюсь), то чины его принуждены были бы доискаться, кто былъ виновникомъ этого дѣла. Раньше времени я не хочу больше говорить объ этомъ. Стр. 137.

Пункты, предложенные королю на сеймѣ 1605 года, на которые онъ не согласился, поэтому сеймъ кончился ничѣмъ, а эти пункты внесены въ Варшавскія актовыя книги.

Московскій государикъ. Всѣми силами и со всѣмъ усердіемъ будетъ принимать мѣры, чтобы утишить волненіе, произведенное появленіемъ Московскаго государика и чтобы ни королевство, ни великое княжество Литовское не понесли какого либо вреда отъ Московскаго государя, а съ тѣми, которые бы осмѣлились нарушать какіе бы то ни было наши договоры съ другими государствами,

поступать, какъ съ измѣнниками. Стр. 142.

Копія письма Московскаго царя къ его величеству королю.

Мы, свѣтлѣйшій и непобѣдимѣйшій монархъ Димитрій Ивановичъ, Божіею милостію царь и великій князь всея Россіи, всѣхъ татарскихъ царствъ и другихъ, весьма многихъ владѣній, подвластныхъ Московской манархіи, государь и король свѣтлѣйшему и непобѣдимѣйшему государю Сигизмунду третьему, Божіею милостію, королю Польскому, великому князю Литовскому, Прусскому, Мазовецкому, Самогитскому и другихъ странъ, а также наслѣдственному королю Шведскому, Готѳскому, Вандальскому. Молимъ Господа, чтобы даровалъ вамъ спасеніе и счастливое правленіе.

По древнему обычаю, у великихъ

---

s tey miary przyslo koronie do iakiego niebespieczenstwa (czego sie ia barzo boie), musiala by na on czas dochodzic rzeczpospolita tego, kto autorem był takiego postępku. Przed czasem ia więcey mowic o tym nie chce.

Articuly na seymie anno 1605 k. i. mosci podane, na ktore pozwolic nie chcial, za czym tesz seym zadnego skutku nie wziął, a te artikuly do act Warszawskich podane.

Hospodarzyk Moskiewski. Zabiegac temu będziemy wszelaką pilnoscią y siłami naszymi, aby ten rozruch, ktory się stal za occasią hospodarzika Moskiewskiego, uczziszony byl y zeby od hospodara Moskiewskiego ani korona, ani w. x. Lithewskie zadney szkody nie wzieło, a przeciw takim, ktorzy by sie wazeli wszelakie pacta s postronnymi wzruszac, iako przeciw perduelles, ma byc postąpiono.

Copia listu cara Moskiewskiego do krola iego mosci.

Nos serenissimus ac invictissimus monarcha, Demetrius Ioannis, Dei gratia caesar et magnus dus totius Russiae atque universorum Tartariae regnorum, aliorumque plurimorum dominiorum, Monarchiae Moschoviticae subjectorum, dominus, rex serenissimo ac invictissimo domino, domino Sigismundo tertio, Dei gratia regi Poloniae, magno duci Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae etc nec non Suecorum, Gottorum, Vandalorumque haereditario regi salutem et faelicem gubernationem a Domino precamur.

и могущественныхъ королей и императоровъ принято, чтобы, когда кто либо изъ нихъ, Божіею милостію, возсядетъ на свой королевскій или императорскій престолъ, извѣщалъ объ этомъ другихъ, сосѣднихъ государей. Мы признали, что тоже должны сдѣлать теперь и мы, такъ какъ божіимъ промышленіемъ мы приняли снова въ управленіе наши, потерянныя было нами, государства, и по благословенію, данному намъ, какъ наслѣднику, свѣтлѣйшею императрицей, госпожей родительницей нашей, мы вѣнчаны и священнымъ миромъ помазаны святѣйшимъ нашимъ патріархомъ не только въ санъ императора обширныхъ нашихъ владѣній, но и въ санъ короля всѣхъ царствъ Татаріи, которыя съ давнихъ временъ повинуются нашей монархіи. Объ этомъ-то мы извѣщаемъ свѣтлѣйшее ваше королевское величество черезъ нашего посла Аѳанасія Ивановича Власьева, казначея нашего двора, и просимъ вѣрить ему во всемъ, что онъ будетъ передъ вашимъ королевскимъ величествомъ дѣлать отъ нашего имени, и его слова признавать за наши собственныя. Дано нами въ Москвѣ, съ нашего престола, 5 сентября 1605 года. Вашего величества сердечный другъ Димитрій. Стр. 162.

Посольство отъ великаго князя Московскаго, Димитрія Ивановича къ его величеству королю 1605 года.

«Славящій Бога [единаго] въ Троицѣ, свѣтлѣйшій, непобѣдимый единовластитель, великій государь, Димитрій Ивановичъ, Божіею милостію, царь и великій князь всея Руси и всѣхъ татарскихъ царствъ и многихъ другихъ государствъ, подвластныхъ Московской монархіи, государь, царь и обладатель и проч. вамъ,

---

Veteri consuetudine apud magnos potentesque reges ac imperatores receptum est, ux postquam quispiam illorum divina clementia imperii aut regni sui solium conscenderit, id ipsum exteris ac vicinis principibus notum faciat, quod idem etiam nos hoc tempore faciundum nobis putavimus. Quando quidem divina providentia in potestatem avia regna nostra recepimus atque ideo per serenissimam imperatricem dominam parentem nostram, benedictione nobis tanquam haeredi impartita, a sanctissimo patriarcha nostro non modo in imperatorem longe lateque patentium dominiorum nostrorum, verum etiam in regem iniversorum Tartariae regnorum, quae multo ab hinc tempore monarchiae nostrae parent, coronati et sacratissimo chrismate inunçti sumus. Igitur hac de re serenissimam maiestatem Vestram regiam per nuncium nostrum Athanasium Ioannis Vlasieiowa, thesaurarium aulae nostrae, certiorem reddimus ac petimus, ut ei in omnibus, quaecunque tantum nomine nostro apud s. m. v. regiam egerit, fides detur, ejusdemque dicta, ut nostra, accipiantur. Datum Moscoviae, ex solio nostro 5 septembris, anno Domini 1605. S. m. v. intimus amicus Demetrius.

Poselstwo wielkiego kniazia Moskiewskiego Dimitra Iwanowica do krola iego mosci anno 1605.

Boga w Troicy chwaląc, naiasnieiszy y niezwycięzony iedinowlaica wielki, hospodar Dimitr Iwanowic, z Bozey łaski cesarz y wielki kniaz wszytkiey Rusi y wszytkich tatarskich czarstw y innych wielu hospodarstw, Moskiewskiey monarchiey podleglych, hospodar, car y obladaciel etc. wam, naias-

свѣтлѣйшему великому государю, Сигизмунду, Божіею милостію королю Польскому и великому князю Литовскому, Русскому, Прусскому, Мазовецкому, Жмудскому и проч., наслѣдственному королю Шведскому, Готѳскому, Вандальскому, другу и сосѣду приказалъ ударить челомъ».

Потомъ посолъ справлялъ посольство. «Божіею милостію, великій государь, царь и великій князь, Димитрій Ивановичъ, всея Руси самодержецъ и многихъ государствъ государь и обладатель вамъ, великому государю приказалъ говорить: праведнымъ судомъ Бога, крѣпкою его десницею и по наслѣдственному праву нашихъ предковъ, великихъ государей, царей русскихъ, отца нашего, великаго государя, царя и великаго князя Ивана Васильевича, всея Руси самодержца и брата нашего, великаго государя, царя и великаго князя Ѳеодора Ивановича, всея Руси самодержца, мы учинились царемъ и великимъ княземъ, всея Руси самодержцемъ на великихъ государствахъ, Владимірскомъ, Московскомъ, Новгородскомъ и на царствахъ Казанскомъ и Астраханскомъ и на Сѣверскомъ и на всѣхъ великихъ и славныхъ государствахъ Русскаго царства, и, прося у Бога милости и по благословенію матери нашей, великой государыни, царицы и великой княгини всея Руси [Маріи] Ѳеодоровны, въ иночествѣ Марѳы Ѳеодоровны, вѣнчались на царство черезъ святѣйшаго патріарха царскимъ вѣнцомъ и діадемой. По нашей любви, мы послали къ вамъ, великому государю, извѣстить васъ о нашемъ государствованіи казначея нашего, Муромскаго намѣстника и дьяка ближней думы Ивана (sic) Ивановича Власьева. Мы желаемъ быть съ вами въ дружбѣ и любви прежде всѣхъ другихъ великихъ государей, чтобы, при Бо-

---

nieiszemu wielkiemu hospodarowi Zigmuntowi, z Bozey łaski krolowi Polskiemu y wielkiemu kniaziu Litewskiemu, Ruskiemu, Pruskiemu, Mazowieckiemu, Zmudzkiemu etc. y Szwedzkiemu, Gotskiemu, Wandalskiemu dziedzicznemu krolowi, pyzyiacielowi y samsiadowi kazal sie pokłonic.

Potem mowil poselstwo. Z Bozey łaski wielki hospodar, cesarz y wielki kniaz Dimitr Iwanowic, wszytkiey Rusi samodziersca, z wielu hospodarstw hospodar y obladaciel wą, wielkiemu hospodarowi kazal mowic: Bozym sprawiedliwym sądem y Iego mocną prawicą y succejsią prarodzicow naszych, wielkich hospodarow, cesarzow Ruskich, oica naszego, wielkiego hospodara, cesarza y wielkiego kniazia Iwana Wasilowica, wszytkiey Rusi samodziersce, y brata naszego wielkiego hospodara, cesarza y wielkiego kniazia Fiedora Iwanowica, wszytkiey Rusi samodziersce, uczynilizmy się na wielkich hospodarstwach, na Włodzimirskim y na Moskiewskim y na Nowogrodzkim y na carstwach Kazanskim y Astrahanskim y na Siewierskim y na wszytkich wielkich y slawnych hospodarstwach Ruskich carstwa cesarzem y wielkim kniaziem, wszytkiey Rusi samodzierscem y, prosąc pana Boga łaski, za blogoslawienstwem matki naszey Fiedorowy, wielkiey gospodarini, cesarzowey y wielkiey kniaziney, zakonniczki Marthy Fiedorowey wszytkiey Rusi, koronowanizmy od swietnieiszego patriarchy cesarską koroną y diademą. Poslalizmy do was, wielkiego hospodara, po naszy lubvi, hospodarstwo nasze oznaimic, podskarbiego naszego y namiestnika Murowskiego y blizny dumi diaka Ianusza Iwanowica Własiewa, y wprzod z wami wielkim hospodarem chcemy byc w przyiazni y w milosci mimo wszytkich wielkich

жіей помощи и при нашей царской, искренней любви, было освобождено изъ бусурманскихъ рукъ христіанство, чтобы впредь всѣмъ христіанамъ быть въ мирѣ, въ своемъ отечествѣ и въ благословенномъ во всякое время жительствѣ, чтобы была высока рука наша — великихъ государей, а рука нехристей принижена».

Затѣмъ онъ говорилъ: «Божіею милостію великій государь, царь и великій князь Димитрій Ивановичъ, всея Руси самодержецъ, вамъ великому государю, другу и сосѣду своему, королю Сигизмунду велѣлъ говорить: за грѣхи всего славнаго христіанства и за несогласіе между всѣми христіанскими государями, врагъ св. креста, турецкій султанъ овладѣлъ многими христіанскими государствами и въ особенности: Греціей, откуда корень и глава всякаго благочестія, священнымъ Виѳлеемомъ, гдѣ изволилъ родиться господь нашъ Іисусъ Христосъ, Божій сынъ и Слово, Назаретомъ и Галилеей, всею приморскою страною и даже тѣмъ самымъ, святымъ городомъ Іерусалимомъ, гдѣ господь нашъ Іисусъ Христосъ, сотворивъ многія чудеса, добровольно принялъ ради нашего спасенія страсть и смерть и въ третій день воскресъ».

«Всѣми этими святыми мѣстами до нынѣ обладаютъ гордыя руки измаильскія и наша святая, православная, христіанскаи вѣра отовсюду подвергается пренебреженію и униженію; христіане, какъ овцы безъ пастыря, а злобная власть невѣрныхъ повсюду простирается и расширяется; турки неистово подчиняютъ своей власти многія христіанскія государства и ничѣмъ не могутъ насытиться. Теперь дошло до нашего царскаго величества извѣстіе, что врагъ всего христіанства и креста Христова турецкій султанъ

---

hospodarow, zeby za wspomozeniem Bozym y za naszą cesarską milą przyiaznią chrzescianską (chrzescianstwo?) z rąk bisurmanskich wyswobodzone było y wprzod by wszytkim chrescianom byc w pokoiu y w oyczyznie y w blogoslawionym na kazdy czas pomieszkaniu, zeby nasza wielkich hospodarow ręka byla wywyszona, a poganskich ponizona.

Zas potym mowiel: z Bozy łaski wielki hospodar, cesarz y wielki kniaz Dimitr Iwanowic, wszytki Rusi samodziersca wą, wielkiemu hospodarowi, przyiacielowi y samsiadowi swemu, Zigmuntowi krolowi kazal mowic: dla grzechow wszytkiego slawnego chrzescianstwa y za niezgode wszytkich hospodarow chrzescianskich, nieprzyiaciel krzyza swiętego Turski soltan opanowal wiele chrzescianskich panstw, a nabarzy: Graecią, skąd iest korzen y glowa wszytkiego blogoslawienstwa, blogoslawione Betleem, gdzie pan nasz Iesus Christus, syn y Slowo Boze narodzic sie ulubil, y Nazareth y Galileia y zamorskie ziemie wszytkie, y samo tamto swięte mieisce Ierusalem, gdzie pan nas Iezus Christus, wiele cudow uczyniwszy, męke y smierc dla zbawienia naszego dobrowolnie podiąl y wstal z martwych trzeciego dnia. Te wszytkie swięte mieysca wydziemy otrzymane Jzamelskimi chardymi rękoma y nasze swiętą prawoslawną wiare chrcescianską zewsząd widziemy wzgardzoną y ponizoną, iako owce nie maiąc pasterza, a zlosliwą poganską wladzą wszędzie rosciąga się y rosprzestrzenia, y wiele chrzescianskich panstw pod swoię wladzą okrutnie podbiiaią y niczym nasycic się nie mogą. A teraz wiadomosc do naszego carskiego maiestatu przyszła, ze nieprzyiacziel wszytkiego chrzescyanstwa y nieprzyiaciel krzyza Christusowego Turski soltan u Ru-

у Рудольфа римскаго кесаря въ Венгерской землѣ овладѣлъ крѣпостями, и во многихъ другихъ мѣстахъ правовѣрнымъ христіанамъ дѣлается утѣсненіе. Объ этомъ мы, великій государь, царь и великій князь Димитрій Ивановичъ, всея Руси самодержецъ душевно и сердечно сожалѣемъ и господа Бога просимъ и усердно намѣрены промышлять, чтобы намъ всѣмъ христіанскимъ государямъ быть между собою въ дружбѣ, любви и единеніи, чтобы нашимъ великихъ государей стараніемъ христіанство освободилось отъ бусурманства и рукою нашею было возвышено, а магометанство бы упадало. Вамъ, великому государю, королю Сигизмунду, напоминаемъ и по любви объявляемъ объ этомъ великомъ дѣлѣ и желаемъ знать, что́ вы думаете объ немъ. Вамъ, великому государю королю, нашему пріятелю и сосѣду слѣдовало бы подумать объ этомъ и объявить намъ, великому государю свои мысли и черезъ нашего казначея, Муромскаго намѣстника и думнаго дьяка написать къ намъ, что́ вы думаете предпринять, чтобы нашимъ государскимъ стараніемъ христіанство было избавлено изъ рукъ невѣрныхъ». А затѣмъ тайно *) сталъ говорить: свѣтлѣйшій, непобѣдимый самодержецъ, великій государь Димитрій Ивановичъ, Божіею милостію царь и великій князь всея Руси, всѣхъ татарскихъ царствъ и многихъ другихъ государствъ, подвластныхъ Московской монархіи государь царь и обладатель вамъ, великому государю Сигизмунду, Божіею милостію королю Польскому и великому князю Литовскому и другихъ странъ по братской любви ве-

---

dolpha cesarza Rzimskiego, w Wegierskiey ziemi zamki pobral y w inszych wielu mieiscach prawowiernym chrzescianom uczisnienie, czyni sie. Czego my wielki hospodar, cesarz y wielki Dimitr kniaz Iwanowic, wszytkiey Rusi samodziersca zaluiemy z dusze y szczerze y tego u pana Boga prosiemy y s pilnoscią przemysliawac chcemy, zeby ną wszytkim hospodarom chrzescianskim bydz miedzy sobą w przyiazni, milosci y w iednosci, zeby nas wielkich hospodarow staraniem chrzescianstwo z rąk bisurmanskich wyswobodzone bylo y ręką by się naszą wywyszyło, a poganstwo nisczało, a was wielkiego hospodara krola Zygmunta napominamy y z miłosci wą to wielkie dzieło opowiadamy y chcemy to od was wiedziec, co za umysł wasz będzie na te tak wielkie rzeczy, o tym by wą wielkiemu hospodarowi krolowi, a przyiacielowi y samsiadowi naszemu romyslic sobie y nam by wielkiemu hospodarowi umysl swoy obiawic y przez podskarbiego naszego y namiestnika Murowskiego y blizny dumi diaka do nas o tym odpisac, co za umysl wasz na to, zeby naszym hospodarskim staraniem chrzescianstwo z rąk poganskich wyswobodzone było. A potym mowil in secretis: naiasnieiszy y niezwyciezony samodziersca, wieiki hospodar Dimitr Iwanowic, z łaski Bozy cesarz y wielki kniaz wszytkiey Rusi, wszytkich tatarskich cesarstw y innich wiele hospodarstw, Moskiewskiey monarchiey podleglych, hospodar, car y obladaciel wam dał (?) wielkiemu hospodarowi Zygmuntowi, z Bozy łaski krolowi Polskiemu y wielkiemu kniaziowi Litewskiemu y innych, za braterską miłoscią, kazal obiawic: iako za wolą Bozą, a za twoim brata naszego łaskawym wspomozeniem

---

*) Т. е. не въ слухъ, а тихо и, вѣроятно, подступивъ ближе къ королю.

лѣлъ объявить: когда волею Божіей, при твоемъ, брата нашего, благосклонномъ содѣйствіи и по наслѣдственному праву прародителей нашихъ, великихъ государей нашихъ русскихъ царствъ, отца нашего великаго государя, царя и великаго князя Ивана Васильевича, всея Руси самодержца, и брата нашего великаго государя, царя и великаго князя Θеодора Ивановича, всея Руси самодержца, и по благословенію матери нашей, великой государыни, царицы и великой княгини всея Руси, инокини Марθы Θеодоровны, учинились мы на высочайшемъ престолѣ славныхъ прородителей нашихъ, на всемъ государствѣ и на всѣхъ великихъ государствахъ Русскаго царства великимъ государемъ, царемъ и великимъ княземъ, всея Руси самодержцемъ, мы били челомъ и просили благословенія у матери нашей, великой государыни, чтобы она для продолженія нашего царскаго рода благословила насъ, великаго государя, вступить въ законный бракъ, а взять бы намъ великому государю супругу въ вашихъ славныхъ государствахъ дочь Сендомірскаго воеводы Юрія Мнишка, потому что, когда мы находились въ вашихъ государствахъ, то воевода Сендомірскій показалъ къ нашему царскому величеству великую службу и радѣніе и служилъ намъ. Вамъ, великому государю, брату нашему дозволить бы Сендомірскому воеводѣ и его дочери ѣхать къ нашему царскому величеству, и по братской любви вамъ бы, великому государю, самому быть у нашего царскаго величества на нашей свадьбѣ, въ государствѣ Московскомъ» и проч. Стр. 183.

---

a po successiey prarodzicow naszych wielkich hospodarow naszych, cesarzow Ruskich, oyca naszego wielkiego hospodara, cesarza y wielkiego kniazia Iwana Wasilowica, wszytkiey Rusi samodziersce y brata naszego wielkiego hospodara, cesarza y wielkiego kniazia Fiedora Iwanowica, wszytkiey Rusi samodziersce, y za blogosłowieniem matki naszey, wielkiey hospodariny, cesarzowey y wielkiey kniazyny, zakonniczkiey Marthy Fiedorowey wszytkiey Rusi, uczynilizmy sie na naiwysszy stolicy sławnych prarodzicow naszych, na wszytkim hospodarstwie y na wszytkich wielkich hospodarstwach Ruskiego carstwa wielkim hospodarem, cesarzem y wielkim kniaziem, wszytkiey Rusi samodzierscą, y bielizmy czołem y blogoslawienstwa prosieli u matki naszy, wielkiey hospodariny, zeby matka nasza błogoslawila nas, wielkiego hospodara złączyc sie z zakonnym actem dla successiey naszego cesarskiego rodzaiu potomkow, a poiąc by nam wielkiemu hospodaru w waszych przeslawnych hospodarstwach Sendomirskiego woiewody Ierzego Mniszka corke dla tego, gdy zmy byli w waszych hospodarstwach, teby woiewoda Sendomirski ku naszemu cesarskiemu maiestatowi wielkie swoie usługowanie y staranie pokazal y ną sluzył, y zeby wielki hospodar, brat nasz woiewodzie Sendomirskiemu y corce iego do naszego cesarskiego maiestatu iachac pozwolil y dla braterski miłosci zeby scie wy, wielki hospodar, byl u naszego cesarskiego maiestatu na weselu naszym w hospodarstwie Moskiewskim etc.

Церемоніалъ или описаніе вѣнчанія посла великаго князя Московскаго, Димитрія Ивановича, съ дочерью Сендомірскаго воеводы Мнишка, дѣвицею Мариной, въ Краковѣ 1605 г. 29 ноября.

Вѣнчаніе московской царицы происходило слѣдующимъ образомъ. Кардиналъ съ нунціемъ прибыли въ домъ ксендза Фирлея, гдѣ долженъ былъ происходить обрядъ вѣнчанія и гдѣ въ залѣ устроенъ былъ прекрасный алтарь, и дожидались невѣсты. Московскій посолъ съ прекрасною свитой — почти на двухъ-стахъ лошадяхъ—пріѣхалъ съ своей квартиры въ домъ г. Монтелюпа и тамъ дожидался немного, пока не прибылъ король съ дворомъ своимъ въ домъ (Фирлея) и не вошелъ въ жилое помѣщеніе. Потомъ король пришелъ въ залу, въ которой должно было происходить вѣнчаніе, и сѣлъ; подлѣ него сталъ королевичъ. Шведская королевна съ дамами пошла къ невѣстѣ. Посолъ, пришедши къ назначенному для брачущихся мѣсту, ударилъ королю челомъ; король сидѣлъ, даже шапки не тронулъ. Затѣмъ посолъ и его слуги отправились цѣловать руку у короля, а королевичъ передъ каждымъ изъ нихъ снималъ шапку. Кардиналъ надѣлъ свои архіерейскія ризы и драгоцѣнную митру; два прелата были въ фелоняхъ, усаженныхъ жемчугомъ, а другіе въ комжахъ. Два царскихъ мальчика стояли съ шелковымъ ковромъ, у котораго сталъ посолъ, а подлѣ него Сѣрадскій воевода и Гнѣзненскій кастелянъ. Марину, одѣтую въ дорогое платье, съ короной, отъ которой по волосамъ не мало было жемчугу и драгоцѣнныхъ камней, подвели къ вѣнцу воевода Ленчицкій Липскій и кастелянъ Малогосскій; но въ качествѣ свидѣтельницы подлѣ нея стала ея милость королевна. Передъ вѣнчаніемъ посолъ сталъ говорить рѣчь, въ кото-

---

Porządek albo wypis sponsaliorum posla wielkiego Moskiewskiego kniazia Dimitra Iwanowica z woiewodzianką Sendomierską, Mniszkowną, panną Marïną, roku 1605, novembris 29 w Krakowie.

Slub carowey Moskiewskiey tym sie odprawowal ordunkiem. Xiądz cardinal z xiędzem nunciuszem do kamienice xiędza Firleia, kendy sponsalia byc miały, przyiachal. Tam w pokoiu oltarz pięknie przybrano, sponsam czekaiąc. Posel Moskiewski stroyno ńiemal do dwu set koni z gospody swey przyiachal do kamienice p. Montelupiego y tam, asz krol iego mosc z dworem swoim do kamienice abo gospody ssiadl, czekal troche; potym prszyszedl (król) do pokoiu, kędy slub mial byc, usiadl, a krolewic podle niego stanął; krolewa [krolewna] szwedzka y s paniami szła do sponsy. Posel, przyszedszy do nagotowanego mieysca slubnego, czołem krolowi uderzyl, a krol iego mosc siedzial, ani czapki ruszyl. Potym posel szedl całowac rękę krolewską y iego sludzy, a krolewic przeciw kazdemu czapke zdiął. Xiadz cardinal pontificaliter się ubral, infule kosztowną maiąc, a dway prałaci w kapach perlami sadzonymi, inszy w komzach. Para pacholąt carskich stali z iedwabnym kobiercem, u ktorego stanał posel, a wedle niego—pan woiewoda Sieradzki, pan Gnieznienski. Panne Marine (w kosztowney szacie s koroną, od ktorey po warkoczach perel s kamienmi nie mało wzdlusz pusczono) ubraną na plac pan woiewoda Łęczycki Minski (Lipski?) z panem Małogoskim przyprowadzieli, ale ad actum krolewna iego mosc podle

рой говорилъ, что прибылъ для этого дѣла по волѣ своего государя и просилъ у Сендомірскаго воеводы его дочери и родительскаго благословенія. Отъ имени воеводы отвѣчалъ прекрасною рѣчью канцлеръ великаго княжества Литовскаго Левъ Сапѣга, которому далъ отвѣтъ Ленчицкій воевода Липскій, причемъ онъ показывалъ, что въ настоящемъ дѣлѣ высказывается Божія премудрость или воля Божія и затѣмъ заявлялъ, что на немъ будетъ Божіе благословеніе; далѣе указывалъ на величіе званія царя и государя, но при этомъ указывалъ также на славный домъ дѣвицы, на ея воспитаніе, богатство добродѣтелей, и приводилъ примѣры, что подобныя дѣла не новость въ Польшѣ; прославлялъ благодарность и благоразуміе царя, именно, что онъ по разъ принятому намѣренію и обѣщанію, въ знакъ благодарности за благорасположенность, какую видѣлъ къ себѣ со стороны Сендомірскаго воеводы и при дворѣ, вступаетъ въ бракъ съ дочерью воеводы.

Послѣ рѣчей съ той и другой стороны, выступилъ въ архіерейскомъ облаченіи кардиналъ и прежде всего сказалъ удивительную рѣчь объ этомъ таинствѣ, указывая въ немъ дѣйствіе Промысла; затѣмъ онъ приступилъ къ восхваленію Димитрія— великаго царя и государя великой Россіи (онъ далъ ему титулъ, какой у него былъ написанъ на бумагѣ, по которой онъ говорилъ); хвалилъ настоящее его намѣреніе и показывалъ, что оно послужитъ благомъ и для самаго царя и для тамошнихъ жителей, царскихъ подданныхъ. Богъ такъ часто наказывалъ ихъ разномысліемъ, что они то замышляли искать себѣ государя за моремъ или въ сосѣднихъ странахъ, то сажали на престолъ своихъ великихъ государей незакон-

---

niey stanęła. Przed slubem zaczal posel rzecz. Wolą pana swego przeciw pannie woiewodzance opowiadaiąc, ze tu dla tego actu przyiachal, y ządal panney od pana woiewody Sendomirskiego, a nakoniec o blogoslawienstwo oycowskie prosiel. Od niego mowiel iego mosc pan canclerz wielkiego xiystwa Litewskiego Leo Sapiha barzo pięknymi slowy, na ktory respons dal pan woiewoda Lęczycki Minski, mądrze sprawy boskie w tym opisuiąc albo wolą bozą, tak y za tym blogosławienstwo boze opowiadaiąc. Wspominal wielkie zawołanie cara y monarchy, ale y panney zacnosc domu, wychowanie, cnot obfitosc wyliczal, przywodząc przyklad, ze takie acta nie nowe sę w Polscze. Wyslawial gratitudinem et prudentiam cara, ze on podlug zawziętego raz przyrzeczonego umislu na pamiątke wdzięcznosci tych chęci, ktore znal po iego mosci panu woiewodzie Sendomirskim, ze (zatym?) na dworze krola iego mosci zacnym, atoli w stan swięty malzenski corke iego bierze.

Po tey ceremoniey obu stron xiadz cardinal pontifiicaliter ubrany wprzod przemowe de hoc sacramento uczynil, dziwne w nim sprawy boze ukazuiąc; za tym przystąpil ad laudes Dimitra, wielkiego cara y wielkiey Rusi hospodara (dawszy mu iego titul, iaki mial napisany przy agendzie), pochwalaiąc ten zaczęty umysl iego, ukazuiąc to bydz z dobrym samego cara y dobrym tych tam obywatelow a poddanych carskich; bo ze (Bóg?) ich tak roznoscią domową czesto nawiedzial, ze iusz y za morzem y w samsiedztwie pana sobie obmyslawali, a drugie niewlasne dziedzice na stolicach wielkich hospodarow posadzali; teraz wlasnego pana, za

ныхъ наслѣдниковъ. Теперь Божіею милостію и устроеніемъ они нашли себѣ надлежащаго государя въ государствахъ его величества, нашего милостиваго государя. Не мѣсто здѣсь говорить, какія милости и какую помощь получилъ царь отъ его величества. Самъ его величество царь Димитрій, помня это, зная также планы его величества короля и этого королевства, открылъ благочестивому государю свои намѣренія (*) прежде всѣхъ государей, и кромѣ того, желая еще больше доказать свою благодарность, *беретъ* черезъ тебя, г. посолъ, *супругу себѣ* (слова, положенныя въ чинѣ вѣнчанія) въ этихъ государствахъ, беретъ свободную шляхтянку, дочь благороднаго сенатора изъ благороднаго рода. Въ этомъ славномъ королевствѣ, гдѣ всѣ свободны, не разъ случалось, что князья, короли, славные монархи, даже короли этого королевства брали себѣ женъ изъ свободныхъ шляхетскихъ домовъ. Богъ ниспосылаетъ теперь подобное благо и царю Димитрію и всѣмъ его подданнымъ,—его величество царь завязываетъ съ его величествомъ, милостивымъ государемъ нашимъ дружбу, а съ этимъ королевствомъ и съ его чинами—свободными людьми—родство. При этомъ святомъ супружескомъ союзѣ, его царское величество, великій государь съумѣетъ за эту расположенность воздать съ своей стороны его величеству королю благорасположенностію, а королевству—любовію. Когда онъ сказалъ эти и другія, подобныя имъ слова, то запѣли: Veni Creator. Король и всѣ остальные стали на колѣни, не стали на колѣни только: Шведская королевна и Московскій посолъ. Послѣ того кардиналъ Бернардъ Мацѣевскій началъ совершать обрядъ вѣнчанія. Онъ былъ одѣтъ въ очень дорогую фелонь. Съ нимъ

łaską a przeirzeniem bozym, w panstwach iego k. mosci, naszego milosciwego pana, nalezli, ktory iakie favory zyczliwosci y pomocy po maiestacie iego k. mosci uznal, nie tego to mieysca, atoli sam car iego mosc Dimitr, maiąc ie w pamięci, a wspomniawszy na chęc iego k. mosci y korony tey, udal sie wprzod przed innymi do krola iego mosci pana bogoboinego za chęciami swymi, a przy tey wdzięcznosci chcąc tym więcy wdzięcznosci pokazac, w panstwach krola iego mosci slachcianke—wolną corkę zacnego senatora domu zacnego sobie za małzonke (formalia verba) przes cię panie posle bierze. Nie nowina to w tey zacney koronie, gdzie ludzie wolni są, panom,—xiązetom, krolom, monarchom zacnym, nawet y krolom koroney tey poimowac sobie małzonki z ludzy wolnych slacheckich. Tosz y na cara iego mosc Dimitra wielkiego xiązecia, wszytkiey Rusi pana, blogoslawienstwo od Boga padło, tosz y was—poddanych iego carski mosci, gdy teraz iego xiązecia mosc tę przyiasn z iego k. moscią naszym milosciwym panem, a spowinowacenie s koroną tą y s stany zacnymi, ludzmi wolnymi bierze. Będzie umial iego carska mosc, hospodar wielki tę zyczlywosc iego k. mosci chęciami swymi a milosc koronie oddawac za takim zwiąskiem malzenstwa swiętego. To et similia verba odprawiwszy, Veni creator spiewano. Wszyscy uklękneli, y krol iego mosc, okrom krolewney Szwedzkiey a posla Moskiewskiego. Po skonczeniu tych mow iego mosc xiądz car-

---

(*) Разумѣется посольская рѣчь того же Власьева объ освобожденіи христіанъ изъ подъ власти турокъ и объ ослабленіи турецкаго могущества.

были въ сослуженіи прелаты тоже въ облаченіи. Кардиналъ обратился прежде всего къ дѣвицѣ съ словами: слыши дщи и виждь и приклони ухо твое и забуди народъ твой, и объяснилъ, что она ѣдетъ въ чужую страну. Затѣмъ обратился къ послу съ словами: какъ Авраамъ посылалъ своего подскарбія въ чужую страну за женой для своего сына. Потомъ вѣнчалъ. Когда кардиналъ въ числѣ другихъ вопросовъ, спрашивалъ посла: не обѣщался ли великій царь кому другому, онъ отвѣчалъ: «развѣ я знаю; царь ничего не поручилъ мнѣ на этотъ счетъ», и уже послѣ напоминаній стоявшихъ подлѣ него при этомъ торжествѣ, онъ сказалъ: «если бы онъ далъ обѣщаніе другой дѣвицѣ, то не посылалъ бы меня сюда». Но онъ возставалъ противъ того, что кардиналъ говорилъ по латынѣ, — на это онъ не соглашался. Когда кардиналъ сказалъ: «г. посолъ, говорите за мной, какъ требуетъ наша католическая церковь и ваша: я»…. [форма присяги при вѣнчаніи: я тебя беру въ супруги.:..], то посолъ говорилъ за кардиналомъ и хорошо произносилъ слова, впрочемъ онъ не вдругъ сталъ говорить. Онъ говорилъ: «я буду говорить съ дѣвицей Мариной, а не съ вами, ксендзъ кардиналъ». Невѣста присягала царю на вѣрность, а посолъ невѣстѣ за царя. Когда пришлось давать перстни, то посолъ вынулъ изъ маленькаго ящика алмазный перстень съ большой и острой верхушкой, величиной въ большую вишню и далъ его кардиналу, а кардиналъ надѣлъ его невѣстѣ на палецъ, а отъ невѣсты посолъ взялъ перстень не на палецъ и не на обнаженную руку, но прямо въ вышеупомянутый ящикъ. Когда кардиналъ хотѣлъ связать эпитрахилью руки жениха

---

dinal Bernardus Macieiowski poczal słub dawac, będąc w kapie barzo kosztownie ubrany; prelacy mu, takze ubrani, sluzyli. Zaczął przemowe do panney od tych slow: audi filia et vide et inclina aurem tuam et obliviścere populum tuum, co applicowal do tego, ze w obey kray iedzie. Potym do posla obrociel slowa swoie: iako tesz Abram poslal byl synowi swemu po zone w obcy kray podskarbiego swego, a potym slub dawal. Miedzy innymi, kiędy xiądz cardinal posla pytal, ieśli car wielki nie slubowal komu innemu odpowiedzial: „a szto ia wiedaiet; nie zleciel mi nic o tym“. Asz gdy potym od tych, ktorzy mu assistebant byl napomniony, powiedzial, ze „koli by on slubowal, tedy by mię tu nie slal“. Przeciwko temu iednak, co po łacinie mowiono, opowiadal się y pozwalac na to nię chcial. A gdy rzekl xiądz cardinal: wedlug kosciola katolickiego naszego y waszego mow za mną panie posle: ia... mowil za x. cardinalem y wymawial dobrze, ale zrazu mowic nie chcial, mowiąc: „s. panną Mariną ia mą mowic, a nie z w. mosciem“. Panna zas slubowala takze carowi, a posel za cara pannie. Do piersczieni gdy przyszlo, posel wyial (z) skrzyneczkiey małey pierscien diamentowy, ostry, wysoki, iako dobra wisnia y dal x cardinałowi, a x cardinal pannie na palec wlozyl, a od panney pierscien posel nie na palec, ani w golą rękę, ale zaraz w onę skrzyneczke wziąl. Gdy mial stulą x. cardinal wiązac, posel, poslawszy po rąbek nowy do paniey woiewodziney, rekę swa obwinawszy, a nie dotykaiąc się golą ręką rękiey panienskiey, dopiro te ceremonią odprawowac chcial, czego mu nie dopusczono, musial dac rękę swą imieniem pana swego

и невѣсты, то посолъ послалъ къ женѣ воеводы Мнишка за чистымъ платкомъ и хотѣлъ, обернутъ имъ свою руку, и исполнить такимъ образомъ этотъ обрядъ, а не прикасаться къ рукѣ невѣсты своею голою рукою, но ему не дозволили этого сдѣлать, и онъ долженъ былъ дать свою руку отъ имени своего царя, князя Московскаго. Вышеупомянутый коврикъ взялъ капелланъ кардинала, но посолъ выкупилъ его за сто червонцевъ. Во время вѣнчанія, его величество король стоялъ подлѣ кардинала, съ правой стороны.

Когда кончилось вѣнчаніе, то всѣ отправились въ столовую,—впереди шла царица, за ней Шведская королевна, за ней посолъ. Всѣ эти лица стали на возвышенномъ мѣстѣ у стола, царица по правой сторонѣ, королевна по лѣвой, а король, придя къ столу, сѣлъ по серединѣ[3]. Въ это время подошли около сорока человѣкъ москвитянъ, неся драго-

цѣнные подарки отъ царя, которые посолъ отдавалъ [царицѣ]. Принимала ихъ жена Львовскаго хорунжаго Тарлова, бабка царицы, стоявшая подлѣ нея, потому что мать невѣсты была больна[4].

По поднесеніи подарковъ, стали садиться къ столу: въ правомъ углу стола посажена была царица и когда она садилась, король приподнялся и приподнялъ шапку; на другомъ углу слѣва сѣла королевна. Одновременно съ царицей сѣли: посолъ подлѣ царицы пониже, а королевичъ подлѣ королевны немного ниже, напротивъ посла. Когда посолъ садился, король не двигался. Передъ этимъ столомъ, съ лѣвой стороны сталъ крайчій его величества короля, подлѣ него [сидѣлъ] кардиналъ, а подлѣ него нунцій папы. Воду подавали въ одномъ умывальномъ сосудѣ и при одномъ полотенцѣ. Когда король мылся (*), всѣ встали. Затѣмъ подава-

---

cara kniazia Moskiewskiego. Kobierzec on capellan cardinalski wzial, ale go posel stem czerwonych zlotym odkupiel. Gdy slub dawano, krol iego mosc po prawey ręce x. cardinalowi stał.

Skonczywszy te ceremonie, szla wprzod carowa do stołowey izby, za nią krolewna Szwedzka, posel; zatym te osoby stanely na maiestacie u stoła, carowa wprawo, krolewna wlewo [zas posel moskiewski z krolewna wlewo y krolewicz] krol iego mosc przyszedszy siadł [stał] w posrzodku stoła. Tam do czterdziestu ossob przyszlo Moskwy, ktorzy upominki od cara kosztowne przyniesli, ktore posel oddawal. Te odbierala paniey chorązyna Lwowska Tarłowa, babka carowey, ktora wedle niey stała, bo paniey matka chora byla.

Do stolu po upominkach w rog prawy posadzono carową, ktora gdy siadla, krol się podniosl, czapki ruszyl. Po lewey stronie na drugim rogu usiadla krolewna, ale razem z carową zasiadly mieysca: posel podle carowey nizej usiadl, a krolewic podle krolewney nizy przeciw poslowi. Gdy posel siadl, krol sie nie ruszyl. Przed stołem po lewy ręce kraiczy krola iego mosci stał, x. cardinal, podle niego nuncius papieski. Wodę z iedney miednice y tuwalnią dawano krolowi iego mosci, (gdy się umywal, wszyscy powstawali), potym carowey, (ale siędzac, się umywala), krolewnie, poslowi, (ale się nie chcial umywac), a potym krolewicowi. Dla x. cardinała y xiędza nunciusza inszą nalewkę y tuwalnią przyniesiono. Owdzie dworzanie krola iego mosci dawali wode, a tu sludzy pana

---

(*) Вѣрнѣе: умывалъ руки.

ли умываться царицѣ (она умывалась сидя) (*), далѣе королевнѣ, затѣмъ послу (но онъ не хотѣлъ мыться), потомъ королевичу. Для кардинала и нунція принесли другой ковшикъ и другое полотенце. Королевскіе дворяне подавали то тѣмъ, то другимъ воду, а слуги Сендомірскаго воеводы въ тоже время разносили яства; подавали яства одновременно — одни ставили передъ королемъ, другія передъ царицею. Крайчій его величества служилъ у короля и его семьи, а крайчій царицы (былъ имъ Домарацкій) служилъ ей, послу и кардиналу. Тарелки передъ королемъ и его семьею ставили вызолоченныя, а для царицы посла и кардинала серебренныя, придворныя. Такъ какъ молодая ничего не ѣла, то и посолъ не хотѣлъ ничего ѣсть; онъ кромѣ того, боясь царя, остерегался, какъ бы не дотронуться своею одеждою до ея платья, — онъ даже не хотѣлъ и садиться за столъ, такъ что уже Сендомірскій воевода убѣдилъ его сѣсть, сказавъ, что это нужно сдѣлать. За столомъ, когда король пилъ вино, всѣ встали. Король пилъ за здоровье государыни [Марины], снявъ шапку и немного приподнявшись со стула. Царица и посолъ стояли. Королевна послала къ царицѣ своего подчашаго поздравить и пила за ея здоровье. Пока подчашій говорилъ къ царицѣ, она сидѣла, а когда онъ кончилъ и королевна встала, то сейчасъ же встала и царица; обѣ онѣ низко поклонились одна другой, царица однако поклонилась ниже. Потомъ царица пила здоровье королевича, а королевичъ здоровье посла. Посолъ, собираясь пить, всталъ со стула, сталъ за нимъ и пилъ за здоровье кардинала. Когда царица обратилась къ послу и пила за здоровье царя (это она сдѣлала по приказанію отца, передъ которымъ, когда

woiewody Sendomierskiego potrawy nosieli, bo iednakowo dawano przed krola iedne pulmiski, drugie zaraz przed carową; kraiczy krola iego mosci przed krolestwo kraial, kraiczy carowey (a byl Domaradzki) przed carową, posla y xiędza cardinaia. Talerze dla krolestwa dawano zlociste, dla carowey posla y xiędza cardinała srebrne krolewskie. Posel, ze paniey mloda nie iadla, nie chcial tesz iesc. Przestrzegal tesz tego s pilnoscią, zeby się swoią suknią iey szatey nie dotknal, iakosz y do stołu nie chcial isc siedziec, boiąc sie cara, asz go pan woiewoda Sendomierski upewniel. Przy stole, gdy krol iego mosc piel, wszyscy stali; winem do hospodarowey krol piel, czapke zdiawszy y s stolka sie ruszywszy; carowa stala y posel. Krolewna do carowey poslala swego podczaszego, winszuiąc, a za zdrowie piiąc. Poki do carowey mowiel kodczasy, poty siedziala, asz gdy skonczel, a krolewna wstala, zaraz y carowa, obie się nisko sobie klaniały, ale nizey carowa. Potym pieła carowa do krolewica iego mosci, krolewic [krol] iego mosc do posla. Posel, gdy mial pic, s stolka wstal y za stolkiem swym stanawszy, piel za zdrowie do x. cardinała. Do posla gdy carowa pieła za zdrowie carskie (a to z roskazania pana woiewody oica, ktory gdy do niey przyszedl, przeciw niemu nie wstala, az gdy od-

(*) Вѣрнѣе: всѣ сидѣли, когда она умывалась.

онъ подошелъ къ ней, она не встала, привстала только немного, когда онъ отходилъ отъ нея), то посолъ всталъ со стула и, стоя подлѣ него съ боку, выпилъ за здоровье королевича изъ другого бокала (изъ того, изъ котораго пила царица, не хотѣлъ пить). Царицѣ услуживали за столомъ такъ же, какъ королевнѣ.

Въ той же столовой, въ которой кушалъ король, ниже королевскаго возвышенія, вправо стоялъ столъ, за которымъ сидѣли: епископы Куявскій и Перемышльскій, воеводы — Ленчицкій и Сѣрадскій, кастелянъ Гнѣзненскій, канцлеръ великаго княжества Литовскаго, кастелянъ Варшавскій, Вышегродскій и другіе сенаторы. Съ лѣвой стороны, стоялъ другой столъ, за которымъ сидѣли: сынъ посла и около двадцати человѣкъ москвитянъ. Тутъ же сидѣли: староста Пильзненскій, Валецкій и многіе другіе старосты и дворяне его величества короля. Женщины обѣдали въ особой столовой и еще въ особой—придворные его королевскаго величества. Нѣсколько каменныхъ домовъ передѣлали для этого. Всего давали вдоволь, обѣдъ былъ самый щедрый и тянулся съ часъ по наступленіи ночи. Когда принесли королю плоды и сласти, то Сендомірскій воевода поднесъ королю въ подарокъ шесть большихъ позолоченныхъ кубковъ; въ это время всѣ сидѣли. Королевнѣ онъ поднесъ кувшинъ, тазъ—позолоченные, и кубокъ; королевичу — четыре вызолоченныхъ кубка поменьше. Когда плоды сняли, посолъ всталъ со стула и подарилъ царицѣ отъ себя шелковый, вышитый золотомъ коверъ и сорокъ соболей.

Послѣ обѣда начались танцы. Придворные маршалы—коронный и велико-литовскій очистили мѣсто; король съ царицей открыли танцы, при чемъ канцлеръ Литовскій съ

---

chodziel troche), posel s stolka swego wstal y stoiąc w bok stolka z inszego kieliszka (bo s tego pic nie chcial) spelniel do krolewica iego mosci. Carowey credensowano, iako y krolewnie.

W tey ze stolowey izbie, gdzie krol iego mosc iadl, nizy maiestatu byl stol wprawo, u ktorego xiadz Kuiawski, xiadz Przemyski, Leczycki, Sieradzki woiwodowie, pan Gnieznienski, pan canclerz wielkiego xiestwa Lithewskiego, pan Warszawski, pan Wysogrodzki y inszy senatorowie siedzieli. Wlewo drugi stol, kendy syn poselski y Moskwy do dwudziestu siedziało. Tam ze siedział pan starosta Pilzninski, pan starosta Walecki y inszych panow starostow y dworzan krola iego mosci. Bialle glowy w drugiey izbie y dwor krola iego mosci w drugiey, bo kilka kamienic przekowano było, y dostatek dawano, iakosz obiad byl in forma amplissima z rzeczy, a wlok się z godzine w noc.

Wety gdy krolowi iego mosci przyniesiono, pan woiewoda Sendomierski krolowi iego mosci darowal szesc rostruchanow zlocystych. Gdy oddawal, wszyscy siedzieli. Krolewnie dal nalewkę z miednicą zlocistą y kubek; krolewicowi — cztery rostruchany mnieisze zlociste. Gdy wety s stola zebrano, posel, s stolka wystąpiwzy, oddal dary carowey od siebie kobierzec iedwabny zlotem robiony y sorok soboli.

Tance po obiedzie byly. Ich mosc panowie marszalkowie koronni nadworni y wielki Lithewski plac uczynieli, a krol iego mosc szedl w taniec z carową. Pan canclerz Lithewski z panem Gnieznienskim, pan wo-

Гнѣзненскимъ кастеляномъ съ одной стороны, а Сендомірскій воевода съ Ленчицкимъ воеводой съ другой прислуживали. Кончивъ танецъ, король далъ знакъ послу, чтобы шелъ танцовать съ царицей, но онъ изъ уваженія къ ней не согласился и говорилъ, что не достоинъ того, чтобы прикасаться къ царицѣ. Король вторично пошелъ танцовать съ королевной; при этомъ прислуживали: кастелянъ Гнѣзненскій съ кастеляномъ Варшавскимъ, канцлеръ великаго княжества Литовскаго съ кастеляномъ Ленчицкимъ и великій маршалъ Литовскій съ королевичемъ. Потомъ танцовали — королевна съ царицей, которой прислуживали фрауцимміеръ и нѣкоторые сенаторы. Далѣе танцовалъ съ царицей королевичъ, а Литовскій канцлеръ съ старостой Валецкимъ и Сендомірскій воевода съ Ленчицкимъ воеводой прислуживали. Во все время этого танца изъ другихъ женщинъ танцовала только дѣвица Освѣтимская съ Хелминскимъ кастеляномъ; другія дѣвицы не танцовали. Королевна и царица, возвращаясь отъ танцевъ на свои мѣста, низко кланялись королю (царица кланялась ниже, чѣмъ королевна), а затѣмъ, придя на свои мѣста, кланялись одна другой; садились въ одно время.

Послѣ танцевъ, Сендомірскій воевода подошелъ къ королю и сказалъ царицѣ: Марина, поди сюда, пади къ ногамъ его величества, нашего милостиваго государя, моего и твоего благодѣтеля, и благодари его за столь великія благодѣянія и проч. Она подошла къ королю (король всталъ), вмѣстѣ съ отцомъ они бросились къ ногамъ его величества и отецъ благодарилъ короля. Король поднялъ царицу, снялъ шапку, а потомъ надѣлъ ее, и сталъ говорить царицѣ рѣчь, въ которой поздравлялъ ее съ бракомъ и новымъ званіемъ и внушалъ, чтобы она своего

---

iewoda Sendomierski z Leczyckim sluzeli. Po tancu krol iego mosc do posla skinął, aby szedl z carową w taniec, ale on nie chcial rewerentię causa, ze nie iest godzien dotknąc się carowey. Krol iego mosc pro drugie w taniec z krolewną. Pan Gnieznienski z panem Warszawskim [z p. marszalłem], pan canclerz x. Lithewskiego s panem Leczyckim, pan marszalek wielki Lithewski z krolewicem sluzeli. Krolewna potym z carową. Fraucimer iey sluzel y niektorzy senatorowie. Krolewic z carową. Pan canclerz Lithewski s panem starostą Waleckim, pan woiewoda Sendomierski s panem woiewodą Leczyckim sluzeli. W tym tancu szla w taniec panna Oswiecimska z panem Chelminskim. Jnsze nad tę pannę nie tancowały. Krolewna od tancu z carową na swe mieisca przychodząc, krolowi się nisko klaniały, a potym, na swe micisca usiadaiąc, same s sobą, iednak razem siadaly, iednak carowa nizey się klaniala krolowi.

Po tancach przyszedl pan woiewoda Sendomierski przed krola iego mosc y rzekl do carowey: Marino, chodz sam, upadni u nog iego k. mosci, naszemu milosciwemu panu, memu y twemu dobrodzieiowi, podziękui za tak wielkie dobrodzieistwo etc. Przystąpiela do krola iego mosci (y krol iego mosc wstal) y z oycem pospolu u nog krolewskich upadła, a ociec krolowi dziekowal. Krol carową od ziemie rekami pondiosł, czapke zdial y potym, na glowe wlozywszy czapke, do carowey rzecz począl, winszuiąc iey tego malzenstwa y tey godnosci, napominaiąc ią, abv pana malzonka swego (tych slow zazel), cu-

мужа (такъ онъ выразился), чудесно даннаго ей Богомъ, вела къ сосѣдской любви и дружбѣ для блага этого королевства, потому что, если тамошніе люди (подлинныя слова короля) прежде сохраняли съ коронными землями согласіе и доброе сосѣдство, когда не были связаны съ королевствомъ никакимъ кровнымъ союзомъ, то при этомъ союзѣ любовь и доброе сосѣдство должны быть еще больше. Его королевское величество внушалъ ей, чтобы она не забывала, что воспитана въ королевствѣ, что здѣсь Богъ возвеличилъ ее настоящимъ достоинствомъ, что здѣсь ея родители и близкіе и дальніе родственники, что она должна заботиться о сохраненіи добраго сосѣдства между этими государствами и вести своего супруга, чтобы онъ своимъ дружелюбіемъ, добрымъ сосѣдствомъ и готовностію оказывать услуги, вознаграждалъ все то, что съ любовію сдѣлано ему на-

downie sobie od pana Boga danego, do miełosci samsiedzkiey y stateczney przyiazni [z nami] wiodla, aby bylo z dobrym tey koroney, bo iesli ci tam ludzie (formalia verba) zachowywali s panstwy koronnymi zgodę y statecznieg samsiedztwa dotrzymawali, nie maiąc zadnego pokrewnego zwiasku z koroną, ktory ze teraz iest, tym więtsze zawarcie ma byc miłosci y dobrego samsiedztwa. Napominal ią iescze krol iego mosc, aby pomniala na to, ze się wychowała w koronie, tu tą godnoscią od Boga ozdobiona iest, tu miele rodzice, rodzone swoie y powinne ma, aby przestrzegala tego, aby bylo z dobrym samsiedztwem panstw tych y zeby pana malzonka swego do tego wiodła, aby za te rzeczy, ktore uznawal po nas, po koronie y po oicu wąsz mosci w milosci (haec verba) zyczliwoscią y sam-

ми, этимъ королевствомъ и твоимъ отцомъ (слова короля). Король убѣждалъ ее помнить приказанія и наставленія родителей, оказывать имъ должную честь, помнить Бога и жить въ страхѣ Божіемъ, такъ какъ за это ниспослано будетъ Божіе благословеніе; своему потомству, если Богъ дастъ ей его, чего король желалъ ей, убѣждалъ внушать любовь къ польскимъ обычаямъ и вести его къ хорошей дружбѣ съ польскимъ народомъ. Затѣмъ, снявъ шапку, перекрестилъ ее, а она заплакала и опять съ отцомъ упала къ ногамъ его величества. Тоже она дѣлала, подходя къ королевнѣ и королевичу. Посолъ внимательно слушалъ, когда король говорилъ къ царицѣ.

Послѣ этой церемоніи Малогосскій кастелянъ съ Ваповскимъ повели царицу къ женѣ воеводы — ея матери. Тамъ съ ней прощалась королевна и дѣлала ей прекрасныя наставленія. Король уѣхалъ во дво-

siedztwem dobrym y spolną chęcią nagradzal. Napominal, aby rodzicow swych przykazania y nauki przestrzegała, im powinną ucciwosc oddawala, na pana Boga maiąc wzgląd, aby w boiazni iego zyła, a isz stąd błogoslawienstwo iego płynie, potomstwu takze swemu, iesli ie Bog da, czego iey winszowal, zeby obyczaie polskie smakowała y wiodła ie do dobrey przyiazni z narodem polskim. Potym ią przerzegnal, czapke zdiawszy, a ona znowu do nog (zaplakawszy) krola iego mosci y z oicem upadla. Tosz uczyniela, szedszy do krolewney y do krolewica. Posel, gdy mowiel krol iego mosc do niey, pilno słuchal.

Po tey ceremoniey pan Malogoski z panem Wapowskim carową prowadzieli do paniey woiewodziney matki iey; tam ią krolewna s piekną admonitią zegnała. Krol

рецъ. Когда король уѣхалъ, стали провожать посла, который по удаленіи царицы вышелъ въ другую комнату; провожали его: Сендомірскій воевода до кареты, а его друзья до самой квартиры посла; тутъ же были секретари короля и посолъ ѣхалъ въ королевской каретѣ. Посолъ былъ доволенъ внимательностію къ нему, но его дворяне не очень были довольны, потому что наши негодяи поотрѣзывали у нихъ ножи, покрали у нихъ лисьи шапки и двѣ, кажется, шапочки, усаженныя жемчугомъ, но посолъ приказалъ своимъ молчать. Нѣкоторые изъ москвитянъ напились; за столомъ они ѣли очень грязно, хватали кушанья руками изъ блюдъ. Царица вѣнчалась въ бѣломъ алтабасовомъ, усаженномъ жемчугомъ и драгоцѣнными камнями платьѣ, очень дорогомъ; на головѣ у нея была небольшая корона, усыпанная очень дорогими каменьями. Дай Богъ, чтобы это торжество послужило ко благу христіанскаго общества и въ частности нашего королевства [5].

На слѣдующій день давали отвѣтъ послу. Канцлеръ великаго княжества Литовскаго отвѣтилъ отъ имени короля, что радуется счастливому вступленію на престолъ великаго князя Московскаго и обѣщалъ показывать съ своей стороны расположенность къ нему, а что касается союза противъ турокъ, то объ этомъ король и царь будутъ вести дальнѣйшіе переговоры. Посолъ заявилъ, что онъ находитъ оскорбительнымъ, что его государя не называли царемъ, а только великимъ княземъ и государемъ. Я забылъ сказать, что во время брачнаго пиршества его оскорбляло то, что во время танцевъ царица падала къ ногамъ короля. На это ему отвѣтили, что король— ея благодѣтель и что она—его подданная, пока находится въ королевствѣ. Я забылъ также сказать, что

---

iego mosc odiachal na zamek [drugiej godziny w noc]. Posla po krolu (bo byl wyszedl do inszey izby, gdy carowa wyszla), pan woiewoda asz do karety wyprowadziel, a iego przyiaciele asz do gospody prowadzieli y sekretarze krola iego mosci y kareta krola iego mosci byla. Content byl posel z cortesiey, drudzy iego dworzanie minus, bo im łotrowtwo noze pouzynalo, kuczmy pokradli marmurkowe, y snadz iamulek dwie perłowych,ale posel kazal im milczec. Podpieła sobie druga Moskwa; u stolu barzo plugawie iedli, garsciami, targaiąc y z mys biorąc. Brala carowa slub w bialley szacie altembasowey, barzo kosztowney, krola perlami y kamienmi drogimi byla hawtowana, koronka na glowie s kamienmi barzo kosztownymi. A ten ci akt byl, dai Boze, ku dobremu rzeczypospolitej chrzescyanskiey y korony naszey.

Nazaiutrz odprowowano posla Moskiewskiego. Pan canclerz Litewski odpowiedzial od krola iego mosci, ze się cieszy s szczesnego na panstwo kniazia wielkiego Moskiewskiego (wstąpienia?), chęci swoie ofiarowal, a o lidze przeciw Turkowi daliey się porozumiewac maią. Obrazal się potym posel tym, ze w odprawie nie tribuowano panu iego titulu carskiego, tilko kniaziem a hospodarem wielkim go nazwano. Iako tesz przy bankiecie, czegom byl przepomnial, obrazalo go to, ze krolowi iego mosci w tancu do nog przypadała. Na co mu powiedziano, ze krol iego mosc y dobrodziei iey

когда за столомъ посолъ не хотѣлъ ѣсть и король послалъ къ нему г. Воину спросить, почему онъ не ѣстъ, то онъ отвѣтилъ, что холопу не слѣдуетъ ѣсть съ государями. Король вторично послалъ сказать ему, чтобы ѣлъ, потому что представляетъ собою лице государя; онъ отвѣтилъ: благодарю его королевское величество, что угощаетъ меня во имя моего государя, но прошу дозволить мнѣ не ѣсть за столомъ столь великаго государя короля Польскаго и ея величества Шведской королевны; я доволенъ и тѣмъ, что смотрю на дѣла (?) государя и короля Польскаго и государыни королевны Шведской. Потомъ король пилъ къ нему за здоровье его государя и четыре раза наполнялъ чашу, хотя всего-то вина въ ней было едва четверть кварты. Посолъ пилъ и послѣ, но мало и осторожно, часто поглядывая на невѣсту своего государя. Когда пили за здоровье царя или царицы, онъ вставалъ со стула и, какъ слуга, билъ челомъ.

Подарки, поднесенные Московскимъ посломъ царицѣ, дочери Сендомірскаго воеводы.

Прежде всего отъ государыни царицы, великой княгини, всея Руси, матери царя, инокини (Мареы) Өедоровны благословеніе и образъ пресвятой Троицы въ золотомъ окладѣ и съ драгоцѣнными камнями,—очень дорогой.

Отъ государя, царя и великаго князя Димитрія:

1) Золотой перстень съ алмазомъ.

2) Крестъ довольно большой алмазный съ тремя великими жемчужинами. На немъ переплетается змій изъ рубиновъ, а подъ нимъ Моvсей съ множествомъ разныхъ драгоцѣнныхъ камней.

---

iest y, poki w koronie, poddana iego. Tegom przepomnial: gdy u stołu posel iesc nie cheial, poslal krol iego mosc do niego pana Woinę, czemu by nie iadl, na co powiedzial, zę nie godzi się chlopu iesc z monarchami. Poslal drugi raz, aby iad, gdysz ossobe na sobie pana swego nosi. Pdpowiedzial: dziekuię krolowi iego mosci, isz mię imieniem pana mego czestuie; prosze iednak, abym u stolu tak wielkiego monarchy krola polskiego y iei mosci panney szwedzkiey nie iadl, tym się contentuiąc, ze patrzę na sprawy, iako pana y krola polskiego, tak y panney krolewney Szwedzkiey. Piel potym krol iego mosc do niego za zdrowie pana iego y spelniel ią za cztery razy, chociasz ledwie była czwarta częsc kwarty. Piel potym, ale mało y ostroznie, przeglądaiąc a czesto na panne pana swego patrzaiąc, a gdy za zdrowie cara abo corowey iei mosci pito, wstawal s stolka swego y upadal iako sluga u nog.

Upominki carowey woiewodzance Sendomierskiey od posla Moskiewskiego oddane.

Naprzod od hospodariny carowey wielkiey kniehini zakonniczkiey matki (Marthy?) Feodorowy wszytkiey Rusi blogoslawienie, a obraz Troice przenaswiętszey oprawny zlotem y kamienmi barzo kosztownymi.

Od hospodara cara y kniazia w. Dimitra:

1) Pierscien zloty z diamentem.

2. Krzyz niemały diamentowy s perlami wielkimi trzema, przezeń wąz z rubinow, pod nim Moizez pelen kamieni roznych.

3) Довольно большое перо въ рубиновой оправѣ, у него висѣло три большихъ, дорогихъ жемчужины.

4) Запястье другое, большее съ алмазами, рубинами и съ большими жемчужинами, величиной въ малую грушу.

5) Сосудъ на подобіе птицы съ крыльями изъ драгоцѣннаго камня—очень дорогой.

6) Гіацынтовая чарка въ золотой оправѣ.

7) Золотой съ драгоцѣнными камнями волъ, въ лежачемъ положеніи,—на хребтѣ его можно (класть бумагу) и писать, а внутри въ немъ разныя принадлежности хозяйства.

8) Крестикъ, усаженный семью большими рубинами и жемчужинами.

9) Большая золотая чара, усаженная камнями и жемчужинами.

10) Золотой пеликанъ.

11) Серебреный, вызолоченный сосудъ — хлопъ на оленѣ, у котораго сдѣланы огромные коралловые рога.

12) Корабль, отдѣланный золотомъ, камнями, жемчужинами—вещица прекрасная и достойная удивленія.

13) Золотой, красивый павлинъ съ распущеннымъ и поднятымъ хвостомъ, у котораго перья колеблются, какъ у живого.

14) Часы, на нихъ слонъ съ башней. Ихъ слѣдуетъ описать уже потому одному, что это удивительная вещь.—Они играли по московскому обычаю, слышны были разные громкіе и отчетливые звуки, удары въ бубны, трубили двѣнадцать трубъ; долго ихъ приводили въ движеніе, доставляя наслажденіе присутствующимъ. Они потомъ играли на флейтахъ, а затѣмъ ударили два часа.

15) Коралловая чарка.

16) Шестнадцать сороковъ соболей; рѣдко кому приходится видѣть

---

3) Pioro niemale, w zloto oprawne z rubinow samych; u niego wisialo perel trzy barzo wielkich y kosztownych.

4) Zapona druga więtsza z diamenty, z rubinami y z wielkimi perlami, iako mała gruszka.

5) Naczynie szerego kamienia drogiego, na ksztalt ptaka s skrzydlami, barzo kosztowne.

6) Czarka hyacintowa, zlotem oprawna.

7) Woł zloty s kamienmi, na nogach leżący, s ktorego grzbieta piszą, a wewnatrz w nim rozmaite naczynia hospodarskie.

8) Krzyzyk rubinami, perłami wielkimi siedmią osadzony.

9) Czara wielka, zlota z kamiemni y perłami.

10) Pelikan zloty.

11) Naczynie — chlop na ieleniu zlocisterzebne z rogami koralowymi, barzo wysokimi.

12) Okręt kosztowny od kamieni zlota y perel, — sliczna barzo rzecz y podziwienia godna.

13) Paw zloty, ozdobny, z ogonem rostoczonym y wzniesionym; piora się tak trzesą, iak u zywego.

14) Zegar, na nim slon z wiezą zlotą, ktory za ieden dziw pisac moze, gral obyczaiem Moskiewskim dzwiękami roznymi glosno y wyrozumiało, w bębny bito, trab dwanascie trąbieło, y długo go obracano, ciesząc uszy ludzkie. Potym na fletach gral, potym godzin dwie uderzel.

15) Czarka koralowa.

16) Soboli sorokow szesnascie; w oczach ludzkich nie czesto takie widziane w gromadzie.

такіе соболи, въ такомъ большомъ количествѣ заразъ.

17) Краснаго венеціанскаго бархату съ золотой вышивкой нѣсколько кусковъ.

18) Бѣлаго алтабасу большой кусокъ, локтей, думаю, до ста.

19) Кусокъ золотой парчи и кусокъ серебреной.

20) Кусокъ желтаго атласу съ золотыми краями,—шолкъ красный и бѣлый.

21) Нѣсколько кусковъ турецкаго атласу,— по серебреному фону шолковая вышивка, въ нѣкорыхъ мѣстахъ короны и мѣсяцы.

22) Нѣсколько кусковъ турецкаго атласу,—по лазуревому фону вышивка шолкомъ и золотомъ.

23) Кусокъ желтаго атласу, — по бѣлому фону серебреному съ золотомъ вышивки бѣлымъ и краснымъ шолкомъ.

24) Кусокъ бѣлаго съ серебромъ гладкаго алтабасу.

17) Axamintu weneckiego czerwonego ze zlotem kilka sztuk.

18) Altembasu biallego sztukc wielką, tuszą ze w niey iest do sta lokci.

19) Zlotoglowu sztuke,srzebroglowu druga.

20) Hatlasu zoltego, w brzegach zlocisty, iedwab czerwony y bialy.

21) Hatlasu turskiego, na dnie srebnym rozne iedwabie, korony y miesiące mieiscami, kilka sztuk.

22) Hatlasu turskiego,—na lazurze rozne iedwabie ze zlotem, sztuk kilka.

23) Hatlasu zoltego, — na bialym dnie slotosrebnym iedwab bialy y czerwony.

24) Altembasu bialego s srebrem gladkiego.

25) Altembasu wisniowego ze zlotem.

26) Axamintu czerwonego gladkiego

25) Кусокъ вишневаго съ золотомъ алтабасу.

26) Кусокъ гладкаго, краснаго бархату.

27) Кусокъ гладкаго лазуреваго бархату.

28) Кусокъ зеленаго узорчатаго бархату.

29) Четыре тысячи осьмнадцать лотовъ жемчужинъ.

Отъ московскаго посла: персидскій, златотканный съ обѣихъ сторонъ, съ фигурами коверъ и сорокъ соболей.

Сендомірскому воеводѣ отъ царя: чубарый конь; красное бархатное сѣдло съ отдѣлкой золотомъ и камнями; у него стальныя съ золотой насѣчкой стремена; чапракъ изъ краснаго бархата съ золотой обшивкой и усаженный жемчугомъ; такіе же — грудное у лошади украшеніе, подпруга, карманы; бунчукъ съ золотымъ яблокомъ; поводья изъ толстыхъ золотыхъ колецъ; золотая булава съ каменьями; янчарь изъ зо-

27) axamintu lazurowego gladkiego.

28) Axamintu zielonego wzorzystego.

29) Cztery tysiące y osmnascie lotow perel.

Od posla Moskiewskiego: kobierzec perski, z obu stron s figuramy ze zlotem tkany; soboli sorok ieden.

Panu woiewodzie od cara: kon tarentowaly, siodlo czerwone axamitne, zlotem oprawne s kamienmi, u niegosz strzemiona stalowe zlotem nabijane, rząd na czerwonym axamincie, zlotem oprawny y macicą perlową, takze y alzbant, podpiersien, pochwy; bonczuk z galką zlotą, wodka z ogniw zlotych miaszych; bulawa zlota z kamienmi; andziar ze zlota s kamienmi z rękoiescią aspisową; noz aspisowy ze zlotem y s kamienmi; czara zlota s kamienmi; kobiercow perskich ze

лота съ каменьями, рукоятка изъ яшмы; ножъ [въ оправѣ] изъ яшмы съ золотой отдѣлкой и съ камнями; золотая чара съ камнями; четыре персидскихъ ковра съ золотой обшивкой; эпанча изъ чернобурой лисицы, шлыкъ изъ чернобурой лисицы; шесть сороковъ соболей; три кречета съ золотыми колокольчиками и съ шапочками, усаженными жемчугомъ; къ нимъ рукавицы турецкія съ золотой отдѣлкой.

Отъ посла два сорока соболей.

Другіе подарки отъ Московскаго царя были поднесены царицѣ московскимъ посломъ и г. Бучинскимъ 4 января 1606 г. въ Промникѣ, въ присутствіи кардинала, Краковскаго епископа, Литовскаго канцлера, короннаго референдарія, Литовскаго писаря, придворнаго короннаго маршала, Хенцинскаго старосты, стар. Саноцкаго и кастеляновъ Малогосскаго и Чеховскаго.

Первый подарокъ: крестикъ, усаженный алмазами съ надписью—Марина. Въ этомъ крестикѣ алмазы были все граненые, а по серединѣ большой алмазъ, который оцѣниваютъ въ 12 тысячь [злотыхъ]. У этого крестика было 7 жемчужинъ величиной съ вишню.

Другой подарокъ: большое, старинной работы ожерелье изъ золота, усаженное алмазами, рубинами, сапфирами, смарагдами, шпинатами.

Третій подарокъ: наручникъ съ драгоцѣнными камнями, усаженными на алмазныхъ дощечкахъ; перегородки сдѣланы изъ большихъ круглыхъ уріанскихъ жемчужинъ. Четки изъ очень большихъ жемчужинъ. Дюжина большихъ уріанскихъ жемчужинъ величиной въ горошину. Золотой ящикъ, въ которомъ находились всѣ вышеупомянутые подарки. Этотъ ящикъ вмѣсто рисунковъ отдѣланъ былъ финифтью; шириной онъ былъ въ поллиста бумаги съ золотымъ ключемъ. Тазъ изъ чистаго золота, въ серединѣ котораго,

---

zlotem cztery; kopieniak z zawoikow marmurkowych; szlyk marmurkowy; soboli sorokow szesc; bialozorow trzy ze zwonkami zlotymi y s czapkami perłowymi; rekawica do nich turska ze zlotem.

Od posla samego soboli sorokow dwa.

Drugie upominki carowey od cara Moskiewskiego przez posla Moskiewskiego y przez p. Buczinskiego die 4 januarii r. 1606 na Pramniku byly oddawane przy bytnosci ich mosciow: x. cardinała, biskupa Krakowskiego, p. canclerza Lithewskiego, x. referendarza koronnego, p. pisarza Lithewskiego, p. marszalka nadwornego koronnego, p. starosty Sanockiego, p. Małogoskiego, p. Czechowskiego:

Pierwszy upominek: krzyzyk, diamentami sadzony, napis na nim Marina: na m. (nim?) wszytko rzezane diamenty sadzone, a w posrodku wielki diament, ktory szacuią na 12 tysięcy. U tego krzyzyka siedm perel, bardzo wielkich, iako wisnie.

Drugi upominek: kanak wielki staroswiecką robotą ze zlota, kamienmi—diamenty, rubinami, szafiry, smaragi, spinaki sadzony.

Trzeci upominek: manelle, w tablice kamienmi sadzone, to iest, w tabliczki diamentowe przegrodki perlowe urianskich perel, wielkich, okrąglych. Paciorki abo koronka s perel barzo wielkich. Tacher perel, iako groch, wielkich urianskieh. Skrzinka zlota, w ktorey te wyzey napisane upominki były. Tasz to skrzinka smelcem miasto malowania napusczana, iako pularkusza papieru naszerz, s kluczem zlotym. Miednica szczerego zlota w posrzodku, gdzie herby wyrzynaią, gaiek zlo-

гдѣ вырѣзываютъ гербы, выдѣлана рощица лазуревой финифтью, въ которой, если хоть не много тронуть или тряхнуть тазъ, двигались различныя змѣи. Ковшикъ изъ чистаго золота, отдѣланный финифтью и усаженный разными каменьями. Большой золотой кубокъ, усаженный каменьями; крышка изъ очень прозрачнаго камня, оправленнаго золотомъ,—камень этотъ немного темнѣе кристалла. Солонка изъ очень красиваго камня, обдѣланная чистымъ золотомъ съ очень тонкою финифтью. Двѣ большихъ, золотыхъ мисы, у каждой по четыре колеса, по краямъ на крестъ мисы отдѣланны финифтью съ московскими буквами. Двѣнадцать малыхъ блюдъ, глубокихъ изъ чистаго золота, очень хорошо сдѣланныхъ, но безъ финифти, гладко.

Погребецъ съ золотыми тарелками.

За этими всѣми подарками холопы несли шесть вылитыхъ изъ золота кирпичей, очень тяжелыхъ, такъ что и одинъ кирпичъ не легко было нести холопу, а въ телегѣ было пятьсотъ тысячь чистыми деньгами, изъ которыхъ Сендомірскому воеводѣ дано было триста тысячь, Саноцкому старостѣ—сто тысячь и царицѣ — сто тысячь [6].

---

ty, smielcem łazurowo napusczany, w ktorym iako namniey ruszel abo trząsnal miednicą, gadziny ruszaly się rozmaite. Nalewka s szczerego zlota, smelcem napusczona y kamienmi rozmaitymi sadzona. Rostruchan wielki zloty, kamienmi sadzony, wierzch s kamienia barzo przezroczistego, we zloto sadzony, ciemnieiszy, nisz krysztal. Solniczka s kamienia barzo pieknego, w zloto sczere takze oprawiona y smelcem subtelnie napusczona. Mis dwie wielkich zlotych, na ktory po cztery koła, na krancu smelcem napusczone na kryrz z literami moskiewskimi. Dwanascie pulmiskow s sczerego zlota, glembokie y pięknie urobione bez smelcu, tak, gladko. Puzdro talerzy zlotych.

Za tymi wszytkimi upominkami niesli chlopi cegiel ze zlota odlanych szesc, barzo ciężkich, tak ze z iedną chlop mial co czynic, a na wozie piec kroc sto tysięcy ze wszytką monetą: panu woiewodzie trzy kroc sto tysięcy, panu staroscie Sanockiemu sto tysięcy, carowey iej mosci sto tysięcy.

ДНЕВНИКЪ СОБЫТІЙ,

ОТНОСЯЩИХСЯ КЪ СМУТНОМУ ВРЕМЕНИ

(1603—1613 гг.),

ИЗВѢСТНЫЙ ПОДЪ ИМЕНЕМЪ ИСТОРІИ ЛОЖНАГО ДИМИТРІЯ

(Historya Dmitra fałszywego).

(Рукопись Императорской Публичной Библіотеки. Отдѣл. польск. IV. F. 33, л. 20).

1603 годъ. Появился въ Польшѣ человѣкъ, который говорилъ, что онъ сынъ Ивана Васильевича, Димитрій Ивановичъ. Передъ тѣмъ онъ пребывалъ въ Кіевѣ, въ монастырѣ, въ одеждѣ инока, затѣмъ при дворѣ Кіевскаго воеводы, князя Константина Островскаго, но здѣсь онъ не хотѣлъ объявить себя, а отправился къ князю Адаму Вишневецкому, которому сказалъ о себѣ и котораго увѣрялъ, что онъ настоящій сынъ великаго князя Московскаго, царя Ивана Васильевича. При этомъ онъ разсказалъ, что Богъ чудеснымъ образомъ, при содѣйствіи его доктора, избавилъ его отъ смерти, приготовленной ему Борисомъ Годуновымъ, который, желая быть царемъ, приказалъ было задушить его въ Угличѣ, что на его мѣсто положенъ былъ и зарѣзанъ другой мальчикъ, что тотъ же докторъ отдалъ его на воспитаніе одному боярскому сыну и совѣтовалъ скрыться потомъ подъ одеждою чернца. Князь

Anno 1603. Ziawił się w Polszcze, ktory się mienił bydz synem Jwana Wasilewisza, imieniem Dmitr Jwanowicz, ktory naprzod bawił się w Kiiowie, w monastyrze, w odzieniu czerniecckim, przytym zaz przydworze p. woiewody Kiiowskiego, x. Constantina Ostrowskiego; tam się opowiedzieć nie shciał, ale się udał do x. Adama Wiszniowieckiego, powiadajac mu y upominajac go tym, yz iest wlasnym potomkiem cara Jwana Wasilewicza, księcia Moskiewskiego wielkiego, wywodząc, jako p. Bog go cudownie, za pomocą doctora jego, od smierci wybawił od Borysa Hodunowa, ktory go rozkazal był udawić w Uchleczu dla panstwa, ze na iego mieyscu insze chłopie polozono, ktorego zarzezano, dano go do iednego boiarskiego syna na chowanie, ten ze doctor był dal, a po-

Адамъ Вишневецкій, выслушавъ отъ него этотъ разсказъ, далъ знать объ этомъ своему брату Константину и отправилъ къ нему Димитрія. Въ это время пріѣхалъ въ Жуловцы къ князю Константину Вишневецкому слуга канцлера великаго княжества Литовскаго Льва Сапѣги и сообщилъ, что служилъ въ Угличѣ у царевича Димитрія, что у царевича были знаки на челѣ, а когда увидѣлъ ихъ на Димитріѣ [самозванцѣ], то призналъ въ немъ настоящаго сына великаго князя Московскаго Ивана Васильевича, Димитрія Ивановича. Послѣ того князь Константинъ извѣстилъ объ этомъ короля, который приказалъ привести его къ нему. Проѣзжая съ Димитріемъ Самборъ, князь Константинъ заѣхалъ къ Сендомірскому воеводѣ Юрію Мнишку. У Мнишка тоже былъ слуга, который находился въ плѣну у русскихъ, былъ въ заключеніи въ Угличѣ и зналъ царевича Димитрія еще малымъ мальчикомъ; онъ тоже призналъ въ немъ дѣйствительнаго царевича. По всѣмъ этимъ признакамъ, а также по тому, что къ нему пріѣзжали многіе русскіе и признавали его настоящимъ, наслѣдственнымъ ихъ государемъ, король повѣрилъ, что онъ дѣйствительно царевичъ и приказалъ Сендомірскому воеводѣ дать ему изъ Самборской экономіи въ пособіе нѣсколько тысячь злотыхъ, къ которымъ Сендомірскій воевода прибавилъ и своихъ денегъ, когда Димитрій обѣщалъ ему жениться на его дочери. Живя въ Самборѣ, Димитрій собиралъ войско.

1604 годъ. Царевичъ Димитрій, собравъ около себя немного рыцарства, двинулся съ Сендомірскимъ воеводой изъ Самбора къ Московскимъ границамъ, но еще прежде, чѣмъ пришелъ къ нимъ, писалъ къ Борису, бывшему тогда царемъ въ Москвѣ [7].

Когда Димитрій пришелъ къ Мо-

---

tym radził, zeby się między czercy zakrył. Xiąże Adam Wiszniewiecki, wziąwszy od niego taką sprawę, dał o tym znac bratu swemu x. Constantemu y do niego go oddał. W tym czasie Piotrowski, sługa iego mosci p. canclerza wielkiego xięstwa Litewskiego, pana Lwa Sapiehi do tego x. Constantego, do Zułozec, przyiachał, y dał sprawy, ze mu w Uchleczu słuzył; powiadał y o znakach, ktore miał na czele, a gdy ie uyrzał, poznał go bydz prawdziwym Dmitrem Jwanowiczem, synem Jwana Wasilewicza, wielkiego xięcia Moskiewskiego, zaczym x. Constanty oznaymil krolowi jego mosci. Kazał go krol iego mosć do siebie przywiesc. Jadąc z nim przez Sambor, wstąpili do pana woiewody Sendomirskiego Jerzego Mniszka, gdzie tez sługa iego mosci pana woiewody Sendomirskiego, ktory był od Moskwy poiman, w więzieniu w Uchleczu znał go jeszcze małym, y przyznał tym ze bydz własnie. Krol iego mość, uwierzywszy mu z takich znakow, do tego ze y Moskwy nie malo do niego przyjezdzalo, przyznawaiąc go sobie za pana y dziedzica, rozkazał względem iałmuzny kilka tysięcy złotych p. woiewodzie Sendomirskiemu z economiey Samborskiey dac, do czego się y p. woiewoda przyłozył, gdy obiecal corkę pana woiewodziną za małzonkę poiąć. Tamze w Samborze mieszkajac, sposabiał się na ludzie.

In Anno 1604. Dmitr carowicz, sposobiwszysię nieco na rycerstwo, ruszyłsię z p. woiewodą Sendomirskeim z Samborza do granic Moskiewskich, a niz do nich przyciągnał, pisał do Borysa Hodona, który na ten czas był carem Moskiewskim.

Gdy Dmitr przyszedł na granice Mo-

сковскимъ границамъ, то украинныя Сѣверскія крѣпости, какъ то: Моравскъ, Черниговъ, Путивль, Рильскъ, Курскъ добровольно сдались ему, а Новгородъ-Сѣверскій, который не хотѣлъ сдаться и въ которомъ засѣлъ бояринъ Басмановъ, Димитрій осадилъ. На выручку его Борисъ Годуновъ прислалъ князя Мстиславскаго съ стотысячнымъ войскомъ, котораго Димитрій съ небольшимъ числомъ поляковъ поразилъ. Затѣмъ, въ ту же зиму, когда Димитрій не снималъ осады этой крѣпости, Годуновъ послалъ еще большее войско подъ начальствомъ своего родственника Ивана Годунова. Димитрій пошелъ противъ него и встрѣтился съ нимъ подъ Шенскимъ [Сѣвскимъ], но потерпѣлъ пораженіе, отчасти вслѣдствіе измѣны казаковъ, которымъ онъ слишкомъ ужъ довѣрялъ, отчасти отъ того, что поляки послѣ вышеупомянутаго сраженія почти всѣ ушли отъ него съ Сендомірскимъ воеводой. Димитрій принужденъ былъ той же зимы съ остатками войска уйти въ Путивль, гдѣ мѣщане съ радостію его приняли и обѣщали стоять за него своими головами. Иванъ Годуновъ съ войскомъ своимъ долженъ былъ осадить Кромы, такъ какъ здѣсь засѣли Донскіе казаки и загородили дорогу въ Путивль. Онъ долго осаждалъ Кромы, но ничего не могъ сдѣлать казакамъ; напротивъ, казаки часто его безпокоили своими вылазками. Между тѣмъ царь Борисъ Годуновъ впалъ въ отчаяніе, заболѣлъ и умеръ; нѣкоторые говорятъ, что онъ отравленъ. Послѣ его смерти сдѣлали царемъ сына его Θеодора, который былъ еще въ молодыхъ лѣтахъ. Московское войско, осаждавшее Кромы, когда узнало о смерти Бориса, то по внушенію Басманова, бывшаго начальникомъ въ Новгородкѣ, сдалось Димитрію и привело къ нему въ Путивль связаннымъ Ивана Годунова. Басмановъ сейчасъ же

skiewskie, zamki ukrainne Sywierskie, iako Morawiesk, Czernihow, Putiwel, Rylsk Kursk dobrowolnie mu się zdały, a iz Nowygrodek, na ktorym Bosman boiarzyn zawarł, podać się nie chciał, oblegl go, ktoremu na odsiecz Borys Hodunow księcia Mscisławskiego za stem tysięcy ludzi przysłał, ktorego Dmitr z małą ludzi Polakow poraził. Potym teyze zimy, gdy Dmitr od tego zamku od oblęzenia nie odstapił, Hodunow znowu większe woysko z Jwanem Hodunem, powinnym swym, posłał, przeciw ktoremu Dymitr poszedł; potkalisię z zobą pod Szenskiem, ale porazon Dmitr za zdradą kozacką, ktorym on bardzo ufał, gdyz Polacy, po pierwszey potrzebie, od niego mało nie wszyscy z panem woiewodą Sendomirskim odeszli, az musiał do Putiwla, teyze zimy z ostatkiem ludzi uchodzic. Mieszczanie Putiwelscy, przyiąwszy go wdzięcznie, do gardł swych przy nim stac obiecali. Hodunow Jwan z swoim woyskiem musiał Kramy (Kromy?) obledz, gdyz się na nich kozaky Dunscy zaparli y do Putiwla drogi zabronili, pod ktoremi, długo leząc, nic im radzic nie mogli, owszem ich gęstemi wycieczkami trapili. Tym czasem car Borys Hodunow, zdesperowawszy, w chorobę wradl y umarł, drudzy powiadaią, ze go struto. Po iego smierci syna iego Fedora, ieszcze w leciech młodych, na stolicę za cara wzieli. Woysko Moskiewskie, ktore pod Kramami lezało, dowiedziawszy się o smierci Borysowey, za powodem Bosmanowym, ktory był na Nowogrodku pierwiey, Dmitrowi się zdało, a Jwana Hodunowa związanego do Dmitra do Pu-

пріобрѣлъ у Димитрія великую милость. Когда извѣстіе объ этомъ дошло до Москвы, то русскіе, не видя на кого бы надѣяться, принуждены были тоже признать Димитрія; они отвергли Өеодора Борисовича и отъ имени всей земли послали за Димитріемъ въ Путивль. Жена Бориса Годунова, мать молодаго царя, видя, что всѣми оставлена и опасаясь подвергнуться какой либо позорной смерти, приняла ядъ и дала его сыну и дочери. Отъ этого яда она и сынъ ея умерли, а дочь сейчасъ же вырвало и она осталась жива.

1605 г. Димитрій въѣхалъ въ Московскую столицу. Думные бояре, какъ князь Мстиславскій, князья Шуйскіе встрѣтили его въ Серпуховѣ, провожали въ Москву съ честію и вѣнчали на царство.

1606 г. Царю Димитрію привезли въ Москву жену — Марину Мнишковну, дочь Сендомірскаго вое-

воды, которую привезъ самъ отецъ, и съ нимъ прибыли многіе сенаторы и друзья, а также многія замужнія женщины и дѣвицы. Велика была теперь радость, но черезъ девять дней послѣ коронаціи жены Димитрія еще большая была печаль. Москвитяне, находя для себя обиднымъ, что Димитрій взялъ себѣ жену изъ другаго народа (у нихъ нѣтъ этого обычая; государь долженъ въ своемъ государствѣ брать себѣ въ жены дѣвицу, какая ему понравится) и выдумавъ много другихъ причинъ къ неудовольствію, а въ особенности ту, что Димитрій, по ихъ мнѣнію, не былъ дѣйствительнымъ сыномъ Ивана, а былъ Гришкой Отрепьевымъ, по внушенію князя Василія Шуйскаго, собравшаго вокругъ себя сообщниковъ, кинулись сперва на самаго царя и убили его на разсвѣтѣ въ его комнатѣ, при чемъ надѣлали много жестокостей и безче-

---

tiwla przywiedli. Zarazem Bosman u niego wielką łaskę miał. Do Moskwy skoro ta nowina doszła, yz się woysko Dmitrowi pokłoniło, nie maiąc iuz w nikim nadzieie, tegoż musieli przyiąc, odrzuciwszy syna Borysowego Fedora, y poń od wszystkiey ziemi posłali do Putiwla. Zona Borysa Hodunowa, a matka cara tego młodego, widząc, yz iuz iest od wszystkich opuszczona, a boiąc się, aby na iaką smicrc haniebną nieprzyszła, sobie, synowi y corce trucizny zadała, od ktorey sama y syn pomarli, ale corka ią wyrzuciła zaraz, zywa została.

Anno 1605. Na stolicę Moskiewską Dmitr wiachał, ktorego boiarowie dumni, iako ksiąze Mscisławski, ksiąza Szuyscy u Sierzpuchowie spotkali, do Moskwy z uczciwoscią pzowadzili, na carstwo coronowali.

Anno 1606. Carowi Dmitrowi żonę do Moskwy przywieziono, pannę Marynę Mniszkownę, wojewodziankę Sendomirską, ktorą sam ociec przywodził z niemałą pp. senatorow y przyiacioł (liczbą?), tak tez pań y panien, ale iako niemała radosc, tak zasię, w dziewięć dni pokoronaciey zony Dmitrowey, większa załość była, gdy wziąwszy sobie Moskwa za krzywdę, yz z inszego narodu zonę wzioł (bo się to u nich nie zachowuie, ale aby z swego panstwa, gdzie sobie upodoba, zonę brał), y więcey inszych przyczyn wynalazszy, a zwłaszcza, yz nie był prawym potomkiem Iwanowym, ale go mienili bydz Hryszkiem Otropieiowym synem, za powodem tedy księcia Wasila Szuyskiego, który, sposobiwszy adhærentow sobie do tey sprawy, naprzod rzucilisię do samego cara, ktorego skoro dzien na pokoiu zabili, tamze dosc okrutnosci y nieuszciwosci powyrządzawszy tak samey carowdy, iako paniom, pannom, bez zadnego wstydu, nago ich zostawiwszy, rzucili się potym na Po-

стія какъ самой царицѣ, такъ и другимъ замужнимъ женщинамъ и дѣвицамъ, которыхъ безъ всякаго стыда оставили нагими, потомъ кинулись на поляковъ, спокойно спавшихъ по своимъ квартирамъ. Жестокій народъ безъ всякаго сожалѣнія глумился надъ ними и билъ ихъ. Убитъ былъ священникъ во время обѣдни; дары не были почтены, ихъ разбросали и топтали ногами. Все дѣлали съ поляками, что только могли изобрѣсть тиранство и кровожадность. Шляхетская кровь лилась въ домахъ, на улицахъ, на площадяхъ. Отъ этихъ московскихъ неистовствъ погибло 1300 поляковъ, а остатокъ не убитыхъ мужчинъ и женщинъ, раздѣтыхъ до нага, какъ мать родила, загнали, какъ скотъ, въ одинъ подвалъ, гдѣ они и находились до тѣхъ поръ, пока ихъ не развезли по крѣпостямъ. Изрубленное тѣло царя выволокли на площадь и оно три дня лежало на скамейкѣ; потомъ его сожгли, всыпали пепелъ въ пушку и выстрѣлили. Знатнѣйшихъ поляковъ, а также Сендомірскаго воеводу и его дочь заключили въ тюрьму и потомъ въ однѣхъ рогожахъ разсылали по крѣпостямъ. Пословъ, которыхъ король прислалъ на свадьбу Димитрія, тоже, вопреки закону всѣхъ народовъ, подвергли заключенію. Угостивъ такимъ образомъ поляковъ на этой свадьбѣ, князь Василій Шуйскій, подстроившій все, что ему было нужно, сдѣлался царемъ и объ одержанной имъ такимъ образомъ побѣдѣ разослалъ по всей землѣ, по городамъ и уѣздамъ грамоту слѣдующаго содержанія [8].

Копія грамоты на польскомъ языкѣ, которую (грамоту) растрига Гришка Отрепьевъ скрѣпилъ своею подписью и далъ на себя воеводѣ Сендомірскому. Мы, великій князь Василій Ивановичъ всея Руси грамо-

---

laki ubezpieczone, ktorych w gospodach spiące, pastwiąc sią nad nimi pospolstwo, tyrańskie, bez zadney litosci ludzkiey, wszędy bili. Kapłapa przy mszy swiętej zabito, sakramentow swiętych nie uczczono, po ziemi na wzgardę deptano; owa iakie mysli tyranstwa y menzoboystwa bydz wymyslone, na takie się sposabiali; krwie schlacheckiey na rynku, w ulicach y w domach wszędy pełno było. Poleglo polakow przez te okrucienstwa Moskiewskie 1300. Ostatek, których niedobito, tak męczyzn, iako y białygłow, nagich, iako mać porodziła, rozebrawszy, do iednego sklepú, iako bydło, zapędzili, gdzie tam byli poty, poki na zamki porozwozono. Ciało samego cara, porąbawszy, na rynek wywlekli, ktote trzy dni na ławkach lezało, potym ie spaliwszy, popiol w działo wsypawszy, wystrzelono. Ludzi co zacnieyszych z panem wojewodą y z corką iego, wziąwszy do więzienia, do roznych zamkow, tylko w iednych rogozach rozsyłano. Pp. posłow, ktorych krol iego mość na to wesele przysłał, ad ius gentium do więzienia wzięto. A gdy tak tym weselem uraczono, po tey swey robocie ksiąze Wasil Szuyski, maiąc sobie subordinowane rzeczy, carem został, y to roboty swey zwycięstwo po wszystkiey ziemi do zamkow, do powiatow rozesłał, ktore takie są....

Copia listu utwierdzonego, polskim ięzykiem pisanego, ktory dał na się rostryga Hryszko Otropeiow swą reką napisany woiewodzie Sendomirskiemu, ktoresmy znalezli w pokoiu tegoz rostrygi, ktory tez posyłamy do zamkow, powiatow my wielki kniaź Wasil Iwanowicz wsiey Rusi. Buczynscy powiedzieli, ze ten list woiewody Sendomirskiego

ту эту нашли въ комнатѣ того же растриги и посылаемъ ее тоже по городамъ и уѣздамъ. Бучинскіе сказали, что эта грамота писана собственною рукою Сендомірскаго воеводы.

Мы, Димитрій Ивановичъ, божіею милостію царевичъ всея Руси, Углицкій, Дмитровскій и другихъ княжествъ моихъ предковъ государства Московскаго и отчичъ. По усмотрѣнію всемогущаго Бога, отъ котораго все беретъ свое начало и конецъ и который посылаетъ намъ смерть, наша жизнь въ началѣ шла не такъ, какъ обычно бываетъ у христіанъ. Теперь мы усмотрѣли въ честномъ домѣ и возлюбили себѣ честнаго рода и благочестивой жизни друга и спутника себѣ, съ которымъ при милости божіей желали бы въ любви жить до конца — дочь воеводы Сендомірскаго, старосты Львовскаго и Самборскаго Юрія Мнишка, человѣка великой доброты и великой милости. Мы признали его своимъ отцемъ и просили его быть къ намъ всегда расположеннымъ и выдать за насъ дочь свою Марину. Мы теперь пока еще не на государствахъ нашихъ, но когда, Богъ дастъ, мы будемъ царствовать на нашихъ государствахъ, то будемъ помнить нашу присягу, будемъ держать вѣрно наше слово, исполнимъ наше настоящее рѣшеніе, и взаимная любовь будетъ между нами. Въ подтвержденіе настоящаго нашего рѣшенія, мы, во имя св. Троицы, даемъ наше царское слово, что повѣнчаемся съ дѣвицей Мариной, а если не женимся на ней, то пусть будетъ на насъ проклятіе. Когда, Богъ дастъ, мы вступимъ на престолъ нашихъ государствъ отчины нашей Московской, тогда мы дадимъ 10,000,000 [!] злотыхъ польскихъ отцу нашему [Мнишку], также и женѣ нашей Маринѣ на содержаніе и сборы въ столь далекую дорогу и на приданое — драгоцѣнныхъ камней, золота, серебра, пар-

---

Ierzego Mniszka iego ręką własną iest napisany.

My Dmitr Iwanowicz, miłoscią Bozą carewicz wsiey Rusi, Huklecki, Dmitrowski y innych kniaz przodkow swoich hosudarstwa Moskiewskiego y oyczycz, pomniąc sobie nasze zayscie pierwsze nie tym obyczaiem, iako insi ludzie chrzescianscy, za przeyrzeniem p. Boga wszechmogącego, od ktorego idzie początek i dokonczenie, a yz nam smierc bywa, od tegoz upatrzylismy y ulubilismy sobie w domu zacnym, rodzaiu y zycia pobożnego, przyjaciela y towarzysza, z ktorym by nam za pomocą Bozą w milosci skonczyc, Mniszkownę woiewodziankę Sendomirską, starosciankę Lwowską y Samborską, corkę iasnie wielmoznego pana Ierzego Mniszka, człowieka wielkiey dobrosci y wielkiey ludzkosci, y dlategosmy go sobie wzieli za oyca, y o to prosilismy go, zeby do nas zawsze był chętliwy y corkę swą, p. Marynę za nas dał. Aczesmy teraz nie na hospodarstwiech naszych, iako na ten czas do czasu, a gdy da p. Bog, ze będziem na panstwach swych panowac, mamy pomniec swoię przysięgę, y mamy to sprawiedliwie spelnic y dzierzec, oboia miłosc ma bydz, y na ten my umysł swoy umocowany, a naprzod w imie s. Troyce daiemy mu słowo, prawdziwe słowo carskie, ze się mamy ozenic z panną Maryną, a iesli bysmy nie ozenili z nią, tedy daiemy na się przeklęstwo, a skoro da pan Bog dostąpimy panstw swych, oyczyzny Moskiewskiey, tedy iego mosci p. oycowi mamy dac stokroc stotysięcy (!) złotych polskich; takze p. Marynie, zonie naszey, na posadzie, tak dalekiey drogi, do tego na wyprawą kleinotow złota, srebra, złotogłow damy, y po-

чи; пословъ отца нашего и Марины мы безъ задержки будемъ отправлять, одаривъ ихъ нашимъ царскимъ жалованьемъ. Все это мы обѣщаемъ нашимъ царскимъ словомъ. Кромѣ того, когда Богъ дастъ намъ занять престолъ нашихъ предковъ, то мы сейчасъ же отправимъ нашихъ пословъ къ свѣтлѣйшему королю Польскому, съ извѣщеніемъ объ этомъ и съ просьбой дозволить исполнить все по настоящей нашей записи. Нареченной нашей женѣ Маринѣ мы дадимъ два государства — Новгородъ великій и Псковъ со всѣми ихъ землями, думными боярами, дворянами, дворянскими дѣтьми, попами, городами, селами, со всею тою властію и подчиненностію, какъ владѣли и повелѣвали тѣми государствами мы и предки наши, а намъ въ тѣхъ государствахъ ничѣмъ не владѣть. Настоящею нашею грамотою и вѣрнымъ нашимъ словомъ мы даемъ то Марины и закрѣпляемъ за ней. А когда, при Божіей помощи, мы повѣнчаемся съ Мариной, то все, что въ этой записи поименовано, мы отдадимъ ей, прикажемъ нашей канцеляріи внести въ вѣчныя книги и приложимъ нашу собственную печать. Если бы, отъ чего сохрани Богъ, мы съ женой нашей не имѣли потомства, то можетъ она записанныя ей государства дать въ управленіе своимъ намѣстникамъ; можетъ также жена наша Марина въ тѣхъ государствахъ отдавать въ наслѣдственное владѣніе служащимъ у нея людямъ города и деревни, покупать и продавать; все это она можетъ дѣлать въ своихъ удѣльныхъ государствахъ. Можетъ она также строить римскіе монастыри и церкви, вводить епископовъ, поповъ, основывать училища, держать при себѣ для службы поповъ своей вѣры, по мѣрѣ надобности совершать свою службу безъ всякаго запрещенія, такъ какъ и мы сами, при Божіей помо-

---

słow i. m. p. oyca mego, takze y p. Maryny mamy nie zatrzymywac, odprawiac ich, udarowawszy ich naszym carskim załowaniem. Obiecujemy to wszystko naszym słowem carskim. Do tego, gdy nam p. Bog prętko da osiesc stolię przodkow naszych, zarazem mamy wyprawic posły swe do najasnieyszego krola polskiego, oznaymuiąc mu to, aby nama, na prozbę naszą pozwolił wszystko wypełnic według zapisu naszego. Te tez condycią podaiemy y (iż?) przyrzeczoney p. Marynie zenie naszey damy dwoie hosudarstw wielkich—Nowogrod wielki y Pskow ze wszystkiemi przyległosciami y z radnemi boiary y dworzany y dworzanskimi dziecimi y z popy, miasty, ze wsiami, wszelką władzą y posłuszenstwem wszelakim tak, iako my y przodkowie nasi tymi hosudarstwy władali y rozkazywali, a nam w tych hosudarstwach niwczym nie władac. To tedy tym pisaniem naszym waruiemy y daięmy to p. Marynie prawdziwym słowem. A gdy za pomocą Bozą szlub uczyniony (będzie?) z p. Maryną, to wszystko, co w tym zapisie mianowano, oddac mamy y w cancellariey naszey w wieczyste xięgi wpisac kazemy, y do tego pieczęc swą przyłozymy, a gdyby, Boze uchoway, z zoną naszą, potomstwa nie było, wolno iey będzie hosudarstwa, ktore są od nas zapisane, namiestnikom swoim (oddać?), zeby one rządzili y sprawowali; wolno tez będzie zonie naszey p. Marynie w tych hosudarstwach swoim słuzebnym ludziem miasta i wsie w dziedzictwo oddawac, kupic y przedawac, wolno iey wszystko bedzie, według upodobania iey w swoich udzielnych hosudarstwach; takze iey wolno będzie klasztory, koscioły Rzymskie budowac, biskopy, popy y szkoły zakładac y sa-

щи, какъ можно усерднѣе будемъ стараться привести Московское государство въ единеніе съ римскою вѣрою и строить римскіе костелы. Если бы, отъ чего оборони Богъ, все это въ Московскомъ государствѣ не понравилось моей женѣ и [или] мы всего этого не исполнили бы въ теченіе года, то можетъ Марина развестись съ нами, а если она и ея отецъ пожелаютъ, то могутъ подождать до втораго года. На все это мы теперь даемъ настоящую запись, писанную нашей рукой и утверждаемъ крестнымъ цѣлованіемъ, что все по этой записи исполнимъ, присягаемъ и цѣлуемъ крестъ въ присутствіи свѣтскихъ и духовныхъ людей, что все исполнимъ и всѣхъ людей Московскаго государства приведемъ въ римскую вѣру. Писано въ Самборгѣ 26 мая. У этой записи подпись руки такова: Димитрій Ивановичь, Московскій царевичь[9].

Воевода Сендомірскій сказалъ также передъ нашими боярами, что разстрига собственноручно писалъ къ нему изъ Москвы письмо, что пожаловалъ ему Смоленскъ со всею областью и позволилъ ему строить тамъ костелы римской вѣры. Тотъ же разстрига черезъ своего попа іезуита Андрея писалъ къ римскому папѣ письмо и въ этомъ письмѣ говорится, что согласно своему обѣщанію, онъ весь занятъ тѣмъ, какъ бы ввести и распространить въ своемъ государствѣ вѣру римскую, а русскую истребить, а прежде онъ писалъ къ папѣ о томъ, чтобы папа благословилъ его на женитьбу съ дочерью Сендомірскаго воеводы Мариной, и за это обѣщалъ самъ принять римскую вѣру и привести къ этому всѣхъ людей своего государства, за что самъ папа благодаритъ его и совѣтуетъ крѣпко промышлять о томъ, какъ бы поскорѣе распро-

---

mey z nimi mieszkac, a popy swey wiary przy sobie chowac, według potrzeby nabozenstwa swego odprawowac bez wszelkiey zapowiedzi, iakoz y my sami o to, iako naypilniey, za pomocą Bozą przemyslac będziemy, iakoby hosudarstwo Moskiewskie w iedną wiarę Rzymską przywiesc, koscioły Rzymskie stawiac. Czego Boze nie day, iesli by się te wszystkie rzeczy zonie naszey w hosudarstwie Moskiewskim nie podobały y tego bysmy w rok nie zyscili, tedy wolno będzie p. Marynie z nami się rozwiesc, a iesli będą chciec z p. oycem, tedy mi poczekaią do drugiego roku. A my teraz na to wszystko daięmy zapis ręką swą pisany, chrzesnym całowaniem, ze mamy to wszystko wypełnic według tego zapisu naszego, przysięgamy y chrzest caiuiemy na tym wszystkim przy wszystkich ludziach y duchownych, ze wszystko wypełnic mamy y wszystkie ludzie w wiarę mamy przywiesc Lacinską Moskiewskiego hosudarstwa. Pisan w Samborze 26 maia. U tego zapisu ręki zapis temi słowy: Dmitr Iwanowicz, carewicz Moskiewski.

Wtez woiewoda Sendomirski powiedział przed naszymi boiary, ze pisał do niego rostryga z Moskwy swą ręką list pisany, ze mu dał Smolensko ze wszystkiemu przyległosciami, y pozwolił mu kosciół Rzymskiey wiary stawic, y tenze rostryga do papy Rzymskiego pisał z swoim popem Andrzeiem iezuitą, y w pisaniu tego listu tak się ma, yz iego umysł wszystek na tym według obietnicy swoiey wiarę Rzymską w swoim panstwie postanowic y rozmnozyc, a Ruską wykorzenic, a naprzod o tym do papy pisał, aby mu błogoslawił zenic się z corką woiewody Sendomirskiego, obiecuiąc mu to, ze miał w Lacinską wstąpic wiarę, y wszystkie ludzie panstwa swego do tego przywiesc, za

странить въ его государствѣ римскую вѣру, а русскую искоренить, о чемъ разстрига усердно промышлялъ и на томъ далъ свою душу папѣ, а также и польскому королю. Къ тому же разстригѣ, Гришкѣ Отрепьеву, писалъ объ утвержденіи римской вѣры кардиналъ Мартинъ Малечеда. Разстрига и къ прежнему папѣ Клименту писалъ, что желаетъ укрѣпить въ великомъ Московскомъ княжествѣ римскую вѣру и самъ быть въ ней. Къ тому же Гришкѣ еретику писалъ и папскій посолъ, бывшій въ Польшѣ при польскомъ королѣ, Клавдій Рангоній объ утвержденіи латинской вѣры и о томъ, что вѣритъ слову разстриги. Тотъ же разстрига писалъ къ тому же легату, чтобы разрѣшилъ ему и его женѣ ѣсть въ субботу мясо и исповѣдываться у русскаго патріарха ради русскихъ людей, чего ему легатъ не дозволилъ, говоря, что разстрига на томъ цѣловалъ крестъ и далъ свою душу папѣ, что самъ будетъ держаться римской вѣры и что приведетъ къ ней московскихъ людей. При этомъ убѣждалъ его помнить присягу и не дозволяетъ ему ѣсть мясо въ субботу и исповѣдываться у русскаго патріарха. Разстрига отписалъ ему, признавая себя виновнымъ и обѣщая не нарушать даннаго слова [10].

Черезъ нѣсколько дней послѣ погрома Сендомірскій воевода отвѣчалъ думнымъ боярамъ на вопросы о дѣлахъ Димитрія и на обвиненія противъ него,— отвѣчалъ частью устно, а частью письменно по нездоровію. «Откуда Димитрій явился въ Польшѣ»? спрашивали бояре. На этотъ вопросъ воевода разсказалъ, какъ Димитрій явился, какъ выше объ этомъ было сказано. «Почему же вы г. воевода приняли его къ себѣ»? Отвѣтъ г. воеводы: «потому что не только онъ

---

co mu y sam papiez dziękuie y radzi, zeby o tym mocno przemyslał, iakoby co nayprędzey w swoim panstwie wiarę Lacinską rozmnożył, a ruską wykorzenił, o czym pilno przemysliwał, y na tym duszę dał papie, krolowi Polskiemu takze. Do tegoz Hryszki Otropeiowa rostrygi pisał kardinał Marcin Maleczeda o utwierdzenie wiary Rzymskiey, takoz y sam rostryga do pierwszego papy Climunta pisał, ze on chce w Moskiewskim panstwie Lacinską wiarę umocnic, sam w niey bydz; do tegoz Hryszki heretyka pisał papieski poseł, ktory mieszkał w Polsze przy krolu Polskim, Claudius Cargonius (Rangonius) dla utwierdzenia Lacinskiey wiary, a w tym pisaniu (?), o czym ze y on słowu temu wierzył, tenze rostryga do tegoz legata, zeby on mu błogosławił y zenie iego w sobotę mięso iesc y u patriarchy Ruskiego spowiadac dla Ruskich ludzi, na co mu legat nie pozwolił, mowiąc, ze on na tym chrzest całował y duszę swoię dał, odiecuiąc papie bydz Lacinskiey wiary y ludzie Moskiewskie w onę przywiesc, tu napominaiąc go, aby pomniał na przysięgę mięsa nie iese w sobotę y spowiadac się u Ruskiego patriarchy nie pozwala, a rostryga mu odpisał, daiąc się w tym winnym y obiecuiąc mu słowa swego nie odmieniac.

Po pogromie w kilka dni p. wojewoda (był?) u dumnych panow, ktorym na pytanie y obwinienie odpowiadał, częscią ustnie, częscią przez pisanie dla nie sposobnego zdrowia o sprawach Dmitrowych, skąd by się do Polski ziawił, na ktore pytanie p. woiewoda odpowiedział, iakim sposobem do Polski (się ziawił?), iako się wyzey pomieniło. Czemuz go p. woiewoda do siebie przyiął? Respons p. woiewody: swiadectwo,

самъ удостовѣрилъ, кто онъ, но удостовѣряли это Петровскій и москвитяне, собиравшіеся къ нему на всемъ его пути до Кракова; они не только меня удостовѣряли, что это царевичь Димитрій, но говорили это его величеству королю и многимъ польскимъ сенаторамъ. Естественно было повѣрить тому, что согласно показывали и свои, и чужіе». «Зачѣмъ вашъ король далъ ему деньги»? «Его величество въ видѣ милостыни далъ ему черезъ меня деньги изъ тѣхъ суммъ, какія я обязанъ былъ платить королю, — далъ онъ ему нѣсколько тысячъ злотыхъ. Давали ему и другіе велможи. На эти то деньги онъ поднялся съ войскомъ». «Почему же г. воевода сопровождалъ его»? «Потому что никто не охуждалъ его, никто не находилъ ничего противъ него, а его величество король, имѣя въ виду, что съ Борисомъ заключенъ былъ миръ, дозволилъ самозванцу доискиваться правды, какъ знаетъ, только бы не вводилъ въ затрудненіе рѣчьпосполитую. Съ тѣмъ онъ и уѣхалъ со мною отъ короля. Я повелъ его [въ Московское государство] съ тою мыслью, что если бы на границѣ кто либо изъ васъ гг. Московскіе сенаторы, сказалъ, что Димитрій не есть истинный наслѣдникъ, что онъ не сынъ покойнаго великаго князя Московскаго, Ивана Васильевича, то я бросилъ бы сопровождать его дальше и возвратился бы къ границамъ Польши; но вмѣсто запрещенія ему идти въ Москву, каждый день приходило къ нему больше и больше народу, добровольно сдавались ему крѣпости, какъ Моравскъ, Черниговъ, Путивль; поэтому я думалъ, что онъ настоящій, дѣйствительный наслѣдникъ, что все Московское государство намѣрено взять себѣ его государемъ». «Почему г. воевода посылалъ за донскими и запорожски-

---

ktore nie tylko on sam, ale Pietrowski, tenze (też?) Moskwa, ktora się do niego az do Krakowa kupiła, dawali o nim nie tylko mnie samemu, ale krolowi iego mosci swiadectwo słuszne y wielom panom senatorom Polskim, zaczym łacno było temu wiarę dac, co się zgodnie od swych y od obcych pokazało. Czemusz wasz krol dał pieniądze? Względem iałmuzny dał mu krol iego mość przez ręce moie z tych pieniędzy, ktorem powinien krolowi iego mosci płacic, dał mu kilka tysięcy złotych, iakoz y inszi panowie dawali mu y tym się wyprawił. Czemuz go p. woiewoda prowadził? Ze się nikt nie nalazł, kto by go naganił y w nim co przeciwnego powiedział, na krola [a krol] iego mosc oglądaiąc się, na przymierze, ktore było z Borysem zaszło, dozwolił [mu] tego, aby bez zatrudnienia rzeczypospolitej sprawiedliwosci dochodził, iakoby rozumiał, y z tym od krola iego mosci ze mną odiachał, ktory się tym umysłem z nim ruszył, ze gdy by się kto kolwiek od was pp. senatorow Moskiewskich na granicy z tym ozwał, zem iest (ze nie iest?) własnym dziedzicem, synem nieboszczyka Jwana Wasilewicza, wielkiego kniazia Moskiewskiego, zaniechałbym był dalszego prowadzenia y wrociłbym się do granic, ale miasto zabronienia iemu do Moskwy, codzien, to ludzi więcey do niego przybywało, zamki mu się dobrowolnie zdawały, Murawiensk, Czernihow, Putiwel, zaczymem rozumiał, ze iest własnym dziedzicem, prawdzywym, ze go wszystka Moskwa zgodnie za pana przyiąc miała. Czemuz p. woiewoda słał po kazaki Dunskie y Zaporoskie? Nie

ми казаками?» «Не я посылалъ за ними, а самъ покойный Димитрій» [11]. «Почему г. воевода не обратилъ вниманія на грамоты, которыя отъ насъ, Московскихъ сенаторовъ, были доставляемы ему подъ Новгородомъ [Сѣверскимъ]?» «Я обратилъ на нихъ вниманіе и написалъ отвѣтъ, въ которомъ просилъ, чтобы кто-нибудь изъ васъ пріѣхалъ, приглядѣлся къ Димитрію и удостовѣрился, дѣйствительно ли онъ Московскій царевичъ или нѣтъ». «Зачѣмъ г. воевода проливалъ кровь»? «Я не искалъ битвы, я стоялъ на своемъ мѣстѣ, но когда на меня наступило войско, то долженъ былъ защищать себя. Впрочемъ, послѣ перваго столкновенія, когда я увидѣлъ, что война грозитъ затянуться, я удалился прочь, а со мною и другіе военные люди, которыхъ немного собралось не на войну, а для того, что, имѣя въ пользу Димитрія такія свидѣтельства, которыя всѣмъ казались вѣрными, я желалъ показать его всѣмъ и надѣялся, что этимъ услужу Московскому народу. Покойный Димитрій, уже послѣ моего отъѣзда, самъ громилъ войско Бориса, имѣя у себя исключительно московское войско и не въ маломъ числѣ, а также донскихъ и запорожскихъ казаковъ. Это заставляло думать, что московскіе люди сами избрали его государемъ, да они же допустили, что Димитрій посылалъ посольства. Отправлено было имъ посольство и въ Польшу. Пріѣзжалъ Аѳанасій [Власьевъ], черезъ котораго [Димитрій] просилъ [его—Мнишка] породниться съ нимъ, да и прежде пріѣзжали послами Иванъ Безобразовъ [и] Татищевъ. Когда я спрашивалъ Аѳанасія, съ согласія ли вашего [Димитрій желаетъ породниться со мною], онъ мнѣ отвѣчалъ: у насъ государь дѣлаетъ, что ему угодно, не такъ, какъ у васъ въ Польшѣ, ни въ чемъ онъ ни съ кѣмъ не совѣтуется. Если бы я получилъ отъ васъ малѣйшее предостереженіе, то никогда бы

---

iam po nich słał, ale sam Dmitr nieboszczyk. Czemuz p. woiewoda nie dbał na listy, ktore od nas pp. senatorow Moskiewskich pod Nowogrod przynoszono? Dbałem y odpisałem na pisanie listow, prosząc, abyscie z posrzodku siebie kogo przysłali, co by się przypatrzył y poznał, iesli iest prawdziwym carewiczem Moskiewskim, albo nie. Czemuz p. woiewoda krew rozlał? Nie szukałem bitwy, alem stał na mieyscu swym, ale gdy na mię nastąpiło woysko, musiałem się bronic, wszakze po pierwszey potrzebie, gdym obaczył, ze się na dalszą woyną zanosiło, odiachałem precz, a przy mnie inszi ludzie woienni, ktorych nie wiele było (nie?) na podniesienie woyny, ale za takiemi swiadectwy, ktore się słuszne wszystkim bydz zdało, chciałem go ukazac wszystkim, rozumieiąc, zem się narodowi Moskiewskiemu tym miał zachowac. Nieboszczyk sam Moskiewskie tylko woysko maiąc, ktore yz było niemałe, takze Dunskich y Zaporoskich kozakow, z ktorymi iuz po odiezdzie moim woysko Borysowe gromił, skąd się stało, ze go sami dobrowolnie za pana przyięli y poselstwa się od niego wyprawiac dopusciły; było y do Polski przez Ophanasiego poselstwo, prosząc spowinowacenia, y przed tym był Jwan Bezobrazow Taciszczow, a gdym ia wspomniał przed Ophanasieiem, iesliby to było za dozwoleniem was senatorow, odpowiedział mi na to Ophanasiey, ze u nas pan czyni, co chce, nie tak, iako u was w Polszcze, nie radząc się nikogo niwczym, a tak gdybym miał od was samych w tym iaką kolwiek przestrogę, nigdybym o tym nie pomyslał — dac mu corkę

не рѣшился выдать за него замужъ мою дочь и пріѣзжать сюда [а теперь я пріѣхалъ съ дочерью], потому что пришелъ срокъ, который я ему назначилъ для выдачи за него моей дочери». «Почему г. воевода не хотѣлъ принимать грамотъ отъ насъ, думныхъ бояръ»? «Одинъ вашъ посыльный ѣхалъ ко мнѣ, но его вещи сгорѣли подъ Львовомъ, о чемъ знаетъ и Аѳанасій. Многіе другіе знатные люди изъ Московскаго народа понуждали меня ѣхать [съ дочерью], наконецъ, когда я еще было замедлилъ дома, когда Аѳанасій уѣхалъ уже къ Московскимъ границамъ, то зачѣмъ Аѳанасій возвратился назадъ, не желая уѣзжать безъ меня и дочери. Я часто спрашивалъ его, будете ли вы рады этому родству; онъ отвѣчалъ: всѣ мы этого желаемъ и молимъ объ этомъ Бога. Кромѣ того, о покойномъ [Димитріѣ] сообщались извѣстія и въ Польшѣ, и въ Германіи, я и считалъ его дѣйствительнымъ [царевичемъ Димитріемъ] тѣмъ болѣе, что изъ Москвы ничего не писали противнаго. Теперь только открывается, что все это былъ обманъ, который вамъ, гг. Московскіе сенаторы, слѣдовало прежде меня замѣтить, не принимать [самозванца] въ государи себѣ и меня и мою дочь воротить назадъ за ваши границы». «Зачѣмъ г. воевода пріѣхалъ сюда съ военными людьми»? «Ни о войнѣ, ни о какой-либо измѣнѣ я не думалъ, иначе я не привезъ бы сюда своей дочери и не далъ бы ее замужъ за покойнаго [Димитрія]; но потому я пріѣхалъ съ военными людьми, что такой у насъ въ Польшѣ обычай ѣздить, что̀ видѣли Аѳанасій и другіе, бывшіе съ нимъ. Поэтому не для войны, а ради чести столь великаго государя я имѣлъ при себѣ военныхъ людей, которыхъ, впрочемъ, было лишь не много больше ста конныхъ и столько же пѣшихъ». «Зачѣмъ г. воевода желалъ ввести въ Московское

---

swą w stan małzenski, abo y tu przyiechac, gdy tez iuz czas wyszedł, iakom mu był naznaczył corki swey dania. Czemuz od nas pp. dumnych p. woiewoda listow brac nie chciał? Był do mnie od was posłaniec ten, ktoremu rzecze pod Lwowem pogorzały, o czym wie y Ophanasiey; inszych ludzi narodu Moskiewskiego, dosyc dobrze zacnych, ktorzy o iechaniu nalegały, a na ostatek, gdym był doma ieszcze pozostał, Ophanasiey naprzod do granicy odiachał, czemu się Ophanasiey nazad wracał, niechcąc mię odiechac z corką moią, ktorego gdym częstokroc pytał, iesli temu spowinowaceniu będziecie radzi, kto (ktory?) powedział, ze tego wszyscy sobie spolecznie zyczymy y p. Boga prosiemy; do tegoz była wiadomosc o nieboszczyku w Polszcze y w Niemcech, tedym go rozumiał za prawdziwego, gdyz tez o nim z Moskwy niepisano nic przeciwnego, teraz iuz dopiero pokazuie się, ze to było oszukanie, w czym iednak podobniey wam się samym senatorom Moskiewskim postrzedz, a za pana go nie przyimowac, takze y mnie y corkę moię za granicą wrocic. Czemuz tu p. woiewoda z zołnierzmi przyiachał? O woynie, o zadney zdradzie nie myslilem, bo bym tu był y corki swey nie przywoził y niedał bym iey nieboszczykowi za małzonkę, ale dla tegom z nimi przyiachał, ze taki u nas obyczay w Polsce, czemusię Ophanasiey y drudzy, co z nim byli, przypatrzyli; przeto nie dla woyny, ale dla uczciwosci tak wielkiego monarchi prowadzenia, te ludzie miałem, ktorych nie było tylko stu kilka dziesiąt ieznych, plechoty takze. Czemus tu p.

государство латинскую вѣру»? «Объ этомъ я не думалъ, но я наблюдалъ, чтобы моя дочь ради замужества не отступала отъ своей вѣры, поэтому я желалъ, чтобы въ имѣніяхъ, назначенныхъ ей, она имѣла своихъ священниковъ и свои костелы, подобно другимъ, однако тѣ священники, которые со мною пріѣхали, намѣрены были со мною и съ другими лицами возвратиться назадъ». «Зачѣмъ г. воевода склонялъ [самозванца] къ уніи»? «Это угодно было покойному помимо всякаго съ моей стороны совѣта. Онъ видѣлъ, что она существуетъ въ Польшѣ и въ Руси безъ малѣйшей отмѣны богослуженія [православнаго], поэтому пожелалъ соединить и свое государство съ государствами христіанскими, потому что это можно было сдѣлать безъ нарушенія греческаго богослуженія и къ великой радости всего христіанства. Этого однако онъ не могъ бы сдѣлать помимо васъ, думныхъ бояръ, и какъ видно было, не хотѣлъ и начинать безъ васъ». «Почему, г. воевода, вы не благодарите Бога и новоизбраннаго царя [Василія Шуйскаго] за то, что въ такое опасное время вамъ сохранена жизнь»? «Богу извѣстно, что въ настоящихъ обстоятельствахъ я дѣйствовалъ искренно и не дѣлалъ затрудненій Московскому государству, поэтому то я отдалъ, съ дозволенія короля, мою дочь въ замужество [за самозванца]; но за сохраненіе жизни я благодаренъ Богу, его государеву величеству и всѣмъ вамъ, гг. сенаторы».

Послѣ Сендомірскаго воеводы были у гг. Московскихъ сенаторовъ гг. королевскіе послы; ихъ тоже спрашивали, откуда появился въ Польшѣ покойный [Димитрій]? На этотъ вопросъ гг. королевскіе послы дали такой отвѣтъ. «Въ государствахъ его королевскаго величества, милостиваго государя нашего, было извѣстно‘ что послѣ смерти вашего государя,

---

woiewoda Lacinską wiarę chciał wprowadzic? O tymem nie myslił, alem tez tego strzegł, aby corka dla małzenstwa wiary swey nie odstępowała, za czymem chciał, aby w maietnosciach, iey namienionych, kapłany y koscioły swe miała, przykładem wielu innych, iednak kapłani ci, ktorzy ze mną przyiachali, mieli się ze mną y z ynszymi osobami nazad wrocic. Czemus p. woiewoda do uniey wiodł? To się nieboszczykowi bez namowy moiey podobało, zwłaszcza gdy ią widział w Polszcze y na Rusi bez wszelkiey namowy y odmiany ich nabozenstwa, tegoz tez y sobie zyczył, aby panstwo swe z panstwy chrzescianskimi złączył, gdyz to mogło bydz bez naruszenia nabozenstwa Greckiego, coby było z wielką pociechą wszystkiego chrzescianstwa, czego iednak bez was panow dumnych uczynic nie mogł, ani tez, iako się znaczyło, zaczynac chciał. Czemus p. woiewoda nie dziękuiesz p. Bogu y carowi nowoobranemu, ze cię w tym niebespieczęstwie przy zdrowiu zachował? P. Bog to sam wie, zem ia tu sobie w tych rzeczach szczyrze postępował, nie czyniąc trudnosci temu panstwu y dla tegom był corkę swoię za pozwoleniem krola iego mosci w stan małzenski oddał, iednak za ochronienie zdrowia mego p. Bogu naprzod y iego carskiey mości dziękuię, takze y waszmosciom pp. senatorom wszystkim.

Po byciu iego mosci p. woiewody, ich mosc pp. posłowie krola iego mosci byli u pp. senatorow Moskiewskich, ktorych tez pytali, skad by się do Polski nieboszczyk ziawił, na ktore pytanie iego mosc pp. posłowie krola iego mosci taki respons uczy-

Ивана Васильевича, остался въ маломъ возрастѣ сынъ Димитрій и что ему данъ былъ въ удѣлъ Угличъ. Потомъ распространился слухъ, что его сгубилъ Борисъ Годуновъ. Народъ нашъ, какъ христіанскій народъ, жалѣлъ его. Затѣмъ явился въ государствѣ его королевскаго величества человѣкъ, котораго вы не признаете дѣйствительнымъ Димитріемъ, но который показывалъ много признаковъ на своемъ тѣлѣ въ доказательство, что онъ настоящій Димитрій Ивановичъ, и говорилъ, что Богъ чудеснымъ образомъ спасъ его отъ тиранства Бориса, который ловкимъ, коварнымъ образомъ тоже причинилъ смерть и великому государю Θеодору Ивановичу, коварно поступалъ со многими изъ знатныхъ лицъ и губилъ ихъ; онъ нѣкоторымъ и изъ числа васъ, думныхъ бояръ, и другимъ знатнымъ людямъ снималъ головы. Что дѣйствительно таковы были его дѣйствія, въ томъ нѣтъ никакого сомнѣнія, потому что мы объ этомъ узнавали не только отъ этого несчастнаго [самозванца], но и отъ многихъ другихъ изъ вашего народа. Въ недавнее время, нѣкоторые изъ насъ въ частной бесѣдѣ съ вами тоже узнавали, да и теперь, въ вашей рѣчи, вы тоже не преминули упомянуть о коварствахъ и злости Бориса, именно, что онъ покушался на жизнь природнаго своего государя. При всемъ томъ не только его королевское величество, но и его подданные не давали вѣры разсказу этого человѣка и немалое время онъ былъ въ пренебреженіи, но потомъ люди народа Московскаго изъ разныхъ крѣпостей стали собираться около него; ихъ собралось нѣсколько десятковъ и всѣ они единогласно утверждали, что онъ настоящій царевичъ Димитрій Ивановичъ. Когда онъ съ этими людь-

---

nili: była wiadomosc w panstwach iego krol. m. pana naszego, yz po wielkim hosudaru waszym Jwanie Wasilewiczu został był syn Dmitr w dziecinnych leciach, odział (udział?) mu był dany na Uchleczu. Ten słuch potym był, zeby go Borys Hodunow z tego swiata zgładzic miał, a iz narod nasz, iako ludzie chrzescianscy, w one czasy załowali go, potym człowiek, ktorego wy nieprawdziwym nazywacie, ziawiwszy się w panstwach krola iego mosci, wiele podobnych znakow na ciele ukazał, ze on iest prawdziwy Dmitr Jwanowicz, a p. Bog go cudownie od tyranstwa Borysowego zachował, ktory tez Borys sztucznie y fortelnie o smierci hosudara wielkiego swego Fiedora Jwanowicza przyczyną był, iako wiele zacnych ludzi waszych zawodził, y niszczył, y tak was boiar dumnych, iako nszych ludzi zacnych scinał, o ktorych sprawach iego zadney wątpliwosci nie masz, bo nie tylko od tego człowieka, ale y (od?) innych wielu narodu waszego o tym wiedzielismy, y nas (y z was?) niektorzy, niedawnych czasow, privatim o tym mowiąc, tez doswiadczali, y teraz w przemowie swey o tychze fortelach y złości Borysowey, ze na zdrowie przyrodzonego pana swego wazył, wyrazic niezaniechaliscie; iednak powiesci tego człowieka nie tylko krol iego mosc pan nasz, ale y ludzie krola iego mosci miary temu niedochowali, y nie mały czas w lekkim uwazreniu był. Potym ludzie narodu Moskiewskiego z roznych zamkow do kilku dziesiąt człowieka do niego się zgromadziło, y wszyscy iednostaynie twierdzili prawdziwym go bydz Dmitrem Jwanowiczem, carewiczem swym, z ktorymi, gdy do krola iego mosci przybył, krol iego mosc, iako prawdziwym

ми прибылъ къ его королевскому величеству, то король не признавалъ, что онъ настоящій царевичъ, но, съ другой стороны, предоставлялъ это дѣло непостижимому суду Божію, зная изъ исторіи много примѣровъ, что злые люди для достиженія престола не разъ злоумышляли на жизнь государей, а Богъ чудеснымъ образомъ охранялъ государей и возвращалъ имъ государства, зная также злость Бориса Годунова, который подавалъ королю поводъ къ неудовольствію и тѣмъ, что задерживалъ, да еще подъ строгимъ надзоромъ, его пословъ, и тѣмъ, что вопреки договору Борисъ послалъ войско въ землю его величества и приказать разгромить и разрушить маленькую крѣпость князя Вишневецкаго Прилуки, невинно выгубить до Велижской границы мужчинъ и женщинъ, взрослыхъ и дѣтей, людей неспособныхъ къ войнѣ и обезпеченныхъ мирнымъ договоромъ, не выслалъ въ условленное время комиссаровъ, затѣмъ послалъ войско на восемь миль въ предѣлы короля въ волость Велижскую и хотѣлъ овладѣть ею. Такимъ образомъ, по его вызову, съ обѣихъ сторонъ должна была проливаться кровь христіанская, да и по всѣмъ границамъ, по его умышленію, люди московскіе дѣлали великія обиды и насилія, такъ что его величество король часто не имѣлъ покоя отъ жалобъ и плачу жителей украины, о чемъ сенаторы его величества обсылались съ вами, думными боярами. При такихъ поводахъ къ непріязни со стороны Бориса и неуваженіи къ рѣчи-посполитой, его королевское величество не считалъ себя обязаннымъ сажать въ заключеніе Димитрія и передавать его въ руки Бориса, что̀ при хорошей дружбѣ могло бы быть сдѣлано. Съ другой стороны, уважая заключенный

---

carewiczem nie twierdził, tak tez z drugiey strony o tym na niedosięte sądy Boze spuszczał, maiąc wiele przykładow z historyi, ze na zdrowie krolewskie dla osiągnienia panstwa zli ludzie przewagi czyniwali, a p. Bog ich cudownie ochraniał y do panstw ych przywracał, a (o?) złosci zas tego tyrana Borysa wiedząc y za dawaniem przyczyny do niecheci, zatrzymaniu y wszelkim chowaniu posłow krola iego mosci, do siebie maiąc, do tego tenze Borys nad pacta poprzysięzone, nasławszy woysko swe, w ziemi krola i. m. zameczek x. Wiszniowieckiego Przyłukę zburzyc y splądrowac kazał, a ludzi przymierzem ubespieczonych, do boiu nie gotowych, męskiey y niewiesckiey płci ludzie y dzieci niewinne pomordowac kazał, az do granice Wieliskiey; na czas commissiey opisaney commissarzow nie wysławszy, potym woysko posłał w granice krola iego mosci osm mil do włosci Wieliskiey, y wszystkę po samę granice włosc posiesc chciał, co się tez z obu stron krew chrzescianska za iego przyczyną rozlewac musiała, y po wszystkich mieyscach przy granicy ludzie Moskiewscy iego własnym umysłem krzywdy y zbytki wielkie czynili, tak ze krol iego mosc od załosci y płaczu ludzi ukrainnych częstokroc pokoiu nie miewał, o czym się senatorowie krola iego mosci z wami, boiarami dumnemi obsyłali. Za takiemi tedy przyczynami do nieprzyiazni od Borysa, rozumiec raczył k. i. m. y (iz?) rzeczpospolitę naszę lekce powazał, nie powinien był k. i. m. Dmitra słusznie do więzięnia wsadzac, abo do Borysa oddawac, coby za dobrą przyiaznią isc mogło; obeyrzawszy się tez na pacta poprzysięzone między sobą, ktore k. i. m. iako

миръ, который король утвердилъ своею клятвою и который его величество, какъ христіанскій, могущественный государь, привыкъ соблюдать по отношенію къ каждому изъ своихъ сосѣдей, его величество не желалъ поднимать войну изъ-за Димитрія. Его величество предоставилъ это дѣло волѣ Божіей, полагая, что если онъ дѣйствительный [царевичъ] и дѣйствительно Богъ чудеснымъ образомъ избавилъ его отъ смерти, то при Божіей помощи онъ легко достигнетъ своего престола. Своихъ гетмановъ королевства Польскаго и великаго княжества Литовскаго съ войсками король не посылалъ, какъ это обыкновенно бываетъ, когда его величество и рѣчь-посполитая ведутъ войну съ кѣмъ-либо изъ непріятелей. И этотъ человѣкъ [самозванецъ] въ нашемъ народѣ былъ почитаемъ не царевичемъ, а скорѣе нищимъ и потому нѣкоторые, какъ христіане, Христа ради, давали ему милостыню; вы, вѣдь, тоже, какъ христіане, дѣлаете это людямъ несчастнымъ. Воевода же Сендомірскій, какъ человѣкъ набожный, добродѣтельный, искренній далъ себя убѣдить Димитрію и бывшимъ при немъ москвитянамъ, что Димитрій дѣйствительный царевичъ, согласился съ небольшимъ числомъ людей идти съ нимъ къ границамъ Московскаго государства, тѣмъ болѣе, что бывшіе при немъ москвитяне увѣряли, что за этими границами москвитяне встрѣтятъ Димитрія съ хлѣбомъ и солью, будутъ ему рады, сами вмѣстѣ съ крѣпостями будутъ сдаваться ему, какъ природному своему государю, и поведутъ къ столицѣ, какъ наслѣдника [московскаго престола] [12]. Хотя Димитрій былъ еще на далекомъ разстояніи отъ столицы, вы, думные бояре, посадили жену и сына Борисовыхъ, въ темницу, приставили къ нимъ стражу, а сами всѣ, болѣе знатные, именно: князь Мстислав-

---

monarcha chrzescianski, potęzny kazdemu sąsiadowi swemu zwykł trzymac, nie zdałomu się dla Dmita z wami woyny podniesc, puscił to na samą wolę Bozą, rozumieiąc to, iesli ze on iest prawdziwy, a p. Bog go cudownie od smierci zachował, łacno stolicę przodkow swych, za pomocą Bozą, dostąpic moze. Hetmanow swoich coronnych, ani w. x. Litt. z woyski, iako przez ktorych iest zwyczay krolowi i. m. y rzeczypospolitei z nieprzyiacioły woyny prowadzic, z nim nie posyłał, ani ten tez człowiek nie za carewicza, ale raczey za zebraka w narodzie naszym był poczytany, y niektorzy względem Boga iałmuzną go opatrowali, iako ludzie chrzescianscy,—wy tez, będąc ludzmi chrzescianskimi, ludziom utrapionym zwykli czynic,—drudzy tez, iako i. m. p. woiewoda Sendomirski, będąc człowiekiem chrzescianskim, cnotliwym, szczyrym, nakłoniwszy wiarę, dał się iemu y Moskwie, ktorzy przy nim byli, ze był prawdziwym carewiczem, namowic, z pewną y niewielka ludzi liczbą pozwolił z nim isc pod granicę Moskiewską, gdy go tez ci ludzie Moskiewscy, co przy nim byli, upewniali, ze go ludzie Moskiewscy za granicą z chlebem y solą potkaią, radzi y sami się iemu z zamkami, iako panu przyrodzonemu, poddawac będą, y do stolice, iako dziedzica, odprowadzą; a choc ieszcze od stolice daleko był, wy, boiarowie dumni zonę y syna Borysowego do więzienia za strazą wsadziwszy, sami wszyscy co nayprzednieysi, mianowicie k. Mscisławski y drudzy dobrze znaczni do niego na mil 30 od Moskwy dobrowolnie przyiechawszy, za pana

скій и другіе знатные бояре добровольно пріѣхали къ нему за тридцать миль отъ Москвы, признали его своимъ государемъ, принесли ему присягу и, приведя въ столицу, вѣнчали на царство. Вы сами, какъ тѣ изъ васъ, которые были у насъ послами, такъ и тѣ, которые здѣсь находились при возвращеніи этихъ пословъ, знали, что мы или, точнѣе сказать, народъ нашъ намѣревались посадить его у васъ государемъ, и однако вы сами добровольно приняли его и такимъ образомъ онъ сталъ вашимъ государемъ. Потомъ вы дозволили послать къ его королевскому величеству посла, которымъ былъ Аѳанасій Власьевъ, знатный здѣшній чиновникъ, который бывалъ прежде посломъ отъ Бориса и у его королевскаго величества и у христіанскаго цесаря [астрійскаго императора]; при немъ были московскіе дворяне, знатные здѣшніе люди; онъ отдалъ его королевскому величеству грамоту, скрѣпленную московскою печатью; онъ благодарилъ короля за хлѣбъ, за соль и за всѣ милости, какія Димитрій получалъ въ государствахъ его королевскаго величества, при чемъ объявилъ королю, что Димитрій желаетъ быть въ несчастной [вѣчной?] дружбѣ съ его королевскимъ величествомъ, нашимъ государемъ и съ нашей рѣчью-посполитой, и просилъ короля дозволить Димитрію вступить въ бракъ съ дочерью г. воеводы Сендомірскаго. Какъ христіанскій, благочестивый государь, желавшій при томъ соединенными силами съ Московскимъ государствомъ воевать противъ врага святаго креста, его королевское величество охотно на это согласился, потому что, видя посольство изъ столь великаго государства и ваше собственное свидѣтельство, не имѣлъ ни малѣйшаго сомнѣнія въ томъ, что Димитрій — дѣйствительный царевичъ московскій. Аѳанасій [Власьевъ] вѣнчался съ до-

---

swego własnego przyznali y iemu przysięgę oddali, do stolice przyprowadziwszy, koronowali, a zatym wyz sami, tak ci, ktorzy u nas w poselstwie bywali, iako y tu za przyiechaniem (wiedzieli?), ze my podobno abo narod nasz wam miał za pana na stolicę posadzic, a wyscie go sami dobrowolnie przyięli, y tak hosudarem waszym stał, potym posła swego Ophanasieia Własiiewa, urzędnika zacnego, tuteyszego Moskiewskiego, ktory od Borysa do k. i. m. y do cesarza chrzescianskiego posłem bywał, do k. i. m. pusciliscie go. Ten, maiąc przy sobie dworżan Moskiewskich, ludzi tuteyszych, zacnych, list krolowi i. m. oddał pod pieczęcią Moskiewską, za chleb, za sol y za wszystkie chęci, ktore znał w panstwach krola i. m. dziekował, oznaymuiąc mu to, ze pragnął nieszczęsney przyiazni z krolem i. m. panem naszym y rzeczpospolitą naszą y prosił, aby mu krol i. m. pozwolił wziąć w stan małzenski corką i. m. p. woiewody Sendomirskiego. Krol i. m. (będac?) p. chrzescianskim, pobożnym, zycząc sobie tego, aby złączywszy się z panstwy Moskiewskiemi, przeciwko nieprzyiacieolwi krzyza s. walczył, wątpliwosci iuz tez zadney z tak wielkim hosudarstwem y swiadectwem was samych, aby nie miał bydz prawdziwym carewiczem Moskiewskim, nie maiąc, rad na to pozwolił. Brał Ophanas poseł iego slub z corką i. m. p. woiewody Sendomierskiego, bywali przedtym y potym u krola i. m. y u p. woiewody Sendomirskiego, wszyscy go carewiczem Moskiewskim twierdzili; ten ze Ophanas y inszi posłowie, tuz Moskwy y od was

черью г. воеводы Сендомірскаго; онъ и другіе члены посольства и прежде, и послѣ бывали у его королевскаго величества и у г. воеводы Сендомірскаго, всѣ называли его царевичемъ, отъ вашего имени благодарили г. воеводу Сендомірскаго за милости, оказанныя Димитрію въ государствахъ его королевскаго величества; затѣмъ г. воевода Сендомірскій отправился сопровождать сюда свою дочь, а его королевское величество отправилъ сюда насъ, своихъ пословъ, на свадьбу [и] для обсужденія хорошихъ дѣлъ къ утвержденію вѣчной дружбы между нами и вами, почтенные сенаторы московскіе. Князь Василій Мосальскій и Михаилъ Нагой въ сопровожденіи не малаго числа москвитянъ встрѣтили на границѣ дочь г. воеводы Сендомірскаго и его самаго и сопровождали ихъ до самой столицы. Вы, думные бояре, еще за городомъ въ шатрѣ признали Марину своею государыней и клятвенно завѣряли ее въ своемъ вѣрноподданствѣ. Потомъ вы всѣ дозволили, чтобы патріархъ вашъ и владыки публично вѣнчали ее на царство по вашему обряду. Насъ, пословъ, тоже, какъ водится, встрѣтили у Смоленска; приставы сопровождали насъ до столицы; посольство наше мы справляли публично; вы сами засѣдали съ нами при переговорахъ; этимъ вы, люди московскіе, передъ цѣлымъ свѣтомъ дали ясное свидѣтельство, что уничтожаете всякое сомнѣніе въ томъ, дѣйствительно ли тотъ Димитрій настоящій Димитрій, и всѣмъ окрестнымъ государствамъ дали несомнѣнное извѣстіе, что это дѣйствительный вашъ государь. Теперь вы забыли недавно данное удостовѣреніе и присягу и сами противъ себя говорите, обвиняя его королевское величество и нашу рѣчь-посполитую. Вина эта остается при васъ самихъ. Мы не поднимаетъ никакого спора съ вами

---

samych dziekowali i. m. p. woiewodzie Sendomirskiemu za te chęci, ktore mu w panstwach krola i. m. pokazował; zatym prowadził tu corkę swoię i. m. p, woiewoda, a krol i. m. posłał nas tu posły swe na wesele dla postanowienia dobrych dzieł ku wieczney przyiazni nalezących między nami y wami, senatorami Moskiewskiemi zacnymi; k. Wasil Mosalski y Michał Nagi z niemałym pocztem Moskiewskim na granicy i. m. p. woiewodę Sendomirskiego corkę y iego potkali y az do stolice prowadzili; wy, boiarowie dumni w namiotach ieszcze za miastem za panią swą witali y wiarę poddanstwa swego poprzysięgali, potym publicznie przez patryarchę y władykow waszych ceremoniami waszemi Moskiewskiemi wszyscy zgodnie coronowaciescie dopuscili; nas tez posłow po zwykłemu przed Smolenskiem potkano; przystawowie az do stolicy prowadzili; poselstwosmy publicznie odprawowali, a natractatiach z nami samymi zasiadali; o tym, aby on miał bydz nieprawdziwym Dmitrem Iwanowiczem, wy sami, Moskiewscy ludzie wszystkiemu swiatu iawnym swiadectwem waszym wszystkę onę watpliwosc zniesliscie, a onego za prawdziwego pana waszego w wiadomosc nie wątpliwą wszystkim krolewstwom przyległym podali; dopiero swiezo nadane wyswiadczenie y przysięgę waszę zabiwszy, samiz przeciwko siebie mowicie, krola i. m. y rzeczpospolitę naszę winuiąc, ktora wina nasa przy was samych zostanie. My iego zabiciem controwersiey zadney niwidziemy (nie-

по поводу убійства Димитрія. Намъ не за что жалѣть его. Вы сами видѣли, какъ онъ противъ меня, Велижскаго старосты, когда я прежде былъ посланъ къ нему отъ его королевскаго величества, и теперь противъ насъ обоихъ пословъ возставалъ, что я не давалъ ему царскихъ титуловъ. Онъ дошелъ до великой гордости и надменности. Насъ не можетъ не приводить въ великое удивленіе то, что вы, думные бояре, люди почтенные, осмѣливаетесь говорить сами противъ себя, несправедливо обвиняете его королевское величество, нашего милостиваго государя, а не хотите взять во вниманіе того, что человѣкъ, назвавшій себя Димитріемъ (вы считаете его самозванцемъ), былъ изъ вашего народа—москвитянинъ, что провозглашали его царевичемъ не наши люди, но [ваши] москвитяне, что москвитяне встрѣчали его на границѣ съ хлѣбомъ и солью, что москвитяне сдавали ему крѣпости и вооруженіе, москвитяне вели его на престолъ, присягали ему на подданство и вѣнчали на царство, какъ своего государя, а послѣ уже они измѣнили ему и убили его; коротко сказать, москвитяне начали это дѣло, москвитяне и кончили, поэтому на себя, а не на кого другаго вы должны пенять и плакаться, если что случится не по вашей мысли, и приписывать это не другимъ, а своимъ грѣхамъ и Божьему гнѣву. Мы также приведены въ великое удивленіе и поражены великою скорбію, что перебито, замучено очень большое число почтенныхъ людей его королевскаго величества, которые не поднимали никакого спора объ этомъ человѣкѣ [самозванцѣ], не ѣздили съ нимъ, не охраняли его и не имѣли даже извѣстія объ его убійствѣ, потому что они спокойно пребывали на своихъ квартирахъ. Пролито [вами] много крови, расхищено много

---

wiedziemy?), bo go nie mamy zaco załowac; samiscie widzieli, iako pierwszą razą ia starosta Wieliski, gdym był u niego posłem od k. i. mosci, tak y teraz iako się nam obiema stawił, y (zem?) tytułow cesarskich niekazał, w hardosc wielką y pychę się podniosł. To u nas w podziwieniu wielkim bydz musi, ze wy, boiarowie dumni, będąc ludzmi bacznymi, smiecie sami przeciwko sobie mowic, w tych rzeczach krola i. m. pana naszego winuiecie niesłusznie, a tego widziec y uwazyc u siebie nie chcecie, iuz (iz?) ten człowiek, ktory się mianował bydz Dmitrem (co go wy nazywacie zmyslonym) waszego narodu był Moskwicin, y iego wyswiadczali nie nasi, ale Moskwa zamki y armatę poddawali, Moskwa na stolicę prowadzili, iemu poddanstwo przysięgli y na stolicy, iako hosudara swego coronowali; Moskwa potym to zdradziwszy zabili, Moskwa, krotiemi słowy mowiąc, Moskwa raczęła, Moskwa zawierszyli: zatym ze ninakogo inszego narzekac y utyskowac niebędziecie, ieno sami na siebie, iesli co wam nie po mysli stanie, w tey mierze nikomu inszemu, iedno grzechowi swemu y gniewowi panskiemu przyczytuiąc. Iest tez to nam w wielkim podziwieniu y wielkim zalem iestesmy zdięci, ze tak wiele ludzi krola i. m. dobrze zacnych, ktorzy zadney controwersiey o tym człowieku nie mieli, z nim nie iezdzili y zdrowia iego nie strzegli, bo y wiadomosci zadney o zamordowaniu iego niemieli, sami w gospodach spokoinie byli, pozabiano, pomordowano, krew wielką rozla-

имущества и вы же насъ обвиняете, что мы разрушили миръ съ вами. Вмѣсто того, чтобы утолить нашу печаль, вы стараетесь еще усилить ее. Мы бы готовы были отдать себя на судъ величайшему врагу его королевскаго величества и, безъ сомнѣнія, всякій благоразумный человѣкъ разсудилъ бы, что вся вина на васъ лежитъ, а не на нашей братьи. Мы думаемъ, что съ нашей стороны нисколько не нарушены условія мира. Это пролитіе крови нашихъ братьевъ, произведенное вами, вы можете приписать толпѣ и мы надѣемся, что вы накажете виновныхъ. Мы надѣемся, что вы удовлетворитесь этимъ нашимъ оправданіемъ, припишите это необычайное приключеніе грѣхамъ и Божьему наказанію, поскорѣе выпустите съ нами, послами его королевскаго величества, Сендомірскаго воеводу съ его дочерью и другихъ людей его королевскаго величества, какіе остались въ живыхъ, вмѣстѣ съ ихъ имуществомъ и что объ этомъ, ради собственнаго блага въ будущемъ, вы будете бить челомъ вашему новоизбранному государю, а мы, прибывъ къ его королевскому величеству, будемъ стараться, чтобы миръ съ вами сохраняемъ былъ до условленнаго времени. Если же вы, вопреки обычаямъ всѣхъ христіанскихъ и бусурманскихъ государствъ, задержите насъ, то этимъ вы оскорбите его королевское величество и нашу рѣчьпосполитую — Польское королевство и великое княжество Литовское; тогда уже трудно вамъ будетъ складывить вину на чернь; тогда и это пролитіе неповинной крови нашихъ братьевъ падетъ на вашего новоизбраннаго государя; тогда ничего хорошаго не можетъ быть между нами и вами и если какое зло выйдетъ у насъ съ вами, то Богъ видитъ, что

---

no, maiętnosci wielkie pobrano y ieszcze wy sami nas winuieci—z naszey strony przymierze bydz rozerwane; miasto tego, co byscie zal nasz utulic mieli, to go ieszcze więcey przyczynic usiluiecie. Y naywiększemu tedy nieprzyiacielowi krola i. m. pana naszego bęzpecznie bysmy się sądzic dali, y pewnie rozsądkiem kazdego, bacznego człowieka, przy was wszystka wina, a nie przy braci naszey. My rozumiemy, ze z naszey strony pacta naymniey nie naruszone, a to braci naszey krwie rozlanie własne na pospolstwo włozyc mozecie, y my to rozumiemy, ze winnych pokarac będziecie chcieli, y tę excuzatią naszę na ten czas przymuiąc, rozumieli bysmy, ze ten niesłychany przypadek grzechowi y dotknieniu bozemu przyczytawszy, i. m. p. woiewodę Sendomirskiego społecznie z corką iego y z drugiemi ludzmi krola i. m. p. naszego, ktorzy zywi zostali, iako naypredzey ze wszystką maiętnoscią ich przy nas poselch krola i. m. do panstw iego krolewskiej mosci wypuscili y o to teraznieyszemu swemu nowoobranemu hosudarowi czołem bili dla swego dobrego przyszłego. My tez do krola i. mosci przybywszy, zabiegac temu będziemy, iakoby ten pokoy do urzeczonych lat zostawiony był. A gdzie nas nad zwyczay wszystkich hosudarstw chrzescianskich y bisurmanskich zatrzymacie, tu iuz tym krola i. m. y rzeczpospolitą nasze, koronę Polska y w. x. Litt. obolszycie: tu iuz trudno tego na poselstwo (na pospolstwo?) składac, za tym y to krwie niewinne rozlanie braci naszey przy dzisieyszym nowoobranym hosudaru; waszym y naszym nic dobrego bydz nie moze, a p. Bog wi, co by się z obu stron miendzy nami chrzesciany zle stac miało, nie z na-

оно произойдетъ не отъ насъ, а отъ васъ, и вы дадите ему строгій отчетъ»[13].

Это дѣло [убійство самозванца и избраніе Шуйскаго] на первыхъ же порахъ не понравилось нѣкоторымъ боярамъ, особенно Сѣверской области. Они, собравшись, подняли бунтъ противъ Шуйскаго. У нихъ были вождями Болотниковъ и Заруцкій. Они стали укрѣпленнымъ лагеремъ подъ Москвой у села Коломенскаго, въ 7 верстахъ отъ Москвы. Москвѣ они были тяжелы и, вѣроятно, овладѣли [бы] ею, потому что уже зажгли было деревянную крѣпость ея, если бы не измѣнилъ имъ дворянинъ Пашковъ, передавшійся Шуйскому съ пятью стами человѣкъ, благодаря чему, Шуйскій легко поразилъ ихъ. Заруцкій послѣ того ушелъ въ Калугу, гдѣ, не мало перебилъ людей у Шуйскаго, когда тотъ нѣсколько разъ покушался взять ее; Болотниковъ пошелъ на Тулу, откуда отправился было къ Путивлю, когда услышалъ, что въ Путивль прибылъ съ донскими казаками Петръ Ѳеодоровичъ, Недвядко по фамиліи, который назвался сыномъ покойнаго царя Ѳеодора Ивановича. Къ нему пристали всѣ Сѣверяне и вышеупомянутый Болотниковъ съ небольшимъ отрядомъ войска. Этотъ Петръ Ѳеодоровичъ двинулся къ Москвѣ, на Тулу, гдѣ воеводой былъ князь Шаховской. Находясь въ Тулѣ [самозванецъ Петръ] собиралъ войско. Шуйскій не сталъ дожидаться, пока онъ подойдетъ къ Москвѣ, а собравъ войско, какое могъ собрать, осадилъ его въ Тулѣ 1607 года и когда долго не могъ взять города, то по совѣту одного мельника затопилъ его. Когда осажденные стѣснены были водой и голодомъ, то замозванецъ, получивъ удостовѣреніе отъ Шуйскаго, что имъ всѣмъ дарована будетъ жизнь, сдался ему; но Шуй-

---

szych, ale z waszych rąk, nie my, ale wy srogą liczbę p. Bogu dawac bedziecie.

Nie podobała się zaraz ta sprawa niektorym boiarom, a zwłaszcza Siewierskiey ziemi, ktorzy, zebrawszy do kupy, rebellizowali Szuyskiemu, nad ktoremi był wodzem Bołotnikow y Zarudzki, połozyli się pod Moskwą pod Kołominskim, warst 7 od Moskwy, skąd byli Moskwie silni y dobili (by?) iey, gdyz iuz zapalili drewniany zamek, by Paszko dworzanin nie zdradził ich, ktory się w 500 człowieka Szuyskiego (Szuyskiemu?) przedał, zaczym ich snadnie Szuyski poraził. Zarudzki tedy do Kaługi uszedł, gdzie niemało ludzi Szuyskiemu (pobił?), gdy iey kilka razy dobywał, a Bołotnikow na Tule, skąd by (był?) do Putiwla poszedł, gdy usłyszał, ze do Putiwla przyszedł Piotr Fedorowicz Niedzwiadko z dumu (domu?) z kozakami Dunskiemi, ktory się mianował bydz nieboszczyka cara Fiedora Iwanowicza synem, do ktorego wszyscy Siewierzanie przystali, y ten Bołotnikow, maiąc nieco z sobą ludzi. Ruszył się ku Moskwie do Tyły, gdzie woiewodą był k. Szachowski; tam gdy był, ludzi sobie ieszcze przybierał. Szuyski tedy, nieczekaiąc przyscia iego pod Moskwę, zebrawszy co ludzi mogł, na Tule go in anno 1607 (obległ?), ktorego długo niemogąc dobydz, za poradą iednego młynarza wodą go wytopił, a gdy iuz przez wodę y głod byli bardzo uscisnieni, za ubezpeczeniem zdrowia ich wszystkich, Szuyskiemu zdac się musiał. Miasto tedy obietnicy y przysięgi swey, ze ich miał przy zdrowiu zostawic, przywiodszy wszystkich do Moskwy, samego Piotra obiesił,

скій, вопреки обѣщанію и клятвѣ сохранить имъ жизнь, приведши ихъ въ Москву, Петра повѣсилъ, Болотникова съ 4,000 людей утопилъ, а Шах вскаго держалъ въ тяжкомъ заключеніи; впрочемъ, Шаховской, при содѣйствіи нѣкоторыхъ друзей, бѣжалъ потомъ изъ заключенія въ Тушинъ къ новому царю Димитрію, о которомъ рѣчь будетъ ниже.

Шуйскій не достигъ этимъ спокойнаго царствованія, напротивъ, онъ нашелъ себѣ еще большую пагубу, потому что въ 1607 году, въ десятую пятницу послѣ русской пасхи появился въ Стародубѣ нѣкто, назвавшійся сначала Андреемъ Андресвичемъ Нагимъ. Затѣмъ, по истеченіи четырехъ недѣль, пришелъ въ Черниговъ Андрей Воеводскій—Рукинъ, москвитянинъ и [сталъ разсказывать], что въ Стародубѣ находится царь Димитрій, котораго держались Сѣверскія крѣпости, и увѣрялъ, что онъ живъ. Былъ тогда слухъ, что Димитрій ушелъ изъ Москвы отъ смерти, что вмѣсто него тамъ убили кого-то другого, котораго Димитрій положилъ на своей кровати. Этого Рукина взяли въ Стародубъ, Прибывъ туда, онъ не сразу указалъ Димитрія; только когда уже его заставили, онъ указалъ на вышеупомянутаго Нагого и сказалъ, что это и есть царь Димитрій. Этотъ послѣдній сознался, что онъ дѣйствительно царь Димитрій, что онъ чудеснымъ образомъ ушелъ отъ смерти, приготовленной ему Шуйскимъ. Русскіе сейчасъ же повѣрили ему и признали его дѣйствительнымъ Димитріемъ. Когда объ немъ разнеслась вѣсть по нашимъ польскимъ, пограничнымъ крѣпостямъ, когда онъ самъ сталъ разсылать грамоты, приглашая къ себѣ военныхъ людей, то многіе стали собираться около него.

Въ томъ же 1607 году, 2 сентября, пришелъ къ нему Мозырскій хорунжій Будило.

Bołotnika ze 4000 ludzi utopił, k. Szachowskiego w więzieniu cięszkim miał, ktory potym za zfolgowaniem niektorych przyiacioł z więzienia uszedł do cara Dimitra nowego na Tuszyn, o ktorym będzie nizey.

Nie iuz koniec uspokoienia panowania swego Szuyski miał, ale zgubę większą swoię, bo w roku 1607, o dziesiątym piątku po wielkiey nocy swięta Ruskiego, ziawił się do Staroduba, mieniąc się bydz pierwiey Andreiem Andreiewiczem Nagim, potym po czterech niedzielach do Czernihowa przyszedł Andrzey Woiewodzki Ruchin, Moskwicin, ktory bydz cara Dmitra zywego w Starodubie, na ktorego się zamki Siewierskie trzymały, tusząc go bydz zywego, gdy ten głos był, ze uszedł z Moskwy od tego zabicia, a na mieysce iego zabito inszego, ktorego on był na swoim łozku połozył. A tak tego Ruchina wziąwszy go do Staroduba, gdzie gdy był przywieziony, nie raz (zaraz?) go powiedział, az za przymuszeniem ukazał na tego Nahiego, yz ten iest car Dmitr, do czego się y sam przyznał, zem iest tym, iakom cudownie uszedł od zabiciaz y zamordowania Szuyskiego, ktoremu zaraz uwierzywszy, Moskwa za tego prawdziwego Dmitra przyięli go. Gdy się ten Dmitr rozsławił po zamkach naszych Polskich pogranicznych y sam listy rozsyłał, zaciągaiąc ludzi słuzałych, wiele sie do niego kupiło.

W tym ze roku 1607 septembra 2 die, przyszedł do niego p. Budziło, chorązy Mozyrski.

Того же года, 20 сентября, [самозванецъ] выступилъ съ войскомъ изъ Стародуба къ Почапову [Почепу?], куда прибылъ 25 числа того же мѣсяца. Бояре и мѣщане встрѣтили и приняли его съ радостію. Того же года 30 сентября, онъ двинулся изъ Почапова къ Брянску. На пути къ Брянску, на первомъ ночлегѣ, прибѣжалъ изъ Бранска къ царю гонецъ съ извѣстіемъ, что Михаилъ Кашинъ напалъ неожиданно на Брянскую крѣпость, сжегъ ее и сейчасъ же удалился. Царь отправилъ за нимъ въ погоню г. Будила и съ московскими людьми дворянина своего Гриндина. Они не могли догнать Кашина и возвратились назадъ; царя они нашли уже въ Брянскѣ, въ укрѣпленномъ лагерѣ у Свенскаго монастыря.

Того же года, 10 октября, [самозванецъ] двинулся къ Карачеву, куда прибылъ 12 октября и нашелъ поджидавшихъ его здѣсь запорожскихъ казаковъ.

Того же года 6 октября, наше войско разсердилось на царя за одно слово, взбунтовалось и, забравъ все вооруженіе, ушло прочь; только на утро оно дало себя умилостивить и возвратилось назадъ; ушло оно было уже три мили.

Того же года 14 октября, царь отправилъ г. Мѣховецкаго и г. Будила освобождать Козельскъ, который добывали присланные Шуйскимъ кн. Мосальскій и Матіашъ Мѣстинъ (*). Они неожиданно напали на этихъ послѣднихъ того же мѣсяца 18 числа, утромъ, на разсвѣтѣ, сперва встрѣтились со стражей, а затѣмъ напали на лагерь. Русскіе пришли въ смятеніе, не могли приготовиться къ битвѣ, стали спасать себя бѣгствомъ и одни, убѣгая, защищались, а другіе, которымъ не удалось бѣжать, должны были пасть на мѣстѣ. Мѣховецкій и Будило взяли обозъ со всѣмъ имуществомъ, а чего не взяли—сожгли. Матіаша и многихъ дру-

---

Tegoz roku 20 7-bra, ruszył się z Staroduba z woyskiem swym do Poczapowa, do ktorego przyszedł tegoz miesąca 25 dnia, ktorego z radoscią boiarze y mieszczanie potkali y przyięli. Tegoz roku 30 7-bra, ruszył się z Poczapowa do Branska; w drodze na pierwszym noclegu przybiezano z Branska do cara, ze Michayło Kaszyn, czatą przypadszy, a spaliwszy Branski zamek, zaraz odszedł, za ktorym car wyprawił w pogonię p. Budziła, a z Moskiewskim ludem boiarzyna swego Hrindina, ktorego dogonic niemogąc, wrocił się nazad, a cara zastali leząc w Branski u Swinskiego monastyra.

Tegoz roku 8-bra 10, ruszył się do Karaczewa, do ktorego przyszeł 8-bra 12 dnia, gdzie kozakow Zaporoskich zastał, ktorzy go czekali.

Tegoz roku 6 8-bra, woysko się nasze o niektore słowo na cara obruszyło, zbuntowawszy się tedy, armatę wszystką zabrawszy, poszli byli precz, az nazaiutrz ublagac się dało y w milach trzech się wrociło.

Tegoz roku 14 8-bra, wyprawił car p. Miechowieckiego y p. Budziła, ratuiąc Kozelska, ktorego k. Masalski y Matyasz Miescin od Szuyskiego dobywali. Przyszli tędy rano ninich (na nich?) ze dniem czatą w tym ze miesiącu 18 dnia. Z strazą się potkawszy naprzod, na nich iachali w oboz; Moskwa, będąc strwozona, do sprawy przysc nie mogła, raczey uciekaniem zdrowia swoie

---

(*) Мазиновъ. Лѣт. о мятежахъ, стр. 126; Мизиновъ. Ник. лѣт. 8, 91.

гихъ взяли въ плѣнъ и съ торжествомъ въѣхали въ Козельскъ; народъ съ великою радостію встрѣтилъ ихъ съ хлѣбомъ и солью за городомъ и великую честь оказывали воеводѣ. 21 числа того же октября мѣсяца, самъ царь прибылъ въ Козельскъ и благодарилъ за побѣду.

Того же года и мѣсяца 23 числа, царь двинулся къ Бѣлеву и прибылъ 26 октября.

Того же года и мѣсяца 27 числа, царь пошелъ назадъ къ Карачеву, куда мы прибыли 29 октября.

Того же мѣсяца 30 числа, ушли отъ насъ и отъ царя прочь запорожскіе казаки.

Того же года мѣсяца ноября 2 числа. Царь, не имѣя столь значительнаго войска, чтобы остаться зимовать въ Карачевѣ, отправился зимовать въ Путивль. На пути къ нему, въ Лабушевѣ, Камаринской волости, онъ встрѣтился 2 ноября съ г. Самуиломъ Тышкевичемъ, у котораго было 700 человѣкъ конницы и 200 пѣхоты; затѣмъ того же мѣсяца 9 числа, прибылъ къ нему г. Валавскій съ 500 человѣкъ конницы и 400 пѣхоты. Получивъ это сильное подкрѣпленіе, царь рѣшился двинуться къ Брянску, который измѣнилъ было, когда царь находился въ Карачевѣ.

Того же года 13 ноября, царь двинулся къ Брянску, куда мы прибыли 19 числа. Брянскій воевода, узнавъ о прибытіи царя, вышелъ противъ него съ войскомъ за милю отъ крѣпости. Наше войско сейчасъ задержало его и гнало до самой крѣпости, ворвалось въ городъ и зажгло его, а русскіе съ воеводой заперлись въ крѣпости, гдѣ ихъ наши сейчасъ же осадили, и устроили

---

unosili iuz się broniąc, drudzy na placu, ktorym do uciekania nie przyszło, poledz musieli, oboz ze wszystkim wzięli, ostatek zapalili, Matyasza y z wielą inszych więzniow wzięli y do Kozielska z zwycięstwem wiachali, ktorych z wielką radoscią pospolstwo wszystko z chlebem, z solą przed miastem potykali y czesnosc z uczciwoscią wielką woiewodzie z mieszczany wyrządzali. Potym 21 die miesiąca 8-bra, car sam do Kozielska przyiachał y za zwycięstwo dziękował.

Tegoz roku y miesiąca 23, ruszył sie car do Bielewa, do ktorego przyszedł 26 8-bra.

Tegoz roku y miesiąca 27, nazad do Karaczewa ruszył, pod ktoregosmy przyszli 29 8-bra.

Tegoz miesiąca 30, kozacy Zaporowscy od nas y od cara odeszli przecz.

Tegoz roku miesiąca 9-bra, die 2. Nie maiąc tak wielkiey potęgi car, iakoby miał w Karaczewie zimowac, ruszył się z Karaczewa do Putiwla zimowac, ale yz w drodze w Łabuszowie, w Komuryckiey włosci z p. Samuelem Tyszkiewiczem się potkał 2 9-bra miał koni z sobą 700, a piechoty 200; potym tegoz miesiąca 9 9-bra p. Waławski przyszedł w 500 iazdy, a 400 piechoty, dla czego, maiąc car posiłek dobry, umyslił sie ruszyc pod Bransk, ktory zaraz był zmienił, gdy car był w Karaczewie.

Tegoz roku 13 9-bra, ruszył się car pod Bransk y die 19 przyszlismy pod Bransk; wiedząc tedy woiewoda Branski Michayło Kaszyn o przyisciu carskim, wyszedł z ludem przeciwko niemu, mila od zamku, ktorego łacno wsparło woysko nasze y gonili ich az nod samy zamek y w miasto zaraz na nich wpadli y zapalili go, a Moskwa się z woiewodą zaparła na zamku, ktorych oble-

укрѣпленный лагерь на городскомъ пожарищѣ.

Того же года 24 декабря, князь Мосальскій пришелъ выручать Брянскъ, но въ томъ же мѣсяцѣ прибылъ изъ Польши царевичъ съ 12 хоругвями г. Велегловскаго, а также г. Рудницкій, Хруслинскій, Казимерскій съ ротами, а затѣмъ черезъ три дня прибылъ г. Микулинскій. Князь Мосальскій, не видя возможности освободить Брянскъ, напротивъ, получивъ самъ порядочную острастку, долженъ былъ черезъ нѣсколько дней уходить ночью.

1608 года, января. Былъ большой холодъ; нельзя было удержаться войску въ лагерѣ; оно двинулось къ Орлу.

Того же дня пришелъ на службу Тышкевичъ старый съ г. Тупальскимъ съ 400 человѣкъ конницы. Царь двинулся мимо Карачева, въ которомъ уже находился князь Мосальскій; онъ препятствовалъ царю идти мимо Карачева, но, получивъ отпоръ, принужденъ былъ дать дорогу, которою царь съ войскомъ благополучно прибылъ въ Орелъ 16 января и тамъ зимовалъ. Въ это время Димитрій Шуйскій стоялъ въ Бѣлевѣ и затѣмъ двинулся къ Болхову.

Того же года, 30 марта, прибылъ съ войскомъ въ Кромы на службу вышеупомянутаго царика князь Романъ Рожинскій. Затѣмъ онъ былъ избранъ гетманомъ всѣхъ войскъ царика.

Въ томъ же году, 8 мая, царь, видя, что имѣетъ достаточно войска, и что настало удобное для войны время, двинулся изъ Орла къ Болхову, въ которомъ находился съ войскомъ Димитрій Шуйскій.

Того же года и мѣсяца 10 числа, когда съ обѣихъ сторонъ войска при-

---

gli zaraz y postawili oboz na pogorzelisku miasta.

Tegoz roku 24 10-bra, k. Masalski przyszedł był na odsiecz Branskowi, a tegoz tez miesiąca carowicz przyszedł z Polski ze 12 chorągwi pana Wielogłowskiego, pan Rudnicki, pan Chruslinski, pan Kazimierski z rotami, a potym trzeciego dnia przyszedł p. Mikulinski. Masalski, niemogąc dac Branskowi odsieczy, ale wziąwszy dobry wstręt, po kilku dni nocą umykac musiał.

Anno 1608, ianuarij. Iuz zimno wielkie było. Niemogąc daley rycerstwo strzymac w obozie, ruszyło się do Orla.

Tegoz dnia przyszedł na słuzbę pan Tyszkiewicz stary z panem Tupalskim w 400 koni; idąc tedy car mimo Karaczow, na ktorym tez był k. Masalski, ktorym przescia bronił mimo Karaczow, ale gdy wziął wstręt, musiał puscic drogę, ktorą bezpecznie przeszli do Orla ianuarij 16 dnia y tam zimował. Szuyski Dmitr tym czasem z woyskiem lezał w Bielewie, potym się do Bołchowa ruszył.

Tegoz roku 30 martij, k. Roman Ruzynski z woyskiem dobrym na słuzbę tego caryka do Kram przyszedł; potym go hetmanem nad wszystkim woyskiem obrali.

W tym ze roku 8 maij, car, maiąc woysko gotowe, a czas pogodny nastąpił woyny, ruszył się do Orla ku Bołchowi, w ktorym był Szuyski z woyskiem.

Tegoz roku y miesiąca maia 10 dnia, gdy iuz z obu stron gotowe były woyska ku bitwie, a widząc Szuyski, yz car z Orła następuie, wywiodł tez swoie woyska w pole, ktorego miał sto siedmdziesiąt tysiecy, mil 2 od Bołchowa. Carskie woysko iako cięszkie...

готовились къ битвѣ, Шуйскій, видя, что царь наступаетъ изъ Орла, вывелъ тоже въ поле за городъ Болховъ на двѣ мили свое войско, котораго у него было 170,000. Царское войско, какъ тяжело вооруженное, [шло медленно, быстро шли] лишь гусарскіе полки. Гетманъ, князь Рожинскій послалъ впередъ полки гг. Рудскаго, Велегловскаго и казацкіе полки, и поручилъ имъ занять перестрѣлкой этотъ московскій народъ. Они въ этотъ день долго и мужественно бились съ ними, но затѣмъ дали знать гетману, что никакъ не могутъ сдержать столь великое войско и просили его, какъ можно скорѣе, подкрѣпить ихъ. Сейчасъ же все войско стало спѣшить и, пройдя бѣглымъ шагомъ двѣ мили, нашло, что войско Шуйскаго стоитъ на мѣстѣ, готовое къ битвѣ, что оно велико и превосходитъ силы цар каго войска. Князь Рожинскій далъ знакъ вступить въ битву прежде всего полку князя Адама Рожинскаго и полкамъ Валавскаго. Они охотно вступили въ битву и бились мужественно. Противъ нихъ выступили прежде всего нѣмцы и поляки [казаки?], но всѣ легли на мѣстѣ, потому что не получили подкрѣпленія отъ русскаго войска, которое вмѣсто того, чтобы дать имъ помощь, столпилось около своихъ пушекъ. Князь Рожинскій, видя, что московское войско не идетъ въ битву, имѣя въ виду также, что въ его войскѣ лошади измучены и изнурены (ихъ не малое число пало отъ жару) и что уже приближается ночь, ввелъ свое войско въ лагерь, который устроилъ тутъ же подлѣ московскаго войска; московское войско тоже было въ лагерѣ.

На слѣдующій день, 11 мая, на разсвѣтѣ, гетманъ приготовилъ къ бою и вывелъ войско; Москва тоже по своему обычаю приготовила войско. Съ обѣихъ сторонъ пустили наѣздниковъ. Такъ какъ обозъ гет-

---

lekko ile (tylko?) pułki husarskie, ale naprzod posłał p. hetman x. Ryzenskie pułki pana Rudzkiego, p. Wielogłowskiego y kozackie pułki, aby ten lud Moskiewski zabawiali, ktorzy tego dnia długo y mężnie się scieraiąc z nimi, dali znac do p. hetmana, yz tak wielkiego woyska strzymac niemozemy, prosząc, aby co prędzey posiłkował ich. Natychmiast woysko się wszystkie skokiem pospieszac musiało, y dwie mile kłusem dobrym idąc, zastali Szuyskiego woysko w sprawie stoiąc, dosyc wielkie y nie rowne przeciw carskiemu. Dawszy tedy hasło x. Ruzynskie ku potykaniu, kazał naprzod tym pułkom pierwszym x. Adama Ruzynskiego y Waławskiego pułki (pułku?), ktorzy, będac ochotni ku boiowi, potkali się mężnie, ktorym naprzod przyszli niemcy y polacy (kozacy?) a gdy posiłku od Moskwy nie mieli, na placu wszyscy zostali, yz Moskwa miasto posiłku swoim, w gromadę ięno ku armacie się kupiła. Widząc to x. Ruzynskie, yz Moskwa ku bitwie nie naciera, a maiąc w swoim woysku konie zmorzone y pomordowane, iako ich niemało od gorąca pozdychało, a tez iuz noc nadchodziła, woysko swe w oboz wprowadził, ktory tuz pod woyskiem Moskiewskim położył; Moskwa tez takze.

Nazaiutrz tedy iednastego maij, rano, zedniem wywiodł pan hetman woysko swe, w sprawie gotowe, ku boiowi. Moskwa tez w tąz woysko swe sprawiła, iako obyczay niesie; pusczono z obu stron harcownika. Oboz p. hetman, yz niedobrze stał, ruszył na insze,

мана стоялъ на не хорошемъ мѣстѣ, то онъ передвинулъ его на другое, болѣе ровное мѣсто во флангъ непріятелю. На возахъ были хоругви. Русскіе, думая, что другое войско заходитъ имъ въ тылъ, потому что среди пыли не видно было возовъ, а видны были только хоругви, и притомъ не видя, гдѣ обозъ сталъ, потому что его закрывали пригорокъ и роща, встревожились, какъ только польское войско выступило къ бою и данъ былъ знакъ начать битву, и, побившись немного съ передними ротами, подались назадъ. Тогда [наши] гнали ихъ двѣ мили за Болховомъ, но такъ какъ наступила ночь, то гнали ихъ лишь до засѣкъ, гдѣ они имѣли очень узкій проходъ. Въ этихъ засѣкахъ черезъ все лѣто былъ страшный смрадъ отъ человѣческихъ труповъ, а въ особенности отъ лошадиныхъ, такъ какъ тамъ пали чуть ли не всѣ лошади русскаго войска. Въ этой битвѣ русскіе бросили все свое оружіе, военные снаряды и всѣ свои богатства. На эту войну они отправились съ большими средствами и силами и, надѣясь навѣрное побѣдить, собирались сейчасъ же идти къ Кіеву, но Богъ разрушилъ ихъ гордые замыслы и расточилъ удивительно малымъ польскимъ войскомъ, котораго при царскихъ людяхъ было не болѣе 5,000.

Того же года [и мѣсяца] 13 числа, Болховская крѣпость и городъ, послѣ того, какъ войско Шуйскаго было поражено и разсѣяно, сдались, когда подступилъ царь. Тамъ взятъ былъ Өеодоръ Гедройцъ, передавшійся русскимъ изъ Запорожья.

Того же года 24 іюня, въ праздникъ св. Іоанна, царь подступилъ къ столичному городу Москвѣ. Тамъ не было никакого войска кромѣ стражи. Когда царь, не находя удобнаго мѣста для лагеря, ходилъ кругомъ Москвы и, направляясь назадъ къ Тушину, дошелъ до Товіенска [с. Тай-

---

rownieysze mieysce, w bok nieprzyiacielowi, maiąc wozy z chorągwiami. Moskwa, rozumieiąc, yz woysko drugie w tyl im zachodzą, bo w kurzawie wozow nie widac było, ieno chorągwie, a tez gdzie się oboz stawił, widziec nie mogli y za pagorkiem y za chrostem, ztrwozywszy się tedyz z sobą, skoro woysko Polskie ku potykaniu nastąpiło y hasło dano ku bitwie, mało co potkawszy się z przedniemi rotami, zaraz tył podali. Goniono tedy ich za Bołchow mil dwie, ale yz noc nastąpiła, do zasiek gonic, gdy tam na nich ciasna była dziura, na tych tedy zasiekach przez całe lato smrod okrutny od trupow człowieczych był, a naybardziey od scierwa konskiego, gdy tam mało nie wszystkie konie Moskiewskie poległy. W tey tedy potrzebie odbiegli wszystkiey armaty y statkow woiennych y wszystkich bogactw swoich, gdyz z wielkim dostatkiem y siłą się na tę woynę wyprawili byli; tusząc sobie pewnego swycięstwa, zaraz się gotowali do Kijowa ciągnąc, ale p. Bog ich harde mysli dziwnie małym woyskiem Polskim, ktorego więcey nie było 5000 ludzi z carskimi ludzmi, rozproszył.

Tegoz roku 13 dnia. Bołchow zamek y miasto, widząc, yz woysko Szuyskiego zbito y rozproszono, poddał się, gdy poden car podstąpił, na ktorym wzięto Fedora Giedroycia, ktory się był przedał z Zaporoza do Moskwy.

W tymze roku 24 iunij, o s. Janie, car pod Moskwę podstąpił, pod miasto stołeczne. Zadnego woyska nie było krom strazy, a gdy, niemogąc upatrzyc mieysca połozeniu

нинскаго], то на него напало было въ тѣсномъ мѣстѣ войско Шуйскаго, но при Божіей помощи было разбито. Царское войско расположилось у Тушина, подлѣ монастыря св. Николая на мѣстѣ, заросшемъ яворомъ.

Того же года, 5 іюля, изъ разныхъ городовъ не мало прибыло къ Шуйскому войска, котораго было 100,000 [русскихъ] и 40,000 татаръ. Они расположились у рѣки Москвы подлѣ монастыря Нехорошева. Занимало оно пространство отъ Москвы до Ходынки на 7 верстъ. Князь Бучинскій [Рожинскій], видя, что здѣсь собрано такъ много народа, что трудно противъ него удержаться въ обозѣ и что нѣтъ удобнаго мѣста для аванпостной битвы, призвавъ Бога на помощь и не давая знать войску, а только посовѣтовавшись съ полковниками и нѣкоторыми ротмистрами, какъ только московское войско расположилось, приказалъ ночью своему войску двинуться къ московскому лагерю, а Заруцкому приказалъ правымъ крыломъ ударить на татаръ. Передній полкъ г. Валавскаго, поставленный на челѣ, ударилъ на стражу у лагеря и, преслѣдуя ее, въѣхалъ въ лагерь. Другіе полки, бывшіе во флангахъ, прорвавъ каждый противъ себя лагерь, ворвались въ него. Русскіе не могли устроиться и были поражены. Такимъ то образомъ, при Божіей помощи, мы одержали побѣду и взяли не малую добычу, а Шуйскій съ войскомъ вступилъ въ городъ.

Послѣ этой битвы, чѣмъ дальше, тѣмъ больше, прибывало войска на службу царю. Такъ прибыли: г. Боровскій, который выдержалъ сраженіе съ княземъ Мосальскимъ подъ Звенигородомъ и одержалъ надъ нимъ побѣду; затѣмъ Зборавскій со Стадницкимъ; затѣмъ Млоцкій, Вилямовскій, пробившійся мимо Смоленска

---

woyska, chodził około Moskwy, gdy się wrocił do Towienska nazad ku Tuszynie, nastąpiło było woysko Szuyskiego w ciasnym mieyscu, ale za pomocą Bozą rozgromieni; obozem się na Tuszynie połozyli pod monastyrem s. Mikoły, na mieyscu iaworowym.

Tegoz roku 5 iulii, przybyło woyska Szuyskiemu nie mało z roznych miast, ktorego się liczyło sto tysięcy, a tatarow 40 tysięcy, ktory się połozyli u monastyra Niechoroszewa, nad rzeką Moskwą. Moskiewskie woysko od Moskwy samey az do Chodynki rozłozyło się na 7 warst. X. Buczynskie (Ruzynskie?), wiedząc, yz bardzo wielki lud, ktoremu trudno aby się w obozie mogł oprzec, pola tez do wstępnego boiu nie było, wziąwszy tedy p. Boga na pomoc, niedaiąc wprzod wiedziec o tym woysku, tylko się pp. pułkownikow y rotmistrzow niektorych poradziwszy, zaraz, skoro się woysko Moskiewskie połozyło, w nocy woysku prosto kazał następowac ku obozowi Moskiewskiemu, a Zaruckiemu kazał prawym bokiem na tatary. Przedni tedy pułk pana Walawskiego, ktory był na czele postawiony, na straz pod obozem natarł, na ktorey w oboz wiachał, insze skrzydła, ktore trzymały pułki, kazdy przeciwko sobie oboz przerwawszy, wpadli; Moskwa, niemogąc przysc do prawy, rozgromiono, y tak za Bozą pomocą zwycięstwo otrzymalismy, korzysc niemałą otrzymawszy, a Szuyski z ludem do miasta się wprowadził.

Potym, po tey potrzebie, coraz na sławę (służbę?) carską sławę (woyska?) przybywało, iako p. Borowski, ktory miał potrzebę z k. Masalskim pod Zwinigrodem, nad ktorym zwycięstwo otrzymał, potym i. m. p. Zborowski z p. Stadnickim, potym p. Młocki, p. Wilamow-

и одержавшій побѣду надъ русскими, вышедшими противъ него, когда онъ уже миновалъ Смоленскъ; пришелъ также изъ Рязани съ донскими казаками Лисовскій, который много разъ громилъ русскихъ, когда еще былъ въ Рязани, и еще прежде, когда царь посылалъ его отъ Орла въ Михайловъ. Когда онъ подходилъ къ Тушину и проходилъ мимо Москвы, то русскіе напали и разбили его, но онъ опять собрался съ силами и пришелъ въ Тушинъ.

Въ томъ же году, 27 іюля. Шуйскій, надѣясь отвлечь отъ царя войско, къ которому часто и присылалъ убѣждать, чтобы отступило, обѣщая заплатить ему все заслуженное жалованіе, отправилъ въ Польшу царицу—жену Димитрія и пословъ со всѣми польскими людьми, находившимися у него въ заключеніи со времени убійства Димитрія. За царицей посланъ былъ съ полкомъ въ погоню Валавскій, но онъ не могъ догнать ее, а что касается условій, на которыя должны были согласиться наши послы, то это можно видѣть изъ нижеслѣдующей грамоты.

Послѣ столь долгаго и тяжелаго задержанія въ Москвѣ пословъ и [главнаго] посла его королевскаго величества, послѣ взаимныхъ переговоровъ съ думными боярами [мы послы], чтобы освободить всѣхъ задержанныхъ гг. [поляковъ] и насъ самихъ, постановили и рѣшили [заключить] между нашимъ милостивымъ государемъ и государемъ Московскимъ, Василіемъ Ивановичемъ Шуйскимъ и его государствомъ миръ на 3 года и 11 мѣсяцевъ на извѣстныхъ условіяхъ, именно: [государь Московскій] долженъ отпустить теперь же съ нами Сендомірскаго воеводу съ дочерью и со всѣми тѣми ихъ друзьями, которые во время нашихъ переговоровъ пріѣхали въ Москву по приглашенію, а другихъ

---

ski, ktory się tez przebiiaiąc mimo Smolensk, nad Moskwą zwycięstwo otrzymał, ktorzy wyszli byli na iego oboz, gdy iuz był minął Smolensk; p. Lisowski tez z Dunskimi kozakami z Rezani przyszedł, ktory tez wiele razy Moskwę gromiwał, będąc w Rezani, gdy go car ieszcze z Orła do Michayłowa był posłał, a gdy przychodził do Tuczyna, a miał (mijał?) Moskwę, napadła nań Moskwa, rozgromiła go, ale znowu zebrawszy się, przyszedł na Tuczyn.

W tym ze roku 27 iulii, Szuyski (mniemaiąc?), yz to woysko od cara odwiedzie, iakoż częstokrotnie przysyłał, aby go odstąpiło, obiecuiąc im zapłacic zasłuzone, wysłał do Polski carową Dmitrową y z pp. posły y wszystkiemi Polskiemi ludzmi, ktorych miał u siebie w więzieniu od zabicia Dmitrowego, za ktorą posłano p. Waławskiego z pułkiem, ale yz (ich?) ugonic nie mogł; a na iakie pp. posłowie naszi pozwolic musieli condytie, wrzkomo znaczy się (z?) połozonego scriptu.

Po tak długim y ciężkim zatrzymaniu posłow y posłanika i. k. m. w Moskwie, ze spolnych namow y tractatow z boiarami dumnemi dla oswobodzenia ich mosci wszystkich, zatrzymanych y samych siebie postanowili y namowilismy pokoy między krolem i. m. panem naszym miłosciwym y z hosudarem Moskiewskim, Wasilem Iwanowiczem y hosudarstwem iego na lat 3 y miesięcy 11 pewnemi condytiami. Iego mosc pana woiewodę Sendomirskiego z corką y ze wszystkiemi przyiacioły iego mosci—tych, ktorzy do Moskwy pod czas tractatow naszych byli sprowadzemi, ex nunc z nami wypuscił, a drugich, ktorzy ieszcze po zamkach roznych

которые еще содержатся по разнымъ крѣпостямъ, никого не исключая, доставить къ польскимъ границамъ и свободно пропустить къ 8 числу октября настоящаго года. Часть разныхъ товаровъ, запроданныхъ для казны при покойномъ Димитріѣ, отыскана, а остальныхъ товаровъ, а также удовлетворенія за убійство людей его величества и за пограбленное тогда имущество мы, не смотря на долговременные переговоры, не могли добиться, и объ этомъ сдѣлали такое постановленіе, что Московскій князь поручитъ посламъ, которыхъ пошлетъ къ его королевскому величеству для утвержденія заключеннаго нами мира, вести переговоры съ гг. сенаторами его величества обо всемъ этомъ, а также о своихъ обидахъ, которыя они пространно изсчисляютъ, и если бы тогда дѣло это не было покончено, то черезъ годъ выслать съ обѣихъ сторонъ на границу по 4 комиссара. Въ этомъ договорѣ находится и такое условіе, чтобы военные люди короля, которые теперь съ оружіемъ стоятъ подъ Москвой, были вскорѣ выведены оттуда по приказу короля и затѣмъ, чтобы въ мирное время никто не выходилъ въ Московское государство съ оружіемъ изъ предѣловъ его величества. Въ настоящемъ договорѣ есть и другія разныя условія въ пользу той и другой стороны [14].

Того же года, 3 августа, опять послали за царицей, именно, г. Зборовскаго, который догналъ ее у Бѣлой, побилъ русскихъ, взялъ царицу и, ведя ее въ лагерь, съѣхался въ Царевомъ-Займищѣ съ Усвятескимъ старостой, Яномъ Сапѣгой, который шелъ на службу къ царю, и оба они привели ее въ Тушино, но она сначала остановилась у Сапѣги, который сталъ особо лагеремъ подлѣ великаго ла-

---

w zatrzymaniu są, wszystkich, niewyimuiąc, do dnia 8 8-bra, w roku teraznieyszym, do granic panstw i. krolewskiej mosci sprowadzic y wolno przypuscic powinien. Maiętnosci roznych, do skarbu za nieboszczyka Dmitra potargowanych, częsc się odyskała, a o insze, takze o sprawiedliwosc za pobicie ludzi i. k. m. y o maiętnosci w on czas połupione, niemogąc przez długi czas z tractatow naszych nic wymoc, takesmy zastanowili, ze ksiąze Moskiewski, posyłaiąc posłow swoich do krola i. m. dla potwierdzenia tego pokoiu, przez nas postanowionego, ma im zlecic, aby o tym wszystkim, takze y okrzywdy swoie, ktore oni od ludzi krola i. m. szyrokie mianuią, z ich mosciami pp. senatorami i. kr. m. traktowali, a gdzie by y tam koniec stac się nie mogł, tedy od onego czasu wysłac za rok na granicę z obu stron po 4 commissarzach. Iest y ta conditia w tych pactiech, aby ludzie i. kr. m., ktorzy woiennym sposobem pod miastem Moskwą leżą, byli prętko z roskazania i. kr. m. ztamtąd zprowadzeni, y więcey aby nikt woiennym sposobem pod czas pact z granic i. kr. m. w panstwo Moskiewskie nie wchodził. Są insze conditie rozne w pactiech teraznieyszych z obu stron służące.

Tegoz roku 3 augusta, znowu pana Zborowskiego za carową wysłano, ktory ugonił ią pod Białą, Moskwę pobił, carową wzioł y, prowadząc onę ku obozowi, w Carowym Zamiesciu z p. Sapiehą Ianem, starostą Oswiadzkim się ziachał, ktory szedł na słuzbę carską, y tak carową pospołu do Tuczyna przyprowadziwszy, ale ona z p. Sapiehą, ktory swym obozem tuz pod obozem wielkim po-

геря, и уже потомъ, черезъ недѣлю, въѣхала въ лагерь къ царю.

Того же года, 28 августа. Монастырь Троицкій и другія крѣпости, которыя съ той стороны доставляли продовольствіе столицѣ, имѣли важное значеніе, поэтому, чтобы отнять съ той стороны дорогу, посланъ былъ Янъ-Петръ Сапѣга. Въ помощь ему даны: Вилямовскій, Микулинскій, Стравинскій съ ихъ полками и Лисовскій съ донскими казаками. За нимъ Шуйскій отправилъ 24 тысячи своего, можно сказать, отборнаго войска, поставивъ надъ нимъ гетманомъ или воеводой брата своего, Ивана Шуйскаго. Войско это нагнало г. Сапѣгу у Днишинска [с. Воздвиженскаго]. Сторожевой отрядъ войска г. Сапѣги, какъ только замѣтилъ русскихъ, сейчасъ далъ ему знать. Г. Сапѣга вывелъ свое войско въ поле; русскіе тоже приготовились къ битвѣ и, видя, что у поляковъ мало войска, смѣло вступили въ бой съ великимъ крикомъ. Долго битва была нерѣшительна. Поляки, не смотря на то, что русскіе превосходили ихъ числомъ, мужественно сразились съ ними. Сначала счастіе больше благопріятствовало русскимъ; поляки, однако, не падали духомъ; наконецъ, когда русскіе уже брали верхъ, Сапѣга, помогая нашимъ, вывелъ послѣднее подкрѣпленіе, въ которомъ была вся надежда; этотъ отрядъ мужественно сразился, придалъ бодрости нашимъ, смутилъ русскихъ; русскіе подались, обратились въ бѣгство и наши гнали ихъ четыре мили—до Братовши [Братовщины]. Потомъ изъ большого лагеря и изъ-подъ Тройцы часто отправлялись отряды къ крѣпостямъ, которыя не сдавались, и брали ихъ. Однѣ добровольно сдавались, другія, получивъ клятвенное завѣреніе. Такимъ образомъ, отказывалась отъ Шуйскаго и поддавалось тому царику вся земля,

---

łozył się, stała; potym w tydzien do cara w oboz wiachała.

Tegoz roku 2 8-bra (28 augusti?). W monasteru Troieckim y na inszych zamkach niemało nalezało, ktore z tamtey strony stolicy zywnosci dodawali, a tak aby ztamtąd ten gosciniec odięty był, posłano i. m. pana Iana Piotra Sapiehę, ktoremu przydano p. Wilamowskiego, p. Mikulinskiego, p. Strawinskiego z pułki i p. Lisowskiego z Dunskiemi kozakami. Za nim tedy Szuyski wyprawił woyska swego 24 tysiące, prawie wybornego, uczyniwszy nad nim hetmanem abo woiewodą brata swego Iwana Szuyskiego. Doszli tedy p. Sapiehę na Dniszynsku, ktorych gdy straz postrzegła woyska p. Sapiezynskiego, dała znąc natychmiast do niego. P. Sapieha wywiodł woysko swe w pole, Moskwa tez z gotową sprawą potkała się smiele z okrzykiem wielkim, widząc lud Polski mały; długo bitwa w mierze swey stała, ale Moskwa, acz wielkoscią ludzi przechodziła, iednak Polacy, mało dbaiąc, męznie się potykaią. Fortuna zrazu lepiey Moskwie słuzy, iednak Polakom serca nie psuie; na ostatek, gdy iuz Moskwa gorę brała, wpieraiąc naszych, ostatni posiłek p. Sapieha wysadził, w ktorym refugium było, ktorzy, gdy się męznie potkali, serce swoim naprzod naprawili, a Moskwie skazili, za czym wsparci, tył podali; naszi ich gonili az do Bratoszy, mil cztyry.

Potym z obozu wielkiego y z-pod Troyce czaty częste pod zamki, ktore się zdawać nie chciały, biorąc iedne po dobrey woli, drugie przez przysięzenia poddawali, zaczym się ziemia wszystka poddała była temu carykowi, odstąpiwszy od Szuyskiego, krom kilka zamkow, ktore się onego trzymały. Po-

за исключеніемъ нѣкоторыхъ крѣпостей, державшихся Шуйскаго. Потомъ, [когда] пришелъ подъ Смоленскъ его величество король и царь бѣжалъ, о чемъ будетъ сказано ниже, крѣпости эти отложились отъ него; только Сѣверская земля держалась его.

Августа 30 того же года, посланъ былъ съ погребицкими казаками подъ Осиповъ г. Руцкій, который и осадилъ его.

1609 годъ. Польское войско послало къ королю на сеймъ посольство съ такимъ заявленіемъ: «Свѣтлѣйшій король, милостивѣйшій государь нашъ! Наши братья-рыцарство съ ихъ гетманомъ, княземъ Романомъ Наримунтовичемъ Рожинскимъ, вѣрноподданные вашего величества, вступившіе съ оружіемъ въ Московскую землю для славы царя Димитрія Ивановича Московскаго, заявляютъ вашему величеству и отечеству вѣрноподданничество, искреннюю преданность и нижайшую покорность, желаютъ вашему величеству добраго здоровья, долгаго царствованія, расширенія государства, умноженія славы нашего народа и устрашенія всѣхъ враговъ вашего величества и рѣчипосполитой. Развѣ новость, что рыцарство государствъ вашего величества своими рыцарскими дѣлами при каждомъ случаѣ умножаетъ за предѣлами королевства славу нашего народа, представляетъ ее передъ глаза другихъ государей, широко разглашаетъ и умножаетъ ее. Оберегая такимъ образомъ благо рѣчи-посполитой, оно иногда выходило за предѣлы государства безъ согласія своихъ государей, на свои собственныя средства. Имѣя и давніе и свѣжіе примѣры подобнаго образа дѣйствій, кромѣ того, тронутое и подвигнутое братскою любовію, которая требовала, чтобы столь великое пролитіе крови нашихъ братій, замученныхъ въ Москвѣ, гдѣ они обмануты были

---

tym (gdy?) krol i. m. przyszedł pod Smolensk, a car uciekł, o czym będzie nizey, oderwali się od niego, tylko Siewierska ziemia trzymała się go.

Aug. 30, tegoz roku, pana Ruckiego posłano pod Osipow, przydawszy kozakow Pohrebiskich, ktory go obległ.

Anno 1609. Woysko Polskie wysłało na seym do krola i. m. z takim poselstwem: Miłosnieyszy (Najasnieyszy?), miłosciwy krolu, panie a panie nasz miłosciwy! Rycerstwo-bracia naszi z i. m. panem hetmanem swoim, x. Romanem Narymontowiczem Ruzynskim, a wierni poddani w. k. m. ktorzy na sławę cara Dmitra Iwanowicza Moskiewskiego zaciągi swe uczynili do ziemie Moskiewskiey, poddanstwo swe y wiarę w. k. m. y oyczyznie wiernie opowiadaią, szczyrą zyczliwosc, unizoną powolnosc oddaią y ofiaruią, winszuiąc w. k. m. p. naszemu miłosciwemu, długo szczęsliwego przy dobrym zdrowiu panowania, rozszerzenia granic, rozmnozenia sławy narodu naszego, z postrachem wszech nieprzyiacioł w. k. m. y rzeczypospolitej. Jzalic to nowina bywała naszemu rycerstwu panstw coronnych, naiasnieyszy krolu, za kazdą okazyą sławę narodu naszego za granicami coronnemi rozmnazac, przewaznemi sprawami dzieł rycerskich przed oczy obcym monarchom przekładac y szeroko ogłaszac y tak, dodra rzeczypospolitej przezstrzegaiąc, czasem sine consensu panstw coronnych wychodzac, waząc na własny koszt swoy, pomnazac. Na te (to?) dawne y swieze przykłady maiąc, wzruszone y powinne miłoscią braci naszey, rycerstwo, a wierni poddani

предлогомъ дружбы и обобраны въ имуществѣ, было надлежащимъ образомъ отмщено, рыцарство вашего величества вышло за границы государства. Опасаясь, чтобы это удаленіе его не навлекло на него немилости вашего величества или чтобы это не было причиной какого-либо дурнаго мнѣнія со стороны вашего величества и рѣчи-посполитой касательно его вѣрности и преданности престолу вашего величества, сочло долгомъ засвидѣтельствовать повиновеніе свое вашему величеству, послало сюда насъ своими послами и униженно просить васъ ничего дурного не подозрѣвать въ насъ и смотрѣть на насъ, какъ на вашихъ вѣрныхъ подданныхъ и честныхъ сыновъ государствъ вашихъ, которые ни о чемъ другомъ не хлопочутъ, какъ только о славѣ и благѣ рѣчи-посполитой. Того и другого мы, при Божіей помощи, достигли этимъ выходомъ нашимъ за границы государства. Потому что, если посмотримъ на славу нашего народа, громко, какъ бы съ горы, провозглашенную всему свѣту, то она не только ни въ чемъ не повреждена нами, но, напротивъ, при Божіей помощи, при счастіи вашего величества и нашей предпріимчивости, черезъ разныя битвы, счастливо нами выигранныя, пріобрѣла въ мірѣ безсмертіе, такъ что, гдѣ прежде о ней мало кто слышалъ, тамъ теперь она хорошо извѣстна и знакома; предѣлы ея извѣстности упираются даже въ ледовитыя моря. Никто не можетъ утверждать, чтобы эта слава не принесла пользы нашему отечеству, потому что, не говоря уже о томъ, что государства вашего величества, теперь уже умиротворенныя, тогда пылали пламенемъ внутренняго разногласія и безъ большого вреда не могли бы вынести присутствія столь великаго сборища изъ рыцарства, это рыцарство тогда не могло бы быть столь могу-

w. k. m. w zaciągu Moskiewskim będący, ktora na nich to wyciągała, aby tak znacznego braci swey krwie rozlania po Moskwie pod pretextem przyiazni pomordowanych y z maiętnosci złupionych, znaczną pomstę udziałali, za granicę wyszli, a obawiaiąc się, aby to wyscie ich do niełaski w. k. m. abo do iakiego opacznego w. k. m. y rzeczypospolitej rozumienia o wiernosci y zyczliwosci przeciwko maiestatowi w. k. m. przyczyną nie było, poczuwszy się w powinnosci swey oddawania posłuszenstwa w. k. m. nas posły swe tu zesławszy, unizenie w. k. m. maiestatu proszą, abys w. k. m. nic o nas złego nie suspicuiąc, tak rozumiec raczył, iako o wiernych poddannych swych, a cnotliwych synach panstw coronnych, ktorzy ni ocz inszego, iedno o sławę dobrą rzeczypospolitej staraią, czego oboyga tym naszym wysciem dostąpilismy za pomocą Bozą, bo iesli weyrzym na sławę narodu naszego, wszystkiemu swiatu dobrze gorę ogłoszoną, ta nie tylko zeby przez nas w czem szwankowac miała, ale tym większą gurę opanowawszy za szczęsliwym panowaniem w. k. m. za łaską Bozą, a przewagą naszą, przez wiele roznych szczęsliwie zwiedzionych, wygranych bitew niesmiertelnosc sobie na swiecie ziednała, tak ze, w ktorych kraiach mało przed tym słychana była, teraz dobrze znaczna y wiadoma iest, granice swe opieraiąc, az o lodowate morza, przy ktorey sławie zeby tez oyczyzna nasza pozytku miec nie miała, tego zaden nie moze negowac, bo nie wspominaiąc tego, ze panstwa w. k. m. na ten czas wnętrznęmi rosterkami pałaiące, uspo-

щественнымъ щитомъ противъ замысловъ и войскъ непріятеля, уже готовившагося тогда выступить къ границамъ вашего величества и даже уже напиравшаго на нихъ. Далѣе, безъ всякихъ издержекъ со стороны вашего величества и рѣчи-посполитой мы, при Божіей помощи, собственными нашими средствами отмстили не только за омраченную славу нашего народа, но освободили и отпустили въ отечество пословъ вашего величества, задержанныхъ, вопреки обычаю всѣхъ народовъ въ теченіе двухъ съ половиною лѣтъ, и многихъ изъ нашихъ братій, отправившихся на свадьбу царя Димитрія Ивановича съ вѣдома и дозволенія вашего величества, изъ которыхъ одни невинно были замучены, а другіе до послѣдняго времени содержались въ ужасномъ заключеніи (за которыхъ русскіе требовали огромнаго выкупа). Мало того, то царство [Московское], на которое рѣчь-посполитая всегда обращала вниманіе, и того гордаго врага, который всегда былъ пугаломъ для нашего отечества, мы, почти сѣвъ имъ на хребты, принудили къ тому, что они теперь, устрашенные нами, бьютъ вашему величеству челомъ, а тотъ, котораго они теперь носятъ на рукахъ, котораго мы выдвигаемъ на престолъ Московскій нашею кровью и издержками, черезъ посла своего обѣщаетъ съ своей стороны вашему величеству и всей рѣчи-посполитой — нашей матери—вѣчную пріязнь и вѣрную, твердую любовь. Богъ дастъ, этими дѣлами нашими благо отечества будетъ умножаться, и тѣмъ болѣе будетъ процвѣтать въ счастливое правленіе вашего величества, милостиваго нашего государя, слава нашего народа. Ободряемые этимъ наши братья-рыцарство, тѣмъ смѣлѣе вторично просятъ нижайше ваше ве-

koione, tak wielkiey kupy rycerstwa bez niemałey szkody swey wytrzymac by były mogły, ale snadz przeciwko zamysłom y woyskom nieprzyiacielskim, iuz gotowym, na granicę panstwa w. k. m. iuz następuiącym, potęznieyszym y prętszym szczytem zactawiac by nie mogły. Więc y to bez zadnych kosztow w. k. m. y rzeczypospolitei nie tylko potłumioney sławy narodu naszego za pomocą Bozą zemscilismy się, ale y posłow w. k. m. nad prawo narodow wszystkich przez pułtrzecia lata zatrzymanych y wiele braci naszey, ktorzy z wiadomoscią y pozwoleniem w. k. m. pana naszego miłosciwego na wesele cara Dmitra Iwanowicza iachawszy iednych niewinnie pomordowano, drudzy do tych czas w okrutmym więzieniu trapieni (za ktorych niezmiernego okupu ządano) własnymi kosztami y krwią swoią wyswobodzilismy y do oyczyznysmy puscili. A co większa, carstwo to, nad ktore się rzeczpospolita nasza zawsze dobrze oglądała, tegosmy wsiądzeniem naszym prawie na karki ich przymusili, ze ten hardy nieprzyiaciel, ktory postrachem oyczyznie bywał, teraz, za postrachem naszym, czołem maiestatowi w. k. m. biie, ten, ktorego na ramieniach swych piastuią, na stolicę krwią y kosztami swoiemi przymowuiemy, wieczną przyiazn y statecznie trwałą miłosc w. k. m. panu naszemu miłosciwemu y wszystkiey rzeczypospolitei, matce naszey, przez posłanika swego ofiaruie. Zaczym zdarzy pan Bog, ze takiemi sprawami naszemi dobro oyczyzny pomnazac się będzie, a tym więcey kwitnąc sława norodu naszego za szczęsliwego panowania w. k. m. pana naszego miłosciwego, czem wsparci rycerstwo-bracia nasza tym bezpecz-

личество, чтобы вы, взглянувъ королевскими очами на тѣ походы, которые, при Божіей помощи, счастливо нами совершаются, благоволили имѣть и ставить насъ въ числѣ вашихъ вѣрноподданныхъ и собственныхъ дѣтей, а не въ числѣ пасынковъ нашего отечества. Поэтому они нижайше просятъ ваше величество, милостиваго нашего государя, чтобы тѣ изъ нихъ, которые, находясь въ нашемъ войскѣ, имѣютъ въ своемъ отечествѣ судныя дѣла, получили вашей милостью и по дозволенію всѣхъ чиновъ, продолженіе права судиться и переносить дѣла свои до своего возвращенія. Все рыцарство имѣетъ твердую надежду, что и это получитъ отъ вашего величества и надѣется впредь быть у васъ въ великой милости, именно, надѣется, что ваше величество, оцѣнивъ столь хорошія наши намѣренія, столь важныя заслуги, наградите насъ обычною своею милостію, отечество наградитъ благодарностію, а потомство безсмертною славою».

Съ этими послами отъ войска и царь послалъ къ королю своего посла Сопугина-Нехорошего съ завѣреніемъ въ вѣчной дружбѣ, на что не только царь, но и войско не получили надлежащаго отвѣта, напротивъ, вышеупомянутый посолъ царя встрѣтилъ пренебреженіе къ себѣ уѣхалъ, не будучи выслушанъ, а на посольство отъ войска послы принесли отъ короля письмо, запечатанное домашнею королевскою печатью и въ немъ король обѣщаетъ прислать къ войску своихъ пословъ.

Того же года, 6 марта. Была подъ Москвою сильная стычка, въ которой опасно ранили изъ лука гетмана, князя Рожинскаго, впрочемъ, наши гнали русскихъ подъ самыя стѣны Москвы; ночь прервала битву.

Того же года, 4 апрѣля. Такъ

---

niey powtore unizenie w. k. m. pana naszego miłosciwego proszą, abys w. k. m. w wyprawy te, ktore się szczęsliwie z woley Bozey przez nas odprawuią, okiem swym panskim weyrzawszy, nas w liczbie wiernych poddannych swych y własnych synow, a nie pasierzbow oyczyzny naszey miec y poczytac raczył. Proszą tedy unizenie w. k. m. pana swego miłosciwego, aby ci, ktorzy kolwiek będąc w woysku naszym, mieli tam w oyczyznie zaciągi swe prawne, otrzymac mogli do zwrocenia swego prolongatią postępkow y przewodow prawnych z miłosciwej łaski w. k. m., s pozwoleniem wszech stanow coronnych. Pewną nadzieię ma rycerstwo wszystko, ze y to z miłosciwey łaski w. k. m. otrzymaią, y daley ufaią wielkiemu baczeniu w. k. m. ze w. k. m. pan nasz miłosciwy, uwazywszy tak dobrą intentią naszą, tak przewazne zasługi nasze, one iakos zwykł, miłosciwą swą łaską, oyczyzna wdzięcznoscią, posteritas wszystka niesmiertelną sławą nagradzac będzie.

Przy tych tez z woyska posłach, słał car posła swego do k. i. m. Sopuhina Niechoroszego z oddawaniem przyiazni wieczney, na co nie tylko car, ale y woysko responsu słusznego nie odniesli, ale owszem ten poseł, wzgardzony y niesłuchany poselstwa, odiechał, a na woyskowe poselstwo przyniesli posłowie od i. k. m. list z pieczecią pokoiową, w ktorym obiecuie do woyska posłow swych posłac.

Tegoz roku 6 marca, utarczka była potęzna pod Moskwą, w ktorey p. hetmana x. Ruzynskiego postrzelono z łuku szkodliwie; iednak naszi Moskwę az pod mury wspierali; noc bitwę rozdzieliła.

какъ Коломна имѣла важное значеніе, потому что отсюда Москва получала все свое продовольствіе, то гетманъ послалъ осадить ее ротмистровъ: Млоцкаго, Шуйскаго (?), Бобровскаго, Николая Вогуслава съ ихъ ротами и при нихъ боярина Ивана Салакова и атамана донскихъ казаковъ Беззубцова съ донцами, которые, стоя лагеремъ подъ Коломною, не мало имѣли стычекъ съ Прокопіемъ Ляпуновымъ, владѣвшимъ всею Рязанью.

Того же года, 19 апрѣля. Измѣнилъ городъ Ярославль и польскіе военные люди, бывшіе тамъ съ Тышкевичемъ, были побиты въ засѣкахъ; Тышкевичъ ушелъ лишь съ десяткомъ конныхъ.

Того же года, 20 апрѣля, г. гетманъ послалъ подъ Москву г. Будила.

Того же года, 6 мая, г. Будило съ Микулинскимъ, снявшись изъ Курбы подъ Ярославлемъ, пришли къ Ярославлю; имъ пришлось переправляться къ Ярославлю черезъ рѣку Пахну, на разстояніи мили отъ Ярославля у имѣнія монастыря Спасскаго, гдѣ весной былъ большой разливъ рѣки. Русскіе изъ Ярославля три дня защищали эту переправу. Такъ какъ здѣсь трудна была переправа, то наши, оставивъ тамъ Азана турка съ ярославскими и романовскими татарами и съ донскими казаками, которымъ поручили развлекать русскихъ на этомъ мѣстѣ, сами 9 дня мая сдѣлали на этой рѣкѣ мостъ повыше, на слѣдующій день переправились, зашли 10 числа въ тылъ русскимъ, защищавшимъ переправу, поразили ихъ, послѣ чего охотники изъ поляковъ и казаки гнали ихъ на разстояніи мили къ Ярославлю. Когда польскіе полки, построившись къ бою, подступали къ городу, здѣсь ихъ дожидались русскіе, которые собрались изъ разныхъ 400 крѣпостей. Надѣясь на

Tegoz roku 4 aprilis. Iz na Kołomney siła nalezało, z ktorey wszystka zywnosc szła do Moskwy, posłał p. hetman, aby ią oblegli, p. Młockiego, Szuyskiego, p. Bobrowskiego, p. Boguchwała Mikołaia, rotmistrzow z rotami, przy nich boiarzyna Iwana Sołakowa y atamana kozakow Dunskich, Bezzobcowa z Duncami, ktorzy, pod Kołomną leząc, niemało miewali z Prokopem Lepunowym, ktory władał wszystką Razanią.

Tegoz roku 19 aprylis, Iarosław zmienił y ludzi polskich z p. Samuelem Tyszkiewiczem na zasiekach pobito, ktory w kilkunastu koni tylko uszedł.

Tegoz roku 20 aprylis, p. Budziła p. hetman pod Moskwę posłał.

Tegoz roku 6 maia. P. Budziło, zdiąwszy się p. Mikulinskim w Kurbie pod Iarosławem, przyszedł pod Iąrosław, a yz było przez rzekę Pachnę w mili od Iarosławia u dworu monastyra Spaskiego przeprawiac się, bo woda na wiosnę rozlała była, ktorey przeprawy Moskwa z Iarosławia cztyry dni broniła, a iz na tym mieyscu przeprawa trudna była, rostawiwszy tam Azana Turczyna z tatary iarosławskiemi y romanowskiemi y z kozaki Dumnemi (Dunskiemi?), zabawiaiąc ich na tamtym mieyscu, a sami 9 die maia, wyzey most uczyniwszy, na tey rzecze Pachnie, przeprewili się. Nazaiutrz tedy, 10 maij zaszli w tył Moskwie, ktora przeprawy broniła, porazili ią y milę od Iarosławia (gonili?) woluntaryuszowie y kozacy; a gdy pułki` w sprawie następowały pod miasto, Moskwa tez pod miastem czekała, ktorych było z roznych zamkow 400. Ufaiąc swey

свою силу, они дали битву цѣлымъ своимъ отрядомъ; поляки, ободренные первою своею побѣдой, тоже мужественно сразились, прежде всего съ астраханскими стрѣльцами, которыхъ было 600 и съ сибирскими стрѣльцами числомъ 1,200, которые стояли на челѣ и на которыхъ русскіе полагали всю надежду, на-голову ихъ разбили, потому что, какъ пѣшимъ, трудно было имъ уходить. Русская конница, видя ихъ пораженіе, принуждена была уходить въ слободу Спасскаго монастыря, лежавшую тутъ же ниже моста; за ней наши сейчасъ же въѣхали тоже въ слободу. Азанъ съ отрядомъ, оставленнымъ у рѣки, не замедлилъ прибыть и прибылъ въ то самое время, когда наши ворвались въ слободу; его отрядъ, спѣшившись, тоже побилъ не мало русскихъ и сжегъ слободу; затѣмъ русскіе, не удержавшись на открытомъ мѣстѣ, затворились въ городѣ, а наши расположились подъ городомъ лагеремъ. Какъ только наступила ночь, наши, не давая русскимъ спорить съ ними о побѣдѣ, въ ту же ночь, кинулись на штурмъ города. Закричавъ позади, какъ будто намѣревались идти на штурмъ изъ своего лагеря, потихоньку съ другой стороны города разобрали тынъ и вошли въ городъ. Русскіе въ городѣ долго бились, стараясь выбить насъ изъ города, но наконецъ были пересилены и побиты; иные, захвативъ съ собою, что было можно, бѣжали къ судамъ, но не поспѣвъ попасть на нихъ, тонули, а остальные, заперлись въ крѣпости, на которыхъ наши ходили нѣсколько разъ штурмомъ, но не могли взять, потому что мѣсто было сильно укрѣплено и удобно для защиты; съ двухъ сторонъ его были двѣ большія рѣки — Волга и Которосль, большой ровъ, мостъ на быкахъ отъ одной рѣки къ другой. Когда ста и приходить извѣстія,

---

potędze, dali bitwę wszystką swoią mocą; Polacy, tez dobre serce maiąc z pierwszego zwycięstwa, mężnie się z nimi potkali, naprzod z strzelcami Archangielskimi, ktorych było 600 y z strzelcami Sibirskimi, ktorych było 1200, ktorzy na czele stali y w nich wszystkę nadzieię Moskwa miała, potkawszy się, na głowę ich porazili, bo pieszo będąc, trudno im uciekac było. Jazda Moskiewska, widząc ich szkodę, uchodzic musiała do słobody Spaskiego monastyra, ktora tuz pod mostem była, na ktorych zaraz naszi do słobody wiachali; nie omieszkał ten Azan z tymi ludzmi przybyc prawie na ten czas, iako naszi w słobodę wparli; oni tes Azanowi spieszywszysię niemało Moskwy porazili y słobodę spalili; daley Moskwa poła nie strzymawszy, w miescie się zamknęła, nasi obozem się połozyli pod miastem. Skoro tedy noc nadeszła, teyze nocy, zaraz, niedaiąc się Moskwie rozpierac, do miasta do szturmu puscili y bez zadney trudnosci w tyle uczyniwszy pierwiey okrzyk, od obozu swego, iakoby do szturmu szli, a z drugiey strony pocichu parkan rozebrawszy, w miasto weszli. Moskwa w miescie samym długo się biła, chcąc wyprzec z miasta, ale na ostatek przemozeni pobici, drudzy czego się kolwiek uiąwszy, gdy do czołnow niedospieli, uciekaiąc, tonęli, a ostatek ich w zamku się zawarło; do ktorych kilka szturmow puszczaiąc, dobyc nie mogli, gdyz mieysce warowne y obronne było, maiąc z obu stron dwie rzece potężne, iedna Wołga, a druga Kotoroz, row potęzny y most z izbicami od rzeki do rzeki. Potym, gdy zachodziła wiadomosc

что на защиту Москвы идетъ съ нѣмцами Шуйскій, то наши принуждены были отступить.

Того же года, 31 мая. Князь Михаилъ Скопинъ-Шуйскій съ Понтусомъ, княземъ Аушпурскимъ, нѣмецкимъ гетманомъ, съ 700 нѣмецкаго войска и 14,000 московскаго подступали къ великому Новгороду на помощь Москвѣ. Противъ нихъ посланъ былъ изъ большаго лагеря г. Зборовскій и съ нимъ князь Григорій Шаховской съ русскимъ войскомъ. Они прямо пошли къ Новгороду; но такъ какъ на пути лежала крѣпость Торжекъ, которая перешла на сторону Шуйскаго, то Зборовскій осадилъ ее и сжегъ городъ, но когда добывалъ крѣпость, на него напали передовые отряды нѣмецкіе и русскіе. Зборовскій, скоро оправился и поразилъ ихъ; но добывъ языки и узнавъ, что у Скопина большое войско, 27 іюня, отступилъ отъ Торжка къ Твери и послалъ въ великій лагерь за подкрѣпленіемъ. Къ нему пришли съ ротами: Хреслинскій, Цеглинскій, Бѣлинскій, Корытко, Янушъ Тышкевичъ, Калиновскій; изъ-подъ Троицы Вилямовскій съ Руцкимъ, изъ-подъ Осипова князь Александръ Рожинскій, Павала и др.

Того же года, 5 іюня. Шуйскій, видя, что въ большомъ лагерѣ [польскомъ] немного войска, выслалъ съ гуляй-городами войско (причемъ силою выгонялъ его изъ города) съ цѣлію уничтожить лагерь. Гетманъ съ войскомъ, какое у него было, не сталъ дожидаться непріятеля у себя въ лагерѣ, а вышелъ противъ него изъ лагеря, встрѣтилъ на рѣкѣ Ходынкѣ, мужественно сразился, войско его разорвало гуляй-городы, завладѣло пушками, пѣхоту и простой народъ изсѣкло и остатки ихъ, поражая, гнало до стѣнъ. Русскіе, бывшіе въ строю подъ городомъ, видя малочисленность нашего войска и разстройство его [при преслѣдованіи разби-

---

o nastąpieniu Skopina z Niemcy na odsiecz Moskwie, odstąpic musieli.

Togoz roku 31 maij. K. Michayło Szuyski Skopin z Pontusem x. Auszpurskim, hetmanem niemieckim, maiąc z sobą 700 niemieckiego woyska, a moskiewskiego 14000, następował do Nowogroda Wielkiego na ratunek Moskwie. Przeciwko nim wysłany p. Zborowski z obozu wielkiego, k. Hrehory Szachowski z ruskimi ludzmi, y szedł prosto ku Nowogrodowi, a yz na drodze był Torzek zamek, ktory się był na Szuyskiego zdał, obległ go p. Zborowski y miasta dobył y spalił, a gdy zamku dobywał, przyszli niemcy z Moskwą czatą na p, Zborowskiego, ale przyszedszy prędko do sprawy, poraził ich, a maiąc wiadomosc od ięzykow, yz wielkie woysko Skopinowe, 27 iunij ustąpił nazad z Torzku do Twerca (Twerza?), do obozu wielkiego posłał po posiłek, ktoremu przyszli z rotami p. Chreslinski, p. Cehlinski, p. Bielinski, p. Korytko, p. Tyszkiewic Ianusz, p. Kalinowski, a z pod Troyce p. Wilamowski z Ruskiem, y z pod Osipowa k. Aleksander Ruzynski, p. Pawała etc.

Tegoz roku 5 dnia iulij. Wiedząc Szuyskiego (Szuyski, yz?) w obozie wielkim niewiele ludzi było, wysłał z hulay-grody woysko swe, wybiwszy na głowę z miasta, aby mogł oboz zniesc, przeciw ktorym p. hetman z tymi ludzmi, co miał, wyszedł z domu, nie czekaiąc go doma, ale potkał ich na Chodynie rzece. Naprzod tedy, gdy się męznie potkali, hulay grody rozerwali, armatę wzięli, piechotę y pospolstwo wysiekli, a ostatek gonili ich, biiąc, az pod mury. Widząc Mos-

таго русскаго войска, напали на него]; наши смѣло встрѣтили ихъ, но, будучи разстроены и не имѣя возможности устроиться, бросили не только гуляй-городы и отнятыя пушки, но и свою пѣхоту съ пушками, которую русскіе окружили, и однихъ побили, а другихъ живыми загнали въ городъ.

Того же года, 21 іюня, Скопинъ пришелъ подъ Тверь. Зборовскій вышелъ противъ него. Обѣ стороны сражались храбро. Но русскіе и нѣмцы дѣйствовали врозь; русскіе подались; нѣмцы, не имѣя подкрѣпленія, тоже двинулись за ними и дали намъ одержать побѣду; наши взяли въ этой битвѣ 11 пушекъ и 14 знаменъ.

Того же года [мѣсяца] 23 числа. Когда наши послѣ этой побѣды безпечно стали жить въ Твери, Скопинъ, узнавъ объ этомъ черезъ шпіоновъ, ударилъ на разсвѣтѣ на нашу стражу, ворвался въ городъ и легко разгромилъ нашихъ, неожидавшихъ

нападенія. Одни изъ нашихъ, кто могъ добѣжать до коней, убѣжали въ лагерь, а другіе, которые не добѣжали до коней, ушли въ крѣпость и заперлись въ ней. Шуйскій посылалъ штурмовать ихъ; четыре раза ихъ штурмовали безуспѣшно, добывая ихъ въ теченіе полуторы недѣли, затѣмъ, услышавъ, что противъ нихъ идетъ войско изъ лагеря и Сапѣга изъ-подъ Троицы, отступили отъ крѣпости, и переправились за Волгу, какъ объ этомъ будетъ сказано ниже; наши тоже бросили крѣпость и выступили въ лагерь.

Того же года, 13 августа. Сапѣга и съ нимъ опять Зборовскій, Будило, Вилямовскій съ полками направлены были противъ нѣмцевъ, которыхъ 28 августа они настигли у Колязина, при рѣкѣ Волгѣ, въ Никольской слободѣ, въ острогѣ, въ которомъ они укрѣпились. Наше конное войско нападало на нихъ и дол-

kwa, ktora ieszcze w sprawie była pod miastem, małosc naszę y to pomieszanie, potkali się smiele; naszi, iako zamieszani, do sprawy przysc niemogąc odbiegli nie tylko wziętych hulay-grodow z armatą, ale y swoiey piechoty z armatą, ktorą Moskwa ogarnowszy, posiekała, drugich do miasta zywcem zapędzili.

Tegoz roku 21 iulij, Skopin przyszedł pod Twer. P. Zborowski tez wyszedł przeciwko niemu. Potkali się z obu stron meznie, ale gdy nie mniey rozerwani byli, Moskwa tył podali; niemcy, niemaiąc posiłku, tąz się drogą za nimi puscili, podawszy naszym w ręce zwycięstwo; wzięli naszi dział 11, a chorągwi 14 w tey potrzebie.

Tegoz roku 23 dnia, gdy się po tym naszi zwycięstwie ubezpeczyli w Twerze, Skopin, maiąc o tym szpiegi, uderzył na naszych na switaniu, w miasto na strazy wiachawszy, y tak ubezpeczonych łatwie rozgromił; iedni uszli, ktorzy do koni dopasc mogli, do obozu, a drudzy, ktorzy koni niedopadli, do zamku whodzili, y na nim się zawarli, do ktorych puszczaiąc do sturmu, cztyry kroc szturm stracili, dobywaiąc ich przez pułtorey niedziele; potym słusząc, yz woysko z obozu y p. Sapieha z pod Troycy idą na odsiecz, odstąpili y za Wołgę się przeprawili, iako nizey będzie, y naszi tez z zamku wyszli do obozu, porzyciwszy go.

Tegoz roku 13 augusta, ruszeno p. Sapiehę y z nim znowu p. Zborowskiego, p. Budziła, p. Wielamowskiego z pułkami przeciwko niemcom, ktorych tegoz miesiąca, 28 augusta, doszli w Kolazinie, nad rzeką Woł-

го выманивало ихъ въ поле, но они не хотѣли выйти изъ острога, только подъ самымъ острогомъ стояла ихъ конница, которая цѣлый день сражалась съ четырьмя нашими ротами — Будилы, Чаплинскаго, Тышкевича, Калиновскаго. Наши часто вгоняли его за палисадникъ, нѣкоторыхъ вгоняли въ Волгу и топили, сѣкли, но такъ какъ нѣмцы были непоколебимы въ своемъ хитромъ рѣшеніи, не выходили въ поле, то трудно было сдѣлать имъ что либо съ одной конницей, безъ пѣхоты. Наши, чтобы не выпустить ихъ оттуда, расположились подлѣ нихъ лагеремъ. Черезъ нѣсколько дней они бы и добыли ихъ. Нѣмцы уже отъ одного голода должны были бы погибнуть, потому что еще не приготовили себѣ въ этомъ острогѣ никакого продовольствія; они только что пришли къ нему, не имѣя съ собою вовсе продовольствія, а Скопинъ былъ еще на той сторонѣ Волги, у самаго монастыря Колязинскаго, и ему трудно было подать имъ помощь и снабдить продовольствіемъ; но изъ нашего лагеря отъ гетмана пришло извѣстіе, что его величество король приближается къ московскимъ границамъ, поэтому наше рыцарство не желало дольше добывать Скопина съ нѣмцами и пришло въ лагерь. Оно стало опасаться, чтобы его трудъ, которому оно отдавалось въ теченіе нѣсколькихъ лѣтъ, не обратился, со вступленіемъ короля, въ ничто. Съ того времени войско перестало работать и слушаться. Поэтому Скопинъ пошелъ вверхъ, а нашимъ счастіе измѣнило. Прежде всего, когда наше войско двинулось отъ Сапѣги въ лагерь безъ всякаго порядка, Скопинъ, напавъ на нашихъ, оставленныхъ Сапѣгой въ Переяславлѣ, побилъ ихъ и взялъ крѣпость. Далѣе, Сапѣга, чтобы не имѣть стѣсненія въ ла-

---

gą w Mikolskiey słobodzie, ostrogiem obwarowanych. Woyskiem nastąpiwszy na nich, długo ich wywabiali w pole, ale z ostroga wynisc nie chcieli, tylko pod samym ostrogiem iazda stała, z temi cztyrma chorągwiami, p. Budziłową, p. Czaplinskiego, p. Tyszkiewicza, p. Kalinowskiego cały dzien się z sobą zcieraiąc; często ich w same sztakiety wpierali, niektorych tez w Wołgą naganiali, topili y siekali, a yz w swym fortelu stali, w pole się nie stawiąc, trudno co woyskiem bez piechoty czynic było, połozyli się obozem pod nimi, niechcąc ich z tamtego mieysca wypuscic, iakoz by im byli za kilka dni konca doszli, bo z samego głodu mrzec by musieli, bo się w tym grodku ieszcze ninacz nie zapasili byli, tylko co byli przyszli, nie maiąc nic z sobą zywnosci, bo Skopin ieszcze na tamtey stronie był Wołgi, u samego monastyra Kolazinśkiego, ratunku y zywnosci przez řzekę dodac mu było trudno; ale od p. hetmana z obozu wielkiego wiadomosc przyszła, yz k. i. m. do granic Moskiewskich następował, dla czego rycerstwo do obozu się pospieszyło, niechcąc daley Skopina z niemcy dokonywać, zwątpiwszy o robocie swoiey, ktorą przez kilka lat robiwszy, za nastąpieniem krolewskim wniwecz się nie obrociła. Od tych czasow robic, pracowac y słuchac niechcieli, za czym Skopin daley w gorę brał, a naszym się zmieniło. Naprzod, gdy woysko od p. Sapiehi do obozu się bez zadnego porządku pokwapiło, w Peresławiu naszym (naszych?) kilka rot, ktorych p. Sapieha rostawił, napadszy czatą, pobili, Skopin y zamek wziął. Jeszcze p. Sapieha,

герѣ подъ Троицей, держалъ нѣсколько ротъ въ Александровской слободѣ. Скопинъ неожиданно напалъ на нихъ и побилъ; насилу нѣкоторые убѣжали въ лагерь. Далѣе, онъ и самаго Сапѣгу стѣснилъ въ лагерѣ, устроивъ острожки недалеко отъ лагеря и не давалъ выйти изъ него.

Того же года 14 октября, его величество король пришелъ подъ Смоленскъ и осадилъ его.

Того же года октября, доведенный до крайности Осиповъ [Іосифовъ, Волоколамскій] монастырь, подъ которымъ стоялъ лагеремъ Рудскій, сдался царю; впрочемъ, онъ сдался уже тогда, когда пріѣхалъ гетманъ, а Рудскому осажденные не довѣряли.

Того же года и мѣсяца съ 20 на 21, наши пошли брать штурмомъ деревянную крѣпость Москвы, сожгли 7 башень и не мало палисадника, взяли.... пушекъ и безъ всякой потери, въ цѣлости возвратились въ лагерь.

Того же мѣсяца 26 дня, гетманъ, взявъ полкъ г. Вильковскаго, пошелъ къ Троицѣ, такъ какъ Скопинъ съ нѣмцами пришелъ къ Александровской слободѣ. Присоединивъ къ своему войску нѣсколько ротъ изъ войска Сапѣги, гетманъ пошелъ съ нимъ изъ-подъ Троицы къ Александровской слободѣ, прибылъ 12 ноября и сталъ наступать на русскихъ и нѣмцевъ, надѣясь, что они дадутъ битву; но они по прежнему стояли за палисадникомъ и рогатками. Такъ какъ былъ холодъ и трудно было осадить ихъ въ томъ мѣстѣ, то наши, ничего не сдѣлавъ, а позанявшись лишь почти недѣлю передовою конною перестрѣлкой, должны были отойти назадъ, но въ лагерѣ подъ Троицей столько войска, пришедшаго изъ большого лагеря, не могло оставаться по тѣснотѣ и по причи-

aby go niebarzo sciskano w obozie pod Troycą, miał kilka rot w Aleksandrowey słobodzie, y tam takze, czatą papadszy, pobił, drudzy ledwie do obozu pouciekali, za tym y samego p. Sapiechę w obozie scisnął, postanowiwszy ostroszki niedaleko obozu, z ktorego się wychilic z obozu nie dał.

Tegoz roku 14 8-bra krol i. m. przyszedł pod Smolensk y obległ go.

Tegoz roku 8-bra, Osipow monastyr, pod ktorym Rudzki lezał, za scisnieniem onego poddał się carowi, ktory, gdy az sam p. hetman przyiechał, toz mu się zdał, Ruckiemu nieufaiąc.

Tegoz roku y miesiąca ze 20 dnia na 21, do Moskwy, do zamku drzewianego naszi szturm przypuscili, spaliwszy 7 baszt y parkanu niemało, dział (?) wzięli, wcale do obozu bez zadney szkody nazad poszli.

Tegoz miesiąca 26 dnia, pan hetman z pułkiem p. Wiłkowskiego szedł pod Troycę, gdzie tuz Skopin z niemcy nastąpił do Aleksandrowey słobody, wziąwszy kilkanascie rot z woyska p. Sapiezynskiego, przeciwko ktorym z p. Sapiehą z pod Troycy do Alexandrowey słobody nowembra 12 die przyszedł y na nich nastąpił, spodziewaiąc, ze dadzą bitwę, ale tym ze sposobem za sztakietami y kobylinami stali, ale yz zimno było, trudno ich było odledz w tamtym mieyscu. Nic nie sprawiwszy, tylko się harcami zabawiwszy mało nie cały tydzien, nazad odeysc musieli; w obozie tez pod Troycą tyle towarzystwo (towarzystwa?) z wielkiego obozu lezec nie mogło, dla wielkiey ciasnosci y zimna, a tez pp. posłowie odkrola i. m. przychodzili do obozu; wszyscy się co zywo słuchac ich kupiło, co Skopinowi było na rękę, bo coraz, to blizey

нѣ холода. Кромѣ того въ [большой] лагерь пришли послы отъ короля. Всѣ военные, сколько ихъ было, пошли слушать ихъ. Скопину все это было на руку; онъ ближе и ближе подходилъ къ польскому войску съ своими острожками и стѣснялъ его.

Того же года 17 декабря, прибыли послы его королевскаго величества, — Перемышльскій кастелянъ Станиславъ Стадницкій, Христофоръ Зборовскій, староста Брацлавскій Скуминъ, Людвигъ Вейеръ, Казановскій,—и приглашали войско идти на войну на имя его королевскаго величества.

1610 года, 6 января, царь, боясь подвергнуться какой-либо опасности, выѣхалъ ночью изъ лагеря въ Калугу.

Того же года и мѣсяца 13 числа, Млоцкій отошелъ отъ Коломны и расположился лагеремъ въ Серпуховѣ. Такъ какъ онъ направлялъ дѣла въ королевскую сторону, то бывшіе съ нимъ донскіе казаки подъ начальствомъ Беззубцова сговорились съ Серпуховскими горожанами и разгромили его. Спасшіеся отъ этого погрома уходили къ Боровску, потерявъ все.

Того же года и мѣсяца 13 числа, уѣхали назадъ послы его королевскаго величества съ такимъ рѣшеніемъ, что мы отъ себя пошлемъ къ королю пословъ съ нашими требованіями, и если эти требованія будутъ приняты, то король будетъ имѣть въ насъ своихъ слугъ.

Того же года и мѣсяца 21 числа, войско отправило отъ себя пословъ къ его королевскому величеству.

Того же года 6 февраля, г. Сапѣга отступилъ изъ-подъ Троицы къ Дмитрову, подвергаясь давленію большихъ силъ Скопина, который шелъ за нимъ къ Дмитрову, поставилъ подлѣ него острожки, затѣмъ напалъ на посадъ, въ которомъ находилось не мало войска, а также и на

---

ostrozskami pod woyska polskie szancował y sciskał.

Tegoz roku 17 10-bra, pp. posłowie krola i. m. do rycerstwa z poselstwem przyszli,— iego m. p. Stanisław Stadnicki, casztelan Przemyski y Krzysztoph Zborowski, p. Skumin, starosta Bracławski, p. Zudnik (Ludwik?) Weier, p. Kazanowski,— zaciągali woysko na krola i. m.

Anno 1610 6 iannuarij, car, obawiaiąc na się iakiego niebezpeczęstwa, wiachał (wyiechał?) nocą z obozu do Kaługi.

Tegoz roku y miesiąca, 13 dnia, gdy p. Młocki, odciągnąwszy od Kołomney, w Sierpuchowie lezał, a iz zaciągał w rzeczy na krolewską stronę, przeto kozacy Dunscy, ktorzy z nimi byli z Bezzobcowym, zmowiwszy się z mieszczany Sierpuchowskimi, pogromili go; ktorzy mogli, to uchodzili do Barawszy (Borowska?), straciwszy wszystko.

Tego roku y miesiąca 13, pp. posłowie krola i. m. odiachali z tą sprawą, yz posłow swych poszlemy do krola i. m. z postulatami, ktore iesli mieysce miec będą, iego krolewska mosc sług z nas będzie miał.

Tegoz roku y miesiąca 21 dnia, woysko posłow swych do krola i. m. posłało.

Tegoz roku 6 februarij, p. Sapieha z pod Troycy ustąpił do Dmitrowa, maiąc na siebie wielką nawalnosc od Skopina, ktory za p. Sapiehą szedł do Dmitrowa, postawił ostrozski pod nim, potym napadszy na posad, gdzie nie mało zołnierstwa stało, takze y na tabor Dunskich, (kozactwo siła szko-

таборъ Донскихъ казаковъ, причинявшихъ много убытку въ людяхъ и продовольствіи, овладѣлъ казацкимъ таборомъ и перебилъ много людей. Нѣкоторые изъ нихъ насилу успѣли уйти въ крѣпость, въ которой затворился и самъ Сапѣга.

Того же года 13 февраля, Млоцкій вторично былъ побитъ въ Боровскѣ.

Того же года и мѣсяца 23 числа, царица ушла изъ лагеря въ Дмитровъ, но и тамъ не долго побыла и должна была поспѣшать за царемъ, потому что попала изъ-подъ дождя подъ дождевую трубу, такъ какъ Скопинъ сталъ добывать Сапѣгу въ Дмитровѣ. Сапѣга, видя, что нѣтъ помощи изъ большаго лагеря, зажегъ крѣпость, разбилъ орудія и ушелъ въ Ржевъ.

Того же года 9 марта, послы отъ войска пріѣхали изъ-подъ Смоленска отъ короля и принесли отъ него такой отвѣтъ:

Отвѣтъ короля [войску самозванца], **данный подъ Смоленскомъ**. Его королевское величество держится всегда того мнѣнія о доблестномъ польскомъ рыцарствѣ, что оно направляетъ свои поступки и желанія по тому же пути, какимъ шли его доблестные предки, жертвовавшіе для славы своею жизнью, и что оно больше всего поставляетъ себѣ на видъ то, что́ доставляетъ безсмертную славу. И теперь изъ деклараціи, сдѣланной депутатами отъ рыцарства, его королевское величество видитъ, что это рыцарство не согласилось преклонить добрыхъ своихъ чувствъ передъ ничтожными побужденіями, передъ интригами и дать дурной примѣръ, допустить увлечь себя въ какое либо легкомысленное или злое дѣло, которое произвело бы въ отечествѣ замѣшательство, что напротивъ, оно отозвалось съ преданностію къ своему государю, съ любовію къ своему отечеству и, какъ ис-

---

dy w ludziach y dostatkach czynili), taboru kozackiego dobył, ludzi niemało pobił, drudzy do zamku ledwie pouciekali, gdzie sam p. Sapieha zawarłsię był.

Tegoz roku 13 februarij, p. Młockiego drugi raz znowu w Borowsku gromiono.

Tegoz roku 23, carowa z obozu do Dmitrowa uciekła, ale y tam nie długo popasuiąc, za carem pospieszac się musiała, bo ze dzdza pod rynę trafiła, gdy Skopin p. Sapiecha dobywał w Dmitrowie. Widząc p. Sapieha, ze posiłku z obozu wielkiego nie masz, zapaliwszy zamek, armatę porozsadzawszy, wyszedł z niego do Rzewa.

Togoz roku 9 marca, posłowie woyskowi przyiachali z pod Smolenska od krola i. m., ktorzy taki respons przyniesli.

Respons od krola i. m., dany pod Smolenskiem. Tey zawsze nadzieie krol i. m. o zacnym rycerstwie Polskim bydz raczy, ze torem (sławy?) zacnych przodkow swych, dla ktorey oni zdrowie własne odwazyli, postępki y ządze prowadzic mieli, to naybardziey przed oczy kładąc sobie, co ku niesmiertelnosci raczey, naywięcey się chyli. Toz y dzis po declaratiey, przez posły swe do krola i. m. uczynioney, i. k. mosc widzi, ze dobrych animuszow swych w społecznosci, ani subtelnosci zadney w zły przykład, ani fortelom zadnym, w iaką lubo lekkosc, lubo złosc na zamieszanie poddac chcieli, ale, ozwawszy się z zyczliwoscią ku panu, z miłoscią ku własney oyczyznie w ieden cel przedsięwzięcia i. k. mosci, serca tez swe, iako własni dobrych przodkow potomkowie,

тинные потомки хорошихъ предковъ, устремляютъ свои сердца къ одной цѣли съ его величествомъ, потому что, хотя изъ требованій рыцарства, которыя трудно принять, и изъ того, что посламъ его, на счетъ которыхъ нельзя имѣть сомнѣній, дано ограниченное полномочіе, король видитъ, что кто-то этими невѣроятными и неисполнимыми требованіями желаетъ разстроить добрыя отношенія рыцарства къ королю, но его величество все-таки убѣжденъ, что это рыцарство, по врожденной польскому и литовскому народу доблести, не желаетъ, чтобы его отечество и его собственный государь были въ худшемъ положеніи, чѣмъ чужое государство и тотъ неизвѣстно отъ какого отца и какой матери рожденный человѣкъ, котораго оно предлагаетъ королю [поддерживать] и для котораго на сколько легко было надавать обѣщаній при его сильномъ желаніи быть царемъ, на столько же трудно и невозможно исполнить ихъ сколько нибудь удовлетворительно. Словомъ, такъ какъ ограниченное полномочіе, данное посламъ рыцарства, лишаетъ короля всякой возможности вести съ ними переговоры, то его величеству приходится дать слѣдующій отвѣтъ на требованія рыцарства, изложенныя въ его письмѣ.

Его королевское величество, какъ государь, привыкшій возбуждать всякую доблесть къ дальнѣйшему проявленію, радъ бы былъ сейчасъ же вознаградить своею милостію такую преданность рыцарства, но какъ всякое дѣло въ жизни можетъ быть сдѣлано только по мѣрѣ возможности, и въ сообразное время, то и дѣла рыцарства могутъ быть устроены только тогда, когда будетъ возможно и когда наступитъ благопріятное время.

Что касается жены прежняго Димитрія, убитаго въ Москвѣ, а так-

---

znoszą, bo chociaz y (z?) trudnosci portulat, a zamierzone (z zamierzonej?) ku traktowaniu niepodeyrzanym posłom swym mocy wiedziec i. k. mosc raczy, ze ktos niepodobienstwem, iako podania tych conditij, tak przyięcia od i. k. mosci zrazic ich tę spolnosc chce; przedsię tey y dzis i. k. mosc persuasiey bydz chce o wrodzoney cnocie sławnego narodu Polskiego y w. x. Litt., ze oyczyznie swey, panu własnemu gorszey censitiey nie będą przecię zyczyli, niz panstwu obcemu y dotąd y człowiekowi z matki y z oyca niewiadomie (niewiadomemu, ktorego?) podawali, ktoremu iako było (lekko?) obiecywac ex cupiditate dominandi, tak zyscic w naymnieyszych dostatkach trudno y niepodobna. Zgoła, co się tedy dotycze postulat, przez posły rycerstwa temtego podanych, poniewaz wszelka z nimi tractowania odięła się nadzieia, dla zawartey im mocy, przeto taki na pisanie respos podac przychodzi.

Radby i. k. mosc, iako pan, ktory w cnocie kazdey w dalszy zapał posiłek dawac zwykł, takową zyczliwosc w momencie łaską swą remunerował, ale ze kazda rzecz na swiecie nie moze, iedno według moznosci z czasem przychodzic, przeto y tamte rzeczy ex possibilitate rei et occasione temporis effect swoy brac muszą.

Co się dotycze małzonki przeszłego zniesionego Dmitra na Moskwie, tesz praw y słusznosci, ktore kolwiek ma na iakie kolwiek częsci panstwa Moskiewskiego, od boiar wszystkich potwierdzone, rad w swey

же правъ, какія она имѣетъ на принадлежность ей какихъ либо частей Московскаго государства и какія утверждены боярами, то король съ удовольствіемъ готовъ оставить ихъ въ своей силѣ, когда придетъ время вести объ этомъ рѣчь при переговорахъ съ Московскимъ народомъ, и если Богъ дастъ, что король будетъ располагать тѣми дѣлами; но не слѣдуетъ, чтобы поступки ея [Марины] причиняли какой либо вредъ дѣламъ его величества и рѣчи-посполитой. Что же касается того человѣка [самозванца], который такъ легкомысленно пренебрегъ рыцарствомъ и его вѣрностію по отношенію къ нему и бѣжалъ, то хотя его величеству извѣстно, что онъ кидается и на королевскихъ людей безъ всякаго повода съ ихъ стороны, губитъ рыцарство и собирается истребить его....[15] но, чтобы рыцарство убѣдилось, что король для своей славы, которую ревностно оберегаетъ, готовъ охранять честь рыцарства, его величество будетъ имѣть вниманіе къ его лицу и положенію, если онъ будетъ держать себя спокойно, не будетъ портить дѣлъ его величества, не будетъ нападать на находящееся тамъ [польское] войско и не будетъ отводить отъ короля московскій народъ. Московскимъ боярамъ, которыхъ вѣрность рыцарство видѣло въ эти времена и проситъ короля исполнить ихъ требованія, дается отвѣтъ по тѣмъ дѣламъ, на какія теперь можно было отвѣчать, но король желаетъ, чтобы они помогли ему сноситься и съ другими русскими, какъ находящимися въ столицѣ, такъ и въ другихъ крѣпостяхъ, потому что не начало, а конецъ завершаетъ обыкновенно всякое дѣло. Какъ при первой мысли объ этой экспедиціи король клалъ въ основу ея благо и пользу цѣлаго отечества, такъ и теперь онъ заботится только о томъ, чтобы эти государства, соединив-

---

słusznosci i. k. mosc zostawic będzie chciał, kiedy o tym przy traktaciech z narodem im namawiac czas się podoba, y kiedy p. Bog rzeczy tych taki szafunek i. k. mosc zdarzyc będzie raczył, wszakze postępki iey osoby, niepotrzeba, zeby się tez na cokolwiek y rzeczom i. k. mosci y sprawom rzeczypospolitey wydzierały; (względem?) tego zasię, ktory tak lekkomyslnie iemi y wiarą ich pogardziwszy, odbiezał, acz i. k. mosc ma wiadomosc, ze˘y na ludzie i. k. mosci bez przyczyny się rzuca y onychze samych tępi y znosic się gotuie, choc mogł na swoich zastawiony bydz respectach od i. k. mosci, wszakze aby y w tym wszelaką od i. k. mosci ochronę wiary swey, na ktorey się dla sławy opatrznie zasadza, poznali, zachowali (zachowa-li?) się dotąd spokoynie, nie turbuiąc spraw i. k. mosci, nie infestuiąc ludzi woyska tamtego, nie odwodząc narodu Moskiewskiego od i. k. mosci, przystoyny wzgląd z ocaziej osoby y rzeczy go będzie się miał. Boiarowie Moskiewscy, ktorych zyczliwosci rycerstwo tamte ku sobie zalecone przez ten czas maiąc, i. k. mosc za postulatami ich proszą, iuż w tym, w czym bydz na ten czas mogło, swey prozby respons odnoszą, ktorym tez, aby do dalszey tych spraw odprawy, znoszenia się z drugą tak w stolicy, iako y w inszych zamkach Moskwa (Moskwą?) pomogli, ządac i. k. mosc raczy, poniewaz nie początek, ale koniec zawierac zwykł kazdą sprawę. Ochronę dobra y całey oyczyzny pozytek, iako w zawzięciu tey imprezy miec u siebie i. k. mosc

шись въ одно, были сильнѣе и при каждомъ случаѣ и надобности могли подкрѣплять себя взаимно. Что касается признанія призывныхъ грамотъ, которыми рыцарство призвано на войну, обезпеченія условленной платы за выслуженныя четверти, обезпеченія дѣйствительной уплаты и перенесенія обезпеченія уплаты за двѣ четверти на имѣнія королевства, то на это дается такой отвѣтъ: прежде всего — почтенное рыцарство, какъ родившееся въ Польшѣ, само могло знать и припомнить, что польскіе короли, помимо согласія чиновъ королевства, не имѣютъ никакого права закладывать свои столовыя имѣнія и дѣлать долги на счетъ отечества. Королю не могутъ совѣтовать этого сенаторы, и честь, и присяга запрещаютъ ему подписывать [подобныя обязательства], тѣмъ болѣе, что долгъ этотъ сдѣланъ въ чужомъ государствѣ и чужимъ человѣкомъ, когда его дѣло было сомни-

тельно. Поэтому пусть рыцарство не приписываетъ ни немилости короля, ни нежеланію сенаторовъ, что они не дѣлаютъ того, что запрещаютъ имъ законы, такъ давно утвержденные обычаемъ въ королевствѣ и въ великомъ княжествѣ Литовскомъ. Король однако не прочь предложить эти просьбы рыцарства на сеймѣ всѣмъ чинамъ и, если они согласятся, то король радъ дать имъ время [на обсужденіе этого дѣла], какъ это онъ всегда дѣлалъ въ свое счастливое правленіе; а теперь, чтобы рыцарство видѣло совершенную расположенность къ себѣ короля не только на словахъ, но и на самомъ дѣлѣ, его величество прибавляетъ: чтобы рыцарство могло получить не только вознагражденіе, но и награду за всѣ свои труды, безпокойства, издержки, опасности и пролитіе крови, его величество дозволяетъ ему начавшіяся экспедиціи и четверти службы продолжать считать до тѣхъ поръ,

---

raczył za fundament tey expeditiey, tak y dzis tylko na to samo oko ma, aby te panstwa, spoiwszy w iednosc, spolnie się zmagac, wzaiemnie krzepic sił swoich na kazdą okazyą y potrzebę mogli. Approbatiey listow przypowiednych, assecuratia na zasłuzone y darowne cwierci według zołdu ich umowionego, zupełney zapłaty warunek, tak przeniesienie dwu czwierci na dobrach coronnych to się opowiada: naprzod samo to cne rycerstwo w Poszcze porodzone widziec (wiedziec?) y przypomniec mogło, ze krolowie Polscy zadney włady przez zezwolenia stanow coronnych nie maią na zawodzenie dobr stoła swego y na wnoszenie długow na oyczyznę, do czego iako senatorom i. k. mosci radzic się nie godzi, tak y podpisowac wiara y przysięga broni, a zwłaszcza na dług w obcym panstwie y od obcego człowieka uczyniony, ieszcze w wątpliwym czasie sprawy tey. Niebędą tedy przypisowac tego chcieli ani i. k. mosci iakiey niełasce, ani pp. senatorow niechęci, ze się na to na ten czas pozwalac nie moze, czego prawa coronne y w. x. Litt., przez tak długi czas utwierdzone zwyczaiem, bronią; nie będzie iednak od tego krol i. m. bydz raczył, aby tey prozby ich na seymie wszystkim stanom proponowac rozkazac nie miał, y przy zgodnym wszystkich stanow zezwoleniu, iako przez wszystek czas szczęsliwego panowania swego czynił, czas rad zastawic, a teraz, zeby zupełnie ku sobie pana swego przychylnosc iasnie nie w słowach, ale w samey rzeczy obaczyli, na to krol i. mosc przydac raczy, aby oni wszystkich trudow, kłopotow, kosztow, przewagi y rozla-

пока Божіимъ судомъ и его милостію то государство [Московское] не будетъ передано въ руки короля посредствомъ ли переговоровъ, которые уже начинаются, или военною силою. Когда въ то время представленъ будетъ королю счетъ по силѣ этой грамоты, то черезъ десять недѣль по вступленіи [короля] на престолъ [Московскій], рыцарству будутъ уплачены деньги съ тѣхъ государствъ, по соображенію суммы этихъ денегъ и количества доходовъ, какіе возможно получить, а если бы это не было исполнено, по силѣ этого обязательства, то рыцарство можетъ требовать своихъ денегъ съ Сѣверскаго и Рязанскаго государствъ. Его величество очень былъ бы радъ сдѣлать рыцарству подмогу въ его нуждахъ наличными деньгами, но и касательно этого дѣла его величество [долженъ сказать]: члены рыцарства не странники въ своемъ отечествѣ; пусть посмотрятъ на силы и доходы рѣчипосполитой; пусть обратятъ вниманіе, какъ велика казна, какъ велики средства, и они убѣдятся, что не только нельзя дѣлать новыхъ расходовъ и предпринимать новыхъ походовъ, но необходимо значительное время, чтобы страна успокоилась и отдохнула. И настоящій походъ его величество предпринялъ больше всего для охраненія безопасности тѣхъ границъ, такъ какъ до короля дошло извѣстіе, что тотъ непріятель [Василій Шуйскій] съ чужеземною помощію собирался поразить рыцарство и овладѣть ближайшими къ его границамъ волостями великаго княжества Литовскаго, оставленными безъ бдительности и защиты. Но чтобы самымъ дѣломъ показать доблестному рыцарству свою милость, его величество даетъ ему деньгами и товарами нѣкоторое подкрѣпленіе въ нуждахъ, чтобы оно сколько нибудь поддержало себя имъ до будущаго благопріятнаго оборота

---

nia krwie własney swey nie tylko zapłatę, ale y nadgrodę odniesli, pozwalac tedy raczy, aby te, iakie się raczeły expeditie ich, cwierci swym porządkiem dotad szli, dokąd by decretem bozym y łaską iego swiętą to panstwo w ręce i. k. mosci podało, lub przez tractaty, iako się zaczyna, lub dziełem woiennym. Tam, gdy się szafunek tych rzeczy i. k. mosci podda, za tą assecuratią ich, ktorą maią, w dziesięc niedziel w usiędzeniu na stolicy zapłata się im stac ma z tych panstw, obrachowawszy y podobienstwa summy y moznosc dochodow, co gdy by się nie stało według teyze ych obligatiey, na Siewierskiem y Rzezanskim panstwie dochodzic im tego będzie wolno. Gotowizną zasię z wielką by chęcią i. k. mosc wesprzec y pokrzepic ich defectow chciał, iednak y w tym samym, iako nie pielgrzymowie w oyczyznie, niechay obaczą vires y dochody rzeczypospolitej, niechay obaczą, co za skarby, co za nervi? Nie tylko aby przybierac sumptow y expedityi się miało, ale uspokoienia potrzebowali y wytchnienia długiego, iakoz y ta tu i. k. mosci wyprawa naywięcey dla bezpeczęstwa tych granic poszła za wiadomosciami, ktore przychodziły do uszu i. k. m., ze nieprzyiaciel ten z cudzoziemskimi posiłki zrazac w rycerstwo się gotował y posiadac co blizsze granic swych w. x. Litt. włosci, nie ostrozne y nie obwarowane. Jednak, aby istotną swą łaskę i. k. mosc cnemu tamtemu rycerstwu pokazał, ofiarowac raczy na posilenie defectow ich pewną donativę tak pieniędzmy, iako y towarami, ktorą mogli (by?) iako tako się posilic do dalszey w tem panstwie

дѣлъ въ томъ государствѣ. Изъ этого рыцарство можетъ видѣть, что его величество, какъ его государь, имѣетъ къ нему любовь, обращается съ нимъ, какъ слѣдуетъ, что король не такія обѣщанія даетъ ему, которыя могли бы подлежать какому-либо сомнѣнію и которыхъ государямъ слѣдуетъ остерегаться, но утверждаетъ за нимъ четверти года прошедшей службы, дозволяетъ заслуживать въ томъ государствѣ будущіи четверти, т. е. по своей природной добротѣ король позволяетъ дѣлать то, что дозволяютъ обстоятельства, и жалуетъ членамъ рыцарства, какъ вѣрноподданнымъ, столько, сколько теперь можетъ вынести его казна. Раны, увѣчья лицъ изъ рыцарства король желаетъ имѣть во вниманіи и при случаѣ награждать по представленію предводителей или всего рыцарства. Денежные расходы, которые дѣлали изъ своихъ средствъ полковники и ротмистры, когда вели тѣхъ людей [самозванцевъ?] изъ Польскаго государства, и на содержаніе товарищества, они получатъ при уплатѣ имъ полнаго жалованья за ихъ службу. По дѣламъ суднымъ, если бы кто изъ рыцарства подвергся имъ во время экспедиціи, его величество дозволитъ брать изъ его канцеляріи, согласно обычаямъ Польскаго королевства и великаго княжества Литовскаго, грамоты на реляксаціи, сублеваціи и экземпты. Его величество желаетъ, чтобы у рыцарства было въ возможно лучшемъ устройствѣ его военное дѣло подъ тѣми же полковниками, ротмистрами и съ сохраненіемъ полной власти гетмана, какъ этого требуютъ военныя дѣйствія и обычаи. Но больше всего его величество желаетъ отъ рыцарства, чтобы оно, имѣя въ виду, что въ военномъ дѣлѣ вредно малѣйше замедленіе и, не вдаваясь въ разсужденіе о томъ, что будетъ дальше, соеди-

occasiey, skąd mogą stateczniey affekt panski ku sobie poznac y całe i. k. mosci z sobą obeyscie, ze w tym nie idzie i. k. mosci obietnicami swemi takiemi, ktoreby w wątpliwosc iaką wpasc mogły, czego monarchom strzedz się godzi, ale przeszłe ich cwierci warowawszy y przyszłe tym ze ordynkiem pozwoliwszy w tym panstwie, to co uczynic moznosc kaze, z dobrotliwey natury swey czyni y pozwala, darowac raczy, iako poddanym swym, co skarb i. k. mosci na ten czas przemoze. Szwanku, okaleczenia rycerstwa tamtego zaleceniem wodzow ich lub tez woyska wszystkiego na baczeniu i. k. mosc maiąc, według okazij nagradac chce. Zaciągi pieniężne, ktore pułkownicy y rotmistrze na wywiedzenie ludzi tych, na zatrzymanie towarzystwa własne swe dodawali, z zupełney zapłaty sobie wybierac będą. Na przewody prawne, iesli by iakie zaszły na kogo pod tę expeditią, obyczaiem coronnym y w. x. Litt., tak relaxatie, sublevatie, iakoz exempty brac z cancellariey swey i. k. mosc pozwolic będzie raczył. Sprawę woyska tamtego, iako nayporządnieyszą pod temiz wodzami, pułkownikami y rotmistrzami zupełna (z zupełną władza?) hetmana swoiego w postępkach woiennych y zwyczaiami i. k. mosc miec chce A nadewszystko tego tam rycerstwa oycowsko ząda, aby, respectuiąc na to, ze w dziele rycerskim y naymnieysze omieszkanie szkodliwe, nie rozwodząc w dalsze i. k. mosci okolicznosci discursow, do tego się z woyskiem i. k. mosci schylili, coby

нилось съ войскомъ его величества и устремилось къ тому, что могло бы доставить скорѣйшій успѣхъ тѣмъ замысламъ, рыцарству скорѣйшее отдохновеніе отъ трудовъ, уплату издержекъ и награду за заслуги, и отечество могло бы получить вѣчную славу, расширеніе границъ и прочное умиротвореніе. Но прежде всего его величество обѣщаетъ рыцарству, что больше всего будетъ имѣть въ виду и особенномъ вниманіи его труды и славныя рыцарскія дѣла, придется ли теперь кончить дѣло съ тою страною путемъ переговоровъ, или въ другое время и другимъ способомъ Богъ передастъ ее въ руки его величества, пусть лишь рыцарство покажетъ на самомъ дѣлѣ то, что на словахъ показываетъ отечеству, и вѣрно служитъ своему государю, который есть глава его, и пусть рыцарство знаетъ, что будетъ имѣть дѣло не съ чужимъ человѣкомъ, въ родѣ того, котораго оно такъ долго терпѣло у себя и не для блага своего отечества, но съ собственнымъ государемъ, который и прежніе недуги можетъ вылечить и въ будущемъ доставить славу его собственному народу и пользу матери—рѣчипосполитой до отдаленнаго потомства, а себѣ и своему царствованію онъ хочетъ сохранить лишь счастливую память объ этомъ замыслѣ. Если бы рыцарство еще пожелало посовѣтоваться касательно своего перехода на сторону нашего войска, находящагося тамъ и для содѣйствія намъ и рѣчи-посполитой въ тѣхъ дѣлахъ, то Брацлавскій воевода будетъ имѣть на этотъ счетъ отъ насъ порученіе, отъ котораго оно узнаетъ нашу волю, и чѣмъ охотнѣе приметъ оно наше предложеніе, тѣмъ большую покажетъ любовь къ отечеству, преданность намъ, за что и мы, съ своей стороны, тѣмъ большую обѣщаемъ ему милость.

Въ тоже время и отъ царя, изъ

---

prętki tym zamysłom skutek przyniesc mogło, skąd y oni trudow swych odpoczynek, kosztow zapłatę, zasług nagrodę prętszą odniosą, y oyczyzna przy sławie wieczney w („) rozszerzeniu (rozszerzenie?) granic y uspokoienie, gruntownie wezmie. A nadewszystko i. k. mosc obiecywac im raczy, ze kłopotow ich y przewaznych dzieł rycerskich, lubo na tractatach z tą ziemią, lubo w inszym czasie y sposobie, ktorym p. Bog w ręce i. k. mosci z łaski swey to panstwo poda, wzgląd pierwszy y respekt przystoyny miec będzie; tylko tez oni, co oyczyznie zwierzchownie pokazuią, panu swemu, ktory ich głową iest, niechay rzeczą y statecznoscią, niechay exequcią, patrząc na to, ze nie z obcym rzecz człowiekiem, ktorego przed się y tak długo y tak cierpliwie nie dla dobrego oyczyzny znosili, ale z własnym krolem, ktory y przeszłe niewczasy poleczyc, y przyszłą zobopolną sławę na ich własny narod wlac y zysk matce rzeczypospolitej na dalszą potomnosc podac chce, tylko sobie, tylko y panowaniu swemu fortuną (fortunną?) pamięc tey impresy zastawiwszy. A iesliby ieszcze naszym woyska tamtego cne rycerstwo sprawom swym strony zaciągu tego na stronę iuż nasze y rzeczypospolitej poradzic chciało, będzie od nas w tey mierze wielmozny woiewoda Braclawski zlecenie, resolutią miał pewna, z ktorego zrozumiawszy wolę naszą, im chętniey do tego się obrocą, tym większą y oyczyznie swey miłosc y nam zyczliwosc pokazą, zaczym y my łaskę swą panską im tym gorętszey ofiaruiemy.

Na ten ze czas, gdy (y?) od cara z Ka-

Калуги, присланъ былъ въ лагерь подъ Москвою отвѣтъ. Его принесъ Янушъ Тышкевичъ, котораго войско посылало къ царю. Отвѣтъ былъ такой. Что касается того, что рыцарство обвиняетъ царя, зачѣмъ онъ ушелъ отъ него, не сказавшись, то вина тутъ падаетъ не на царя, а на тѣхъ, которые были причиною этого удаленія, которые имѣли тайныя сношенія съ королемъ и злоумышляли на жизнь царя, какъ Романъ Рожинскій, Комаровскій, Михаилъ Салтыковъ, Руцкій, Пухинъ, Семенъ Татищевъ, о каковой измѣнѣ царь сейчасъ же объявилъ гг. полковникамъ, ротмистрамъ и нѣкоторымъ изъ ихъ товарищей и о которой обширнѣе сказано въ грамотѣ царя ко всему рыцарству. Что касается денегъ, то его царское величество обѣщаетъ выдать сейчасъ же на коннаго всадникаго по 30 злотыхъ, если рыцарство приведетъ къ царю въ Калугу въ добромъ здоровьи царицу. Открывъ между собою виновныхъ [въ измѣнѣ], пусть рыцарство само накажетъ ихъ, или пусть приведетъ ихъ съ собою въ Калугу къ царю. Касательно новыхъ четвертей службы, обѣщаетъ царь все исполнить; царь будетъ стараться и обѣщаетъ, что вскорѣ будутъ уплачены всѣ выслуженныя деньги, согласно прежнимъ записямъ и обезпеченіямъ. [Что касается требованія войска], чтобы царь далъ присягу не казнить тѣхъ бояръ, которые остались въ лагерѣ съ [польскимъ] рыцарствомъ, то его царское величество обѣщаетъ тѣхъ, которые прежде были и теперь доброжелательны царю, не казнить, и по прежнему показывать имъ царскую милость, но съ тѣми, которые были измѣнниками царя, вольно его царскому величеству какъ съ своими подданными дѣлать, что ему будетъ угодно. Пусть его царское величество обѣщаетъ, что вступитъ съ королемъ въ приличные переговоры: это должно быть предо-

---

ługi p. Janusz Tyszkiewic, ktorego woysko do cara posyłało, taki respons przyniosł do obozu pod Moskwę. Jz rycerstwo winę składa na krola (cara?) i. m. yz od nich z obozu nieodpowiednie (odszedł?): to się iawnie okazuie w tey mierze (nie?) na i. k. mosci (nie na carze?) wina, ale (na?) tych, ktorzy tego byli przyczyną, ktorzy, maiąc practyki z krolem, iawnie się targnęli na zdrowie cara i. m., iako k. Roman Ruzynski, Komorowski, Michayło Stoltikow (Sołtykow?), Rucki, Puchin, Siemion Tatiszczew, ktorą zdradę ich i. carska mosc zarazem opowiedział pp. pułkownikom, pp. rotmistrzom y niektorym towarzyszom, o czym szyrzey w liscie cara i. mosci do wszystkiego rycerstwa wyrazono. Strony pieniędzy na woysko obiecuie car i. m. dac zarazem na kon po zł. 30, gdy rycerstwo carową i. m. w dobrym zdrowiu do Kaługi przyprowadzi; takze, znalazszy między sobą winnych, aby sami karali, abo ich do Kaługi z sobą do cara i. m. przywiedli, a na nowe czwierci obiecuie i. k. mosc (i. carska m.?) we wszystkim staranie czynic, ze wrychle będą nadawane zasłuzone według danych zapisow y assecuratij, obiecuie i. k. m. (i. c. m.?) we wszystkim się zycic. Aby car i. m. poprzysiągł boiar tych nie karac, ktorzy się zostali w obozie z rycerstwem: i. c. mosc obiecuie tych nie karac, y łaskę ym carską po staremu pokazac, ktorzy byli y są i. c. mosci zyczliwymi, a ktorzy byli zdraycami, z tymi, iako z własnymi poddanymi swemi, i. c. mosci wolno co chciec, to uczynic. Aby i. c. m. rycerstwu obiecał, ze z krolem do słusznych contractow ma przystępo-

ставлено на волю его царского величества. Если король пожелаетъ о чемъ вступить съ нимъ въ переговоры, пришлетъ къ нему пословъ, и предложитъ надлежащее дѣло, то царь не откажется отъ этого. Что касается продовольствія, то его царское величество обѣщаетъ выдавать на роты продовольствіе изъ крѣпостей по прежнему. Что касается денегъ, то онѣ выдавались на каждую четверь. Что касается товарищей, то всѣ тѣ, которые были по крѣпостямъ, выпущены; вольно идти, куда угодно имъ и пахоликамъ. Что же касается убытковъ, которые они понесли, то убытки всѣ вмѣстѣ будутъ имъ вознаграждены. О тѣхъ, которые без вѣдома царя задержаны въ отдаленныхъ крѣпостяхъ, царь велитъ сдѣлать розысканіе и они будутъ освобождены. Касательно того требованія короля, чтобы царь не вступалъ ни въ какія тайныя сдѣлки ни съ Шуйскимъ, ни съ другимъ какимъ-либо государемъ, то царь не находитъ нужнымъ дѣлать какія-либо обѣщанія, потому что царь не вступаетъ ни въ какія владѣнія короля; слѣдуетъ и королю тоже дѣлать. Чтобы царь не смѣлъ ничего дѣлать безъ вѣдома старшаго изъ рыцарства: царь обѣщаетъ безъ вѣдома старшаго изъ рыцарства не дѣлать тѣхъ дѣлъ, которыя касаются самаго рыцарства, но тѣ дѣла, которыя касаются самаго царя, царь въ своемъ отечествѣ будетъ рѣшать самъ съ своими боярами. Притомъ его царское величество желаетъ, чтобы рыцарство подвергло надлежащей отвѣтственности тѣхъ, которые были причиною его удаленія, а именно: князя Рожинскаго, Комаровскаго и кого еще рыцарство найдетъ виновнымъ, чтобы они получили надлежащее возмездіе, а если нельзя ихъ казнить, то пусть ихъ не будетъ въ войскѣ, пусть они сейчасъ будутъ изгнаны изъ земли его царского величества, а рус-

---

wac: to ostaie przy woli i. c. m., w czym (będzie?) żądał i. k. m. y posły swe przyszle,— słuszney rzeczy zbraniac nie racząc. Strony zywnosci na woysko: z zamkow i. c. mosc po staremu obiecuie dac na roty, po czemu potrzeba. Strony pieniędzy: na kazdą czwierc były dane. Strony towarzystwa: ktorzy byli po zamkach, tych wszystkich wypuszczono, takze y pacholikom wolno im, kędy chcą, a szkody, ktore mieli, będą im zarazem nagrodzone, y o inszych, ktorzy by byli zatrzymani w dalszych zamkach bez wiadomosci i. c. m., kaze c. i. m. queres o nich czynic, ze będą puszczeni. Strony i. k. m., aby car i. m. tak z Szuyskim, iako y z inszym postronnym panem zadney conspiratiey nie czynił: w tym nie trzeba i. c. mosci obiecowac, gdyz i. c. m. w zadne panstwa krolewskie nie wstępuie; toz y i. k. mosci uczynic potrzeba. Aby car i. m, zadney rzeczy uczynic nie smiał bez wiadomosci starszego rycerstwa: obiecuie car i. m. tych rzeczy, ktore własnie rycerstwu nalezą, bez wiadomosci rycerstwa nie czynic, ale te, ktore własnie c. i. m. samemu, iako w swoiey własney oyczyznie, ze i. c. mosc sam z boiary swemy odprawowac (ma?). Przy tym i. c. mosc ząda, aby skuteczną sprawiedliwcsc rycerstwo uczyniło z tych, ktorzy byli przyczyną tego, a mianowicie z k. Ruzynskiego y Komorowskiego, y kogo naydą winnym, aby słuszną zapłatę wzięli, a nie mogą li bydz karani, aby w woysku i. c. m. nie byli, y z ziem i. c. m. aby zaraz byli wygnani, a ruskich ludzi y

скихъ людей и бояръ вышепоименованныхъ пусть рыцарство выдастъ царю и приведетъ ихъ въ Калугу; другіе — бояре, дворяне и казаки пусть остаются въ лагерѣ до пріѣзда его царскаго величества, однако нужно внимательно наблюдать, чтобы они не разъѣзжались — въ Москву и подъ Смоленскъ. Всѣ деньги, драгоцѣнности, столовое золото, серебро, одежда, экипажи, лошади, соболи, чернобурыя лисицы, рыси, куницы, лисицы и все имущество, какое въ то время забрали у царя, должны быть отосланы къ нему, и все это царь обѣщаетъ раздать войску. Гетмана, какъ старшаго начальника, рыцарство должно избирать съ вѣдома царя и онъ ничего не долженъ дѣлать безъ вѣдома его царскаго величества. Рыцарство должно держаться конфедераціи, которую заключило съ клятвой и которою обѣщалось не отступать отъ царя, пока Богъ благоволитъ возвести его на престолъ, и крѣпко стоять противъ всякаго непріятеля его величества. Если рыцарство все это исполнитъ, то его царское величество, съ своей стороны, своимъ царскимъ словомъ обѣщаетъ исполнить всѣ вышеизчисленныя условія и для большей вѣрности и твердости соизволяетъ подписать ихъ своею рукою.

Эти отвѣты произвели въ войскѣ волненіе и колебаніе въ разныя стороны; одни заявляли, что пойдутъ къ царю, другіе — къ королю, однако, послѣ долгихъ споровъ принято такое рѣшеніе: всѣмъ за-одно идти къ Волоку и тамъ разойтись въ братской любви, кому куда угодно.

Того же года, 16 марта, войско двинулось изъ лагеря подъ Москвою въ такомъ порядкѣ: передняя стража — рота г. Велегловскаго, задняя стража — г. Крыловскаго; при нихъ обозный г. Каменскій и затѣмъ г.

---

boiar, ktorych się wyzey namieniło, aby ich carowi i. m. wydali y do Kaługi przywiedli, a inszi drudzy, tak boiarowie, iako y dworzanie, kozacy aby w obozie, do i. c. m. przyiazdu wcale byli zachowani, wszakze miec na nich pilne oko, aby się do Moskwy y pod Smolensk nie roziezdzali. Aby tę summę pięniędzy, kleynoty, złoto, srebro stołowe, szaty, ryŋsztunki, konie, sobole, marmurki, rusie, kuny, lisy y wszystek skarb, ktory na ten czas u c. i. mosci pobrano, aby było odesłano, co wszystko i. c. mosc na woysko obiecuie dac. Hetmana, iako starszego, aby za wiadomoscią cara i. m. obierali, ktory aby zadney rzeczy nie czynił bez wiadomosci cara i. m., aby confederatią, ktorą według dawney przysięgi swey podniesli, nie odstępowac i. c. m., azby p. Bog na stolicy i. c. m. posadzic raczył, y przeciwko kazdego nieprzyiaciela i. c. m. mocno stac, (trzymali?), co gdy rycerstwo uczyni, tedy wszystkie, wyzey mianowane conditie, obiecuie i. c. mosc słowem swym carskim zyscic y we wszystkim dosyc uczynic, co dla lepszey wiary y pewnosci c. i. mosc ręką swą podpisac raczył.

Z tych responsow rozne były w woysku zawieruchy,—iedni do cara, drudzy do krola, iednak po drugich (długich?) altercatiach na tym stanęło, ze wszyscy do Wołoka zgodnie isc maią y tam się iuz rozeysc w miłosci braterskiey, gdzie się komu będzie zdało.

Tegoz roku 16 marcij, woysko się z obozu ruszyło z pod Moskwy tym porządkiem: straz pierwsza—rota p. Wielogłowskiego, zadnia straz—p. Kryłowski, przy ktorych p. obozny p. Kamienski y p. Krassowski; armata,—

Красовскій; артиллерія, при ней Донцы и пѣхота, надъ ними начальникомъ г. Заруцкій, при артиллеріи же московскій таборъ; далѣе—полкъ Адама Рожинскаго, за нимъ возы того же полка; возы войска, передъ возами полкъ Будилы, за нимъ возы этого полка; рота г. Чаплинскаго, за ней возы полка г. Зборовскаго; возы полка гетмана, передъ нимъ [ними] рота г. Русецкаго, г. Мархоцкаго; возы полка Хрослинскаго, передъ возами по 30 конныхъ; возы полка г. Глоховскаго, при нихъ рота Сѣмацкаго; возы полка г. Копычинскаго,—при нихъ по 20 конныхъ изъ каждой роты. За возами шло все войско въ такомъ порядкѣ, какъ обыкновенно идутъ полки: впереди его милость отецъ патріархъ съ боярами, потомъ полки — г. Зборовскаго, г. гетмана, г. Хрослинскаго, Глуховскаго, Копычинскаго; въ заднюю стражу изо всѣхъ ротъ по 10 конныхъ для охраненія отъ московскихъ наѣздниковъ. Передніе люди, которые назначаютъ мѣсто для стана, ѣхали въ густомъ строю, окруживъ пушки; если бы что случилось, они готовы были подать помощь и назади. Товарищъ, который бы осмѣлился, помимо воли гетмана, отъѣхать отъ своей хоругви, подлежалъ наказанію по артикуламъ; онъ долженъ быть почитаемъ за измѣнника и каждый ротмистръ обязанъ донести о немъ гетману; тому же наказанію подлежитъ и ротмистръ, если отъѣдетъ. Не смотря на то, что все войско согласно постановило — идти всѣмъ вмѣстѣ до Волока, г. Хруслинскій съ г. Янковскимъ и съ нѣкоторыми пятигорскими ротами оторвались отъ войска, пошли къ царю подъ Калугу и стали обозомъ въ мѣстечкѣ Прудкахъ. Ихъ били сперва у Ружицъ, потомъ подъ Можайскомъ, когда они проходили мимо его; рус-

---

przy niey Duncy y piechota, nad nimi p. Zarudzki, przy teyze armacie tabor Moskiewski; zatym pułk p. Adama Ruzynskiego, za nim wozy tegoz pułku; wozy woyskowe, przed wozami i. m. p. Rudziłow pułk, za nimi wozy tegoz pułki; rota p. Czaplinskiego, za nim wozy pułku p. Zborowskiego; wozy i. m. p. hetmanowego pułku, przed nim rota i. m. p. Rusieckiego, p. Marchockiego; wozy pułku p. Chroslinskiego, z rot po 30 koni, przed wozami; wozy pułku p. Głochowskiego, przy nich rota p. Siemackiego; wozy połku p. Kopyczynskiego, przy nich po 20 koni z pod kazdey roty. Za wozami woysko wszystkie w swoim porządku tak, iako chodzą pułki za pułkami. Naprzod i. m. p. ociec patriarcha z pany boiary; pułk i. m. p. Zborowskiego, pułk i. m. p. hetmanow, pułk i. m. p. Chroslinskiego, p. Głuchowskiego, p. Kopyczynskiego; ze wszystkich chorągwi w zadnią straz dla harcownika Moskiewskiego po 10 koni; przedni ludzie, ci ktorzy w przedzie mieysce stanowisku naznaczą, w kupę zgromadzeni, armatę obwarowszy,—przydałobysię co, aby byli gotowi y zadu ratowac. Towarzysz, ktory by mimo wolą i. m. p. hetmana od chorągwi odiachał, ma bydz wedle artykułow karany y za zdraycę ma bydz poczytany, a rotmistrz kazdy ma go oznaymic i. m. p. hetmanowi; tak tez y rotmistrz, ktory by odiachał, w tęz winę popada. A acz zgodnie wszystkiego woyska namowy były isc wszystkim do Wołoka, iednak p. Chruslinski z p. Jankowskim, z niektoremi Petihorskiemi rotami, oderwawszy się, poszli w stronę carską pod Kaługę y w miasteczku w Prodkach lezeli, ktorych gromiono naprzod u Ruzyc, potym pod Mozayskiem, gdy go

скіе отбили у нихъ всѣ возы съ вооруженіемъ и все имущество.

Того же года, 18 марта, все войско пришло въ Волокъ.

Того же года и мѣсяца 22 дня, войско послало г. Зборовскаго подъ Смоленскъ къ королю съ просьбою прислать, какъ можно, поскорѣе подкрѣпленіе, пока еще не усилился непріятель.

Того же года и мѣсяца 25 дня, войско вышло изъ Волока, гдѣ имѣло тѣсную и голодную стоянку, и расположилось около Соборниковъ и Клушина, а Руцкій остался въ Осиповѣ.

Того же года, 4 апрѣля, гетманъ Рожинскій умеръ въ Осиповѣ.

Того же года, 24 апрѣля, г. Збоpажскій пріѣхалъ отъ короля и привезъ обѣщаніе заплатить 100,000, но не нанимать войска больше 2000, поэтому большая часть войска пошла къ царю, такъ какъ знала, что онъ нанимаетъ войско и имѣла отъ него грамоту, которая изложена была въ такихъ словахъ:

«Мы, Димитрій Ивановичъ, Божіею милостію царь Московскій ихъ милостямъ — полковникамъ, ротмистрамъ, поручикамъ и всему рыцарству, находящемуся теперь въ Прудкахъ, желаемъ отъ Бога здоровья и всякихъ радостей. Такъ какъ настоящія наши дѣла требуютъ, чтобы мы предприняли скорый походъ для дальнѣйшей защиты нашего праваго дѣла, то мы надѣемся, что вы, господа, согласно договору, заключенному съ нами вашими послами, безъ малѣйшаго замедленія явитесь въ въ назначенное мѣсто и время для полученія денегъ и для продолженія войны, потому что мы надѣемся, что при Божіей помощи то, что злые люди расторгли, вы, гг. славные и мужественные люди польскаго народа, въ скоромъ времени исправите,

---

mieli (mijali?) y wszystkie wozy z rynsztunkami y ze wszystką maiętnoscią Moskwa im odgromiła.

Tegoz roku 18 marcij, woysko wszystkie do Wołoga (Wołoka?) przyszło.

Tegoz roku y miesiąca 22 die, posłało woysko do krola i. m. pod Smolensk i m. p. Zborowskiego, aby krol i. m. co prędzey posilił, niz się nieprzyiaciel zpotęzni.

Tegoz roku y miesiąca 25, maiąc ciasne y głodne stanowisko, ruszyły się z Wołoka y połozyli się okolo Sobornik y Kłuczyna (Kłuszyna?), a Rudzki został na Osipowie.

Tegoz roku 4 aprilis, p. hetman x. Ruzynskie umarł w Osipowie.

Tegoz roku 24 aprylis, p. Zborazski przyiachał od krola i. m., obietnicę przyniosł donatiwy 100,000, a woyska wszystkiego nie zaciągaiąc, tylko 2000, dla czego większa częsc woyska, maiąc y wiadomosc o zaciągu od cara y list maiąc do siebie tymi słowy, do niego poszli.

Dmitr Jwanowicz, z łaski bozey car Moskiewski ich mm. pp. pułkownikom, rotmistrzom, porucznikom y wszystkiemu rycerstwu, na ten czas w Prudkach będącemu, zdrowia y wszelkich pociech od p. Boga zyczymy. Yz teraznieysze sprawy nasze potrzebuią prętkiey expeditiey do dalszego poparcia sprawiedliwosci naszey, mamy nadzieię ze wasz moscie, nic nie mieszkaiąc, według postanowienia z nami przez posły w. mosciow, na czas y mieysce naznaczone stawic się będziecie raczyli, tak do brania pieniędzy, iako y progressu dalszego zaciągu woyny, gdyz mamy y w p. Bogu pewną nadzieię, ze, co się przez złych ludzi rozproło, to się przez narod sławny y męzny wasz mosciow

именно, тѣ изъ васъ, которые заявили, что стоятъ при нашей правдѣ. Вы гг. пріобрѣтете этимъ безсмертную славу и при Божіей помощи восторжествуете надъ нашими и вашими врагами съ великой пользой для васъ и съ похвалой отъ другихъ народовъ. Просимъ васъ не ослабѣвать въ вашей преданности къ намъ. Мы же, съ своей стороны, всѣми мѣрами будемъ стараться, чтобы изъ Калуги удовлетворить ваши нужды.

1610 года 7 апрѣля. Когда эту грамоту изъ Прудковъ пр слало къ войску то рыцарство, которое находилось въ Прилукахъ [Прудкахъ?] подъ начальствомъ Хрислинскаго и Янковскаго, то того же года, 27 апрѣля, [многіе] отдѣлились отъ полка Зборовскаго и, избравъ себѣ начальниковъ — Каменскаго изъ большаго лагеря и Быховца изъ лагеря подъ Троицей, двинулись къ тому рыцарству.

Того же года, 16 мая, все войско стянулось къ Килькиму и соединилось съ тѣми отрядами, которые находились около Клушина и около Килькима [Хлопина].

Того же года, 21 мая, взяли Осиповъ присланные Шуйскимъ нѣмцы, надъ которыми капитаномъ былъ Мусиръ Деланика. Взяли они его такимъ образомъ: Рудскій не могъ ихъ сдержать; они сначала овладѣли деревянною крѣпостью и уже ворвались было въ каменную. Наши насилу сбили ихъ со стѣнъ, а такъ какъ не могли выбить ихъ изъ деревянной крѣпости, то принуждены были зажечь ее, не смотря на то, что тамъ было все ихъ продовольствіе. Такимъ-то образомъ они выбили изъ нея нѣмцовъ, которые [пострадали отъ пожару], въ особенности, когда не могли попасть назадъ въ калитку, черезъ которую ворвались было въ [каменную] крѣпость съ петардой. Когда нѣмцамъ не удалось взять крѣпости этимъ способо-

---

narodu Polskiego w kroynice na prawo (wkrotce się naprawi?), ci (tych?), ktorzy się wasz mosciow przy sprawiedliwey naszey opowiedzieli, zaczym w. moscie prawie niesmiertelney sprawy (sławy?) odstąpicie (dostąpicie?) y z nieprzyiaciol naszych y waszych za pomocą Bozą triumph odniesiecie z wielkim pozytkiem w. mosciow y z pochwałą narodow postronnych. Prosimy tedy, abyscie w swey zyczliwosci nie ustawali. My się z swey strony starac będziemy z kazdey miary, abysmy wasz mosciom satisfactią z Kaługi uczynili.

Anno 1610, 7 aprilis, ten list z Prutek od tamtego towarzystwa, ktore z panem Chroslinskim, p. Jankowskim w Przyłukach (?) było, gdy do woyska przysłali, tegoz roku 27 aprilis, odłączywszy się od pułku p. Zborowski (Zborowskiego?), woiennych obrawszy sobie z obozu wielkiego p. Kamienskiego, a z obozu Troieckiego pana Bychowca, ruszyli się ku nim.

W tym ze roku 16 maij, wszystko się wo.sko skupiło pod Kilkim y z temi się złączyło, ktorzy iako około Kruszynu (Kłuszynu?) lezeli, tak tez y około Kilkimu.

Tegoz roku 21 maij, Osipow Niemcy wzieli od Szuyskiego, na (nad?) ktorymi był capitanem Musir Delanika, tym sposobem, yz Rudzki niemogąc im stosu strzymac, gdyz pierwiey Niemcy drewniany zamek ubiegli byli y w murowany iuz byli wpadli, ktorych zaledwo z murow odbili, a z drzewianego zamku nie mogąc ich wyprzec, musieli go zapalic, w ktorym wszystkę swoię zywnosc mieli, toz ich z niego wybili, a naybardziey musieli pogorzec, gdy do fortki, ktorą do zamką z petardą wpadli, trafic nie

бомъ, а на штурмъ трудно имъ было рѣшиться, то они осадили ее острожками и не допускали получить ни продовольствіе, ни извѣстія. [Наше войско], не получая никакого извѣстія о вспомогательномъ войскѣ, такъ какъ наши войска ушли далеко, принуждено было уходить къ Зборовскому, который стоялъ лагеремъ подъ Царевымъ-Займещимъ въ [деревнѣ] Шуйскѣ. Нѣмцы и русскіе, получивъ извѣстіе, что онъ уходитъ, преградили ему дорогу у болотистой рѣки и дозволили войти въ нее, а когда онъ вступилъ въ нее, то со всѣхъ сторонъ ударили на него. Не мало людей у него пало, а остальныхъ нѣмцы взяли въ плѣнъ, насилу самъ Зборовскій ушелъ и то пѣшкомъ. Въ то время взяты въ Москву ростовскій митрополитъ Филаретъ, находившійся при нашихъ въ Осиповѣ, и много знатныхъ бояръ; изъ ротмистровъ взяли Александра Рожинскаго, г. Тупальскаго и не мало другихъ, которые кромѣ Рожинскаго, который умеръ, были выпущены изъ плѣна уже послѣ, когда Москва поцѣловала крестъ королевичу Владиславу.

Когда Шуйскій увидѣлъ, что столица его освободилась [отъ лагерей подъ Тушиномъ и подъ Троицей] и узналъ, что [польское] войско рѣздѣлилось, и одни пошли наниматься у короля, а другіе — у царя, и что меньшая часть была у Зборовскаго, которую ему легче было поразить, то послалъ Валуева съ 8000 отборнаго войска уничтожить ее. Когда это войско пришло къ Цареву-Займищу, то нашло его сожженнымъ, потому что наши, именно: полки г. Вайера и г. Казановскаго, которые передъ тѣмъ здѣсь стояли лагеремъ, узнавъ объ этомъ войскѣ, зажгли Царево-Займище и присоединились къ г. Зборскому. Когда эти отряды были недалеко одинъ отъ другаго и готовились къ битвѣ, прибылъ на

---

mogli. Gdy go tak nie dostali, a szturmem trudno było, ostrozkami go osadzili, y niedopuszczaiąc do niego zadney zywnosci, ani wiadomosci, a tak zadney wiadomosci w odsieczy niemaiąc, gdyz woyska daleko odstąpiły, uchodzic z Osipowa musieli do p. Zborowskiego, ktory lezał pod Carowem Znimiczemu (pod Carowem Zaymiszczem?). Maiąc tedy Niemicy y Moskwa o nim wiadomosc, yz uchodzi, zastąpili mu na iedney rzecze błotney, na ktorą gdy wszedł, wpusciwszy go, ze wszystkich stron nan uderzyli, niema (nie malo?) ludzi padli, drugich zywo pobrali, tylko sam wmale uszedł y to pieszo. Na ten czas wzięto do Moskwy Folareta (Filareta?) metropolita Rostowskiego, ktory był w Osipowie przy naszych, a wielu boiar zacnych; z rotmistrzow tez wziąli k. Alexandra Ruzynskiego, p. Tupalskiego y innych niemało, ktorzy potym wypuszczeni z więzienia, gdy Moskwa chrzest na krolewicza całowała, ale Ruzynski umarł.

Szuyski, iuz maiąc wolną stolicę, a wiedząc, yz się woysko rozerwało — iedni do krola, drudzy do cara zaciągnieni, a iz mnieysza kupa była u p. Zborowskiego, zręczniey mu było, posłał go znosic Wałuiowa w 8000 ludzi na wybor, ktorzy gdy do Carskiego Zuymierza przyszli, nalezli spalone, bo naszi, ktorzy w nim przed tym lezeli, wiedząc o tych ludziach, to iest, pułk p. Waierow, p. Kazanowskiego, zapaliwszy, do p. Zborowskiego się przyłączyli. A gdy tu byli w sąsiedztwie z sobą, gotowali się na się, a w tym przybył i. m. p. hetman coronny, i. m. p. Stanisław Zołkiew-

помощь г. Зборовскому отъ его величества короля изъ-подъ Смоленска его милость гетманъ королевства Станиславъ Жолкѣвскій. Зборовскій сейчасъ выступилъ съ войскомъ изъ лагеря и наступилъ на московское войско. Русскіе, не имѣвшіе достаточно храбрости, чтобы дать битву, окопались въ городкѣ и сѣли въ осадѣ. Гетману не оставалось ничего другого, какъ осадить ихъ; онъ ихъ и осадилъ, устроивъ острожки, и очень стѣснилъ ихъ.

26 мая того же года, войско отправило къ царю въ Калугу пословъ съ просьбой выдать обѣщанныя деньги. Послы принесли отъ царя такой отвѣтъ. Прежде всего условіе касательно выдачи денегъ: если все рыцарство, выбравъ себѣ начальника по согласію царя и завязавъ опять конфедерацію, принесетъ присягу не отступать впредь отъ царя, пока самъ онъ пе прикажетъ отойти отъ него, то пусть сосчитаетъ себя, пришлетъ списокъ царю и царь черезъ своихъ бояръ сейчасъ же пришлетъ деньги въ Будки [Прудки] или Нѣдынь [Медынь] по 30 злотыхъ на коннаго, исключая малолѣтнихъ товарищей. Всякое продовольствіе безъ затрудненія будетъ выдаваемо по числу людей въ отрядѣ. Всѣхъ задержанныхъ товарищей его царское величество приказалъ выпустить на волю и вознаградить имъ убытки. Обезпечить уплату за всякую, дѣйствительную службу царь не прочь согласно прежнимъ обязательствамъ и не запрещаетъ зачислить и время, въ которое войско не несло дѣйствительной службы [16].

Того же года 11 іюня, когда царь увидѣлъ, что безъ уплаты денегъ войско не хочетъ двинуться съ Угры, то пріѣхалъ самъ изъ Калуги, нанялъ войско и обѣщалъ пріѣхать вторично и выдать деньги. Того же мѣсяца онъ уѣхалъ назадъ, оставивъ при войскѣ бояръ съ частью денегъ.

---

ski od i. k. mosci z pod Smolenska na posiłek p. Zborowskiemu, ktory zaraz, zdiąwszy się z tym woyskiem, nastąpił na woysko Moskiewskie. Moskwa, serca s to niemaiąc, aby bitwę dac mogła, okopawszy się w grodku, zawarła. P. hetmanowi inaczey nie przyszło, ieno ich obledz, ktory ich, grodkami osadziwszy, barzo scisnął.

26 maij tegoz roku, posłow do cara woysko wyprawiło do Kaługi, aby, iako pieniędze obiecał, dał, ktorzy od cara taki respons przyniesli. Naypierwsza condytia strony oddania pieniędzy: gdy rycerstwo wszystko, obrawszy sobie starszego za wolą cara i. m., confederatią znowu podniesie, przysięgą potwierdzi, ze car (cara?) i. m. iuz więcey nie odstępowac, az kaze pomknąc, uczyniwszy comput woyska, regestr do cara i. m. przysłac, tedy zarazem i. carska mosc przez boiary swe pieniądze do Budek albo do Niedyny przyszle na kon po zlotych 30, wyiąwszy z małych towarzyszow. Zywnosc wszelka bez zatrudnienia według pocztow będzie dawana. Towarzystwo, ktore było zatrzymane, wszystkich wolno i. carska m. kazał wypuscic y szkody nagrodzic. Wszelakich, słusznych zasłuzone (zasłużonych?) rycerstwu carska i. m. zbraniacsię nie raczy assecuratyi według dawnych obligatii; niezasłuzone rycerstwu wszystkiemu car i. m. nie zbrania.

W tym ze roku 11 iunij, gdy widział car, yz woysko się od Uhry bez pieniędzy ruszyc nie chciało, przyiachał sam y woysko zaciągnął y pieniądze dac obiecał, przyiachawszy znowu z Kaługi, ktory tegoz mie-

Того же года 25 іюня, войско избрало гетманомъ Сапѣгу, который передъ тѣмъ того же мѣсяца пріѣхалъ съ 1000 казаковъ.

Того же года 4 іюля, царь опять пріѣхалъ къ войску и упросилъ его удовольствоваться данными деньгами, — онъ далъ лишь по шести злотыхъ на коннаго.

Того же года 4 іюля. Гетманъ королевства, какъ выше сказано, осадилъ Валуева въ городкѣ. Голодъ сильно далъ себя чувствовать осажденнымъ. Послѣ многократныхъ просьбъ о помощи, Шуйскій послалъ на выручку Валуева войско, сколько могъ собрать его, съ братомъ своимъ, Димитріемъ Шуйскимъ. Въ этомъ войскѣ русскихъ было 16,000, нѣмцевъ подъ начальствомъ Понтуса — 7000. Гетманъ, получивъ извѣстіе объ этомъ вспомогательномъ войскѣ, не сталъ дожидаться, пока оно придетъ къ городку, а оставивъ не много войска у городка, [съ остальными] вышелъ противъ него ночью. Утромъ, какъ только стало свѣтать, онъ встрѣтилъ его на пути изъ Клушина на разстояніи 4 миль отъ города. Съ наступленіемъ дня, 4 іюля [17], гетманъ двинулся на самые таборы русскіе, которые, увидѣвъ польское войско, о которомъ не знали прежде, поспѣшно стали готовиться къ битвѣ. Нѣмцы, какъ болѣе опытные, устроились прежде, а русскіе служили имъ подкрѣпленіемъ. Такъ какъ здѣсь главная сила была въ нѣмцахъ, то съ ними нашимъ и пришлось прежде всего биться. Съ ними мужественно сразились роты полка г. Зборовскаго и долго бились; пришлось двинуть всѣ вспомогательные отряды, которыхъ новый натискъ, когда они то ударяли впередъ, то отступали и, устроившись, снова наступали, насилу разорвалъ нѣмцевъ, потому что нашимъ пришлось напа-

---

siąca odiachał, a zostawiwszy przy woysku boiar z częscią pieniędzy.

Tegoz roku 25 iunij, p. Sapiehę woysko hetmanem obrało, ktory był przedtym przyiachał tegoz miesiąca z tysiącem koni kozakow.

Tegoz roku 4 iulij, car do woyska znowu przyiachał y ubłagał woysko, ze mu na tych pieniądzach przestali, bo tylko po pułszosta złotego dał.

Tegoz roku 4 iulij. P. hetman coronny, iakom przedtym wyzey pisał, obległ Wołuiowa w grodku, ktoremu barzo iuz głod dokuczył. Po częstym tedy proszeniu o ratunek, wysłał Szuyski, co mogł, ludzi na odsiecz z Dmitrem Szuyskim, bratem swym, ktorych ludzi Moskiewskich było 16000, a niemcow z Pontusem 7000. Maiąc tedy p. hetman wiadomosc o tey odsieczy, a nieczekaiąc ich u siebie w grodku, zostawiwszy nico (nieco?) ludzi, z niego wyszedł nocą przeciw nim, ktorych potkał z Kłuczyna mil 4 od grodka rano, ieno się co na dzien poczęło ukazowac. Przeciwnego dnia 4 iulij, nastąpił p. hetman na same tabory ich, ktorzy gdy woysko Polskie obaczyli, a niewiedząc pierwiey o nim, do sprawy prętko przychodzic poczęli. Niemcy, zaraz w swym fortelu stoiąc, naprzod się uszykowali, a stanąwszy (ostawiwszy?) sobie Moskwę w posiłku, a yz wszystka moc nalezała na niemcach, przyszło się naszym naypierwiey potykac, z ktorymi gdy się męznie potykali roty pułku p. Zborowskiego, długo z sobą czyniąc, poszło az do wszystkich posiłkowych ufow, ktory (ktorych?) nowy oriens wscibił, podawszy kilka razy, do sprawy przychodząc, obracaiąc się z nowu do nich, ledwo ich znowu rozerwali,

дать черезъ плетень и ломать его лошадьми. Не мало было потери въ людяхъ и съ трудомъ наши прорвали [строй нѣмцевъ]. Русскіе не хотѣли помогать имъ. Когда нѣмцы это увидѣли, то послали къ гетману сказать, что сдаются. Русскіе затѣмъ смутились и ударились бѣжать, а наши гнали ихъ и били. Обозъ московскій г. гетманъ отдалъ нѣмцамъ, которые, взявъ его, пришли къ гетману и одни изъ нихъ поступили на службу къ его величеству королю, а другіе, нежелавшіе этого, выговорили себѣ свободу удалиться. Поэтому Понтусъ съ другими нѣмцами ушелъ къ границамъ своего государства [18]. Послѣ этой побѣды гетманъ пришелъ къ городку и объявилъ осажденнымъ о своей побѣдѣ надъ войскомъ, шедшимъ къ нимъ на помощь. Не надѣясь больше ни откуда получить помощь, потому что Шуйскій уже не имѣлъ больше войска, они принуждены были сдаться и цѣловали крестъ на имя королевича. Взявъ городокъ, гетманъ со сдавшимися русскими двинулся къ Можайску, который тоже сдался и цѣловалъ крестъ королевичу.

Когда сдался вышеупомянутый городокъ, то отыскали [въ немъ] тѣло Мартина Вейера, который убитъ за нѣсколько недѣль до сдачи [19].

Того же года 10 іюля, царь отъ Угры двинулся съ войскомъ къ Москвѣ въ такомъ порядкѣ: 1) полкъ Хрослинскаго,— 200 казаковъ, 600 пятигорцевъ, 200 гусаръ; 2) полкъ Тышкевича,—100 казаковъ, 600 пятигорцевъ, 200 гусаръ; 3) полкъ гетмана,—300 казаковъ, 6000 пятигорцевъ, 1000 гусаръ; 4) полкъ Будилы,— 400 казаковъ, 600 пятигорцевъ, 200 гусаръ.

Того же года 15 іюля, войско шло къ Москвѣ черезъ Боровскъ, изъ кото-

---

bo naszym przez opłotki przyszło się potykac y płoty konmi łamac zarazem. Szkodę niemałą w ludziach poniesli y z trudnoscią ich rozerwali, a Moskwa ich posiłkowac niechciała, co niemcy widząc, do p. hetmana posłali, podaiąc się. Moskwa tedy będąc ztrwozona, pierzchnęła, a naszi ich gonili, biiąc, oboz tez moskiewski i. m. p. hetman darował niemcom, ktorzy go zabrawszy do p. hetmana przyszli, na słuzbę się krolowi i. m. zaciągnęli, a drudzy, iako sobie wymowili, ktory niechciał słuzyc, wolnosc odeyscia. Przeto Ponti z inszymi niemcami do granic swych poszedł. Gdy po tym zwycięstwie p. hetman pod grodek przyszedł, ukazał im zwycięstwo swoie nad ich odsieczą, ktorzy się iuz inszego posiłku niespodziewaiąc, bo iuz Szuyski więcey ludzi niemiał, ze się musieli zdac y na krolewicza imie chrzest całowali. Grodek wziąwszy, z tą Moskwą ruszył się do Mozaiska, ktory się takze poddał y na krolewicza chrzest całował.

Po zdaniu tego Grodka odyskano ciało nieboszczyka Marcina Weiera, ktorego było kilką niedziel przed zdaniem zabito.

W tym ze roku 10 iulij, ruszył się car od Uhry z woyskiem pod Moskwę tym porządkiem: pierwszy pułk p. Chroslinskiego—kozakow 200, Pietihorcow 600, usarzow 200, drugi pułk p. Tyszkiewiczow—kozakow 100, Pietihorcow 600, usarzow 200; pułk p. hetmana—kozakow 300, Pietihorcow 6000, usarzow 1000; pułk p. Budziłow—kozakow 400, Pietihorcow 600, usarzow 200.

Tegoz roku 15 iulij, idąc przez (przed?)

раго русскіе, бросивъ крѣпость, ушли въ Боровскій монастырь, лежащій на разстояніи польской мили отъ Боровска. Монастырь этотъ былъ каменный и довольно сильно укрѣпленный; кругомъ его была глубокая вода и окопы. Когда [русскіе] не хотѣли сдаться, то наше войско рѣшилось не отходить, пока не добудетъ ихъ. Поэтому того же, вышесказаннаго числа, наши послали отрядъ на штурмъ, который осажденные три раза отбили. Наше войско, стоявшее въ готовности около этого монастыря, увидѣвъ, что осажденные бьются крѣпко и нападающіе несутъ потери, по данному знаку, со всѣхъ сторонъ ринулось съ великимъ крикомъ и, прилетѣвъ къ стѣнамъ на коняхъ, соскочило съ коней и сначала ворвалось за палисадникъ. Русскіе, перепугавшись отъ этого грома, побѣжали въ каменный монастырь, за которыми наши сейчасъ же вскочили на стѣны, не давъ русскимъ ни развернуться, ни запереть ворота, и въ ярости всѣхъ до одного вырѣзали.

Того же года 25 іюля, когда войско двинулось отъ Боровска и подъ вечеръ остановилось на Медвѣжьемъ бродѣ, незамѣтно подкрались къ лагерю татары и сдѣлали большой уронъ въ людяхъ, которыхъ нашли по деревнямъ. Наши, выскочившіе изъ лагеря безъ строя и тѣ, которые прибѣжали [изъ деревень], гарцовали съ татарами до самого вечера; уже ночь прервала битву. Всего войска Сапѣга не рѣшился выводить изъ лагеря (?), потому что боялся нападенія непріятеля съ тылу, почему и всю ночь все войско стояло въ строю. На слѣдующій день, утромъ, 22 [26?] іюля, Сапѣга вывелъ противъ татаръ войско въ поле, желая захватить ихъ въ станѣ, но они, узнавъ отъ языковъ, что у насъ большое войско, поднялись раньше и ушли,—они вѣдь оберегали собственную ко-

---

Moskwę przez Borowsk, z ktorego ludzie pouciekali, porzuciwszy zamek, do monastyra Borowskiego, milę polską od Borowska, ktory był murowany y dosyc warowny, maiąc wkoło wody głębokie y przekopy wkoło siebie. A gdy się zdac nie chcieli, umysliło woysko nieodchodzic od nich az ich dobyc. Tego tedy dnia, wyzey mianowanego, puscili do szturmu, od ktorego trzykroc odbiiali, a gdy woysko obaczyło, ktore w sprawie stało około tego monastyra, yz się mocno bronili oblęzency, widząc szkodę w swoich, dawszy hasło sobie, ze wszystkich stron, iako stało, skoczyli z wielkim okrzykiem, a przypadszy pod same mury na koniach, z koni zpadszy, włamalisię wprzod w drzewiany parkan. Moskwa, ztrwozywszy (się?) od tak wielkiego grzmotu, uciekli do murowanego monastyra, na ktorych naszi zaraz wpadli na mury, niedaiąc się im rozpostrzec, ani bram za sobą zamyskac, a tak, maiąc serce zekrwawione, w pień wszystkich wycięli.

Tegoz roku 25 iulij. Gdy się woysko od Borowska ruszyło, na Niedzwiedzim brodzie stanąwszy przed wieczorem, y podpadli Tatarowie pod oboz niewiadomie, szkodę w ludziach uczynili, ktorych na derewniach zostali. Naszi z obozu bez sprawy wypadszy y ktorzy przyszli, harcowali z nimi az do samego wieczora, az noc bitwę rozwiodła. Woyska tez wszystkiego p. Sapieha niesmiał daleko wywiesc od woyska Borowska r, bo się obawiał z tyłu nieprzyiaciela, dla czego woyska wszystkie całą noc w sprawie stały. Nazaiutrz rano, 22 (26?) iulij, wywiodł p. Sapieha przeciwko nim w pole, chcąc ich na koszu zostac, ale

жу; впрочемъ, и наши всю ночь были на готовѣ. Этихъ татаръ нанялъ Шуйскій; но они увидѣвъ, что ничего не могутъ сдѣлать, забравъ не мало денегъ и полону, ушли невредимо домой.

Того же года 26 іюля, царь пришелъ съ войскомъ подъ Москву. Весь тотъ день происходили подъ стѣнами Москвы гарцы, потому что русскіе не хотѣли выходить въ поле. Только уже вечеромъ [наше] войско возвратилось въ лагерь, который былъ устроенъ въ селѣ Коломенскомъ.

Того же года 27 іюля, московскіе бояре, не имѣя никакой надежды, чтобы Шуйскій защитилъ ихъ [отъ непріятеля], такъ какъ у него не было уже никакого войска, свергли его съ престола и постригли въ монахи. Желали они постричь и его жену, но она срывала съ себя чернеческія одежды, поэтому ее оставили въ покоѣ. Управленіе царствомъ поручили князю Мстиславскому и князю Голицыну.

Того же года 2 августа, пришелъ подъ Москву гетманъ королевства Жолкѣвскій и расположился въ мили отъ нея противъ Нехорошева.

Того же года 3 августа, отправились къ королю послы отъ войска [самозванца], чтобы привести короля въ соглашеніе съ царемъ. Они объявили королю такое условіе со стороны царя: если бы Москва сдалась царю, то чтобы король не дѣлалъ ему препятствій, а напротивъ, чтобы оказалъ ему какую-либо помощь. За это царь обѣщаетъ въ теченіе 10 лѣтъ давать ежегодно въ казну рѣчи-посполитой 300,000 рублей, королю на столъ 10,000, обѣщаетъ заключить съ нимъ вѣчный миръ, снесшись съ королемъ уничтожить татаръ, обѣщаетъ на свои средства добыть снова и передать королю Швецію и противъ всякаго непріятеля Польскаго коро-

---

oni raniey wstali, bo im o skurę szło, chociaz y naszi przez całą noc pogotowiu byli, uszli precz, maiąc wiadomosc od ięzykow naszych, yz woysko wielkie. Tych Tatar zaciągnął Szuyski na słuzbę do siebie, ale oni obaczywszy, iz zsprostac nie mogą, pieniędzy y płonu niemało nabrawszy, wcale do domow swych uszli.

Tegoz roku 26 iulij, car z woyskiem pod Moskwę przyszedł. Tego dnia cały dzien harce pod samemi murami były, bo Moskwa w pole wynisc niechciała; potym iuz w wieczor woysko s pola do obozu zeszło, ktore się położyło na Kołominskim.

Tegoz roku 27 iulij, pp. Moskiewscy, nie maiąc zadney nadzieie, aby ich Szuyski obronił, gdyz iuz woyska nie miał zadnego, zrzucili go z carstwa y w czerce postrzygli; takze y zonę iego chcieli postrzydz, ale zrzucała to czernieckie odzienie, przeto iey dali pokoy, poleciwszy gubernatią carstwa k. Mscisławskiemu y Galiczynowi.

Tegoz roku 2 augusta, hetman coronny p. Zołkiewski pod Moskwę przyszedł y położył się w mili od niey przeciwko Niechoroszewa.

Tegoz roku 3 augusta, posłowie od woyska do krola i. m. iachali, przywodzac z carem i. m. krola i. m. do kompositiej, powiadaiąc od cara tę conditią: naprzód, iesliby się Moskwa carowi poddała, krol i. m. aby mu w tym przeszkody nieczynił, ale owszem mu iako mu pomocen był. Za to car na kazdy rok do skarbu rzeczypospolitej do 10 lat ma y obiecuie dawac po 300,000 rubli, krolowi i. m. na kuchnią 10,000 rubli,

левства и великаго княжества Литовскаго давать помощь, которую и его королевское величество обязанъ будетъ давать царю, если она окажется нужной. Касательно Сѣверской страны нужно свести гг. сенаторовъ на переговоры съ думными боярами, и пусть ею тотъ владѣетъ, кто имѣетъ на нее большее право. Царь подъ присягой обѣщаетъ исполнить эти условія.

Того же года [и мѣсяца] 11 дня, сильная была вылазка изъ монастыря Симонова до самаго лагеря [и неудачная для насъ], потому что [русскіе] напали, когда войско не было готово къ битвѣ и стража ушла было, но потомъ [наши], вскочивъ на коней, сдержали русскихъ и гнали ихъ подъ самыя стѣны. Въ это время ранили г. Сапѣгу.

12 августа, царь, желая ворваться въ Москву или зажечь ее, раздѣлилъ войско на двѣ части, и съ одной частью, въ которой были и русскіе, пошелъ въ тылъ русскимъ, бывшимъ въ Москвѣ и сталъ обходить Москву на далекомъ разстояніи до Троицкой дороги, чтобы въ Москвѣ не замѣтили его движенія; но такъ какъ отсюда далеко было до Москвы, то онъ не могъ подойти къ ней ночью, а подошелъ, когда уже совсѣмъ разсвѣло; русскіе замѣтили его и не допустили къ деревянной оградѣ; его войску удалось лишь пожечь посадъ около города. Другая часть войска подъ начальствомъ г. Будилы послана была къ Серпуховскимъ воротамъ; оно должно было произвесть тревогу, чтобы тѣмъ легче можно было сдѣлать приступъ тому войску, которое было съ царемъ. Когда русскіе, бывшіе при гетманѣ королевства, замѣтили, что около города поднимается дымъ, то кинулись на защиту города и имѣли стычку съ царскимъ

---

wieczne przymierze z sobą zawrzec, Tatarow, porazumiawszy się z krolem i. m. zniesc, Szwecyą swym kosztem recuperawac y krolowi podac, przeciwko kazdemu nieprzyiacielowi, tak coronnemu, iako y w. x. Litewskiego wszelaką pomoc dawac, co tez y krol i. m. będzie powinien udziałac carowi, gdy tego potrzeba ukaze. O Siewierską ziemię pp. senatorow zniesc z dumnemi boiary; kto lepsze ma prawo do niey, ten niechay trzyma. Ktore conditie obiecuie car pod przysięgą strzymac y onym dosyc uczynic.

Tegoz roku (i miesiąca?) iednastego dnia, zwycięstwo (wycieczka?) z manastera Symonowego potęzne było az ku samemu obozowi, gdyz barziey na niegotowe woysko trafiło, a straz iuz była zeszła, ale potym, koni dopadłszy, wsparli ich, pędząc az po same mury. W ten czas p. Sapiehę postrzelono.

12 augusta. Car, chcąc w miasto się włamac, abo go zapalic, woysko rozdzieliwszy, szedł sam z iedną częscią y z Moskwą swą w tył Moskwie, obchodząc ią zdaleka do Troieckiego goscinca, aby tak łacno Moskwa niepostrzegła, ale yz daleko dyła, w nocy naspiac niemogli, ale yz było dobrze na dzien, co Moskwa postrzegszy, do parkanu przystąpic niedała, tylko posady, ktore około miasta były, popalili, a z drugiey strony od obozu ku wrotom Szerpuchowskim p. Budziła posłano, aby, ztąd trwogę uczyniwszy, łacny był przystęp tamtym ludziom, co z carem byli. Moskwa, ktora była przy panu hetmanie coronnym, obaczywszy, yz się dymy kurzą koło miasta, biegła na ratunek do

войскомъ. Царское войско, полагая, что это сдѣлано по приказанію гетмана королевства, отправило къ нему депутацію, которой дало такую инструкцію:

Инструкція посламъ, отправленнымъ къ гетману королевства отъ войска его величества царя. Послы имѣютъ пространно показать, какъ много войско его царского величества потрудилось для славы нашего народа и не ко вреду рѣчи-посполитой; не менѣе оно было полезно и теперь, когда подступало къ Москвѣ войско его королевскаго величества, потому что оно разрушило довольно сильные и вооруженные крѣпости и городки, уничтоженъ также довольно быстрый и осторожный непріятель — татары. Все это было полезно его величеству королю. Неоднократно мы были возбуждаемы къ пріобрѣтенной этими дѣлами славѣ письмами г. гетмана королевства и на основаніи ихъ полагали, что онъ къ намъ расположенъ, а теперь, когда мы ходили подъ Москву, то сверхъ всякаго ожиданія, г. гетманъ послалъ противъ насъ, на помощь Москвѣ, Салтыкова съ русскими. Хорошо ли это и должно ли это было насъ настигнуть, предоставляемъ разсудить это самому г. гетману, если это дѣйствительно такъ было. Мы не можемъ бросить царя и царицу и отойти отъ нихъ, развѣ они сами дозволятъ намъ это; но чтобы при превратности судебъ нашимъ заслугамъ не было какого-либо сомнительнаго исхода, такъ какъ во власти бояръ отдать столицу, кому хотятъ, то требовать отъ гетмана, чтобы онъ призналъ наши заслуги и подтвердилъ это письменно. На случай, если бы столица никому не сдавалась и пришлось продолжать войну, просить гетмана, чтобы онъ сносился съ гетманомъ нашего войска. На это послы полу-

---

miasta y z carskim woyskiem utarczkę mieli, dla czego woysko carskie, rozumieiąc, yz to za rozkazaniem hetmana coronnego było, posłało do niego z taką instructią.

Instructia pp. posłom od woyska cara i. m. do i. m. p. hetmana coronnego. Maiąc posłowie szeroce ukazac zarobek na dobrą sławę narodu swego y nie ku szkodie rzeczypospolitej; niemniey y teraz, za nastąpieniem woyska i. k. m. tu pod Moskwę, ku przeszkodzie niebyli, bo zniesione zamki y grodki, dosc warowne y mocne y obronne, zniesiony tez iest nieprzyiaciel, dosc prętki y czuły—Tatarzyn, co wszystko było na rękę krolowi i. m.; bylismy tez y od p. hetmana nie poiednokroc przez scripta iego mosci ochotnieyszi do tey sławy, wyrozumiawszy z nich otuchę dobrą, a teraz nad nadzieię naszę, gdysmy pod Moskwę chodzili, Sołtykowa z ruskimi ludzmi na pomoc Moskwie przeciwko nas posłał, co iesli słuszna, uwazeniu i. m. puscic, iesli to nas potykac ma, iesliby tak było. Cara y carowey wam (nam?) się odstępowac, ani opuszczac godzi, (nie godzi?), az za pozwoleniem onych samych; a yz za odmiennoscią fortun zasługi nasze, aby w iaki wątpliwy koniec nie przychodzili, expostulowac i. m. p. hetmana, aby one utwierdzic raczył, scriptem swym assecurowac, gdyz to iest w mocy u boiar — komu chciec, temu stolicę puscic. Iesliby przyszło daley continuowac woynę, za niepoddaniem się ktoremu kolwiek panu, i. m. p. hetmana (prosic?), by się porozumiewał z p. hetmanem woyska naszego, na co taki respons od i. m. p. hetmana coronnego odniesli.

чили такой отвѣтъ отъ гетмана королевства.

Отвѣтъ гетмана королевства царскому войску, данный черезъ тѣхъ пословъ. Послы ихъ милостей въ пространныхъ словахъ излагали кровавыя заслуги свои и большіе труды для пріобрѣтенія безсмертной славы нашему народу. Гетманъ королевства признаетъ эту славу и доблесть рыцарскихъ дѣлъ войска и въ этомъ никогда не препятствовалъ войску и не желаетъ препятствовать. Такъ и недавно, когда царское войско подступало къ Москвѣ, гетманъ не помогалъ русскимъ и не думалъ объ этомъ, но это случилось неожиданно. Салтыковъ былъ въ Москвѣ на переговорахъ. Услышавъ военный крикъ, онъ далъ знать своимъ слугамъ—русскимъ и вышелъ въ поле. Гетманъ пространно извинялся, доказывалъ, что это сдѣлано безъ его приказанія и вѣдома и утверждалъ это совѣстію. Говорилъ онъ, что наказалъ бы за это Салтыкова, но по обстоятельствамъ долженъ простить его. Слава войска не мало зависитъ также отъ положенія дѣлъ царя. Гетманъ желаетъ тоже оберегать эту славу и обѣщаетъ, что если бы столица вскорѣ сдалась его королевскому величеству, то король дастъ обезпеченіе его царскому величеству, а если столица сдастся царю, то гетманъ полагаетъ, что король удовольствуется условіями, посланными къ нему царемъ. Тѣмъ охотнѣе гетманъ готовъ увѣрить войско, находящееся при царѣ, что признаетъ его заслуги, какъ неоднократно увѣрялъ его въ этомъ письмами, и если бы войско потребовало, онъ готовъ потвердить это [и теперь] письменно. О продолженіи этой войны, если бы столица стала отбиваться въ осадѣ отъ обоихъ госу-

---

Respons od i. m. p. hetmana coronnego do woyska carskiego przez te posły. Ukazowali ich m. pp. posłowie dosyc szerokiemi słowy krwawe zasługi tuteysze y zarobek dobry na sławę niesmiertelną narodu swego. Iego m. p. hetman coronny przyczytał tę sławę dobrą y dzielnosc rzemiosła swego, w czym nigdy iako przeszkodą niebył y bydz niechce, pogotowiu y czasu niedawno przeszłego, gdy woysko carskie postępowało pod Moskwę, nigdy pomocą niebył, ani o tym pomyslał, ale się to trefunkiem trafiło, ze Sołtykow w Moskwie był na tractatach, ktory, usłyszawszy ten okrzyk, dawszy znac do ludzi swych ruskich, w pole wystąpił, z czego się szeroce p. hetman wymierzaiąc (wymawiając?), ze nie za iego rozkazaniem y wiadomoscią się stało, potwierdzał tego sumieniem, ale owszem Sołtykow byłby karany, iedno, czasowi folguiąc, przebaczyc się onemu na ten czas musi. Niemniey tez sława nalezy rycerstwa na carze i. m., ktorey tez y i. m. p. (hetman?) postrzegac chce y obiecuie to, yz gdy by się w tych czasiech stolica krolowi i. m. (poddała?), carska i. m. ukontentowane będzie, a iesli carowi i. m., wyrozumie, yze krol i. m. na conditiach posłanych od cara i. m. przestanie. Tym lepiey na stronę iego w zasługach tu tego rycerstwa i. m. p. hetman upewnia, iako niepoiednokroc listownie upewniał, co i scriptem swym warowac chce, gdyby po nim tego potrzebowac to rycerstwo potrzebowało. O parciu stalszey tey woyny, gdyby się stolica zawarła od obudwu panow, chce się i.

дарей, гетманъ королевства желаетъ сноситься съ г. гетманомъ его царскаго величества.

Того же года 27 августа, Москва цѣловала крестъ королевичу Владиславу, а своего царя Шуйскаго и его братьевъ – Димитрія и Ивана Шуйскихъ выдала гетману и онъ отвезъ ихъ королю подъ Смоленскъ.

Того же года 5 сентября, русскіе, негодуя на то, что подъ Москвою стоитъ царское войско и часто дѣлаетъ имъ зло, не смотря на то, что они сдались на имя королевича и гетманъ королевства обѣщалъ было сейчасъ отвести это войско, наскучали ему, чтобы онъ поскорѣе покончилъ съ этимъ войскомъ. Поэтому [гетманъ и это войско] долго вели между собою переговоры, но ничего не могли рѣшить, потому что войско стояло за своего государя. Наконецъ, гетманъ съ своимъ войскомъ и русскимъ неожиданно сталъ наступать на царское войско. Увидѣвъ это наступленіе, царское войско скоро выстроилось. Такимъ образомъ, оба войска приготовились къ бою, но такъ какъ они не желали проливать братской крови; далѣе, такъ какъ трудно имъ было довѣрять русскимъ, бывшимъ на той и другой сторонѣ; наконецъ, такъ какъ царское войско плохо вѣрило въ успѣхъ своего государя, который въ то время не былъ и въ войскѣ, а находился при женѣ въ Никольскомъ монастырѣ, на горахъ, за двѣ мили отъ лагеря, то оба войска легко пришли къ соглашенію.

Того же года 6 сентября, царь, потерявъ надежду выиграть дѣло, бросилъ все и уѣхалъ съ женой въ Калугу. Изъ бывшихъ при немъ русскихъ болѣе знатные присоединились къ москвичамъ, а казачество и меньшіе бояре пошли за царемъ къ Калугѣ. Имъ дана воля идти. Вто-

---

m. pan hetman coronny z panem hetmanem woyska cara i. m. znosic.

Tegoz roku 27 augusta, Moskwa chrzest całowała na krolewicza i. m. Władysława. Cara swego Szuyskiego y z nim bracią iego Dmitra y Jwana Szuyskich wydali, ktorych pan hetman krolowi i. m. pod Smolensk odwiozł.

Tegoz roku 5 7-bra. Moskwa, maiąc sobie za przykre, chociaz się oni zdali na krolewicza y (iż?) woysko carskie a („) przecie pod Moskwą lezy, częste czyniąc szkody, ktore p. hetman coronny obiecał był zaraz odwiesc, dokuczali onemu, aby co prędzey z tym woyskiem czynił koniec. A tak, gdy się długo tractowało, pewnego nie mogli nic postanowic, bo im szło o pana. Nastąpił tedy p. hetman coronny woyskiem swym y Moskiewskim niewiadomie na nich. Woysko carskie, widząc ludzie nad sobą, do sprawy prętko przyszli, a gdy z obu stron pogotowiu stali, nie zycząc miedzy sobą braterskiey krwie rozlania, a tez Moskwie z obu stron szkoda wierzyc było, do tego woysko carskie o panskim statku mało tusząc, bo go na ten czas y w woysku nie było, ale był w monasterze Mikolskim, na ugorzu, przy zenie, mil dwie od obozu, przeto łacno się zgodzili.

Tegoz roku 6 7-bra, car iuz zwątpiwszy o swoiey spawiedliwosci, uiachał z zoną do Kaługi, odbiegszy swego wszystkiego. Moskwa, ktora przy nim była, ile co zacnieyszi, do Mosky się przyłączyli, a kozactwo y inszi mnieyszi boiarowie za nim szli do Kaługi,

рой уже разъ царь этотъ бѣжитъ отъ войска.

Того же года 12 сентября, бояре отъ имени всей земли отправили изъ Москвы къ его королевскому величеству Голицына и ростовскаго митрополита Филарета съ просьбой, чтобы далъ имъ на царство сына своего Владислава. Король, будучи этимъ недоволенъ, задержалъ пословъ и [потомъ] отправилъ ихъ въ заточеніе въ Польшу.

Того же года 27 сентября, войско, бывшее при царѣ, двинулось въ Сѣверскую землю, а гетманъ королевства занялъ московскую столицу своимъ войскомъ, именно: ввелъ полки—Зборовскаго, Вайера, Казановскаго, поставивъ надъ ними начальникомъ Гонсѣвскаго, который тоже имѣлъ свой полкъ и прибылъ съ нимъ къ гетману изъ Бѣлой, которую еще прежде взялъ гетманъ. Оставивъ свой полкъ и полкъ Струся въ Можайскѣ и въ Вереѣ, гетманъ отправился съ Шуйскимъ подъ Смоленскъ, а затѣмъ уѣхалъ въ Польшу, когда увидѣлъ, что король дурно принялъ то, что Москва поцѣловала крестъ на имя королевича и что гетманъ обѣщалъ русскимъ, что король дастъ имъ королевича, тогда какъ король желалъ московскаго престола больше для себя, чѣмъ для сына.

Того же года 14 октября, царское войско расположилось около Мѣсчевска и загородило короля отъ царя, сильно безпокоившаго королевское войско изъ Калуги, которое послѣ того безопаснѣе могло дѣйствовать и добывать себѣ достаточно продовольствія.

Того же года 22 октября, отправленный къ королю изъ-подъ Москвы съ условіями отъ царя Казимірскій пріѣхалъ считать все войско, потому что, когда царь убѣжалъ отъ войска, то оно отступилось отъ прежнихъ условій и само перешло на

---

ktorym dano na wolą. A iuz to drugi raz ten car od woyska ucieka.

Tegoz roku 12 7-bra, Galiczyna y Philareta, mitropolita Rostowskiego, z Moskwy posłali pp. boiarowie od wszystkiey ziemi do krola i. m., prosząc, aby im syna swego Władysława dał na carstwo, z czego krol i. m. nie będąc content, posłow zatrzymał y do Polski na więzienie posłał.

Tegoz roku 27 7-bra, woysko te, ktore przy caru było, ruszyło się z pod Moskwy do Siewierskiey ziemi, a p. hetman coronny osadził swemi ludzmi stolicę Moskiewską, wprowadziwszy do niey pułk p. Zborowskiego, p. Waierow, p. Kazanowskiego, zostawiwszy nad nimi starszym p. Gąsiewskiego, ktory tez miał pułk y przybył do p. hetmana z Białey, ktorą on wziął był pierwiey, a pułk swoy y p. Strusow rostawił na Mozaysku y w Wereij, a sam do krola i. m. z Szuyskimi pod Smolensk iachał, potym tez y do Polski iachał, widząc to, yz krol i. m. niewdzięcznie od niego przyimował, ze na krolewica Moskwa chrzest całowała, a on im obiecał dac od krola i. m., czego krol i. m. lepiey sobie zyczył, niz synowi.

Tegoz roku 14 8-bra, woysko carskie położyło się około Mieszczowska, zakrywszy krola od cara, ktory z Kalugi barzo ludzie krolewskie trapił, zaczym iuz woysko krolewskie bezpeczniey sobie poczynało y zywnosci dostatek dobywali.

Tegoz roku 22 8-bra, p. Kazimierski, ktory był posłan do krola i. m. z conditiami carskiemi z pod Moskwy, przyiachał dla computow woyska wszystkiego, bo iuz od-

сторону короля. Взявъ счетъ, Казимірскій уѣхалъ къ королю.

Того же года 5 декабря, пріѣхали къ Мѣсчевску послы, ѣздившіе къ королю съ вышеупомянутыми условіями, и привезли такой отвѣтъ:

Отвѣтъ его королевскаго величества. Напрасно повторять прежнія условія, не разъ уже высказанныя, а другія желанія войска въ извѣстной степени уважены, и на нихъ даемъ такой отвѣтъ.

Касательно того, чтобы войско дѣйствительно получило награду за понесенныя безпокойства, труды и за столь великое пролитіе [своей] крови, кто можетъ не желать, чтобы войско имѣло возможность отдохнуть отъ этого изнуренія? Мы, конечно, желаемъ этого нашимъ военнымъ, какъ вѣрноподданнымъ нашимъ, и будемъ стараться, чтобы они были обнадежены, что получатъ уплату за ихъ труды, и чтобы это было обезпечено подписью надежнаго лица. Но такъ какъ послы отъ войска требовали отъ насъ, чтобы мы поименовали опредѣленныя волости, которыя бы составляли обезпеченіе ихъ заслугъ, то мы не прочь согласиться, чтобы такимъ обезпеченіемъ служили имъ земли Рязанская и Сѣверская, если бы войску не были уплачены слѣдуемыя деньги въ теченіи полугода по занятіи [нами русскаго] престола, согласно ассекураціи, данной ему нами. Время службы этого войска мы считаемъ, и дѣлаемъ такой справедливый разсчетъ: чтобы всякій считалъ время службы съ того времени, какъ вступилъ въ это государство, выключая согласно военнымъ, походнымъ правиламъ [изъ времени, какое прошло отъ выхода изъ дому], четыре недѣли на походъ къ границѣ. Такъ какъ тотъ человѣкъ [самозванецъ], при которомъ находились эти военные люди, подобно всѣмъ, неимѣющимъ намѣренія платить, съ расточительностію надавалъ имъ за-

---

stąpiwszy tych conditij pierwszych, gdy car woyska odbiegł, osobnie krolowi i. m. przyszło. A tak wziąwszy comput, iachał do krola i. m.

Tegoz roku 5 10-bra, posłowie, ktorzy byli z temi conditiami u krola i. m., przyiachali do woyska pod Mieszczask z takim responsem.

Respons krola iego mosci. Prozno pierwsze puncta y powtarzane powtarzac y insze wszystkie sądosci (żadnosci?) ich będą pewną wagę miec, na ktorą taki respons daięmy.

Co się dotycze pewnosci nagrody ich za te, ktore podięli, takie kłopoty, prace y tak wielie wylania krwie, ktoby taki był, aby mu zyczyc niemiał niewczasow westchnienia? My pewnie, iako wiernym poddanym swym, zyczymy y starac się o to chcemy, aby ich pewni byli y za swą pracę mieli, a za podpisania niepewnego (podpisaniem pewnego?) człowieka assecuratią doszło. Iz iednak posłowie ich tego po nas chcieli, zebysmy pewne włosci panstwa tego mianowali, na ktoreby się assecuratia zasługi ich rozciągała: nie iestesmy od tego, aby się na Rzezanskiey y Siewierskiey ziemi zciągac niemiała, gdzieby się im po usiędzeniu na stolicy po pułrocza zapłata nie stała, według assecuratiey naszey, im na to daney. Czas iednak słuzby ich rachuięmy, taką według słusznosci liczbę miec chęmy, aby kazdy, iako w to panstwo wszedł, czas słuzby swey rachował, wyiąwszy, według tribu woiennego, cztyry niedzieli na przyciągnienie do granic. A iz ten człowiek, przy ktorym się bawili, ia-

писей и соглашался давать даровизны, то, чтобы намъ не давать слова на что-либо невѣрное, [объявляемъ], что будемъ требовать [точнаго] числа людей въ отрядѣ и что на это [только] число будетъ простираться обезпеченіе уплаты. Что касается количества жалованія, то мы увѣрены, что славное рыцарство не отступитъ отъ [образа] дѣйствій и обычаевъ своихъ предковъ и будетъ поступать съ королемъ, какъ слѣдуетъ поступать вѣрноподданнымъ съ своимъ государемъ. Мы не пустыми словами, не сомнительными обѣщаніями [манимъ войско], но на самомъ дѣлѣ желаемъ заботиться объ его пользѣ. Легко было обѣщать тому, кто или не думалъ держать слова, или, не надѣясь на успѣхъ своего дѣла, не имѣлъ увѣренности въ себѣ. Намъ, напротивъ, нужно давать наше слово такъ, чтобы оно было вполнѣ вѣрно. Кромѣ того, тутъ придется имѣть въ виду не одно уваженіе [къ заслугамъ войска]; тутъ придется еще остерегаться, какъ бы не отшатнулся отъ насъ тотъ народъ [русскій], если онъ увидитъ, что на его государство сразу налегаетъ столь великая тяжесть. Нужно остерегаться, какъ бы не вошелъ въ обычай примѣръ столь великой уплаты, которой не только Московская земля, но и великая, полная золота, восточная Индія не могла бы вынести. Нужно наконецъ наблюдать и справедливость; вѣдь тамъ только увеличивается наемная плата (въ такомъ, однако, размѣрѣ нигдѣ нѣтъ ея), гдѣ солдатъ обязанъ все удовлетворять своими деньгами. Поэтому, поступая въ настоящемъ случаѣ по отечески, мы охотно допускаемъ это войско къ такой платѣ, какую даемъ нашему войску и увѣрены, что въ немъ не найдется ни одинъ воинъ, который бы былъ противъ этого справедливаго рѣшенія. А чтобы войско видѣло нашу милость и внимательность къ его дѣ-

---

ko ow, co płacic nie miał woli, rozrzutnie przypisował y darowizney pozwalał, abysmy im w co nie pewnego słowa swego nie zawiedli, tak z zaciągu potrzebowac będziemy, na czym pewnosc zapłaty ich zostanie. Zołdu co się do tycze, pewnismy, ze cne rycerstwo nasze sprawy y zwyczaiow przodkow swych nie odstąpią, ale owszem z krolem panem swym tak staną, iako się wiernym godzi poddanym, gdyz my nie słowy proznęmi, nie obietnicami niepewnemi, ale rzeczą samą o ich pozytecznym chcęmy. Lacno temu obiecowac przychodziło, ktory albo słowa strzymac nie myslił, albo, sprawiedliwosci nieufaiąc do siebie, się nie spodziewał tego. Nam zasię słowo nasze tak dawac przystoi, iakoby zupełną pewnosc mieli; więc y nie na ieden respect oglądac się przyidzie; trzeba patrzac, aby narod ten serca nie cofnął, gdyby obaczył, ze tak wielki ciężar na ich panstwo razem się wali. Trzeba potrzac, aby segwella tak wielkiey płace w zwyczay nieweszła, ktorey by nie tylko Moskiewska ziemia, ale y orientalne, pelne złota Indie nie wydołały. Trzeba patrzyc y na sprawiedliwosc, bo tam tylko postępuią zołdy (ale przecie takich nigdziey), gdzie zołnierz wszystko powinien groszem gonic. Postępuiąc tedy w tey mierze oycowsko, do tego, ktory woysku swemu płacimy, zołdu, radzi ich przypuszczamy, pewni będąc, ze w tamtey gromadzie niebędzie taki, ktory by słusznosci tey przeciwnym chciał bydz. A zeby na mieysce (mieyscu?) łaskę naszę panską y przychylnosc znali do spraw swoich, względem uięcia zołdu tego na obietnicę, o ktorą proszą, dawne

ламъ, мы соглашаемся на его просьбу засчитать всѣмъ военнымъ въ счетъ обѣщаннаго жалованія давнія четверти ихъ службы. Наемъ на новую службу, если они соглашаются уже служить намъ, мы отечески утверждаемъ призывными грамотами, для чего не дальше, какъ черезъ недѣлю послѣ отъѣзда ихъ пословъ, отправимъ нашихъ комиссаровъ изъ нашего войска, которые, переговоривъ съ ихъ военачальникомъ, перепишутъ роты, пересчитаютъ ихъ и объявятъ, съ какого времени начинается ихъ служба. Исполнивъ это, они укажутъ время и мѣсто уплаты денегъ за одну прежнюю служебную четверть, которую войско проситъ. Но мы ожидаемъ, что при счетѣ войско будетъ вести себя по отношенію къ намъ и рѣчи-посполитой съ сыновнею вѣрностію, какъ въ этомъ завѣряли его послы [и постарается сдѣлать такъ], чтобы не пострадали при этомъ ни наша казна, ни справедливость. Хрослинскому, другимъ полковникамъ и ротмистрамъ и всѣмъ вообще, кто покажетъ вѣрность и преданность отечеству, мы обѣщаемъ, что будемъ съ благодарностію принимать ихъ труды и не преминемъ при удобныхъ случаяхъ награждать ихъ нашею милостію въ этомъ государствѣ и въ нашемъ отечествѣ. Тѣ, которые послѣ выхода изъ заключенія нашихъ пословъ, остались при войскѣ и до сихъ поръ не уѣхали, а остаются при немъ, желаемъ, чтобы были удовлетворены наравнѣ съ другими съ того времени, какъ вышли изъ заключенія. Не прочь мы отъ того, чтобы обѣднѣвшіе въ вооруженіи вслѣдствіе пораженія или отъ другихъ причинъ, пользовались своими правами и вольностями, когда законнымъ путемъ освободятся отъ взысканій своихъ истцовъ. Но желаемъ, чтобы славное рыцарство безъ всякихъ проволочекъ помогло намъ поскорѣе и его наградить и намъ до-

---

cwierci wszystkiemu woysku pozwalamy. Nowy zaciąg, gdy iuz serca swe na posługę nasze schyla (schilą?), listy przypowiednemi utwierdzamy oycowskim sposobem, na co commiszarze nasze pewne z woyska naszego za posłami ich naydaley w tydzien poszlemy, ktorzy by się z wodzem ich porozumiawszy y listy nasze (?), rot popisawszy y roty ich porachowawszy, y czas słuzby, odkąd się poczynac ma, oznaymili. Co sprawiwszy, pokażą pewne mieysce y czas, gdzie pieniędze za przesłą ich czwierc iedną daiemy, o ktorą proszą, spodziewac się maią. W tym tylko oycowsko cnego rycerstwa naszego żądamy, aby w compucie woyskowym synowskie się z nami y z rzeczypospolitą obeszli według upewnienia posłow ich, iakoby y skarb nasz y sprawiedliwosc sama nie była ukrzywdzona. Urodzonemu Chroslinskiemu, a drugim pułkownikom, rotmistrzom y innym wszystkim, ktorzy stateczności swey a szczerosci oyczyznie dotrzymac (dotrzymuią?), gotowi iestesmy dotrzymac, ze wdzięcznie ich pracę przyiąwszy, łaską swą tak w panstwie tym, iako y w oyczyznie za okazyami przebaczac ich niebędzięmy. Tych tez, ktorzy z pierwszego zaciągu, po wysciu posłow naszych wszystkich z więzienia, przy woysku zostawszy, do tego czasu nie odiezdzaiąc, trwaią, tak iako y drugich, ukontentowanych miec chcęmy, od tego, kiedy iako wyszli z więzięnia, czasu. Upadli w sprawie z (z)niesienia, abo z inszych przyczyn, kiedy swą drogą z siebie syski stron sobie przeciwnych, zdędą, nie będziemy y od tego, aby zwykłych swoich wolnosci y praw zazywali; na ten czas

стигнуть успѣха въ здѣшнемъ нашемъ намѣреніи. Затѣмъ обѣщаемъ нашу милость нашимъ вѣрноподданнымъ.

Ассекурація [обезпеченіе]. Сигизмундъ III, Божіею милостію, король польскій, великій князь Литовскій. Всѣмъ вообще объявляемъ, что, стараясь вознаградить убытки и значительныя издержки рыцарства полковъ, находящихся подъ начальствомъ Усвятскаго старосты Ивана-Петра Сапѣги, какимъ оно въ эти времена подверглось, зайдя въ эти страны по жаждѣ къ славѣ и по рыцарской отвагѣ, такъ какъ оно теперь возвращается на службу отечества, чтобы содѣйствовать успѣху нашего похода, мы хотимъ стараться и печаловаться, чтобы это войско, по силѣ даннаго ему нами отвѣта, получило вполнѣ заслуженное имъ въ эти времена жалованье въ этой же странѣ, когда ее Богъ передастъ въ наши руки и дозволитъ намъ сѣсть на престолѣ того государства. Если же бы это почему-либо не осуществилось, т. е. если бы въ теченіе полугода по вступленіи нашемъ на тотъ престолъ мы не могли заплатить ему жалованья, въ такомъ случаѣ ему вольно пребывать и удовлетворять свои нужды въ Рязанской и Сѣверской земляхъ до тѣхъ поръ, пока не получитъ полнаго удовлетворенія жалованіемъ, какъ договорено и назначено ему нами въ нашемъ отвѣтѣ. Однако войско не должно пустошить земли, выводить полону, разрушать церквей, раззорять деревень, мучить подданныхъ. Эту ассекурацію и нашъ отвѣтъ мы соединяемъ въ одинъ актъ, все это подписываемъ нашею рукою и утверждаемъ печатями обоихъ государствъ. Дано въ лагерѣ подъ Смоленскомъ, 1610 года.

Того же года 14 декабря, пріѣхали отъ его королевскаго величества

---

tylko tego cnego rycerstwa ządamy, aby bez wszelakich odwłok, y sobie do prętkiey nagrody, y nam do tutecznego intentij naszey effectu dopomogli. Zatym, iako wiernym poddannym naszym, łaskę naszę ofiaruiemy.

Assecuratia. Zygmunt III, z Bozey łaski krol Polski, w. x. Litewski. Wsem wobec oznaymuiemy, ze mając wzgląd na utraty y koszty uwazne rycerstwa pułkow na ten czas urodzonego Jwana Piotra Sapiehi, Uswiackiego starosty będących, ktore w ziemię Moskiewską ządzą sławy y ochoty rycerskiey zaszedszy, przez te czasy oswiadczali (doswiadczali?), poniewaz do oyczystey posługi, na pozytek pospolitey expeditiey naszey się wracaią, o to się starac y pieczołowac chcemy, aby do zasłuzonego przez te czasy żołdu swego, według responsu naszego, im w tey mierze danego, na tey ziemi, kiedy ią p. Bog (nam?) y do rąk poda ÿ usiesc da na stolicy hosudarstwa tego, wcale dosyc (doyść?) mogli; a iesliby do tego z iakiey miary przysc nie mogło, abysmy pułroka po usiędzeniu na stolicy zapłaty im wyciągnąc, zołdu ich miec nie mieli, tedy im wolno będzie w Rzezansku y Siewierskiey ziemi tak długo trwac y niedostatkow swych łatac, az ich skutecza (skuteczna?) według naznaczonego naszego w responsie y umowy naszey ich zapłata doydzie, bez spustoszenia iednak ziemie y wywozenia płonu, naruszenia cerkwi, sznoszenia derewien, mordowania poddanych, w czym tę assecuratią nasze do responsu, a respons nasz do niey wiązemy, co wszystko podpisuiemy ręką naszą y pieczęciami oboyga panstw utwierdzamy. Dat w obozie pod Smolenskiem, anno 1610.

Tegoz roku 14 10-bra, pp. commissarze

комиссары: Вайеръ, Виторовскій и Копецъ; имъ войско дало свой счетъ; но эти комиссары ничего не постановили; они лишь [взяли отъ войска] депутатовъ.

Того же года 22 декабря, крещеный татаринъ, Петръ Урусовъ, бывшій въ великой милости у того царика, разсердился на него за то, что тотъ приказалъ убить и бросить въ воду его родственника, касимовскаго царя, котораго обвинилъ его собственный сынъ. Когда Урусовъ осуждалъ за это царя, царь приказалъ посадить его въ тюрьму и держалъ шесть недѣль. Потомъ, по ходатайству царицы и бояръ, Урусовъ былъ выпущенъ и обдумывалъ, какъ бы отомстить царю за свое униженіе и убійство касимовскаго царя. Царь имѣлъ обычай часто выѣзжать на прогулку и при этомъ Урусовъ съ татарами бывалъ всегда при немъ для охраны. Урусовъ и теперь, какъ прежде, былъ у него самымъ довѣреннымъ лицемъ, потому что царь возвратилъ ему прежнюю милость. Когда однажды царь по обычаю выѣхалъ изъ Калуги и при немъ кромѣ Урусова и татаръ не было никого, — было только нѣсколько бояръ, которые стояли у него у саней—то Урусовъ, прискакавъ къ санямъ на конѣ, разсѣкъ царя саблей, а младшій братъ его отсѣкъ царю руку. Русскихъ они оставили въ покоѣ; тѣ, отскочивъ въ сторону, просили помиловать ихъ. Другіе татары сорвали съ царя одежду и бросили его нагого. Потомъ уже пріѣхали въ орду [посланные] отъ царицы, отыскали тѣло и тамъ же похоронили.

Того же года 24 декабря, наканунѣ Рождества Христова, пришло извѣстіе въ Мѣщовскъ къ Сапѣгѣ объ убійствѣ царя. На слѣдующій день, 25 декабря, въ Рождество Христово, Сапѣга взявъ полки Будилы,

---

od krola i. m. przyiachali p. Ludwik Waier, Witoroski, p. Kopeć, ktorym computy woysko obdało, ale yz pp. commissarze, nic nie postanowiwszy z woyskiem, odiachali, tylko deputaty (?).

Tegoz roku 22 10-bra, Piotr Uruszew, Tatarzyn chrzczony, ktory był w wielkiey łasce u tego caryka, wziął serce na niego o utopienie cara Kasinowskiego, powinnego swego, ktorego ten car kazał, zabiwszy, utopic, z oskarzenia syna iego własnego. Gdy to Urusow carowi ganił, kazał go car do turmy wsadzic, w ktorey go trzymał niedziel 6; potym za przyczyną carowey i boiar inszych był wypuszczony, myslił tedy o tym, iakoby się mogł lekkosci swey (y?) zabicia cara Kazinowskiego (pomscić?). Poniewaz car zwykł często iezdzac na przeiazdzkę a ten Urusow z Tatary zawsze był przy nim, iako do potrzeby, bo był u niego naywiernieyszy, iako y przedtym, iak y potym przyiął go był do łaski znowu pierwszey, gdy car według zwykłosci na przeiazdzkę z Kaługi wyiachał, nie maiąc nikogo przy sobie, tylko tego Urusowa z Tatary, a kilka boiar, ktorzy u niego na saniach stali, przytarszy koniem do sani, szablą go sciął, a brat młodszy Urusow uciął mu rękę. Moskwie dali pokoy, ktorzy odskoczywszy na stronę, prosili o miłosierdzie. Tatarowie drudzy, odarszy go, nago porzucili z (aż?) potym do ordy po ciało z Kaługi od carowey wyiachano, ktore, odyskawszy, tamze pochowano.

Tegoz roku 24 10-bra, przyszła wiadomosc do Mieszczewska do p. Sapiehi w wigilią Bozego narodzenia o zabiciu carskim. P. Sapieha z pułkiem p. Budziłowym, p. Chroslinskiego y (z?) swego pułku rot kilka-

Хрослинскаго и нѣсколько ротъ изъ своего полка, вышелъ къ Калугѣ и на слѣдующій день пришелъ подъ Калугу. Тамъ три дня шли переговоры, а на четвертый день, когда Сапѣга выслалъ депутатовъ на переговоры, то [калужане?], устроивъ засаду, предательски напали на нашихъ; до вечера происходили гарцы.

Того же года 31 декабря, такъ какъ Калуга не поддалась и [калужане] говорили: кому Москва поцѣлуетъ крестъ, тому и мы поцѣлуемъ, если королевичу [то и мы — королевичу], то трудно было предпринимать что-либо противъ нихъ, и Сапѣга, чтобы труды его не пропали даромъ, послалъ Будилу къ Перемышлю, отстоящему отъ Калуги въ 4 миляхъ, и поручилъ взять его силою, если не сдастся добровольно, и самъ двинулся за нимъ. Когда Будило пришелъ, Перемышль сдался на милость Сапѣги и всего войска. Жителямъ его [наши] не сдѣлали никакого зла. Въ ту же ночь изъ крѣпостцы Липина,— лежащей въ двухъ миляхъ отъ Перемышля, когда тамъ узнали, что Перемышль сдался, прибѣжалъ къ Будилѣ тамошній воевода Олизарій съ извѣстіемъ, что между липинцами несогласіе,—одни желаютъ сдаться, другіе—бѣжать съ артиллеріей въ Одоевъ.

1611 годъ. 1 января. На слѣдующій день, на разсвѣтѣ, Будило вышелъ въ Липинъ, который тоже сдался. Будило тамъ и расположился.

Того же года и дня [т. е.] 1 января, пришелъ въ Перемышль Сапѣга и расположился въ немъ съ своими ротами. Хрослинскій расположился въ хорошемъ монастырѣ между Липинымъ и Перемышлемъ, остальная же часть войска оставалась на прежнихъ своихъ мѣстахъ около Мѣсчевска.

---

nascie wziąwszy, nazaiutrz w dzien Bozego narodzenia 25 10-bra pod Kaługę wyszedł, a nazaiutrz pod Kaługę przyszedł. Tam przez trzy dni tracta sprawowali, a czwartego dnia, gdy na tractaty p. Sapieha wysłał, zasadzkę uczyniwszy, z naszymi zwadę uczynił y do wieczora harcowali.

Tegoz roku 31 10-bra, gdy się Kaługa nie poddała, yz na kogo Moskwa chrzest całowała, temu y my tez takze chrzest całujęmy, iako krolewiczowi, trudno z nią co gwałtownie poczynac zdałosię p. Sapiezie, ale aby prozna praca iego niebyła, posłał p. Budziła do Przemysla, ktory był od Kaługi mil 4, a sam się za nim ruszył, aby go iak się nie podda, tedy przez gwałt, iako mogł, wziął. Na przyscie p. Budziłowe Przemysl się zdał, y na łaskę się p. Sapiezyną y wszystkiego woyska spuscił, ktorym zadney szkody nie uczyniono. Teyze nocy (z?) Lapin,— zameczek mil dwie od Przemysla,— skoro usłyszał, ze się Przemysł zdał, przybiezał woiewoda Lipinski Olizarey do p. Budziła, daiąc znac, co między Lipincami niezgoda, — iedni się zdac, drudzy uchodzic do Odoiewa z armatą chcą.

Anno 1611 1 ianuarij, p. Budziło nazaiutrz zaraz, rowno z dniem z Przemysla wyszedł do Lipna, ktory się takze zdał, y tam się p. Budziło położył.

Tegoz roky i dnia 1 ianuarij, p. Sapieha do Przemysli przyszedł y tam się z swoimi rotami położył, a p. Chroslinski w dobrem monasterze miedzy Lipnem, a Przemyslem, a tamta część woyska lezała na starych swych mieyscach około Mieszczewska.

Того же года 6 января, войско послало къ королю [депутацію] съ просьбой прибавить ему нѣсколько четвертей службы или увеличить наемную плату и помочь наличными.

Того же года 7 февраля, возвратились назадъ отъ короля депутаты войска. Ничего не принесли; принесли лишь ассекурацію и то вмѣсто лучшей еще худшую прежней.

Того же года 16 февраля, часть войска, стоявшая около Перемышля, отправила посольство къ королю и назначила въ него своего гетмана Сапѣгу, въ надеждѣ, что онъ выхлопочетъ для войска что-либо хорошее; но та часть войска, которая стояла у Мѣсчевска воротила гетмана назадъ и предложила вышеупомянутой части войска, въ виду такого вниманія къ нимъ короля, собраться вмѣстѣ и самимъ подумать о своемъ положеніи.

Того же года, [....], гетманъ двинулся изъ Перемышля къ Козельску, куда двинулось и войско, находившееся подъ Мѣсчевскомъ.

Того же года, 3 марта, выступилъ изъ Липина въ Козельскъ г. Будило.

Того же года, 6 марта, въ Ольшаницѣ подъ Козельскомъ у гетмана составилось генеральное коло, на которомъ произошла ссора,— одни желали идти за лѣсъ къ польскимъ границамъ, а другіе не желали; затѣмъ всѣ согласились идти за лѣсъ.

Того же года и мѣсяца 8 дня. Когда Сапѣга не хотѣлъ идти за лѣсъ и нѣкоторыя роты стали на его сторонѣ, то войско пошло на нихъ биться. Сапѣга, видя, что ничего нельзя сдѣлать, согласился идти съ нимъ подъ Бѣлевъ въ Бортушинскую волость, на что всѣ согласились.

Того же года 12 марта, пріѣхалъ отъ короля Яниковскій и [объявилъ], что это войско во всемъ уравнивается

Tegoz roku 6 ianuarij, woysko posłało do krola i. m., prosząc, aby im co cwierci przydał, abo zołdu poprawił y gotowizną ratował.

Tegoz roku 7 februarij, posłowie woyskowi nazad się od krola i. m. wrocili. Nieprzyniesli nic, tylko assecuratią, ieszcze gorszą miasto poprawy.

Tegoz roku 16 februarij, ta częsc woyska, co około Przemysla lezała, wyprawili byli posły do krola i. m., p. Sapiehę hetmana swego uzyli, aby mogł co u krola i. m. pozytecznego woysku, iachawszy, wyiednał, lecz tamta częsc woyska, co pod Mieszczewskim lezała p. hetmana wrocili y tey częsci ządali, aby się do kupy zciągnąwszy, o sobie iuz radzili, widząc taką chęc krola i. m. do siebie.

Tegoz roku p. hetman ruszył się z Przemysla pod Kozielsk, y tamto woysko z pod Mieszczewska takze tam się ruszyło.

Tegoz roku 3 dnia marca, p. Budziło z Lipina wyszedł do Kozielska.

Tegoz roku 6 marca, w Olszanicy pod Kozielskiem u p. hetmana koło generalne, w ktorym się zwada stała, ze iedni za las ku granicom Polskim chcięli a drudzy niechcieli, a potym się zgodzili wszyscy, ze za lasy isc.

Tegoz roku y miesiąca 8. Gdy p. Sapieha niechciał za las isc, przy ktorym się niektore roty opowiedzieli, nastąpiło woysko nań; a tak, widząc ich (iż?) niemogło bydz inaczey, pozwolił isc z nimi ale do Bortuczynskiey włosci pod Bielow, na co się zgodzili.

Tegoz roku 12 marca, p. Janikowski przyiachał od krola i. m., porownywaiąc woysko

съ полкомъ Зборовскаго. На слѣдующій день войско рѣшило отправить къ королю гетмана и Яниковскаго, чтобы они привезли утвержденіе этого дѣла и просили прислать деньги къ празднику Троицы. Они выѣхали изъ Будиловской [?] волости къ королю подъ Смоленскъ 15 марта.

Того же года и мѣсяца 26 числа, пріѣхали къ этому войску послы отъ рыцарства изъ Москвы и справляли посольство, — именно говорилъ г. Врочинскій. Онъ безъ дальнихъ околичностей требовалъ отъ насъ, чтобы мы или шли противъ Ляпунова, или взяли въ свою власть Калугу. Войско отправило ихъ съ такимъ отвѣтомъ, что по однимъ голымъ требованіямъ, безъ обѣщанія вознагражденія, оно не считаетъ себя обязаннымъ что-либо дѣлать.

Когда король такъ долго торговался съ тѣмъ войскомъ, которое было при царѣ, не посылалъ подкрѣпленія своимъ войскамъ въ Москву, не давалъ королевича въ цари, задержалъ московскихъ пословъ, то русскіе, бывшіе до тѣхъ поръ въ разъединеніи, потому что одни изъ нихъ стремились къ царю, а другіе держались столицы, узнавъ, что Урусовъ убилъ царя и увидѣвъ, что король не даетъ королевича и задержалъ ихъ пословъ, снеслись между собою и всей землей пришли къ единодушію. Снесшись съ жителями столицы, избрали главными вождями всей земли: Димитрія Трубецкаго, Прокопія Ляпунова и Ивана Мартыновича Заруцкаго, къ которымъ собралась вся земля, стала давать всякую помощь, и всѣ возмутились противъ короля. Когда въ столицѣ обнаружилась явная измѣна, наши постоянно были на-готовѣ. Русскіе тоже были на сторожѣ; но такъ какъ ихъ войско было еще далеко и они видѣли, что наши всегда готовы къ битвѣ, то не осмѣливались ничего предпринимать. Хотя у нихъ сила была несравненно

---

wszystkiem z pułkiem p. Zborowskiego, dla czego nazaiutrz uzył (uzili?) p. hetmana y p. Janikowskiego, aby iachali do krola i. m. y utwierdzenie przyniesli y pieniądze aby krol i. m. przysłał na swiątki,— ktorzy wyiachali do krola i. m. pod Smolensk marca 15, z Budziłowskiey (?) włosci.

Tegoz roku y miesiąca 26, posłowie z Moskwy przyiachali od tamtego rycerstwa do tego woyska, poselstwo referowali,— p. Wroczynski,—gołemi słowy, ządaiąc nas, abysmi abo przeciw Lepunowi szli, abo Kaługę swą na swą opiekę wzięli, ktorych woysko odprawiło, yz na gołe postulata nic niepowinni czynic, bez zadney słucznosci.

Gdy tak długo krol i. m. z woyskiem się tym, ktore u cara było, targował, a posiłku swym do Moskwy nieposłał, krolewicza za pana Moskwie niedał, posłow ich Moskiewskich zatrzymał, zaczym Moskwa, ktora była przed tym w rozerwaniu, bo się iedni wiązali do cara nieboszczyka, a drudzy przy stolicy, na ostatek gdy cara Urusow zabił, widząc, iz krol krolewicza niedaie, posłow zatrzymał, zniesli się wszyscy y wszystka ziemia w iedną radą. Porozumiawszy się z stolicą, obrali sobie starszymi wodzami y wszystkiey ziemie: k. Dmitra Trubeckiego, Prokopa Lewunowa (Lapunowa?) y Iwana Martinowicza Zarudzkiego, do ktorych wszystka ziemia skupiwszy się, wszelką pomoc dała, rebellizowali krolowi. Gdy się tedy zdrada na stolicy iawnie pokazowała, naszi gotowemi zawsze byli, Moskwa tez niemniey miała swe rzeczy na baczeniu, ale ze woysko ich daleko ieszcze było, widząc naszych

больше нашей, но они не надѣялись на себя, не надѣялись уничтожить нашихъ въ столицѣ, а больше всего боялись пожару, которымъ наши грозили имъ.

Того же мѣсяца 29 числа. Когда русское войско стало подступать къ столицѣ, чтобы выбить изъ нея нашихъ, то русскіе въ Москвѣ начали съ нашими вести борьбу. Они перебрались всѣ въ Бѣлый-городъ и въ Деревянный и укрѣпились въ нихъ. Мы были готовы къ битвѣ и для лучшей защиты, между нами были распредѣлены мѣста, — распредѣлено было, какіе полки какое мѣсто должны были оберегать, какую часть города должны взять и каждый свою часть сторожилъ, — и мы начали съ русскими страшную битву, которая продолжалась три дня. Русскіе хорошо приготовились къ ней; они крѣпко забаррикадировали улицы; нашимъ съ трудомъ приходилось прорываться; коннымъ подавала помощь польская пѣхота и нѣмецкая; гдѣ конные ничего не могли сдѣлать, тамъ имъ помогала пѣхота и такимъ образомъ прорываемъ былъ на улицахъ палисадникъ. Но такое мужество нашихъ русскіе преодолѣвали своею численностію; притомъ дѣло происходило между домами, — русскимъ удобнѣе было биться, нежели нашимъ. Не видя поэтому другого средства одержать побѣду надъ этимъ непріятелемъ, освободить и спасти себя, наши принуждены были кинуться жечь. Назначены были нѣкоторыя роты, которыя со всѣхъ сторонъ зажигали. Когда огонь разлился, русскіе пришли въ смятеніе и, не находя себѣ опоры, принуждены были уходить въ поле, а наши, зная, что войско [русское] приближается, выжегши эти два города — каменный Бѣлый и Деревянную крѣпость, укрѣпили для своей защиты двѣ крѣпости — Китай-городъ и Крымъ-городъ [Кремль]. Ляпуновъ, на-

zawsze gotowych, nie smieli nic poczynac, nieufaiąc swey sile, ktorą mieli barzo wielką przeciwko naszym, y nierowno obawialisię, aby mogli naszych w stolicy zniesc, a naybarziey obawiali się ogniow, ktoremi im naszi grozili.

Tegoz tedy miesiąca 29, gdy iuz woyska Moskiewskie następowały pod stolicę, aby naszych z miasta wybili, zaczęła Moskwa z naszymi zwadę, obwarowawszy y zniozszy się wszyscy pierwiey do Białego muru, y do Drzewnianego miasta. Dla lepszey obrony naszey, gotowi iyz będąc w sprawie, maiąc iuz rozrządzone mieysca swe, ktore pułki miały na swoię opiekę, ktorą częsc miasta wziąc, takze kazdy swey strony pilen był, z Moskwą bitwę okrutną zwiedli, ktora trwała przez trzy dni. Chociay się Moskwa na to dobrze przygotowała, ulicę mocno zatarasowawszy, gdzie naszym przychodziło z cięzkoscią przerywac, ile konnym piechota Polska y Niemiecka była na posiłku, bo gdzie konny nie mogł począc, piechota wspomagała, a takim sposobem sztakiety ich na ulicach stały rozerwane, a na ostatek, gdy tak męznie z sobą poczęli, Moskwa gminem wielkim przemagała, do tego, iz miedzy domami było, razniey Moskwie przychodziło, niz naszym; sposobu tedy inszego niemaiąc do otrzymania zwycięstwa nad tym nieprzyiacielem, a wyswobodzeniem siebie y zdrowia swego, musieli się rzucic do ogniow, naznaczywszy na to pewne roty, ktore ogniem zewsząd podkładali. Gdy ogien gorę wziął, Moskwa ztwozona, niemaiąc się przy czym opierac, z miasta w pole uciekac musiała, a naszi

ходившійся съ войскомъ въ нѣсколькихъ миляхъ, хорошо видѣлъ ночью пылающій городъ; онъ понялъ, что въ Москвѣ у насъ битва съ русскими и сейчасъ послалъ на помощь русскимъ Просовецкаго съ нѣсколькими тысячами войска.

Того же мѣсяца 31 числа, противъ этого войска вышелъ г. Струсь съ гетманскимъ полкомъ изъ Можайска, который пришелъ было почти ко времени той битвы; къ нему присоединено еще нѣсколько ротъ г. Зборовскаго. Струсь встрѣтилъ непріятеля въ полуторы мили отъ Москвы. Непріятель, какъ только замѣтилъ наше войско, началъ обставлять себя гуляй-городами, которые имѣлъ готовые и въ которыхъ были рогатины; но Струсь, не давая ему хорошо развернуться и укрѣпиться и, не смотря на то, что мѣсто было неровное и неудобно было двигаться въ снѣгахъ, мужественно кинулся въ битву, прорвалъ, хотя и не безъ потерь, гуляй-городы и выбилъ [изъ-за нихъ] русскихъ. Русскіе съ Просовѣцкимъ побѣжали къ Ляпунову съ не очень пріятною вѣстью, а наши, разгромивъ ихъ таборы, возвратились въ крѣпость съ добычей и побѣдой.

Того же года 3 апрѣля, подошелъ къ Москвѣ съ войскомъ Заруцкій и расположился у Симонова монастыря. Послѣ него, на слѣдующій день, пришли Трубецкой и Ляпуновъ и расположились тамъ же, у Симонова монастыря. Наши, желая съ ними раздѣлаться, вышли изъ крѣпости и, подступивъ къ Симонову монастырю, долго ихъ выманивали, но русскіе занимали насъ лишь наѣздниками, а сами не хотѣли выходить изъ окоповъ. Уже подъ вечеръ [наши] возвратились въ крѣпость. Войско Ляпунова и Трубецкого стояло въ кустарникѣ за Симоновымъ монасты-

wiedząc o bliskim woysku, wypaliwszy te dwie miasta, mury Białę z Drzewnianym zamkiem, obwarowali sobie dwa zamki do obrony — Kitay-grod y Krym-grod. Będącz Lepunow z woyski w kilku mil, widział dobrze kurzące się miasto w nocy ogien, porozumiał (,) wielką potrzebę (ze wielka potrzeba?) z naszymi w Moskwie doszła, posłał zaraz Moskwie na posiłek Prosowickiego (z?) kilku tysięcy woyska.

Tegoz roku y miesiąca 31, przeciwko temu woysku wyszedł p. Strus z Mozayskim, ktory tam był, z pułkiem hetmanskim, prawie do tey potrzeby przyszedł, do ktorego przyłączono kilka chorągwi p. Zborowskiego. Potkał tedy w pułtora mil od Moskwy, ktory postrzegszy woysko nasze, począł się ostawiac hulay-grody, gotowe maiąc y spisy na nich stawiąc, ale p. Strus, nie daiąc im się dobrze rozpostrzec y opatrzyc, choc nierowno było, a do tego y nie sporo w sniegach, iednak się z nim mężnie potkał, hulay-grody nie bez szkody swey przełomił, Moskwę wybił, a na ostatek z Prosowickim z niebarzo pocieszną nowiną do Lepunowa pobiegli. Naszi, tabory rozgromiwszy, z korzyscią y zwycięstwem do zamku się wrocili.

Tegoz roku 3 aprila, z Taruskim (Zarucki z?) swym woyskiem pod Moskwę podstąpił y położył się u Symonowego monastyra; po nim nazaiutrz Trubecki z Lepunowym przyszli, y tam się u Symonowego monastyra połozyli. Naszi z woyskiem z stolicy wyszli, chcąc z nimi rozprawic, potym długo ich powiabiaiąc, podstąpiwszy pod Symonow monastyr, ale Moskwa tylo harcami zabawiała, z fortelow swych y z okopow wylesc nie-

ремъ и издали [на все это] смотрѣло. Наши, видя, что русскіе не желаютъ вступать въ битву, уже подъ вечеръ вошли въ крѣпость. Бѣлый-городъ они бросили, а засѣли въ вышеупомянутыхъ двухъ крѣпостяхъ и въ нихъ устроили себѣ защиту и укрѣпленіе.

Того же года 19 апрѣля, Ляпуновъ, видя, что наши оставили Бѣлый-городъ, не осмѣлился войти въ него днемъ, боясь сраженія въ открытомъ мѣстѣ, а подошелъ къ нему ночью и расположился подъ его стѣнами, начиная отъ Яузскихъ воротъ до Тверскихъ. Занялъ онъ половину стѣнъ Бѣлаго-города, а нашимъ остался свободный выѣздъ въ сторону Можайска. Всѣхъ стѣнъ онъ не смѣлъ занять, хотя и могъ это сдѣлать,— не смѣлъ потому, что стѣны были слишкомъ на большомъ пространствѣ и притомъ онъ боялся нашихъ.

Того же года 20 апрѣля, пріѣхалъ отъ короля къ войску въ Будзинскую [?] волость г. Яниковскій съ такимъ отвѣтомъ.

Отвѣтъ шляхетному Яниковскому на требованія рыцарства полка Усвятскаго старосты Петра Сапѣги, данный подъ Смоленскомъ 27 марта, лѣта господня 1611. Король увѣренъ, что славное рыцарство польской и литовской народности, какъ прежде всегда имѣло совершенную любовь къ отечеству, такъ и теперь имѣетъ ес и впредь будетъ имѣть; не сомнѣвается его величество и въ томъ, что по врожденной любви къ своей матери—рѣчи-посполитой рыцарство не пожелаетъ взваливать на нее никакой чужой тяжести, потому что это значило бы поражать и опустошать ее, а не разширять ея предѣлы. Поэтому его величество остается при первой своей деклараціи, т. е. что за всю прежнюю службу

chciała. Juz nad wieczor do zamku przyszli; Lepunowe tez woysko y Trubeckiego, zdaleka w chrostach stoiąc, za Symonowym monastyrem, zdaleka patrzało. Naszi, widząc, yz Moskwa bitwy dac niechciała, iuz nad wieczor do zamku weszli, porzuciwszy Białe mury, w tych dwu zamkach obronę y utwierdzenie, zasiadszy, udziałali.

Tegoz roku 19 aprilis, widząc Lepunow, yz naszi opuscili Białe mury, y nie smieiąc przecie wednie do nich przystąpic dla polney bitwy, ale w nocy przyszedł y położył się pod nimi, począwszy od Jauzskich az do wrot Twerskiey bramy y połowicę ich położeniem swym zaiął, a naszym został wolny wyiazd ku Mozaysku, gdyz dla wielkosci murow y obawiaiąc się ieszcze naszych, obiąc chocia y mogł, nie smiał.

Tegoz roku 20 aprylis, p. Janikowski przyiachał do (od?) krola i. m. do woyska do Budzinskiey włosci z takim responsem.

Respons urodzonemu Janikowskiemu od krola i. m. na postulata rycerskie pułku p. Piotra Sapiehi, starosty Uswiadskiego, pod Smolenskiem dany dnia 27 marca roku panskiego 1611. Pewien tego będąc, ze to cne rycerstwo Polskiego y Litewskiego narodu całą oyczyznie swey zyczliwosc, iako pierwiey oddawali, oddaią y oddawac chcą, nie mniey y w tym niepowątpiwa, ze (ze z?) wrodzoney ku rzeczypospolitej, iako matce swey, miłosci zadnego na nią ciężaru walic cudzego niebędą chcieli, gdyz by to trapic y niszczyc, nie rozmnazac granic spolnych było. Tak tedy w ostatniey deklaratiey swey iego krol. mosc z nimi, iako wiernymi pod-

войска, съ перваго найма и до настоящаго, жалованіе ему должно идти изъ московской казны, согласно прежней ассекураціи и согласно тому, какъ договорились съ его величествомъ послы отъ войска, а за послѣднюю четверть король назначаетъ полученіе денегъ въ столицѣ того государства 6 іюля, включая сюда и ту сумму, которую нѣкоторыя роты задолжали у купцовъ и которая получится изъ той же казны. Къ Троицыну дню эта сумма никакъ не могла быть приготовлена.... [20] Плата за новую четверть будетъ считаться съ 6 апрѣля, и если бы для уплаты ея въ московской казнѣ не достало денегъ, то его величество будетъ стараться на будущемъ сеймѣ, чтобы сеймъ своимъ рѣшеніемъ назначилъ деньги, для чего и само войско можетъ отправить на сеймъ своихъ пословъ. На эту четверть король посылаетъ призывныя грамоты. Но его величество желаетъ, чтобы то рыцарство приложило свои руки и силы къ тому, чтобы, какъ можно скорѣе, подавить измѣну и уничтожить измѣнниковъ Рязанской земли,—той земли, на которую простирается ассекурація уплаты денегъ рыцарству, къ чему теперь самое удобное время, пока еще не пріобрѣли силы ихъ злыя козни, когда они еще ожидаютъ, что съ появленіемъ подножнаго корма, придетъ къ нимъ подкрѣпленіе. Чтобы рыцарство охотнѣе взялось за это, его величество, согласно съ просьбой рыцарства, соглашается и на то, чтобы, при уплатѣ ему изъ московской казны полнаго жалованія, отсчитано было въ его пользу соотвѣтствующее количество изъ подаренныхъ [всему войску] ста тысячъ, все равно, какъ если бы это рыцарство перешло на службу его величества и отечества вмѣстѣ съ полкомъ шляхетнаго Александра Зборовскаго; но при этомъ войско не

---

danimi swymi, zostaie, ze przyszłym wszystkim słuzby iey (tej?) zaciągom, według dawney ich assecuratiey, z Moskiewskiego skarbu płaca isc ma, tak iako ich posłowie z krolem i. m. byli zawarli, az do tego swiezego i. k. mosci zaciągu, a ostateczney cwierci ich zapłatę naznaczyc raczy i. k. mosc w stołecznym miescie panstwa tego na dzien 6 lipca, wtrącaiąc w to tę summę, ktorą niektore roty pewnym kupcom zostały winne, ktora z tegosz skarbu zapłatę swą wezmie, gdyz według ządania ich na swiątki zadnym sposobem chieba przemysleniem wygodzic się niemogło. Cwierc zasię nowa ma się im poczynac a 6 aprylis, na ktorą iesliby pieniędzy z skarbu Moskiewskiego nie wystarczyło, iego k. mosc na przyszłym seymie u stanow o to się starac będzie, aby, za uchwałą seymową, łacno im naznaczono, o co y sami posły swe wyprawic do stanow mogą, na ktorą cwierc listy przypowiedne posyłac raczy. Tego iednak i. k. mosc po tamtym rycerstwie potrzebuie, aby rękę y dzieła swe do tego przyłozyli, iakoby te zmiany y zmienniki Rzezanskie, a gdzie się ich assecuratia rozciąga, nayprędzey potłumic y zniesc mogli, do czego naylepszą pogodę, poki siły nie wezmą ich niezyczliwe practiki, maiąc, gdy o trawie swych posiłkow czekaią, co aby ochotniey uczynili, za prozbą ich y na to i. k. mosc pozwalac raczy, aby przy zupełney z tego panstwa zaciągom ich zapłacie tak wiele się im odliczyło, iakoby przysc miało z tego statysięcy donatiwy, gdy by bili w spolnym urodzonego Aleksandra Zborowskiego pułku przyszli na posługę i. k. mosci

должно ни выходить изъ того государства, ни отступать отъ предпріятія его величества до тѣхъ поръ, пока его величество и рѣчь-посполитая будутъ находить это нужнымъ, потому что не иначе можно кончить эти дѣла, такъ далеко двинутыя, какъ утвердивъ ихъ на прочномъ основаніи, такъ, чтобы государства его величества вполнѣ были удовлетворены въ отношеніи къ тому народу, а если дѣйствовать вяло, то придутъ въ разстройство и уплата войску, и выслуженныя награды его, и дѣла рѣчи-посполитой. Король отечески напоминаетъ, чтобы этого не было и вторично высказываетъ желаніе, чтобы рыцарство двинулось туда, куда укажетъ надобность и приказаніе его величества или тѣхъ, которымъ король это поручитъ, чтобы оно самымъ дѣломъ показало преданность королю и рѣчи-посполитой, оказывало полное повиновеніе своимъ вождямъ, какъ этого требуютъ его долгъ и слава, которая выростаетъ изъ дѣлъ. По именному повелѣнію его величества.

Ассекурація. Сигизмундъ III, Божіею милостію, король Польскій и великій князь Литовскій. Всѣмъ вообще и каждому въ особенности, кому вѣдать надлежитъ и на память будущимъ поколѣніямъ, объявляемъ, что мы, цѣня потери и издержки храбраго рыцарства, находящагося теперь подъ властію Усвятскаго старосты, Петра Сапѣги, которое прежде, подъ предводительствомъ разныхъ полковниковъ и ротмистровъ, вошло въ Московскую землю на имя называвшагося себя Димитріемъ, а теперь, въ настоящей войнѣ, несетъ издержки и посвящаетъ свои труды на службу и пользу отечества и обѣщаетъ до конца быть подъ нашими знаменами, завѣряемъ его нашимъ словомъ и обѣщаемъ за себя и за нашего сына, что, какъ только Богъ дастъ намъ сѣсть на

---

y oyczystą, ani tez wychodząc z tego panstwa, ani krola i. m. impressy odbiegac maią, poki i. k. mosci y rzeczypospolitey potrzeba tego będzie baczyła, gdyz tak daleko raczęte y wprowadzone rzeczy nie mogą, ieno na fundamencie takim stanąc, ktory by we wszystkiem panstwa i. k. mosci z tym narodem uzyczył doskonale, a płochym zasię postępkiem iakim y płaca ich y zasługi y sprawy rzeczypospolitej pomieszac by się nie lada iako musiały. O co iako i. k. mosc oycowsko napominac raczy, tak y o to powtore zząda, aby tamto rycerstwo, gdzie potrzeba ukaze y rozkazanie i. k. mosci, aby (abo?) tych, ktorym i. k. mosc poruczy, nastąpiło, rzeczą samą powolnosc swoię i. k. mosci y rzeczypospolitej oswiadczało y posłuszenstwo wodzom swym cale oddawało, iako y powinnosc ich (y?) sławą samą (sława sama?), ktora dziełem roscie, miec chce. Na własne rozkazanie i. k. m.

Assecuratia. Zygmunt III, z Bozey łaski, krol Pol. wiel. x. Littewski. Wszem w obec y kozdemu z osobna, komu by to wiedziec nalezało, y w potomne czasy dla pamiątki oznaymuiemy, ze my, maiąc wzgląd na utraty y koszty odwaznego rycerstwa, pod władzą na ten czas urodzonego pana Piotra Sapiehi, starosty Uswiadzkiego naszego, będącego, ktore przedtym pod sprawą roznych pułkownikow y rotmistrzow w ziemię Moskiewską na imie tego, ktory się mianował Dmitrem zządą sławy y dzielnosci rycerskiey zaszedszy, przez te czasy oswiadczali, poniewaz do oyczystey posługi w pozytek pospolity na expeditią koszty y prace

московскомъ престолѣ, будемъ стараться, какъ бы ему было уплачено изъ московской казны выслуженное имъ по давнимъ, военнымъ обычаямъ жалованіе, т. е. считая за каждую четверть гусару по 30 злотыхъ на лошадь, пятигорцу по 25, казаку по 20. Кромѣ того, согласно обѣщанію, данному уже нами черезъ пословъ въ нашемъ отвѣтѣ войску, обѣщаемъ тогда заплатить войску и за прежнія двѣ четверти; а если бы этого какимъ-либо образомъ не случилось, если бы черезъ полтора года по [нашемъ] вступленіи на [московскій] престолъ, мы не уплатили войску жалованья, въ такомъ случаѣ дозволяемъ войску добывать себѣ эту уплату въ Сѣверской и Рязанской земляхъ, въ которыя ему позволительно въѣхать и владѣть въ нихъ всѣми крѣпостями и принадлежащими этимъ областямъ уѣздами, и пользоваться ихъ доходами до тѣхъ поръ, пока не получитъ себѣ полной уплаты жалованья, сообразно состоянію каждаго военнаго, какъ договорились объ этомъ съ нами послы отъ войска, въ чемъ обѣщаемъ не дѣлать ему никакого затрудненія, никакого препятствія; впрочемъ, черезъ все это время войско не должно пустошить земли, грабить церквей, жечь деревень, мучить крестьянъ. Во исполненіе всего этого и согласно съ тѣмъ, какъ мы договорились съ послами отъ войска, даемъ ему эту нашу ассекурацію и все это утверждаемъ нашею собственноручною подписью и печатями нашихъ государствъ. Дано изъ Смоленска, 27 марта, 1611 года, царствованія нашего польскаго XXVI, а шведскаго XVI. Король Сигизмундъ.

Того же года 22 апрѣля. Для выслушанія этого отвѣта и ассекураціи собрано было генеральное коло,

---

swe odwazaią y pod chorągwiami naszemi konczyc obiecuią, przeto ich (im?) słowem naszym, y za się, y za syna naszego obiecuiemy, ze się starac będziemy, iakoby zasłuzony zołd ich, to iest, rachuiąc na kazdą cwierc usarzowi na kon po zł. 30, petihorcowi po zł. 25, kozakowi po zł. 20 spełna kazdego według słuzby ich dawnych, woiennych zwyczaiow z skarbu Moskiewskiego, skoro nam p. Bog da na stolicy Moskiewskiey usiesc, wcale doydzie, a do tego dawne cwierci dwie, ktoresmy im w responsie naszym przez posły ich obiecali, uiscic przy tey zapłacie obiecuiemy. A iesliby do tego z iakiey miary przysc nam niemiało, abysmy po usiędzeniu na stolicy zapłaty im wydac niemogli w pułtora roka, tedy my dopuszczamy w ziemi Siewierskiey y Brzezowskiey (Rzezanskiey?) zapłaty swey dochodzic, ktorą im dobrowolnie ze wszystkiemi zamkami y uiazdami, do tych panstw nalezącymi, y z prowentami ich wiachac y uzywac będzie wolno tak długo, az skuteczna wszystkiemu woysku, według conditiey kazdego, zapłata, iako posłowie ich z nami umowili, doydzie, w czym im zadney trudnosci y przeszkody czynic obiecuiemy; iednakze pustoszenie ziemie, łupienia cerkwi, palenia derewni, mordowania poddanych przez ten czas tak się zachowac maią, czemu wszystkiemu dogadzaiąc, tę assecuratią naszę, podług umowy posłow ich z nami, daięmy y to wszystko podpisem ręki naszey y pieczęciami panstw naszych utwierdzamy. Datt. z Smolenska 27 marca anno 1611, panowania naszego polskiego XXVI, a szwedzkiego XVII roku. Sigismundus rex.

Tegoz roku 22 aprilis. Na ten czas (zaś?

которое передало это дѣло для надлежащаго обсужденія и рѣшенія въ частныя кола. Послѣ частныхъ колъ всѣ съѣхались 26 апрѣля въ генеральное коло, на которомъ всѣ согласились вступить въ службу его величества и сейчасъ же двинуться къ Жиздрѣ, лежащей подъ Козельскомъ.

Того же года 30 апрѣля, войско начало стягиваться въ лагерь въ Каменкѣ подъ Козельскомъ.

Того же года 8 мая, войско, получивъ извѣстіе, что наши въ Москвѣ осаждены Ляпуновымъ, приготовилось къ походу и двинулось къ Москвѣ. Оно хотѣло было сначала послать къ королю [объявить, что идетъ въ походъ, но потомъ рѣшилось идти къ Москвѣ], не въ силу найма на бумагѣ, который не заключалъ въ себѣ ничего надежнаго, но для славы своей и своего отечества, а также для того, чтобы спасти свою братью. Въ то время, въ теченіе нѣсколькихъ недѣль были столь великіе холода, что отъ нихъ умирали служки на остановкахъ и въ походѣ.

Того же года 12 мая, войско на походѣ было въ Мѣсчовскѣ. Нѣкоторые военные не хотѣли посылать къ королю [извѣстія, что они идутъ въ походъ]. При разногласіи по этому дѣлу, такъ и не послали пословъ къ вящшей своей невыгодѣ.

Того же года 20 мая, когда войско имѣло стоянку подъ Медынью, пріѣхали къ нему послы отъ Трубецкаго, Ляпунова и Заруцкаго съ предложеніемъ, чтобы войско вошло съ ними въ какое-либо соглашеніе, а когда эти послы были задержаны, то князь Шаховской прислалъ 27 мая письма отъ Ляпунова съ объявленіемъ, что онъ опять посылаетъ къ войску бояръ съ полномочіемъ устроить соглашеніе, и проситъ сказать, когда и куда эти бояре могли бы

---

respons krola i. m. y assecuratią koło generalne do wysłuchania było, ktorego do koł priwatnych dla namow statecznych y samey resolutiey dołozyli (odłozyli?); z priwatnych tedy koł 26 aprilis wszyscy się do koła generalnego ziechali, gdzie się złozyli wszyscy na słuzbę i. k. mosci y ruszenie zaraz namowili na Zyzdrę pod Kozielskiem.

Tegoz roku 30 aprilis, woysko się poczęło do obozu zciągac na Kamionce pod Kozielskiem.

Tegoz roku 8 maij, woysko się zporządziwszy, ruszyło pod Moskwę, maiąc wiadomosc, ze naszi w Moskwie w oblęzeniu od Lepunowa. Az do krola i. m. posłac miało, nie względem papierowego zaciągu, w ktorym nic niemasz pewnego, ale dla sławy swoiey y oyczystey, tak tez dla wyratowania braci swey pod Moskwę się ruszyli, a wtenczas przez kilka niedziel tak wielkie były mrozy, yz chłopięta umierali od niego, tak na stanowiskach, iako y w ciągnieniu.

Togoz roku 12 may, gdy było woysko w ciągnieniu w Mieszczewsku, a wysłac się im do krola i. m. nie zdało niektorym, y tak w tey niezgodzie posłow nie posłali ku swey szkodzie większey.

Tegoz roku 20 may, gdy woysko pod Medynią stanowiskiem stało, posłowie Trubeckiego, Lepunowa y od p. Zarudzkiego przyiechali, prosząc, aby woysko do compositiey iakiey z nimi przysc mogło; a gdy posłowie ci byli zatrzymani, przysłał znowu k. Hrehory Szachowski 27 maij listy od Lepunowa, oznaymuiąc, yz posyła boiar do woyska, daiąc im plenariam facultatem do compositiey, a prosząc, na ktoryby czas y gdzie ci boiarowie przyiachac mieli do woyska, ktorych

пріѣхать къ войску. Данъ отвѣтъ, чтобы ждали пріѣзда г. гетмана Сапѣги, безъ котораго намъ не слѣдуетъ ни начинать что-либо, ни вступать съ непріятелемъ въ какіе-либо переговоры.

Того же года 1 іюня, войско изъ-подъ Можайска отправило пословъ къ столичному рыцарству съ заявленіемъ, чтобы берегли казну, не разбирали всего, чтобы изъ нея было чѣмъ заплатить и ему за двѣ четверти, какъ назначилъ ему король.

Того же года 7 іюня, одинъ изъ этихъ пословъ возвратился къ войску и принесъ отвѣтъ, что тѣ не имѣютъ права распоряжаться казной, что если прикажетъ король, то и мы можемъ брать изъ нея деньги. Въ томъ же отвѣтѣ они просятъ поспѣшить походомъ, чтобы уничтожить Ляпунова.

Того же дня 7 іюня, пріѣхалъ къ войску отъ короля г. Сапѣга.

Того же года 12 іюня, войско выступило изъ-подъ Можайска къ Москвѣ и послало къ рыцарству въ Москву г. Пузелевскаго, чтобы тамъ безъ насъ не разбирали денегъ, такъ какъ намъ назначены королемъ деньги за двѣ четверти, но чтобы намъ всѣмъ вмѣстѣ взять ихъ, сколько достанетъ на [все] войско.

Того же года 13 іюня, Польскій король, Сигизмундъ третій взялъ штурмомъ Смоленскъ, который осаждалъ два года.

Того же года 17 іюня, войско пришло къ Москвѣ и стало въ мили отъ нея. Оно не хотѣло ничего дѣлать и требовало, чтобы прежде выдали ему изъ казны деньги за двѣ четверти, какъ сказано въ отвѣтной грамотѣ короля. На это оно получило изъ Москвы отвѣтъ, что нечего дать,—въ казнѣ нѣтъ денегъ. Уже послѣ многихъ споровъ г. Гонсѣв-

---

odprawiono, aby czekali do przyiazdu pana Sapiezynskiego, iako hetmana, bez ktorego niegodzi się nam nic poczynac, ani tez z nieprzyiacielem bez niego w iakie tractaty zachodzic.

Tegoz roku 1 iunij, woysko posły swe z pod Mozayska do stołecznego rycerstwa wyprawiło, oznaymuiąc im, aby mieli respect na skarb, nie ogałacaiąc wszystkiego, aby im tez mogło bydz z niego zapłacono cwierci 2, iako od krola i. m. maią sobie dane.

Tegoz roku 7 iunij, z posłow tych ieden się wrocił do woyska, ktory respons przyniosł, iz oni władze niemaią nad skarbem; rozkaze-li krol i. m. dac, wolno brac z niego, iako y nam, y w tym ze responsie proszą, aby się pospieszyli do znoszenia Lepunowa.

Tegoz dnia iunij, p. Sapieha od krola i. m. przyiachał do woyska.

Tegoz roku 12 iunij, woysko się ruszyło z pod Mozayska pod Moskwę, a p. Puzelewskiego posłało do Moskwy do rycerstwa, aby pieniędzy bez nas niebrali, gdyz mamy tak 2 cwierci od krola i. m., ale zebysmy zaiedno brali, po czemu by mogło wystarczyc na woysko.

Tegoz roku 13 iunij, Sigismundus III, krol Polski wziął Smolensk przez szturm, pod ktorym lezał dwie lecie.

Tegoz roku 17 iunij, woysko pod Moskwy (Moskwę?) przyszło y stanęło w mili od niey, gdzie się domagąli pierwiey, niechcąc nic robic, pieniędzy ża 2 cwierci z skarbu, według responsu i. k. mosci, na co respons z Moskwy otrzymali, yz z skarbu

скій обѣщалъ выдать вещами 400,000 [злотыхъ?].

Того же года 26 іюня, Ляпуновъ опять прислалъ для переговоровъ Θеодора Плещеева, Нехорошаго, Лопухина и Сильвестра Толстаго. Онъ соглашался уплатить войску все жалованье, если оно согласится дѣйствовать съ нимъ за одно и избрать другого царя вмѣсто королевича, котораго русскіе не хотятъ имѣть царемъ. Ихъ отправили того же мѣсяца 28 числа, съ тѣмъ, чтобы русскіе, разъ принесши присягу королевичу, держали ее до конца, чтобы разъѣхались по домамъ, дали продовольствія войску и сейчасъ же обдумали, какъ бы уплатить ему деньги за четверть.

Того же года, войско ближе подошло къ Москвѣ и расположилось лагеремъ у Пречистой Донской.

Того же года 3 іюля, нѣкоторые наши пахолики выѣхали изъ лагеря, устроили гарцы съ русскими и подвели ихъ къ лагерю. Все [наше] войско сейчасъ же вышло въ поле, сдержало русскихъ у городка, который приходился противъ нашего лагеря, вогнало ихъ въ рѣку Москву, напало на пѣхоту, которая въ немаломъ числѣ была въ засадѣ во рвахъ и поразила ее. Остатокъ русскихъ едва спасся въ городкѣ, но и его наши добыли бы, если бы во-время прибыла изъ крѣпости пѣхота.

Того же года 8 іюля, умерла жена царя Ивана Васильевича, бывшая монахиней.

Того же года [и мѣсяца] 10 числа, наши имѣли счастливую стычку съ русскими подъ городкомъ.

Того же года 11 іюля, войско изъ-подъ Донского Пречистенскаго монастыря передвинулось на другое мѣсто и расположилось лагеремъ на другой сторонѣ рѣки Москвы у Тверскихъ воротъ.

---

niemamy co dac, niestało; tylko po długich alterċatiach obiecał dac fantami p. Gosiewski 400,000.

Tegoz roku 26 iunij, Lepunow znowu z tractatami przysłał posłow do woyska Fiedora Pleszczeiowa, Niechoroszego, Lepuchina, Sylwestra Tołstego, postępuiąc woyskowi zapłatę wszystkę, aby z nimi iedno rozumieli y inszego cara obrali, krolewica niechcąc, ktorych odprawiono tegoz miesiąca 28 z tym, aby iako przysięgli krolewiczowi raz, tak y do konca wiary swey aby dotrzymali, sami się do domow swych roziechali, karm na woysko dali y pieniądze zaraz za cwierc obmyslili. Tegoz roku woysko blizey się ku Moskwie podemknęło, połozywszy się obozem u Przeczystey Dunskiey.

Tegoz roku 3 iulij, pacholikow naszegoz woyska, ile wypadło ochotnika z obozu, zwiedli harce z Moskwą, ktorzy ich pod oboz przywiedli. Woysko wszystko w pole zaraz wyszedszy, Moskwę sparli za grodem, ktory był przeciwko obozowi naszemu, w rzekę Moskwę; piechotę niemałą, ktora była w rowach zasadzona, naparszy, zbili, a ostatek ledwie się w grodzie zatrzymali, ktorego by iuz byli dostali, by była piechota z zamku w czas przyszła.

Tegoz roku 8 iulij, cara Iwana Wasilewicza zona, ktora była czernicą, umarła.

Tegoz roku 10 dnia, utarczkę z Moskwą pod grodkiem naszi szczęsliwą mieli.

Tegoz roku 11 iulij, z tego mieysca od Przeczystey Dunskiey ruszyło się woysko na insze mieysce y położyło się obozem na drugiey stronie rzeki Moskwy pod Twierską bramą.

Того же года 12 іюля, войско имѣло стычку съ русскими, которыхъ вогнало въ самые ихъ таборы.

Того же года 14 іюля. Такъ какъ въ столицѣ и въ [нашемъ] войскѣ не доставало продовольствія, то г. Сапѣга съ своимъ войскомъ, съ которымъ и изъ столицы выслано было нѣсколько ротъ съ пахоликами, отправился добывать продовольствіе къ Переяславлю. На первомъ ночлегѣ пришлось ему стать лагеремъ у Братовщины, гдѣ у русскихъ былъ городокъ, въ которомъ они укрѣпились и засѣли. Этого городка нельзя было оставлять позади себя, поэтому [наши] принуждены были добывать его и, добывъ, сожгли до тла, а людей, бывшихъ въ немъ, изрубили.

Того же года 16 іюля, [наше] войско пришло къ Александровской слободѣ. Ею овладѣлъ было на сторону Москвы Просовецкій, но когда онъ замѣтилъ приближеніе нашего войска, то бросилъ слободу и бѣжалъ въ Переяславль, такъ какъ боялся, чтобы Сапѣга не овладѣлъ имъ прежде его. Наши напали на Александрову слободу, добыли русскихъ въ окопахъ и перебили ихъ. Остатки ихъ—мужики и дѣвки бросились въ башню и заперлись въ ней. Въ эту башню былъ ходъ по витой лѣстницѣ и то [къ ней нужно было проходить] черезъ очень малую дверь, поэтому трудно было добыть ихъ скоро. Они сдались уже 18 числа того же мѣсяца, когда внизу разложили большой огонь и начали дѣлать изъ изгороди лѣса, чтобы добраться до оконъ, и когда запершіеся почувствовали недостатокъ въ водѣ.

Того же дня, т. е. 18 числа, Сапѣга пришелъ съ войскомъ къ Переяславлю, въ которомъ уже находился Просовецкій, который не хотѣлъ дать сраженія въ полѣ, а сталъ у крѣпостнаго палисадника и когда переднія [наши] роты начали биться съ нимъ, то онъ сталъ входить въ

Tegoz roku 12 iulij, utarczkę mieli z Moskwą, wpieraiąc ich az w tabory.

Tegoz roku 14 iulij. Jz zywnosci tak w stolicy, iako y woysku nie dostawało, przeto p. Sapieha z woyskiem swym,—y z stolicy tez rot kilka z pachołkami wysłano,—szedł dla dostania zywnosci pod Peresław; na pierwszym tedy noclegu przyszło się obozem stanowic woysku pod Bratorzynem, gdzie Moskwa grodek miała y w nim się obwarowawszy siadła, ktorego yz w tył trudno ostawiac, dobywac go musieli, ktorego dobywszy, do gruntu spalili, wysiekszy w nim ludzie.

Tegoz roku 16 iulij, przyszło woysko pod Alexandrową słobodę, w ktorey naprzod Prosowiecki od Moskwy z ludzmi osiadł, ale postrzegszy woysko nasze, porzuciwszy słobodę, biezał do Peresławia, boiąc się, aby p. Sapieha wprzody nieubiezał, a tak naszi, napadszy na Alexandrową słobodę, w okopie Moskwy dobywszy, wysiekli, a ostatek się chłopstwa y niewiast na wiezę wpadszy, zawarło, na ktorą był wschod kręcony y to y maluczką fortą, przeto trudno ich było tak prętko dobyc az ledwo (tegoz miesiąca 18 dnia), gdy zdołu ognie, ktore wielkie były złozone, y (z?) sztakiet, aby rysztowanie do okien wielkie robic, poczęto, do tego wody niemieli, zdac się musieli.

Tegoz dnia 18, p. Sapieha z woyskiem pod Peresław, w ktorym iuz był Prosowiecki, przyszedł; bitwy niechciał dac w polu, iedno pod parkanem zamkowym stał, z ktorym gdy się roty przednie potkały, do zamku ustępowac począł, y gdy posileczne roty

крѣпость; когда же стали наступать вспомогательныя роты, то онъ совсѣмъ ушелъ въ крѣпость, потому что русскіе уже приходили въ смятеніе и начали было уходить въ судахъ на озеро.

Того же года 20 іюля. Войско настойчиво стало требовать, чтобы взять крѣпость штурмомъ. Сапѣга не дозволялъ ему этого; но, видя, что не можетъ сдержать его, послѣ многихъ настойчивыхъ требованій, дозволилъ. И такъ, вышеупомянутаго числа, почти въ полдень, все войско, оставивъ лишь для стражи нѣкоторыя конныя роты, бодро пошло на приступъ; но такъ какъ мѣстность была укрѣпленная, притомъ русскіе хорошо приготовились, у нихъ прошелъ страхъ и днемъ они хорошо видѣли, кто куда направляется, то легко отразили нашихъ отъ палисадника. При этомъ приступѣ сильно былъ израненъ ротмистръ Мартинъ Дембинскій, который и умеръ на четвертый день.

Того же мѣсяца, 26 дня. Часть войска, стоявшаго лагеремъ у крѣпости, отправилась незамѣтно съ пахоликами за продовольствіемъ. Прасовецкій, получивъ объ этомъ извѣстіе и улучивъ удобное время, именно, въ полдень, когда одни изъ нашихъ спали, а другіе вышли на прогулку къ озерамъ, которыхъ тамъ много, сдѣлалъ вылазку изъ крѣпости на лагерь, но Богъ не далъ русскимъ достаточно храбрости и рѣшимости; они не сильно нападали на лагерь; наши скоро выстроились и живо отразили ихъ и вогнали въ крѣпость.

Въ то время, когда Сапѣга находился съ войскомъ у Переяславля, Ляпуновъ занялъ всѣ стѣны Бѣлаго города, выбивши нѣмцевъ съ Мѣхицкихъ [Никитскихъ?] воротъ, а пѣхоту [нашу] съ Алексѣевской башни, и такимъ образомъ со всѣхъ сторонъ осадилъ нашихъ въ столицѣ. Подѣлавъ рогат-

---

nastąpiły, ktore opodal były, wiachał na nim do zamku, gdyz się iuz byli ztrwozyli y na iezioro w sudnach uciekac poczęli.

Tegoz roku 20 iulij, naparłosię woysko do szturmu koniecznie do zamku, czego nie mogąc onemu p. Sapieha bronic iuz daley, gdyz tego niepozwalał, za częstym tedy usiłowanieḿ pozwolił, a tak tego dnia prawie w południe, wszystko rycerstwo ochotnie, drugie roty konno dla strazy ostawiwszy, do szturmu poszli, ale yz y mieysce warowne było, do tego się przygotowali dobrze, bo iuz ich strach ominął, a wednie upatrzył skąd kto idzie, łacno od parkanu odbili, w ktorym szturmie (był ranion?) p. Marcin Dębinski rotmistrz, ktory od wielkiego posieczenia czwartego dnia umarł.

Tegoz miesiąca 26 dnia, gdy woysko pod zamkiem lezało obozem, wysłali czatą większą częsc woyska z pacholikami dla zywnosci. Maiąc o tym wiadomosc Prosowiecki, upatrzywszy czas prawie w południe, gdy iedni spali, drudzy się nad stawy, ktorych tam wiele było, dla przechadzki wyszli, wypadł z zamku z gotową sprawą nad oboz, ale iz im p. Bog z to serca niedał y resolutiey, nie tak barzo na oboz nacierali, za czym naszi prętko do sprawy przyszedszy, snadnie ich y odparli y w zamek wpędzili.

Tym czasem, gdy p. Sapieha z woyskiem był pod Peresławem, Lepunow wszystkie mury Białe opanował, wyparszy niemcow z Mięchickiey bramy, a piechotę z baszty Olexieiowskiey, y tak zewsząd na stolicy naszych obległ,

ки, гдѣ не было стѣнъ, городки и шанцы, не давалъ нашимъ и показаться изъ-за стѣнъ. Сейчасъ же, какъ были заняты стѣны Бѣлаго города, донскіе казаки, бывшіе подъ начальствомъ Заруцкаго, разсердились на Ляпунова за то, что онъ не дозволялъ имъ разбивать людей и пустошить земли, а приказалъ по всѣмъ крѣпостямъ ловить такихъ своевольниковъ, вѣшать и сажать въ тюрьму. Они взбунтовались, приказали ему явиться въ кругъ и такъ какъ ихъ было больше, чѣмъ бояръ, то убили его, въ чемъ и Заруцкій былъ виноватъ. Заруцкій, желая показать русскимъ свою вѣрность, задумалъ добывать Дѣвичій монастырь, въ которомъ утвердились наши, чтобы оберегать дорогу въ Можайскъ и въ Польшу. Онъ послалъ войско на приступъ и добывалъ его день и ночь, и когда не могъ его взять, то оставивъ лишь часть войска для охраненія стѣнъ Бѣлаго города, остальное силою выбылъ изъ табора и съ этою большею силою сталъ брать его приступомъ. Наши долго отбивались, но когда у нихъ не стало пороху, должны были сдаться. Заруцкій далъ присягу, что сохранитъ имъ жизнь, но присяга эта не была сдержана, когда русскихъ впустили въ монастырь. Они почти всѣхъ изрубили, а оставшихся въ живыхъ разослали по крѣпостямъ и приказали посадить въ тюрьмы; только нѣсколькихъ оставили въ таборѣ для обмѣна.

Того же года 6 августа, Сапѣга, добывъ продовольствіе, сталъ высылать изъ своего обоза отряды для развѣдыванія и затѣмъ двинулся изъ-подъ Перемышля [Переяславля?] къ Москвѣ.

Того же года 14 августа, Сапѣга пришелъ съ войскомъ къ Москвѣ. Оставивъ обозъ у Тверскихъ воротъ,

---

poczyniwszy zaręki, skąd murow niebyło, grodki y szance, z murow wychylic się niedał. Kozacy Dunscy, ktory byli pod sprawą Zarudzkiego, zwasniwszy się na Lepunowa, zaraz po osiądzeniu tych murow, yz im niedopuszczał rozbiiac y pustoszyc ziemię, ale takich swawolnych kazał wszędzie po zamkach łapac, wieszac y do turmy wsadzac, a tak zbuntowawszy się, bo oni naywięcey rządzili, ze ich większa kupa była, niz boiar, kazawszy mu do koła swego przysc, tamze go zabili, do czego się był y Zarudzki przyłozył. Zarudzki, chcąc się Moskwie wiernoscią swą przysłuzyc, umyslił dobywac Dziewiczego monastyra, na ktorym naszi byli dla goscinca Mozayskiego y do Polski osadzeni, do ktorego puscił szturm, dobywaiąc dzien y noc, a gdy tą razą wziąsc nie mogł, znowu wszystkich z taboru na głowę wybiwszy, tylko Białe mury osadziwszy, potęgą wielką do niego szturmował, ktoremu się naszi długo bronili, lecz gdy prochu niestało, poddac się musieli, ktorych za przysięgą wziąwszy, przy zdrowiu ich zachowac miał, ale gdy Moskwę do monastyra puscili, przysięgi im nie strzymano, wszystkich niemal wycięto, a tych, ktorzy zywi zostali, po zamkach rozesławszy, do turmy posadzac kazano, ostawiwszy kilku w taborze dla zamiany.

Tegoz roku 6 augusta, p. Sapieha, sposobiwszy zywnosci, czatami wysyłał z obozu swego, ruszył się od Przemysla do Moskwy.

Tegoz roku 14 augusta, p. Sapieha z woyskiem do Moskwy przyszedł. Połozywszy oboz na Twiersku, sam na tabory Moskiew-

самъ съ войскомъ ударилъ на русскіе таборы съ цѣлію овладѣть частью Бѣлаго города и доставить своимъ продовольствіе. Онъ сильно ударилъ со стороны Яузы, гдѣ былъ лагерь Заруцкаго и Трубецкаго и часто вгонялъ русскихъ въ таборы, и когда въ нихъ вошли всѣ русскіе, а наши осажденные сдѣлали противъ нихъ сильную вылазку, то Сапѣга послалъ часть своего войска съ ротами и пахоликами изъ столицы, бывшими съ нимъ на фуражировкѣ, въ тылъ русскимъ съ другой стороны Дѣвичьяго монастыря къ Чертовымъ [Чертольскимъ] воротамъ, гдѣ русскіе менѣе боялись нападенія и не ожидали его. Наши согнали русскихъ со стѣнъ, ворвались въ Бѣлый городъ черезъ проломы въ стѣнѣ, разломали задѣланныя ворота и овладѣли Бѣлымъ городомъ, который русскіе заняли было въ отсутствіе Сапѣги.

Того же года 15 августа, Сапѣга расположился лагеремъ надъ рѣкой Неглинной у Краснаго села, напротивъ русскаго стана и доставилъ продовольствіе въ Москву,— имѣя свободный въѣздъ въ нее и выѣздъ.

Того же года 30 августа, Сапѣга по недостатку воды перенесъ лагерь съ Неглинной къ рѣкѣ Москвѣ со стороны Дѣвичьяго монастыря.

Того же года 4 сентября, рыцарство изъ столичной крѣпости сдѣлало сильную вылазку. Войско Сапѣги тоже охотно пошло и ударило на русскіе таборы. Здѣсь наши разрушили русскимъ каменную башню и зажгли нѣсколько хижинъ у ихъ лагеря.

Того же года съ 14 на 15 сентября, въ 4 часу ночи умеръ подъ Москвой Сапѣга. Онъ двѣ недѣли болѣлъ и еще во время болѣзни поручилъ начальствованіе г. Будилѣ.

Того же года 17 сентября, прі-

---

skie woyskiem nastąpił, usiłuiąc, aby mogł co murow Białych odciąc, a swoim zywnosci co dodac, a tak z iedney strony nad Iazwą, gdzie oboz samego Zarudzkiego y Trubeckiego był, potęznie następował, wpieraiąc Moskwę często w tabory, do ktorych gdy się wszyscy obrocili, naszi tez oblęzency z zamku na Moskwę wycieczkę potęzną uczynili, posłał p. Sapieha częsc woyska swego z rotami y pacholikami stolicznemi, ktorzy z nim na czacie dla zywnosci byli, w tył Moskwie z drugiey strony od Dziewiczego monastyra w Czartowską bramę, gdzie się mniey obawiała y niespodziewała Moskwa; tamtędy Moskwę z murow sparszy, dziurami się do murow włamali, potym bramy, ktore były nafasowane, wyłamali y znowu Białe mury wzięli, ktore była Moskwa w niebytnosci p. Sapiezyney opanowała.

Tegoz roku 15 augusta, p. Sapieha stanął obozem swym nad rzeką Neglinną u Krasnego sioła tuz przeciwko obozowi Moskiewskiemu y zywnosci do Moskwy dodał, maiąc do niey wiazd y wyiazd wolny.

Tegoz roku 30 augusta, p. Sapieha ruszył się obozem od Neglinney dla niedostatkow wody y połozył się obozem od Dziewiczego monastyra nad rzeką Moskwą.

Tegoz roku 4 7-bra, z zamku stołeczne rycerstwo wycieczkę potęzną uczyniło, woysko tez p. Sapiezyne, ochocze będąc, na tabory Moskiewskie uderzyło, gdzie starszy Moskwie basztę murowaną, z kilkunastą chałup pod obozem zapalili.

Tegoz roku 14 7-bra dnia na dzien 15, p. Sapieha w Moskwie, w ktorey przedtym niedziel 2 chorzał, godziny 4 w noc umarł.

ѣхалъ отъ его величества г. Пачановскій, котораго войско отправило къ королю 13 іюля, и привезъ такой отвѣтъ.

Отвѣтъ посламъ полка Усвятскаго старосты [Сапѣги] **Станиславу Пачановскому и Яну Зарембѣ, данный отъ имени его королевскаго величества по ихъ просьбѣ въ Вильнѣ, 20 августа 1611 года.** Его королевское величество всегда былъ увѣренъ въ вѣрности и преданности, которыя рыцарство неоднократно заявляло на словахъ его величеству, но рыцарству слѣдовало бы доказать это самыми дѣлами, какъ это не разъ доказывали люди этого народа, когда прежде брались за эти дѣла. Хотя во всѣ эти времена разными переговорами то съ гетманомъ его величества, то съ самимъ его величествомъ замедлялся призывъ этого полка на службу отечества, но его величеству пріятно было недавнее рвеніе рыцарства, съ которымъ оно, какъ сообщилъ его величеству шляхетный Яниковскій, устремилось на помощь къ стѣсненнымъ своимъ братьямъ и на службу его величеству, и это рвеніе не только было пріятно его величеству, но и внушало полную увѣренность, что съ нападеніемъ этого полка отвалится у той столицы послѣдній камень претыканія и тѣ измѣнники не будутъ усиливаться, а напротивъ будутъ уничтожены, потому что они тамъ стояли не только безъ надлежащей осторожности, но и при крайнемъ недостаткѣ продовольствія. Какъ случилось, что рыцарство вмѣсто того, чтобы совершить доблестное дѣло, къ которому его величество призывалъ его призывными грамотами, полученными имъ, вступило въ какіе-то переговоры съ непріятелемъ, его величество не знаетъ и не можетъ понять. Ему только приходится со-

---

poruczywszy na swym mieyscu starszenstwo, gdy ieszcze chorzał, p. Budziłowi.

Tegoz roku 17 7-bra, pan Paczanowski od krola i. m. z takim responsem przyiachał, ktory był od woyska posłany do krola i. m. die 13 iulij.

Respons pp. posłom pułku p. starosty Uswiadzkiego Stanisławowi Paczanowskiemu, Janowi Zarębie imieniem krola i. m. na ich instructią dany w Wilnie, dnia 20 augusta anno 1611. Częste wiary y zyczliwosci tamtego rycerstwa niewaiąc ofiarowane (ofiarowanie?), pewien tego i. k. mosc zawsze bydz raczył, ale na samey rzeczy dzieło rąk swych połozyc mieli, iako nie po ieden raz przy owych pierwszych, za ktoremi (ktore?) się brali nie raz tego narodu ludzie, pokazowali, y lubo po te wszystkie czasy roznym tractowaniem to z hetmanem i. k. mosci, to z i. k. moscią samym czas sie odwłoczył tego pułku w oyczystą posługę zaciagu, miła to iednak i. k. mosci ochota była ta poslednieysz(a), ktora, iako dał urodzony Janikowski i. k. mosci, porwalisie na posiłek scisnioney braci swey y w posługę i. k. mosci, a nie tylko miła była i. k. mosci, ale y całe spodziewanie czyniła, ze za nastapieniem pułku tego ostateczny pien sie trudnosci od tamtego stołecznego mieysca odwalic miał y ci zmiennicy nie krzepic, ale zniesc sie mogli, gdy iuz nie tylko płocho, ale w niedostatku ostatecznym siedzieli. Czem sie to stało, ze miasto rycerskiego dzieła, na ktore ich i. k. mosc przez te listy przypowiedne, ktore odebrali, wezwał, iakichsci tractatow z nieprzyiacielem uzywali, y dotąd i. k. mosc wiedziec nie raczy y nie moze; tego tylko załowac przychodzi, ze y oni

жалѣть, что вслѣдствіе этихъ переговоровъ, и само рыцарство посрамлено, и непріятель усилился, и братья рыцарства находятся въ столицѣ въ столь тяжкой осадѣ. Правда, нѣсколькими стычками съ непріятелемъ, предпринятыми для поданія помощи братьямъ, рыцарство показало храбрость, доказало любовь къ своимъ кровнымъ, но если бы это было сдѣлано прежде, то и само рыцарство понесло бы меньшій вредъ и дѣла имѣли бы бо̀льшій успѣхъ. Трудно полагаться на переговоры этого непріятеля и быть безпечнымъ. Онъ на сколько увертливъ въ крестномъ цѣлованіи, на столько же котаренъ въ своихъ поступкахъ, во всемъ наблюдая свои лишь выгоды; даже когда ему показываютъ найбольшее расположеніе, онъ и въ этомъ находитъ пищу для своей ничтожной злости, какъ это испытало само рыцарство. Поэтому тому полку придется сугубою храбростію въ борьбѣ съ этимъ непріятелемъ поправлять свою ошибку и обиду его величества, и возстановлять свою славу, которая твердо уже была утверждена. Что касается желаній рыцарства того полка, изложенныхъ въ инструкціи его пословъ и ими представленныхъ королю, то его величество, безъ сомнѣнія, желалъ бы сейчасъ же исполнить просьбы рыцарства и своею королевскою щедростью облегчить его нужды, но не таковы силы [нашего] отечества, чтобы за-разъ можно было удовлетворить всѣ нужды, что̀ и само рыцарство надлежащимъ образомъ можетъ знать, какъ родившееся въ той же рѣчи-посполитой. Его величество согласился вѣдь на все, что было сколько нибудь сообразно и что возможно было сдѣлать, а сверхъ возможнаго, что можетъ сдѣлать самый могущественный государь? Славное рыцарство должно бы имѣть въ виду, что

od nieprzyiaciela w takich tractatyach pogardzeni, y nieprzyiaciel sie zmocnił, y bracia ich na stolicy w tak cięszkim oblęzeniu. Wprawdziec tą kilką z nieprzyiacielskiemi pułkami iuz w posiłku braci swey w starciu oswiadczyli odwagę, pokazali, dali znak miłosci swey ku własney krwi swoiey, ale by się to pierwiey stało, y z mnieyszą szkodą swą y wiekszą rzeczy korzyscią padła, bo na tractaty tego nieprzyiaciela patrzac trudno, a spuszczac się na bezpeczne. Iako on iest sliski w skrętnym (wykrętny w?) całowaniu swym, tak fortelny w postępkach swych, sobie tylko wygadzaiąc, gdyz przy naywiększey powolnosci, subtelney złosci swey obrok daie, czego sami na oko doswiadczyli. Przyidzie tedy pułkowi tamtemu dla sławy swey y swego się nad tym nieprzyiacielem oszukania sowitą odwagą wetowac y i. k. mosci raz y swey sławy, ktora iuz na nogach stała, dzwigac. Co się dotyczeządosci ich, ktore krolowi i. m. posłowie pułku tamtego w instructiey przyniesli, zyczył tego i. k. mosc pewnie, aby wraz wiernego rycerstwa swego prozbom wygadzac mogł y niedostatkow szczodrobliwoscią swą panską dzwignął, ale siły oyczyzny ich nie są takie, krore by podołac wszystkiemu, w ieden czas wszystkiemu, mogły, co y sami (wszak się w tey rzeczypospolitej porodzili) znac bez pochyby mogą. Wszak na wszystko, co podobienstwo zniosło, co moznosc przemogła, i. k. mosc pozwolic raczył, at ultra posse naypotenznieyszy monarcha coz uczynic moze? bo na toz temu cnemu rycerstwu tey spolney rzeczypospolitej, ktorą w regiment i. k. mosci (Bog?) podał, patrzac potrzeba, ze y z własnym panem rzecz, y własney oyczyznie

имѣетъ дѣло съ своимъ собственнымъ государемъ и съ своимъ собственнымъ отечествомъ. Кому принесетъ пользу это увеличеніе отечества, кому придется пользоваться плодами этихъ заботъ? Для кого его величество принимаетъ на себя труды, заботы, издержки въ этой экспедиціи? Все это дѣлается въ угоду польскому и литовскому народу, отцамъ, братьямъ, роднымъ, вообще рыцарству, а въ особенности въ пользу потомства. Стыдно торговаться объ этомъ. Когда дѣла эти увѣнчаются успѣхомъ, всѣ выгоды отъ нихъ перейдутъ не въ чужія руки; не чужой народъ будетъ ими пользоваться. Все это пойдетъ въ пользу тѣхъ, чьимъ трудомъ, чьими издержками, чьею кровью это добыто. Поэтому его величество объявляетъ тому полку и его вождю, что какъ прежде, такъ и теперь, король не прочь оказать ему посильную помощь и избавить отъ затрудненій, насколько можетъ, но не можетъ удовлетворить несообразныхъ требованій. Человѣческая рука не можетъ взять что-либо тамъ, гдѣ ничего нѣтъ. Творить изъ ничего Богъ оставилъ только себѣ. Правда, не слѣдовало бы призывать на службу, когда нѣтъ достаточно денегъ; но развѣ больше имѣли средствъ тѣ [изъ предковъ рыцарства?], которые не ожидали себѣ большой награды и погибли, имѣя лишь обѣщаніе награды, да добрую память о себѣ. Для своего государя, для своего дорогого, страдающаго отечества, для своей славы имъ не трудно было вѣрить, ожидать и служить, а теперь [рыцарству] крайне трудно сдѣлать какое нибудь дѣло! Его королевское величество почиталъ бы великимъ для себя счастіемъ—помогать своимъ подданнымъ съ роскошною щедростью; великое было бы дѣло удовлетворить надлежащимъ образомъ всякую ну-

---

swey sprawa,a komu to rozszerzenie oyczyzny, komu korzysc tych fasolow gotuie, a dla czego i. k. mosc podeymuie trudy, kłopoty, koszty w tey expeditiey? Polskiemu y Litt. narodowi to g woli, oycom, braci, powinnym ich, im zgoła, a naywięcey potomnosci ich. Szkoda tedy targowac; az (a?) po wygraney nie w obce to ręce przydzie, postronny narod z tego cieszyc się niebędzie; wszystko to się im obroci, ktorych pracą, ktorych kosztem, ktorych to się krwią otrzymało. Tak się tedy i. k. mosc pułkowi tamtemu y wodzowi ich declarowac raczy, ze od podobnych posiłkow y ratunkow ich, iako niebył dotąd, nie będzie y potym; ale niepodobnych trudno pozwolic ma. Wziąc tam, gdzie niemasz, ręka ludzka nie moze Sam to Bog zostawił sobie z niczego co uczynic. Prawda, ze szkoda zaciągac, kiedy potęgi niemasz, ale azasz oni większe siły mięli, co tak wiele nie obiecawszy y z obietnicami y z pamięcią zginęli, a przecie wierzac, czekac, służyc było tamtym nie trudno dla samego y własnego pana swego, dla miłey, a zatrudnioney oyczyzny, dla sławy swey, (a?) dzis naytrudniey co uczynic! Wielkiez by to szczękie i. k. mosci było—szczodrobliwoscią swą iako nayhoyniey poddanuych swych dzwignąc; wielka by to ryma myslenia—kazdey potrzebie doskonale wygodzic; wielka radosc—y ządze swey, y prozbie rycerstwa swego zawsze y dosc uczynic; ale rzeczpospolita ich ani w tak opływaiących dostatkach osiadła, ani tak potęznie w skarby zamozna. Muszą się oycowie, stryiowie, bracia ich y i. k. mosc na to sam składac, czemby woysko posilic, a i. k. mosc za zwyczaiem y prawem oyczyzny ich isc musi. Oto y teraz, by iuz

жду; великая была бы королю радость, если бы онъ могъ исполнить и свое желаніе и просьбу рыцарства; но [къ сожалѣнію] рѣчь-посполитая рыцарства и не лежитъ въ странѣ, изобилующей достатками, и не обладаетъ богатою казною. Чтобы помочь войску, должны сложиться отцы его, дяди, братья и самъ король, и его величество долженъ въ этомъ дѣлѣ слѣдовать обычаямъ и законамъ отечества. Поэтому и теперь, чтобы или положить конецъ этой экспедиціи, или получить для нея бо̀льшія средства, король созвалъ обычный, общій сеймъ, спѣшитъ пріѣхать на этотъ сеймъ и надѣется, что его вѣрные подданные не захотятъ отказаться отъ дѣла, столь счастливо начатаго, что они поддержатъ доброе желаніе своего государя и славу своихъ народовъ. И дѣйствительно, здѣсь въ великомъ княжествѣ Литовскомъ сеймики счастливо идутъ. [Средства, полученныя этимъ путемъ] куда обратитъ король, если не для поддержанія тѣхъ, которые держатся его предпріятія и желаютъ дальнѣйшаго его осуществленія, славы своихъ народовъ и общей пользы? На свои частныя нужды, конечно, король не употребитъ этихъ средствъ, когда и во все время призыва на службу [въ этотъ походъ] король ни на что другое не смотрѣлъ, какъ только на рѣчь-посполитую и ея пользы. Себѣ король желаетъ оставить лишь благодарность и вѣчное воспоминаніе. Но его величество отечески заявляетъ рыцарству желаніе, чтобы оно, бросивъ всякое колебаніе, ради общаго блага, взялось за рыцарскія сабли [и пошло] противъ тѣхъ измѣнниковъ. Касательно того, что его величество по желанію рыцарства, заявленному черезъ шляхетнаго Матвѣя Яниковскаго, пожаловалъ, вторично пишутся гра-

abo koniec tey expeditiey uczynic, abo na większe posiłki się zdobyc, seym walny, zwykły złozyc raczył, a nan się pospiesza, maiąc nadzieię, ze tak szczęsliwie zaczętey sprawy wierni i. k. mosci poddani nieodbiezą, spodziewaiąc się, ze znacznie ochoty pana swego y sławy narodow swych powetuią, iakoz iuz tu się w w. x. Litewskim szczęsliwie seymiki odprawuią, a gdziesz to i. k. mosc obracac będzie, ieno na tych, co w tey iego imprezie (stoią?) y przedsięwzięcia iego dalszego y sławy narodow swych y spolnego (żądaią?) będzie dzwigac. Pozytku na priwaty swoie, pewna rzecz, ze tego nie obroci, kiedy w tym wszystkim zaciągu miec oka niechciał ni (ni nac, ieno?) na rzeczpospolitą y pozytki iey wszystkie; sobie tylko wdzięcznosc y wieczne imie miec chce. O to tylko oycowsko cnego rycerstwa tamtego żądac raczy, aby iuz bez wszelkich tergiversatij, iesli (ięli?) się lemieszow swych rycerskich na stronę spolnego dobra przeciwko tym zmiennikom, a na to, (co?) przez urodzonego pana Macieia Janikowskiego na ich własne żądanie padało, oto się znowu piszą listy do wielmoznego hetmana w. x. Litewskiego y do urodzonego Gąsiewskiego, aby według podobienstwa y siły tamtych skarbow niedostatkow pułku tamtego dzwignął, przychylaiąc się do instructiey i. k. mosci; obay, porozumiawszy z boiarami dumnemi, i. k. mosci zyczyliwemi, naydą sposob ratunkow ich, tym czasem tylko te cne rycerstwo niechay przez miłosc oyczyzny, ktorey wszystko powinno, złączywszysię z siłami hetmana w. x. Litewskiego naszego, za rządem, sprawą, zwykłą dzielnoscią to robią; co im p. Bog przed ręce kładzie. Podobno nie sili (siły?),

моты къ вельможному гетману великаго княжества Литовскаго и къ шляхетному Гонсѣвскому, чтобы они, по мѣрѣ возможности и смотря по состоянію тамошней казны, удовлетворили нужды того полка, согласно данной имъ инструкціи. Пусть оба они, переговоривъ съ думными боярами, преданными его величеству, изыщутъ средства помочь ему, но пусть между тѣмъ славное рыцарство, по любви къ отечеству, которому оно всѣмъ обязано, соединится съ войсками гетмана великаго княжества Литовскаго, и въ порядкѣ, дѣятельно и съ обычною доблестью дѣлаетъ то, что имъ Богъ даетъ въ руки. Тутъ не нужны [большія] силы, нужно мужество; тутъ войско имѣетъ передъ собою не вѣроятный, а вѣрный успѣхъ, если потрудится. Отъ его королевскаго величества рыцарство можетъ ожидать, что и здѣсь, при благопріятныхъ обстоятельствахъ, оно получитъ полную награду за свои счастливые труды и затѣмъ при случаѣ получитъ ее и въ отечествѣ. Раненнымъ и тѣмъ, которые будутъ имѣть отъ полка рекомендацію, его королевское величество покажетъ милостивое вниманіе и будетъ ихъ поддерживать своею щедростью. Ходатайство за шляхетнаго Хруслинскаго могло бы имѣть силу, но установлять ленное право въ имѣніяхъ рѣчи-посполитой можетъ лишь сеймовое рѣшеніе. Предки рыцарства давно изъяли это право изъ рукъ своихъ королей, поэтому Хруслинскому придется ожидать отъ короля милости въ другомъ видѣ. По именному повелѣнію его королевскаго величества.

Того же года 19 сентября, войско отправило къ его королевскому величеству на сеймъ пословъ,—полковника Хруслинскаго, ротмистра Подгородинскаго, поручиковъ—Быховца и Побѣдунскаго и товарищей—Вольскаго и Мироницкаго,—съ такимъ посольствомъ.

Вѣрительная грамота къ его ко-

---

ale męstwa ich roboty przystoyna; nie podobienstwa, ale przewagi ich pracą maią przed sobą. Po i. k. mosci zas to obiecywac sobie mogą, ze y doskonałą prac swych ktorych szczęscia tutecznego od krola i. m. odniosą, y swey dalszey za okazyami w oyczyznie nagrody. Na okaleczonych zasię y tych, ktorzy zalecenia swe od pułku tamtego miec będą, i. k. mosc miłosciwe baczenie swe panskie bez pochyby pokaze y szczodrobliwoscią swą wspierac będzie. Za urodzonym Chruslinskim wniesiona przyczyna mogła by miec swą powagę, tylko ze lenno prawo w dobrach rzeczypospolitey samopozwolenie seymowe stanowi; wyięli to dawno przodkowie ich krolom pp. swym z ręku. Przyidzie tedy na inszy sposob łaski i. k. mosci p. Chruslinskiemu czekac. Na własne iego krolewskiey mosci rozkazanie.

Tegoz roku 19 7-bra, woysko posłało do krola i. mosci posłow na seym p. Chruslinskiego pułkownika, p. Podhorodynskiego rotmistrza, p. Bychowca, p. Pobiedunskiego—porucznikow, p. Wolskiego, p. Mironickiego—towarzyszow z takim poselstwem.

Credens do krola i. m. Naiasnieyszy, miłosciwy krolu, panie a panie nasz miłosciwy! W monarchią Moskiewską mieysce (weyscie?) nasze—wiernych poddanych w. k. mosci, nie po ieden raz wdziela przewag. To hoyne krwie rozlewanie z odwagą zdrowia, wszystkie roboty, krwawe pracy nasze maiesta-

ролевскому величеству. Свѣтлѣйшій, милостивый король, государь нашъ милостивый! Наше вступленіе въ московскую монархію вызываетъ насъ, вѣрныхъ подданныхъ вашего величества, на неоднократныя трудныя предпріятія. Это щедрое пролитіе [нашей] крови съ опасностію жизни, всѣ наши кровавые труды, которымъ не перестаемъ подвергаться и до сихъ поръ, мы принесли въ жертву вашему величеству, охотно отдавая себя на службу вашего величества, не смотря ни на разстроенное состояніе нашего духа и здоровья, ни на наши нужды и, какъ вѣрноподданные, думая лишь о томъ, что мы должны заботиться о славѣ вашего величества и нашего дорогого отечества. Не сомнѣваясь уже теперь, что ваше величество милостивый государь нашъ, благосклонно принявъ представленіе о нашей нуждѣ и недостаткахъ, о которыхъ вамъ такъ часто было докладываемо, благоволите вознаградить насъ за нихъ и заплатить намъ, согласно съ вашими отвѣтами намъ, мы надѣемся, что, оцѣнивая наши неоднократно предпринимаемые труды и наши нужды, вы благоволите дать у себя мѣсто нашимъ требованіямъ, которыя мы черезъ нашихъ пословъ законно приносимъ передъ вашимъ величествомъ и которыя надлежащимъ образомъ изложены въ ихъ инструкціяхъ. Выслушавъ отъ нихъ наши требованія, вы благоволите, какъ можно скорѣе, отправить нашихъ пословъ съ милостивымъ и надлежащимъ отвѣтомъ. Имѣя на это великую надежду, мы желаемъ отдать послѣднія наши силы на защиту чести вашего величества и тѣмъ охотнѣе [это сдѣлаемъ], когда вы, по врожденной вамъ добродѣтели, окажете намъ милость, государь нашъ милостивый. Затѣмъ, желая вамъ отъ Бога добраго здоровья, счастливаго царствованія, побѣды надъ врагами и счастливаго и скораго окончанія предпринятыхъ дѣлъ, бьемъ вамъ

---

towi w. k. mosci oddalismy, w ktorych y do tych czas nie ustawamy, ochotne serca nasze maiąc ku słuzbom w. k. m., nie oglądając się nic na zwątlone serca nasze y zdrowia, ni na niedostatki, uwazywszy to, iako wierni poddani, co sławie w. k. m. powinni, co rzeczypospolitej oyczyznie swey miłey. Niewątpiąc iuz teraz, ze w. k. m. pan nasz miłosciwy, tak częste od nas nędze y niedostatki przekładane wdzięcznie, iako pan nasz miłosciwy, przyiąwszy, one nam nagradzac y iscic według responsow swych będzie raczył, pewni tego będąc po w. k. m., ze za niepoiednokroc odwazane prace nasze w. k. mosc, maiąc wzgląd y na niedostatki, petitom naszym, ktore słuszne przed maiestat w. k. mosci przez posły nasze przynosimy, mieysce będziesz dac raczył, cosmy im w instructiey naszey dostatecznie podali, co wszystko w. k. m., p. nasz miłosciwy, wyrozumiawszy z nich petita, z utwierdzeniem łaski swey panskiey, a dostateczną odprawą odprawic, iako nayprędzey, niezaniechasz, w czym wielką nadzieię maiąc, a tym bardziey doznawszy miłosciwej łaski w. k. m., p. naszego miłosciwego z przyrodzoney cnoty swey, ostatek nawątlonych sił naszych przy dostoięstwie w. k. m. oddawac chcęmy, zaczym od p. Boga dobrego zdrowia, fortunnego panowania, nad nieprzyiacielem zwycięstwa, w przedsięwziętych sprawach szczęsliwego wrychle skonczenia (życząc?), uni-

низко челомъ, какъ доброжелательные и вѣрные подданные вашего величества.

Инструкція [посламъ] къ его королевскому величеству на общій сеймъ королевства, созванный въ Варшавѣ на 26 сентября. Свѣтлѣйшій, милостивый король, государь нашъ милостивый! Рыцарство вашего величества, наши братья, свидѣтельствуютъ вамъ и отечеству свое повиновеніе и твердую вѣрность, обѣщаютъ преданность и готовность къ нижайшимъ услугамъ и желаютъ вашему величеству, милостивому государю нашему, долгаго въ добромъ здоровьи царствованія, расширенія предѣловъ вашихъ государствъ, славы нашего народа, съ устрашеніемъ всѣхъ вашихъ враговъ, и славныхъ дѣлъ вашихъ военныхъ людей въ [другихъ] государствахъ, каковыя дѣла и совершаются при вашемъ счастіи, въ счастливое правленіе вашего величества, милостиваго нашего государя. Кто подалъ совѣтъ начать эту войну и сдѣлалъ ее полезною? Самъ, всемогущій Богъ благоволилъ устроить и совершить это, возбудивъ подъ благочестивымъ водительствомъ вашего величества мужество въ [нашемъ] народѣ. Потому то, когда ваше величество сами наступали на этого столь сильнаго непріятеля, Богъ отдалъ его въ ваши руки, счастіемъ вашего величества, сокрушилъ его силы, сорвалъ съ его главы величіе и вѣнецъ и передалъ ихъ въ руки вашего величества. Мы, рыцарство, бывшіе подъ начальствомъ славной памяти покойнаго старосты Усвятскаго, хотя были на службѣ другого государя, но черезъ все время, какъ вошли въ Московскую землю, то и дѣло обращали вниманіе вашего величества на великіе наши труды, отважныя дѣла, пролитіе нашей крови, оскуденіе нашихъ средствъ, и

---

zony pokłon nasz, iako zyczliwi y wierni poddani, w. k. mosci ofiaruiemy.

Instructia do i. k. mosci na seym walny koronny, w Warszawie, na dzien 26 7-bra złozony. Naiasnieyszy, miłosciwy krolu, panie a panie nasz miłosciwy! Rycerstwo w. k. mosci, bracia naszi, poddanstwo swe, stateczną wiarą w. k. mosci, p. naszemu miłosciwemu y oyczyznie wiernie opowiadaiąc, zyczliwosc y unizonych słuzb swych powolnosc ofiaruią, winszuiąc w. k. mosci, p. naszemu miłosciwemu, długo szczęsliwego przy dobrym zdrowiu panowania, rozszyrzenia granic panstw w. k. mosci, rozmnozenia sławy narodu naszego, z postrachem wszech nieprzyiacioł w. k. mosci y po monarchiach przewazne dzieła (prewaznych dzieł?) ludzi rycerskich, a wiernych poddannych w. k. mosci, co wszystko idzie szczęsciem, a szczęsliwym panowaniem w. k. mosci, p. naszego miłosciwego. Rady kto dodał, kto pozytek tey woyny zaczął? Sam p. Bog wszechmogący, serca męzne narodowi podawszy, za świątobliwym prowadzeniem w. k. mosci, p. naszego miłosciwego, zrządzic y sprawowac to raczył. Więc zasze (zasię?) za nastąpieniem na tak potęznego nieprzyiaciela samego w. k. mosci, tego tak moznego nieprzyiaciela w ręce waszej k. mosci podac raczył y siły iego za szczesciem w. k. mosci zwątliwszy, maiestat y koronę z iego głowy w ręce w. k. mosci tak podał. My tedy rycerstwo pod sprawą sławney pamięci nieboszczyka j. m. p. starosty Uswiadzkiego będąc, przez wsystek szas weyscia naszego do Moskiewskiey ziemie, choc będąc na słuzbie inszego pana, nieraz wielkie roboty, przewagi, krwie rozlania, zniszczenia dostatkow naszych często a gęsto

всѣ наши труды, совершенные на наши собственныя средства въ теченіе нѣсколькихъ лѣтъ безъ отдыха и жалованія, отдали вашему величеству. Вотъ и теперь, видя, что пріобрѣвшій большія силы непріятель, забывъ присягу, осадилъ Московскую столицу и въ ней нашу братію — рыцарство вашего величества, и помня нашъ долгъ по отношенію къ вамъ, милостивый государь нашъ, къ отечеству и нашей славѣ, собравъ послѣднія наши силы и средства, мы съ опасностію нашей жизни воротились по приказанію вашего величества и пошли на этого непріятеля. Не будемъ при этомъ распространяться передъ вашимъ величествомъ о нашихъ дѣлахъ, [но не можемъ не сказать], сколько мы переносимъ трудовъ, сколько постоянно проливаемъ крови, какъ теряемъ послѣднихъ нашихъ лошадей, сколько несемъ потерь, страдаемъ отъ голода, — ѣдимъ лошадиное мясо, точно мы находимся въ осадѣ, — хотя, не смотря на эту нужду, непріятель не одолѣваетъ насъ; до сихъ поръ мы мужественно держимся. Кто помнитъ, чтобы солдатъ выносилъ такъ долго нужду, воевалъ такъ долго безъ денегъ? Великая преданность къ вамъ, свѣтлѣйшій, милостивый король, и къ нашему отечеству, вотъ что понудило насъ, какъ вѣрноподданныхъ, отдать своему государю и своему отечеству весь нашъ трудъ, а не что-либо другое, какъ ложно представили насъ вашему величеству. Изъ отвѣта вашего величества нашимъ посламъ мы увидѣли, что насъ обвинили, будто мы заключали съ непріятелемъ какіе то договоры ко вреду вашего величества и матери нашей отчизны, но мы не забывали нашего долга передъ нашимъ государемъ и отечествомъ. Непріятель своими переговорами не задержалъ

przed maiestat w. k. mosci p. naszego miłosciwego przywodząc oddaniem wszystkich robot naszych w.k.p.m. naszemu miłosciwemu, własnemi sumptami naszemi zarobionych, przez kilka lat bez odpoczynku y bez zadnego zołdu; a to y teraz widząc nieprzyiaciela, ktory mimo przysięgę swą potęznie zmocniwszy się, stolicę moskiewską z bracią naszą, rycerstwem m. k. mosci obległ, pomniąc, cochmy powinni w. k. m., p. naszemu miłosciwemu, co y oyczyznie, sławie swey, ostatek sił y dostatkow naszych z odwagami zdrowia swego, na rozkazanie w. k. mosci obrocilismy się, a nastąpiwszy na tego nieprzyiaciela, nie popisuiąc się przed maiestatem m. k. mosci słowy, iakie prace, krwie ustawiczne rozlanie, ostatek chudob naszych, zniszczenie na koniach, wielkie szkod poniesienia, głodem wielkie strapienie ponosząc, szkapinę iako w oblęzeniu iedząc, choc nie będąc w tych nie dostatkach naszych od w.k. mosci posileni, do tych czasow męznie trwaiąc, bo ktoby kiedy pamiętał zołnierza, tak długo bez pieniędzy woiuiąc, aby tak nędze wytrwac miał. Na nas wyciągnęła ta, nayasnieyszy miłosciwy krolu, zyczliwosc wielka przeciwko w.k.m., p. naszemu miłosciwemu, przeciwko oyczyznie naszey, zesmy ten wszystek zarobek, iako panu swemu y oyczyznie miłey, iako wierni synowie, oddalismy, nietak, iako nas opacznie do w. k. mosci udano. Tosmy zrozumieli z responsu w. k. mosci przez posły nasze danego, zemsy mieli iakie tractaty zawierac z nieprzyiacielem, szkodząc m. k. mosci y oyczyznie matce naszey, ale acz nas w tym naydowano, wiedzielismy, cosmy powinni panu, co oyczyznie. Nie zatrzymał nas nieprzyiaciel posłami swymi, naprzod pod Medynią, po

насъ ни у Медыни, ни у Можайска. Мы твердо держались принятаго рѣшенія и когда прибыли къ столичному городу, то увидѣли, что эти переговоры ведетъ блаженной памяти Усвятскій староста, который кромѣ того, что нами свободно былъ избранъ, утвержденъ былъ еще и вашимъ величествомъ и вы предложили намъ повиноваться ему. Онъ началъ вести эти переговоры съ русскими, объявивъ, что ему это дозволили ваше величество, и такъ какъ ваше величество поставили его нашимъ начальникомъ, то мы и не допытывались у него объ этомъ дѣлѣ. Теперь, милостивый король, наши средства такъ истощены, что какъ бы мы ни желали служить вашему величеству и рѣчи-посполитой, истощеніе средствъ и изнуреніе здоровья не дозволяютъ намъ сдѣлать этого, если мы, отъ чего да сохранитъ насъ Богъ, не получимъ облегченія нашихъ нуждъ отъ вашего величества, какъ это вы намъ милостиво обѣщали. Поэтому мы вполнѣ надѣемся на милость вашего величества, именно, что вы, милостивый государь нашъ, уврачуете наши нужды и раны, поможете намъ, не допустите, чтобы мы, ваше рыцарство, имѣли сомнѣніе, будутъ ли признаны наши заслуги. Мы имѣемъ отъ нашихъ братій достаточную инструкцію; покорнѣйше просимъ ваше величество принять благосклонно петиціи всего рыцарства и отправить къ рыцарству скорый отвѣтъ съ хорошею и утѣшительною надеждою на уплату за его службу.

[Послы] имѣютъ просить, чтобы его величество согласно своему обѣщанію благоволилъ признать грамотой всю нашу службу отъ вступленія каждаго изъ насъ сюда въ Московскую землю, наравнѣ съ службой полка г. Зборовскаго,— и должны

---

tym pod Mozayskiem tractatami, ale w przesięwziętym naszym animuszu bylismy, a gdysmy pod stołeczne przyciągnęli miasto, nalezlismy sławney pamięci p. starostę Uswiadzkiego z temi tractatami, ktorego nie tylkosmy za starszego libere obrali, ale od w. k. mosci był approbowany, ktoremu bysmy byli posłuszni. Zaczął tedy z nimi tractaty, ogłosiwszysię z tym, ze mu pozwolono od w. k, mosci, a yz wasza k. mosc przełozonym onegoz nad nami uczynic raczył, otymesmysię nie pytali. Lecz iuz teraz, miłosciwy nasz krolu, sąsmy tak wysileni w dostatkach naszych, chocbysmy naybarziey chcieli na posłudze w. k. mosci y rzeczypospolitej trwac, iuz daley przez wielkie zniszczenie y nadweredzenie zdrowia naszego wytrwac nie mozemy, gdzie skutkiem łaski ku poratowaniu tych nędz naszych, według obietnice w. k. mosci, czego Boze uchoway, nie odniesiemy. Mamy tedy zupełną nadzieię w miłosciwey łasce w. k. mosci, pana naszego miłosciwego, ze niedostatki nasze y rany uleczyc y posilic będziesz raczył, niedaiąc nam rycerstwu swemu w zasługach naszych wątpliwosci ponosic. Acz (a iz?) mamy dostateczną instructią od braciey naszey, prosmy (prosimy?) unizenie, aby w. k. mosc, petita wszystkiego rycerstwa miłosciwie przyiąwszy, dobrą nadzieią y pocieszną za zaciąg nasz skutkiem do nich prędko odprawic raczył.

Prosic i. k. mosc maią, aby zasługi nasze wszystkie od weyscia tu kazdemu do tey ziemie Moskiewskiey in toto zarowno z pułkiem p. Zborowskiego według miłosciwej łaski swey y obietnic utwierdzic raczył pismem, o ktore się pilnie przyiąwszy, o to starac maią, aby to otrzymali. Aczesmy według

усердно стараться получить эту грамоту. Такъ какъ мы, не смотря на обѣщаніе его величества и не смотря на наше крайнее обѣднѣніе, не получали уплаты ни за одну четверть по недостатку денегъ въ московской столицѣ, то послы имѣютъ просить, чтобы король благоволилъ дать намъ подмогу, по крайней мѣрѣ, уплатой за четыре старыя четверти и за двѣ новыя.

Затѣмъ, имѣютъ они просить и о томъ, чтобы его величество назначилъ опредѣленное время, когда будетъ произведена полная уплата, чтобы мы, получивъ завѣреніе въ этомъ, поскорѣе могли пользоваться плодами нашихъ заслугъ. Далѣе, имѣютъ послы просить и о томъ, чтобы его величество тѣмъ изъ рыцарства, которые больше заслужили, которые открыли его величеству путь къ овладѣнію московскимъ государствомъ, преимущественно передъ другими дѣлалъ вѣчныя пожалованія сообразно заслугамъ, почему посылаемъ его величеству списки нашихъ потерь. Наши послы имѣютъ просить, чтобы эти списки были прочитаны публично, когда послы будутъ справлять посольство,—это для того, чтобы его величество имѣлъ болѣе точное свѣдѣніе о томъ, какъ велико число нашихъ братій, мужественно положившихъ животъ свой ради славы его величества и пользы отечества, и какъ другіе изъ рыцарства постоянно повергаютъ опасности свое подорванное здоровье въ борьбѣ съ непріятелемъ. Хотя по причинѣ крайняго голода, оба войска принуждены отходить отъ столицы въ болѣе холодныя [достаточныя?] области, но они все таки хорошо охраняютъ стѣны столицы, оставивъ въ ней для защиты по 60 коней изо 100 съ роты. Жалованіе имъ назначено начальниками отъ имени

obietnice i. k. m. w zadney cwierci przez niedostatek skarbow Moskiewskich na stolicy zniszczeni (uyszczenia?) nieodniesli, prosic i. k. mosc maią, aby przynaymniey za cztyry czwierci stare, a za dwie nowe zapłaceniem zołdu nas poratowac raczył.

Zatym y o to unizenie prosic maią, aby i. k. mosc w generalney zapłacie pewny nam czas determinowac zaczył, iakobysmy za upewnieniem i. k. mosci z tych zasług naszych iako nayprędzey ucieszyc się mogli. Więc y o to i. k. mosc prosic maią, aby i. k. mosc przed inszymi temu rycerstwu, ktorzy na to dobrze zarobili y drogę i. k. mosci do posiędzenia tego panstwa (odkryli?) należących wiecznoscią dawac raczył, według godnosci zasług, ktorych takowych utrat naszych regestra do i. k. mosci pana naszego miłosciwego posyłamy. Prosic maią pp. posłowie, aby publice przy sprawowaniu poselstwa przed i. k. moscią czytane były, a to dla dostatecznieyszey wiadomosci i. k. mosci, iako wielka liczba braci naszey dla sławy i. k. mosci, dla pozytku oyczyzny mężnie gardła swe położyli, a drudzy nawąttone zdrowie ustawicznie z nieprzyiacielem odwazaią. Jz dla zbytniego głodu oboie woyska od stolice w zimneysze (zywnieysze) kraie odchodzic muszą, iednak dobrze mury stołeczne (strzegą?), roty od stu koni po 60 człowieka dla obrony tego mieysca zostawiwszy, ktorych zołd od starszych woyska imieniem i. k. mosci iest naznaczony y de nomine kazdy iest na regestrze napisany, ktore regestra pp. posłowie maią, i. k. mosci oddac y te odwagy ich i. k. mosci zalecic, prosząc, aby i. k. mosc bez mieszkania ten zołd ich uiscic raczył. Prosic i. k. mosci

его величества и каждый изъ нихъ показанъ въ спискахъ. Эти списки послы имѣютъ отдать его величеству, представить его вниманію подвиги этихъ военныхъ и просить, чтобы король безъ замедленія заплатилъ имъ это жалованіе. Имѣютъ они просить его величество, чтобы какъ можно скорѣе обдумалъ и старался успокоить то государство и какъ можно скорѣе окончилъ войну,—чтобы имѣлъ въ виду упорство и неискренность того народа [русскаго] противъ котораго трудно что либо сдѣлать, пока государь не овладѣетъ престоломъ скоро и крѣпко. Имѣютъ узнать наши послы у его величества касательно дальнѣйшей нашей службы. Если она будетъ нужна, то чтобы король намъ назначилъ на каждую четверть опредѣленное жалованіе и притомъ наличными деньгами. Такъ какъ намъ изъ московской казны выдано 50,000 флориновъ и 4,000 на раненныхъ, то послы наши, переговоривъ съ послами отъ всего войска, находящагося въ Москвѣ, имѣютъ просить, чтобы его величество уравнялъ насъ въ этомъ отношеніи съ полкомъ г. Зборовскаго согласно обѣщанію и исключилъ эту сумму въ видѣ пожалованія намъ. Имѣютъ послы старательно изложить передъ его величествомъ заслуги нашего вождя славной памяти Яна-Петра Сапѣги, какъ онъ, забывая жену и дѣтей, дѣлалъ издержки на службу его величеству, обременилъ [на мѣстѣ] долгами свои имѣнія и здѣсь въ войскѣ набралъ денегъ отъ разныхъ лицъ и вновь обременилъ ими свои имѣнія и, что̀ важнѣе всего, запечатлѣлъ эту службу его величеству и рѣчи-посполитой своею жизнію,—чтобы его величество за столь вѣрную службу не оставилъ своею милостію его жены и дѣтей въ ихъ сиротствѣ и бѣдности, и благоволилъ заплатить имъ и вознаградить ихъ за это. Послы имѣ-

maią, aby iako naylepiey obmysliwac y starac się mogł o uspokoienie tego panstwa y dokonczeniu iako nayprędszym tey woyny, patrząc na krąbrnosc y nieszczyrosc tego narodu. ktorym zabiezec trudno bez obięcia prętkiego a pewnego pana. O dalszych zaciągach słuzb naszych dowiedziec się pp. posłowie maią u i. k. mosci,—iesli ich potrzebowac po nas będzie raczył, aby nas i. k. mosc upewnic raczył na kazdą cwierc zołdem pewnym y gotowym; a iz nam z skarbu Moskiewskiego dano 50,000 florenow, a na ranne 4,000, prosic maią pp. posłowie, zniosszy się z posłami wszystkiego woyska, na Moskwie będącego, i. k. mosc, aby to nam w donatię potrącic raczył, porownywaiąc nas z tym według obietnice swey miłosciwej iednako z pułkiem i. mosci p. Zborowskiego. Merita wodza naszego i. m. p. Iana Piotra Sapiehi maią pp. posłowie przed i. k. moscią szczerze przełozyc, iako (on?) sławney pamięci, nieoglądaiąc się na małzonkę y dziatki swoie, warząc koszty na słuzbę i. k. mosci, maiętnosci oyczyste podłuzył y tu w woysku długow niemało od roznych osob nabrawszy, maiętnosci swoie niemi obciązył, a nadewszystko zdrowiem tey słuzby i. k. mosci y rseczypospolitey zapłacił y zepieczętował, — aby i. k. mosc, za tak wierne zasługi, małzonki, dziatek w sieroctwie y ubostwie nie zostawuiąc, nagrodę y zapłatę szczodrobliwą udzialac raczył. Tak tez y z pany rotmistrzami dobrze zasłuzonemi, pobitemi, postrzelonemi, zarowno kładąc y towarzystwo zniszczone y okaleczone, pp. posłowie gorące prosby do i. k. mosci uczynic maią, aby i. k.mosc

ютъ также принести его величеству усердную просьбу и за заслуженныхъ избитыхъ и раненныхъ ротмистровъ, включая сюда и обнищавшихъ и искалѣченныхъ товарищей, чтобы его величество милостиво принималъ и рѣшалъ всѣ ихъ просьбы. Послы имѣютъ у себя списокъ ихъ просьбъ, которыя должны быть прочитаны публично, не опуская и тѣхъ ротмистровъ, которые на свои средства приводили военныхъ сюда за границу. Если есть теперь на комъ изъ находящихся на службѣ его величества и рѣчи-посполитой судныя дѣла, то они не должны быть возобновляемы. Тѣ изъ узниковъ, освобожденныхъ изъ Москвы, которые до сихъ поръ остаются на службѣ его величества, несутъ не малые убытки и проливаютъ кровь, пусть получатъ награду наравнѣ съ другими изъ рыцарства. Послы имѣютъ просить, чтобы его величество благоволилъ утвердить всѣ военные приговоры за преступленія во все время до сихъ поръ, какъ со вступленія [въ Россію] славной памяти князя Романа Рожинскаго, такъ и со времени вступленія покойнаго старосты Усвятскаго, а въ особенности просить, чтобы былъ утвержденъ недавній приговоръ, произнесенный надъ Николаемъ Любомірскимъ за убійство Якова Сарнацкаго, и чтобы было объявлено наказаніе его инфаміей. Если бы его величество отказалъ въ этихъ справедливыхъ просьбахъ, то послы имѣютъ объявить, что рыцарство, вслѣдствіе нужды, не можетъ дольше оставаться на службѣ его величества.

И послы не возвратились съ этого посольства, и отъ его величества не получено никакого извѣщенія.

Того же года 25 сентября, русскіе изъ своихъ таборовъ стали бросать въ Китай-городъ каленыя ядра, зажгли его и съ большими силами

---

kazde prosby miłosciwie przyimowac y odprawowac raczył, czego pp. posłowie regestr u siebie tych petit maią, ktore aby publice przed i. k. moscią czytane były, nieprzepominaiąc tych pp. rotmistrow, ktorzy własnemi swemi sumptami ludzie za granice tu do tey ziemi przywodzili. Prawne przewody, ktoreby pod ten czas były na ktorym (z?) woyska i.k. mosci, ktore iest na posłudze i. k. mosci y przeczypospolitey, aby zniesione były y daley nie exequowane. Więznie z Moskwy recuperowane, ktorzy y do tych czasow na słuzbie i. k. mosci trwaią z niemałemi stratami y krwie swey przelaniem, aby zarowno z inszym rycerstwem nagrodę odniesli. Decreta wszystkie woyskowe, ktoreby za excessy wielkie były wydane, za weysciem, iako sławney pamięci k. Romana Ruzynskiego, tak y za weysciem tez teraz zeszłego p. starosty Uswiadzkiego az do tych czasow, prosic pp. posłowie maią, aby i. k. mosc approbowac raczył, a mianowicie sprawę teraznieyszą o zabicie p. Iakuba Sarnackiego przez p. Mikołaia Lubomirskiego; prosic, aby ten decret był approbowany y paena infamiae aby nan była publicowana. A gdzieby i. k. mosc tak słusznym petitiom mieisca dac nie raczył, maią pp. posłowie opowiedziec rzeczypospolitey, ze iuz daley przez niedostatki swoie na słuzbie i. k. mosci trwac niemogą.

Na tę tedy legatią iako posłowie się nie wrocili, tak y od i. k. mosci zadney wiadomosci nie było.

Tegoz roku 25 7-bra, Moskwa z taborow ognistemi kulami zapalili Kitay-gorod y do szturmu potęznie puscili, do czego woysko

пошли на приступъ. Войско Сапѣги, пославъ нѣсколько ротъ въ крѣпость на помощь, ударило на лагерь русскихъ и этимъ разстроило ихъ приступъ. Китай-городъ весь выгорѣлъ.

Его королевское величество, видя, что въ теченіе столь долгаго времени никакое его войско не можетъ выбить русскихъ изъ ихъ таборовъ, послалъ къ столицѣ на помощь [войску] гетмана великаго княжества Литовскаго Яна-Карла Ходкевича. Когда объ его прибытіи узнали тѣ русскіе, которые добыли нашихъ въ дѣвичьемъ монастырѣ, то зажгли ночью этотъ монастырь и ушли.

Того же года 4 октября, гетманъ великаго княжества Литовскаго расположился лагеремъ у рѣки Москвы, не далеко отъ войска Сапѣги, съ которымъ (войскомъ) заключилъ договоръ касательно найма его въ службу и обезпеченія уплаты жалованія, и взялъ его подъ свое начальство.

Того же года 5 октября, г. гетманъ [съ своимъ войскомъ] и войско Сапѣги перешли на ту сторону рѣки Москвы и имѣли сраженіе съ русскими, которые не осмѣливались выходить далеко въ поле, а стояли въ укрѣпленіи у своихъ таборовъ. Наши часто вгоняли ихъ въ самые таборы, но такъ какъ у русскихъ было много пѣхоты, то они легко отгоняли нашихъ отъ стѣнъ своею стрѣльбой. Гетманъ сталъ лагеремъ у Краснаго села, а войско Сапѣги у Кускова [?], подлѣ московскихъ таборовъ.

Того же года 21 октября. Войско Сапѣги не могло дольше выносить голоду и принуждено было двинуться въ болѣе обезпеченную страну, именно, подъ Суздаль въ Гавриловскую волость, а на слѣдующій день, т. е. 22 октября, двинулся назадъ г. гетманъ и расположился лагеремъ у Дѣвичьяго монастыря. Стоя здѣсь лагеремъ, онъ устроилъ защиту го-

---

p. Sapiezyne na oboz ich uderzyło, posławszy pierwiey do zamku kilka rot na posiłek, czem szturm rozerwali, a miasto w Kitaygrodzie wszystko wygorzało.

I. k. mosc, widząc, yz prez tak długi czas Moskwy z ich taborow zadne woysko zniesc niemoze, posłał do stolice na posiłek hetmana w. x. Litewskiego p. Iana Carola Chodkiewicza, o ktorego przysciu, (gdy się dowiedziała?) Moskwa, (ktora?) się była na dziewiczym monasterze zawarła, naszych dobywszy, zapaliwszy w nocy, uciękła.

Tegoz roku 4 8-bra, i. m. p. hetman w. x. Litewskiego połorzył się obozem nie daleko woyska Sapiezynego nad tąz rzeką Moskwą, gdzie będąc, contracty zawarł w zaciągach, upewniwszy woysko p. Sapiezyne, wziął ich pod regiment swoy.

Tegoz roku 5 8-bra, i m. p. hetman y woysko Sapiezyne ruszyło się na tamtą stronę rzeki y mieli z Moskwą pod samymi taborami potrzebę, ktorzy daleko w pole nie smieli wychodzic, tylko w swoim fortelu z taborami stali, ktorych naszi w samę tabory często wpierali, ale iz mieli piechoty dostatek, snadnie naszych od murow odparli strzelbą: a tak p. hetman obozem się swym połozył u Krasnego sioła, a woysko p. Sapiezyne u Kukcim tuz pod taborami Moskiewskiemi.

Tegoz roku 21 8-bra. Niemogąc daley woysko p. Sapiezyne dla głodu wytrwac, musiało się w zywnieyszy kray ruszyc do Hawryłowskiey słobody pod Suzdel, a p. hetman nazaiutrz tez się, to iest 22 8-bra, nazad ruszył y pod Dziewiczem monastyrem obo-

рода Москвы, — выбралъ для этого людей изъ войска Сапѣги и изъ войска бывшаго въ осадѣ, поставилъ ихъ подъ начальство прежнихъ начальниковъ, назначилъ имъ жалованіе, — на мѣсяцъ товарищу по 20 злотыхъ, пахолику и казаку по 15, и самъ выступилъ изъ подъ Москвы и расположился на зиму въ Рогачевѣ.

Того же года 6 ноября, войско Сапѣги пришло въ Гавриловскую волость и расположилось въ окрестныхъ деревняхъ.

Того же года 19 декабря, г. Камискій ходилъ съ частію войска къ Суздалю съ намѣреніемъ взять его врасплохъ, но русскіе во-время узнали и онъ ничего не могъ имъ сдѣлать.

Того же года 22 ноября, русскіе побили въ Ростовѣ Зезулинскаго съ ротой и самаго его посадили въ тюрму. Его Каминскій посылалъ въ Ростовъ, чтобы удержать этотъ городъ въ своей власти.

Того же года 2 ноября, пошелъ къ Ростову г. Будило съ ротами Сѣмашки, Подгородинскаго и Вержбицкаго. Когда онъ остановился въ селѣ Угличахъ на ночлегъ и когда войсковые писари поторопились выступить къ Ростову, чтобы росписать квартиры для войска, то ночью съ 5 на 6 число напалъ на нихъ съ нѣсколькими стами всадниковъ князь Прозоровскій; но такъ какъ скоро прибыла помощь подъ начальствомъ г. Будилы, притомъ тамъ была готова рота Вержбицкаго, то наши скоро отразили русскихъ, и гнали ихъ двѣ мили, — до монастыря Бориса.

Того же года 9 декабря, войско выступило къ Ростову. Тутъ къ войску пріѣхалъ ротмистръ Свидерскій, съ просьбой отъ гетмана и отъ войска, осажденнаго въ Москвѣ, какъ

---

zem się położył. Tam tedy leząc, Moskwę tak ludzmi z woyska p. Sapiezynego, iako y stołecznego osadził pod temiz starszemi, postąpiwszy żołd na miesiąc towarzyszowi po złotych 20 a pacholikowi y kozakowi po złotych 15, a sam się od Moskwy ruszył, a na zimę położył się w Rohaczewie.

Tegoz roku 6 9-bra, woysko p. Sapiezynę do Hawryłowskiey słobody przyszło y około niey po derewniach się położyło.

Tegoz roku 19 9-bra, p. Kaminski z częścią woyska do Suzdala chodził, chcąc go czatą ubiezec, ale yz sie postrzegli, nic im uczynic niemogł.

Tegoz roku 22 9-bra, p. Zezulinskiego z rotą w Rosztowie pogromiono y samego do więzienia (wzięto?), ktorego był p. Kaminski do Rosztowa posłał na zadzierzenie onego.

Tegoz roku 2 10-bra, p. Budziło z rotami p. Siemaszkową, p. Podhorodinskiego, p. Wierzbickiego do Rosztowa poszedł, a gdy na nocleg pod Rostowem stanął w siele Ugleczach, a woyskowi pisarze, ktorzysię byli dla rozpisania gospod naprzod do Rosztowa pokwapili, w nocy tegoz miesiąca ze dnia 5 na dzien 6 na nich k. Prozorowski w kilku set koni napadł, ale yz prętko z p. Budziłem posiłki przyszły, do tegoz tez y rota p. Wierzbickiego tam gotowa była, snadnie im odpor dali y wsparli, goniąc ich az pod monastyr Borysa, mil 2.

Tegoz roku 9 10-bra, woysko wyszło do Rosztowa, gdzie tez y p. Swiderski rotmistrz od p. hetmana y od rycerstwa, ktorzy na Moskwie siedzieli, przyiachał, prosząc, aby

можно скорѣе доставить этому войску продовольствіе, потому что оно терпитъ голодъ.

Того же года 14 декабря, Свидерскій отправленъ съ отвѣтомъ, что стараются сейчасъ же отправить продовольствіе, а г. Виляма отправили къ гетману для полученія приказаній. Оба они возвратились того же мѣсяца и тоже сказали, чтобы какъ можно скорѣе доставляли продовольствіе. Они сообщили, что съ 8 по 26 число декабря былъ [въ Москвѣ] такой сильный голодъ и такая дороговизна, что корова стоила 70 злотыхъ, четверть лошади 20, пѣтухъ 5, полть солонины 30, яйца 2, кварта плохой водки 12, гарнецъ пива 2, меду 8, воробей 10 грошей, сорока или ворона 15 грошей, четверть ржи 40 злотыхъ. Кто не имѣлъ на что купить [пищи], тотъ долженъ былъ питаться падалью. Во время этого голода гетманъ старался доставить осажденнымъ продовольствіе. Собравъ сколько было можно продовольствія изъ всего войска, какое у него было, послалъ его съ княземъ Корецкимъ, который по причинѣ морозовъ съ великимъ трудомъ доставилъ его въ Москву, потерявъ нѣсколько сотъ возовъ ея,—русскіе отбили ихъ. Отъ великаго холода поотмораживали себѣ ноги, руки многіе изъ товарищей, пахоликовъ и изъ русской челяди, а иные умирали на дорогѣ.

Въ томъ же году Понтусъ [Делагарди] помня потери, понесенные имъ на русской службѣ, собралъ изъ Германіи и откуда только могъ войско и пришелъ къ Великому Новгороду и сталъ требовать себѣ большаго вознагражденія за свою службу; при этомъ онъ заявилъ, что готовъ еще служить имъ и воевать съ [польскимъ] королемъ. Новгородъ сейчасъ же послѣ Москвы измѣнилъ и предан-

---

iako nayprędzey, gdyz iuz głod sciska, zywnosci dodali.

Tegoz roku 14 10-bra, odprawiono go, ze zywnosci zaraz chcą dodac, a p. Wilama do p. hetmana dla informatiey posłano, ktorzy tegoz miesiąca zwrociwszysię, toz przyniesli, aby co nayprzędzey, gdyz głod wielki nastał w stolicy, zywnosci dodali, ktorzy (powiadali, ze?) począwszy a octavo 10-bris usque ad 26 tak cięszki głod był, taka drogosc była: krowa rubli 70, czwierc szkapiny złotych 20, kokosz złotych 5, połec słoniny złotych 30, iaie złotych 2, kwarta ladaiakiey gorzałki złotych 12, piwa garniec złotych 2, miodu garniec złotych 8, wrobel groszy 10, sroka albo wrona groszy 15, zyta czwierc złotych 40. Kto niemiał za co kupic, scierwem się posilac musiał. Gdy taki głod nastapił, starał się p. hetman, iakoby mogł zywnoscią oblęzęcow opatrzyc, a tak, zebrawszy ze wszystkiego woyska, ktore z nim było, zywnosci, co mogł, posłac (posłał?) przez x. Koreckiego, ktorą do Moskwy z wielką trudnoscią dla mrozow wprowadził, straciwszy iey kilka set wozow, ktore Moskwa odgromiła. Dla wielkiego zimna niemało towarzystwa y pacholikow y czeladzi moskiewskiego narodu nogi, ręce poodmrozywało, drudzy na drodze umierali.

W tym ze roku Puntus, sposobiwszy sobie z Niemiec y skąd iedno mogł miec, pomniąc na swoię szkodę, ktorą na słuzbie Moskiewskiey popadł, maiąc to wszystko z sobą, pod Nowogrod Wielki przyszedł, nagrody wielkiey na (za?) słuzby swoie od nich się upominaiąc, to po sobie ukazuiąc, ze im chce ieszcze

наго королю Ивана Салтыкова, бывшаго тамъ воеводой, Новгородцы посадили на колъ. Когда они такимъ образомъ возстали и сочли себя въ безопасности, Понтусъ, сдѣлавшій нужныя приготовленія, ворвался ночью въ городъ, побилъ людей, завладѣлъ крѣпостію и городомъ, и до сихъ поръ владѣетъ ими и всѣми окрестностями.

1612 года 1 января, пріѣхалъ въ Ростовъ къ войску отъ гетмана Адамъ Кендерскій съ просьбой, какъ можно скорѣе, доставить въ Москву продовольствіе и съ полторы тысячи людей для защиты [Кремля], потому что [находящіеся тамъ военные] хотятъ уже бросить защиту [стѣнъ]. Боясь Московской осады, войско не хотѣло посылать продовольствія и ни съ чѣмъ отправило Кендерскаго; но потомъ, опомнившись, благодаря совѣтамъ нѣкоторыхъ болѣе благоразумныхъ, и сообразивъ, что, если бы Москва попала въ руки непріятеля, то вся вина за это упала бы на войско, потому что оно еще прежде обѣщало доставить продовольствіе, уходя изъ подъ Москвы, оно отправило того же года 12 января, съ продовольствіемъ г. Будилу, давъ ему изъ каждой роты по половинѣ почта [взвода]. Того же года 27 января, онъ счастливо ввелъ продовольстіе въ Москву, въ которой засталъ и гетмана.

31 января, гетманъ, умиротворивъ рыцарство, съ давняго времени бывшее въ столицѣ, и хорошо устроивъ его, нанялъ на службу г. Будилу съ тѣмъ рыцарствомъ, которое съ нимъ пришло, устроилъ защиту столицы, и уѣхалъ.

2 февраля, былъ смотръ на стѣнахъ [Кремля].

15 марта. Донскіе козаки въ московскихъ таборахъ, услышавъ, что въ Псковѣ объявился Димитрій, по-

---

przeciwko krolowi słuzyc, gdyz Nowgorod Wielki zaraz po zmienie Moskiewskie zmienił, Iwana Sołtykowa, ktory u nich woiewodą był zyczliwy i. k. mosci, na pal wbili, a tak w tym rokowaniu, gdy się Nowogrodzanie ubezpieczyli, Puntus na to iuz się dobrze przygotowawszy, w nocy w miasto wpadszy, ludzie wysiekszy, zamek y miasto opanował y dotych szasow ze wszystkiemi przyległosciami trzyma.

Anno 1612 1 ianuarij, p. Adam Kędzierski od p. hetmana do woyska do Rosztowa przyiachał, przosząc, aby co nayprędzcy zywnosci do Moskwy dodawali y na osadę z połtora tysiąca ludzi posłali, gdyz stołeczny zołnierz iuz schodzic chce, zaczym, boiąc się osady Moskiewskiey, zywnosci słac niechcięli y z niszczym p. Kędzierskiego odprawili. Obaczywszy potym za radą niektorych ludzi bacznieyszych, uwazywszy to sobie, yz gdyby stolica w ręce nieprzyiacielskie przyszła, wina by wszystka przy nich została, gdzie ią pierwiey, od Moskwy idąc, posłac obiecali, tegoz roku 12 ianuarij, p. Budziła z zywnoscią wyprawili, dawszy mu ludzi z kazdey roty po pułpocztu, ktorą do Moskwy tegoz roku 27 ianuarij szczęsliwie wprowadzili, gdzie pana hetmana zastał.

31 ianuarij, p. hetman, sporządziwszy dobrze y umitygowawszy dawne stołeczne rycerstwo, p. Budziła z tym towarzystwem, ktore z nim przyszło, zaciągnowszy, stolicę osiadszy, odiachał.

2 da februarij, popis na murach był.

15 marcij, kozacy Dunscy, słysząc w taborach Moskiewskich, yz się w Pskowie

вѣривъ, что онъ тотъ самый, котораго Урусовъ убилъ въ Калугѣ и надѣясь имѣть больше своеволія, присягнули на его имя. Трубецкаго, Заруцкаго и всѣхъ бояръ, надъ которыми они имѣли [большую] силу, они насильно привели къ крестному цѣлованію на имя этого Димитрія и отвели ихъ назадъ съ торжествомъ, съ стрѣльбой. Другіе воеводы, стоявшіе особыми таборами, какъ Мировъ, стоявшій у Тверскихъ воротъ и Исаія Погожій и Шмяловъ, стоявшіе у Трубы и у Стрѣлецкихъ воротъ, не желая присягать и боясь поплатиться за это жизнію, убѣжали въ крѣпости. Потомъ козаки, понявъ, что это не тотъ Димитрій и что они поступили безразсудно и глупо, оставили его. Псковитяне, сначала тоже повѣрившіе ему, потомъ одумались, поняли обманъ, схватили его, связали и отправили въ таборъ, гдѣ онъ сидѣлъ на цѣпи подъ стражей до того самаго времени, какъ русскіе отняли у насъ столицу и избрали себѣ царемъ Филаретова сына Михаила, который приказалъ его повѣсить.

Того же года 16 мая, пріѣхалъ отъ гетмана ротмистръ Боговскій съ извѣстіемъ о прибытіи гетмана къ Звѣнигороду, въ 16 миляхъ отъ Москвы. Осажденные не мало этому обрадовались, потому что отъ недостатка въ водкѣ, въ началѣ весны стали жестоко господствовать болѣзни, именно цынга, особенно у русскихъ, сидѣвшихъ съ нами въ осадѣ. За какую ни есть водку, лишь бы пахла водкой, платили по 20 злотыхъ за кварту. Обуви тоже такъ трудно было достать, что солдаты принуждены были дѣлать себѣ суконную обувь,—радъ бы дать за сапоги 30 злотыхъ, лишь бы можно было достать ихъ.

27 мая. Старшій капитанъ Гон-

Dmitr ozwał, uwierzywszy onemu, zeby miał bydz ten, ktorego Urusow w Kałudze zabił, na imie iego, aby się im większa swawola ukazała, przyciągnąwszy nam (na?) to przez gwałt Trubeckiego, Zarudzkiego y wszystkich boiar, bo mięli silę nad nimi, y (do?) chrzestnego całowania na tego Dmitra przywiedli, z tryumphy, z strzelaniem odprowadzili, a drudzy woiewodowie, ktorzy osobnemi taborami lezeli, iako u Twierskiey bramy, Mirow, a u Truby y u Strzeleckich wrot, Izay Pohozy y Szmialow, pozwalac nam (nań?) niechcąc, a boiąc się, by tego zdrowiem nieprzypłacili, na zamki pouciekali; ale potym sami się obaczywszy, yz nie on, a iako nierozmyslnie y głupie uczynili, zaniechali go, ktorego potym Pskowianie, choc mu zrazu uwierzyli byli, obaczywszy się sami y tę obłudę, poimawszy go związanego do taboru posłali, ktory tak długo w łancuchu w osadzie siedział, az gdy pod naszymi Moskwa stolicę wzięła y cara sobie Filaretowego syna Michała obrała, toz go ten obiesic kazał.

Tegoz roku 16 maij, p. Bohowski rotmistrz od p. hetmana przyiachał, oznaymuiąc o przyisciu iego pod Zwinigrod mil 16 od Moskwy, z czego oblęzencom radosci nie mało przyszło, gdyz w niedostatku gorzałek, ile na wiosnę wielkie się choroby wzmagały, to iest, cynga, a barziey Moskwie, ktora w osadzie z nami siedziała, a tak lada by wodka, by ieno gorzałką smierdziała, za kwartę dac złotich 20 musiał, a obuw tez trudno tak było, yz sobie sukienne zołnierstwo robic musiało; za boty dałby y złotych 30, by ieno dostac mogł.

27 maij. p. Gosiewski, iako kapitan starszy, chcąc widziec w polu Moskiewskę potę-

сѣвскій, желая узнать, какую силу конную и пѣшую русскіе могутъ выставить въ открытое поле, съ которою гетману придется имѣть дѣло, сдѣлалъ вылазку изъ крѣпости съ конницей и пѣхотой. Долго обѣ стороны сражались между собою, но такъ какъ у русскихъ конница была сильнѣе нашей, то они отразили нашу конницу, а наша пѣхота не могла оказать ей никакой помощи и въ порядкѣ возвратилась въ крѣпость. Въ этой стычкѣ русскіе взяли раненнаго ротмистра Калиновскаго, котораго того же дня наши обмѣнили, потому что и съ ихъ стороны наши взяли не малое число въ плѣнъ; не мало ихъ также наши побили и не малое число ихъ возвратилось въ лагерь раненными.

29 мая, пріѣхалъ къ войску отъ гетмана его слуга Гожаевскій съ просьбой терпѣливо дожидаться его прихода и отражать непріятеля отъ стѣнъ. Осажденные отправили къ нему отъ себя пословъ съ требованіемъ или заплатить имъ мѣсячное жалованіе или дать залогъ. Отъ пана Будилы отправленъ былъ тоже посломъ ротмистръ Стравинскій съ требованіями и получилъ порученіе заявить, что если гетманъ приметъ эти требованія, то этотъ полкъ готовъ и дольше сидѣть въ осадѣ. Причина этихъ переговоровъ съ гетманомъ до его прибытія было та, чтобы и гетманъ былъ увѣренъ въ войскѣ и войско знало, за какое вознагражденіе оно будетъ служить, и чтобы гетманъ, обнадеживъ войско, имѣлъ возможность сейчасъ же, какъ подступитъ къ Москвѣ, выбить русскихъ изъ табора, что было желательно и войску.

1 іюня. Хотя послы еще не возвратились, Зборовскій поѣхалъ къ гетману лично убѣждать его, чтобы успокоилъ то войско, которое пер-

gę konną y pieszą, o ktoręy wiedziec iakoby mogł, a p. hetman kusic sie o nich, wycieczkę z zamku na koniach y pieszą uczynił. Tam z sobą dosc długo czynili, ale yz Moskiewska iazda od naszey potęznieysza była, sparli naszą iazdę, a piechota porządkiem uszła do zamka, nic im radzic nie mogąc, tylko p. Kalinowskiego rotmistrza w tey utarczcze rannego poimano, ktorego tegoz dnia wymieniono, bo z ich strony naszi niemało poimali, takze y nabili, a rannych nie mało do obozu odeszło.

29 maij. p. Gorzaiowsky, sługa hetmanski od p. hetmana do woyska przyiachał, prosząc, aby byli cierpliwi do przyiazdu iego, aby mogli z murow nieprzyiaciela znosic, ktorzy naprzod posłali swych posłow, prosili p. hetmana, aby za miesięczne zasłuzone abo zapłacił, abo zastawę dał. Z pułku tez p. Budziłowego p. Strawinskiego rotmistrza posłali do niego w postulatach swych, na ktore iesli pozwoli, w osadzie ieszcze będą gotowi bydz, a ta przyczyna była tych traktatow z p. hetmanem, pierwiey niz pod Moskwę podstąpił, aby iako iuz p. hetman zołnierza był pewien, tak zołnierz, za co by miał złuzyc, do tego, aby i. m. p. hetman zaraz upewniwszy zołnierza, postąpiwszy pod Moskwę, wraz ludzi Moskiewskich z tabora zniesc mogł, czego sobie y zołnierz zyczył.

Die 1 iunij, i. m. p. Zborowski iachał znowu, chociay sie posłowie niewrocili, do p. hetmana, perswaduiąc od siebie, aby to woysko mitigował, ktore posłało do niego z pierwszemi condiciami, na ktore iesli pozwoli, y nieprzyiaciela oraz znosic pomogą, ktory zas do zamku z pierwszemi posłami wrocił, zastawę pułkowi swemu—korony 2 y

вое отправило къ нему посольство съ условіями, что если онъ приметъ эти условія, то оно поможетъ ему поразить непріятеля. Онъ возвратился въ крѣпость съ тѣми — первыми послами, получивъ въ залогъ 2 короны и посохъ. Того же дня пріѣхалъ и Стравинскій съ увѣреніемъ, что будетъ оплачена служба полка Будилы полевая и мѣсячная [въ осадѣ], какъ требовалъ этотъ полкъ. Въ залогъ уплаты мѣсячной, полкъ этотъ получилъ [царское] сѣдло и два единорога. Такъ какъ полкъ Зборовскаго [Будилы?] не хотѣлъ дольше служить, то гетманъ упросилъ осажденныхъ дать ему этотъ залогъ, а самимъ, какъ остающимся въ Москвѣ, взять въ залогъ регаліи. Мы согласились исполнить просьбу гетмана и получили отъ него такую ассекурацію:

Янъ Карлъ Ходкевичъ, графъ на Шкловѣ, Мыши и Быховѣ, староста Жмудскій и Дерптскій, главный комиссаръ Инфляндской земли, гетманъ великаго княжества Литовскаго, объявляю настоящею моею ассекураціей. Я видѣлъ доблесть, мужество и дѣятельность войска его королевскаго величества, бывшаго прежде подъ начальствомъ покойнаго Усвятскаго старосты, а теперь, въ столь нужное время охотно, съ самоотверженіемъ оставшагося на службѣ его величества, на стѣнахъ Московской столицы. Оно не принимало участія ни въ какихъ замѣшательствахъ, до сихъ поръ крѣпко удерживаетъ эту столицу за милостивымъ нашимъ государемъ, потеряло при этомъ многихъ изъ среды себя, много прислуги, вооруженія и всѣхъ людей, какихъ имѣло [внѣ крѣпости] въ открытомъ полѣ. Въ этихъ потеряхъ оно полагаетъ всю надежду на милость его королевскаго величества. Войско это просило меня, чтобы я сосчиталъ надлежащимъ образомъ его полевую службу, уравнялъ его въ платѣ за нее съ полкомъ Зборовскаго

---

posoch otrzymawszy. Tegoz dnia y p. Strawinski przyiachał z upewnieniem słyzby polney od p. hetmana y miesięcznych, iako pułk p. Budziłow potrzebował,—w zastawie przeszłey słuzby miesięczney siodło y dwa iednorozce otrzymali. Gdyz pułk p. Zborowskiego iuz daley słuzyc niechciał, uprosił p. hetman, aby im tę zastawę dali, a sami, gdyz tu zostaią, wzieli w zastawie insignia imperij, ktorysmy na tę prozbę hetmanską uczynili y assecuratią, taką od p. hetmana otrzymali.

Ian Carol Chodkiewicz, hrabia ze Szkłowa y Myszy na Bychowie, starosta Zmudzki y Derptski, commissarz generalny ziemie Inflandskiey, hetman w. x. Litewskiego wiadomo czynię tą moią assecuratią. Doznawszy cnoty y męstwa y dzielnosci i k. mosci rycerstwa, ktore było pod sprawą nieboszczyka starosty Uswiadzkiego, a teraz w tak potrzebnym razie zostawszy z ochotą y z odwagą zdrowia swego na słuzbie i. k. mosci z murow stołecznych Moskiewskich, nie wiążąc się do zadnych mieszanin, stolice i. k. mosci, panu naszemu miłosciwemu, statecznie dotrzymywaiąc, postradawszy pocztow, czeladzi, rynsztunkow swoich y cokolwiek tylko pod chorągwiami maią w polu, raczey wkładaiąc tę szkodę na miłosciwą łaskę i. k. mosci, ządali mię o to, abym słuzbę ich polną dostatecznie porachowawszy, zapłatą społnie z pułkiem i. mosci pana Zborowskiego onych od i. k. mosci upewnił, tedy ia, maiąc, Ian Carol Chodkiewicz, hetman w. x. Litewskiego, to sobie od i. k. mosci przez instructią

ровскаго и обнадежилъ отъ имени его королевскаго величества, что она будетъ е у уплачена. Я, Янъ-Карлъ Ходкевичъ, гетманъ великаго княжества Литовскаго, по данной мнѣ его величествомъ инструкціи имѣя право, въ томъ случаѣ, если увижу вѣрность и постоянство этого войска, признать его службу — службой его королевскому величеству, уравнять его съ другими войсками его королевскаго величества и поступить такъ, какъ потребуетъ самое дѣло и польза рѣчи-посполитой, и видя, что это рыцарство несетъ службу рѣчи-посполитой съ обычною его предкамъ рыцарскою доблестію, оставшихся здѣсь въ Москвѣ ротмистровъ и ихъ товарищей изъ разныхъ хоругвей, всѣхъ числомъ — гусаръ 427 лошадей, пятигорцевъ 470 и 43 казаковъ, по списку подписанному моею рукой, настоящей ассекураціей уравниваю ихъ полевую службу съ службой п лка Зборовскаго. Считаю его службу съ начала [похода], т. е. отъ 6 января 1610 года и до 6 іюля 1614 [1612?]. За эту службу должны быть уплачены деньги изъ казны его королевскаго величества, не смотря ни на какія обстоятельства, на равнѣ съ полкомъ г. Зборовскаго, по заслугамъ этого войска, по списку, данному мною. Эта уплата должна быть непремѣнно произведена въ день св. Варѳоломея 1612 года. Увѣряю въ этомъ войско именемъ королевскаго величества, въ удостовѣреніе чего я далъ тому рыцарству, находящемуся въ столицѣ, эту мою ассекурацію, подписанную моею рукою и скрѣпленную моею печатью. Происходило въ столичномъ городѣ Москвѣ, 28 мая, 1612 года.

Успокоивъ такимъ образомъ рыцарство въ столицѣ, г. гетманъ, того же года 10 іюня, подвинулся изъ Звѣнигорода ближе къ Москвѣ къ Нехорошеву въ мили отъ нея.

---

oddaną y zleconą, abym za uznaniem wiary y stateczności rycerstwa tego słuzbę im i. k. mosci przyznał y z inszemi woyski i. k. mosci porownanie uczynił y tak postąpił, co by ex re et commodo reipublicae było, gdzie, bacząc to rycerstwo, ze zwykłą przodkow swych dzielnoscią rycerską y zyczliwoscią ku słuzbom rzeczypospolitei oddaiące się, tak panow rotmistrzow samych y towarzystwa, ktorzy z pod roznych chorągwi na stolicy zostali, — wszystkich w liczbie usarza koni 427, petichorca koni 470, kozakow 43, według regestru, ręką mą podpisanego, porownywam y assecurużę słuzby ich polne pod chorągwiami rowno z pułkiem pana Zborowskiego, rachuiąc y kładąc po zaczęciu a 6-ta ianuarii in anno 1610, iako y teraz continuią, az ad 6 iulii in anno 1614 (1612?), zasługi im, iako pułkowi pana Zborowskiego z skarbu i. k. m. mosci, krom wszelakich okolicznosci, płacone bydz maią, według słuzby ich w regestrze odemie podane są (podanym?), ktora zapłata skuteczna na s. Bartłomiey in anno 1612 doysc ma. Tym ich imieniem i.k. mosci, pana naszego miłosciwego, upewniam. Na co tę moią assecuratią rycerstwu temu, na stolicy będącemu, dałem, ręką swą podpisaną y pieczęcią mą przycisnioną. Działo się w Moskwie, w miescie stołecznym, 28 maii 1612.

Tegoz roku 10 iunij, upewniwszy i. mosc pan hetman rycerstwo z stolicy, przymknął się do (od?) Zwinigroda na Niechoroszew, blizey mile od Moskwy.

15 іюня, гетманъ, стоявшій въ открытомъ полѣ, пошелъ на Московскіе таборы. Ходило также брать ихъ приступомъ и войско изъ крѣпости, раздѣлившись на двѣ части. Бились довольно долго; наши крѣпко налегали на русскихъ и не разъ сгоняли ихъ съ валовъ внизъ; но такъ какъ нашему войску [изъ крѣпости] не пришлось ударить въ одно время съ гетманомъ, то намъне удалось добыть русскихъ; впрочемъ, наши понесли, слава Богу, не много потерь, — у насъ убили только четыре человѣка и нѣсколькихъ ранили, въ томъ числѣ г. Зборовскаго.

16 іюня, гетманъ подошелъ къ Москвѣ и расположился подъ Дѣвичьимъ монастыремъ.

18 іюня. Полкъ Зборовскаго, который давно уже передъ тѣмъ завязалъ конфедерацію, не пожелалъ дальше быть на службѣ его королевскаго величества, вышелъ изъ Москвы и расположился за рѣкой противъ Алексѣевской башни.

27 іюня. Гетманъ, устроивъ въ Москвѣ осажденное войско, нанявъ снова для защиты Москвы полкъ Будилы, присоединивъ къ этому войску часть конницы и пѣхоты, прибывшихъ изъ-подъ Смоленска съ Хелминскимъ старостой Струсемъ, который объявленъ былъ начальникомъ конницы, а Харлинскій капитаномъ пѣхоты, двинулся [назадъ]. Полкъ г. Будилы отправилъ къ его королевскому величеству пословъ, которые поѣхали вмѣстѣ съ. гетманомъ съ такимъ посольствомъ.

Креденсъ [вѣрительная грамота]. Свѣтлѣйшій, милостивый король, государь нашъ милостивый! Оставшись здѣсь въ Московской столицѣ, на службѣ вашего королевскаго величества при столь трудныхъ обстоятельствахъ, мы посылаемъ къ вамъ изъ среды насъ двоихъ товарищей—

Die 15 iunij, pan hetman z pola nie stąpił (nastapił?) na tobory Moskiewskie. Toz rycerstwo z zamku, na dwie sztuki rozdzieliwszy się, do taborow do szturmu chodzili. Dosyc długo z sobą czyniąc, byli potężni Moskwie, spieraiąc ich nie po iednokroc z wałow na doł, ale yz nie wraz z panem hetmanem przyszło czynic z obu stron, dobyc ich nie mogli, szkody iednak z łaski Bozey mało co odniesli, gdyz tylko czterech zabito y postrzelonych kilka, miedzy ktorymi pana Zborowskiego postrzelono.

Die 16 iunij, pan hetman pod Moskwę przyszedł y położył się pod Dziewiczym monastyrem.

Iunij 18, pułk pana Zborowskiego, nie chcąc iuz daley trwac w słuzbie i. k. mosci, przedtym dawno confederatią podniozszy, wyszli z Moskwy y połozyli się za rzeką przeciw baszty Olexieiowskiey.

Iunij 27, pan hetman ruszył się, osadziwszy Moskwę, zaciągnąwszy znowu do osady pułk p. Budziłow, do ktorych przydano Smolenskiego zołnierza y piechoty, ktorzy przyszli z panem Strusem, starostą Chełmienskim od Smolenska, nad ktorym rycerstwem ostawiono starszym pana Strusa, a nad piechotą capitanem pana Charlinskiego. Do i k. mosci pułk p. Budziłow wysłał posłow swych, ktorzy iachali z panem hetmanem z takim poselstwem.

Credens. Nayiasnieszy, miłosciwy krolu, panie, a panie nasz miłosciwy! Zostawiwszy (zostawszy?) nam w tak cieszkim razie w stolicy Moskiewskiey na słuzbie w. k. mosci, pana naszego miłosciwego, posyłamy z posrodku siebie dwoch towarzyszow — pana Woyciecha Krosnowskiego y pana Stanisława

Войтѣха Красновскаго и Станислава Фасча съ нижайшей просьбой къ вашему величеству, нашему милостивому государю, чтобы вы обратили вниманіе на наше доброе намѣреніе, на наши соединенныя съ большими трудностями заслуги предъ престоломъ вашего величества и милостиво выслушали наши петиціи. Мы имѣемъ твердую надежду, что эти петиціи не будутъ вами отвергнуты. При этомъ мы молимъ Бога, чтобы сохранилъ васъ, милостивый государь нашъ, въ добромъ здоровьи на многіе годы, чтобы широко распространилъ населеніе [рѣчи посполитой] и вашу власть къ устрашенію враговъ вашего величества; а мы, какъ вѣрные подданные вашего величества, ввѣряемъ вашей королевской милости нашу службу и наше вѣрноподданичество.

Инструкція гг. посламъ. Съ самаго начала настоящаго предпріятія, когда Богъ тайнымъ дѣйствіемъ своего суда устилалъ вашему величеству дорогу къ будущимъ радостямъ рѣчи-посполитой, наши братья, вѣрные подданные вашего величества, не разъ приносили къ престолу вашего величества горячія свои мольбы, указывали съ какого давняго времени они продолжали начатую войну своею храбростію и на свои средства, какъ чѣмъ дальше, тѣмъ больше и счастливѣе распространяется слава и честь вашего величества, указывали при этомъ очевидныя доказательства, что они своимъ трудомъ берутъ верхъ, а непріятель теряетъ надменность, необузданныя его силы падаютъ, и корона его [государства] вмѣстѣ съ его государемъ переданы въ руки вашего величества, наконецъ они обѣщали и дальше служить съ такою же охотою, впрочемъ, обѣщали они это не безъ скорби о томъ, что не получили отъ вашего

Faszcza, donosząc unizone prozby nasze do w. k. mosci, pana naszego miłosciwego, aby w. k. mosc, uwazywszy tak dobrą intentią naszę, tak przewazne zasługi nasze przed maiestatem w. k. mosci, przypusciwszy, petitiom naszym łaskawe ucho nakłonic raczył, pewną nadzieię maiąc, ze one repulsy od w. k. mosci nie odniosą. Przytym prosimy p. Boga, aby on w. k. mosc, pana naszego miłosciwego, przy dobrym zdrowiu w długi wiek zachowawszy, stany (?) y szczęsliwe panowanie z postrachem nieprzyiacielom w. k. mosci szeroko rozpostrzec raczył, a my, iako wierni poddani w. k. mosci, unizone posługi, wierne poddanstwo w miłosciwą łaskę w. k. mosci, pana naszego miłosciwego, oddaięmy.

Instructia ich mosciom panom posłom. Od pierwszy ieszcze imprezy zawzięcia, gdy p. Bog skrytym sądem swym słał drogę w.k. mosci na przyszłe rzeczypospolitei pociechy, bracia naszi, wierni poddani w. k. mosci, ukazowali, iako dawno zaczętą woynę kosztem swym, odwagą swą continuią, iako y progres ku rozmnozeniu sławy, dostoienstwa w. k. mosci im daley, tym więcey, a fortunnieyszy ydzie, ukazowali przytym widome pracowitego horowania swego, skąd ze y nieprzyiaciel dumy nieunoszone, sił nieukroconych złozył, dumę stracił y korona z monarchą samym do rąk w. k. mosci iest złozona; ofiarowali nakoniec dalszą onę ochotę nie bez utyskowania, ze choc to na wszystkim zeszli, choc tak wiele razow odniesli, tak wiele towarzystwa pozabiiano, pokaleczonych zostało, zadnego od w. k. mosci poratowania miec nie mogli, za czym za utraceniem w łasce w. k. mosci nadziei, gdy prace y gar-

величества никакой подмоги, не смотря на то, что во всемъ обѣднѣли, понесли столько ударовъ, у нихъ перебито столько товарищей и столь многіе переранены. Такъ какъ наши труды и самоотверженіе были въ пренебреженіи, то дошло до того, что одни изъ нашихъ братій бросили службу вашему величеству почти уже у самаго берега, когда это дѣло готово было окончиться съ безсмертною славою вашего величества, а другіе пошли за границу [московскаго государства, назадъ], чтобы добиться уплаты за свою службу, впрочемъ, объявляя, что готовы и затѣмъ показать вашему величеству вѣрноподданичество и преданность. Когда столичный городъ [Москва] сталъ подвергаться опасности, мы по приказанію гетмана великаго княжества литовскаго, охотно остались въ немъ и, не смотря на то, что и безъ того были въ большой нуждѣ, взяли на себя еще болѣе тяжкое ярмо, и при всемъ томъ ничего утѣшительнаго мы не получили отъ вашего величества. Хотя столько времени было и до сейма и столько его прошло послѣ сейма, но мы ничего не получили такого, что могло бы облегчить наши раны и нашу нужду и поддержать вышеупомянутыя блистательныя преимущества. Не смотря на все это, мы удержимъ до конца, — до надлежащаго времени, посты, ввѣренные нашей доблести, какъ подобаетъ вѣрному рыцарству вашего величества; но такъ какъ намъ трудно долѣе одолѣвать крайность, такъ какъ сила человѣческая долѣе уже не можетъ выдержать, то униженно просимъ ваше величество именемъ нашихъ братій обратить вниманіе на наше долговременное и постоянное превосходство надъ непріятелемъ, на нашу трудовую службу, имѣть состраданіе къ нашему горю, нуждѣ, бѣдности, свести насъ, какъ можно скорѣе, со стѣнъ [Кремля] и запла-

---

dłowania nasze w pogardzeniu były, przyszło braci do tego, ze iedni mało nie z brzegu samego dokonczenie (dokonczenia?) z niesmiertelną sławą w.k. mosci sluzb zaniechali, drudzy dla zasłuzonego swego doscia szli za granicę, iednako oswiadczaiąc daley ieszcze wierne poddanstwo y uprzeyme w. k. mosci serce.Za rozkazaniem i. mosci pana hetmana w. x. Litewskiego, gdy mieysce stołeczne w niebezpieczenstwo wchodziło, zostalismy chętnie y obięli, acz w wielkich niedostatkach naszych, cięszkie (cięzsze?) iestcze krwawego iarzma,—nic przecię pociesznego nie zaszło od w. k. mosci y choc to tak wiele dni y czasow przed seymem y po seymie upłynęło, choc sama sława w. k. mosci, samo dobro rzeczypospolitei prętkiego potrzebowało ratunku, nicesmy nie otrzymali przecię takiego, co by y razy y nędze wesprzec nasze y tamte decora zastrzymac mogło. Chowamy iednak statecznie do konca y powierzonych cnocie swoiey mieysc,iako wiernemu w. k. mosci rycerstwu przynalezy, do czasu słusznego dotrzymamy, ale ze trudno dalszey necessitati odeprzec, ze człowieczenstwo y siła ludzka daley zniesc nie moze, unizenie w. k. mosc, pana naszego miłosciwego, imieniem braci swey prosimy, abys w. k. mosc, maiąc wzgląd swoy pansky na długie, a wierne horowania y pracowite usługowania nasze, maiąc compassią nad utrapieniem, nędzą, ubostwem naszym, wyzwolic nas iako nayprędzey z murow y zasłuzone nasze zapłacic nam raczył. Nie przyidzie

тить намъ выслуженное жалованіе. Не будетъ ничего утѣшительнаго вашему величеству и рѣчи-посполитой, если при дальнѣйшемъ пренебреженіи къ намъ, или вслѣдствіе того, что намъ поздно будетъ доставлена помощь, мы погибнемъ, если не отъ непріятеля, то отъ голода, что̀ еще болѣе достойно сожалѣнія. Не будетъ пользы, если вслѣдствіе нашей погибели ускользнетъ изъ рукъ то, что доставалось съ такими издержками, съ такою храбростію и пролитіемъ шляхетской крови къ славѣ вашего величества. Долго насъ утѣшали надеждой, долго водили насъ обѣщаніями, но изъ всего этого мы не извлекли для себя ничего другаго кромѣ отчаянія и послѣдней погибели. Поэтому униженно просимъ ваше величество безъ малѣйшаго замедленія и на самомъ дѣлѣ оказать намъ вашу милость.

Петиціи нашихъ братій таковы. Такъ какъ въ прежнихъ ассекураціяхъ его величество далъ намъ обезпеченіе вознагражденія за прежнія наши услуги на Сѣверской и Рязанской земляхъ, то просить дать намъ [въ нихъ] за прежнія, понесенные нами убытки и потери сто сохъ въ вѣчное владѣніе. Такъ какъ до сихъ поръ мы не получили и не получаемъ никакой подмоги въ нашихъ нуждахъ изъ казны его величества, то наши послы имѣютъ просить его королевское величество, чтобы былъ такъ милостивъ, приказалъ заплатить за выслуженное время нашей службы на стѣнахъ [Кремля] и платить впредь, если мы будемъ дольше служить. Такъ какъ полку г. Зборовскаго заплачено за двѣ четверти этого года и такъ какъ наше надорванное здоровье, а также наши нужды не дозволяютъ намъ оставаться дольше на службѣ его величества, то послы имѣютъ объявить, что мы отказываемся отъ службы и пусть его величество, зная это, назначитъ

---

ztąd nic pociechy w. k. mosci y rzeczypospolitei, gdy za dalszym zarzuceniem swym y poznym ratunkiem, iesli nie od nieprzyiaciela, mizerni ieszcze od głodu pomrzemy; nie poydzie w pozytek, gdy smiercią naszą upłynie z rąk to, co się tak długo takim kosztem, taką odwagą y przelaniem krwi szlacheckiey ku sławie w. k. mosci robiło. Długo nadzieią cieszono, długo na obietnicach trzymano, a z tych oprocz desperatiey y ostatniey zguby swey nicesmy inszego wyciągnąc nie mogli, zaczym abysmy samą rzecz (rzeczą?), samą skuteczną w. k. mosci łaskę bez wszelakiey prolongatiey odniesli, unizenie powtore prosimy. Petita braci naszey te są:

Iz mamy od krola i. mosci w dawnych assecuratiach upewnienia w starych zasługach na ziemi Siewierskiey y Brzezanskiey (Rzezanskiey,—(aby?) za zasługi nasze dawne, szkody y utraty podięte w pewnych włosciach wiecznoscią soch sto dac raczył. Ieszczesmy (A izesmy?) po te czasy zadnego ratunku y podpory z skarbu i. k. mosci w niedostatkach naszych nie mieli y teraz nie mamy, prosic i. k. mosc o to maią, aby i. k. mosc z łaski swey panskiey zasługi nasze murowe, ktoresmy zasłuzyli, zapłacic kazał y na nowe, iesli słuzyc będziem, aby płacono. A iz tez pułku pana Zborowskiego zapłacono za te dwie cwierci, yz tez maiąc nadwątlone zdrowia swoie, nie mniey tez y niedostatki nas daley na słuzbie i. k. mosci nie dopuszczaią, maią panowie posłowie naszi słuzbę i.k. mosci wypowiedziec, o czym wiedząc i. k. mosc, in-

другихъ для защиты стѣнъ [Кремля].

Того же года 1 іюля, по удаленіи г. гетмана, русскіе съ трехъ сторонъ и [потомъ] съ четвертой пошли на приступъ къ Китай-городу, но при Божіей помощи легко были отражены съ большой для нихъ потерей.

Того же года 25 іюля, г. Бобовскій доставилъ намъ отъ гетмана продовольствіе, т. е. привезъ ржи, которой досталось только по шапкѣ. Русскіе, не допуская Бобовскаго, вступили въ битву и гоняясь за казаками, бывшими съ нимъ, въѣхали въ самый Бѣлый городъ, но были отражены осажденными, которые, спасая казаковъ, выбили русскихъ изъ Бѣлаго города.

Того же года 27 іюля, г. Зборовскій, выздоровѣвшій отъ ранъ, уѣхалъ съ г. Бобовскимъ и съ тѣми людьми, которые съ нимъ прибыли. Русскіе хотя желали не дать выйти казакамъ, съ которыми еще прежде храбро сражались, но теперь не пожелали вступать съ ними въ битву; они лишь издали провожали ихъ до Москвы рѣки и въ строю возвратились назадъ въ свои таборы ни съ чѣмъ. Полкъ г. Будилы, ничего не слыша о подмогѣ, и не желая дольше оставаться, такъ какъ сильно страдалъ отъ голода, отправилъ однихъ пословъ къ г. гетману и къ его войску съ просьбой, чтобы не держали его дольше въ такой нуждѣ и свели со стѣнъ [Кремля], а другихъ пословъ отправилъ къ его величеству съ заявленіемъ, что мы не можемъ дольше оставаться въ стѣнахъ [Кремля], и съ протестаціями по городамъ, что мы вынуждены оставить столицу не по нашей волѣ. Эти посольства были таковы.

Письмо къ его милости г. гетману великаго княжества Литовскаго.

Ясновельможный, милостивый г. гет-

---

szych na to mieysce na osadę murow zeby przysłac raczył.

Tegoz roku 1 iulij, po odeysciu i. mosci pana hetmana, Moskwa do szturmu do Kitay-groda ze trzech stron przypusciła y z czwartey strony do Kitay-grodu, ale za pomocą Bozą snadnie y z szkoda swoią odparci.

Tegoz roku 25 iulij, pan Bobowski od i. mosci pana hetmana dodawał nam zywnosci, to iest, przywiozł zyta, ktorego tylko się po czapce dostało. Moskwa, broniąc tey zywnosci, bitwę zwiodła y na kozakach, ktorzy z nim byli, przyszli, w samę Białe mury na nich wiachali, lecz od oblęzencow byli wsparci, — ratuiąc kozakow, Moskwę z murow wyparli.

Tegoz roku 27 iulij, pan Zborowski, ktory wyzdrowiawszy na postrzelenie swoie, z panem Bobowskim y z tymi ludzmi, ktorzy z nim byli przyszli, odiachał. Moskwa chociaz chciała bronic wyscia z zamku kozakom, wzięwszy na nich pierwiey dobre serce, przecie z nimi bitwy zwiesc nie chciała, tylko ich do rzeki Moskwy odprowadziwszy z daleka, w szyku swym nazad do taborow swych z niczym się wrociła; pułk tez panow Budziłow, yz go głod barzo sciskał, o posiłkach nic nie słysząc, posłał iednych posłow do pana hetmana, aby iuz ich, w takich niedostatkach daley nie trzymaiąc, z murow sprowadził, nie chcąc ich daley trzymac, o toz tez y do woyska p. hetmanowego, a drugich posłow do krola i. mosci, declaruiąc się, ze daley w murach trwac nie będziemy y do grodow protestuiąc się, ze ni (nie?) za naszą przyczyną stolica opuscic się musi, ktore legatie te są.

List do i. mosci pana hetmana w. x.

манъ! Заявляя наше вѣрноподданничество и нашу неизмѣнную готовность идти на службу его величества, [на которую мы и пошли] по приказанію вашей милости, мы надѣялись, что удержимъ этотъ столичный городъ и черезъ васъ, милостивый государь, передадимъ его въ руки его величества; но теперь мы лишились всѣхъ нашихъ средствъ и не имѣемъ надежды получить помощь. Намъ не столько тяжело страдать отъ видимаго врага, не столько тяжело нести кровавые труды, но мы не можемъ вынести голода. Онъ и до сихъ поръ жестоко удручалъ насъ, но мы еще утѣшали себя надеждой, что вы будете такъ добры, подкрѣпите насъ продовольствіемъ; между тѣмъ, вы не только не оживили насъ, а еще болѣе усилили нашу скорбь, потому что, мы довѣрились вамъ, милостивый государь, и за это намъ пришлось еще дольше терпѣть тотъ же голодъ.

Униженно просимъ вашу милость смиловаться надъ нашимъ злосчастіемъ и нуждой, не осуждать насъ на большее бѣдствіе, принять милостиво настоящее наше заявленіе и свести насъ со стѣнъ [Кремля] къ послѣднему дню августа, потому что терпѣть далѣе этого срока намъ, потерявшимъ всѣ силы, не дозволяютъ законы человѣчества, наше здоровье и наконецъ ваше обѣщаніе, г. гетманъ. Напротивъ, [всѣмъ намъ придется удалиться?]. Мы и къ его величеству отправили пословъ съ вторичнымъ заявленіемъ, что не можемъ оставаться долѣе въ этомъ ярмѣ. Это заявленіе мы приказали показать вашей милости. Если бы оказалось, что въ немъ нужно что либо прибавить, то просимъ васъ, какъ свидѣтеля нашихъ подвиговъ, сдѣлать это и до конца заботиться объ насъ. Мы увѣрены въ томъ, что вы сдержите ваше обѣщаніе и сво-

---

Litewskiego. Iasnie wielmozny, miłosciwy panie hetmanie! Zyczylismi tego sobie, abysmy, oswiadczaiąc wierne poddanstwa y stateczne usługowania nasze i. k. mosci za roskazaniem w. mosci, naszego mił. pana, mieysce te stołeczne dotrzymac y z rąk swych i. k. mosci, a przez w. mosc, naszego mił. pana, podac mogli; lecz ze tak zeszłymi na wszystkich dostatkach swych będąc y nadzieie w posiłkach nie maiąc, a nie tak nam nieprzyiaciela widomego cierpiec, nie tak trudy, krwie przelanie podiąc cięszko, iako nie mogąc zniesc głodu, ktory nas niezmiernie trąpiąc, nadzieię łaski naszego mił. pana w posilenia zywnosci cieszył, czym miasto odzywienia się, zalu nam więcey przybyło, ze o tym ze głodzie, pokazuiąc powolnosc naszą w. mosci, naszemu mił. panu, trwac nam daley przyszło, prosimy naszego mił. pana unizenie, abys w. mosc, nasz mił. pan, ulitowawszy takiego utrapienia y nędze naszey y zniszczenia nam większego nie zycząc, mile tę declaratią od nas przyiąwszy, z murow ad ultimam augusti diem zwiesc nas raczył, gdyz daley nad termin człowieczenstwo, nasze zdrowie y sama obietnica w. mosci, naszego mił. pana, trwac nam na wszystkich siłach osłabiało (osłabiałym?) dłuzey nie dopusci, owszem wszystkim... y do krola i. mosci posłow swych posłalismy, znowu declaruiąc się, ze iuz daley w tym iarzmie ciągnąc nie mozemy, ktorą tę declaratią naszą kazalismy w. mosci. mił. panu, ukazac; iesli by czego dołozyc trzeba, w. mosc, naszego mil. pana, iako swiadka horowania naszego, prosimy, aby w. mosc, nasz mił. pan, do konca o nas obmysliwac raczył. Pewnismy tez y tego, ze w. mosc,

имъ ходатайствомъ поможете намъ въ нашихъ просьбахъ къ гг. нашимъ братьямъ. Поручаемъ себя милости вашей. Дано изъ столицы 27 іюля, 1612 года.

Письмо къ братіи. Милостивые гг. братья! Не безъизвѣстны вашимъ милостямъ, нашимъ милостивымъ государямъ и братьямъ, наши труды для пріобрѣтенія славы, ради которой трудясь, мы дошли до такого уничиженія и бѣдности. Но что намъ всего прискорбнѣе, это то, что братья же нашего товарищества, изнемогши подъ бременемъ трудовъ, оставивъ насъ въ пасти непріятеля, ушли отъ насъ и увели съ собою нашихъ лошадей и прислугу. Теперь мы дошли почти до послѣдней крайности, потерявъ всякую надежду на помощь, которая нужна не только намъ, но и вашимъ милостямъ, нашимъ милостивымъ государямъ. Никто уже намъ не можетъ помочь, кромѣ Бога и насъ самихъ. Просимъ вашихъ милостей, нашихъ милостивыхъ государей и братьевъ, чтобы вы не пожалѣли труда, не побоялись опасностей для вашего здоровья, и, смиловавшись надъ нами, вашими братьями, изволили вывести насъ изъ этихъ стѣнъ къ послѣднему числу августа. Получивъ отъ васъ эту милость, мы постараемся вознаградить васъ за нее готовностію ко всякой услугѣ. Изложить пространнѣе наши требованія мы поручили нашимъ товарищамъ гг. Кетлинскому и Полишевичу. За тѣмъ, ввѣряемъ нашу службу милости вашей, милостивые наши государи. Въ столицѣ, 1612 года.

Протестація отъ рыцарства, находящагося въ столицѣ, данная г. Кетлинскому для [внесенія въ книги] ближайшихъ городовъ въ государствахъ его королевскаго величества, была такова. Мы, рыцарство его королев-

---

nasz mił. pan, obietnice słowa swego ziscic y w postulowaniu naszym od (do?) ich mosciow panow braci promotią swą pomoc będziesz raszył. Zalecamy sie z tym łasce w. mosci, naszego miłosciwego pana. Datum z stolice 27 iulij, anno 1612.

List do braci. Miłosciwi panowie bracia! Nie tayne są w. mosciom, naszym miłosciwym panom y braci, zarobki nasze na dobrą sławę, na ktorąsmy zarabiaiąc, do takiego smy zniszczenia y ubostwa przyszli. A co nam nayzałosnieisza, ze bracia companiey naszey, będąc uteskniemi robotami swemi, nas w pasczęce nieprzyiacielskiey odbiegszy, zawiedli konie y czeladz naszą z sobą. Terazesmy iuz prawie ad extrema przyszli, straciwszy o wszelakich posiłkach nadzieię, ktore nie tylko nam samym potrzebne, ale y w. mosciom naszym miłosciwym panom. Zaden nam coadiutor bydz nie moze, krom p. Boga, a nas samych. Prosmy (prosimy?) tedy, abyscie w. mosc, nasi mił. panowie bracia, nielitując prace, a bardziey odwagi zdrowia, ulitowawszy nas braci swey, przybywszy tu do stolice ad ultimam augusti, nas z tych murow zwiesc raczyli, ktorą my chcąc (chęc?) poznawszy po w. mosciach naszych miłosciwych panachzy braci, gotowi będziem wzaiem wszelakim usługowaniem naszym zarabiac. Szyrzey ustnie postulata nasze w. mosciom opowiedziec towarzystwu naszemu-panu Kietlinskiemu y Poliszewiczowi zlecilismy, a zatym służby nasze w. mosciow, miłosciwych panow, łasce pilno oddaiemy. W stolicy 27 iulij, anno 1612.

Protestatia, dana panu Kietlinskiemu od rycerstwa, na stolicy będącego, do zamkow poblizszych w panstwach i. k. mosci, taka.

скаго величества, призванны были ясновельможнымъ гетманомъ великаго княжества Литовскаго въ довольно трудное время на службу для удержанія [въ рукахъ польскихъ] столичнаго города Московской земли, когда въ немъ чувствовался недостатокъ въ войскѣ. Службу эту, которая продолжалась дальше назначеннаго намъ срока т. е. 6 іюля, мы несли насколько достало нашихъ силъ. Не дождавшись отъ его королевскаго величества ожидаемой помощи, какъ обѣщалъ гетманъ великаго княжества Литовскаго и терпя великую нужду, тяжкую нищету и неслыханный голодъ, объявляемъ передъ Богомъ, его королевскимъ величествомъ и отечествомъ, что не будемъ и не имѣемъ силъ оставаться въ столицѣ далѣе срока, объявленнаго намъ г. гетманомъ великаго княжества Литовскаго. Если, сохрани Богъ, къ этому времени не прибудутъ отъ его королевскаго величества вспомогательныя силы, вмѣсто насъ не займутъ стѣнъ столицы и если эти стѣны по удаленіи нашемъ будутъ заняты непріятелемъ, то не мы будемъ причиною этого, мы, которые все это время жертвовали для защиты ихъ своею жизнію, пролили много крови, потеряли не мало дорогихъ нашихъ братьевъ, а другихъ видимъ среди себя израненными. Мы дѣлаемъ послѣднее заявленіе нашихъ просьбъ, т. е. о присылкѣ вспомогательнаго войска, о доставкѣ продовольствія и о смѣнѣ насъ. Отъ нашихъ пословъ, которыхъ посылаемъ къ его королевскому величеству съ этимъ послѣднимъ нашимъ рѣшеніемъ, мы требуемъ, чтобы они и королю заявили его и занесли въ публичныя, городскія книги отъ имени всего столичнаго войска. Дано въ столицѣ, 28 іюля 1612 года.

My, rycerstwo i. k. mosci, potrzebą nie małą zamku stołecznego ziemie Moskiewskiey, w ludzie zeszłego, na dotrzymanie od iasnie wielmoznego i. mosci pana hetmana w. x. Litewskiego zaciągnieni, nad powinnosc wyscia słyzby naszey ad diem 6 iulij, ktorąsmy tyle, ile sił naszych stawało, odprawowali, a nie mogąc się pożądanych posiłkow (od?) i. k. mosci, rownie z iasnie wielmoznym panem hetmanem w. x. Litewskiego, w wielkich nędzach naszych, w cięszkim ubostwie y głodzie niesłychanym, w ustawicznych pracach naszych doczekac, oswiadczamy się p. Bogu, krolu i. k. mosci y oyczyznie, ze my daley czasu, od nas panu hetmanowi w. x. Litewskiego determinowanego, trwac na stolicy dla zeszłych sił naszych nie będziemy, ani mozemy. Uchoway Boze, iesli na ten czas posiłki od i. k. mosci nie przyidą, a na mieysce nasze (mury?) stołeczne osadzone nie będą, ktore za opuszczeniem naszym, iesli by, czego Boze strzez, w ręce nieprzyiacielskie przyszły, ze się nie przez nas, ktorzysmy gardła nasze przez ten czas w zatrzymaniu mieysca tego wazyli, krwie wielie wylali, miłey braci swey potracili y inszych pokaleczonych między sobą mamy, stanie. Ostatnie oswiadczenie prozb naszych, posiłkow zesłania y poratowania w zywnosci, takze odmiany czynim, potrzebuiąc tego po panach posłach naszych, ktorych z ostatnią rezolutią do krola i. mosci posyłamy, aby to oswiadczenie nasze, iako i. k. mosci według instructiey opowiedzieli, tak y do xiąg grodzkich, publicznych, imieniem woyska wszystkiego, stołecznego, podali. Datum w stolicy 28 iulij, anno 1612.

Инструкція [посламъ] **къ его королевскому величеству.** Прежде всего посолъ имѣетъ ввѣрить милости его королевскаго величества, милостиваго нашего государя, нашу покорную службу, вѣрноподданничество; за тѣмъ, согласно съ прежнею инструкціею, отправленной черезъ г. Кросненскаго, имѣетъ отъ нашего имени разсказать: братьи наши неоднократно приносили къ престолу вашего величества пламенныя мольбы и въ прежнее и въ это недавнее время. Стѣсненные великою нуждою и недостатками, они и теперь приносятъ тѣже покорнѣйшія просьбы, и доказываютъ вашему величеству и любезному отечеству, что какъ бы они ни желали и какъ бы ни усиливались оставаться дольше на службѣ вашего величества и удержать и передать въ руки вашего величества Московскую столицу, которая тайнымъ судомъ божіимъ предопредѣлена вашему величеству, но крайнее истощеніе нашихъ силъ и здоровья лишаетъ насъ этого счастія. Охота служить вашему величеству есть въ насъ, но возможность [сдѣлать это], которая можетъ быть названа сестрою охоты, оставила насъ. Нами овладѣли нужда, недостатки и неслыханный голодъ,—и однако мы выдержали въ стѣнахъ столицы до срока, назначеннаго намъ г. гетманомъ, т. е. до 6 іюля. Всемогущій Богъ до сихъ поръ не перестаетъ ниспосылать свое благословеніе на ваше величество и на рыцарство. Непріятель хотя покушался взять насъ приступомъ, пользуясь превосходствомъ своихъ силъ, и хотя употреблялъ разныя хитрости, чтобы уничтожить насъ, но [до сихъ поръ] не одолѣлъ насъ. Милостивый нашъ король! Мы готовы и дольше быть здѣсь, именно, до послѣдняго числа августа, хотя намъ придется воевать

Instructia do krola i. mosci. Narzod unizone słuzby nasze y poddanstwo w łaskę i. k. mosci, pana naszego miłosciwiego, zalecic, a przychylaiąc sie do pierwszey instructiey, niedawno przez pana Krosnienskiego posłaney, ma od nas to i. k. mosci opowiedziec, iako nie po iednokroc y niedawno zeszłych czasow bracia naszi donosili gorące prozby swe przed maiestat w. k. mosci, pana naszego miłosciwego, tak y teraz obięci y scisnieni wielką nędzą y niedostatkiem donoszą tez unizone prozby swe przed maiestat w. k. mosci, przekładaiąc to w. k. mosci y miłey oyczyznie oswiadczaiąc, yz chociay by radzi y silili się naybarziey, staraiąc się o to, iakoby dłuzey trwaiąc na słuzbie w. k. mosci, tey stolice Moskiewskiey, ktora iest skrytym sądem Panskim m. k. mosci przeyrzana, dotrzymywali y onę z rąk swoich panowaniu w. k. mosci dopac mogli, lecz necessitas w siłach y w zdrowiu takiego szczęscia nam zayrzała. Chęc y ochota do takiey złuzby w. k. mosci przy nas zostaie, ale sposobnosc, ktora iest siostrą w ochocie, ta od nas odpadła; nędza, niedostatek y niesłychany głod nas opanował, a tosmy przecie do czasu od i. mosci, pana hetmana, nam determinowanego, ad diem 6 iulij w murach stolicznych wytrwali. Błogosławic raczył p. Bog, wszechmogący do tego czasu w. k. mosci y rycerstwu, ze ten nieprzyiaciel chocia do nas szturmował mocą nawalnosci ludzi y rozmaitych fortelow na zniesienie nas zazywał, nie odniosł. Y daley po czasie, nasz miłosciwy krolu, chocia walcząc z sobą y z przyrodzeniem swym, trwac ieszcze do czasu pewnego ad diem ultimam augusti będziemy, tylko unizenie prosmy, abys w. k. m. maiąc

съ собою,—съ своею природою, но униженно просимъ ваше величество обратить вниманіе на нашу долговременную, вѣрную, кровавую и трудовую службу и не допустить, чтобы мы работали въ этомъ ярмѣ. Такъ какъ за нашу кровавую службу, которую г. гетманъ великаго княжества Литовскаго засчиталъ, хотя и не за всѣ годы, какіе мы проводимъ въ Московской землѣ, мы должны получать уплату изъ казны вашего величества въ день св. Варѳоломея, то, подобно рабочимъ, мы надѣемся, что ваше величество не допустите никакой просрочки въ этой уплатѣ, что напротивъ этимъ вознагражденіемъ за нашу службу мы подкрѣпимъ наше здоровье, облегчимъ нужду и сдѣлаемся еще болѣе ревностными слугами вашего величества, милостивый государь нашъ. Наши братья, выходя изъ столицы, собирались было взять въ уплату за ихъ помѣсячную службу нужныя при коронаціи регаліи этого государства и другія драгоцѣнности, которыя мы по просьбѣ г. гетмана заложили у себя и ими г. гетманъ обезпечилъ уплату намъ за всѣ неоплаченные мѣсяцы нашей службы, на которую мы были наняты призывными грамотами. Просимъ ваше величество приказать выкупить ихъ у насъ уплатой намъ слѣдуемыхъ денегъ. Затѣмъ желаемъ вашему величеству добраго здоровья, счастливаго исполненія предпринятого намѣренія. Дано въ столицѣ, 27 іюля, 1612 года.

Когда въ Москву, которую уже два года держали въ осадѣ русскіе, не являлись ни король съ сыномъ Владиславомъ, которому русскіе цѣловали крестъ, ни вспомогательное войско, когда и вообще въ Московской землѣ не было никакого уже польскаго войска, потому что король,

---

wzgląd swoj panski na tak długie, a wierne, krwawe, pracowite usługowania nasze, nam w tym iarzmie robic nie dopusci (nie dopuscił?). A yz od i. mosci pana hetmana w. x. Litewskiego porachowa nie (porochowane?) krwawe zasługi naszey (nasze?), choc nie za wszytkie lata, iakosmi są w tey ziemi Moskiewskiey, za ktore zapłata z skarbu w.k. mosci ma nas doysc na s. Bartłomiey, iestesmy pewni, iako robotnicy, ze zadney prolongatiey w tey zaplacie od w. k. mosci, pana naszego miłosciwego, nie odniesiemy, ale posiliwszy tym związkiem usług swych zdrowia y niedostatki nasze, ochotnieyszymi zostaniem sługami w.k. mosci, pana naszego miłosciwego. Więc tez insignia imperii, do coronatiey nalezące, ich mosc panowie bracia naszi, schodząc z stolice Moskiewskiey, w zasługach swych miesięcznych mieli byli zabrac z sobą z inszemi kleynotami, ktoremi (ktore my?) od ich za prozbą i. k. mosci pana hetmana zastawą swoią oswobodzili, na ktorych zawiodł zołd nas wszystkich miesięcy, niepłaconych według listow przypowiednych. Prosimy, aby w. k. mosc, pan nasz miłosciwy, zapłaceniem zołdu one u nas oswobodzic roskazac raczył Zyczymy zatym dobrego zdrowia w. k. mosci, szczęsliwego panowania y poządanego effectu w zaczętym zamysle w. k. mosci, pana naszego miłosciwego. Datum w stolicy, 27 iulij, anno 1612.

Będąc iuz stolica Moskiewska ode dwu lat w oblęzeniu od Moskiewskich ludzi, iako krola samego y z synem Władysławem, na ktorego chrzest całowała, tak y posiłkow zadnych nie miała; a gdy iuz zadnego woyska polskiego w Moskiewskiey ziemi nie

взявъ Смоленскъ, возвратился въ Польшу, то польское войско бывшее въ Москвѣ въ то время, когда русскіе измѣнили, не дождавшись вспомогательныхъ силъ и соскучившись долговременною службой, составило конфедерацію и отправилось въ Польшу, въ королевскія имѣнія. [Осталось въ Москвѣ] одно лишь войско Сапѣги. Этихъ несчастныхъ осажденныхъ сямоотверженно держался и кое какъ утѣшалъ гетманъ великаго княжества Литовскаго, который съ небольшимъ отрядомъ [своихъ людей] и лифляндскимъ войскомъ расположился въ полѣ у Волока. Русскимъ теперь было легче, но они, видя, что одинъ Трубецкой не можетъ взять столицы, сдѣлали съѣздъ въ Нижнемъ Новгородѣ и избрали воеводой на эту войну князя Димитрія Михайловича Пожарскаго. Дѣло это подняли всѣ Нижегородскіе мѣщане, изъ числа которыхъ выдвинулся одинъ мясникъ—Кузьма Юрьевичъ, обѣщавшій давать деньги на ратныхъ людей, только бы они шли поскорѣе добывать съ Трубецкимъ столицу. Сначала этотъ Кузьма самъ отдалъ все свое имущество и деньги, а потомъ, когда его избрали распоряжаться этимъ дѣломъ, то онъ сталъ собирать деньги изъ городовъ, никому не дѣлая послабленій и давалъ ихъ войску, котораго собралъ не мало и съ Пожарскимъ привелъ его къ столицѣ.

Того же года 3 августа, пришелъ къ столицѣ съ 400 всадниковъ Михаилъ Самсоновъ и расположился таборомъ подлѣ Бѣлаго города, между Тверскими и Петровскими воротами. Противъ нихъ, за рѣкой, наши сейчасъ же сдѣлали вылазку и, по милости божіей, счастливую.

Того же года 7 августа, Заруцкій, боясь бояръ изъ войска Пожарскаго, которые считали его измѣнни-

---

było, bo krol, wziąwszy Smolensk, nazad się znowu do Polski wrocił, woysko, ktore było przed tym w Moskwie przy zmienie, takze posiłkow nie mogąc się doczekac, a sprzykrzy (sprzykrzywszy?) sobie tak długą słuzbą, zconfoederowawszy się, do dobr krolewskich Polskich poszli, p. Sapiezyne woysko tylko to iedno (zostało,?) p. hetmana (a p. hetman w. x. Litewskiego dosyc w małym poczcie ludzi z Inflantskim woyskiem dosyc odwaznie nosząc (waząc?) zdrowie swe przy biednych oblęzęcach, ciesząc ich iakoz kolwiek w posiłkach prę̨rkich, nad Wołokiem w polu został. Moskwa tedy, będąc iuz wolnieyszymi (y widząc?), ze Trubecki temu ieden dosyc uczynic nie moze, aby stolicy mogł dostac, uczyniwszy sobie ziazd w Nizszym Nowogrodzie, obrali woiewodą na tę woynę k. Dmitra Michaychowicza Pozarskiego, do czego wszyscy pobudką byli mieszczanie Nowogrodcy, między ktorymi obrał się ieden rzeznik Kuzma Surewicz, (Juriewicz?) obiecuiąc na ratne ludzie pienię̨dzy dodawac, tylko zeby szli co prędzey stolicy dobywac z panem Trubeckim. A tak ten Kuzma naprzod swoie maiętnosci wszytkie y pienię̨dzy oddał, potym tez, gdy go do tego urzędu obrali, zadnemu nie folguiąc, pieniądze wybieraiąc z zamkow woyskowi dodawał, ktorego się nie mało zebrawszy, do stolice Kuzma z Pozarskim tym porządkiem przyprowadził.

W tym ze roku 3 augusti, Michayło Samsonow przyszedł pod stolice we 400 koni y położył się taborem przy Białych murzech miedzy Twierską y Piotrowską bramą, z ktorym zaraz za rzeką oblęzency mieli wycieczkę, y szczesliwą z łaski Bozey.

Tegoz roku 7 augusti. Zarudzki, obawiaiąc

комъ, ушелъ отъ Трубецкаго въ Коломну и, взявъ тамъ царицу-жену Димитрія, ушелъ съ ней въ Михайловъ. Тамъ въ теченіи лѣта и зимы онъ бился съ русскими; за тѣмъ, когда Астраханцы прислали за сыномъ царицы, котораго она имѣла отъ втораго Димитрія, Заруцкій съ нимъ ушелъ въ Астрахань.

Того же года 12 августа, пришелъ къ столицѣ съ 700 всадниковъ князь Димитрій Пожарскій-Лопата, и расположился таборомъ между Тверскими и Никитскими воротами.

Того же года 22 августа, пріѣхалъ отъ г. гетмана Сполицевичъ съ извѣстіемъ, что къ послѣднему числу августа гетманъ прибудетъ съ вспомогательнымъ войскомъ.

Того же года 30 августа, Пожарскій подошелъ къ Москвѣ и расположился таборомъ подъ Бѣлымъ городомъ отъ Нѣмецкихъ воротъ до

рѣки—до Алексѣевской башни и отнялъ у насъ весь Бѣлый городъ.

Того же года 1 сентября. Гетманъ великаго княжества Литовскаго, дождавшись отъ короля лишь небольшаго вспомогательнаго войска, потому что ему прислали только 15 хоругвей пѣхоты, хотя зналъ о движеніи русскихъ на Москву, но какъ человѣкъ храбрый, пришелъ къ столицѣ чтобы помочь осажденнымъ и доставить имъ продовольствіе. Русскіе выстроившись, вышли противъ него, и, размѣстивъ у своихъ лагерей по рвамъ пѣхоту, дожидались его. Гетманъ, воодушевившись храбростію, приказалъ всей небольшой своей конницѣ сразиться съ ними. Силы были не равныя, потому что у гетмана конницы было нѣсколько сотъ человѣкъ, а у русскихъ нѣсколько десятковъ тысячъ; но такъ какъ польская пѣхота, которой было

---

się boiar z woyska Pozarskiego, gdy go sobie za zdraycę mieli, uszedł do (od?) Trubeckiego na Kołomnę y tam, wziąwszy carową Dmitrową, szedł z nią do Michayłowa, gdzie tam przez lato y zimę tłukąc się z Moskwą, po tym Astracha (Astrachan?) przysłała po syna tey carowey, ktora miała z Dmitrem drugim, z ktorym Zarudzki szedł do Astrachaniey.

Tegoz roku 12 augusti, k. Dmitr Pozarski Lopata w 700 koni przyszedł pod stolicę y położył sie taborem miedzy Wwierską (Twierską?) y Miekicką bramą.

Tegoz roku 22 augusti, Spolicewicz od pana hetmana przyiachał, oznaymuiąc, yz ad ultimam augusti pan hetman na odsiecz ma przyisc.

Tegoz roku 30 augusti, Pozarski z woyskiem przyszedł pod Moskwę y położył sie taborem pod Białemi murami od Niemieckiey bramy az do rzeki samey, Olexieiowskiey baszty, odeymuiąc Białe mury wszystkie.

Tegoz roku 1 septembris, hetman w. x. Litewskiego, mało posiłkow co doczekawszy, gdyz wiedział o nastąpieniu Moskiewskiem, bo mu tylko 15 chorągwi z Polski piechoty od krola przysłano, nic się wielkosci ludu nie lękaiąc, będąc serca męznego, przyszedł pod stolice, chcąc oblęzencow ratowac y zywnosci dodac. Moskwa przeciwko iemu wyszła z gotową sprawą, u swych obozow zosoczywszy piechotę po rowach, czekała. Pan hetman, maiąc z nich serca, co miał trochę iazdy, kazał się potykac, lecz ze nierowno było przeciwko iazdzie p. hetmana, ktorey kilka set było, Moskwiewskiy kilka dziesiąt tysięcy, ale yz piechota Polska, ktorey było 1500 dobre serce y posiłek

1500 человѣкъ, храбро помогали конницѣ, то конница тѣмъ смѣлѣе дѣйствовала. Наши сломали громадныя силы русскихъ и втоптали ихъ въ рѣку Москву, такъ что тѣ принуждены были прыгать съ береговъ въ воду; иные изъ нихъ бѣжали мимо своего лагеря, иные насилу удерживались въ таборахъ. Наши, преслѣдуя ихъ, врывались въ самые таборы и поражали русскихъ выстрѣлами. Осажденные, желая раздѣлить русское войско, сдѣлали тоже вылазку противъ Алексѣевской башни и противъ Чертольскихъ воротъ, но русскіе имѣя большое число стрѣльцовъ, хорошо укрѣпили эти мѣста, и отразили осажденныхъ съ не малою потерею для этихъ бѣдныхъ. Русскіе, наѣвшись хлѣба, были сильнѣе нашихъ, которые шатались отъ дуновенія вѣтра. Только шляхетное благородство могло побудить ихъ рѣшиться на эту вылазку, чтобы по-

казать своему вождю гетману и своему государю королю, что для блага отечества они всегда готовы умереть. Въ то время несчастные осажденные понесли такой уронъ, какъ никогда. Когда они ѣли хлѣбъ, русскіе никогда не были для нихъ такъ страшны и сильны; всегда они на вылазкахъ поражали русскихъ, вгоняли въ таборы и, устрояя засады, хватали русскихъ изъ таборовъ, какъ грибы; но когда не стало хлѣба и голодъ усиливался, въ то время не только ноги, но и руки отказывались служить; тогда русскимъ легко было бить [поляка], совсѣмъ обезсилѣвшаго, не могущаго ходить, безсильнаго даже уходить. Въ этой битвѣ убиты: порутчикъ Брацлавскаго воеводы г. Черскій, порутчикъ г. Будилы, г. Тржасковскій и не мало товарищей изъ подъ разныхъ хоругвей. Потомъ гетманъ, видя что безъ особенныхъ приготовленій ничего не

---

iedzie uczyniła, tym mężniey iazda sobie poczynała, przełomili wielkosc Moskiewskich ludzi, w rzekę Moskwę naparli, ze z brzegow skakac musieli, drudzy oboz swoy miiali, a trzeci ledwo się w taborach zostali, ktorych dobrze az w same tabory wpieraiąc strzelała. Oblęzency tez, chcąc rozerwac woysko Moskiewskie, wycieczkę uczynili do Olexieiowskiey baszty y do Czartowskiey (Czertolskiey?) bramy, ale ze Moskwa, maiąc siła strzelcow, obwarowała te mieysce dobrze, y oblęzencow z szkodą niemałą onych chudziąt odparła, gdyz silnieysza Moskwa byli, dobrze się naiadszy chłeba, aniz naszi, co się od wiatru chwiali, a przecie animusze szlacheckie do tego ich przywiodły, zeby się hetmanowi, iako wodzowi y krolowi i. m. iako (panu?) pokazali, ze zawsze gotowi nasi dla dobrego ojczyzny umrzec. Na ten czas naywiększą szkodę popadli ubodzy oblęzency, niz kiedy inegdy, bo gdy się chleba naiadali, nigdy im Moskwa straszna y potęzna nie była, zawsze ich spierali wycieczkami w tabory, z taborow iako grzybow zasadzkami brali, ale skoro chleb odszedł, siłę brał głod, nie tylko nogi, ale y ręce słuzyc na ten czas nie chciały; owo zgoła zemdlonego, ktory ani chodzic, pogotowiu uciekac nie moze, łacno bic Moskwie przyszło. W tey potrzebie zabito pana Czerskiego p. woiewody Bracławskiego porucznika, pana Trzaskowskiego porucznika pana Bidziłowego y towarzystwa nie mało z pod roznych chorągwi. Potym pan hetman, widząc, iz im w taborach nic uczynic nie moze, nie przygotowawszy na to, odwiodł woysko swe od (do?) obozu, ktory od nich położył tuz przez rzekę Moskwę pod Dziewiczym monastyrem.

можетъ сдѣлать русскимъ въ ихъ таборахъ, отвелъ войско въ лагерь, который устроилъ тутъ же за рѣкой Москвой, подъ Дѣвичьимъ монастыремъ.

Того же года 2 сентября, гетманъ, видя, что съ этой стороны трудно подать осажденнымъ помощь и доставить продовольствіе, потому что русскіе хорошо укрѣпили Бѣлый городъ и заслонили своимъ таборомъ, передвинулся на другую сторону рѣки Москвы, гдѣ русскіе не столь хорошо укрѣпились и имѣли лишь два городка, и устроилъ лагерь у Пречистой-Донской.

Того же года 3 сентября, гетманъ, одушевленный великою заботливостію объ осажденныхъ, напрягалъ всѣ свои силы, чтобы выручить ихъ. Онъ сдвинулъ весь свой обозъ и хотя его войско было небольшое, но онъ долженъ былъ раздѣлить его на двѣ части, потому что и у русскихъ было двѣ арміи; одна — Пожарскаго наступавшая на гетмана изъ своего лагеря, а другая Трубецкаго, нападавшая на него изъ своего табора. Одна часть войска гетмана, обратившись къ Пожарскому, долго билась съ нимъ, наконецъ сломала русскихъ, вогнала въ рѣку и овладѣла полемъ битвы. Удалившись за рѣку, русскіе опустили руки и смотрѣли, скоро ли гетманъ введетъ въ крѣпость продовольствіе. Другая часть войска гетмана дѣлала тоже свое дѣло. Идя подлѣ обоза, она гнала русскихъ съ поля битвы. Когда гетманскій таборъ пришелъ въ Деревянный-городъ, гдѣ при рвахъ засѣла часть русской пѣхоты съ двумя орудіями, то наши сильно стали стрѣлять въ нее. Гетманъ, видя, что нельзя такъ взять ее, приказалъ половинѣ конницы спѣшиться и вмѣстѣ съ пѣхотой кинуться на нее съ ручнымъ оружіемъ. Когда казаки и

Tegoz roku 2 septembra. Widząc pan hetman, yz z tey strony oblęzencow trudno ratowac y zywnosci dodac, bo mury Białe dobrze opatrzyli y taborem swym zasłonili, ruszywszy się na drugą stronę Moskwy, skąd się Moskwa nie tak dobrze opatrzyła, tylko 2 grodki miała, połozył oboz swoy u Przeczystey Dunskiey.

Tegoz roku 3 septembra, pan hetman, maiąc wielką pieczą w oblęzencach, aby ich mogł ratowac, wszystkie swe zmysły na to usadził. Oboz wszystek scisnąwszy, woysko tez wszystkie, ktore chocia małe miał, musiał y to na dwoie rozdzielic, bo tez Moskwa miała swoie dwoie woyska, — iedno Pozarskiego, ktore go („) od swego obozu do pana hetmana następowało, drugie Trubeckiego, ktore czyniło od swego taboru do pana hetmana. Woyska pana hetmanowego obrociwszy się do Pozarskiego, scierali się długo; naostatek Moskwę wsparli y, w rzekę nagnawszy, pole otrzymali. Moskwa, ustąpiwszy za rzekę, opusciwszy ręce, patrzali rychło li pan hetman do murow żywnosci wprowadzi. Tamta zas druga częsc woyska pana hetmanowa swemu tez nie przepuscili bo przy taborzech idąc, parli tę Moskwą z pola. Gdy tedy tabor hetmanski pryszedł na Drzewiane miasto, gdzie się ieszcze piechoty Moskiewskiey y z parą dział przy rowach zasadziło, potężnie strzelbę przypuscili. Pan hetman, widząc, iz inaczey bydz nie mogło, kazał się połowicy woyska spieszyc, a resolucie przy piechocie ręczną bronią do nich skoczyc. Gdy się na to dobrze przygotowawszy, skoczyli kozacy z piechotą z szablami mężnie, strzelcy Moskiewsky, widząc mężnosc naszych, nie mogąc strzymac, pierzchac

пѣхота, хорошо приготовившись, храбро кинулись на русскихъ съ саблями, то русскіе стрѣльцы, видя храбрость нашихъ и не имѣя возможности сдержать ихъ, стали разбѣгаться. Наши рубили ихъ, кого изъ нихъ застали [на мѣстѣ]. Далѣе, такъ какъ нашимъ мѣшалъ еще одинъ городокъ, то гетманъ послалъ Граевскаго съ пѣхотой взять его; Зборовскій по своей охотѣ тоже привелъ туда казаковъ и наши взяли этотъ городокъ и вырубили въ немъ русскихъ; но такъ какъ они отошли отъ него, не оставивъ въ немъ людей для защиты, то русскіе, какъ только это увидали, сейчасъ же пришли и заняли его своими людьми. Послѣ этого труднаго дѣла, гетманъ радъ бы былъ птицей перелетѣть въ крѣпость съ продовольствіемъ, но такъ какъ ему мѣшали подѣланные русскими частые рвы, ямы и печи, то наши войска стали отдыхать, приказавъ купцамъ ровнять рвы. Между тѣмъ, русскіе, выбивъ силою изъ таборовъ всѣхъ своихъ, кто только былъ въ таборахъ, и спѣшивъ конницу въ садахъ на пожарищѣ, всею силою стали налегать на таборъ гетмана. Гетманъ, какъ человѣкъ чрезвычайно храбрый, не убоялся ихъ, и долго съ ними перестрѣливался; затѣмъ, видя бѣду, принимая также во вниманіе, что у него мало людей и что многіе ранены и изнурены, такъ какъ сражались съ непріятелемъ цѣлый день, приказалъ обозу потихоньку отступать назадъ, а самъ съ войскомъ сдерживалъ русскихъ больше часу, пока возы не вышли на открытое мѣсто, куда гетманъ вывелъ и своихъ людей. Русскіе дальше своихъ ямъ не вышли; они тамъ торжествовали свою побѣду, а гетманъ расположился лагеремъ опять на томъ же мѣстѣ, т. е. у Пречистой-Донской.

Того же года 5 сентября. Такъ какъ на этомъ мѣстѣ у гетмана не было ни воды, ни дровъ, то онъ передвинулъ свой лагерь за Дѣвичій

---

poczęli. Naszi, ktorych zostali, siekli. Potym, yz ieszcze grodek na przeszkodzie był, posłał pan hetman pana Graiewskiego z piechotą, a pan Zborowski z swey własney intentiey przywiodł kozaki do niego y dobyli go,— Moskwę w nim wysiekli; ale yz go odeszli, nie osadziwszy, zaraz Moskwa, widząc to, znowu osadziła swemi, przyszedszy. Gdy po tey pracy pan hetman chocia by rad ptakiem się wprowadził z zywnoscią, ale ze rowy gęste, ktore Moskwa poczyniła, y doły gęste y pieczyska przeszkadzali, odpoczywali sobie, rozkazawszy kupcom rowy rownac. Tymczasem Moskwa wszytką mocą swoią, co mogło bydz we wszystkich taborach, wybiwszy na głowę, spieszywszy się do sadow na te pogorzeliska, mocno poczęli na tabor hetmanski nacierac. Pan hetman, serca wielkiego będąc, nie zlększy się potęgi onych długo się z nimi strzelał; potym, widząc, ze gwałt, patrząc tez na swoię małosc ludzi y dosyc rannych maiąc y pomordowanych, biiąc się z nieprzyiacielem cały dzien, kazał obozom nazad ustępowac pomału, a sam z swymi ludzmi Moskwę na sobie trzymał az za godzinę; na potym, gdy wyszli na przestrzenią, ludzie tez swoie pan hetman wywiodł. Moskwa daley od swych iam iuz nie szła y tam sobie tryumph swey victoriey czyniła, a pan hetman znowu na tymze mieyscu u Dunskiey Przeczystey oboz położył.

Tegoz roku 5 septembra, z tego mieysca,

325

монастырь и расположился на Воробьевой горѣ.

Того же года 7 сентября. Гетманъ, не имѣя возможности выручить осажденныхъ, такъ какъ въ его войскѣ произошла большая убыль — осталось у него всего едва 400 конныхъ, — прислалъ къ осажденнымъ просьбу, чтобы потерпѣли три недѣли, обѣщая явиться съ большимъ вспомогательнымъ войскомъ. Бѣдняги-осажденные согласились на это. Предоставляю здѣсь каждому разсудить, какую скорбь испытывали осажденные, когда видѣли, съ одной стороны, что ихъ гетманъ удалялся, съ другой, что ихъ томятъ недостатки и голодъ, а съ третьей, что непріятель окружилъ ихъ со всѣхъ сторонъ, какъ левъ, собирающійся поглотить, разинулъ пасть и наконецъ отнялъ у нихъ рѣку; но эти терпѣливые слуги рѣшились на все это для своего государя.

Того же года 9 сентября, послали [изъ Кремля] г. Гузевича къ г. гетману съ просьбой поскорѣе помочь, потому что чрезмѣрно уже усиливается голодъ.

Того же года 20 сентября, русскіе бросали въ Крымъ-городъ каленыя ядра и зажгли на дворѣ князя Мстиславскаго три домика, но пожаръ былъ потушенъ.

Того же года 25 сентября, князь Пожарскій прислалъ къ рыцарству письмо, въ которомъ убѣждалъ ихъ сдаться. Письмо было таково. Полковникамъ — Стравинскому и Будилѣ, ротмистрамъ, всему рыцарству, нѣмцамъ, черкасамъ и гайдукамъ, которые сидятъ въ крѣпости, князь Димитрій Пожарскій челомъ бьетъ. Вѣдомо намъ, что вы, сидя въ осадѣ, терпите страшный голодъ и великую нужду, что вы со дня на день ожидаете своей погибели. Васъ укрѣпляютъ въ этомъ и упрашиваютъ Николай Струсь и Московскаго государства измѣнники Ѳедька Андроновъ и Ивашко, Олешко съ товарищами, которые съ вами сидятъ

---

yz wody, ani drew nie miał, ruszył oboz za Dziewiczy monastyr y połozył się obozem na gorze Worobieiowey.

Tegoz roku 7 septembra, gdy pan hetman, nie mogąc oblęzencow ratowac dla szkody swey, ktorą miał w ludziach, y zgoła ich iuz ledwo 400 iednych (iezdnych?) maiąc, przysłał do oblęzencow, prosząc, aby byli cierpliwi do 3 niedziel, obiecuiąc się im stawic w lepszych posiłkach, na co chudzięta strapieni pozwolili. Tu na kazdego baczenia przypuszczam, iaki zal ci oblęzency mieli, patrząc na hetmana swego, odchodzącego; z drugiey strony patrząc na niedostatki y głod swoy, a z trzeciey strony nieprzyiaciel zewsząd ogarnął y iako lew na pozyranie paszczękę swoię na nie rozdarł, na ostatek rzekę odiął; iednak cierpliwi słudzy dla pana swego wszystkiego się tego podięli.

Tegoz roku 9 septembra, pana Huzewicza wysłali, pana hetmana prosząc o prętki ratunek, bo głod się iuz barzo wzmaga.

Tegoz roku 20 septembra, ogniste kule puszczono od Moskwy do Krymgrodu y zapalili trzy domki na dworze k. Mscisławskiego, ale ie ugaszono.

Tegoz roku 25 septembra, kniaz Pożarski list taki do rycerstwa przysłał, namawiaiąc, aby się poddali:

Pułkownikom: Strawinskiemu y Budziłu y rotmistrzu (rotmistrzom?) y wszystkiemu rycerstwu y niemcom y czerkasom y haydukom,

въ осадѣ. Они это говорятъ вамъ ради своего живота. Хотя Струсь ободряетъ васъ прибытіемъ гетмана, но вы видите, что онъ не можетъ выручить васъ. Вамъ самимъ извѣстно, что въ прошломъ году Карлъ Ходкевичъ приходилъ со всѣмъ полевымъ войскомъ; Сапѣга былъ тоже съ большимъ войскомъ, и сидѣли въ Москвѣ, и съ Зборовскимъ и со многими другими полковниками; много было тогда польскаго и литовскаго войска; никогда прежде не бывало столько вашихъ людей, и однако мы, надѣясь на милость Божію, не убоялись множества польскихъ и литовскихъ людей, а теперь вы сами видѣли, какъ гетманъ пришелъ и съ какимъ безчестьемъ и страхомъ онъ ушелъ отъ васъ, а тогда еще не всѣ наши войска прибыли. Сдайтесь намъ плѣнными. Объявляю вамъ, – не ожидайте гетмана. Бывшіе съ нимъ черкасы, на пути къ Можайску, бросили его и пошли разными дорогами въ Литву. Дворяне и боярскіе дѣти въ Бѣлевѣ, Ржевичане, Старичане перебили [?] и другихъ вашихъ военныхъ людей, вышедшихъ изъ ближайшихъ крѣпостей, а пятьсотъ человѣкъ взяли живыми. Гетманъ съ своимъ [коннымъ] полкомъ, съ пѣхотой и съ челядью 3 сентября пошелъ къ Смоленску, но въ Смоленскѣ нѣтъ ни одного новоприбывшаго солдата, потому что [польскіе люди] ушли назадъ съ Потоцкимъ на помощь къ гетману Жолкѣвскому, котораго турки побили въ Валахіи. И эти новоприбывшіе побиты съ гетманомъ подъ Краковымъ безъ остатка, — теперь идетъ шестая недѣля, какъ это было. Королю теперь нужно думать о себѣ, — онъ радъ будетъ, если его избавятъ отъ турокъ. Войско Сапѣги и Зборовскаго—все въ Польшѣ и въ Литвѣ. Не надѣйтесь, что васъ освободятъ [изъ осады]. Сами вы знаете... [что ваше

---

ktorzy siedzą w samku, k. Dmitr Požarski czołem biie. Wiadomo nam, ze wy, będąc w zamku w osadzie, głod niezmierny y nędzę wielką cierpicie y oczekiwacie ze dnia na dzien swey zguby, a krepiaiąc was y upraszaiąc Mikołay Strus y Moskiewskiego hospodarstwa zmienniki Fedko Andronow, a Jwaszko Oleszko z towarzyszami, ktorzy siedzą z wami w miescie dla swego zywota, a mowią to wam. Lubo to Strus hetmanem uczynił.. (uciesza, widzicie?) ze was nie moze wyręczyc. Y wam to samym wiadomo (ze?), w przeszłym roku Carol Chodkiewicz był ze wszystkiem polnym woyskiem, a Sapieha tez z wielkim zebraniem, a w Moskwie siedzieli y z Zborowskim y z inszemi wielą pułkownikami, woyska było na ten czas Polskiego y Litewskiego w zebraniu, — nigdy tyle waszych ludzi nie zebrało się,—y my na ten czas, nie dziwuiąc się (nadziewaiąc sie?) na miłosc Bozą, Polskich y Litewskich wielu ludzi nie ustraszylismy się, a teraz wy sami hętmanski przychod widzieliscie y iako on od was odszedł iaką bezeczcią y strachem, a my ieszcze y nie ze wszystkimi ludzmi byli. A to sie wy daicie pod lenne (płenne?) prawo. Obiawiam wam, na hetmana nie oczekiwaycie. Czerkasy, ktorzy byli z nim, do Możayska idąc, porzucili go w drodze y poszli roznemi drogami w Litwę. Y na Bielewie dworzanie y dzieci boiarskie, Rzewicze, Starzyczanie, Lubczanie y inszych zeszłych z zamkow poblizszych (pobili?) a pięcset głow zywych wzięli, a hetman z swoim pułkiem y z piechotą y z słuzalszym ludem szedł do Smolenska 3 dnia septembra, a w Smolensku zadney głowy nie masz ludzi przybyłych, bo powrocili z Potockim na

нашествіе на Москву?] случилось неправдой короля Сигизмунда и польскихъ и литовскихъ людей и вопреки присягѣ. Вамъ бы въ этой неправдѣ не погубить своихъ душъ и не терпѣть за нее такой нужды и такого голода... Берегите себя и присылайте къ намъ безъ замедленія. Ваши головы и жизнь будутъ сохранены вамъ. Я возьму это на свою душу и упрошу [согласиться на это] всѣхъ ратныхъ людей. Которые изъ васъ пожелаютъ возвратиться въ свою землю, тѣхъ пустятъ безъ всякой зацѣпки, а которые пожелаютъ служить Московскому государю, тѣхъ мы пожалуемъ по достоинству. Если нѣкоторые изъ васъ отъ голоду не въ состояніи будутъ идти, а ѣхать имъ не на чемъ, то, когда вы выйдете изъ крѣпости, мы [вышлемъ таковымъ подводы]... А что вамъ говорятъ Струсь и московскіе измѣнники, что у насъ въ полкахъ рознь съ казаками и многіе отъ насъ уходятъ, то имъ естественно пѣть такую пѣсню и научать языки говорить это, а вамъ [стыдно], что вы вмѣстѣ съ ними сидѣли. Вамъ самимъ хорошо извѣстно, что къ намъ идетъ много людей и еще большее ихъ число обѣщаетъ вскорѣ прибыть... А если бы даже у насъ и была рознь съ казаками, то и противъ нихъ у насъ есть силы и онѣ достаточны, чтобы намъ стать противъ нихъ. [21].

Отвѣтъ на это письмо Пожарскаго. Отъ полковниковъ—Мозырскаго хорунжаго Осипа Будилы, Трокскаго конюшаго Эразма Стравинскаго, отъ ротмистровъ, порутчиковъ и всего рыцарства, находящагося въ Московской столицѣ, князю Димитрію Пожарскому. Мать наша — отчизна, давъ намъ въ руки рыцарское ремесло, научила насъ также тому, чтобы мы прежде всего боялись Бога, а за тѣмъ имѣли къ нашему государю и отчизнѣ вѣрность, были

---

pomoc hetmanowi Zołkiewskiemu, kiedy go pobili Turcy w Wołoszech y te ludzie z hetmanem pobili bez ostatku pod Krakowem, dzisia szosta niedziela, y krolowi teraz o się samego idzie, rad temu, zeby go wyzwolił od Turka, a Sapiezyne woysko y Zborowskiego wszystko iest w Połszcze y w Litwie. Y wy na to wyzwolenie nie spodziewaicie się, a wiecie sami dobrze, ze... ieszcze y razu Moskwie... stało się nieprawdą Zygmunta krola y Polskich y Litewsktch ludzi przez przysięgę, y wam by w tey nieprawdzie dusze swoich nie pogubic y takie nędze y głody za nie cierpiec..... Przysyłaycie do nas, nie mieszkaiąc, obaczaiąc się. Zachowacie głowy wasze y zywoty wasze w cale, a ia to węzmę na swą duszę y u wszelakich ratnych ludzi uproszę. Ktorzy was zechcą do swey ziemie, y tych puszczą bez wszelakiey zaczepki, a ktorzy zechcą Moskiewskiemu hospodarowi sami służyc, y tym pozałuięmy według dostoienstwa; a będą li niektorzy ludzie... iachac nie będzie na czym y iesli by z głodu isc nie mogli, y kiedy wy... z zamku wyidziecie, y my przeciwko wam roskazem bydz... A co skazuię Strus y z Moskiewskimi zmiennikami, lubo to u nas w pułkach z kozakami roznych y wiele ludzi od nas idzie, y to oni zaspiewaią y językow mowic nauczą, a to wam... ze wy z nimi siedzieli. Wiadomo to wam y samym dobrze, wiele do nasz ludzi idzie, a w niedługim czasie wiecey tych ludzi obyczaie (obiecują?) prosic p. Boga... A iesli by u nas z kozakami rocznymi (rożń mieli?) y na to smy gotowi y na czym esmy się za to nam stac.

Respons na ten list Pozarskiego. Od Jozepha Budziła, chorązego Mozyrskiego, od

честными, показывали имъ повиновеніе и въ какихъ бы земляхъ ни былъ кто либо изъ насъ военныхъ, чтобы всегда дѣйствовалъ такъ, чтобы мать наша никогда не была огорчена его дѣлами, а напротивъ, чтобы пріобрѣтала безсмертную славу отъ расширенія ея границъ и устраненія всякаго изъ ея враговъ. Мы, родные сыновья этой матери, родившіеся въ родномъ гнѣздѣ, гордимся совершенною вѣрностью нашихъ предковъ къ ихъ государямъ, желаемъ подражать имъ и подражаемъ. Каждый изъ насъ, не только будучи въ отечественныхъ предѣлахъ, но и въ чужихъ государствахъ, какъ доказательство своихъ рыцарскихъ дѣлъ, показываетъ вѣрность своему государю и расширяетъ славу своего отечества. Имѣя этотъ примѣръ отъ предковъ и будучи хорошо воспитаны въ добродѣтели, мы должны слѣдовать этому примѣру. Трудно послѣ этого склонить насъ на зло. Письму твоему, Пожарскій, которое мало достойно того, чтобы его слушали наши шляхетскія уши, мы не удивились по слѣдующей причинѣ: ни лѣтописи не свидѣтельствуютъ, ни воспоминаніе людское не показываетъ, чтобы какой либо народъ былъ такимъ тираномъ для своихъ государей, какъ вашъ, о чемъ если бы писать, то много нужно было бы употребить времени и бумаги. Чего вы не осмѣлитесь сдѣлать природному вашему государю, когда мы помнимъ, что вы сдѣлали нѣсколькимъ изъ нихъ въ послѣднее короткое время; теперь же свѣжій примѣръ: ты, сдѣлавшись измѣнникомъ своему государю, свѣтлѣйшему царю Владиславу Сигизмундовичу, которому цѣловалъ крестъ, возсталъ противъ него, и не только ты самъ —

Erasmusa Strawinskiego, koniuszego Trockiego, pułkownikow, rotmistrow, porucznikow y od wszystkiego rycerstwa i. k. mosci, na stolicy Moskiewskiey będącego, kniaziowi Dmitrowi Pozarskiemu. Podawszy nam oyczyzna — matka nasza rzemiosło w ręce nasze rycerskie, nie mniey nas nauczyła po boiazni Bozey wiarę, cnotę y posłuszenstwo panu y oyczyznie oddawac, a gdziekolwiek w iakich kolwiek ziemiach z nas zołnierz ktory będąc, zawsze zarabiał na to, iakoby y matka nasza nigdy z dzieł naszych rycerskich zasmucona była, ale owszem sławę niesmiertelną rozszerzeniem granic swych z postrachem kazdemu nieprzyiacielowi swemu otrzymała. My, pogotowiu będąc iey synowie własni, ktorzy, wrodziwszy się w oyczystym gniezdzie, wiarą zupełną przodkow naszych ku panom swym szczycąc się, nasladowac, y nasladuiem, chcemy—kazdy z nas, nie tylko w oyczystych granicach będąc, ale y w stronnych panstwach znak dzieł swych swych rycerskich pokazuiąc wiarę panu, a oyczyznie sławę rozmnazac, co mąiąc z przodkow swych, a będąc dobrze w cnotę wycwiczeni, trzymac się mamy. W tey tedy będąc wychowani, trudno nas do złego przychylac. Pisanie twoie, Pożarski, ktore mało godne było ku słuchaniu uszom naszym szlacheckim, w podziwieniu nam nie było z tych miar: nie swiadczą zadne kroniki, wiadomosc ludzka nie zachodzi, aby ktory tyranem takim był panom swoim, iako wasz narod, o czym by wypisuiąc, siła czasu y papieru wziąc musiało; bo gdyz iesliscie przyrodzonemu panu swemu, ktorych iuz w tym czasie małym kilka pamiętamy, coscie im wyrządzili, pokusic by się nie mieli, a teraz swiezy przykład, gdy ty, będąc zdraycą panu swemu, naiasnieyszemu caru Władysławu Zygmontowiczu, chrzestne całowanie onemu oddawszy onemu nie tylko ty sam, będąc

человѣкъ не высокаго званія или рожденія, но и вся земля измѣнила ему, возстала противъ него. Забывъ Бога, надѣясь лишь на свою силу и множество своихъ людей, не дожидаясь прибытія царя, которому назначили срокъ ваши думные бояре и вся ваша московская земля, кинулись на рыцарство царя Владислава, а что ваша измѣна обрушилась на ваши же головы, то это показываетъ, что Богъ произнесъ противъ васъ праведный свой судъ. Теперь вы, какъ видимъ изъ вашего письма, не только обвиняете въ измѣнѣ польскій и литовскій народъ, но рады бы весь міръ привлечь въ товарищество съ вами и найти людей, подобныхъ вамъ въ измѣнѣ. Вы насъ привлекаете прежде всего къ тому, чего никогда не дѣлали, ни наши предки, ни мы, и чего не будутъ умѣть дѣлать и на-

ши потомки. Какъ никакой народъ не пошелъ въ сообщничество съ вами по измѣнѣ, такъ и мы не пойдемъ, и при божіей помощи удержимъ царю Владиславу эту Московскую крѣпость и столицу. Онъ имѣетъ право на васъ, какъ государь, которому вы присягали на вѣрность и подданство. Черезъ него Богъ вскорѣ смиритъ гордыя и твердыя ваши выи и укротитъ ваши безчестные бунты, омерзѣвшіе Богу и людямъ. Вамъ не новость сочинять въ письмѣ ложь, потому что ваши глаза не знаютъ стыда. При столкновеніяхъ съ вами, мы хорошо присмотрѣлись къ вамъ. Мы хорошо знаемъ вашу доблесть и мужество; ни у какого народа такихъ мы не видѣли какъ у васъ, — въ дѣлахъ рыцарскихъ вы хуже всѣхъ классовъ народа другихъ государствъ и монархій. Мужествомъ вы подобны ослу

małey conditiey abo urodzenia, ale y wszystka ziemia zdradziliscie go, targnęliscie się, zapomniawszy p. Boga, ufaiąc tylko swey sile y wielkosci ludzi, na ludzie rycerstwa cara Władysława, nie czekaiąc przyscia iego, ktoremu czas połozyli byli dumni boiarowie waszi y wszystka ziemia wasza Moskiewska, a iz się zdrada wasza na głowy wasze wylała, p. Bog, iako sprawiedliwy, decret słuszy wydał. - Wy teraz, iakosmy zrozumieli z waszego pisania, zebyscie nie tylko Polski y Litewski narod zdraycami okrzcili, ale radzi by y wszystek swiat do swego towarzystwa przybrali, iakobyscie mogli w zdradzie podobnych sobie znalesc. Zaciągacie naprzod nas do tego, czegosmy nigdy z przodkow naszych nie czynili, ani potomkowie naszi umiec będą. Towarzystwa waszego zdrady, iako wam zaden narod nie pomogł, my pogotowiu nie pomozem, y to mieysce zamek y stolicę Moskiewską za pomocą Boga carowi Władysławowi dotrzymamy, ktory, maiąc prawo do nas (was?), iako pan, ktoremuscie wiarę y poddanstwo poprzysięgli, p. Bog przez niego samego wkrotce harde y twarde karki, a bunty wasze wszeteczne, p. Bogu y ludziom przemierzłe, ukroci. Nie nowina do tego wam kłamstwem w pisaniu zawsze narabiac, poniewaz iuz wstydu w oczach nie macie. Przypatrzylismy sie y sami byli we wszystkich potrzebach z wami, wiemy z wami dzielnosc y męstwo wasze, ktorey w zadnym narodzie nie doznalismy takiey (gdyzescie podleyszymi we wszystkim narodzie inszych panstw y wonarchii w dzielnosciach rycerskich), iako u was, boscie podobni męstwem swym osłowi albo bobakowi, ktory, zadney nie maiąc obrony, iamy się swey trzymac tylko musi. Wasze męstwo nalezy takiez, iako dobrze wiemy y widziemy,—przy wragu y lesie; wszak widzielismy dobrze oczyma naszemi,

или байбаку, который, не имѣя никакой защиты, принужденъ держаться норы. Ваше мужество, какъ это мы хорошо знаемъ и видимъ, сказывается въ васъ только въ оврагахъ и въ лѣсу; вѣдь мы хорошо видѣли собственными глазами, какъ страшенъ былъ вамъ гетманъ великаго княжества литовскаго съ малою горстью людей. Мы не умремъ съ голоду, дожидаясь счастливаго прибытія нашего государя—короля съ сыномъ, свѣтлѣйшимъ Владиславомъ, а счастливо дождавшись его, съ вѣрными его подданными, которые честно сохранили ему вѣрность, утвержденную присягой, возложимъ на голову царя Владислава вѣнецъ. За пролитіе невинной крови и за опустошеніе Московскаго государства онъ изліетъ на вашу голову месть. Пусть каждый изъ васъ старшихъ ждетъ надъ собою большой казни отъ Бога, которую нѣкоторые изъ васъ уже испытали и [знаете], какою смертію погибли. Во избѣжаніе ея мы бы вамъ совѣтовали лучше подумать о примиреніи съ нами, а не приглашать насъ къ измѣнѣ, — совѣтуемъ снять съ вашихъ вый ярмо упорства, не возбуждать на себя больше гнѣва Божія и, не дожидаясь прибытія его милости царя, которое послѣдуетъ скоро, покориться своему государю и царю, которому вы уже разъ принесли присягу. Впредь не обсылайте насъ безчестными письмами и не говорите намъ о такихъ вещахъ, потому что за славу и честь нашего государя мы готовы умереть и надѣемся на милость божію и увѣрены что, если вы не будете просить у его величества короля и у его сына царя помилованія, то подъ ваши сабли, которыя вы острите на насъ, будутъ подставлены ваши шеи. Впредь не пишите къ намъ вашихъ московскихъ сумазбродствъ,—мы ихъ уже хорошо знаемъ. Ложью вы ничего у

---

iako i. mosc pan hetman w. x. Litewskiego z garscią małą ludzi wam srogi był. My tedy, oczekiwaiąc szczęsliwego przybycia pana naszego, krola i. mosci y z synem iego, naiasnieyszym Władisławem, z głodu nie pomrzemy; szczęsliwie onego doczekawszy, koronę na głowę cara Władysława pospołu z wiernemi poddanemi onego, ktorzy mu wiary, cnoty, raz przysięzoney, dotrzymali, włozymy. A wam p. Bog za rozlanie krwie niewinney y zniszczenie hospodarstwa Moskiewskiego pomstę na głowę waszą odda, y kazdy z was starszy niech się spodziewa znacznego karania Bozego nad sobą, iakoz niektorzy iuz z waszych doznali, iaką smiercią poginęli, ktorey zabiegaiąc, radzilibysmy wam lepiey do pokoiu, niz wy nam do zdrady, abyscie iuz, złozywszy s karbow swych iarzmo uporu, a gniewu Bozego na się więcey nie pobudzaiąc, panu y caru swemu, ktoremuscie raz poprzysięgli, poddanstwo oddali, nie czekaiąc przyscia cara i. mosci blizszego ku sobie. Daley nas tym pisaniem, wszetecznym nie obsyłaycie, ani rozmowy o takich rzeczach z nami miewaycie, gdyz przy sławie y dostoienstwie pana naszego pomrzec gotowismy, ufaiąc w łasce Bozey, ze szablom waszym, ktore na nas ostrzycie, szyie wasze wktorce, gdy miłosierdzia y łaski i. k. mosci y syna iego cara Władysława zebrac nie będziecie, poddane są; a napotym bałamutni waszych Moskiewskich do nas nie piszcie, gdyz iuz dobrze rozumiemy. Wyłgac u nas nic nie wyłzecie, pogotowiu tez nie wytractuiecie; wszak wam murow nie zakryięmy; dobywaycie, iesli ich potrzebuiecie,

насъ не возьмете и не выманите. Мы не закрываемъ отъ васъ стѣнъ; добывайте ихъ, если онѣ вамъ нужны, а напрасно царской земли шпынями и блинниками не пустошите; лучше ты, Пожарскій, отпусти къ сохамъ своихъ людей. Пусть хлопъ по прежнему воздѣлываетъ землю, попъ пусть знаетъ церковь, Кузьмы пусть занимаются своей торговлей, — царству тогда лучше будетъ, нежели теперь при твоемъ управленіи, которое ты направляешь къ послѣдней гибели царства. Дѣйствительно, дѣла, управленія мы не видимъ, а скорѣе видимъ погибель. Прежде чѣмъ начинать войну, слѣдовало тебѣ дома подумать, какимъ образомъ тебѣ вести войну съ польскимъ королемъ. Не пиши намъ лукавыхъ басень; не распускай вѣстей; потому что мы лучше тебя знаемъ, что дѣлается въ нашей землѣ. Король польскій хорошо обдумалъ съ сенатомъ и рѣчью-посполитой, какъ начать ему войну, какъ усмирить тебя архимятежника и какъ вести эту войну до конца. Король польскій никогда не имѣлъ и не будетъ имѣть скудости въ людяхъ. Такого [множества людей] ты не только никогда не видѣлъ, но и не слыхалъ. Турки никогда намъ не были страшны и не будутъ. Если ты, Пожарскій, кромѣ находящихся при тебѣ своевольниковъ и шишей, присоединишь къ себѣ еще вдвое больше бунтовщиковъ такихъ, какъ ты, то и тогда, при божіей къ намъ милости, не получишь пользы. Затѣмъ, если у тебя есть разумъ, то употребляй его на добро, а въ настоящемъ, глупо начатомъ дѣлѣ если ты будешь пребывать съ упорствомъ подобно королю египетскому Фараону, то, устроитъ Богъ, говоря словами царя пророка, наши руки на брань и укрѣпитъ наши персты къ правой войнѣ. Писано въ Московской столицѣ, 21 сентября 1612 года.

---

a po prozniey carskiey ziemie szycami y blinnikami nie pustoszcie, raczey swych ratnych ludzl Pożarski rozpusc do sochy. Niech po staremu chłop rolę sprawuie; niech pop cerkwie pilnuie; Kuzmowie niech się swemi targami bawią; zdrowiey carstwu będzie, niz teraz twym rządem, ktory prowadzisz do ostatniego zginienia; owszem sprawy y prawitelstwa carstwu nie widzimy; raczey zginienie rozumiemy. Porachowac się tobie raczey było doma, iakim sposobem woynę z krolem Polskim prowadzic miałes, niz ią zaczynac Nie pisz ty do nas baiek lzywych, wiesci nie nos (noś?), bo my lepiey wiemy, co się w naszey ziemi dzieie, niz ty. Krol Polski dobrze się porachował z senatem swym y rzeczpospolitą, iako tę sprawę Moskiewską zaczął, iako ciebie arcybuntownika uskromic y do konca iako ią ma prowadzic. Nie był nigdy z łaski Bozey krolowi Polskiemu w ludzie głod, ani będzie. W takie (?) ty Pożarski mało co nie tylko miał widziec, ales ani słyszał. Turczyn nie był nigdy strasznym, ani będzie. Bys nie tylko ty Pożarski z owemi rospastnikami y teraznieyszymi szycami swymi, ale bys ieszcze przyłączył sowito więcey do siebie buntownikow takich, iakos sam, pociechy nigdy za pomocą Bozą nie odniesiesz. Daley, iesli masz rozum, zazyway go na dobre, a w tey sprawie, głypie zaczętey, gdy w zatwardziałosci serca, iako Pharaon krol Egiptski, staniesz, sprawi p. Bog ręce nasze (iako krol y prorok mowi) ku boiowi, a palce nasze umocni ku sprawiedliwey woynie. Pisan w stolicy Moskiewskiey dnia 21 septembra, anno 1612.

Того же года 22 сентября, пришелъ изъ Сѣверской страны Тюфякинъ съ русскими людьми на 300 коней и расположился лагеремъ на открытомъ мѣстѣ подлѣ Деревяннаго города.

23 сентября, русскіе съ гикомъ бросились на Крымъ-городъ, но легко были отбиты.

Того же года 25 сентября, шпіоны доставили отвѣтъ его королевскаго величества на посольство [которое отъ войска справлялъ] г. Кросневскій.

Сигизмундъ, польскій король, великій князь литовскій. Шляхетнорожденные, вѣрные, любезные намъ! Изъ представленія шляхетныхъ — Войтѣха Кросновскаго и Станислава Фасча, которыхъ вы посылали къ намъ, и прежде изъ писемъ тамошнихъ военачальниковъ мы узнали о вашемъ почтенномъ постоянствѣ на службѣ намъ и рѣчи-посполитой, которое вы выдерживаете въ этомъ славномъ рыцарскомъ военномъ дѣлѣ, не смотря на крайне неблагопріятныя обстоятельства и стѣсненія отъ непріятеля. Намъ это пріятно и мы имѣемъ въ надлежащемъ вниманіи просьбы и нужды вашихъ милостей, изложенныя намъ вышеупомянутыми шляхетными послами вашими. Какое рѣшеніе мы даемъ, вы узнаете изъ отвѣта, который получили отъ насъ тѣже ваши послы. Узнавъ изъ него о нашей королевской милости къ вамъ и нашей благодарности за ваши великіе и достойные похвалы рыцарскіе подвиги, вы конечно будете продолжать ваше смѣлое предпріятіе такъ же, какъ до сихъ поръ осуществляли его съ безсмертной славой, о чемъ сильно просимъ васъ и объявляемъ вамъ нашу королевскую милость, а такъ же желаемъ вамъ добраго здоровья и бла-

---

Tegoz roku 22 septembris, Tuphiakin z Moskiewskimi ludzmi we 300 koni z Siewierza przyszedł y położył się obozem na błoniu przy Drzewianym miescie.

Dnia 23 septembris, Moskwa z okrzykiem przypadła do Krymgrodu, ale snadnie odparci.

Tegoz roku 25 septembris, respons od krola i. mosci przez szpiegi przyniesiono na legatią przez pana Krosniewskiego.

Zygmunt krol Polski, w. xiąze Litewskie. Urodzeni szlachetnie, wierni, nam mili! Z relacyi urodzonych Woyciecha Krosnowskiego y Stanisława Faszcza, ktorychęscie wiernosc wasza do nas posłali, tak iako y przed tym z pisania tamecznych wodzow naszych, poznalismy przewazną statecznosc waszmosciow na posłudze naszey y rzeczypospolitei, ktorey zazywacie, wytrzymywaiąc ledwie nie ostatnie niewczasy, doległosci od nieprzyiaciela w tym sławnym zaciągu swym rycerskim. Iako to nam iest wielce przyiemno, tak prozby y potrzeby waszmosciow waszych, ktore nam wyzey pomienieni urodzeni posłowie waszmosciow przełozyli, mamy y (w?) takim, iako się godzi, uwazeniu, y co za odkaz w nich waszmosciom daięmy, z responsu tego wyrozumiecie, ktory od nas ciz posłowie waszmosciow odniesli, z ktorego uznawszy łaskę naszę panską ku sobie y wdzięcznosc za swe wielkie y pochwały godne rycerskie horowania, ustawac nie będziecie, tak iakoscie dotąd z niesmiertelną sławą swą czynili w przedsięwzięciu swym odwaznym, o co pilno a pilno ządamy waszmosciow, opowiadaiąc waszmosciom laskę naszą panską, a przy tym zycząc zdrowia dobrego y szczęsliwego na wszystkim waszmosciow cnym dziele ich powodzenia. W Wil-

гополучнаго во всемъ исхода вашего почтеннаго дѣла. Въ Вильнѣ 3 сентября 1612 г. царствованія нашего — польскаго 25 года, а шведскаго 18.

Отвѣтъ посламъ отъ рыцарства, находящагося въ Москвѣ, полка шляхетнаго Осипа Будилы, данный его королевскимъ величествомъ въ Вильнѣ 5 августа [?] **1612 года.** Его королевское величество съ полною благодарностію принимаетъ сдѣланное послами рыцарства заявленіе объ его вѣрноподданичествѣ и пожеланіе его королевскому величеству счастливаго со временемъ успѣха въ начатомъ предпріятіи, и объявляетъ за это рыцарству полную свою милость. Не забывая о прежнихъ дѣлахъ, которыми прославили себя рыцарскія руки этихъ людей, но теперь принимая во вниманіе одну уже готовность служить, о которой свидѣтельствуетъ передъ его величествомъ въ своихъ письмахъ гетманъ великаго княжества литовскаго, его королевское величество охотно признаетъ, что рыцарство не могло сдѣлать болѣе славнаго для себя дѣла, болѣе угоднаго своему отечеству и своему государю, какъ то, когда оно, видя, что военные уходятъ [изъ Москвы] и оставляютъ гетмана и что столица того государства чуть не сдается непріятелю, само кинулось удерживать ее и подъ начальствомъ храбраго Хмѣльницкаго [Хелминскаго] старосты, за свою славу, за честь своего государя и славное имя своихъ предковъ сѣло въ осадѣ и, можно сказать, осудило себя на погибель. И за прежніе свои великіе подвиги оно заслуживало милости отъ своего государя, а теперь, когда оно своею храбростію, своимъ усердіемъ, своимъ постоянствомъ показало непріятелю, что есть въ Польшѣ люди, которые, будучи даже къ маломъ числѣ про-

---

nie dnia 3 septembra, anno 1612, krolestw naszych — Polskiego XXV, a Szwedskiego XVIII roku.

Respons panom posłom w stolicy rycerstwa pułku urodzonego Iosepha Budziła od i. k. mosci, dany w Wilnie die 5 miesiąca sierpnia (?), **anno 1612**, Wdzięcznoscią całą i. k. mosc przyimowac raczy to, ktore od rycerstwa tamtego posłowie ich i.k. mosci oddawali, wierne poddanstwa ofiarowanie z czasem szczęsliwych progressow zaczętego i. k. mosci przedsięwzięcia winszowaniem;całą tez za to łaską swą panską i.k.mosc rycerstwu temu ofiarowac raczy.Dawnieyszych dziełow rycerskich sława (?) y ręce (y sławy, ktoremi ręce?)tych ludzi opływaią,nie przepominaiąc, samę ochotę wziąwszy i.k.mosc przed się, ktorą y wielmozny hetman w. x. Litewskiego w listach swych do i. k. mosci oswiadcza, rad to przyznawac męstwu ich krol i. m. raczy, ze gwoli sławie swey, gwoli oyczyznie własney, gwoli panu swemu więcey uczynic nie mogli, iako kiedy, patrząc na schodzących, na hetmana odbiezanego, a stolicy (stolicę?) panstwa tamtego prawie ledwie nie nieprzyiacielowi znowu poddawaną, sami się do trzymania iey rzucili, sami się iako na zgubne wydali imie, sami się przy odwaznym staroscie Chmielnickim (Chelmienskim?) o sławę własną, dostoienstwo pana swego, o głosne przodkow swych imie prawie iako na gardło siedli. Mogli y przedtym zasługowac na łaskę pana swego wielkiemi, przewagami swemi, ale dzis y łaski y baczenia godni, kiedy swą odwagą, swą ochotą, swą statecznoscią pokazali nieprzyiacielowi, ze tacy są w Polszcze, ktorzy w małey swey sile nieprzeyrzanemu gminowi sławy pana swego deptac nie dadzą, ktorzy

тивъ большой силы непріятеля, не дозволятъ ему попрать славы своего государя, которые, хотя бы въ великой нуждѣ, выносятъ жесточайшій голодъ ради безсмертной славы своихъ народовъ, оно достойно не только милости своего государя, но и награды. Поэтому его королевское величество даетъ такой отвѣтъ на просьбы рыцарства: его королевское величество всегда будетъ имѣть въ надлежащемъ вниманіи его настоящую храбрость и истинно отечественную доблесть и въ томъ же государствѣ, въ которомъ оно потеряло свое здоровье и своихъ лошадей назначитъ ему согласно его просьбѣ въ указанныхъ имъ мѣстахъ надлежащую, щедрую награду за его службу, время, убытки и потери. [Послы рыцарства] не доставили ни разсчета своей службы отъ гетмана великаго княжества Литовскаго, ни подписаннаго имъ разсчета новой мѣсячной уплаты, которая и его королевскому величеству и находящимся при немъ гг. сенаторамъ кажется какою то новостію,—новымъ какимъ то военнымъ обычаемъ польскимъ: поэтому его величество не можетъ сдѣлать теперь декларацій касательно этихъ обоихъ расходовъ, потому что безъ надлежащаго увѣдомленія трудно разсчитать и угадать, сколько нужно денегъ и на сколько людей. Чтобы уплату за двѣ четверти, которую полкъ шляхетнаго Зборовскаго взялъ изъ московской казны, получилъ и полкъ покойнаго Усвятскаго старосты, его королевское величество далъ согласіе. Какъ случилось, что рыцарство не получило ея до сихъ поръ, его королевское величество не знаетъ. Но чтобы почтенное рыцарство не думало, будто объ немъ не заботится его государь, его величество немедленно пошлетъ деньги гетману великаго княжества литовскаго, который, имѣя лучшее свѣдѣніе о тамошнихъ ро-

---

w wielkiey nędzy dla niesmiertelnosci narodow swych głod naywiększy wytrwaią. Przeto tez i. k. mosc na postulata ich taki respons dawac raczy, ze na odwagę ich tę, ktorą oyczystą prawie pokazali cnotę, nieposlednieysze oko zawsze miec będzie raczył, a w tym panstwie, w ktorym oni zdrowia y chudob swych postradali, iako proszą, będzie chciał pewnie w pomienionych mieyscach nagrodę przystoyną zaciągowi, służbom, czasowi, szkodom, utratom ich szczodrobliwie uczynic. Porachowania służby swey od wielmoznego hetmana w. x. Litewskiego nie przyniesli, ani tey, o ktorey daią znac miesięczney zapłaty podpisu, bo sie to zda nowa iakas zwyczaiow nowych, woiennych polskich rzecz tak i. k. mosci, iako y ich mosciom panom senatorom, przy boku i. k. mosci będącym, przeto tez i. k. mosc declaratiey o tym oboygu dac na ten czas nie moze, gdyz iakoby wielie y na wiele ludzi ta zapłata wyszła, trudno bez pewney wiadomosci rachowac y zgadnąc. Te dwie cwierci zasię, ktore pułk urodzonego Zborowskiego z skarbu Moskiewskiego wziął y pułk (pułku?) nieboszczyka starosty Uswiadzkiego aby były doszły, pozwolenie od i. k. mosci dano było. Co się w tym stało, ze tego nie wzięli y dzis, i. k. mosc wiedziec nie raczy; aby iednak nie rozumieli to cne rycerstwo, ze o nich pieczołowania swego pan ich nie ma, nie mieszkaiąc, poszle do wielmoznego hetmana w. x. Litewskiego pieniądze, ktory według rot tam tych, o ktorych on ma lepszą, nizli się

тахъ, нежели какое здѣсь можно имѣть, [удовлетворитъ] каждаго, на сколько позволяетъ казна рѣчи-посполитой. Кромѣ того къ нему посылаются письма, чтобы онъ занявъ Кремль] пѣхотой, которая уже пришла къ нему, отвелъ рыцарство для отдыха и укрѣпленія силъ въ мѣста, имѣющія достаточное продовольствіе. Его королевское величество проситъ, чтобы рыцарство, выдержавшее столь тяжелыя времена своей доблестной дѣятельности, не грустило, что ему придется подождать еще малое время. Рыцарство и не ожидаетъ, какъ скоро Богъ положитъ конецъ этимъ дѣламъ, рыцарство увидитъ тамъ и его величество и его милость — королевича и несомнѣнно получитъ надлежащую награду за свои подвиги. Объявлять, что отказываются отъ службы, неприлично тѣмъ, которые собою представили прекрасный образецъ повиновенія. Этотъ образецъ доставитъ безсмертную славу не только имъ, но и ихъ родамъ. Его королевское величество увѣренъ, что они не сдѣлаютъ своему государю и отечеству того, что осудили бы въ другихъ, какъ недостатокъ храбрости, что столь прекраснаго своего дѣла они не опозорятъ. Рыцарство можетъ навѣрное ожидать полной, несомнѣнной благодарности отъ его величества, что король и объявляетъ ему настоящею грамотою, и можетъ быть увѣрено, что король охотно будетъ показывать свою милость всему этому рыцарству вообще и каждому изъ него въ особенности. По именному повелѣнію его королевскаго величества.

Того же года 29 сентября, казакъ Щербина, который и прежде пробрался изъ крѣпости съ письмами къ г. гетману, пробрался и теперь въ крѣпость и принесъ нижеслѣдующій отвѣтъ его королевскаго величества на посольство г. Кетлин-

---

tu moze wziąc, wiadomosc, kazdego (nagrodzi?) iako skarb rzezypospolitei wyniesie, a przytym listy się do iego daią, aby mieysce stołeczne piechotą, ktora mu iuz dotąd przyszła, osadziwszy, w sposobnieyszą zywnosc to odwazne obrocił rycerstwo dla wytchnienia y odelgi. Ządac tedy i. k. mosc raczy, aby do małego nie tesknili czasu, przetrwawszy cięzsze cnoty swey chwile, a nad spodziewanie prętko p. Bog przyniesie tym rzeczom koniec y przętko i. k. mosc y krolewica i. mosc tam, iako sobie zyczą, oglądaią prętko, a nieomylnie odwag swych odniosą doskonałe nagrody. Wypowiadac słuzby prozno tym, co się na piękny posłuszenstwa prykład odwazyli. Nie tym to tylko, ale familiom swym niesmiertelną sławą posłuzy. Pewen i. k. mosc bydz raczy, ze tego, co odwagę drugim odchodzącym iakoby zganili, nie wyrządzą panu y oyczyznie swey; pewien iest, tak pięknego dzieła swego postępki swemi nie zelzą; pewni tez bydz mogą cełey po i. k. mosci pewney wdzięcznosci, ktorą i. k. mosc obawiac (objawiac?) tym raczy y łaskę swą panską tak wszem w obec, iako y kozdemu z osobna, ofiarowac raczy z ochotą. Na własne krola i. mosci rozkazanie.

Tegoz roku 29 septembra, Szczerbina kozak przekradł się do zamku, ktory był pierwiey z zamku z listami wykradł się, wysłany do pana hetmana, y respons krola i. mosci taki na legatią pana Kietlinskiego przyniosł, dany w Wilnie 21 septembra, anno 1612.

скаго, данный въ Вильнѣ 21 сентября 1612 года [22].

Того же года 2 октября, Пожарскій устроилъ батареи на Пушкарскомъ дворѣ.

Того же года 4 октября, онъ началъ стрѣлять изъ пушекъ въ башню.

Того же года, 9 октября, осажденные отправили [къ гетману] двоихъ товарищей гг. Гурскаго и Герскаго съ просьбой спасать ихъ ради Бога поскорѣе.

Того же года 13 октября, Трубецкой поставилъ утромъ батареи противъ башни и воротъ Никольскихъ.

Того же года 16 [14?] октября, осажденные, не видя возможности выносить долѣе голода, снова отправили къ гетману двухъ товарищей— Бельскаго и Вольскаго съ просьбой подать имъ помощь на этой недѣлѣ, потому что дольше они не могутъ вынести своего положенія, потому что ихъ томитъ невыносимый, неслыханный голодъ. Ни въ какихъ лѣтописяхъ, ни въ какихъ исторіяхъ нѣтъ извѣстій, чтобы кто либо, сидящій въ осадѣ, терпѣлъ такой голодъ, чтобы былъ гдѣ либо такой голодъ, потому что когда насталъ этотъ голодъ и когда не стало травъ, корней, мышей, собакъ, кошекъ, падали, то осажденные съѣли плѣнныхъ, съѣли умершія тѣла, вырывая ихъ изъ земли; пѣхота сама себя съѣла и ѣла другихъ, ловя людей. Пѣхотный поручикъ Трусковскій съѣлъ двоихъ своихъ сыновей; одинъ гайдукъ тоже съѣлъ своего сына, другой съѣлъ свою мать; одинъ товарищъ съѣлъ своего слугу; словомъ, отецъ сына, сынъ отца не щадилъ; господинъ не былъ увѣренъ въ слугѣ, слуга въ господинѣ; кто кого могъ, кто былъ здоровѣе другаго, тотъ того и ѣлъ. Объ умершемъ родственникѣ или товарищѣ, если кто другой съѣдалъ

Tegoz roku 2 octobra, Pożarski kosze zasadził na Puszkarskim dworze.

Tegoz roku 4 octobra, z dział bic począł do baszty.

Tegoz roku 9 oktobra, dwoch towarzyszow wysłali oblęzency — p. Gurskiego y p. Gierskiego, na Bog zywy prosząc o ratunek.

Tegoz roku 13 octobra, Trubecki kosze postawił przeciwko baszty y bramy Mikolskiey.

Tegoz roku 16 (14?) octobra, iuz oblęzency nie mogąc znosic głodu, posłali ieszcze do p. hetmana dwoch towarzyszow, p. Ielskiego y p. Wolskiego, prosząc, aby dawał w tym tygodniu ratunek, bo daley wytrwac nie mogą dla głodu, ktory nie słychany y do wypisania trudny, iakiego zadne kroniki y historie nie swiadczą, aby kiedy na swiecie w oblęzeniu będący ktory go mogł znosic, albo kiedy miał bydz, nastąpił, bo gdy iuz traw, korzonkow, myszy, psow, kotek, scierwa nie stało, więznie wyiedli, trupy, wykopuiąc z ziemie, wyiedli, piechota się sama miedzy sobą wyiadła y ludzie łapaiąc poiedli. Truskowski porucznik piechotny dwu synow swych ziadł; hayduk ieden takze syna ziadł, drugi matkę; towarzysz tez ieden sługę ziadł swego; owo zgoła syn oycu, ociec synowi nie spuscił; pan sługi, sługa pana nie był bezpeczen; kto kogo zgoła zmogł, ten tego ziadł, zdrowszy chorszego pozbił. O powinnego abo towarzysza swego, iesli kto komu inszy ziadł, iako o własny spadek się prawowali, ze go był bliszszy ziesc, niz kto inszy, ktora taka sprawa przytoczyła się była w szeręgu p. Leśnickiego, ze haydycy ziedli w swym szeręgu umarłego hayduka; powinny nieboszczykowsky z inszego dziesiątku skarzył się przed

таковаго, судились, какъ о наслѣдствѣ и доказывали, что его съѣсть слѣдовало ближайшему родственнику, а не кому другому. Такое судное дѣло случилось въ взводѣ г. Леницкаго, у котораго гайдуки съѣли умершаго гайдука ихъ взвода. Родственникъ покойника—гайдукъ изъ другаго десятка жаловался на это передъ ротмистромъ и доказывалъ, что онъ имѣлъ больше права съѣсть его, какъ родственникъ; а тѣ возражали, что они имѣли на это ближайшее право, потому что онъ былъ съ ними въ одномъ ряду, строю и десяткѣ. Ротмистръ... не зналъ, какой сдѣлать приговоръ и опасаясь, какъ бы недовольная сторона не съѣла самаго судью, бѣжалъ съ судейскаго мѣста. Во время этого страшнаго голода появились разныя болѣзни, и такіе страшные случаи смерти, что нельзя было смотрѣть безъ плачу и ужасу на умирающаго человѣка. Я много насмотрѣлся на такихъ. Иной пожиралъ землю подъ собою, грызъ свои руки, ноги, свое тѣло и что всего хуже,—желалъ умереть поскорѣе и не могъ,—грызъ камень или кирпичь, умоляя Бога превратить въ хлѣбъ, но не могъ откусить. Вздохи: ахъ, ахъ—слышны были по всей крѣпости, а внѣ крѣпости — плѣнъ и смерть. Тяжкая это была осада, тяжкое терпѣніе! Многіе добровольно шли на смерть и сдавались непріятелю: счастіе, если кто попадется доброму врагу, — онъ сохранялъ ему жизнь; но больше было такихъ несчастныхъ, которые попадали на такихъ мучителей, что прежде нежели сдававшійся спускался со стѣны, былъ разсѣкаемъ на части.

Того же года 15 октября, русскіе со стороны Пожарскаго начали вести подкопъ къ Китай-городу. Осажденные, замѣтивъ это, хотя отъ голода,

---

rotmistrzem, zem go ia był blizszy ziesc, iako powinny, niz kto inszy; ci zas odpierali, zesmy bliszi do ziedzienia iego, poniewaz z nami w iednym ordynku y szeręgu był y dziesiątku. Rotmistrz, iako novum emergens (?) nie wiedział, iako decretu ferowac, obawiaiąc się tez,aby ktora strona, będąc urazona decretem, samego sędzego nie ziadła, musiał z trzybunału umykac. W tak tedy okrutnym głodzie nastąpiły rozmaite choroby, smierci srogie, ze na człowieka z głodu umieraiącego patrzac z strachem y nie bez płaczu przychodziło, ktorych wielem się napatrzył, ziemię pod sobą, ręce, nogi, ciało, iako mogł, zarł, a co naygorsza, ze chocby rad umarł, a umrzec nie mogł, kamien abo cegłę kąsał, prosząc p. Boga, aby w chleb przemienił, ale ukąsic niemogł. Ach! ach! wszedy pełno w żamku, a przed zamkiem więzienie y smierc. Cięszkie oblęzenie, cięszsze wytrwanie było! Siła ludzi takich było, co dobrowolnie na smierc do nieprzyiaciela szli y przedawali się: więc ktory trafił na bacznego nieprzyiaciela, zachował go przy zdrowiu, a więcey nieboząt trafiło na okrutnikow, ze nim się z muru spuscił w sztuki rozsiekany był.

Tegoz roku 15 octobra, od Pozarskiego woyska Moskwa poczęła była podkop wiesc do Kitay-groda, ktorego obłęzency postrzegszy, chocia iuz ledwie od głodu chodzic mogli, atoli iednak będąc serca męznego, przebrawszy się co duzszi, wpadli w nocy w on podkop, ludzi, co nalezli, pobili, podkopczyka samego wzięli, y zdrowo nazad do zamku się wrocili.

они съ трудомъ ходили, но какъ люди храбрые, перебрались за стѣну, кто былъ посильнѣе, ворвались въ подкопъ, перебили въ немъ, кого нашли изъ людей, взяли самаго подкопщика и благополучно возвратились назадъ въ крѣпость.

Того же года 18 октября, русскіе устроили батарею у самой Москвы рѣки противъ Водяныхъ воротъ Кремля.

Того же года 1 ноября. Когда русскіе увидѣли, что осажденные уже очень слабы, то въ полдень съ великою силою пошли на приступъ изъ батарей Трубецкаго на Китай-городъ и съ великою потерею для несчастныхъ осажденныхъ втоптали ихъ въ Китай-городъ; въ числѣ другихъ убили доблестнѣйшихъ: г. Сѣрадскаго воеводича Быковскаго и г. Тваржинскаго.

Того же года 4 ноября, русскіе опять пошли на приступъ къ Китай-городу, но благодаря Бога, были отбиты.

Того же года 6 ноября. Когда насъ, несчастныхъ осажденныхъ, злополучіе охватило со всѣхъ сторонъ, когда мы не могли получить никакой помощи отъ короля—нашего государя, когда колесо нашего счастія опрокинулось и настала иной конецъ нашихъ дѣлъ, такъ счастливо нами начатыхъ и поддерживаемыхъ долгое время нашей кровью, здоровьемъ и издержками, когда силы наши пали, природа наша отказывалась служить, тогда мы, полумертвые, съ великой скорбію и плачемъ, взявъ во свидѣтели Бога, что мы ни чѣмъ неповинны передъ государемъ и отечествомъ, и удерживали столицу до тѣхъ поръ, пока намъ доставало не только старыхъ средствъ къ удержанію крѣпостей, столицъ, но и многихъ новыхъ, о которыхъ нигдѣ не говорится въ лѣтописяхъ и которыя мы оставили для потомства, мы принуждены были войти съ русскими въ договоръ, ничего не выговаривая себѣ кромѣ того, чтобы насъ оставили живыми. Русскіе того же дня

Tegoz roku 18 octobra, kosze Moskwa postawiła pod samą Moskwą rzeką, u Wodney bramy w Krymgrodzie.

Tegoz roku 1 novembris. Gdy iuz wiedziała Moskwa, ze my oblężency barzo słabi, o południu do szturmu puscili od koszow Trubeckiego do Kitaygroda z potęgą wielką, z niemałą szkodą oblęzencow biednych wsparszy ich w Kitaygrod, miedzy ktorymi nayzacnieyszych zabiło p. Bykowskiego woiewodzica Sieradzkiego y p. Twarzynskiego.

Tegoz roku 4 novembra, znowu Moskwa do Kitaygroda puscila do szturmu, ale za pomocą Bogą odparci byli.

Tegoz roku 6 novembra. Gdysmy iuz oblęzency nieszczęsciem zewsząd ogarnieni byli, ratunku zadnego od krola p. swego miec nie mogli, a koło szczęscia naszego opak się wywrocyło, dobrze zaczętych rzeczy y długo krwią, zdrowiem, kosztem swym promowowanych inakszy koniec effect swoy bierze, z wielkim kłopotem, gorzkim płaczem, gdy iuz siły ustały, człowieczenstwo daley słuzyc nie chciało, na poły obumarli, Boga wziąwszy na swiadectwo, ze niwczym panu y oyczyznie niewinni, trzymali stolicę, poki im wszystkich sposobow nie tylko dawnych w dotrzymaniu stolice, fortec dostawało, ale y nowych wiele, dotąd w kronikach nie czytanych, na potomne czasy zostawiwszy, z Moskwą umowę uczynic musieli, nic więcey, aby ich tylko przy zdrowiu zostawili, ktorzy

дали присягу, что сохранятъ намъ жизнь и будутъ держать въ чести. И такъ, на слѣдующій день, 7 ноября, русскіе вошли въ крѣпость съ великою радостію, а въ насъ это вызывало великую скорьбь и сожалѣніе. Рыцарство отведено въ таборы и роздано боярамъ, а имущество, какое у кого было, отняли и роздали русскимъ казакамъ. Принималъ его Кузьма. Г. Струся сначала отвели было въ .... монастырь, потомъ въ Чудовъ, а наконецъ, передали его въ тѣсный дворъ, укрѣпивъ его острогомъ и приставивъ стражу. Г. Будилу взялъ себѣ Пожарскій, у котораго онъ пребывалъ шесть недѣль; затѣмъ его отослали въ Нижній-Новгородъ, о чемъ будетъ сказано ниже. Не мало товарищей перебили въ таборахъ вопреки присягѣ казаки и сами бояре, у которыхъ тѣ находились; въ таборахъ Трубецкаго перебили почти всѣхъ, а пѣхота рѣшительно вся была перебита.

Того же года 9 ноября, разослали по крѣпостямъ изъ лагеря Пожарскаго роты — г. Будилы и г. Талафуса; людей Будилы всѣхъ перебили въ Галичѣ, а изъ Талафусовыхъ не многихъ спасли въ Соли-Галицкой наши казаки, явившіеся туда неожиданно, наѣздомъ.

Того же года 8 декабря. Его величество король, который отправился было на помощь [къ своимъ] въ Россію и былъ подъ Волокомъ, узнавъ что русскіе взяли столицу, прислалъ подъ Москву своихъ пословъ, но русскіе не хотѣли ихъ слушать, начали съ ними ссору; наши тоже не мало поработали съ ними и пошли назадъ. Въ это-то время больше всего перебили въ таборахъ нашихъ несчастныхъ осажденныхъ. Король, не имѣя возможности взять опять столицы, вывелъ всѣ свои войска изъ другихъ малыхъ крѣпостей и возвратился въ Польшу.

Того же года 14 декабря, г. Будила и Стравинскаго съ нѣсколькими старшими товарищами послали въ Нижній-Новгородъ, а товарищей

---

tego dnia oblęzencom przysięgę uczynili przy zdrowiu zostawic y w poszanowaniu miec. A tak nazaiutrz 7 novembris, Moskwa w zamek weszła z radoscią swoią, a z wielkim smutkiem y z załoscią naszą. Rycerstwo do taboru wzięto, między boiar rozdano, maiętnosci ich, co ktory miał, pobrano y kozakom Moskiewskim oddawano, ktore Kuzma odbierał. P. Strusa naypierwiey wprowadzono było do Kryztowskiego monastyra, potym do Czudowego, a na ostatek do ciasnego dworu dano, obwarowawszy dobrze ostrogiem y strazą. P. Budziła k. Pozarski wziął do siebie, u ktorego był przez niedziel 6, potym go odesłano na Nizgrod, iako będzie nizey. Towarzystwa nie mało w taborach kozacy y sami boiarowie, maiąc u siebie, pobili nad przysięgę, a w Trubeckiego taborach mało nie wszystkich, a piechotę zgoła wszystką.

Tegoz roku 9 novembris, rotę p. Budziłową y p. Talaphusową z obozu Pozarskiego wysłano na zamki, ktorych pobito,—p. Budziłowich wszystkich w Galiczu, a p. Talaphusowych nieco ratowali kozacy naszi w Soli-Galickiey, ktorzy tam byli zaszli czatą.

Tegoz roku 8 decembris. Krol i. m. będąc pod Wołokiem, ktory był poszedł do Moskwy na odsiecz, dowiedziawszy się, ze Moskwa stolićе wzięła, przysłał posłow swych pod Moskwę, ale Moskwa słuchac nie chciała, zwadę z nimi zaczęła; naszi, podpracowawszy tez z nimi, nazad poszli, a na ten czas na-

вообще разослали по другимъ крѣпостямъ, какъ то: роту г. Калиновскаго, а также г. Влынецкаго съ ротой—въ Балахну, а самаго ротмистра Калиновскаго вмѣстѣ съ г. Хотимскимъ въ Ярославль; роту г. Стравинскаго послали на Унжу, но тамъ хлопы побили ее; роту г. Подбильскаго послали въ Ядрынъ, а самаго Подбильскаго послали вмѣстѣ съ г. Будиломъ.

Того же года 25 декабря, въ самый день Рождества Христова привезли въ Нижній Новгородъ г. Будила и товарищей. Вмѣсто того, чтобы держать ихъ въ чести, какъ присягали бояре, ихъ посадили въ избу [съѣзжую], а слугъ засадили въ тюрьму, и всѣхъ ихъ намѣрены были ночью перетопить, но княгиня — боярыня, мать вышеупомянутаго Пожарскаго упросила хлопство, чтобы имѣли уваженіе къ присягѣ и службѣ ея сына.

Того же года 31 декабря, наканунѣ новаго года, хлопы — Нижегородцы засадили г. Будила со всѣми его людьми въ каменную тюрьму, очень темную и смрадную, въ которой они сидѣли 19 недѣль.

1613 года 14 января, [Будило] писалъ къ его королевскому величеству изъ тюрьмы такое письмо. «Служа въ эти времена отечеству саблей и будучи готовы пролить кровь для вашего королевскаго величества, мы всею душею желали, чтобы представлялись удобные случаи, съ одной стороны, намъ показать нашу готовность служить вашему величеству и довершить начатыя дѣла, съ другой— вашему величеству воздать намъ за наши заслуги благодарностію. Когда всемогущій Богъ передалъ во власть вашего величества Московскую столицу, намъ представился было случай достигнуть нашихъ желаній.

---

szych biednych oblęzencow naywięcey pobito w taborach. Krol tez, nie mogąc stolicy recuperowac, wszystkie ludzie zwiodszy z zameczkow inszych, do Polski się wrocił.

Tegoz roku 14 decembris, p. Budziła, p. Strawinskiego z kilką towarzystwa starszymi do Nizszego Nowogrodu posłano, a towarzystwo do inszych zamkow, iako rotę p. Kalinowskiego do Bołochny y p. Włynieckiego z rotą, a rotmistrza p. Kalinowskiego do Iarosława z p. Chocimskim; rotę p. Strawinskiego na Vndzie,—tych chłopi na Vndzie pobili; p. Podbilskiego rotę—do Iadryna, a samego z p. Budziłem posłano.

Tegoz roku 25 decembra, na samę święto Bozego narodzienia przywieziono p. Budziła z towarzystwem do Nizszego Nowogroda. Miasto poszanowania, na ktore przysięgli boiarowie, wsadzono ich do izby, a czeladz wzięto do turmy, chcąc ich wszystkich nocą topic, ale kniehini boiarska, matka tego Pozarskiego uprosiła u chłopstwa, aby mieli baczenie na przysięgę y słuzbą syna iey.

Tegoz roku 31 decembra, w wigilią nowego lata, chłopi Nizniogrodcy p. Budziła ze wszystkim (wszystkiemi?) w turmę wsadzili murowaną, w ktorey siedzieli niedziel dziewiętnascie, dosyc ciemney y smrodliwey.

Anno 1613 ianuary 14, z turmy list do krola i. mosci taki pisał (p. Budziło?).

„Szablą po te czasy oyczyznie słuząc, krwią na miłosciwą łaskę w. k. mosci gotowismy, sobie całym zawsze winszowali sercem, aby się nam do oswiadczenia y popierania animuszaw ku słuzbie w. k. mosci zaczętych (do oswiadczenia animuszow ku słuzbie w. k. mosci y popierania zaczętych dzieł?) tak y w. k. mosci ku odmierzaniu merit naszych wierną wdzięcznoscią occasie coraz pogodne podawac mogli.... (Gdy?) po-

Призванные г. гетманомъ и введенные [въ Кремль] для защиты стѣнъ его, мы съ полною охотою вступили на эти стѣны, оставленные бѣжавшимъ съ нихъ войскомъ, въ которыхъ ожидалъ насъ голодъ, нужда и опасности, въ которыхъ мы въ серединѣ [русской земли] со всѣхъ сторонъ окружены были непріятелемъ. Тѣснилъ насъ непріятель — мы сопротивлялись; шелъ онъ съ военною силой на приступъ,—мы отбивались; тѣснилъ насъ тяжкій, все преодолѣвающій голодъ,—мы и тогда крѣпились и боролись довольно долго, почти сверхъ силъ. Въ это время его милость г. гетманъ великаго княжества Литовскаго всѣми силами готовъ былъ подать намъ помощь и пришелъ выручать насъ, три дня бился съ непріятелемъ, стоявшимъ въ укрѣпленныхъ мѣстахъ, перепробовалъ всѣ способы, какъ бы доставить намъ продовольствіе, но такъ какъ непріятель въ громадной силѣ занялъ всѣ переходы, то къ великой нашей скорби гетману пришлось отступать, а намъ пришлось только насытить свои глаза и дожидаться помощи въ другое время. Затѣмъ истощилась обычная пища; алчущій, нуждающійся желудокъ искалъ новой пищи,— травы и корней, которые приходилось доставать изъ-подъ рукъ непріятеля съ опасностію жизни, а часто и съ потерею ея. Истощилась и эта пища, — мы кинулись на необычную, но по любви къ отечеству и уваженію къ добродѣтели сладкую пищу, — не щадили даже собакъ, — но недостало и такой пищи. Наступило затѣмъ рѣдко слышанное, по крайней мѣрѣ, скрываемое [у другихъ], а у насъ почти явное самопожираніе. Настало время принять послѣднее рѣшеніе — терпѣть и выносить

---

dał p. Bog wszechmogący pod władzę w. k. mosci stolicę Moskiewską, podała się zatym y nam była occasia do dopinania pocztow w ząd̄zach. Będąc od i. m. p. hetmana wezwani y na osadę murow wprowadzeni, z całosmy chęcią w mury odbiezałe, głodne, niedostatku y niebezpeczęstwa pełne, nieprzyiacielem zewsząd we srzodku ziemie opasane szlismy. Sciskał nieprzyiaciel,—opierało się; potęgą y szturmem następował,—odbiiało się; sciskał cięszko cięszki, a wszystko przemagaiący głod,—y z tym długo dosyc, a prawie nad siłę mocowało się y boiowało, w ktorym razie z całą był chęcią i. m. p. hetman w. x. Litewskiego nas wesprzec y ratowac,—nastąpił, gdzie męznie z nieprzyiacieĺem, w fortelu swym stoiącym, całę trzy dni boiem się rozpieraiąc, sposobow wszystkich do dana (do dania?) zywnosci wymacawczy, za opanowaniem przez nieprzyiaciela gromadnego wszystkich do przebycia mieysc, z wielkim naszym zalem, oczy tylko napasszy, odstąpic y na dalsze subsidia reserwowac się przyszło. Zeszło zatym na zwykłey zywnosci,— szukał łakomy, a potrzebny zołądek nowey karmie, nowych traw y korzonkow, ktorych pod nieprzyiacielem z odwagą zdrowia swego zasięgac y onym często przypłacac przychodziło. Zeszło y na tych, — rzucił się do niezwyczaynych, iednak dla miłosci oczyzny y ceny cnoty pod ten czas smakowitych potraw; nie stało, — psow nawet nie przypuszczano. Nastąpiła zatym rzadko słychana, a przynamniey skryta, u nas prawie iawna samoiędz; nastąpiła ostatnia rezolutia—cierpiec y podiąd (podiąc?) wszystko, coby ieno concept ludzi do dzwigania rzeczy podac mogł, uchodząc nawęt y podeyrzenia poddania się oprocz samey smierci, a nic inszego przed się nie biorąc, iedno abyśmy, iako synowie

все, что́ только можетъ человѣческій разумъ придумать, чтобы выдержать такое положеніе, избѣгая даже подозрѣнія, что кромѣ смерти въ состояніи что либо заставить насъ сдаться, заботясь единственно о томъ, чтобы мы ни въ какой нашей обязанности не провинились передъ отечествомъ, какъ его сыновья, передъ милостивымъ нашемъ государемъ, какъ его слуги и вѣрные подданные, и какъ Поляки—передъ нашимъ народомъ, и оставили будущимъ временамъ памятникъ доблести, наконецъ подкрѣпляя себя надеждою, что когда нибудь получимъ желанную военную помощь или, по крайней мѣрѣ, продовольствіе; но хитрый непріятель, зная, что у насъ въ крѣпости голодъ и что къ намъ можетъ прійти помощь поздо, зная также, что мы, какъ люди рыцарскіе, готовы умирать и что когда кровь обильно льется, то судьба еще держитъ въ нерѣшительномъ положеніи вѣсы, не хотѣлъ нападать на насъ силою оружія, но умыслилъ стѣснить насъ голодныхъ и полумертвыхъ и однако ожидающихъ помощи и не вступающихъ ни въ какіе переговоры, ярмомъ голода и выморить насъ. Принявъ такое рѣшеніе, онъ достигъ того, что сто [?] чоловѣкъ изъ нашего войска, необходимыхъ для защиты, умерли голодною смертію; тогда же въ слѣдствіе голода у многихъ потухла доблесть и многіе изъ товарищей и изъ пѣхоты, нарушивъ вѣрность, передались непріятелю. Когда, въ то время, какъ у насъ была лишь легкая одежда, неожиданно появился снѣгъ, когда недостало у насъ и послѣдней пищи — увядшей травы, когда самопоѣданіе до такой степени разъярило жадныя и голодныя пасти, что пришлось остерегаться не только непріятеля на стѣнахъ, но и въ стѣнахъ своего брата; когда господинъ не былъ увѣ-

oyczyznie, iako słudzy y wierni poddani w. k. mosci, panu naszemu miłosciwemu, iako Polacy, narodowi swemu nic się w powinnosci swoiey nie zadłuzyli y wiekopotomnym czasom monumenta cnoty zostawili, krzepiąc się dobrą nadzieią wzdy kiedy pożądaney odsieczy, lubo przynamniey posiłku zywnoscią; ale nieprzyiaciel fortelny, wiedząc o głodnych defectach zamkowych, wiedząc o poznych naszych ratunkach, nie marte ludzi rycerskich nie („) gotowych umrzec odwagą krwie swey, ktora się na takim szancu gęsto leie, a fortuna ieszcze szale w ręku ma, opprimowac, lecz głodnych, a na poły prawie zywych, z dobrą iednak otuchą obiecaney odsieczy czekaiąc, do zadnych prosto contraktow nie przystępuiących, niezbytym głodu iarzmem nas scisnąwszy y wymorzyc umysliwszy, y na tym się samym usadziwszy, dopioł tego, ze gdy szło (sto?) ludzi, do defensiey należących, głodną swiercią odeszło; gdy za głodem u wielu cnota zgasła, a wiele iako z towarzystwa, tak y piechoty, wiarę powinną złamawszy, do nieprzyiaciela się przedało; gdy za przyodzieniem sporym, a tak rano niespodzianym sniegiem y odięciem przez to ostatniego zywioła—przewiędłey trawy, y iuz tak łakomą y głodną paszczękę samoiedz rozdarło, ze lubo to z muru od nieprzyiaciela, lubo w murze od swego się brata ostrzegac było, pan sługi, sługa pana nie był bezpeczen, czym nie mała częsc ludzi odeszła; gdy nie tylko zywym, ale y w ziemi leżącym trupom nieprzepuszczano; gdy iuz prawie nie tylko cienie ludzkie y tych na murach omale zostali, Kitay szturmem potężnym wziął, zaczym wszystkie sposoby w trzymaniu fortec przetrwawszy,

ренъ въ слугѣ, слуга въ господинѣ, отъ чего не малая часть войска погибла; когда не только живымъ, но и лежащимъ въ землѣ трупамъ не было пощады; когда у насъ на стѣнахъ остались, можно сказать, не люди, а однѣ тѣни, да и тѣхъ было мало: тогда непріятель взялъ сильнымъ приступомъ Китай-городъ, послѣ чего мы, выдержавъ всѣ виды осаднаго положенія, изобрѣвъ сами въ примѣръ будущимъ временамъ много новыхъ способовъ защиты, нигдѣ не встрѣчаемыхъ въ лѣтописяхъ, не имѣя никакого извѣстія не только о вспомогательномъ войскѣ, но просто ни о какой помощи, полумертвые, призвавъ во свидѣтели Бога, который все видитъ, управляетъ дѣлами каждаго и даетъ и отнимаетъ монархіи, призвавъ во свидѣтели самаго непріятеля, рѣшились сдаться ему. Можно ли было дольше не сдаваться, ваше королевское величество изволите судить по самымъ условіямъ сдачи, которыя мы принуждены были принять отъ непріятеля. Итакъ, вотъ мы, надѣявшіеся передать стѣны, обильно облитыя нашею кровію, въ руки вашего величества, давно желаннаго гостя, и почти достигавшіе этой цѣли, въ слѣдствіе замѣшательства въ дѣлахъ, почти оконченныхъ и сверхъ ожиданія долго поддерживаемыхъ, замѣшательства, произведеннаго не нами, видитъ Богъ, а какою то пагубною, злосчастною судьбой, сами отдались въ руки непріятеля. Надѣясь съ самаго начала дѣла на милость вашего величества и благодарность рѣчи-посполитой за нашу трудовую службу, мы тѣмъ болѣе теперь увѣрены, что ваше величество не откажетесь отправить пословъ и другихъ [лицъ?], которые бы обмѣняли [?] насъ [на русскихъ плѣнныхъ?]. Итакъ, эти тяжкіе труды, безсонныя ночи на стѣнахъ, раны, разстройство

---

wiele nowych z siebie y w kronikach dotąd nie czytanych, na przykład potomnym czasom podawszy, zadney wiadomosci nie tylko o prętkiey odsieczy, ale prosto o zadney (pomocy?) nie maiąc, napoły obumarli, Boga, ktory widzi wszystko, ktory kozdego sprawy diriguie, ktory sam monarchie bierze y daie, nieprzyiaciela nawet samego wziąwszy swiadkiem, poddac iesmy się musieli, ktore poddanie, iesli mogło bydz dłuzey zatrzymane, po samych conditiach, ktoresmy od nieprzyiaciela przyiąc musieli, w. k. mosc zrozumiec będziesz raczył. O te ich my się, (Otosmysię?) ktorysmy ręce w. k. moscí pocałowawszy, mury, krwią dobrze oblane, z rąk swych do rąk w. k. mosci, dawno poządanego goscia, oddac nadzieię mieli, a prawie iuz to w ręku mieli, za pomieszaniem nie przez nas, Bog to widzi, ale przez opaczny y nieszczęsny iakis wrok, niemal dopiętych, a prawie nad spodziewanie długo trzymanych rzeczy, sami się w ręce nieprzyiacielskie dostali. Za taką z samego nieprzyiaciela (przyscia?) o łasce ku nam w. k. mosci y wdzięcznosci rzeczypospolitei nadzieią (pewnismy?), ze weyrzawszy na pracowite słuzby nasze, iako posłow, tak y innych ktorzy (by nie?) odwłoczną zmianę uczynic (nam mogli?), zbraniac się w. k. mosc nie będziesz raczył. Te tedy prace, trudy pracowite przetrwawszy, nocy bezsenne na murach, szwanki y urazy, iako na zdrowiu, tak y na chudobie, w niedostatku drogoścìą podięte, a teraz iuz do reszty przywiedzionych (przywiedzione?), to koło szczęscia naszego, indziey zmierzaiące, wywrocone, przed maiestat y (w?) miłosciwea, wdzięczne zarobkow naszych uwazenie w. k.

здоровья, потери въ лошадяхъ при дороговизнѣ [всего], теперь уже дошедшія до крайности, это колесо счастія, обратившееся въ другую сторону и теперь павшее примите ваше величество въ ваше милостивое и благодарное вниманіе. Униженно просимъ ваше величество приписать случившееся съ нами обычному перевороту судьбы, смотрѣть на насъ милостивыми, благодарными королевскими глазами, немедленно освободить насъ, не дать намъ изгибнуть до конца въ этомъ горѣ и заключеніи, не держать насъ долго въ этой пагубѣ, въ которую насъ ввергла злая судьба, дурно воздавшая намъ за наши доблестныя заслуги. Когда мы отсюда будемъ скоро освобождены, то будемъ служить поощреніемъ для тѣхъ, которое несутъ подобное иго службы при вашемъ величествѣ, а для тѣхъ, которые подрастаютъ, чтобы поступить на службу вашего величества и принять участіе въ храбрыхъ дѣлахъ, будемъ служить сильнымъ возбужденіемъ и громкимъ, способнымъ воодушевить и другіе народы, примѣромъ. За тѣмъ цѣлуя руки вашего величества, свидѣтельствуемъ вамъ наше вѣрноподданичество.»

mosc przyimiesz. Unizenie prosimy, abys w. k. mosc, communi sorte to, co się stało, przyczytawszy, na nas miłosciwym y powinnie wdzięcznym okiem panskim respoctowac y niemieszkalnie oswobodzic raczył, nie daiąc do ostatka w tey tesknicy y w więzieniu zaginąc, nietrzymaiąc nas długo w tym razie, na ktory nas iniqua sors, inaczey cnotliwe merita nasze odmierzaiąc, zephnęła, ztąd my („) za chętnym y przętkim eliberowaniem nam, (nas?) zywo pozostałym (pozostałych?) do dalszych tym, ktorzy przy boku w. k. wosci toz iarzmo dzwigąią, gorętszych (dzieł?), tym zasię, ktorzy rostą, do nowych zaciągow y odwag w słuzbach w. k. mosci zarka urosc pobudka y głosno brzmiący, obce nawet natie pobudzic mogł (mogący?) excitarz (będzie?). A za tym przy pocałowaniu ręki w. k. mosci wierne poddanstwo oddaiemy."

ПОХОДЪ
МОСКОВСКАГО ЦАРЯ ДИМИТРІЯ ВЪ МОСКВУ
СЪ СЕНДОМІРСКИМЪ ВОЕВОДОЙ ЮРІЕМЪ МНИШКОМЪ
И ДРУГИМИ ЛИЦАМИ ИЗЪ РЫЦАРСТВА.
1604 года.

(Рукопись библіотеки Главнаго Штаба № 3,267).

Смотръ войскъ подъ Глинянами, гдѣ съѣхавшееся рыцарство составило кругъ и избрало гетманомъ Сендомірскаго воеводу, а полковниками: Адама Жулицкаго и Адама Дворжицкаго. Послѣ того, какъ въ кругѣ приняты были [походныя] правила, три роты — Саноцкаго старосты [Станислава Мнишка], г. Фредра, царская и 400 человѣкъ пѣхоты пошли съ царевичемъ, а другіе роты пошли по сторонамъ и позади и сошлись только уже подъ Днѣпромъ, въ двухъ миляхъ отъ Кіева, въ Острѣ, при границахъ Московскаго государства. Идя къ Кіеву, мы боялись войска Краковскаго кастеляна, князя Островскаго, котораго (войска) было нѣсколько тысячъ и которое стерегло насъ до самого Днѣпра, поэтому мы были очень осторожны, не спали по цѣлымъ ночамъ и имѣли на готовѣ лошадей.

Потомъ мы пришли къ Днѣпру. Краковскій кастелянъ приказалъ увести прочь всѣ паромы, поэтому

Wyprawa czara Mockiewskiego Dymitra do Moskwy z Gerzim Mniszkiem, woiewodą Sendomirskim y z inszym rycerstwem. Roku 1604.

Popis woyska pod Glinianami, gdzie rycerstwo, ziechawszy się, uczynili koło y obrali między sobą hetmana pana woiewodę Sendomirskiego,połkownikami:p.Zulickiego Adama, y p. Adama Dworzyckiego. Uchwaliwszy artykuły w kole, ruszyły się z czarowiczem roty trzy: pana starosty Sanockiego, p. Fredrowa, czarska, piechoty 400, a insze roty poszły w bok y pozad, y nie zeszły się do kupy, asz nad Dnieprem, 2 mili za Kiiowem, ku Ostrzu, ku granicy Moskiewskiej. Idąc ku Kiiowu, obawialismi się woyska x. Ostrowkiego, kastelana Krakowskiego, ktorego było kilka tysięcy, ktore się wieszało nad nami asz do samego Dnieprų, dla czegosmy byli ostrozni, niesypiaiąc po całej nocy y konie gotowe maiąc.

Przyszlismy potym nad Dniepr, gdzie pan Krakowski wszytkie prumy kazał pozaciągac precz, y dla tegosmy się kilka dni,

мы оставались у Днѣпра нѣсколько дней, пока не пришли къ намъ паромы. Благодаря Бога, мы переправились черезъ Днѣпръ благополучно. Только одинъ товарищъ, долго страдавшій лихорадкой и горячкой, которому въ этой болѣзни надоѣла жизнь, нарочно соскочилъ съ парома и утонулъ. Переправившись черезъ Днѣпръ, мы шли черезъ веселые лѣса и поля, черезъ богатые луга; много было тамъ вкусныхъ ягодъ, по немногу мы добывали себѣ и продовольствіе.

Миновавъ Оршу, украинную крѣпость нашего государя-короля, мы пошли подъ Моравскъ, крѣпость Московскую. Въ пяти миляхъ отъ Моравска рыцарство и гетманъ согласно приняли рѣшеніе отправить впередъ нѣсколько полковъ казацкихъ, и отправили Бѣлешка, имѣвшаго 2000 украинскихъ казаковъ, затѣмъ Куцка и Швейковскаго.

Русскіе въ Моравскѣ, получивъ извѣстіе, что въ ихъ землю вступаетъ царь съ польскимъ войскомъ, съ тревогой стали совѣщаться между собою и больше изъ страха, нежели по доброй волѣ отправили къ царю пословъ съ заявленіемъ, что сдаются. Мы въ строю пришли подъ эту крѣпость, и расположились лагеремъ, а царь и г. воевода въѣхали въ крѣпость, приняли ее съ вооруженіемъ и русскіе тогдаже изъявили покорность и принесли присягу.

Вооруживъ крѣпость, мы отправились къ Чернигову, лежащему въ 18 миляхъ отъ Моравска надъ тоюже рѣкой Десной. Черниговъ очень сильная крѣпость, и городъ этотъ хорошо вооруженъ пушками. Казаки, пришедшіе впереди войска къ Чернигову, подъѣзжали подъ крѣпость и городъ, и кричали, чтобы Черниговцы сдались царю Димитрію Ивановичу. Черниговцы не послушались этого, а напротивъ стали стрѣлять

---

zatrzymali nad Dnieprem, poki nam nie przyszły prumy y z łaski Bozey przewiezlismy się przez Dniepr bez szkody. Tylko ieden towarzysz, maiąc czas długi febrę y gorączkę, umyslnie wyskoczył z pramu w wodę, utęskniwszy sobie w chorobie, utonął.

Przeprawiwszy się przez Dniepr, poszlismy dąbrowami y polmi, bardzo wesołemi, trawami, bardzo wielkimi y iagodami, wdzięcznemi, zasiągaiąc y zywnosci po trosze.

Minąwszy tedy Orszą, zamek ukrainny krola pana naszego, szlismy pod Mozaysk (Morawsk?), zamek Moskiewski. Będąc od niego w 5 mil, zgodziwszy się iednostaynie rycerstwo z p. hetmanem, wyprawili przed sobą kilka pułkow kozackich, mianowicie Bieleszka, ktory miał kozakow ukrainnych 2000, Kucka drugiego, y Szwaykowskiego.

Dowiedziawszy się Moskwa na Mozaysku (Morawsku?), isz idzie car w ziemię z woyskiem Polskim, poczęli sobą trwozyc y radzyc; dla tego więcey z boiazni, nisz dobrey woley, wyprawili posły do czara, poddawaiąc się. I przyszlismy z woyskiem w sprawie pod tenze zamek y położylismy się obozem, a car z p. woiewodą wiechał do zamku, odebrał go y z armatą, y Moskwa zarazem oddali posłuszenstwo z przysięgą.

Opatrzywszy zamek, ruszylismi się pod Czernieiow (Czernihow?) 18 mil od Mozayska (Morawska?), nad tąz rzeką Dębna (Desną?) leżący, nad ktorą y Mozaysk. Czernieiow —zamek bardzo mocny y miasto—dobrze armatą opatrzone. Kozacy przyszedszy przed woyskiem pod Czernieiow, podiezdzali pod zamek y pod miasto, wołaiąc, aby się podali carowi Dymitru Iwanowiczu. Niedbali na to, owszem strzelali na kozaki y siła pobili;

въ казаковъ и много ихъ перебили, но узнавъ, что Моравскъ сдался, составили совѣщаніе и соглашались сдаться царевичу. Противъ этого возставалъ только воевода князь Иванъ [23], котораго русскіе связали. Между тѣмъ, казаки пошли на приступъ къ городу и взяли его. Они желали до прихода войска разграбить его и обогатиться. Русскіе изъ Чернигова дали объ этомъ знать [царю] и просили послать казакамъ приказъ, чтобы не грабили города, такъ какъ мы, говорили они, сдаемся добровольно. Царь и войско сожалѣли объ этомъ и царь отправилъ къ казакамъ дворянъ и воиновъ своей роты, Станислава Боршу и г. Пржерадовскаго, но пока они прибыли, казаки уже разграбили городъ и опустошили все; передъ домами стояли лишь пустые короби. На слѣдующій день пришелъ къ Чернигову царь съ войскомъ, которое было въ строю, и, увидѣвъ злое дѣло казаковъ, послалъ въ ихъ лагерь объявить имъ сильный гнѣвъ и приказъ возвратить взятое, въ особенности одежду, въ противномъ случаѣ царь съ войскомъ пойдетъ на ихъ. Казаки прислали къ царю и къ рыцарству посольство съ просьбой [не дѣлать этого] и объясняли, что у нихъ много людей убитыхъ и раненныхъ [Черниговцами], что мы, говорили они, захватили городъ, желая услужить царю и боясь, чтобы русскіе не укрѣпились и не были намъ сильнѣе. Царь на нѣсколько дней удержался идти на нихъ, приказавъ имъ все таки возвратить одежду. Они ее возвратили, хотя не всю, а царь съ воеводой расположился лагеремъ тутъ же подъ Черниговымъ.

Тутъ рыцарство просило у царя денегъ, жалуясь на свою нужду въ одеждѣ и продовольствіи. Царь взялъ

---

iednak dowiedziawszy się, ze się Mozaysk podał, weszli w radę y iedni pozwalali poddac się carowiczowi, telko był przeciw temu ieden woiewoda kniaz Iwan, ktorego Moskwa związali; a interim kozacy puscili do szturmu do miasta y ubiegli go, chcąc się łupem zbogacic, nimby woysko przyszło. I tak Moskwa dała znac z Czernieiowa, prosząc go, aby posłał do kozakow, zeby miasta nie plondrowano, gdysz się dobrowolnie podaiemy. Będąc car stąd załosny z woyskiem swym, wyprawił do kozakow pana Stanisława Borszę z p. Przeradowskim—dworzanow y zołnierzow swey roty, y nim ci posłowie przybiezeli, tym kozacy miasto splundrowali, złupili, tylko krobie stały prozne przed dumami. Potym nazaiutrz przyszedł car z woyskiem sprawnym pod Czernieiow, a obaczywszy złą sprawę kozakow, posłał do ich obozu, frasuiąc się na nich bardzo, a rozkazuiąc, aby to powracali, co pobrali, mianowicie fanty, alias czar z rycerstwem inszym bitwę im da. Przysłali tedy kozaky, prosząc cara y rycerstwa, obmawiaiąc się, ze bardzo wiele maią zabitych y rannych, „a zesmy to miasto dla tego ubiegli, abysmy się mogli czarowi tym przysłuzyc, obawiaiąc się, aby się Moskwa, zmocniwszy, nie byli nam silni"; iednak przecie zatrzymał się czar do kilku dni, przykazawszy, aby powracali fanty, ktore kozaki, choc nie wszytkie, pooddawali, a car z p. woiewodą tusz pod Czernieiowem położył się obozem.

Tam rycerstwo prosiło czara o pieniądze, uskarzaiąc się na niedostatek swoy, iako w odzieniu, tak w zywnosci. Wziąwszy car z zamku Czernieiowskiego zł. 10,000, podzielił między rycerstwo. Tam tydzien pod Czernieiowym odpoczynęlismy.

изъ Черниговской крѣпости 10000 злотыхъ и раздѣлилъ между рыцарствомъ. Подъ Черниговымъ мы отдыхали недѣлю.

Оттуда мы двинулись подъ Новгородокъ [Сѣверскій], остоящій отъ Чернигова въ 36 миляхъ и шли все лѣсами.

Казаки, придя къ Новгороду, лежащему надъ тою же рѣкой Десной, хотѣли идти на приступъ, но боялись подвергнуться отъ царя такой же бѣдѣ, какъ подъ Черниговымъ, а между тѣмъ [пока они думали], начальникъ крѣпости Басмановъ сжегъ городъ и заперся въ крѣпости. Потомъ пришелъ съ войскомъ въ строю царь и послалъ къ крѣпости для переговоровъ нѣсколько человѣкъ, а именно: Матвѣя Домарацкаго, Станислава Боршу, Бялоскорскаго, старосту Острскаго и другихъ, а также нѣскольких русскихъ изъ Моравска; но русскіе въ Новгородѣ не хотѣли вступать въ переговоры, напротивъ сильно стрѣляли въ нашихъ и кричали: «а б... сыны, вы съ воромъ пріѣхали на наши деньги».

Когда войско расположилось лагеремъ надъ рѣкой Десной, отъ крѣпости въ четверти мили или даже и ровно въ мили, то сейчасъ приказано было рыть вблизи крѣпости шанцы и плести корзины. Поставивъ тамъ 8 не большихъ полевыхъ орудій и 6 смиговницъ на колесахъ и винтахъ, стали стрѣлять въ крѣпость, пробуя, не пожелаютъ ли русскіе сдаться. Въ то время и наши гусары въ качествѣ охотниковъ сошли съ коней и ходили на приступъ, а остальныя роты стояли въ полѣ. Русскіе своими выстрѣлами два раза отражали нашихъ отъ крѣпости. Ночью мы сдѣлали деревянныя башни на саняхъ, стали двигать ихъ передъ собою и такимъ образомъ тихо пошли въ третій разъ къ крѣпости. При этомъ 300 человѣкъ шли съ приметомъ, т. е. съ со-

---

Stamtąd ruszylismy się pod Nowogrodek, od Czernieiowa mil 36, wszytko lasami.

Kozacy, przyszedszy pod Nowogrodek, nad tąz rzeką Dębna (Desną?), chcieli puscic do srturmu, lecz się bali takiegoz kłopotu od czara, iako pod Czernieiowem, a wtym Bosmam—sprawca zamku tego popalił miasto, a sam się zamknął na zamku.

Przyszedł potym carowicz z woyskiem swym sprawionym y posłał na traktaty pod zamek kilkunastu, a mianowicie: pana Matyasza Domorackiego, p. Stanisława Borszę, p. Białoskorskiego, starostę Ostrskiego, takze Moskwy z Mozayska; iednak Moskwa niechciała do traktatow, owszem strzelali na naszych potężnie, wołaiąc: „a bledyn synowie, przyiechaliscie na nasze dęgi z worom."

Połozywszy się woysko obozem nad rzeką Dębną (Desną?), od zamku cwierc mile albo mile rowne, zaraz kazano pod zamkiem szance kopac, plesc kosze. Tam wprowadziwszy działek niewielkich polnych 8, a smigownic na kołkach y na srubach 6, strzelali do zamku, probuiąc, azaby się chcieli podac, y na ten czas ochotnik possiadali z koni nasi ussarze y chodzili do szturmu, a insze roty stali w polu, y po dwakroc naszych Moskwa odstrzelała od zamku. Trzeci raz w nocy, porobiwszy szturmy drzewiane albo baszty na saniach, prowadząc ie przed sobą, takesmy szli pod zamek cicho. Przytym szło do 300 ludzi z namiotami, to iest słomą y chrustami, chcąc potym y chrosty zapalic koło zamku. I podszedszy pod zamek, miotali chrosty pod

ломой и хворостомъ съ намѣреніемъ зажечь ихъ вокругъ крѣпости. Подойдя къ крѣпости, они бросали хворостъ въ крѣпостной ровъ. Русскіе замѣтили это, стали стрѣлять изъ пушекъ и нанесли нашимъ не малый вредъ. Приступъ этотъ продолжался съ вечера до разсвѣта. Наши видя, что безъ сильныхъ пушекъ, которыми бы можно было пробить стѣну крѣпости, не было никакой возможности взять крѣпость, отступили съ немалою потерею. Царевичъ былъ очень печаленъ, онъ почти падалъ въ обморокъ съ печали, роптал на свое несчастіе и на поляковъ и говорилъ: «я имѣлъ о полякахъ лучшее мнѣніе, а теперь вижу, что они такіе же люди, какъ и другіе». Тѣ изъ рыцарства, которые были при царевичѣ, крикнули: «не порочь нашей доброй славы, потому что всѣ народы знаютъ, что намъ не диковина брать приступомъ сильныя крѣпости. Хотя мы не обязаны ходить на приступы, но, оберегая славу нашихъ предковъ, мы до сихъ поръ не отказывались отъ этого и теперь не отказываемся,— прикажи только пробить дыру. Когда намъ придется встрѣтиться съ этимъ непріятелемъ въ открытомъ полѣ, тогда вы, милостивый царь, увидите польскую доблесть, которой теперь не можете понимать». Въ скоромъ времени царевичъ дѣйствительно насмотрѣлся на доблесть нашихъ поляковъ и послѣ того уже иначе объ нихъ думалъ. Потомъ дошло до того, что наши сомнѣвались въ его справедливости. На слѣдующій день, благодаря всевышняго Бога, пришло пріятное извѣстіе, что идутъ послы изъ города Путивля, отстоящаго отъ Новгорода въ 15 миляхъ, съ объявленіемъ, что Путивляне поддаются. По дивному устроенію божію это случилось такимъ образомъ: русскіе царскіе алебардники, прибывшіе съ царемъ еще

---

zamkiem w row. Moskwa postrzegła, strzelali z dział, y niemało naszych poszkodzili. Trwał ten szturm z wieczara do switania. Widząc nasi, ze y podobienstwa do dobycia zamku niebyło, nie maiąc potężney armaty do tego, ktorąby mogli dziurę wybic, odstąpili z nie małą szkodą swoich. Zatym carowicz, będąc załosnym bardzo, az prawie omdlewał od frasunku, narzekaiąc na nieszczęscie swoie y na Polaki, mowiąc te słowa: „zem ia cos większego rozumiał o Polakach, ale tesz widzę ludzie, iako inszy". Rycerstwo w tym krzyknęli, ktorzy natenczas byli przy carowiczu: „nie uymuy nam dobrey sławy, poniewaz to wiedzą wsytki narody, iz nam nie nowina mocnych zamkow szturmem dobywac. Choc tego powinnosc nasza nie niesie, abysmy do szturmu mieli chodzic, iednak, poprawuiąc sławy przodkow swych, niezbranialismy się tego do tych czasow y zbraniac nie chcemy, tylko kasz dziurę wybic; a kiedy nam przyidzie potkac się polem z tym nieprzyiacielem, tam wasza mosc poznasz, miłosciwy czaru, dzielnosc y męztwo polskie, o ktorym teraz mało rozumiesz". I niedługo potym napatrzył się dzielnosci Polakow naszych, y inaczey potym rozumiał o nich. Przyszło potym naszym do tego, ze wątpili o iego sprawiedliwosci, asz nazaiutrz, z łaski p. Boga nawyszszego, przyszła nowina pocieszna, iz posłowie idą z miasta Putywla, 15 mil od Nowogrodka, z poddanstwem od Putywlanow, co takim sposobem się stało za dziwną sprawą Bozą, ysz

изъ Самбора, поѣхали подъ Путивль за продовольствіемъ. Русскіе изъ Путивля поймали ихъ и спрашивали: «что вы за люди»? Они дали имъ такой отвѣтъ: «мы ваши братья, идемъ въ отечество съ природнымъ нашимъ государемъ Димитріемъ Ивановичемъ». Не довѣря имъ, русскіе изъ Путивля хотѣли подвергнуть ихъ пыткѣ, но тѣ сказали имъ: «наша жизнь въ вашихъ рукахъ; вы можете дѣлать съ нами, что̀ вамъ угодно, но мы не можемъ сказать вамъ ничего другаго кромѣ того, что̀ знаемъ и что навѣрное узнали, т. е. что онъ истинный наслѣдникъ, и совѣтуемъ и вамъ ударить ему челомъ», Путивляне, подумавъ хорошо объ этомъ и посовѣтовавшись между собою, повязали своихъ воеводъ и привели ихъ въ лагерь подъ Новгородокъ. Царевичъ и все рыцарство не мало были этимъ обрадованы, тѣмъ болѣе, что послѣ того сей-часъ же на третій или четвертый день сдалось нѣсколько крѣпостей, какъ то: Рыльскъ, Камарынская волость.

Послѣ того привезли изъ Путивля 5 осадныхъ орудій и 5 меньшихъ, ввели ихъ въ шанцы, для которыхъ выбрали лучшее мѣсто, стали изъ нихъ сильно стрѣлять и въ первый день убили ими въ крѣпости до 60 человѣкъ, потому что ядра пролѣтали на̀сквозь. Изъ этихъ орудій стрѣляли день и ночь въ теченіи недѣли.

Потомъ пришло къ намъ извѣстіе, что для отраженія насъ идетъ очень большое Борисово войско, котораго было, говорили, до 200,000. Благодаря Вога, наши этого не убоялись, а съ разныхъ ротъ собрались на рекогносцировку охотники и, избравъ себѣ старшихъ и вождей, отправились къ Борисову войску съ хорошими русскими проводниками. Русскіе изъ Борисова войска тоже отправили на рекогносцировку нѣ-

---

halabartnicy czarscy—Moskwa, ktorzy ieszcze z Sambora przyszli z carem, iechali dla zywnosci pod Putywl, ktorych Moskwa z Putywla, poymawszy, pytała: „coscie za ludzie?“ Oni im dali tę sprawę, „zesmy są bracia waszy, ktorzy idziem do oyczyzny z Dymitrem Iwanowiczem, panem naszym przyrodzonym“. Nie dufaiąc im w tey mierze, chcieli ich wziąc na probę, ktorzy im powiedzieli, ze „gardła nasze w rękach waszych są; wolno wam poczynac z nami, iako chcecie, iednak my nie mozem inaczy zeznac, iedno iako wiemy y czegosmy doznali, iz iest prawdziwy dziedzic, y wam radzimy, abyscie się mu pokłonili“. Oni to dobrze u siebie uwazywszy y naradziwszy się społem, powiązali woiewody y przywiedli ie do obozu pod Nowogrodek, z czego był nie pomału pocieszony carowicz y ze wszytkiem rycerstwem, gdyz potym zaraz trzeciego albo czwartego dnia poddali się kilka zamkow, mianowicie: Rylsk y Komarska włosc.

Przywieziono potym z Putywla dział burzących 5, mnieyszych 5 y, wprowadziwszy ie w szance, upatrzywszy mieysce lepsze szancom, strzelano z nich do Nowogrodka bardzo potężnie, y ubito pierwszego dnia w zamku do 60, bo kule przechodziły nawylot, a strzelano z nich niemal cały tydzien we dnie y nocy.

Przyszła potym do nas wiesc, isz idzie na odsiecz woysko Borysowo, bardzo wielkie, ktorego, powiedali, było na 200,000. Naszi się tego z łaski Bozey nie strachaiąc, zebrawszy się na czatę, ochotnik z roznych rot, szli pod woysko Borysowo z dobremi y pewnemi kalauzy Moskiewskiemi, obrawszy z posrodku siebie starsze y wodze.

сколько тысячъ татаръ. Нашихъ было не больше 800. Съ татарами мы неожиданно сошлись ночью и дали имъ битву. Благодаря Бога, они подались назадъ, мы загнали ихъ въ болото и многіе изъ нихъ пото覆руіи. Мы взяли много плѣнныхъ,— нѣсколько десятковъ, которые во время пытки дали намъ надлежащія свѣденія о своемъ войскѣ и объявили, что оно очень велико.

Черезъ недѣлю послѣ того, ночью пришло на насъ подъ Новгородокъ Борисово войско, почти къ самому лагерю, такъ что наша стража отступила къ лагерю, давая знать, что наступаетъ громадное войско. [Сендомірскій) воевода, какъ гетманъ, послалъ свѣжую стражу и приказалъ стеречь непріятеля, пока, Богъ дастъ, не настанетъ день. На утро наше войско, призвавъ на помощь Бога, затрубивъ тихо въ мунштукъ, вышло въ поле. Русскіе мужественно стали; оба войска приглядывались одно къ другому и выпускали наѣздниковъ. Басмановъ, между тѣмъ, сталъ стрѣлять въ насъ изъ крѣпости и дѣлать часто вылазки. Поэтому наши отрядили нѣсколько сотъ казаковъ и приказали имъ наблюдать за русскими въ Новгородѣ. Казаки нѣсколько разъ вгоняли ихъ въ самую крѣпость, рубя саблями. Между тѣмъ, наступилъ вечеръ, потому что весь тотъ день прошелъ въ переговорахъ царевича съ русскими, потому царевичъ и не давалъ имъ сраженія. Уже на слѣдующій день, когда переговоры не устранили битвы, громадное Московское войско пришло къ самому нашему лагерю. Наши были готовы и въ строю вышли изъ лагеря. Наши, выстроивъ войско, какъ находили лучше, приказали ударить ротѣ г. Неборскаго, состоявшей изъ 200 коней. Неборскій хорошо ударилъ на нихъ, однако русскіе

Z woyska takze Borysowego wyprawiła Moskwa Tatarow na czatę kilka tysięcy. Naszych niebyło więcej 800, z ktoremismy się zeszli w nocy inspate y dalismy im bitwę. Z łaski Bozey, tył podali y naganialismy ich do błota; wiele ich potonęło; więzniom (wiezniow?) dostalismy siła, do kilkudziesiąt, ktorzy nam dali dobrą sprawę o woysku na mękach, ze bardzo wielkie.

W tydzien potym ono woysko Borysowo przyszło na nas w nocy pod Nowogrodek prawie do samego obozu, asz straz nasza ustąpiła do obozu, dawaiąc znac o wielkim ludu. P. woiewoda, iako hetman, posłał straz zwieżą z obozu, aby strzegli asz da pan Bog dzien. Nazaiutrz, wziąwszy pana Boga na pomoc, zatrąbiwszy cicho przez munsztuk, wyszło woysko z obozu w pole przeciwko nim. Moskwa potęznie stanęła, przypatruiąc się sobie, a harce zwodząc, a Bosman nieomieszkiwał wycieczek częstych czynic z zamku, strzelaiąc na nas. Dla tego naszy, kozakow kilkaset na to odłączywszy, kazali miec na nie oko. Ci ich wsiekali kilkakroc w sam zamek. W tym wieczor zaszedł, bo dzien ten zszedł na traktatach carowicza z Moskwą, dla tego bitwy nie dał. Asz nazaiutrz, kiedy nie mogło byc inaczy, przyszło woysko Moskiewskie, bardzo wielkie, asz do samego obozu. Będąc naszy pogotowiu, wyszli z obozu w sprawie. Tam uszykowawszy woysko, iako nalepiey rozumieli, kazano się potkac rocie p. Nieborskiego 200 koni, y uderzył się dobrze o nich, iednak sparła go Moskwa. On, odwiodszy rotę, przyszędł znowu do sprawy, skoczył do nich ze dwiema rotami z Kruszyną y Bylinskim. Dworzycki, nie mieszkaiąc, z rotą swą petyhorską potkał się mężnie, ze

отразили его. Онъ отвелъ роту, устроилъ ее и съ двумя другими ротами Крушины и Былинскаго, скочилъ снова на русскихъ. Дворжицкій съ своею пятигорскою ротою тоже мужественно ударилъ, такъ что [всѣ] они почти смѣшали русскихъ. Затѣмъ скочили двѣ гусарскія роты, — Саноцкаго старосты и г. Фредра, а третья—г. Щуки хорошо подкрѣпляла ихъ. Когда же ударила четвертая—царская рота, состоявшая изъ 200 коней, то оказала большую услугу, потому что сейчасъ же стало отступать то громадное Московское войско. Оставались еще у насъ вспомогательныя роты, которыя не вступали въ битву, потому что не было нужды. Борисовы стрѣльцы, которые въ числѣ нѣскольких тысячъ засѣли въ долинѣ, не сразу были замѣчены нами. На нихъ приведена была наша пѣхота, которая, при Божіей помощи, всѣхъ ихъ разгромила. И такъ, при Божіей помощи, овладѣли мы полемъ битвы и одержали побѣду, а Борисово войско отступило отъ насъ за двѣ мили и въ лѣсу окружило себя засѣками и рвами. Въ то время наши отняли у русскихъ золотое, очень дорогое знамя, которое было знаменемъ для всего войска.

На слѣдующій день, по христіанскому обычаю, хоронили тѣла убитыхъ русскихъ. На мѣстѣ битвы сдѣлано было три огромныхъ могилы и въ нихъ кидали русскихъ, которыхъ могло быть до 600. Когда царь ѣздилъ между трупами и видѣлъ такое множество убитыхъ его людей, то сильно сожалѣлъ и плакалъ. Поляковъ убитыхъ, въ особенности знатнѣйшихъ, было не больше 20. Ихъ хоронили съ великими почестями подлѣ церкви, которая была въ серединѣ лагеря. Изъ простыхъ нашихъ людей погибло до 100, которыхъ похоронили въ малой могилѣ, не далеко отъ русскихъ могилъ.

---

prawie zamieszali Moskwę. Skoczyły potym dwie roty ussarskie p. starosty Sanockiego y p. Fredrowa; p. Szczuki trzecia posiłkowała dobrze. A gdy czwarta rota się potkała carska, pod ktorą było 200 koni, znaczną posługę uczynili, bo zaraz ono wielkie Moskiewskie woysko poczęło ustepowac. Były iednak roty posiłkowe, ktore się nie potykały, yz tego niebyło potrzeba. A strzelcy Borysowi, ktorzy byli w dolinie zasadzeni kilka tysięcy, nie zaraz byli od nas postrzezeni, przywiedli na nie piechotę naszą polską, ktora ich wszytkich za pomocą Bozą zgromiła. Y tak za pomocą Bozą otrzymalismy plac y zwycięstwo, a woysko to Borysowo odemknęło się od nas za dwie mili, obrąbawszy się y okopawszy się w lesie. Na ten czas odięli byli chorągiew Moskiewską złotą, bardzo kosztowną, ktora była wszytkiego woyska.

Nazaiutrz podług zwyczaiu chrzesciańskiego, chowano Moskiewskie ciała zabitych, uczyniwszy trzy mogiły, bardzo wielkie, na poboiowisku. Tam miotano Moskwę, ktorych mogło byc do 6000, czego czar z wielkim zalem y płaczem uzywał, iezdząc między trupy, widząc tak wiele ludzi swych pobitych. Polakow zas swych pobitych, zwłaszcza znacznieyszych, nie było więcej 20, ktorych chowano z uczciwoscią wielką w obozie przy cerkwi, ktora była w posrodku obozu, a inszych ludzi pospolitych naszych zginęło do 100, ktorych niedaleko Moskiewskich ludzi pochowano w małey mogile. Tamze było naleziono między trupy Mscisławskiego bardzo usieczonego.

Между русскими трупами нашли тогда Мстиславскаго, сильно изрубленнаго.

Послѣ этого перваго сраженія наше рыцарство грустило, что пришлось терпѣть великую нужду ему самому и его прислугѣ; нѣкоторыхъ же изъ нихъ, надобно думать, приводилъ къ этому страхъ—т. е. они боялись, что ихъ ожидаетъ еще бо̀льшая бѣда. Они стали требовать у царя денегъ и объявили: «если не дашь денегъ, то сейчасъ идемъ назадъ въ Польшу». Царевичъ очень просилъ ихъ, чтобы потерпѣли и сейчасъ же, не медля, добивали непріятеля, который очень напуганъ и встревоженъ. Рыцарство не дало ему сказать и слова объ этомъ, а напротивъ кричало: «идемъ въ Польшу, если не дашь денегъ». Царевичъ, видя, что дѣло плохо, совѣщался, что̀ дѣлать, такъ какъ, надобно думать, онъ не имѣлъ столько денегъ, чтобы всѣмъ раздать. Товарищи изъ роты г. Фредра стали тайно говорить ему: «дай лишь, ваша царская милость, деньги намъ, такъ чтобы другія роты объ этомъ не знали; другія роты на насъ смотрятъ, и если мы останемся, то и всѣ останутся». Обманутый такимъ образомъ, бѣдный царевичъ далъ имъ ночью деньги. Другія роты, узнавъ объ этомъ, оскорбились, что царевичъ далъ деньги одной ротѣ, а другимъ ничего не далъ, и взбунтовались. Г. воевода тоже двинулся изъ обоза отъ царевича, указывая на свое нездоровье и на то, что ему нужно быть на сеймѣ, а за нимъ пошла и большая часть рыцарства. Царевичъ въ это время былъ очень печаленъ и озабоченъ, потому что тогда онъ испыталъ отъ рыцарста разныя огорченія; оно отняло у него знамя, сорвало съ него даже соболью феразь, которую уже русскіе выкупили за 300 злотыхъ; притомъ нѣкоторыя употребляли позорныя слова. Такъ одинъ сказалъ: «ей, ей,

---

Po tey pierwszey potrzebie rycerstwo nasze cknęli sobie, iz niedostatek wielki cierpieli, tak oni sami, iako y czeladz ich, a niektorych tesz podobno strach przywodził do tego, obawiaiąc się niebezpeczenstwa większego, upominaiąc się carowi pieniędzy, deklaruiąc mu się, ze „iesli pieniędzy nie dasz, zaraz iędziem do Polski nazad“. Czarowicz prosił bardzo, aby byli cierpliwi y zeby zaraz, nie mieszkaiąc, konali nieprzyiaciela, bardzo przestraszonego y strwozonego. Rycerstwo na to niedali słowa rzec, owszem „do Polski isc, iesli preniędzy niedasz“. Czarowicz, widząc, ize zle, radził się, co z tymi czynic, nie maiąc podobno z to pieniędzy, aby miał wszytkim dac. Towarzystwo z roty p. Fredrowey potaiemnie poczęli mowic: „abys wasza carska mosc raczył dac nam iedno pieniądze, zeby drugie roty o tym nie wiedziały, gdysz insze roty na nas patrzą; iesli się my zatrzymamy, wszyscy zostaną“. I tak czarowicz nieborak, będąc uwiedziony, dał im pieniądze w nocy, czego się insze roty dowiedziawszy, zbuntowali się, obrazaiąc się tym do czarowicza, ze tylko iedney rocie dał pieniądze, drugim nie. P. woiewoda, tez będąc chory, ukazuiąc tez potrzeby swe na seym, ruszył się z obozu od czarowicza, a z nim rycerstwa więtsza częsc. Był na ten czas czarowicz bardzo załosny y utrapiony, gdysz go tam rozmaite rzeczy potykały od rycerstwa, bo y chorągiew mu iego byli wzięli, nawet ferezyą z niego zdarli sobolą, asz ią Moskwa wykupiła we zł. 300. Do tego mowy sprosne mowiąc, ze „ty, dalibog, będziesz na palu“, rzekł ieden, za co go czarowicz w gębę. Po-

ты будешь на колѣ», за что царевичь далъ ему въ зубы. Потомъ несчастный ѣздилъ отъ роты къ ротѣ, просилъ именемъ Христа, падалъ ницъ и упрашивалъ не уѣзжать. Рыцарство никакимъ образомъ не соглашалось остаться, оставались лишь охотники, по нѣсколько человѣкъ изъ роты, такъ что при царевичѣ осталось польскихъ людей всего не больше 1500.

Войско, ушедшее съ г. воеводой въ Польшу, идя по степямъ, терпѣло великую нужду, голодъ, холодъ — само и его лошади, и одни укоряли другихъ, что были причиною удаленія, потому что ушедшіе терпѣли больше неудобствъ, нежели оставшіеся при царевичѣ.

Послѣ отъѣзда г. воеводы и рыцарства съ нимъ, пришли [къ царевичу] запорожскіе казаки въ числѣ 12000, которымъ давно онъ послалъ было знамя. Они имѣли 12 хорошихъ [?] малыхъ пушекъ. Царевичъ очень былъ радъ казакамъ, и былъ высокаго мнѣнія объ ихъ мужествѣ, потому что это было огромное войско. Съ ними и съ небольшимъ числомъ Поляковъ онъ пошелъ дальше въ Московскую землю, въ Комаринскую волость. Тамъ рыцарство оставалось въ теченіи двухъ недѣль и хорошо отдохнуло послѣ великихъ неудобствъ. Не желая однако оставаться въ бездѣйствіи и зная, что идетъ русское войско, оно посылало разъѣзды на разстояніи 8 миль. Прежде чѣмъ это войско двинулось изъ подъ Новгородка въ Комаринскую волость, Рыльщане прислали къ царевичу пословъ съ просьбой прислать имъ въ Рыльскъ поляка—человѣка надежнаго, которому царевичъ довѣряетъ. Царевичъ призналъ это дѣломъ справедливымъ и нужнымъ, и немедленно отправилъ своего дворянина и въ то время ротмистра, Станислава Боршу

---

tym nieborak iezdząc, od roty do roty, prosił, dla p. Boga, padaiąc krzyzem, aby nie odiedzali. Oni zadnym sposobem niechcieli się zostac, chyba z roznych rot po kilku, po kilkunascie towarzystwa, kto ochoczy. Owo nie zostało przy czarowiczu ludzi polskich wszystkich a wszystkich więcey 1500.

Idąc to woysko z p. woiewodą przez pola dzikie do Polski, uzyli wielkich niedostatkow, głodu, zimna y konie ich y narzekali iedni na drugie, ktorzy byli tego odiazdu ich przyczyną, gdyz więtszych niewczasow uzywali idąc, niz ci, co zostali przy carowiczu.

Po odiezdzie p. woiewodzinym y tego rycerstwa, ktore z nim poszło, przyszli kozacy zaporoscy we 12,000, ktorym był dawno czarowicz posłał chorągiew, — mieli z sobą kilkanascie działek armaty grzecznej (?), — ktorym czarowicz był badrzo rad, rozumieiąc siła o męstwie ich, póniewaz woysko było badrzo ogromne. Wziąwszy się tedy z nimi y z trochą Polakow, poszedł do Komarskiej włosci dalei w ziemię Moskiewską. Tam sobie rycerstwo po wielkich niewczasiech wytchnęło przez 2 niedzieli dobrze. Niechcąc proznowac, o woysku wiedząc, na czaty chodzili na 8 mil. A przedtym, nisz się było woysko ruszyło z pod Nowogrodka do Komarskiey włosci, przysłali Rylszczanie do czarowicza posły swe, prosząc, aby im dał do Rylska Polaka, człeka takiego, ktoremuby mogł ufac, co się y samemu carowi zdało za rzecz słuszną y potrzebną. Wuprawił tedy, nie mieszkaiąc, y prosząc p. Stanisława Borszę, dworzanina y rotmitrza swęgo na ten czas, a opatrzyw-

и приказалъ ему осмотрѣть крѣпость, снабдить ее продовольствіемъ и другими нужными вещами и по его приказу возвратиться назадъ. Борша, взявъ знамя, собралъ 200 товарищей.

Войско Бориса, когда узнало объ отъѣздѣ г. воеводы и столь многихъ изъ товарищества, очень разхрабрилось противъ насъ и придвинулось къ намъ на разстояніе 6 миль отъ насъ. Царевичъ совѣтовался, что дѣлать, въ особенности съ казаками, потому что въ нихъ полагалъ всю надежду. Гетманъ и полковники совѣтовали не дожидаться русскихъ, а идти на нихъ немедленно. Нѣкоторые поляки не соглашались съ этимъ, а совѣтовали ожидать ихъ, выбравъ мѣсто удобное для сраженія, и не торопиться начинать битвы, а больше заводить съ ними переговоры и развѣдывать. Въ послѣдствіи всѣ убѣдились, что это былъ дѣйствительно хорошій совѣтъ сами русскіе потомъ говорили: «мы готовы были мирно кончить дѣло, такъ какъ видѣли, что у васъ огромное войско». Но казаки упорно держались своего мнѣнія и совѣтовали непремѣнно идти на русскихъ. Царевичъ послушался ихъ совѣта и со всѣмъ своимъ войскомъ двинулся изъ подъ Сѣвска, назначивъ гетманомъ бывшаго до того времени полковникомъ, поляка Адама Дворжицкаго. Наши пришли почти къ самому непріятельскому лагерю. Московское войско, котораго было на 30000 больше, чѣмъ подъ Новгородкомъ, было готово и ожидало насъ. Оно было подъ начальствомъ двоюроднаго брата Годунова—Семена [?] Годунова и двоихъ братьевъ Шуйскихъ.

Поляки, выстроившись хорошо, двинулись далѣе къ лѣвому крылу Московскаго войска, а правое крыло взяли себѣ казаки. Поляки выстроили 7 ротъ воиновъ съ копья-

---

szy y obwarowawszy zamek zywnoscią y inszeni potrzebami, wrocił do cara za iego rozkazaniem. Chorągiew wziąwszy, zebrał towarzystwa 200.

Woysko Borysowo, dowiedziawszy się o odiechaniu p. woiewodowym y inszego rycerstwa tak wiele, wzięło stąd wielkie serce przeciwko nam, y przymknęli się do nas w 6 mil. Czarowicz radził się, co czynic, mianowicie kozakow naywięcei, gdysz był w nich nadzieię swą wszytką połozył. Hetman z połkownikami radził, aby isc do nich, nie czekaiąc ich; Polakom się zas niektorym (nie?) zdało, ale zeby ich czekac na mieyscu, upatrzywszy sobie mieysce dobre do potkapia, a więcey ich kontraktami zazywac y zrozumiewac, nieskwapiaiąc się do bitwy. Iakoz tego wszyscy potym doznali, ze to była dobra rada, co y sama Moskwa potym powiedała, mowiąc, zesmy się byli do pokoiu nakłonili, widząc wasze woysko ogromne. Kozacy przecie, przy swym zdaniu upornie stoiąc, radzili, aby koniecznie isc do nich, w czym czarowicz rady ich posłuchawszy, ruszył się ze wszytkiem woyskiem z pod Sierska (Siewska?), obrawszy sobie Polaka hetmanem p. Adama Dworzyckiego, ktory był przedtym pułkownikiem. Tam przyszli prawie ku obozowi nieprzyiacielskiemu niedaleko, a woyska Moskiewskie w sprawie stały, czekaiąc nas, ktorego było więcey 30,000, niz pod Nowogrodkiem, pod sprawą brata stryiecznego Odonowego (Hodunowego?) Siemiena (?) Odona y Szuyskich dwu braciey.

Sprawiwszy się Polacy porządnie, postąpili daley ku lewemu skrzydłu woyska Mos-

ми, перемѣшавъ ихъ съ пятигорцами въ одинъ отрядъ, и въ подкрѣпленіе имъ оставили 200 гусаръ подъ начальствомъ г. Бялоскорскаго. Призвавъ затѣмъ на помощь Бога, пошли въ бой роты: гетмана Дворжицкаго, Станислава Борши, г. Вербицкаго, г. Крушины, г. Билинскаго, г. Тышкевича и г. Микулинскаго. Они такъ храбро ударили, что вогнали русскихъ въ лагерь, гдѣ попали на очень сильные выстрѣлы, которые русскіе пустили въ насъ, какъ градъ, но по милости Божіей, выстрѣлы эти не очень вредили, потому что перелѣтали. Дымъ отъ этихъ выстрѣловъ пошелъ на казаковъ, державшихъ правое крыло. Они, ни разу не ударивъ на русскихъ, всѣ побѣжали назадъ передъ этимъ дымомъ. Поляки, въ дыму не видя, что дѣлается съ казаками, и полагая, что они бьются съ русскими такъ же, какъ и они, тѣмъ сильнѣе налегали на русскихъ, какъ вдругъ прибѣжало нѣсколько поляковъ и дали знать, что казаки уже бѣжали. Итакъ, мы отступали, защищаясь, выстроиваясь и отражая русскихъ. Впрочемъ, казацкая пѣхота, бывшая при орудіяхъ, хорошо держалась противъ русскихъ, но мы не могли устоять противъ столь великаго войска и отступали назадъ, надѣясь, что казаки вернутся. Мы никакъ не могли спасти вышеупомянутой пѣхоты; русскіе ее разгромили и взяли орудія. Мы пустились за казаками, кто изъ насъ имѣлъ смѣннаго коня, просили ихъ и убѣждали, чтобы не подвергали себя такому безславію; но они, не обращая на это вниманія, позорно бѣжали въ разныя стороны. Царевичъ изрубилъ ихъ нѣсколько, возвращая ихъ назадъ съ нѣкоторыми поляками. Такимъ образомъ, мы за казаками шли до самаго Рыльска,

---

kiewskiego, a kozacy prawe skrzydło wzięli. Sprawiwszy Polacy 7 rot kopiynikow z Petygorcami pomieszanych w ieden ufiec, zostawiwszy na posiłek ussarzow 200 pod p. Białoskorskim, tam wziąwszy p. Boga na pomoc, potkały się roty: p. Dworzyckiego hetmana, p. Stanisława Borszy, p. Wierzbickiego, p. Kruszynina, p. Bilinskiego, p. Tyszkiewicza y p. Mikulinskiego. I tak się męznie potkali, asz wparli Moskwę w oboz, gdzie naszy przyszli na strzelbę, bardzo gęstą, ktorą gdy Moskwa na naszych wypusciła iako grad, z łaski Bozei nie bardzo szkodziła, bo przenosili, a dym od ti strzelby poszedł na kozaki, ktorzy prawe skrzydło trzymali. Ani się potkawszy, wszysci nazad przed dymem uciekli. Polacy, rozumieiąc, iz się kozacy scieraią z Moskwą, iako y oni, spierali Moskwę tym więcei, nie wiedząc, co się z kozaki w dymie dzieie. Asz kilka z Polakow przypadło, daiąc znac, iz iusz kozacy uciekli. Y tak uchodzilismy obronną ręką, przychodząc do sprawy, spieraiąc Moskwę. Piechota iednak kozacka, ktora była przy armacie, zastanowili się dobrze przeciwko Moskwie; ale nie mogąc strzymac tak wielkiemu woysku, ustępowalismy nazad, spodziewaiąc sie, azeby kozacy odwrot uczynili. Oney piechoty zadnym sposobem ratowaciesmy nie mogli, ktorą tam Moskwa pogromiła y armatę pobrała. Puscilismy się zatym po kozakach, kto miał rączego, upominaiąc y prosząc, aby tey niesławy na się nie wewłoczyli. Oni, na to niedbaiąc, sromotnie uciekali tam y sam. Czarowicz sciął ich kilku, nawracaiąc ich z inszemi Polaki. Y takesmy szli za kozaki asz

18 миль, не кормя лошадей, и уже придя въ Рыльскъ, отдохнули два дня.

Изъ Рыльска мы двинулись къ границамъ Польши, къ Путивлю, въ 12 миляхъ отъ Рыльска, а войско Бориса шло за нами и надѣялось застать насъ въ Рыльскѣ. Въ Рыльскъ оно пришло на слѣдующій день послѣ насъ и тамъ расположилось лагеремъ. Русскіе сейчасъ же приказали плести корзины и рыть шанцы. Подрывшись къ городу и поставивъ въ шанцы пушки, сильно стали стрѣлять въ Рыльскъ. Рыльщане тоже сильно защищались, получивъ отъ царевича увѣреніе, что онъ пришлетъ имъ для защиты войско. И дѣйствительно, онъ послалъ 2000 русскихъ и 500 поляковъ, которые ночью такъ хитро вошли въ городъ, что русскіе ихъ не замѣтили. Замѣтили они ихъ уже тогда, когда тѣ вошли. Царевичъ увѣрилъ рыльщанъ, что въ самомъ непродолжительномъ времени прибудетъ съ немалымъ польскимъ войскомъ выручать ихъ. Когда войско Годунова, объ этомъ узнало то сильно встревожилось; но мы еще больше ихъ встревожились, боясь, какъ бы они не пришли къ намъ, потому что насъ было очень не много. Послѣ вышеозначенной битвы подъ Сѣвскимъ весьма многіе, не сказавъ ничего, ушли было въ Польшу, [или лучше сказать] ушли было почти всѣ, но царевичъ сталъ просить Ермолая Бялоскорскаго и Станислава Боршу, чтобы они отправились за ними и просили ихъ, ради Бога, возвратиться. По милости Божіей, многіе изъ ушедшихъ послушались ихъ увѣщаній и возвратились, а ушли въ Польшу что то очень не многіе. Возвратившись назадъ въ Путивль, мы вновь устрояли товарищей по харугвямъ, такъ

---

do samego Rylska, mil 18, niepokarmuiąc; asz do Rylska przyszedszy, spoczęlismy dwa dni.

Ruszylismy się do Putywla, od Rylska 12, mil ku granicy Polskiey, a woysko Borysowo po nas szło, spodziewaiąc się nas w Rylsku zastac. Przyszli pod Rylsk nazaiutrz po nas y tamze się obozem połozyli. Moskwa zaraz kosze kazali plesc y kopac szance. Podszancowawszy się pod miasto y armatę wprowadziwszy w szance, strzelali potęznie do Rylska, a Rylszczanie tez potęznie się bronili, będąc upewnieni od czarowicza, ze miał przysłac woysko na odsiecz, yakoz posłał 2000 Moskwy, a 500 Polakow, ktorzy nocą weszli w miasto tak sztucznie, iz ich Moskwa nie postrzegła; asz weszli, tosz dopiero obaczyli,—a czarowicz upewniał ich znowu, ze miał przysc iako naprzedzey z niemałym woyskiem Polakow na odsiecz, o czym się dowiedziawszy woysko Odonowo, nie pomału sobą trwozyli, a my ieszcze bardziey, obawiaiąc się, aby do nas nie przyszli, poniewasz nas bardzo niewiele było, gdysz po tey bitwie pod Siewskiem siła ich poszło do Polski, nie zegnaiąc, a zgoła wszyscy prawie, asz czarowicz usilnie począł prosic p. Hermolausa Białoskorskiego y p. Stanisława Borszę, aby za nimi iechali, prosząc dla pana Boga, aby się wrocili, na ktorych perswasią, za pomocą Bozą, wrociło się ich nie mało y cos nie wiele poszło ich do Polski. Przyszedszy do Putywla nazad, iako znowu zwodzilismy towarzystwo pod chorągwie, gdysz się byli pomieszali to tam, to sam, wprawili znowu w swą klubę roty, pp. rotmistrze, drzewek

какъ они было перемѣшались, устроили по прежнему роты, назначили ротмистровъ; пришлось больше всего дѣлать древокъ, такъ какъ въ нихъ былъ недостатокъ у рыцарства, потому что одни въ сраженіи переломали ихъ, а другіе побрасали, когда уходили [въ Польшу]. Потомъ мы распустили слухъ, что къ намъ на помощь идетъ большое польское войско и, главное, идетъ польный гетманъ Жолкѣвскій, хотя на дѣлѣ не было ничего подобнаго.

Русскіе изъ войска Бориса, поймали однаго русскаго изъ Путивля и спрашивали его, что̀ думаетъ дѣлать царевичъ съ своимъ войскомъ. Тотъ далъ имъ такой отвѣтъ касательно того, что въ Путивлѣ намѣревались дѣлать,—онъ сказалъ, что къ полякамъ на помощь идетъ большое войско. Они повѣрили этому, очень встревожились, выступили изъ лагеря изъ подъ Рыльска и, почти убѣгая, отодвинулись отъ насъ почти на 40 миль отъ Рыльска, къ Кромамъ, что насъ весьма обрадовало,

Потомъ царевичъ послалъ на помощь Кромянамъ 4000 войска, состоявшаго изъ Донскихъ казаковъ и изъ русскихъ. Это войско также незамѣтно вошло въ городъ. Русскіе замѣтили, когда уже послѣдніе изъ нихъ вступали въ городъ. Русскіе съ ними тогда стали биться и бились, пока послѣдніе изъ нашихъ не ворвались въ городъ. Когда наши такимъ образомъ пришли на помощь въ Кромы, то войско Борисово стало страшно стрѣлять изъ пушекъ и большихъ мортиръ, такъ что сожгло крѣпость. Но жители Кромъ все таки храбро защищались. [Борисово] войско 7 или 8 недѣль стояло подъ Кромами и добывало ихъ большими силами.

Въ Путивль часто приходили извѣстія, что Кромяне добыты силою.

---

iako naywiącey narobiwszy, na ktorych było rycerstwo zeszło, bo iedni w potrzebie pokruszyli, drugie pomiatywali uchodząc. Puscilismy potym ten słuch, isz nam idzie woysko Polakow nie małe na posiłek, mianowicie p. Zołkiewski, hetman polny, chociasz nie było podobienstwa do tego.

Moskwa Borysowa, dostawszy ięzyka Moskwicina z Putywla, pytali go, co mysli carowicz z woyskiem swym, y dał im tę sprawę, iaki zamiar był w Putywlu, isz idzie wielkie woysko na posiłek Polakom. Oni temu uwierzywszy, zatrwozyli się sobą badrzo, ruszyli się obozem od Rylska, y tak prawie uchodząc, odemknęli się od nas, prawie 40 mil od Rylska, pod Kromy, s czegosmy nie pomału byli pocieszeni.

Potym czarowicz wyprawił z Putywla y Rylska ludzi 4,000 kozakow Donskich y z Moskwą na odsiecz Kromianom, ktorzy także weszli cicho nocą w miasto, ktorych nie obaczyli, asz ku koncowi, y tak się z nimi Moskwa biła, asz się naszych ostatek wbił w miasto. Gdy tedy naszy przyszli na pomoc do Kromow, dopiero z woyska Borysowego haniebnie strzelano z dział y mozderzow wielkich, asz zamek Kromski spalili z dział. Ale Kromianie, nie ustawaiąc, bronili się. Woysko lezało 7 albo 8 niedziel pod temisz Kromami, dobywaiąc miasta wielką mocą.

Przychodziły zatym od (do?) Putywla częste wiesci do nas, isz Kromianow dobyto przez moc, skąd było wielkie zatrwozenie między nami, gdysz było wielkie narzekanie w miescie, zonki opłakuiąc męzow y synow

Эти извѣстія производили у насъ большое смятеніе: въ городѣ сильно нарекали на насъ; женщины оплакивали мужей и сыновей. Мы были въ большой опасности, боясь, какъ бы Путивляне, не пожелали прислужиться Борису и не измѣнили намъ. Затѣмъ пришло 500 стрѣльцовъ изъ Борисгорода и Царьгорода и передались царю. Они были въ красной одеждѣ, потому что служили у самаго Бориса.

Затѣмъ пришло несомнѣнное и очень намъ пріятное извѣстіе о смерти Бориса. Жена Бориса быстро прислала къ войску подъ Кромы приказаніе присягать ея сыну Өеодору. Весьма многіе принесли присягу, но при этомъ произошло большое волненіе. Мы, имѣя обо всемъ надлежащія извѣстія и не дождавшись изъ Польши на помощь ни одного человѣка, пошли съ царевичемъ противъ того [русскаго] войска, хотя у насъ войска было только 200 копейниковъ и русскихъ около 10,000.

Выступивъ изъ Путивля, мы отправили впередъ три роты поляковъ подъ начальствомъ г. Запорскаго и нѣсколько тысячь русскихъ. Когда мы были уже недалеко отъ Кромъ, то г. Запорскій употребилъ такую хитрость: онъ написалъ Кромянамъ по русски письмо такого содержанія: «извѣщаю васъ, что идемъ къ вамъ на помощь съ сильнымъ польскимъ войскомъ». Съ этимъ письмомъ онъ отправилъ одного русскаго изъ деревни Бориса Бильзоны, которому показалъ нѣсколько ротъ и, давъ рубль, поручилъ ему доставить это письмо горожанамъ Кромъ. Этого посланца поймали русскіе изъ войска Бориса, привели въ лагерь, взяли письмо, адресованное Кромянамъ и, когда прочитали его, то сильно встревожились. Въ то же

---

swych, dlczegosmy byli w wielkim niebespieczenstwie, obawiaiąc się, aby nas Putywlscy nie zdradzili, chcąc się przysłuzyc Borysowi. A zatym przyszło 500 strzelcow z Boryshoroda y z Carygroda, przedawaiąc sie carowi. Byli w czerwoney barwie, bo byli słuzebni Borysowi.

Zatym prędko przyszła wiesc, nieodmienna, a wielce nam wszytkim pocieszna, o smierci Borysowey. A w tym zona Borysowa posłała z Moskwy miasta wskok do woyska, ktore było pod Kromami, aby przysięgali synowi iey Fiedorowi, y siła ich było, ktorzy przysięgali, iednak w tey mierze stał się rozruch niemały. A my, o wszytkim maiąc dostateczną wiadomosc, nie mogąc się doczekac zadnego zywego człeka z Polski nam na pomoc, ruszylismy się z carowiczem przeciwko tamtemu woysku, nie maiąc więcei woyska, tylko 2000 kopiynikow, a Moskwy mogło bydz 10,000.

Ruszywszy się z Putywla, wyprawilismy wprzod przed sobą 3 roty Polakow, p. Zaporskiego starszym uczyniwszy, y kilka tysięcy Moskwy. Gdy iuz był niedaleko Kromow, zazył p. Zaporski tey sztuki: napisał list po Moskiewsku do Kromianow takim sposobem: „oznaymuię maw, iz wam idziemy na odsiecz z potężnym woyskiem Polakow", z ktorym listem wyprawił Moskwicina, wziąwszy ze wsi Bilzomy Borysowei, ukazawszy mu kilka rot y dawszy mu robl, aby ten list doniosł do mieszczan Kromianskich, ktorego posłanca poymano z woyska Borysowego y przywiedziono do obozu, wziąwszy listy czytali, ktore nalezały Kramianow, ktory

время прибѣжали въ лагерь разбитые Запорскимъ Татары, бывшіе въ сторожевомъ отрядѣ, и сказали, что идетъ очень большое войско, такъ какъ наши тогда выходили изъ лѣсу и показались Татарамъ большимъ войскомъ. Татары не мало встревожили русскихъ, такъ какъ ихъ извѣстіе согласовалось съ письмомъ, которое г. Запорскій нарочно отправилъ съ тѣмъ, чтобы его перехватили. Подъ вліяніемъ страха русскіе отправили къ г. Запорскому пословъ, которые объявили: «мы хотимъ ударить челомъ Димитрію Ивановичу и все войско сейчасъ будетъ цѣловать ему крестъ.» Объ этомъ г. Запорскій сейчасъ же далъ знать царевичу, да и русскіе сами сейчасъ прибѣжали, говоря: «большое войско бьетъ тебѣ челомъ, а измѣнниковъ твоихъ мы перевязали». Все это очень обрадовало царя и всѣхъ насъ, такъ какъ мы съ нимъ были

тогда въ большой опасности. Тогда пріѣхали къ царю князь Зальчинъ (Голицынъ?), бывшій однимъ изъ гетмановъ, и нѣсколько сотъ другихъ русскихъ, и объявили царю: «все войско и вся земля покорны тебѣ». На стражѣ была тогда рота г. Борши, которому и прислалъ это извѣстіе его порутчикъ. Мы съ царевичемъ были уже тогда въ пути; мы отправились далѣе къ столицѣ, а къ тому войску [русскому] царевичъ послалъ сказать, чтобы оно разъѣзжалось по домамъ, потому что оно было утомлено; только главнѣйшей части войска онъ приказалъ ожидать его подъ крѣпостію Орломъ. Затѣмъ мы съ царевичемъ прибыли къ Орлу. Тамъ на встрѣчу къ нему выѣхало, какъ говорили, 80,000 русскаго войска, и такимъ-то образомъ мы, при божіей помощи, счастливо вели царевича къ столицѣ. Однако царевичъ, не довѣряя тому войску, при-

---

przeczytawszy wielce się strwozyli, a w tym straz Moskiewska Tatarowie, będąc pogromieni od p. Zaporskiego, przybiegli do obozu, powiedaiąc o wielkim bardzo ludzie, gdyz naszy z lasa wychodzili, ktorych się Tatarom siła zdało, y nie pomału Moskwę zatrwozyli, gdysz się ich powiesc zgadzała z listem, ktory p. Zaporski na to posłał umyslnie, aby go poymano. A w tym z onego strachu Moskwa wyprawili posły przeciwko p. Zaporskiemu, oznaymuiąc mu, ze „my czołem chcemy uderzyc Dymitrowi Iwanowiczu y chrest zaraz wszytko woysko całuie“, o czem zaraz dał znac p. Zaporski carowiczowi, y Moskwa sama, przybiegszy zaraz, isz „wielikie woysko tobie czołem biieth, a twoie zmienniki powiązalismy“, z czego wszytkiego car był bardzo pocieszon y my wszyscy, ktorzysmy na ten czas z nim byli w

wielkim niebezpieczenstwie. Przytym przyiechał ksiąze Zalkczyn (Halicyn?), ktory był między inszemi hetmanem z kilką set człeka, oznaymuiąc mu o tym, isz „wszytko woysko tobie posłuzne iest y wsia zemla.“ P. Borsze rota była na ten czas na strazy y porucznik przysłał do p. Borsze tę nowinę. My, iuz tez w drodze będąc z czarowiczem, ruszylismy się daley ku stolicy, a do tamtego woyska posłał zaraz czarowicz, aby się roziechali, bo było strudzone, a co przednieiszym kazał się czekac pod Orłem zamkiem. Przyszlismy potym z czarowiczem pod Orzeł. Tam wyiechało woyska Moskiewskiego przeciwko nam w liczbie, iako powiedano, 80,000 y takesmy go prowadzili za Bozą pomocą ku stolicy szczęsliwie. Iednak woysku tamtemu nie ufaiąc przecię, czarowicz kazał ie w pułmilu stawiac od siebie, czasem w mili,

казалъ ставить его въ полумили отъ себя, а иногда въ разстояніи мили, а около царевича, при остановкахъ и въ пути до самой столицы, были мы—Поляки. Ночью мы ставили караулъ по 100 человѣкъ.

Когда мы были подъ Серпуховымъ —въ 15 миляхъ отъ Москвы, то разбиты были въ видѣ крѣпости шатры, присланные царевичу изъ Москвы. Эти шатры были очень дорогіе и большіе. Было четверо воротъ, были башни. Казалось, что это каменная крѣпость. Комнаты были убраны очень дорого; [стѣны] чудно вышиты были золотомъ; въ особенности, хороша была столовая, въ которой царь угощалъ насъ и бояръ; въ ней сидѣло до 500 человѣкъ. Угощеніе было очень обильное, потому что изъ Москвы пріѣхали повара со всѣмъ нужнымъ, и другіе чиновники и ключники. Вывели 200 лошадей, которыхъ на царской конюшнѣ стоитъ всегда до 500; привезли также нѣсколько каретъ съ очень красивыми пѣшеходами (?). Такимъ-то образомъ мы шли къ Москвѣ, и каждый день царя встрѣчали бояре и подносили ему подарки — соболей, серебро, золото.

При божіей помощи, мы вступили въ столицу въ прекрасную погоду. Очень много народу помѣстилось на крышахъ домовъ и онъ присматривался къ полякамъ. Мы ввели царя въ самую крѣпость во дворъ,—стояли мы въ строю съ знаменами у дворца, пока царь не сошелъ съ коня и не ушелъ во дворецъ. Помѣщеніе назначили всѣмъ нашимъ хоругвямъ въ одномъ посольскомъ дворѣ, въ которомъ намъ было очень тѣсно; впрочемъ, послѣ, по немногу иные по своей волѣ перешли въ другія помѣщенія.

Вѣнчаться на царство царь не хотѣлъ до пріѣзда матери, которая тогда еще была въ дорогѣ [на пути

---

a my Polacy tusz około niego na stanowiskach y w ciągnieniu asz do samey stolicy, straz koło niego nocną trzymaiąc po 100 człeka.

Potym 15 mil od Moskwy będąc, pod Sierpuchowem zamkiem, rozbito zamek z namiotow, ktory wysłano z Moskwy przeciw czarowiczowi, bardzo wielki y kosztowny, o 4 bramach z basztami, ktore się zdały iako zamek warowny. Pokoie bardzo kosztowne y złotem dziwnie hatfowane, mianowicie izba stołowa, gdzie nas czar częstował y boiary,—siedziało do 500 człeka. Częstowano wielkim dostatkiem, bo byli zaiechali kucharze z Moskwy ze wszytkimi potrzebami, z inszemi urzędnikami, klucznikami takze. Koni wyszło na powodzie 200, ktorych zawsze do 500 na stayni czarskiei, y karet kilka z porządnemi woznikami, bardzo pięknemi. Takesmy szli ku Moskwie, a co dzien potykali czara boiarowie, przynosząc upominki, — sobole, srebro, złoto.

Weszlismy za pomocą p. Boga naywyszszego na stolicę, maiąc piękne pogody, gdzie ludzi bardzo miele wieszało się na dachach, narodowi Polskiemu się przypatruiąc. Wprowadzilismy go w samy zamek w dziedziniec, stoiąc w sprawie, z chorągwiami przy pałacach, asz zsiadł z konia do pałacow. Stanowisko nam ukazano w iednym dmorze poselskim wszytkim chorągwiom, gdzie na nas było bardzo ciasno; iednak potym po woley powyprowadzali się byli drudzy.

Koronaciey niechciał odprawowac, asz by matka iego pryiechała, ktora była w drodze. Czekał iey 4 niedziele, a w tym Szuyscy—ludzie znaczni—chcieli zdradę nad niem y nad nami uczynic, zapaliwszy z nocy, iednak

къ Москвѣ]. Царь дожидался ея 4 недѣли. Въ это время Шуйскіе—знатные люди русскіе — задумали ночью зажечь [Москву] и учинить надъ царемъ и надъ нами предательство; но мы во-время узнали объ этомъ, и царь приказалъ ихъ арестовать и вывесть на площадь [для казни]. По ходатайству однако нѣкоторыхъ сенаторовъ имъ дарована жизнь и они были отосланы куда-то далеко отъ Москвы, а теперь они уже опять возвращены и опять въ милости у царя.

Вѣнчаніе на царство совершено черезъ нѣсколько дней послѣ пріѣзда матери царя, на встрѣчу которой онъ съ поляками вышелъ изъ экипажа и шелъ пѣшкомъ полмили, а когда она ѣхала черезъ Москву, то онъ шелъ подлѣ кареты.

Вскорѣ послѣ вѣнчанія на царство произошелъ между русскими и поляками великій раздоръ по слѣдующему поводу: русскіе за маловажную вину приказали палачамъ бить польскаго шляхтича Липскаго, нашего товарища, водя его по своему обычаю по улицамъ. Наши, увидѣвъ это, кинулись на нихъ. Въ этой свалкѣ многіе легли на мѣстѣ и очень многіе были ранены. Царь очень разсердился и послалъ къ полякамъ приказаніе выдать виновныхъ, «въ противномъ случаѣ, прикажу, велѣлъ онъ сказать, привезти пушки и снести васъ съ дворомъ до основанія, не щадя даже самыхъ малыхъ дѣтей». Поляки на это дали токой отвѣтъ: «такъ вотъ какая ожидаетъ насъ награда за наши кровавые труды, которые мы взяли на себя для царя? Мы не боимся [объявленной намъ угрозы]. Пусть мы будемъ мучениками; но объ этомъ будутъ знать его королевское величество—нашъ государь и наши братья; а между тѣмъ, мы желаемъ погибнуть, какъ прилично рыцарству, и пока умремъ, натворимъ много

---

zesmy się postrzegli, y czarowicz kazał ich poymac y na plac wywiesc, iednak za przyczyną niektorych senatorow darowani gardłem, odesłani będąc daleko gdzies od Moskwy, ale iuz przywroceni do łaski.

Koronatia w kilka dni po przyiezdzie matki iego była odprawowana, przeciw ktorey szedł 1/2 mile piechotą, zsiadszy z wozu, y z inszemi Polaki, a gdy iechała przez miasto Moskwę, szedł przy karecie.

Rychło potym, po koronatiey, stał się wielki rozruch między Moskwą a Polaki z tey miary, isz Moskwa za małą przyczyną szlachcica polskiego Lipskiego, towarzysza naszego, kazała katom knotowac, wodząc po ulicach podług zwyczaiu swego. Naszy to obaczywszy, — do nich; tam siła pobitych legło na placu y rannych bardzo wiele, z czego był czar bardzo obrazony, posłał do Połakow, aby mu winnych wydano, alias „kazę armatę zatoczyc y zniesc do gruntu z dworem, y nie kazę zywic y namnieyszego dziecięcia“. Polacy na to poselstwo tak wskazali: „takasz to nagroda ma byc za nasze krwawe posługi, ktoresmy dla cara podięli? my się tego nie strachamy; niechay będziemy męczennikami; bedzie iednak i. k. mosc, pan nasz, y bracia naszy o tym wiedziec, a my tym czasem chcemy zginąc, iako ludzie rycerscy, y poki nie pomrzemy, nabroimy siła złego“. Była tedy taka rezolucya między rycerstwem, isz chcieli wypasc do Moskwy, ktorych było kilkadziesiąt tysięcy, wołaiąc księdza do spowiedzi. Dano tedy sprawę czarowi, isz tak są rezoluci Polacy, ktory się temu bardzo dziwował ich wiel-

зла». Рыцарство тогда приняло такое рѣшеніе: оно хотѣло кинуться на русскихъ, которыхъ было нѣсколько десятковъ тысячъ и звать священника исповѣдывать его. Объ этомъ рѣшеніи рыцарства дали знать царю; онъ очень дивился его храбрости и вторично послалъ къ нему сказать, чтобы не отказывалось выдать виновныхъ и увѣрялъ, что этимъ виновнымъ ничего дурнаго не сдѣлаютъ, но пусть окажутъ повиновеніе для того, чтобы успокоить русскихъ. Рыцарство, получивъ отъ царя такое увѣреніе, выдало троихъ съ тѣмъ условіемъ, чтобы они не были наказываемы, «потому что, говорили, они не виноваты; мы всѣ били въ свалкѣ, а выдали ихъ единственно въ угоду царю». Выданы были: изъ роты Станислава Борши товарищъ Павелъ Дерзбицкій, изъ роты г. Вербицкаго — Щигельскій, изъ роты г. Богухвала — Шелиборскій, которыхъ царь обѣщалъ намъ отдать невредимыми. Но они были въ большомъ страхѣ, потому что ихъ посадили въ башню, въ которой нельзя было не опасаться за себя: внутри ея, около стѣнъ были узкія лавки, а ниже ихъ разные крюки, косы, желѣзные прутья. Если бы кто изъ нихъ задремалъ, то заплатилъ бы за это жизнію. Если бы ихъ дольше держали, то они уже собирались спуститься внизъ; но ихъ держали тамъ только день и ночь.

Ротмистры, вводившіе царя въ столицу, были слѣдующіе: гетманъ Дворжицкій, Станиславъ Борша, г. Иваницкій, г. Бялоскорскій, г. Вербицкій, г. Запорскій, г. Богухвалъ.

Эту Московскую исторію записалъ въ 1606 г. ротмистръ и дворянинъ великаго царя Московскаго, Димитрія Ивановича, Станиславъ Борша. [24]

Инструкція, данная его королевскимъ величествомъ въ Краковѣ, 23 августа 1605 года, его милости Велижскому старостѣ, Александру Кор-

---

kiemu sercu. Posłał powtore wydac, obiecuiąc, ze się im nie miało nic stac, tylko zeby tę pokorę uczynili dla tego, aby się Moskwa uspokoiła. I tak, wziąwszy rycerstwo od niego upewnienie, wydali 3 z tą conditią, iszby nie byli karani," gdysz są niewinni, bosmy wszyscy bili, iedno się to czyni, dogadzaiąc łasce carskiey". Wydani tedy byli z roty p. Stanisława Borsze towarzysz ieden Paweł Dzierzbicki, z roty p. Wierzbickiego—Szczygielski, z roty p. Boguchwałowey—Szeliborski, ktorych nam wcale obiecał czar oddac; iednak w wielkim strachu byli, bo ich było wsadzono do niebezpieczney wieze, gdzie były wewnątrz około muru ławki wąskie, a pod ławkami rozmaite haki, kosy, pale zelazne; gdyby się był ktory zdrzymał, zarazby był dał haniebnie gardło, y gdyby tam byli dłuzey, iusz się mieli spuscic bo tam tylko przez dzien y przez noc byli.

Rotmistrze ci byli na ten czas, ktorzy czara wprowadzili na stolicę: p. Dworzycki hetman, p. Stanisław Borsza, p. Iwanicki, p. p. Białoskorski, p. Wierzbicki, p. Zaporski, p. Boguchwał.

Tę historyą Moskiewską spisał p. Stanisław Borsza, rotmistrz y dworzanin wielkiego czara Moskiewskiego, Dymitra Iwanowicza, roku panskiego 1606.

Instruktia, od krola i. m. p. Alexandrowi Korwinowi Gosiewskiem, staroscie Wieliszkiemu, do kniaza Dymitra Iwanowicza, hospodara wielkiego Moskiewskiego, dana w Krakowie die 23 augusti, roku p.1605. Naprzod przy pozdrowieniu od krola i. m. ma się pytac o zdrowiu hospodarskim,

вину Гонсѣвскому [отправленному посломъ] **къ великому государю Московскому, князю Димитрію Ивановичу.** Прежде всего, поздравивъ государя отъ имени его королевскаго величества, посолъ имѣетъ спросить о здоровьи его, пожелать ему добраго здоровья, всякихъ радостей и долговременнаго и счастливаго царствованія на его престолѣ къ увеличенію славы Божіей и ко благу всего христіанскаго міра и собственныхъ государствъ его княжеской милости. За тѣмъ имѣетъ сказать, что его королевское величество всегда показывалъ расположенность къ его милости государю, что когда государь его милость подвергся такой обидѣ, то это расположеніе короля послужило ему началомъ и возбужденіемъ къ его счастливымъ замысламъ овладѣть своими государствами, опираясь на свою правду и пользуясь благословеніемъ божіимъ. Его королевское величество премного радуется, что всемогущій Богъ благословилъ его милость государя и даровалъ ему въ этомъ счастіе. Хотя объ этомъ его королевское величество получаетъ извѣстія, но чтобы имѣть болѣе основательныя свѣдѣнія о дѣлахъ его милости государя, посылаетъ нарочно для этого своего посла. Его королевское величество всегда желалъ, чтобы дѣла государя его милости приведены были къ желанному концу, и теперь сильно желаетъ имѣть объ этомъ извѣстіе, чтобы еще болѣе радоваться этому. Его королевское величество также надѣется, что государь, его милость, не откажется и черезъ своихъ пословъ извѣстить его обо всемъ этомъ, т. е. о своей жизни и о положеніи своихъ дѣлъ.

Его милость, государь, безъ сомнѣнія, признаетъ, что, когда онъ находился въ государствахъ его королевскаго величества и когда старался овладѣть своимъ государствомъ, то получалъ [и отъ его корол. велич.] и отъ его подданныхъ великое содѣйствіе. Его королевское величество

---

winszuiąc mu przy dobrym zdrowiu wszelakich pociech y długo szczęsliwego panowania na tey stolicy z rozmnozeniem chwały Bozey y dobrym wszytkiego chrzescianstwa y panstw własnych kniaza i. m. (y mowic ma?), iako zyczliwosc swoię zawsze krol i. m. hospodarowi i m. pokazował, ktorą zyczliwoscią swoią krol i. m. był początkiem y powodem do tych fortun y zamysłow w takowym ukrzywdzeniu iego, aby za błogosławienstwem Bozym y sprawiedliwoscią swoią do panstw swych przysc mogł, w czym isz mu p. Bog wszechmogący szczęscic y błogosławic raczył, wielce się z tego cieszy, o czym acz krol i. m. wiadomosci dosięga, iednak, aby tym gruntownieyszą miał wiadomosc o powodzeniu hospodara i. m., posyła dla tego umyslnie, isz iako zawsze zyczył krol i. m., aby do konca dobrego y pożądanego sprawy hospodara i. m. prowadzone były, tak aby stąd więtszą ieszcze miał pociechę, pragnie o tym miec wiadomosc. Rozumie tesz krol i. m., ze o tym wszytkim, iako o powodzeniu swym, tak y postanowieniu rzeczy swych nie zaniecha przez posły swe oznaymic krola i. m.

Przyzna to hospodar i. m. takze y w dochodzeniu panstwa swego ze wielką zyczliwosc i. k. m. (i. hospodarska m.?), będąc w panstwach i. k. mosci od ludzi i. k. mosci uznawał. Pewien tego iest krol i. m., ze wzaiem dozna wszelakiey zyczliwosci, powolnosci y wdzięcznosci, a gdzie będzie potrzeba,

увѣренъ, что и онъ взаимно получитъ доказательства всякаго добраго расположенія, благодарности и содѣйствія со стороны государя его милости противъ всякаго непріятеля, когда это понадобится, а этимъ его милость государь пріобрѣтетъ отъ его королевской милости еще большее расположеніе къ себѣ и готовность къ услугамъ.

Чтобы была хорошая дружба между его королевскою милостію и государемъ, его милостью, и чтобы его милость государь показалъ его королевскому величеству тѣмъ большую благодарность, слѣдуетъ, чтобы и его милость государь чувствовалъ оскорбленіе отъ обидъ, какія сдѣлалъ его королевской милости [шведскій король] Карлъ, и чтобы его милость государь извѣстилъ его королевскую милость о готовности своей [воевать] и противъ этого непріятеля его королевской милости.

Увѣренный въ дружбѣ государя его милости и полагая, что онъ будетъ сочувствовать всякой его радости, его королевская милость извѣщаетъ государя о своей свадьбѣ, которая, при божіей помощи, имѣетъ быть 30 октября въ Краковѣ. Его королевское величество женится на великой княжнѣ Констанціи, дочери великаго князя блаженной памяти Карла... Изложивъ все это и заявивъ, что у государей обычай извѣщать другъ друга о такихъ радостныхъ событіяхъ и приглашать къ себѣ, посолъ его королевской милости пригласитъ государя его милость на свадьбу.

Затѣмъ посолъ имѣетъ говорить въ тайной аудіенціи. Посолъ представитъ, что такъ какъ его королевская милость полагаетъ, что въ государствахъ его милости государя умы пока еще не совсѣмъ успокоены, то для устрашенія ихъ его королевская милость, приказалъ на всякій случай всѣмъ пограничнымъ старостамъ, въ особенности вамъ, тоже пограничному старостѣ, быть готовыми [и идти] по всякому требованію госу-

---

y spolnego ratunku na kazdego nieprzyiaciela, a tym samym więtsza tesz chęc y zyczliwoc i. k. mosci przeciwko sobie hospodar i. m. będzie uznawał.

Nalezy tesz to do dobrey przyiazni, aby się tym więtsza wdzięcznosc od hospodara i. m. krolowi i. m. pokazała, aby pokrzywdzienie takowe krolowi i. m. od Carolusa hospodara i. m. tesz bolało, dla tego o gotowosci swey y przeciwko temu nieprzyiacielowi krola i. m. wiadomosc uczynił.

Będac tedy pewien i. k. mosc dobrey przyiazni od hospodara i. m. przeciwko sobie, rozumie, ze z kazdey pociechi i. k. mosci słusznie się tesz cieszyc ma hospodar i. m., oznaymuie o weselu swym, ktore ma bydz za pomocą Bozą die 30 octobris w Krakowie z arcyxiężną Constantią, corką s. pamięci arcyxięcia Carla... To wszytko przełozywszy, ze monarchowie zwykli o takowych akciach pociesznych sobie dawac znac y wzywac się wzaiem, będzie hospodara i. m. (poseł?) krola i. m. prosił na to wesele.

To w taiemney audientiey ma mowic. To tesz przypomni, isz i. k. mosc rozumieiąc nie do konca, zwłaszcza na początku, uspokoione wszytkich uwysły tamtych panstw hospodara i. m., dla wszelakiego postrachu y potrzeby roskazał krol i. m. wszytkim starostom ukraynnym, mianowicie wam, tesz staroscie ukraynnemu, bydz gotowym na wszelką potrzebę hospodara i. m.—A iesliby tam byli posło-

даря, его милости. Если бы у его милости государя находились какіе либо послы изъ Швеціи, то посолъ долженъ стараться, чтобы они были отправлены къ его королевской милости съ послами государя его милости. Въ Москвѣ находится Густавъ, называющій себя сыномъ Шведскаго короля Эрика. [Посолъ пусть позаботится], чтобы его не окружали уваженіемъ, на которое онъ вызываетъ, выдавая себя за Шведскаго королевича, но чтобы держали подъ хорошимъ присмотромъ. Все это его королевская милость ввѣряетъ преданности и способностямъ посла и надѣется, что посолъ не упустить сдѣлать все, чего потребуетъ честь его королевской милости и благо всей рѣчи-посполитой.

Письмо [короля] **къ Московскому царю,** [посланное] **черезъ г. Гонсѣвскаго.** Отъ свѣтлѣйшаго, божіей милостію великаго короля Польскаго, великаго князя Литовскаго, Русскаго, Прусскаго, Жмудскаго, Мазовецкаго, Подольскаго, Кіевскаго, Волынскаго, Инфлянтскаго, Эстонскаго и наслѣдственнаго короля Шведскаго, Готскаго, Вандальскаго, князя Финляндскаго великому государю Божіей милостію и великому князю, Димитрію Ивановичу, Владимірскому, Московскому, Новгородскому, Казанскому, Астраханскому, Псковскому, Вятскому, Югорскому, Болгарскому и другихъ странъ государю приносимъ поздравленіе и желаемъ, чтобы получилъ отъ Бога всякія радости и былъ въ добромъ здоровьи ко благу и радости всего христіанства и [въ частности] нашихъ государствъ.

Всегда мы показывали вамъ, великому государю, нашу расположенность и всегда желали, чтобы всемогущій Богъ привелъ къ хорошему концу начатое вами дѣло, къ чему насъ въ особенности побуждала ис-

---

wie iacy Szweccy, aby się o to starał, żeby do krola i. m. z posły hospodara i. m. posłani byli. A isz tesz tam w Moskwie iest Gustaw, ktory się zowie synem krola Szweckiego Eryka, aby tam nie w takim uwazeniu był, iako się udawa, ale raczey aby w dobrym opatrzeniu był. Co wszytko wierze y dzielnosci posłannikowey zleca krol i. m., rozumieiąc to, że co będzie nalezało do dostoienstwa krola i. m., d dobrego wszytkiey rzeczypospolitey, nie zaniecha tego uczynic.

List do cara Moskiewskiego przez p. Gosiewskiego. Od naiasnieyszego, wielkiego z łaski Bozey krola Polskiego, wielkiego xięcia Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Zmudzkiego, Mazowieckiego, Podolskiego, Kiiowskiego, Wołynskiego, Inflantskiego, Estomskiego y dziedzicznego krola Szwedzkiego, Gotskiego, Wandalskiego, xięcia Finlantskiego wielkiemu hospodarowi z łaski Bozey y wielkiemu kniaziu Dymitru Iwanowiczu, Włodymirskiemu, Moskiewskiemu, Nowogrodskiemu, Kazanskiemu, Astrachanskiemu Pskowskiemu, Wiatskiemu, Iuchorskiemu, Bułgarskiemu y innych panstw hospodarowi pozdrowienie y pociech wszelakich przy dobrym zdrowiu, z dobrym a pociesznym wszitkiego krzescianstwa y panstw naszych od p Boga w długi wiek zyczymy.

Iakosmy zawsze chęc naszę ku wam, hospodarowi wielkiemu, pokazowali y zyczyli tego, aby p. Bog wszechmogący koniec dobry sprawie zaczętey dac raczył, w takowym zwłaszcza ukrzywdzeniu, iakosmy od ciebie, hospodara wielkiego, zrozumieli y z inszych tesz mieysc nas dochodziła wiadomosc o tym, teraz o szczęsliwym powodzeniu spraw waszych w dziedzicznym panstwie waszym sły-

пытанная вами неправда, о которой мы слыхали отъ тебя самаго, великаго государя, и о которой извѣстія доходили до насъ и изъ другихъ мѣстъ. Теперь, слыша, что дѣла ваши въ наслѣдственномъ вашемъ государствѣ приняли хорошее направленіе, мы тѣмъ больше радуемся и благодаримъ Бога, и, желая имѣть объ этомъ лучшее извѣстіе, нарочно для этого посылаемъ посломъ секретаря нашего, Велижскаго старосту, шляхетнаго Александра Корвина Гонсѣвскаго, которому просимъ васъ, великаго государя, вѣрить во всемъ, что онъ будетъ говорить отъ нашего имени, и дать намъ черезъ него знать о своемъ здоровіи и благополучіи. Дано въ Краковѣ 23 августа, лѣта Господня 1605.

Описаніе дѣлъ въ настоящее время въ Москвѣ, составленное и посланное 1606 г. въ канцелярію его королевскаго величества къ свѣдѣнію его величества нами, послами его королевскаго величества въ настоящее время въ Москвѣ, Малогоскимъ кастеляномъ Николаемъ изъ Олесницы Олесницкимъ и Велижскимъ старостой, Александромъ Корвиномъ. Прежде всего, когда мы въѣхали въ предѣлы Московскіе, то хотя у насъ былъ недостатокъ въ продовольствіи, какъ объ этомъ мы еще прежде писали съ дороги къ чиновникамъ его королевскаго величества, но во всю дорогу наши приставы и другіе русскіе признавали Димитрія Ивановича своимъ прирожденнымъ царемъ и государемъ, иные же называли его кесаремъ [императоромъ], и при каждомъ удобномъ случаѣ превозносили до небесъ его величіе.

12 мая, мы въѣхали въ Москву и на мосту, перекинутомъ на лодкахъ черезъ рѣку Москву, черезъ который мы проѣзжали, стояло по обѣ

---

sząc, niemozemy, abysmy lepszą wiadomosc mieli, umyslnie dla tego posyłamy posłannika y sekretarza naszego, starostę Wieliskiego, urodzonego Alexandra Korwina Gosiewskiego, ktoremu abys ty, hospodaru wielki, dał wiarę, co imieniem naszym będzie mowił, y przezen nam o zdrowiu y o powodzeniu swym oznaymił. Dan w Krakowie die 23 miesiąca sierpnia, roku p. 1605.

Status spraw teraznieyszych w Moskwie od nas, posłow krola i. m. w Moskwie zatrzymanych, Mikołaia z Olesnicze Olesnickiego, castellana Małogoskiego y Alexandra Korwina, starosty Wieliskiego dla wiadomosci i.k. mosci wypisany y do cancellaryey krola i. m. posłany roku p. 1606. Naprzod, gdysmy w granice Moskiewskie wiechali, chocia nam na zywnosci schodziło, iakosmy o tym z drogi do panow urzędnikow krola i. m. przedtym wypisali, iednak po wszytkę drogę przystawowie naszy y insza Moskwa Dymitra Iwanowicza przyrodzonym prawem carem y hospodarem, drudzy y cesarzem bydz przyznawali y za kożdą occasią słowy swemi maiestat iego asz do nieba wynosili.

Dnia 12 maia, wiechaliswy do Moskwy y nad rzeką Moskwą, ktorąsmy przez most, na łodziach zbudowany, przeiechali, stało Moskwy do 700 koni po obapoł drogi. Tam przystaw od hospodara Moskiewskiego, kniaz Hrehory Konstantynowicz Wołkonski z Andrzeiem Dyskiem (diakem?), potkawszy nas, mowił ty słowa: „naiasnieyszy y niepobiedziwy samodzierca y weliki hospodar, Dymitr Iwanowicz, Bozą miłoscią cesarz y weliki kniaz wseia Rusi y wszoch Tatarskich carstw y inszych wielu hospodar Moskiewskiey monarchiey podległych car, hospodar y obładaciel iego carski

стороны дороги до 700 человѣкъ конницы. Тамъ приставъ Московскаго государя, князь Григорій Константиновичъ Волконскій, при которомъ былъ дьякъ Андрей [Ивановъ], встрѣтилъ насъ и сказалъ такія слова: «свѣтлѣйшій, непобѣдимый самодержецъ и великій государь Димитрій Ивановичъ, божіей милостію, кесарь и великій князь всея Руси и всѣхъ Татарскихъ царствъ и многихъ другихъ, подвластныхъ Московской монархіи, великій государь, царь и обладатель, его царское величество приказалъ намъ, своимъ холопамъ, встрѣтить васъ, пословъ Сигизмунда, короля Польскаго и великаго князя Литовскаго, привѣтствовать, спросить о здоровіи, отвести въ посольскій дворъ и быть у васъ приставами». На это мы ему отвѣтили, какъ слѣдовало и какъ требовалъ обычай.

Черезъ часъ послѣ нашего въѣзда въ Москву, Московскіе сенаторы, Мстиславскій, теперешній государь Василій Ивановичъ Шуйскій и другіе главнѣйшіе въ двухъ шатрахъ, которые дивно были разбиты подъ городомъ; принимали царицу, заявляя, что она ихъ государыня, а передъ тѣмъ за два дня, тѣже всѣ сенаторы со множествомъ лучшихъ людей изъ народа принесли ей присягу на вѣрноподданичество и признали ее наслѣдственной государыней.

13 мая, мы были у государя на аудіенціи, на которой онъ принималъ насъ съ великой гордостію и высокомѣріемъ, не хотѣлъ принять письма его королевскаго величества и приказалъ не называть его королевское величество королемъ за то, что въ этомъ письмѣ онъ самъ не названъ кесаремъ [императоромъ]. Но когда мы осадили его надлежащими доказательствами, то онъ въ смущеніи замолчалъ и принялъ письмо его королевскаго величества.

Отвѣтъ Димитрія, князя Московскаго, данный въ столичномъ горо-

---

maiestatu rozkazał nam, chłopom swom, was, posłow Zygmunta krola Polskiego y wielkiego x. Litewskiego, potkac, przywitac, o zdrowiu spytac, do gospody doprowadzic y przystawami u was bydz,“ na co mu się według potrzeby y zwyczaiu odpowiedziało.

W godzinie po wiechaniu naszym do miasta Moskwy, senatorowie Moskiewscy, począwszy od Mscisławskiego, od kniazia Iwanowicza Wasila Szwyskiego, hospodara teraznieyszego, y drudzy wszyscy przednieyszy we dwu namiotach, ktore pod miastem cudnie rozbito stały, przyimowali czarową, przyznawaiąc ią bydz panią swoią, a przedtym dwiema dniami cisz wszyscy z znacznieyszą gromadą lydzi przednieyszych przysięgę wiecznego poddanstwa swego iey oddali y za panią dziedziczną przyięli.

Dnia 13 maia, bylismy u hospodara na audientiey, gdzie nas z wielką hardoscią y wyniosłoscią przyimował, listu krola i. m dla tego samego, ze go cesarzem nie pisano, przyiąc, a krola i. m. krolem mianowac nie kazał. Potym, iako się go ratiami sparło, confuse stanął y list krola i. m. przyiął.

Respons Dymitra kniazia Moskiewskiego, pp. posłom krola i. m. Mikołaiowi Olesnickiemu castellanowi Małogoskiemu y Alexandrowi Korwinowi staroscie Wieliskiemu na weselu Dymitrowym w stolicy Moskiewskiey dany. Dziwuięmy się temu, ze nas krol i. m. bratem y przyiacielem

дѣ Москвѣ на его свадьбѣ гг. посламъ его королевскаго величества Малогосскому кастеляну Николаю Олесницкому и Велижскому старостѣ Александру Корвину. Удивляетъ насъ, что его королевская милость называетъ насъ братомъ и другомъ, и въ то же время поражаетъ насъ какъ бы въ голову, ставя насъ какъ то низко и отнимая у насъ титулъ, который мы имѣемъ отъ самаго Бога, и имѣемъ не на словахъ, а на самомъ дѣлѣ и съ такимъ правомъ, больше котораго не могли имѣть ни древніе Рымляне, ни другіе древніе монархи. И мы имѣемъ это преимущество — называемся императоромъ —по той же причинѣ, по какой назывались такъ и они, потому что не только надъ нами нѣтъ никого выше кромѣ Бога, но мы еще другимъ раздаемъ права и, что́ еще больше, мы—государь въ великихъ государствахъ нашихъ, а это и есть быть монархомъ, императоромъ. По милости божіей, мы имѣемъ такую власть и право повелѣвать, какія имѣли короли Ассирійскіе, Мидійскіе, Персидскіе, имѣемъ также подъ своею властію нѣсколько другихъ царей — Татарскихъ. Поэтому мы не понимаемъ, чѣмъ бы лучше насъ былъ въ настоящія времена великій ханъ, котораго всѣ историки называютъ императоромъ Татаръ (хотя многіе и насъ такъ называютъ)? Почему его милость—христіанскій кесарь и святѣйшій отецъ не стыдятся называть въ своихъ письмахъ насъ или нашихъ предковъ кесарями, каковыя письма имѣетъ при себѣ посолъ нашъ къ королю, придворный нашъ подскарбій Аѳанасій Ивановичъ Власьевъ?

Мы хорошо знаемъ, что наши предки не употребляли этого титула и не домагались его, но это намъ нисколько не вредитъ, потому что молчаніе монарховъ о правѣ или неупотребленіе его нисколько не подрываетъ его, точно такъ же, какъ нерадѣніе предковъ ничего не уни-

---

swym zowie, a przecie nas prawie w głowę uraza, kładąc nas iakos nisko y tytuł nasz własny nam odeymuiąc, ktory my mamy od Boga samego, a mamy go nie słowy, ale rzeczą samą, ktorego ani Rzymianie dawni, ani inszy dawnieyszy monarchowie więtszym prawem nad nas uzywac nie mogli. Y my s tych racyi, s ktorych oni, tę prerogatiwę mamy, ze się zowiemy imperator, gdysz nie tylko nikogo większego nad sobą nad Boga nawyszszego niemamy, ale tesz iestesmy podawcą praw, a co więtsza, iestesmy prawem samym w wielkich panstwach naszych, co własnie iest monarcha albo imperator. Mamy taką władzą z łaski Bozey y rozkazowanie, iakie mieli Assyryiscy, Medscy, Perscy krolowie, mamy tesz kilku inszych carow Tatarskich pod sobą. Więc tego nie baczymy, czemu by lepszy miał bydz czasow dzisieyszych wielki cham (chan?), ktorego historycy wszyscy zową imperator Tartarorum, acz y nas, wielie ich iest, ktorzy tak mianuią. Dla czego cesarz i. m. krzescianski y naswiętszy ociec nie wstydzą się nigdy nas albo przodkow naszych w lisciech swych cesarzem pisac, co ma przysobie posłannik nasz do krola i. m. Ofanasiey Iwanowicz Własseiow, podskarbi nasz nadworny.

Wiemy to dobrze, ze przodkowie naszy tego tytułu nigdy nie uzywali, ani się go przedtym domagali, ale to nam nic nie wadzi, gdysz milczenie monarchow, albo nie

чтожаетъ [?] у потомковъ. Притомъ, всякое государство начинаетъ свою жизнь въ простотѣ и грубости, а чѣмъ дольше существуетъ, тѣмъ больше развивается въ своихъ законахъ, обычаяхъ, даже въ рѣчи. Такъ мы читаемъ, что въ тѣ простыя времена королей называли пастырями, судьями и другими подлыми именами. Въ подобной простотѣ начинали свою жизнь всѣ государства. Неудивительно поэтому, что тогда нерадѣли о многихъ дѣлахъ—и не только наши предки, но и другіе государи. И Польскіе историки, если справедливо то, что они пишутъ, говорятъ о польскихъ короляхъ, что тѣ получили королевскую корону и титулъ отъ кесаря Оттона. Хотя они прежде назывались и были монархами, но отъ равнаго себѣ взяли то, что до того времени имѣли отъ Бога. Въ настоящее время они, конечно, не сдѣлали бы этого.

Кромѣ того, всякому государю позволительно называться, какъ кто пожелаетъ. И дѣйствительно, у Римлянъ многіе кесари назывались народными трибунами, консулами, аугурами, точно также многіе изъ нихъ, когда имъ вздумалось, бросали титулъ императора. Тѣ же Римскіе кесари, какъ это извѣстно, назывались князьями. Кесарь Августъ не дозволилъ называть себя государемъ, не смотря на то, что былъ имъ на самомъ дѣлѣ, потому что сами Римляне особымъ закономъ дали ему полную власть управлять, освободивъ его отъ всѣхъ законовъ [ограниченій?] Такъ и предки его королевской милости назывались сначала монархами, наконецъ королями.

Итакъ, объявляемъ его королевской милости, что мы не только государь, не только царь, но и императоръ и не желаемъ какъ нибудь легко потерять этотъ титулъ для на-

---

uzywanie prawa iego præscriptiey zedney w tym iey nie uczyni; takze niedbalstwo przodnow successorom nic nie gubi. Do tego kazde panstwo w prostosci y grubosci się zaczyna; potym im daley, tym więtszą politiem w prawach, w obyczaiach, w mowiech nawet bierze, iako czytamy, ze prostych onych wiekow krolow nazywano pastores, iudices y inszemi podłemi imiony, ktorym wiekom wszytkie panstwa podobne początki maią. Nie dziew tedy, isz z przodku o wielu rzeczach niepostrzegali się nie tylko naszy przodkowie, ale y drugie panstwa, bo iesli prawda iest to, co historicy Polskie o krolach polskich piszą, ze od cesarza Ottona koronę y tytuł krolewski wzięli, zowąc się pierwiey y będąc monarchami, ale tesz ze od siebie rownego wzięli, co przedtym od Boga samego mieli, czegoby pewnie tych czasow nie uczynili.

Nadto ieszcze, wolno to kazdemu panu zwac się, iako sam chce, iako u Rzymian wiele cesarzow zwali się tribuni plebis, consules, augures. Takze wiele cesarzow było, ktorzy porzucali titulum imperatoris, kiedy chcieli. Cisz Rzymscy cesarze zwali się sprzodku tylko principes, co są iawne rzeczy. Augustus cesarz nie dał się zwac panem, choc nim prawdziwie był, bo mu sami Rzymianie prawem osobliwym dali byli zupełną moc panowania, od wszytkich praw wolnym go uczyniwszy. Takze przodkowie krola i. m. zwali się pierwiey xiązęty, potym monarchami, na ostatek krolmi.

A tak się declaruiem s tym krolowi i. m., ze nie tylko hospodar, nie telko czar, ale iestesmy imperator y niechcemy tego tytułu panstwom naszym ladaiako utracic. Iesli krol i. m. ma nas za brata y przyiaciela, czemu

шихъ государствъ. Если его королевская милость признаетъ насъ своимъ братомъ и другомъ, то почему не признаетъ за нами того, что намъ принадлежитъ. Кто отнимаетъ у меня преимущество и украшеніе моего государства, которыми государи дорожатъ, какъ зеницею ока, то тотъ мнѣ большій врагъ, нежели тотъ, который покушается отнимать у меня мою землю. Высшее проявленіе справедливости — воздавать всякому должное, и это больше всего должно быть соблюдаемо между королями, отъ которыхъ другіе должны учиться справедливости. Иное было дѣло, когда наши предки были во враждѣ съ Польскимъ королевствомъ: тогда позволительно было одному унижать другаго, — это бывало и теперь бываетъ въ другихъ странахъ; но въ дружбѣ иначе слѣдовало дѣлать, и мы сильно надѣялись было, что его королевская милость, какъ старшій, по братски наставитъ насъ въ томъ, что служитъ ко благу и славѣ намъ и нашимъ государствамъ.

18 числа мая, въ четвергъ, въ каѳедральной церкви пречистой Богородицы, въ присутствіи насъ пословъ, въ присутствіи всѣхъ Московскихъ думныхъ бояръ и при великомъ стеченіи народа происходила съ обычными Московскими церемоніями коронація Московской княгини.

25 мая, въ день божьяго тѣла, мы были у государя, который отослалъ насъ для переговоровъ къ думнымъ боярамъ, съ которыми когда мы открыли засѣданіе, то согласно съ инструкціей его королевскаго величества мы домагались, чтобы государь ихъ указалъ намъ, какъ начать войну съ погаными [Турками?]. Они ходили къ государю и, возвратившись, сказали намъ, что государь ихъ желаетъ составить засѣданіе изъ небольшаго числа лицъ и самъ будетъ

---

nam tego nie przyznawa, co naszego iest, gdysz to iest większy nieprzyiaciel, co mi adeymuie prerogatiwy y ozdoby panstwa mego, ktore monarchowie za zienice oka maią, nisz co się na dobra moie targnie. Więc tesz sprawiedliwosc to nawiętsze (nawięsza?) kazdemu co czyiego iest oddawac, a to daleko więcey między krolmi bydz ma, od ktorych się drudzy sprawiedliwosci maią uczyc. Insza była, poki przodkowie naszy z koroną Polską w nieprzyiazni byli, zaczym iednemu drugiego zeszło się nabardziey ponizac, iako to y kędy indziey bywało y teraz iest, w przyiazni zas iuzby inaczey miało bydz, iakozesmy się bardziey spodziewali, ze krol i. m., będąc starszym, miał nas, iako brat, przestrzedz, coby z dobrym y sławą naszą y panstw naszych było etc.

18 dnia maia, we czwartek, koronatia kniehini Moskiewskiey była przy bytnosci nas posłow, przy bytnosci boiar wszytkich dumnych Moskiewskich y przy wielkiey assystentiey ludzi w cerkwi katedralney przeczystey Bogarodzice zwyczaiem y ceremoniami etc. Moskiewskiemi.

25 maia, w dzien Bozego ciała bylismy u hospodara, ktory odesłał nas na traktaty z boiary dumnemi, s ktoremi gdysmy zasiedli, domagalisię wedle instructiey krola i. m. aby sposoby do zaczęcia woyny z pogany od hospodara ich były podawane. Oni chodzili do hospodara; zwrociwszy się, powiedzieli nam, ze hospodar ich chce o tym sam, w mełey gromadzie zasiadszy, z nami mowic, y odiechalismy do gospody.

говорить съ нами. Мы уѣхали въ свой дворъ.

О нашей аудіенціи у государя, о коронаціи и о томъ, что съ нами до сихъ поръ случилось,—обо всемъ этомъ мы сами дадимъ его королевскому величеству надлежащій отчетъ, когда Богъ выведетъ насъ отсюда въ добромъ здоровіи. Теперь мы подробно опишемъ лишь смерть этого государя и то, что за тѣмъ послѣ его смерти съ нами случилось. Думаемъ, что это теперь болѣе нужно.

Объ умерщвленіи Московскаго государя Димитрія. 27 числа мая. По прибытіи нашемъ въ Москву, мы по многимъ признакамъ видѣли, что жизнь Димитрія находится въ большой опасности и, черезъ кого только могли, наводили его на мысль о предосторожности. Такъ не разъ мы говорили объ этомъ съ Сендомірскимъ воеводой, который въ свою очередь часто имѣлъ съ нимъ разговоръ объ этомъ. Предостерегали его и многіе другіе изъ нашего народа. Онъ не только не принималъ этого съ благодарностію, а напротивъ обижался этимъ, и хотя самъ зналъ объ этихъ опасностяхъ лучше, чѣмъ мы, но заботливо старался скрыть это отъ насъ съ тѣмъ, чтобы его королевская милость и рѣчь-посполитая не узнали объ его домашнемъ неустройствѣ, а жизнь свою онъ думалъ тѣмъ обезопасить, что держалъ при себѣ 300 алебардниковъ нѣмцевъ; но нѣкоторые изъ думныхъ бояръ приказали именемъ государя (о чемъ онъ ничего не зналъ) однимъ изъ этихъ алебардниковъ вечеромъ въ пятницу, а другимъ утромъ въ субботу разойтись по домамъ, и оставили на стражѣ не больше 30 человѣкъ. Алебардники, ничего не зная, охотно такъ сдѣлали, оставивъ передъ государевой комнатой только 30 алебардниковъ, а изъ нашего народа было тамъ лишь

O audientiey naszey u hospodara, o koronatiey y do tego czasu co się z nami działo, o wszytkim sami damy krolowi i. m. dostateczną wiadomosc, gdy nas p. Bog w dobrym zdrowiu stąd wyniesie; teraz iedno o smierci tego hospodara y co się potym po smierci iego z nami działo, dostatecznie wypisuiemy, rozumieiąc to bydz potrzebnieyszym.

O zamordowaniu Dymitra hospodara Moskiewskiego die 27 maia. Po przyiechaniu naszym do Moskwy, z wielu miar baczylismy niebespieczenstwo wielkie zdrowia iego, y przez kogo się mogło, na przestrogę natrącało mu się, o tym nie raz maiąc rozmowę z p. woiewodą Sendomirskim, ktory z nim o tym częstą rozmowę miewał. Bywały przestrogi y od innych wielu z narodu naszego. Nie tylko wdzięcznie tego nie przyimował, ale się obrazał, y chocia sam tesz o tych niebespieczenstwach więcey, nisz my, wiedział, ale tego przed nami pilnie utaic chciał dla tego, aby krol i. m. pan nasz y rzeczpospolita o defectach iego domowych nie wiedzieli, a bespieczenstwo zdrowia swego tym obwarowane rozumiał bydz, ze obecnie chował Niemcow alabartnikow 300; ale iednym z wieczora w piątek, a drugim w sobotę poranu z boiar dumnych niektorzy imieniem hospodarskim (o czym on nic nie wiedział) rozkazali, aby do gospod y domow swych odeszli, a na strazy 30 człeka zostawili, ktorzy, nie wiedząc o zdradzie, radzi to uczynili, zostawiwszy przed pokoiem hospodarskim iedno 30 alabartnikow Niemcow, a z narodu naszego iedno kilka pacholąt było y muzykow pewna lidzba.

нѣсколько малолѣтнихъ прислужниковъ и нѣкоторое число музыкантовъ.

Въ субботу, утромъ Димитрій вышелъ въ чамарѣ изъ своихъ комнатъ на крыльцо и, увидѣвъ Аѳанасія Власьева и нашего пристава князя Григорія Волконскаго, спрашивалъ послѣдняго, что мы — послы говорили. Нашъ приставъ, который, должно быть, ничего не зналъ о томъ, что готовилось, далъ ему отвѣтъ и сейчасъ же ушелъ отъ него съ верху, а между тѣмъ думные бояре сходились, договорившись уже напередъ убить государя. Въ тоже время ворвалось въ крѣпостныя ворота до 200 человѣкъ Московскихъ бояръ и дворянъ, вовлеченныхъ въ заговоръ, и ударили къ колоколъ, называемый набатъ, въ который обыкновенно звонятъ при всякомъ смятеніи. Димитрій, услышавъ звонъ, спросилъ князя Димитрія Шуйскаго, зачѣмъ звонятъ? Онъ отвѣтилъ, что по случаю пожара. А между тѣмъ, когда ударили въ колоколъ, то часть народа, вовлеченная въ заговоръ, стала кричать другимъ, которые этого не знали, что паны рѣжутъ думныхъ бояръ, т. е. что Поляки и Литва бьютъ Московскихъ сенаторовъ. И такъ, ударивъ во всѣ колокола, сколько ихъ было въ Москвѣ, бѣжали съ великимъ крикомъ къ крѣпости, будто бы на защиту бояръ, кто съ чѣмъ могъ — съ рогатинами, ружьями, сѣкирами, и пока чернь вбѣгала въ крѣпость, князь Василій Шуйскій съ другими боярами велъ дворянъ брать приступомъ покои государя и въ пространной рѣчи убѣждалъ ихъ оканчивать начатое, иначе, — если они не убьютъ этого вора Гришку Отрепьева, (такъ онъ называлъ его), то тотъ прикажетъ поснимать имъ самимъ головы. И такъ, съ великимъ крикомъ и силою всѣ валили въ государевы покои. Вышеупомянутые 30 нѣмцевъ загородили было дорогу алебардами,

---

Dymitr w czamarze w sobotę rano na ganek z pokoiow wyszedł, a zayrzawszy Ofanasia Własiewa y kniaza Hrehora Wolkonskiego, przystawa naszego, pytał o nas poslech, cobysmy mowili. Przystaw nasz, ktory o tym, co się dziac miało, snadz nie wiedział, odpowiedziawszy, szedł wnet z gory od niego, a tym czasem boiarowie dumni schadzali, iusz z sobą porozumienie maiąc zabic hospodara. W tenze czas zaraz wpadło do bramy zamkowey boiar y dworzanow—Moskwy spraktykowaney do 200 człeka, y uderzono w dzwon, nazwany kabat (nabat?), ktorym na wszelki gwałt dzwonic zwyczay iest. Dymitr, usłyszawszy, spytał kniazia Dymitra Suyskiego, na coby dzwonili? powiedział, ze na ogien; a skoro w dzwon uderzono, pospolstwa częsc, do tego dzieła spraktykowanego, ięli na drugich wołac, ktorzy tego nie wiedzieli, ze pany boiar dumnych sieką, to iest, Polacy y Litwa senatorow Moskiewskich biią. Y tak rzkomo na ratunek boiarom wszyscy, uderzywszy we wszytkie dzwony, ile ich było w Moskwie, kto z czym mogł, z rohatynami, z rusnicami y siekierami, z wielkim tumultem biegli do zamku, y nim czern do zamku wbiegła, kniaz Wasil Szuyski z inszemi przywodził dworzan do sturmu w pokoie hospodarskie y upominał ich szerokimi słowy, aby to, co przedsięwzięli, konczyli, bo iesliby tego wora (iako on nazywał) Gryska Otrepiowa nie ubili, tedyby im samym głowy poucinac kazał. I tak wszyscy gwałtem się wielkim cisnęli do pokoiow hospodarskich. Niemcow ta 30 zastawilisię byli z alabartami, ale gdy między nie kilka razy

но когда въ нихъ нѣсколько разъ выстрѣлили, то они бросили прочь алебарды. Петра Богдана [Басманова] и нѣсколько другихъ русскихъ, защищавшихъ Димитрія, убили.

Димитрій, одѣвшись въ обычную свою одежду, сталъ уходить отъ насилія и выскочилъ изъ окна внизъ съ большой высоты. Когда онъ уходилъ, то одинъ русскій, догонявшій его, ранилъ его саблей въ ногу, притомъ Димитрій сильно убился, [когда выскакивалъ изъ окна]. Къ нему прибѣжало нѣсколько десятковъ стрѣльцовъ; они подняли его съ земли, облили водой и ввели на каменный фундаментъ, на которомъ стоялъ деревянный домъ Бориса Годунова, разрушенный по приказанію Димитрія. Бояре и дворяне кинулись сюда къ Димитрію. Онъ сталъ просить стрѣльцовъ, чтобы они защищали его. Стрѣльцы стали стрѣлять въ бояръ и поразили нѣсколько дворянъ, такъ что всѣ подались назадъ. Дворяне закричали: «пойдемъ всѣ въ городъ, къ стрѣлецкимъ домамъ и вырѣжемъ всѣхъ ихъ женъ и дѣтей.» Стрѣльцы, смущенные этимъ, опустили ружья внизъ. Видно, такъ угодно было Богу, не хотѣвшему долѣе терпѣть гордости и надменности этого Димитрія, который не признавалъ себѣ равнымъ ни одного государя въ мірѣ и почти равнялъ себя Богу. Бояре и дворяне, приблизившись къ нему, стали его попрекать, что онъ не дѣйствительный Димитрій, а Гришка Отрепьевъ. Онъ ссылался на мать. На эти слова князь Голицынъ сказалъ отъ имени матери, что она сознается и говоритъ, что онъ не ея сынъ, что ея сынъ Димитрій дѣйствительно убитъ и тѣло его лежитъ въ Угличѣ. Во время этихъ разговоровъ, боярскій сынъ Григорій, протискавшись черезъ толпу, [окружавшую Димитрія] выстрѣлилъ изъ подъ армя-

---

strzelono, poczęli zaraz alabarty od siebie rzucac. Tamze Piotra Bohdana y innych kilku Moskwy, ktorzy się opponowali przy Dymitrze, zabito.

Dymitr iusz w odzienie swe ubrawszy się, uchodząc przed gwałtem, skoczył wysoko z okna na doł y, kiedy uchodził, Moskwicin ieden, doganiaiąc go, zadał mu ranę szablą w nogę, do tego się stłukł bardzo. Przypadło do niego strzelcow iego kilkadziesiąt; porwawszy z mieysca, odlali go wodą y prowadzili go na fundament murowany, na ktorym pokoie Borysa Godonowa drzewiane stały, a Dymitr ie zrucic kazał. Boiarowie y dworzanie rzucilisię k niemu. On strzelcow iał prosic, aby go bronili. Strzelcy poczęli strzelac do boiar y postrzelili kilku z dworzan, tak ze się nazad wszyscy cofnęli. I zawołali dworzanie:" idzmy wszyscy na miasto do domow strzeleckich y wyscinaymy wszytkich zony y dzieci". Strzelcy, tym strwozeni będąc, rusznice na doł opuscili. A snadz tak p. Bog chciał miec, niecierpiąc więcey hardosci y pychy tego Dymitra, ktory zadnego monarchy na swiecie rownym sobie nie przekładał, a sam się Bogu mało rownac niechciał. Boiarowie y dworzanie, przyblizywszy się do niego, ięli mu wyrzucac na oczy, iakoby nie miał bydz prawdziwym Dymitrem, ale Hryskiem Otrepiowym. On się odzywał do matki. Na te słowa iego kniaz Galliczyn powiedział mu od matki, ze ona przyznawa y wskazuie do niego, ze nie iest iey synem, a syn iey Dymitr prawdziwie iest zabity y ciało iego, zabite, w Uhleczu lezy. Pod czas tych rozmow syn boiarski Hrehory, wcisnąwszy się między ludzi, z pod giermaka strzelił y zabił Dymitra. Strzelcy się rospierzchnęli, a

ка и убилъ Димитрія. Стрѣльцы разбѣжались, а [другіе] русскіе, кинулись рубить его тѣло. Потомъ приказали тащить его за ноги къ воротамъ, подлѣ которыхъ при церкви жила старая царица – жена покойнаго князя Ивана Васильевича, которую Димитрій признавалъ или называлъ своею матерью. Русскіе спросили ее: ея ли онъ сынъ. Она будто бы такъ отвѣтила: «нужно было спрашивать меня объ этомъ, когда онъ былъ живъ, а теперь, такъ какъ вы его убили, то онъ уже не мой сынъ». Русскіе выволокли его за ворота, положили нагого посреди площади, а подлѣ него у ногъ — Петра Басманова, и такъ они лежали три дня. Потомъ Басманова похоронили подлѣ его предковъ при церкви, а Димитрія въ полѣ за стрѣлецкимъ посадомъ, но послѣ вырыли и сожгли въ полѣ, подлѣ дороги, которою онъ въѣхалъ на государство. [25]

Moskwa, przypadszy, siekli ciało iego. Potym kazali go za nogi wlec do bramy, przy ktorey podle cerkwi carowa stara — zona nieboszczyka kniaza Iwana Wasilewicza, ktorą on sobie matką bydz rozumiał, albo mianował, mieszkała; spytali iey, iesliby to był iey syn. Ona iakoby tak miała powiedziec: „pytac mię było o to, kiedy on był żyw, teraz zescie wy go zabili, iusz nie moy syn“. I wywlekli go za bramę, położyli nagiego posrod rynku, a podle niego Piotra Bosmana w nogach, y tak lezeli trzy dni. Potym Bosmana pochowano podle przodkow iego przy cerkwi, a Dymitra w polu za strzeleckim posadem, a potym, dobywszy, spalic dali w polu przy goscincu, ktorym na panstwo wiechał.

ПОХОДЪ

ЕГО КОРОЛЕВСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА ВЪ МОСКВУ [РОССІЮ]

1609 года.

(Таже рукопись библіотеки Главнаго Штаба стр. 29).

Роты, идущія впереди его королевскаго величества:

Его милости гетмана, Кіевскаго воеводы — гусаръ 200, пѣхоты 100 человѣкъ.

Кварцяныхъ ротъ 7, въ которыхъ большею частью по 150 (?), гусаръ [по] 200.

Его милости Перемышльскаго кастеляна Стадницкаго сабатовъ [?] 200, казаковъ 100, гусаръ 100, пѣхоты 500.

Его милости маршала великаго княжества Литовскаго Монвида Дорогостайскаго — казаковъ 200, пѣхоты 200.

Его милости канцлера великаго княжества Литовскаго Льва Сапѣги—гусаръ 300, казаковъ 200, пятигорцевъ 100, волонтеровъ 120, пѣхоты 200.

Рота его королевскаго величества при орудіяхъ, начальствомъ Гаіовскаго [Граіовскаго] — пѣхоты 400, татаръ 300.

Роты, идущія при его королевскомъ величествѣ:

Роты подъ знаменемъ его королевскаго величества, надъ которыми гетманомъ маршалъ великаго княжества Литовскаго, а поручикомъ г. Барановскій: казаковъ 100 человѣкъ, копейниковъ 600, пѣхоты 800.

Wyprawa krola i. m. do Moskwy r. p. 1609.

Roty, ktore przed krolem i. m. idą:

I. mosc p. hetmana, woiewody Kiiowskiego, ussarzow numerus 200, piechoty nm. 100.

Quarcianych rot nm. 71, w ktorych powiększy częsci po nm. 150, ussarzow nm. 200.

Iego mosci p. Stadnickiego, castellana Przemyskiego, sabatow nm. 200, kożakow nm. 100, ussarzow nm. 100, piechoty nm. 500.

Iego mosci p. Monwida Dorostayskiego, marszałka w. x. Litewskiego, kozakow nm. 200, piechoty nm. 200.

Iego mosci. p. Sapieha Lwa, kanclerza w. x. Litewsk. ussarzow nm. 300, kożakow nm. 200, petyhorcow nm. 100, voluntaryuszow nm. 120, piechoty nm. 200.

Krola i. m., nad ktorą p. Gaiowski (Graiowski?) przy działach, piechoty nm. 400, tatarow nm. 300.

Roty, ktore przy krolu i. m. idą:

Pod chorągwią krola i.m., nad ktoremi hetmanem iest p. marszałek w.x. Litewskiego, porucznikiem pan Baranowski: kozakow nm. 100, kopiynikow nm. 600, piechoty nm. 800.

Войско кастеляна Краковскаго, князя Острогскаго — казаковъ 100 человѣкъ, гусаръ 100, пѣхоты 100.

Его милости Сендомірскаго старосты Станислава Любомірскаго — казаковъ 100, гусаръ 200, пѣхоты 200.

Г. кавалера Новодворскаго—конныхъ рейтаръ 130.

Подъ начальствомъ г. Вайера нѣмецкой пѣхоты 1130 человѣкъ.

Роты, идущія позади его королевскаго величества:

Полкъ его милости Бранцлавскаго воеводы 900 человѣкъ.

Рота его милости Бѣлокаменецкаго старосты 150 человѣкъ.

Его милости Каменецкаго кастеляна 100 человѣкъ.

Его милости Брацлавскаго старосты Калиновскаго—гусаръ 150 человѣкъ, пѣхоты 100.

Его милости Хмѣльницкаго старосты Струся — гусаръ 150, казаковъ 159, пятигорцевъ 100.

Его милости Варшавскаго кастеляна—гусаръ 100, казаковъ 600.

Его милости Брацлавскаго старосты Скумина Тышкевича — гусаръ 100, пѣхоты 100.

Его милости князя Христофора Збаражскаго — гусаръ 150, пѣхоты 100, стрѣльцовъ 200.

Его милости мечника королевства Браницкаго — гусаръ 100, пѣхоты 100.

Его милости Снопковскаго — гусаръ 100, пѣхоты 40.

Его милости полковника Людовика Вайера—гусаръ 200.

Ихъ милостей ротмистровъ Васичинскаго, Дунковскаго, Роговскаго—пѣхоты 40 [?].

Xęcia Ostrogskiego, castellana Krakowskiego, kozakow nm. 100, ussarzow 100, piechoty nm. 100.

Iego mosci p. Stanisława Lubomirskięgo, starosty Sendomirskiego, kozakow nm. 100, ussarzow nm. 200, piechoty nm. 200.

Pana cavallera Nowodworskiego konnych raytarow nm. 130.

Pod p. Waierem — Niemieckiey piechoty nm. 1130.

Roty, pozad idące:

Iego mosci p. woiewody Bracławskiego ludzi w pułk nm. 900.

Iego mosci p. starosty Białokamienieckiego nm. 150.

Iego mosci p. Kamienieckiego nm. 100.

Iego mosci p. Kalinowskiego, starosty Bracławskiego, ussarzow nm. 150, piechoty 100.

Iego mosci p. Strusa, starosty Chmielnickiego, ussarzow nm. 150, kozakow nm. 159, petyhorcow nm. 100.

Iego mosci pana Warszawskiego ussarzow 100, kozakow nm. 600.

Iego mosci p. Skumina Tyskiewicza, starosty Bracławskiego, ussarzow nm. 100, piechoty nm. 100.

Xęcia i. m. Krzysztofa Zbaraskiego ussarzow nm. 150, piechoty nm. 100, strzelcow nm. 200.

Iego mosci p Branickiego, miecznika koronnego, ussarzow nm. 100, piechoty nm. 100.

Iego mosci p. Snopkowskiego ussarzow nm. 100, piechoty nm. 40.

Iego mosci p. Ludwiga Waiera, pułkownika, ussarzow nm. 200.

Ich mosciow pp. Wasiczynskiego, Dunkowskiego, Bogowskiego rotmistrzow piechoty nm. 40.

Его милости Чуйскаго — гусаръ 100.

Ихъ милостей Розновыхъ — волонтеровъ 300.

Роты его милости придворнаго Литовскаго подскарбія и всѣ остальныя кварцяныя роты шли позади въ неудобопроходимыхъ лѣсахъ, въ которыхъ служащій ксендза Виленскаго епископа, узнавъ, что за гетманомъ тою же дорогой—на Лукомлю идетъ еще войско, приказалъ разобрать мосты и завалить деревьями дороги.

Сентябрь 1609 г.

5 числа. Въ Оршѣ. Не случилось ничего особеннаго.

6. Г. гетманъ и Перемышльскій кастелянъ были у его королевскаго величества. Этого числа приказано Оршанскому городничему написать къ жителямъ Смоленска письмо, въ которомъ онъ долженъ былъ объявить имъ, что это [?] вторженіе въ предѣлы Смоленскіе случилось безъ вѣдома его королевскаго величества и гетмана, что это сдѣлали своевольные украинскіе люди, и долженъ обѣщать, что они будутъ подвергнуты за это отвѣтственности.

7. Привезли изъ Витебска три осадныхъ пушки.

8. Пришло извѣстіе отъ Брацлавскаго воеводы, отправленное изъ Добрвиска 4 числа сентября, что во вторникъ онъ предполагалъ быть уже подлѣ Могилева—въ сторонѣ. Находящіяся при немъ роты идутъ очень густо по причинѣ дурныхъ дорогъ. Впрочемъ, онѣ поспѣшно переправлялись въ Петровичахъ. Поправивъ тамъ немного попортившіеся возы онъ двинется, куда прикажетъ его королевское величество.

9. Большія орудія прибыли изъ Вильны и переправлены черезъ Днѣпръ, — не безъ затрудненій, потому что 4 дня строили судно [?], но переправлены счастливо.

Iego mosci p. Czuyskiego ussarzow nm. 100.

Ich mosci pp. Roznowych voluntariuszow nm. 300.

Iego mosci p. podskarbiego nadwornego Litewskiego y insze roty quarciane wszytkie pozad na nieprzeprawnych lesiech, w ktorych urzędnik x.biskupa Wilenskiego, dowiedziawszy się, ze za p. hetmanem tymze goscincem na Lokumienią woysko następuie, mosty pozamiatał y drogi zarąbił.

September anni 1609.

Dnia 5. W Orszey. Nic nowego.

6. P. hetman z p. Przemyskim u krola i. m. byli. Tego dnia horodniczemu Orszanskiemu kazano list do Smolenszczan pisac, obmawiaiąc to wtargnienie w granice Smolenskie, ze bez wiadomosci krola i. m. y hetmanskiey, ze od ludzi swowolnych ukrainnych stało się, y sprawiedliwosc z nich obiecuiąc.

7. Działa nm. 3 burzące z Witepska przyprowadzono.

8. Od p. woiewody Bracławskiego wiadomosc przyszła, ze iusz po bok Mohilowa o wtorku bydz miał a data z Dobrwiska die 4 septembris. Roty iednak te, ktore przy nim, idą gescie bardzo dla złych drog, przeprawowały się iednak spieszno w Piotrowicach y, mało co tam nadpsowanych wozow połatawszy, ruszy się, gdzie mu krol i. m. naznaczy.

9. Armata wielka z Wilna przyszła y przez Dniepr przeprowadzona nie bez trudnosci, bo przez 4 dni gnę żmiatano, szczęśliwie iednak.

10. Пришло извѣстіе, что кварцяныя роты проходили мимо Могилева. Посланъ къ нимъ дворянинъ Барановскій, чтобы онѣ тамъ не останавливались и не запустошали королю этой страны въ продовольствіи.

11. Привели одного русскаго, который сказалъ, что Смольняне въ въ тревогѣ, но ожидаютъ помощи отъ Скопина. Онъ подтвердилъ прежде полученное извѣстіе, что въ Смоленскѣ годныхъ къ бою только 200 бояръ и 300 стрѣльцовъ.

12. Доставленъ отвѣтъ отъ Смоленскаго воеводы на письмо Оршанскаго старосты [городничаго], въ которомъ [отвѣтѣ] онъ пишетъ лишь, чтобы король остановилъ пролитіе христіанской крови и вывелъ и то войско, съ которымъ идетъ, и то, которое находится при Димитріѣ. Онъ исчисляетъ титулы Шуйскаго и прибавляетъ излишніе, — онъ признаетъ за Шуйскимъ наслѣдственное право на Сѣверское государство.

13. Изъ Орши прибыли къ границамъ полевыя и осадныя орудія; при нихъ находится королевской пѣхоты 400 подъ начальствомъ г. Граевскаго.

14. Г. Брацлавскій воевода привѣтствовалъ [представлялся] его королевское величество. Тогда же было тайное совѣщаніе. Того же дня отцы іезуиты въ присутствіи его королевскаго величества заложили въ Оршѣ костелъ св. Михаила.

15. Въ Оршѣ. Получено извѣстіе, что наши изъ отряда придворнаго Литовскаго подскарбія вторглись въ предѣлы Смоленскіе и вывели оттуда множество плѣнныхъ. Король очень негодовалъ на это, потому что русскіе люди, особенно большая часть хлопства, согласились уже было сдаться.

16. Его королевское величество отправился ночевать изъ Орши въ Дубровну. Съ королемъ шли: королевская пѣхота, нѣкоторыя роты и гусарскіе

---

10. Wiadomosc przyszła, ze roty quarciane Mohilow miiały, do ktorych posłano było p. Baranowskiego dworzanina, aby się tam nie stanowiły y tego mieysca dla dosiągania zywnosci krolowi i. m. nie ogłodziły.

11. Moskwicin ieden przywiedziony powiedział, ze Smolenszczanie w trwodze, czekaią iednak na posiłek od Szkopina; potwierdził pierwszey powiesci, ze na Smolensku nie masz do boiu ludzi, iedno boiarow nm. 200 a strzelcow nm. 300.

12. Respons przyniesiono od woiewody Smolenskiego na pisanie p. starosty Orszanskiego, w ktorym to tylko pisze, aby krol i, m. krew krzescianską uiął wyprowadzeniem y swego, z ktorem idzie, woyska y tego, co się koło Dymitra dawno bawi. Tytuły Suyskiego wylicza, przyczyniaiąc ich więcey, y dziedzictwo panstwa Siewierskiego przypisuie y przyznawa iemu samemu.

13. Armata polna y burząca wyszła z Orszey ku granicom; przy niey piechoty nm. 400 krolewskiey pod regimentem p. Graiewskiego.

14. P. woiewoda Bracławski witał krola i. m. Tamze rada taiemna była. Tegosz dnia kosciół s. Michała patres Soc: Iesu w Orszey załozyli przy bytnosci krola i. m.

15. W Orszey. Dano znac, ze naszy wtargnęli w granice Smolenskie z ludzi p. podskarbiego Litewskiego nadwornego y siła plonu wyprowadzili, o co się krol i. m. frasował, bo iusz byli ludzie Moskiewscy, a zwłaszcza większe chłopstwo skłonili się ku poddaniu.

16. Ruszył się krol i. m. z Orszey do Du-

и казацкіе отряды; королевскаго знамени однако не развертывали.

17. Цѣлый день мы провели въ Дубровнѣ, дожидаясь, пока подойдутъ другіе полки, которыхъ много было позади съ Брацлавскимъ воеводой.

18. Въ Ивановичахъ. Было обсуждаемо, выступать ли за границу, не дожидаясь всего войска, или дожидаться, пока оно соберется. Рѣшено, чтобы г. гетманъ съ артиллеріей шелъ впередъ, а за нимъ, неторопясь и дѣлая ночлеги черезъ небольшое разстояніе, шелъ король и поджидалъ идущихъ позади. Поэтому гетманъ пошелъ впередъ, а съ нимъ при артиллеріи: пѣхоты г. Граевскаго 400, гусарская рота самаго гетмана 200 человѣкъ и три роты кварцяныхъ по 150 человѣкъ въ каждой,—шелъ онъ рядомъ съ Литовскимъ канцлеромъ.

19. Въ Баяхъ. Представлено 5 русскихъ, которые пришли отъ міра и просили смиловаться надъ ними, обѣщали цѣловать крестъ и доставлять продовольствіе, но чтобы ихъ не мучили и не жгли.

20. Тамъ же. Пришли люди Перемышльскаго кастеляна и король дѣлалъ имъ смотръ, — пѣхоты 200, казаковъ 100, копейниковъ-поляковъ хорошихъ 200, сабатовъ [?] на лошадяхъ и въ вооруженіи венгерскомъ 100. Вмѣстѣ съ ними явилась на смотръ рота г. Хвалибога—100 казаковъ съ рогатинами.

Того же дня, послѣ обѣда, подошла и явилась въ строю на смотръ къ обозу короля нѣмецкая пѣхота Пуцкаго старосты Вайера, 7 знаменъ, подъ каждымъ по 200 кнехтовъ, одѣтыхъ не богато, но видныхъ и съ хорошими ружьями.

Того же дня, посланы изъ канце-

---

browna na noc. Szła wespoł y p. piechota krola i. m. Szły roty niektore y poczty ussarskie y kozackie; chorągwie iednak krolewskiey nierozstaczano.

17. W Dąbrowie cały dzien, czekaiąc, aszby insze pułki nadeszły, ktorych pozad wielka częsc była przy p. woiewodzie Bracławskim.

18. W Iwanowicach. Deliberowano, iesli bez wszytkiego woyska postępowac za granice, czyli go czekac, asz się zeydzie? Stanęło na tym, aby p. hetman wprzod szedł z armatą, a krol i. m. powoley następował małemi noclegami, oczekiwaiąc na tych, co pozad szli. Szedł tedy p. hetman, przy ktorym z działy piechoty Graiowskiego nm. 400, roty samego hetmana ussarskiey nm. 200, quarcianych rot 3, po koni nm. 150, rowno z p. canclerzem Litewskim.

19. W Baiach. Prezentowano nm. 5 Moskwicinow, ktorzy od miru przyszli, prosząc o miłosierdzie y obiecuiąc chrest całowac, zywnosci dodawac, by iedno ich nie mordowano y nie palono.

20. Tamze. Ludzie p. Przemyskiego nastąpili y monstrowali się krolowi i. m: piechoty nm. 200, kozakow nm. 100, kopiynikow nm 200,—Polakow porządnych, sabatow nm. 100 po węgiersku w konie y rynsztunek; wespoł rota p. Chwalibogowa — kozakow nm. 100 z rohatynami.

Tegoz dnia po obiedzie piechota p. Waierowa starosty Puckiego, uszykowana, nad oboz krola i. m. nadeszła Niemiecka na monstrę—chorągwi nm. 7, pod kazdą po nm. 200 knechtow, w szaty nie bogato ubranych, ale w osoby y muszkiety porządnych. Tegosz dnia uniwersały do Smolenszczan z cancel-

ляріи универсалы къ жителямъ Смоленска съ увѣщаніемъ, чтобы они сдались королю и съ обѣщаніемъ, что имъ будетъ сохранены: старожитная ихъ греческая вѣра, давніе ихъ обычаи и всѣ ихъ имущества, а если они будутъ противиться, то навлекутъ послѣднюю гибель на себя, своихъ женъ, дѣтей и имущество.

21. Его королевское величество выступилъ къ русской границѣ въ такомъ порядкѣ: впереди шло 800 человѣкъ Венгерской пѣхоты и 200 человѣкъ Сандецкаго старосты; передъ его королевскимъ величествомъ 100 гусаръ кастеляна Краковскаго видныхъ, на хорошихъ лошадяхъ и богато одѣтыхъ; за ними около его королевскаго величества до 700 лицъ; за тѣмъ его королевское величество; за нимъ придворный отрядъ гусаръ 600; Новодворскихъ Пруссаковъ 150, каждый съ парою ружей; королевскихъ казаковъ 100; нѣмецкой пѣхоты г. Вайера 1,400; рота князя Порицкаго 150 человѣкъ.

Въ такомъ-то порядкѣ мы перешли нашу границу у рѣчки Ивалы, гдѣ подканцлеръ королевства Щенсный Крискій отъ имени придворныхъ поздравлялъ короля съ счастливымъ вступленіемъ въ то государство, которое смѣлъ удерживать за собою 96 лѣтъ грубый народъ [русскій], и высказывалъ подканцлеръ желаніе, чтобы Богъ, давшій счастливое начало этому замыслу и продолженіе, далъ и счастливо его кончить къ своей славѣ и чести, къ расширенію государствъ его королевскаго величества и къ безсмертной его славѣ. Все утро было пасмурно и начиналъ падать дождь, но когда король перешелъ мостъ, почти въ 10 часовъ утра, то въ ту же почти минуту

---

lariey posłano, napominaiąc, aby się krolowi i. m. poddali, obiecuiąc starozytney wiary Greckiey zatrzymanie, obyczaiem (obyczaiom?) dawnym, zachowac (zachowanie?), maiętnosciami wszytkimi darowanie, a iesliby uporem szli, ostatnią zgubę na (ich?) samych, zon, dzieci y maiętnosci ich.

21. Ruszył się krol i. m w takim porządku ku granicom Moskiewskim: wprzod szło piechoty Węgierskiey nm. 800; p. starosty Sądeckiego nm. 200; przed krolem i. m. pana Krakowskiego ussarzow nm. 100,—chłopno konno, swietno; za nimi koło krola i. m. osob do nm. 70; krol i.m.; za nim chorągiew dworska ussarzow nm. 600; Nowodworskich Prusakow—kazdy z parą rusnic nm. 150; kozakow krolewskich nm. 100; p. Waierowey Niemieckiey piechoty nm. 1400; kniaza Poryckiego rota nm. 150.

Tym ordynkiem przeszlismy granice nasze u rzeczki Iwałey, gdzie i. m. pan Kryski Szczęsny, podkanclerzy koronny, imieniem dworu, krola i. m. winszował szczęsliwego wescia w to panstwo, ktore sobie gruby narod vindicovac chciał y smiał przez lat 96, zycząc, aby tę impressę p. Bog, iako szczęsliwie począł y prowadzi, tak fortunnie postawił ku cci y chwale swey s., ku rozszerzeniu panstw iego k. mosci a z niesmiertelną sławą i. k. mosci. Był wszytek poranek chmurny y deszcz się pokuszał, ale skoro krol i. m. przeszedł ten most, prawie o 10 godzinie na pułzegarzu, teyze prawie minuty tak się wypogodziło niebo, ze zadney chmury widac niebyło, y tak asz do wieczora pogoda trwała. Tegosz dnia w Wasilowic rota kniaza Poryckiego przeszła, nm. 150 koni, chłopno, konno.

небо сдѣлалось столь яснымъ, что не видно было ни одной тучи, и хорошая погода стояла до самаго вечера.

Того же дня въ Васильевѣ прошла рота князя Порицкаго 150 коней,— люди видные, лошади хорошія.

22. Отрядъ, идущій передъ королемъ, выступилъ, а король не много задержался въ Васильевѣ, чтобы дождаться войскъ, которыя должны подойти сзади.

23. Король прибылъ по невыразимо дурнымъ дорогамъ въ Красный, въ которомъ засталъ 100 человѣкъ изъ русской черни, которые умоляли помиловать ихъ и заявляли готовность цѣловать крестъ и доставлять продовольствіе, но чтобы король не предавалъ ихъ своеволію солдатъ.

Того же дня Литовскій канцлеръ представлялъ королю свой полкъ,— казаковъ 210, пятигорцевъ 100, волонтеровъ 100, гусаръ 200, пѣхоты 200.

24. Тамъ же. Литовскій маршалъ представлялъ королю своихъ людей,— казаковъ 200, гусаръ 150, пѣхоты 200 человѣкъ.

25. Тамъ же. Возвратился изъ Смоленска посолъ, который ѣздилъ туда съ универсаломъ. Письменнаго отвѣта онъ не принесъ, а сказалъ лишь, что русскіе взяли универсалъ, прочитали его и тамошній воевода сказалъ ему: «больше не пріѣзжай сюда; много говоришь; короля здѣсь нѣтъ, остался въ Вильнѣ; ѣдутъ только Левъ Сапѣга и Жолкѣвскій; если въ другой разъ придешь съ такими дѣлами, то напоимъ тебя водой [утопимъ].»

Того же дня къ вечеру, Кременецкій староста представлялъ [королю] своихъ людей: пѣхоты 200 человѣкъ, очень хорошихъ, — гусаръ 150, — на хорошихъ лошадяхъ, съ хорошимъ вооруженіемъ. Вмѣстѣ съ нимъ представлялъ королю своихъ людей и г. Хойсцкій,—хорошихъ гусаръ 40.

26. Въ тотъ день [мы пришли] въ Сорозну. Казацкая рота г. Невядом-

---

22. Ruszyli się ludzie, ktorzy wprzod przed krolem i. m. chodzą, a krol i. m. w Wasilowie zetrwał dla tych ludzi, ktorzy ieszcze za krolem i. m. nastąpic maią.

23. Do Krasnego przez niewymownie złe drogi przebył (krol?), gdzie Moskiewskiey czerni do 100 zastał, zebrzących miłosierdzia krola i. m. gotowych chrest całowac y zywnosci do dawac, by ich iedno swey woley żołnierskiey niepoddawano.

Tegosz dnia p. canclerż Litewski pułk swoy krolowi i. m. pokazował: kozakow nm. 210, petyhorcow nm. 100, woluntaryuszow nm. 100, ussarzow nm. 200, piechoty nm. 200.

24. Tamze. P. marszałek Lit. ludzi swe krolowi i. m. pokazował: kozakow nm. 200, ussarzow nm. 150, piechoty nm. 200.

25. Tamze. Posłannik się wrocił ze Smolenska, ktory tam z uniwersałem iezdził Responsu listownego nieprzyniosł; to telko powiedział, isz uniwersały wzieli; przeczytawszy ie, to mu woiewoda tameczny rzekł: „więcey tu nie byway; mnoho haworysz; krola tak nie masz; w Wilnie został; Lew telko Sapieha z Zołkiewskim idzie; gdy drugi raz z takimi rzeczami przyiedziesz, wodą cię napoimy“.

Tegosz dnia ku wieczorowi p. starosta Krzemieniecki ludzi swe monstrował: piechoty nm. 200 — bardzo dobrey, ussarzow nm. 150 — dostatnich, konnych y swietnych; wespoł y p. Choyscki — ussarzow nm. 400, porządnych krolowi i. m. pokazał.

26. Do Sorozny tego dnia. Kozacka rota

скаго вмѣстѣ съ г. Осмольскимъ, порутчикомъ казаковъ Литовскаго канцлера подошла подъ самыя стѣны Смоленска и имѣла стычку съ русскими; она убила нѣсколькихъ русскихъ, нѣсколько ихъ ранила, взяла въ плѣнъ чернеца и нѣсколько стрѣльцовъ и послала ихъ къ королю. Съ нашей стороны, русскіе одному пробили руку бердышемъ, а подъ другимъ убили лошадь. Плѣнные говорятъ, что жители Смоленска не вѣрятъ, чтобы король прибылъ, что мало имѣютъ людей, годныхъ къ бою,—имѣютъ лишь 500 стрѣльцовъ; пушекъ имѣютъ довольно, но не кому стрѣлять.

27. Надъ рѣкой Ухиней.

28. Тамъ же. Дано знать, что Михаила Борисовича, имѣвшаго сношенія съ Литовскимъ канцлеромъ и дававшаго знать, что̀ дѣлается въ Смоленскѣ, русскіе повѣсили при дорогѣ, вложивъ ему [въ руку?] записку: „это виситъ воръ Михаилъ Борисовичъ за воровство, какое дѣлалъ съ Львомъ Сапѣгой, давая ему знать, что̀ дѣлалось въ крѣпости.»

29. Прибыли въ Лубно. Оттуда гетманъ королевства ѣздилъ къ стѣнамъ [города] для осмотра положенія крѣпости и удобныхъ мѣстъ для шанцовъ и войска. Гарцы происходили подъ самыми стѣнами. Изъ крѣпости стрѣляли въ нашихъ, но не часто. Затѣмъ стали кричать, чтобы не стрѣляли, а дали съ собою говорить. Тогда [русскіе] спрашивали, самъ ли король идетъ съ войскомъ? Когда имъ было сказано, что дѣйствительно идетъ король, то они не хотѣли вѣрить, пока одинъ русскій, котораго взялъ въ плѣнъ Перемышльскій кастелянъ и котораго они заклинали сказать правду, не сказалъ имъ, что дѣйствительно король есть здѣсь. Послѣ того они сказали: «поѣдемъ къ старшимъ, дадимъ имъ знать объ этомъ и принесемъ вамъ ихъ отвѣтъ». На гарцахъ наши убили двухъ стрѣльцовъ. Того же вечера, русскіе сами начали жечь предмѣс-

---

p. Niewiadowskiego z p. Osmolskim, porucznikiem kozakow p. canclerza Litewskiego, pod same mury Smołenskie podszedszy, utarczkę z Moskwą mieli; ubił (ubili?) Moskwy kilka, oprocz rannych kilkanascie; czernca y kilku strzelcow poymawszy, do krola i. m. posłali. Z naszey strony iednemu rękę przebito berdyszem, pod drugim konia zabito. Powiedaią więzniowie, isz Smolenszczanie niewierzą o przybyciu krola i. m. Ludzi do boiu bardzo mało maią, strzelcow tylko nm. 500, armaty dosc, iedno nie masz, ktoby strzelał.

27. Nad Uchinią rzeką.

28. Tamze. Dano znac, ze Michała Borysowicza, ktory porozumienie miał z p. canclerzem Lit. y dawał znac, co się na Smolensku dzieie, przy drodze obiesili, karteczkę włozywszy, isz „to wor Michał Borysowicz wisi, dla worowania swego, ktore miał ze Lwem Sapiehą, oznaymuiąc mu, co się w zamku działo.“

29. Do Lubna. Stamtąd p. hetman koronny pod mury iechał, połozenie zamku y sposobnosc szancow y woyska przeglądaiąc Harce pod samemi murami czynili. Strzelano z zamku, ale nie często, na naszych. Tesz wołali, aby nie strzelali, a dali z sobą mowic. Pytali tedy, iesli krol i. m. sam idzie z woyskiem. Gdy im powiedziano, ze pewnie idzie, nie chcieli wierzyc, asz Moskwicin ieden, ktorego p. Przemyski był poymał, pod przeklinaniem y przysięgą ich ostateczną powiedział, ze krol iest. Zaczym rzekli: „poiedziem do starszych, damy o tym znac, a

тіе, не щадя даже церквей. Въ Лубнѣ виденъ былъ большой огонь.

30. Надъ рѣкой Ясенкой. Литовскій канцлеръ и Перемышльскій кастелянъ, опасаясь, чтобы русскіе не завезли изъ крѣпости съ той стороны Днѣпра на гору пушекъ, которыми они могли бы наносить вредъ нашему обозу, сдѣлали плоты, переправили нѣсколько десятковъ казаковъ и пѣхоты, которые, переправившись, поймали провентоваго писаря Сѣверскаго княжества, который самъ—четвертъ разсматривалъ расположеніе [нашего] лагеря и войска. Этотъ писарь говоритъ, что въ Смоленскѣ пороху, оружія и другихъ военныхъ припасовъ довольно, но мало людей, годныхъ къ бою, однако, онъ полагаетъ есть ихъ до 4,000. Сказалъ онъ также, что у Смольнянъ было рѣшено сдаться королю, если тотъ самозванецъ [второй] овладѣетъ престоломъ. Этотъ писарь — хитрый человѣкъ и разбитной.

Октябрь.

1 числа. Брацлавскій воевода представлялся королю съ своимъ полкомъ надъ рѣкой Есенкой. Потомъ король ѣхалъ въ большой лагерь подъ Смоленскомъ въ такомъ порядкѣ: нѣмецкая пѣхота 1,400 человѣкъ; Кременецкаго старосты 200; мечника королевства 100; Литовскаго конюшаго 50; королевскаго Венгерскаго войска 7 ротъ [?] человѣкъ; старосты Сандецкаго 200; Краковскаго кастеляна 100; Брацлавскаго воеводы 300; Варшавскаго кастеляна 60 человѣкъ. Затѣмъ казаковъ и Валаховъ г. Брацлавскаго воеводы 3 хоругви [?] человѣкъ; пятигорцевъ г. Заговорскаго съ рогатинами 100 человѣкъ; гусаръ Ивана Потоцкаго 100 человѣкъ; гусаръ Феллинскаго старосты

---

wam tesz odkaz przyniesiemy". Zabili przecię naszy dwu strzelcow na harcach. Tegosz wieczora przedmiescie Smolenskie samisz poczęli palic, y cerkwiom nie folguiąc. Widac było ognie wielkie w Lubnie.

30. Nad rzeką Iessionką. P. canclerz Litewski z p. Przemyskim, obawiaiąc się, aby z drugą stronę Dniepru nie zawodzili w gory dział z zamku, ktoremiby obozow naszych szkodzic mogli, porobiwszy płoty, przeprawiwszy kozakow kilkadziesiąt y piechoty, ktorzy, przeprawiwszy się, pisarza prowentowego xięstwa Siewierskiego samoczwartego, przepatruiącego położenie obozu y woyska, poymali. Ten powieda, ze na Smolensku prochow, strzelby y inszych potrzeb dosc, ale ludzi do boiu niewiele, ale spem — do 4000. Powiedział tesz: bronic się pewnie będą. I to tesz twierdził, ze to intentum Smolenszczan było, gdzieby ten impostor osiadł stolicę, krolowi i. m. się poddac. Człek iest chytry y rostropny.

October.

Die 1. P. woiewoda Bracławski z pułkiem swym nad Iesionką rzeką krolowi i. w. się prezentował. Potym w takiem porządku do obozu wielkiego pod Smolensk iechał: piechoty Niemieckiey nm. 1400; p. starosty Krzemienieckiego nm. 200; p. miecznika koronnego nm. 100; p. koniuszego Litewsk. nm. 50; Węgierskiey krola i. m. chorągwi nm. 7 nm. (?); p. starosty Sądeckiego nm. 200; pana Krakowskiego nm. 100; p. woiewody Bracławskiego nm. 300; pana Warszawskiego nm. 60. Potym kozakow y Wołochow p. woiewody Bracławsk. chorągwi 3 nm. (?); p. Zahorowskiego petyhorcow z rogatinami nm. 100; p. Kossowskiego petyhorcow nm. 100,—poło-

на хорошихъ лошадяхъ и въ красивой одеждѣ 120; гусаръ Брацлавскаго воеводы, весьма красивыхъ и и шедшихъ густымъ строемъ 280; Литовскаго писаря Скумина 80 копейниковъ; Варшавскаго кастеляна 200 копейниковъ; князя, Краковскаго кастеляна 100. За ними ѣхалъ со всѣми чиновниками и сенаторами король. Съ одной стороны короля казацкая хоругвь Краковскаго кастеляна 100; съ другой стороны Сандецкаго старосты 100. Позади короля придворное знамя, подъ которое въ тотъ день вступили: рота Кременецкаго старосты—150 копейниковъ; г. Тенчинскаго копейниковъ 108; взводы: мечника королевства Браницкаго 40 человѣкъ; Хойскаго 40; другихъ военныхъ, которые уже давно подъ знаменемъ короля 300; другіе придворные чиновники польскаго королевства и великаго княжества Литовскаго и дворяне его королевскаго величества. Въ лагерѣ у крѣпости ожидалъ короля Литовскій канцлеръ съ своимъ полкомъ.

Когда мы подходили къ лагерю, то русскіе, увидѣвъ людей короля, встрѣвожились и зажгли городъ, который къ утру и сгорѣлъ, хотя въ немъ было, можно думать, до 6000 домовъ. Изъ крѣпости стали уже часто стрѣлять.

Ночью Нѣмецкая пѣхота подошла къ крѣпости, чтобы изслѣдовать ее, разсмотрѣть ея расположенія и имѣла стычку съ тѣми, которые подлѣ наружной башни жгли деревянные спуски къ Днѣпру, чѣмъ русскіе въ крѣпости будучи встревожены, чаще стали стрѣлять и бить въ колокола. Русскимъ однако пришлось залить огонь и отойти отъ спусковъ.

2. Гетманъ съ Шотландскими и Нидерландскими капитанами вторич-

---

wica z drzewki, połowica z rogatynami; p. Goreckiego petyhorcow z rogatynami nm. 100; p. Iana Potockiego ussarzow nm. 100; p. starosty Felinskiego konno, stroyno ussarzow nm. 120; p. woiewody Bracławskiego ussarzow nm. 280, bardzo ozdobno y gęstym szeregiem; p. Skomina, pisarza Litewsk. kopiynikow nm. 80; p. Warszawskiego kopiynikow nm. 100; p. starosty Sądeckiego kopiynikow nm. 200; p. xięca i. m. pana Krakowskiego nm. 100. Za nimi krol i. m. ze wszytkimi urzędniki y senatorami. Pobok krola i. m. kozacka chorągiew p. Krakowskiego nm. 100. Z drugiey strony p. starosty Sądeckiego nm 100. Za krolem i. m. chorągiew dworska, pod ktorą tego dnia weszła rota p. starosty Krzemienieckiego kopiynikow nm. 150; p. Tenczynskiego kopiynikow nm. 100; p. Snopkowskiego kopiynikow nm. 108. Poczty: p. Branickiego, miecznika koronnego, nm. 400; p. Choyskiego nm. 40; inszych, ktorzy dawno pod chorągwią chodzili, kopiynikow nm. 300; inszych urządnikow dworskich, tak koronnych, iako y Litewskich y inszych dworzan krola i. m.; a w obozie kanclerz Litewski pod zamkiem z swem pułkiem czekał krola i. m.

Skorosmy przychodzili nad oboz, obaczywszy Moskwa ludzie krola i. m. potrwozona w miasto ogien założyła, ktore tylko do dnia zgorzało, choc posady snadz miało do 6,000. Strzelbę iusz gęsto puszczano z zamku.

W nocy Niemiecka piechota, podszedszy pod zamek, aby tym sposobniey ingregorowac (inquirowac) mogli zamek y mieysce iego rewidowac, skaramuca czyniła z tymi, ktorzy przy narozney baszcie na („) wypuszczonym (wyszczone?) ku Dnieprze wzręby ogniem popalili, zaczym w zamku potrwozeni y gęsciey

но объѣзжалъ крѣпость, высматривая мѣсто для шанцевъ и разсматривая расположеніе и вооруженіе крѣпости, въ которой было 37 башень. Приступъ съ этой стороны не столь удобенъ, какъ можно было сразу думать, — мѣстность выступаетъ болѣе угломъ, нежели полукругомъ. Воротъ къ городу, который русскіе сожгли, 3, къ югу 3 и къ сѣверу 3. У двоихъ только воротъ русскіе поставили деревянные срубы. Подлѣ крѣпости у Днѣпра великое множество народа съ скотомъ. Солдаты г. гетмана много этого скота отогнали и побрали съ людьми.

Послѣ обѣда пришло 400 копейниковъ г. Людовика Вайера. Когда они шли на назначенное мѣсто, то ядромъ убили у нихъ одного пахолика и лошадь, бывшую за нимъ. Они очень выдвинулись на горѣ. Это первый, погибшій отъ ядра. У однаго товарища изъ роты г. Тенчинскаго убили двухъ обозныхъ лошадей и двухъ гайдуцкихъ. Русскіе часто однако стрѣляютъ и изъ порядочныхъ орудій.

Ночью одинъ нѣмецкій капитанъ измѣрилъ пикой стѣны крѣпости и говоритъ, что онѣ выше трехъ лактей.

3. Пришло извѣстіе, что Нѣмцы ушли отъ Скопина Шуйскаго; онъ возвратилъ ихъ къ себѣ уже тогда, когда изъ Москвы прислали имъ деньги. Между тѣмъ, на лагерь Скопина, укрѣпленный острожками и шанцами, ударилъ Янъ Сапѣга. Онъ уже ворвался было въ шанцы; но нѣмцы, которые не далеко еще было ушли, воротились назадъ и отразили его, впрочемъ, не сдѣлали ему большаго вреда, потому что съ обѣихъ сторонъ дрались. Послѣ этого Сапѣга возвратился въ свой лагерь.

Великій князь Шуйскій уступилъ

---

strzelac y we dzwony bic ięli. Przyszło im iednak do tego, ze ognie zalac y odstąpic od nich musieli.

2. Znowu p. hetman z pewnemi capitanami, tak Szkockiemi, iako y Niderlandskimi obiezdzał zamek, upatruiąc szancom mieysce, położenie, munitią zamku, ktora nm. 37 baszt ma w sobie sama. Z tey bardziey kolisty, nizli ovatâ figurâ przystęp nie tak snadny, iako się zdac moze z razu. Bram ku miastu, ktore zapalili, 3, ku południowi 3, ku połnocy 3; u dwu tylko wręby postawili drewniane. Pod zamkiem czerni z dobytkami nad Dnieprem wielki gwałt, gdzie żołnierze p. hetmana, siła tego odłączywszy y z chłopy, pobrali.

Po obiedzie przyszło 400 koni kopiynikow p. Ludwika Waiera, z ktorych, gdy szli do stanowiska, pacholika zabito z działa y konia za nim, bo się byli na gorze bardzo wydali, y pierwszy to, co od działa zginął. Koni z roty p. Tęczynskiego towarzyszowi iednemu wozowych dwu zabito, hayduckich tesz parę. Gęsto iednak strzelaią, y z nosnych (znosnych?) dział.

W nocy kapitan ieden niemiecki zmierzył piką mur zamkowy; powieda, ze iest na trzy łokcie miązszy.

3. Wiadomosc przyszła, isz Niemcy odstąpili Skopina Suyskago, asz z Moskwy dzięgi przysłano, zaczym powrocił ich znowu do siebie Skopin. Interim Ian Sapieha na oboz Skopinow dobrze ostrorogowany y szancami obwarowany uderzył. Iusz się był w szance włamał, ale Niemcy, ktorzy ieszcze niedaleko byli odeszli, odwrot uczyniwszy, zrazili go, iednak z niewielką iego szkodą, bo spolny był raz, zaczym p. Sapieha do obozu się swego wrocił.

Szuyski, kniaz wielki, Iwangrod y insze

Карлу [Шведскому] Ивангородъ и двѣ другихъ крѣпости, послѣ чего Карлъ послалъ на помощь Москвѣ не малое число Нѣмцевъ и Шведовъ.

Люди Брацлавскаго воеводы поймали купца изъ Смоленска, который говоритъ, что въ крѣпости только 300 стрѣльцовъ, что воевода послалъ въ Бриски 200 бояръ и приказалъ было имъ возвратиться, но они не пожелали. Говоритъ онъ также, что міръ крестнымъ цѣлованіемъ обязался не жечь города, но воевода, видя, что у короля большое войско, встревожился и сказалъ народу: «никакимъ образомъ я не могу защищать и крѣпость и городъ». Тогда русскіе всѣ крикнули «жги, жги» и подожгли городъ. Пушкарей, говоритъ онъ, 100, пушекъ тоже 100. На каждой башнѣ на верху одно орудіе, въ серединѣ два, внизу одно. 1 октября, ночью, когда стрѣляли, то порохъ разорвалъ одно орудіе и пушкарю оторвало руку; онъ еще не умеръ, но не можетъ остаться живымъ.

Того же дня [наши] устроили на Днѣпрѣ мостъ, который 2 октября привели изъ Орши. Всей пѣхотѣ, какая есть въ лагерѣ, приказано плести коши [туры].

4. Князь Корецкій показывалъ королю свой отрядъ—40, гусаръ и 40 казаковъ, которымъ гетманъ приказалъ попробовать ночью счастья съ петардами такимъ образомъ: Литовскій маршалъ у внѣшней башни со стороны нашего лагеря, за полтора часа до разсвѣта, сталъ стрѣлять изъ полевыхъ орудій и бросалъ изъ мортиръ въ крѣпость каленыя ядра, чтобы встревожить и устрашить народъ, котораго въ крѣпости много, а Пуцкій староста Вайеръ съ нѣмецкою пѣхотой долженъ былъ при-

dwa zamki Carolusowi ustąpił, zaczym Carolus niemało Niemcow y Szwedow na odsiecz do Moskwy posłał.

Ludzie p. woiewody Bracławskiego kupca ze Smolenska poymali, ktory powieda, ze tylko 300 iest strzelcow na zamku, bo 200 do Brysk woiewoda posłał. Rozkazał iednak im wrocic się, ale nie chcieli. Powieda tesz to, isz mir pod kresnym nie mieli palic miasta, ale woiewoda, widząc wielkie krolewskie woysko, strwozony, rzecz do nich uczynił, ze „zadnym sposobem nie mogę y miasta y zamku bronic". Krzyknęli tedy wszyscy: „zegi, zegi"! zaczym ognie w miasto załozyli. Puszkarzow twierdzili bydz 100, dział tesz 100. Na kazdey baszcie na wierzchu iedno, weszodku dwie, nizko działo iedno; a 1 octobris, gdy w nocy strzelali, działo iedno proch rozsadsił a puszkarzowi rękę urwało, ktory ieszcze nie umarł, ale zyw bydz nie moze.

Tegosz dnia na Dnieprze most (ktory z Orszey dn. 7 (?) octobris przyprowadzono) postawiano. Piechocie wszytkiey, ktora iest w obozie, kosze kazano gotowac.

4. X. Korecki poczet swoy krolowi i.m. pokazował, —40 ussarzow, 40 kozakow, ktorych (ktorym?) w nocy z petardami szczęscia probowac p. hetman kazał tym sposobem: p. marszałek Litewski u narozney baszty przy miescie od naszego obozu, godzin zpołtory przededmiem, s polnych działek, strach czyniąc, bił y z mozderzow ogniste kule w zamek puszczał, ku trwodze pospolstwu, ktorego w zamku siła, a p. Waier, starosta Pucki, z Niemiecką piechotą do drugiey narozney bramy od pola petardy przysadzic miał; p. Nowodworski zas cavaller y z p. Szembekiem z drugimi petardami do dziewiątey od tego mieysca baszty nad Dnieprem, do Abraamowskiey bramy szedł. Scaramuca y okrzyk

ставить петарду къ другимъ внѣшнимъ воротамъ со стороны поля; кавалеръ Новодворскій съ Шембекомъ пошелъ съ петардами къ другимъ воротамъ, къ девятой отъ того мѣста башнѣ надъ Днѣпромъ, называемой Авраамовой. Тревога и крикъ со стороны маршала были хорошо сдѣланы; петарды Людовика Вайсра произвели слабое дѣйствіе, а тамъ, гдѣ были г. кавалеръ и Шембекъ, петарды выбили обои ворота; но Венгерская пѣхота, которой слѣдовало наступать, и ея вожди не хотѣли идти въ крѣпость. Кромѣ того, трубачи, которымъ слѣдовало давать знать, что ворота выбиты, убѣжали отъ г. Новодворскаго. Итакъ, все это предпріятіе кончилось ничѣмъ. Петардники, два раза вступившіе въ крѣпость, отступили и пришлось отвести все войско, стоявшее наготовѣ. Отъ ручнаго однако оружія и отъ камней (потому что долго перестрѣливались) погибло около 10 человѣкъ изъ Нѣмецкой и Венгерской пѣхоты, а раненныхъ камнями и выстрѣлами было до 70.

5. Въ эту ночь Нѣмецкая пѣхота, желая поправить неудачу, ударила съ другой стороны отъ Днѣпра, въ сторонѣ отъ мѣста перваго нападенія, на ту часть города, которую русскіе сами сожгли и заслонили валами и шанцами до самой крѣпости, такъ что едва можно было видѣть, выбили русскихъ изъ шанцевъ, подожгли дома и побили и сожгли много людей, въ частности, сожгли въ одномъ домѣ служилыхъ нѣмцевъ 40 человѣкъ, которые было вышли изъ крѣпости. Гонясь за бѣгущими въ крѣпость, нѣсколько кнехтовъ ворвалось въ ворота, но частая стрѣльба заставила ихъ отступить; однако они поймали одного священника и открыли мѣсто, въ которомъ стѣна была слабѣе и пострадала отъ пожару. Поймали еще одного русскаго, который, между прочимъ, говоритъ, что народъ чуть было не побилъ камнями воеводу за то, что

p. marszałkow dobry był; p. Ludwika Waicrowe petardy mały effect uczyniły, a tam, gdzie p. cavaller z p. Szembekiem byli, obiedwie bramie wysadziły petardy, ale piechota Węgierska, ktora następowac miała, z wodzami swemi nie chciała do zamku. Trębacze tesz, ktorzy mieli dawac znak otwartey bramy, od p. Nowodworskiego pierzchnęli. Itak ta przewaga wniwecz poszła. Petardnicy, po dwa raza bywszy w zamku, odstąpili y woysko, ktore w sprawie stało, wszytko zwiesc musieli. Zginęło iednak od ręczney strzelby y od kamieni (bo się długo strzelali) do 10 piechoty tak Niemieckiey, iako y Węgierskiey, a rannych od kamieni y postrzelonych do 70.

5. Tey nocy, poprawuiąc szczęscia swego, piechota Niemiecka z drugiey strony od Dniepru częc miasta w bok pierwszey osady ktorą Moskwa sama spaliła, ktorą byli wałem osłonili, ze go mało co widac było, y szancami do samego zamku okryli, wybiwszy Moskwę z szancow, załozyli ogien y siła ludzi posiekli, z domami spalili, a mianowicie Niemcow słuzałych, ktorzy byli z zamku wyszli, do 40 z domem spalili, y goniąc za ludzmi, w zamek uciekaiącemi, kilkanascie knechtow w bramę wpadło, ale ustąpic musieli dla gęstey strzelby. Popa iednak poymali y odkryli to mieyscie, gdzie mur słabszy y od ognia nadwątlony. Poymano tesz y drugiego Moskwicina, ktory między inszemi rzeczami powieda, ze pospolstwo woiewodę Smolenskiego mało nieukamionowało o to, ze im spalił posadę, y to tesz twierdzi, ze

сжегъ посадъ; говоритъ онъ также, что пять русскихъ сговорились поджечь въ крѣпости порохъ, что одного изъ нихъ поймали и мучили, но онъ не хотѣлъ выдать своихъ сообщниковъ.

6. Бѣлокаменецкій староста показывалъ королю: пѣхоты 100 человѣкъ, казаковъ 100, гусаръ 100; Николай Потоцкій копейщиковъ —100; г. Казановскій — 100, Орлинскій староста 4 [?].

Жители Мстиславля прислали къ королю пословъ, заявляя свою готовность принять участіе въ этомъ предпріятіи короля и объявляя, что отъ нихъ идутъ на эту войну 200 казаковъ и 150 копейщиковъ.

7. Г. Юневичъ—Брестскій воеводичь и староста Цѣцѣнскій представилъ королю 100 копейниковъ.

Того же дня прибыли къ королю послы отъ запорожскихъ казаковъ съ просьбой дать имъ знамя и заявленіемъ, что ихъ 300 человѣкъ идетъ къ королевскому войску, которые потомъ стали въ особомъ лагерѣ при одномъ монастырѣ, на другой сторонѣ Днѣпра вмѣстѣ съ полкомъ Вайера для подкрѣпленія его, для отраженія русскихъ въ случаѣ ихъ нападенія и для того, что русскіе, зная, что тамъ есть войска, не столь скоры были на вылазки.

8. Русскій воеводичь Гербортъ показывалъ 100 копейниковъ. Ночью, Пуцкій староста поставилъ батарею противъ внѣшней башни, съ которой сильно стрѣляли въ лагерь.

При этой батареѣ онъ поставилъ 400 человѣкъ польской королевской пѣхоты, 200 человѣкъ Кременецкаго старосты и двѣ нѣмецкія хоругви, которые всегда попеременно стоятъ на стражѣ; потомъ для облегченія ихъ и на случай непріятельскаго нападенія онъ прибавилъ еще 200 человѣкъ Венгерской пѣхоты.

---

5 Moskwicinow zmowiło się prochy w zamku zapalic, z ktorych iednego poymano y zmęczono, ale drugich towarzyszow wydac nie chciał.

6. P. starosta Białokamienski piechoty nm. 100, kozakow nm. 100, ussarzow nm. 100; p. Mikołay Potocki nm. 100; p. Kazanowski nm. 100; p. starosta Orlinski nm. 4 (?) kopiynika krolowi i. m. pokazowali. Obywatele Mscisławscy posły swe posłali do krola i.m., ofiaruiąc chęc swą do tey imprezy krola i. m. a oznaymuiąc, ze 200 kozakow, a 150 kopiynika na tę expeditią idzie.

7. P. Iuniewicz, woiewodzic Brzeski, starosta Ciecienski. 100 kopiynika pokazał. Tegosz dnia od kozakow zaporohskich posłowie do krola i. m. przyszli, prosząc o chorągiew y oznaymuiąc, ze 300 do woyska krola i. m. idą, ktorzy potym swym obozem stanęli przy manasterze iednym, z drugą stronę nad Dnieprem, pospołu z p. Waierowym pułkiem dla więtszey potęgi y odparcia, ktoreby mogło napasc od Moskwy, y dla tego Moskwa, wiedząc tam o ludziach, nie tak bespieczna była na wycieczkę.

8. I. m. p. Herbort, woiewodzic Ruski, 100 kopiynikow pokazował. W nocy i. m. p. starosta Pucki przeciwko baszcie narozney, z ktorey nabardziey na oboz bito, kosze postawił. Przy teyze strzelbie 400 piechoty krolewskiey Polskiey, 200 p. starosty Krzemienieckiego y 2 chorągwi Niemieckie, ktore zawsze alternatim straz swoię odprawuią, przydał potym y Węgierskiey, aby nie tak ciężko było y dla przypadku wszelakiego od nieprzyiaciela, 200.

9. Изъ орудій этой батареи стрѣляли въ эту башню. Русскіе часто отвѣчали намъ, но безъ всякаго вреда для насъ, потому что ослабѣлъ ихъ срубъ, на которомъ были устроены шанцы. Наши орудія производили значительныя поврежденія въ башнѣ, но русскіе такъ усердно стали задѣлывать ихъ землей, что вскорѣ задѣланы были всѣ поврежденія не смотря на то, что [стѣны] насквозь пробиты были нашими ядрами.

Той же ночи Литовскій маршалъ устроилъ шанцы на другой сторонѣ Днѣпра, тамъ, гдѣ русскіе сожгли городской посадъ и утромъ изъ полевыхъ орудій онъ привѣтствовалъ съ добрымъ утромъ архіепископа и и воеводу [Смоленскихъ], при чемъ народъ былъ въ страхѣ, потому что пушкарь попалъ въ жилище воеводы и потомъ часто стрѣлялъ въ дома въ крѣпости.

10. Вайеръ, начавъ стрѣлять въ башню утромъ, кончилъ стрѣльбу въ часъ послѣ полудня. Когда король собирался ѣхать за Днѣпръ, чтобы лучше разсмотрѣть крѣпость, то дано знать, что въ осадныхъ пушкахъ намѣтились расколы, поэтому нельзя больше стрѣлять изъ нихъ. Затѣмъ король поѣхалъ на ту сторону Днѣпра, а передъ нимъ шелъ отрядъ Кременецкаго старосты. Когда король присматривался къ крѣпости, то изъ шанцевъ Вайера два раза выстрѣлили въ башню и ядра пролетѣли насквозь, но русскіе не переставали задѣлывать землей пробоины и отзывались изъ орудій.

По возвращеніи короля въ шатеръ, привели боярскаго слугу, пойманнаго на гарцахъ. Онъ сказалъ, что изъ шанцевъ Вайера убили 3-хъ пушкарей, что сдѣланы сильныя поврежденія въ стѣнѣ, но въ башнѣ задѣлали поврежденія землей и за ней сдѣлали шанецъ.

---

9. Bito z tych dział do narozney baszty obecnie. Odpowiedali y oni często, ale bez wszelkiey szkody naszych, bo ich zrąb, na ktorym Moskwa siedziała y szance swe miała, osłabiał. W baszcie iednak razy znaczne działa czyniły, ale Moskwa fasowac ią ziemią tak pilnie poczęła, ze wkrotce zasypała y razy przeszłe, choc przedtym na wylot przelatywały.

Teyze nocy p. marszałek Litewski szance po drugą stronę Dnieprn, tam, gdzie Moskwa posadę miasta swego spaliła, rzucił y zrana z dział polnych archiepiskpoowi, woiewodzie dobry dzien dawał, s postrachem pospolstwa, bo ugodziwszy puszkarz w mieszkanie woiewodzine, potym w posadę zamkową gęsto strzelał.

10. Począwszy zrana, p. Waier przecię do baszty konczył strzelbę swą prawie o godzinie społudnia. Gdy krol i. m. gotował się za Dniepr, aby się lepiey zamkowi przypatrzył, dano znac, ze się 2 działa burzące narysowały, zaczym strzelac z nich więcey niemozono. Iechał zatym krol i. m. na onę stronę Dniepru, przed ktorym szła chorągiew p. starosty Krzemienieckiego. Gdy się przypatrował krol i. m., uderzono z dział z szancow p. Waierowych ku baszcie dwa razy y znacznie kule przeszły nawylot, ale Moskwa fasowac ziemią nie przestawała y ozywała się z dział.

Po zwroceniu krola i. m. do namiotu, przywiedziono sługę boiarskiego, ktorego na harcu poymano. Ten powiedział, ze z szancow p. Waierowych w zamku 3 puszkarzow zabito, ze znaczna szkoda w murze, ale basztę zafasowano y szaniec za nię postawiono.

11. Ночью перевезли на лагерный плацъ пушки оттуда, гдѣ г. Вайеръ пересталъ стрѣлять, потому что пришлось бы терять напрасно порохъ и ядра.

12. Маршалъ однако приказалъ съ самаго утра часто стрѣлять въ строенія. Въ полдень была на смотру рота Брацлавскаго старосты — 150 копейщиковъ. Послѣ обѣда опять стрѣляли съ шанцевъ г. маршала, но русскіе не отзывались и когда спрашивали плѣнныхъ, отъ чего это? то они сказали, что отъ сильной стрѣльбы уходитъ вода въ колодцахъ въ крѣпости, а ходить за водой къ Днѣпру трудно. Отъ того въ крѣпости было тихо. Хмѣльницкій староста показывалъ свою роту, — 220 человѣкъ [?], казаковъ съ рогатинами 150, пѣхоты 300; Львовскій староста: пѣхоты 60, гусаръ 12.

Той же ночи Литовскій маршалъ устроилъ шанецъ ближе, подъ самымъ городомъ, для мортиръ, изъ которыхъ хотѣлъ бросать въ крѣпость каленыя ядра. Тамъ же [у крѣпости] одинъ гайдукъ зажегъ мостъ и значительная часть его сгорѣла. Русскіе хотѣли тушить его, но наши отогнали ихъ выстрѣлами. Тамъ же убили ядромъ одного гайдука князя Збаражскаго, а другаго—Литовскаго конюшаго.

13. Вечеромъ наши бросили изъ мортиръ два каленыхъ ядра въ крѣпость для пробы, какъ далеко они возьмутъ; одно упало передъ стѣной, а другое хорошо перелетѣло и произвело тревогу въ народѣ. Ночью стали бросать ихъ чаще. Огонь занялся было [?], но его потушили. Одно ядро упало въ верхнюю часть башни, гдѣ, долго дѣлая свое дѣло, нанесло вредъ русскимъ. Въ ту же ночь убиты — боярка и двое дѣтей боярскихъ, что произвело въ крѣпости плачь, стѣнаніе и немалую тревогу.

---

11. Teyze nocy działa ztamtąd, zkąd p. Waier strzelał, sprowadzono w plac obozowy, bo się prozno proch y kule psowac miały.

12. P. marszałek iednak w posadę gęsto strzelac kazał, s poranku począwszy. O południu p. starosty Bracławskiego rota się pokazowała,—kopiynika nm. 150. Po obiedzie znowu strzelano z szancow p. marszałkowych, ale się Moskwa nie ozywała. Gdy pytano więzniow, czemu? powiedzieli, ze od wielkiego strzelania, woda z studnic zamkowych ustępowała, a do Dniepru po wodę trudno. I tak cicho w zamku stali. P. starosta Chmielnicki pokazował rotę nm. 220, kozakow z rohatynami nm. 150, piechoty nm. 300; p. starosta Lwowski piechoty 60, ussarzow nm. 12.

Teyze nocy rzucił szanc p. marszałek Litewski blizey nad samym miastem dla mozderzow, z ktorych ogniste kule puszczac miał w zamek. Tamze hayduk most zapalił y siła go zgorzało; Moskwa bronic chciała, ale ich naszy odstrzelali. Tamze hayduka iednego x. Zbaraskiego, a drugiego p. koniuszego Litewskiego z działa zabito.

13. Z wieczora puszczono dwie kule ognistė z mozderzow w zamek, biorąc miarę, iako donosic będą. Iedna przed murem padła, druga przeniosła dobrze y trwogę w ludziach uczyniła. W nocy zapuszczono gęsciey. Zaiął się był ogien na trwie (?), ale ugasili. Wpadła tesz była iedna w wierzch baszty iedney, gdzie długo operatią swoię czyniąc, Moskwe poszkodziła. Teyze nocy zabito boiarkę iednę y dwoie dzieci boiarskich, co uczyniło w zamku płacz, lament, ucisk y niemałą trwogę.

14. 3000 запорожскихъ казаковъ пришли и стали лагеремъ по другую сторону крѣпости, — тамъ, гдѣ стоитъ съ своимъ полкомъ Вайеръ, ближе къ той башнѣ, которую зовутъ Авраамовой и къ которой ходилъ съ петардами Новодворскій кавалеръ. Того же дня Литовскій канцлеръ послалъ въ крѣпость гайдука и приказалъ ему объявить, что Богданъ Величанинъ имѣетъ нѣчто сказать имъ отъ имени короля: такъ чтобы выслушали его. Они приказали гайдуку войти въ крѣпость. Онъ вошелъ. Держали они его тамъ съ часъ, почему г. канцлеръ уже думалъ, что они его стали пытать. Посовѣтовавшись, русскіе выпустили гайдука и сказали, что желаютъ узнать, что́ скажетъ Богданъ; но такъ какъ уже подходилъ вечеръ, то дѣло это отложено до утра. Затѣмъ гетманъ послалъ по шанцамъ маршала сказать, чтобы ничего враждебнаго не предпринимали противъ крѣпости. И такъ, ночью была тишина.

15. Богданъ Величанинъ, сойдясь съ русскими, сказалъ: «его королевское величество удивляется вашему упорству и грубости, что вы не встрѣчаете съ благодарностію прибытія въ эти страны короля, который, какъ христіанскій государь, сжалившись, что столь давно проливается столько христіанской крови, пришелъ сюда остановить кровопролитіе и, если вы будете достойны божіей милости, взять васъ подъ свою защиту, такъ какъ у васъ прекратился родъ государей и теперь ваши государи столь часто смѣняются. Оцѣните доброе намѣреніе короля, который хочетъ пожаловать васъ, держать въ мирѣ вашихъ женъ и дѣтей, сохранить вамъ вашу вѣру, обряды, законы и обычаи». На это они отвѣтили: «хвалимъ государя коро-

---

14. Zaporohskich kozakow przyszło nm. 3,000, y stanęli obozem z drugą stronę zamku, gdzie p. Waier z pułkiem swym lezy, w stronę tey bramy, co ią Abrahamowską zową, gdzie p. cawaller Nowodworski z petardami chodził. Tego dnia posłał p. canclerz Litewski hayduka iednego do zamku, powiedaiąc, ze Bohdan Wieliczanin mą słowo krolewskie do nich, aby go słuchali. Kazali do zamku wnic haydukowi. Wszedł; trzymali go tam z godzinę, zaczym rozumiał p. canclerz, ze go męczyc mieli. Naradziwszy się, zasię wypuscili go, a powiedzieli, ze chcą Bohdana słuchac, co powiedac będzie; a isz się było schyliło ku wieczorowi, do iutra tę sprawę odłozono. Posłał zatym p. hetman do szancow p. marszałkowych, aby nic hostile nieczyniono. Tak cicho noc była.

15. Bohdan Wieliczanin, zszedzy się z nimi, powiedział, ze „się krol i. m. dziwuie temu uporowi waszemu y grubosci, ze przyscia krola i. m. w te kraie wdzięcznie nieprzyimuiecie, ktory, iako pan krzescianski, uzaliwszy się takiego rozlania krwie, ktora, z ludzi krzescianskich płynie tak dawno, przyszedł tu, chcąc to uiąc, a, będzieciéli wdzięczni tey łaski Bezey, y w opiekę was wziąc, w zesciu panow swych, w tak niepewney odmianie ich. Weyrzycie tedy na umysł dobry krola i. m. ktory was pozałowac chce y w pokoiu zonki y dzieci wasze chowac bedzie, wiarę, obrzędy iey, prawa y zwyczaie wasze chowac chce“. Na to mu odpowiedzieli: „pochwalamy to hospodarowi, krolowi waszemu, ze się krzescianskim dziełem z nami obchodzic chce, ale się Litwy boimy, bo

ля, что желаетъ обходиться съ нами по христіански, но боимся Литвы; мы отъ нея не обезпечены; хотя бы король и поцѣловалъ намъ крестъ, Литва не будетъ держать крестнаго цѣлованія, какъ и тѣ изъ Литвы, которые стоятъ подъ Москвой и которые хотя оберегаютъ нашихъ, но сами же берутъ нашихъ женъ, дѣтей, дочекъ и разоряютъ наши волости. Впрочемъ, мы вышлемъ къ вамъ завтра на переговоры бояръ, когда они выспятся послѣ этихъ тревогъ.» И такъ обѣ стороны разошлись, отложивъ дѣло до слѣдующаго дня. Однако изъ крѣпости стрѣляли изъ пищалей, потому, впрочемъ, что наши, какъ люди вольные, слишкомъ часто стали прогуливаться къ стѣнамъ крѣпости.

16. Русскіе, встрѣтивъ Богдана Величанина подъ крѣпостью и попотчивавъ водкой, сказали, какъ и прежде: «мы уже цѣловали крестъ государю нашему Шуйскому, который обѣщаетъ намъ помочь. Поэтому, пусть вашъ король дѣлаетъ, что можетъ, а мы сохранимъ вѣрность нашему государю». И такъ этотъ грубый народъ отнялъ у насъ два дня. Послѣ этого пришлось уже обратиться къ другимъ средствамъ.

Того же дня пришли въ лагерь Подлѣсскіе выбранцы, приведенные г. Чернѣевскимъ, человѣкъ 350. Ночью гетманъ приказалъ Вайеру построить шанцы ближе къ стѣнамъ противъ башни Богословской и въ эти шанцы ввезли 4 осадныя орудія. Когда наши насыпали туры, то русскіе ружейными выстрѣлами убили 2 выбранцовъ Подлѣсскихъ, а 3 жестоко ранили.

17. Начиная съ утра и черезъ цѣлый день, наши очень часто стрѣляли въ башню въ верхъ и выбили не малую дыру. Изъ крѣпости отзывались, но не часто и безъ вреда для

---

nie warowni; choc nam krol chrest pocałuie, ona nie zdzierzy, iako y drudzy, co pod Moskwą zyią, ktorzy choc naszych bronią, przecię samisz zonki, dzieci, doczki naszych biorą y włosci psuią. Wszakosz kiedy się lud boiarski po tych niewczasiech w pokoiu przespi, iutro wyslemy do was na gowor.“ Y tak się rozeszli, do iutra odłozywszy. Strzelili iednak z zamku kilka razy z hakownic, ale dla tego, ze się naszy pod mury, iako to ludzie wolni, gęsciey przechadzali.

16. Moskwa, przyiąwszy Bohdana Wieliczanina pod zamkiem y poczęstowawszy go gorzałką, tak iako y pierwey powiedziała, ze „mu (my?) iuzesz Suyskiemu hospodarowi naszemu całowali krest, ktory obiecuie nam pomoc. Zaczym niechay czymi krol wasz, co moze. My dotrzymamy wiary hospodarowi naszemu“. I tak gruby narod wziął nam dwa dni. Zaczym iusz do inszych fortełow obrocic się przyszło.

Tegosz dnia wybrancow Podlaskich, ktore p. Czernieiowski prowadził, nm 350 przyszło do obozu. W nocy p. hetman p. Waierowi szance blizko rzucic kazał blizko murow, przeciwko baszcie Bogusławskiey, do ktorych dział 4 byrzących zaprowadzano. Gdy kosze nasypowali, dwu wybrancow Podlaskich zabito z ręczney strzelby, a 3 postrzelono szkodliwie.

17. Zrana począwszy, przez cały dzien z dział do baszty wzgorę bito bardzo często y dziurę niemałą wybili. Ozywali się z zamku, ale nie często y bez szkody naszych. Ku wieczorowi p. Gaiewskiego, starostę Wysckiego, w szancach nie opatrznie stoiącego, z hakow-

нашихъ. Подъ вечеръ выстрѣломъ изъ гаковницы пораженъ въ шею Гаевскій, староста Выскій, стоявшій въ шанцахъ неосторожно,—онъ упалъ и умеръ на мѣстѣ.

18. Сильно стрѣляли изъ шанцевъ маршала и Вайера. Того же дня, утромъ, выстрѣлами изъ шанцевъ маршала убили въ церкви Пятницкой во время службы 5 священниковъ и одного боярина.

19. Часть нѣмецкой и королевской пѣхоты устрояла шанцы подъ самыми стѣнами. Изъ крѣпости бросали камни, сильно стрѣляли изъ гаковницъ и ружей. Двое нашихъ неопасно были ранены, а наши ядромъ снесли двухъ русскихъ, бросавшихъ на нашихъ камни изъ разрушенной башни.

20. Ночью по приказанію гетмана пѣхота стала рыть шанцы въ 30 лишь шагахъ отъ стѣнъ. Тамъ былъ самъ гетманъ. Двоихъ нашихъ тамъ ранили.

21. Вышло было изъ крѣпости до 20 русскихъ съ намѣреніемъ добыть языка, но наши, бывшіе на стражѣ, замѣтили ихъ, послѣ чего тѣ, ничего не сдѣлавъ, возвратились назадъ.

22. Въ этотъ день часто стрѣляли въ городъ и въ стѣны изъ шанцевъ маршала и Вайера.

23. Рожновскіе волонтеры дѣлали ученіе передъ королемъ. Прибыло въ лагерь 200 отборнѣйшихъ запорожскихъ казаковъ.

24. Казаки Литовскаго писаря Соколовскаго, отправляясь на добычу, поймали въ нѣсколькихъ миляхъ по направленію отъ Смоленска къ Москвѣ боярина, ѣхавшаго съ подъячимъ къ Шуйскому съ письмами, провели къ королю и отдали ему письма. Послѣ обѣда Инфляндецъ Медонъ показывалъ королю 60 рейтаровъ. Того же дня отъ надежныхъ людей пришло извѣстіе, что бывшіе при царѣ [второмъ самозванцѣ] запорожскіе казаки, по

---

nice w gardło postrzelono, ze na placu został y skonał.

18. Strzelano mocno z szancow, tak p. marszałkowych, iako p. Waierowych. Tegosz dnia, 5 popow y boiarzyna w cerkwi, Piatnica nazwaney, na nabozenstwie rano z szancow p. marszałkowych zabito.

19. Niemieckiey piechoty częsc, takze y krolewskiey pod samemi murami się szancowali, y rzucono z zamku kamienie, z hakownic, muszkietow często do siebie strzelali; dwu naszych postrzelono nieszkodliwie, a z działa na baszcie zbitey kamienie na naszych rzucaiących dwu Moskwicinow strącono.

20. W nocy piechota z rozkazania p. hetmana szance na 30 krokow tylko od muru kopac poczęła. Był tam sam p. hetman, gdzie dwu naszych postrzelono.

21. Wyszło było Moskwy z zamku do 20 dla języka, ale ich ci, co na posłuchach byli, postrzegli, zaczym się do zamku, nic nie sprawiwszy, wrocili.

22. Tego dnia nie tylko z szancow p. marszałkowych, iako y p. Waierowych często do miasta y murow strzelano.

23. Walonowie p. Roznowi przed krolem i. m. się popisowali. Kozakow Zaporohskich nm. 200, co nacelnieyszych, do obozu przyszli.

24. Kozaki p. Sokołowskiego p. pisarza Litewskiego, na zdobycz iadąc, w kilkunastu milach do (od?) Smolenska ku Moskwie boiarzyna z poddyaczym do Suyskiego z Smolenska z listy idącego poymawszy, do krola i. m. przyprowadzili, listy krolowi i. m. oddali. Po obiedzie p. Medon Inflanczyk 60 koni

приказанію тамошняго гетмана, князя Рожинскаго, пришли подъ Бѣлую и, убивъ подъ крѣпостію 3,000 русскихъ, овладѣли городомъ; впрочемъ, другіе русскіе защищаются въ крѣпости. Казаки желаютъ улучить удобное время и идти на приступъ, потому что ради добычи, которая тамъ есть, не хотятъ брать ея огнемъ.

25. Нѣсколько русскихъ, по наученію одного Венгерца, давно поселившагося въ Россіи, пробравшись по бревнамъ моста, гдѣ были подѣланы скамьи, благодаря неосторожности поручика и безпечности пѣхоты старосты Сандецкаго, которая поставлена была не допускать русскихъ брать воду у моста съ той стороны, гдѣ находятся шанцы маршала, украли ея знамя и ушли съ нимъ безъ вреда, ранивъ хорунжаго, который въ пьяномъ видѣ одинъ напалъ на нихъ, отнимая знамя.

26. Запорожскіе казаки, прибывшіе изъ подъ Бѣлой отъ тамошняго войска, послали нѣсколькихъ изъ среды себя къ королю съ заявленіемъ своего вѣрноподданичества, повиновенія и желанія оканчивать свой счастливый походъ во имя короля и подъ властію его гетмановъ. Къ вечеру нѣсколько десятковъ конныхъ русскихъ, ободренныхъ вчерашнею добычею и счастіемъ, выскочили изъ крѣпости и ударили на нашу стражу, но наши, прибѣжавшіе на помощь къ стражѣ, вогнали ихъ въ крѣпость.

27. Тѣло покойнаго Гаевскаго отправлено изъ лагеря въ Польшу. Того же дня осудили тѣхъ, которые потеряли знамя, — поручика на смерть, а 72 гайдукамъ назначено идти впереди на приступъ, когда придетъ время; но если бы до того времени кто либо изъ нихъ отыскалъ

---

raytarow pokazował. Tegosz dnia od pewnych ludzi wiadomosc przyszła, ze kozacy Zaporohscy, ktorzy przy caru byli, z rozkazania kniazia Rozynskiego, hetmana woyska tamtego, pod Białą przyszli, y, Moskwy do 3,000 ubiwszy przed zamkiem, miasto ubiegli, ale drudzy w zamku się bronią. Chcą, czas upatrzywszy, do sturmu przystąpic, bo ogniem dla zdobyczy, ktora tam icst, nie chcą zamku dobywac.

25. Chorągiew p. starosty Sądeckiego piechotną, ktora u mostu wody broniła zamkowym, z tey strony, gdzie szance p. marszałka, prze nieopatrznosc porucznika y bezpieczenstwo piechoty wielkie, kilkanascie Moskwicinow, zebrawszy się, mimo zręby mostowe, gdzie sobie ławki poczynili, maiąc antesignanum tey imprezy Węgrzyna, ktory dawno w Moskwi osiadł, ukradli, y tak z nią bez szkody wszelakiey uszli, postrzeliwszy chorązego, ktory piiany sam napadł na nie, odbiiaiąc ią.

26. Kozacy Zaporohscy, ktorzy z pod Białey od tamtego woyska przyszli, posłali do krola i. m. z poszodka siebie, poddanstwo swe y posłuszenstwo oddaiąc krolowi i. m. y chcąc pod imię krola i. m. y pod władzą hetmanow krola i. m. szczęscie swe konczyc. Ku wieczorowi Moskwy kilkadziesiąt koni wczorayszą zdobyczą y szczęsciem wyniesli (wyniesieni?), z zamku wypadszy, na straz uderzyli, ale ich ci, co na posiłek strazey przypadli, do zamku wegnali.

27. Ciało nieboszczyka p. Gaiewskiego do Polski z obozu wyprawodzono. Tegosz dnia osądzono tych, ktorzy chorągiew stracili, — porucznika na gardło, a 72 haudukow naprzod do szturmu, gdy czas przyidzie wprzod isc naznaczono, a ktoryby tym czasem albo

знамя или совершилъ замѣчательный подвигъ, то будетъ свободенъ.

28. Читаны были въ переводѣ письма, которыя несли изъ Смоленска къ Шуйскому русскіе, взятые съ ними въ плѣнъ. Въ этихъ письмахъ русскіе разсказываютъ все, что съ ними было въ это время, сильно просятъ дать имъ помощь, но по своему обычаю много хвастаются своими дѣлами. Говорятъ также, что въ пяти мѣстахъ роютъ глубокіе колодцы для подслушиванія нашихъ подкоповъ.

29. Назначены послами къ тому войску [самозванца] Перемышьскій кастелянъ, князь Збаражскій, Людовикъ Вайеръ, Литовскій писарь Скуминъ и Домарацкій и имъ дана надлежащая инструкція. Того же дня пріѣхалъ отъ того войска г. Кнутъ, который сказалъ, что то войско съ радостію ожидаетъ малѣйшаго приказанія его королевскаго величества. Къ вечеру наши выслали на ближайшіе шанцы на переговоры съ русскими плѣннаго боярина, пойманнаго съ письмами. Находясь въ шанцахъ, онъ громко началъ убѣждать ихъ ударить челомъ королю, представляя имъ разныя и великія опасности отъ ихъ упорства. Русскіе со стѣнъ отвѣтили ему: «если бы ты былъ въ городѣ, то думалъ бы также, какъ и мы, а теперь ты говоришь, какъ плѣнный». Онъ старался еще больше убѣждать ихъ, говорилъ, что и Шуйскій не пришлетъ помощи, потому что не можетъ, и войско короля велико и будетъ пустошить уволоки ихъ; просилъ пощадить женъ, дѣтей. Они сказали: «мы не желаемъ загубить нашихъ душъ». Затѣмъ онъ просилъ ихъ поговорить съ нимъ въ другое время. Они сказали ему: «если ты будешь говорить о томъ, чтобы мы сдались, то тебѣ не зачѣмъ приходить, а если о другомъ, хорошемъ дѣлѣ, то вольно тебѣ говорить съ нами всегда и вездѣ, какъ по-

---

odyskał chorągiew, albo znaczną uczynił przewagę, wolen będzie.

28. Czytano listy, przetłumaczone, ktore więzniowie z Smolenska do Szuyskiego nieśli, w ktorych opowiedaią wszytko, co się z nimi działo przez ten czas, o posiłek proszą gorąco, ale więcey chluby rzeczom swym daią, iako Moskwa. To tesz powiedaią, ze doły wielkie kopaią dla posłuchow do podkopu w piąci mieyscach.

29. Naznaczono posły do woyska tamtego: i. m. pana Przemyskiego, xiązę Zbaraskiego, p. Ludwika Waiera, p. Skumina, pisarza Litewskiego, p. Domorackiego z pewną instructią. Tegosz dnia przyiechał p. Knut od woyska tamtego, ktory powieda, ze czekaią z radoscią namnieyszego rozkazu krola i. m. Ku wieczorowi więznia boiarzyna, ktorego z listy poymano, do szancow bliszszych na gowor z Moskwą wysłano. Będąc w szancach głosem perswadowac począł, aby krolowi i. m. czołem uderzyli, ukazuiąc rozne, a wielkie niebespieczenstwo, iesliby uporem szli. Moskwa zas z murow odpowiedała, ze „gdyby tesz ty w horodzie był, tobys rozumiał co y my, ale to mowisz teraz iako więzien“. Silił się y daley perswazią, ukazuiąc, ze y Suyski nie da posiłku, bo nie moze, a lud krolewski wielki y włoki będą pustoszyli, prosił, aby się nad sobą, zonkami, dzieci zmiłowali. Powiedzieli, ze „niechcemy dusze zatracic“. Prosił zatym, aby inszemi czasy mogli z nimi goworzyc. Powiedzieli mu: „iesli o poddaniu mowic będziesz, nie masz po co przychodzic, ale iesli o inszym dobrym dziele, wszędzie y zawsze wolnoc będzię z

желаешь». И такъ, того дня они разошлись.

30. Съ пятницы на субботу, въ два часа послѣ полуночи, въ церкви русскихъ патроновъ—Бориса и Глѣба, при которой находится помѣщеніе гетмана, началось наше сорокачасовое богослуженіе, на которомъ въ воскресеніе былъ у обѣдни и у вечерни король. Великое число военныхъ было въ эти два дня на богослуженіи, у исповѣди и причастія.

31. Въ субботу, передъ самымъ вечеромъ, русскіе сдѣлали вылазку изъ двухъ воротъ: изъ Скопинскихъ воротъ они напали на стражу Литовскаго канцлера, но были отражены и возвратились въ крѣпость; изъ другихъ—на Людовика Вайера, гдѣ бились долго, потому что одинъ изъ нихъ съ собольимъ воротникомъ, должно быть, знатный, долго гонялся въ стычкѣ съ нашими. Наши хотѣли окружить его, но нѣсколько стрѣльцовъ оберегали его и нѣсколько разъ выручали. Когда онъ уже возвращался въ крѣпость, то нѣкій Требуховскій ударилъ своимъ конемъ въ его коня, повалилъ его и уже держалъ всадника за воротникъ, но сильная стрѣльба смутила его, и онъ, нанесши ему саблей двѣ раны—въ голову и плечо, а самъ получивъ лишь ударъ въ руку рогатиной, отъѣхалъ. Русскихъ легло 6 человѣкъ, но ихъ унесла ихъ пѣхота, какъ это у нихъ въ обычаѣ.

Ноябрь.

1 числа. Воевода [Смоленскій] приказалъ схватить одного боярина, бывшаго сотникомъ, за то только, что такъ сказалъ: «однако мы должны будемъ сдаться, когда не станетъ силъ: такъ лучше сдаться во время.» Этотъ сотникъ былъ измученъ и на слѣдующій день умеръ. Того же дня пришло извѣстіе, что Скопинъ Шуйскій послалъ изъ своего войска 30 бояръ собирать разбѣжав-

---

nami, co chcesz, rozmawiac". Y tak się onego dnia z sobą rozeszli.

30. Z piątka na sobotą, dwie godzinie z połnocy zaczęło się nabozenstwo nasze w cerkwi Borysa — Chleba, Moskiewskich patronow, przy ktorym stanowisko iest p. hetmana, 40 godzin, na ktorym w niedzielę y na mszey y na nieszporze był krol i. m. Wielka woyska liczba przez całe dwa dni trwała na nabozenstwie, spowiedzi y communie odprawuiąc.

31. W sobotę, przed samym wieczorem, wycieczkę Moskwa ze dwu bram uczyniła. Skoczyli z Skopinskiey na straz p. canclerza Litewskiego, od ktorey meznie sparci, do zamku powrocili; z drugiey na p. Ludwika Waiera, gdzie długo się scierali, bo ieden z nich, snadz nazacnieyszy, z'kołnierzem sobolim, długo sie z naszemi uganiał, ktorego naszy chcieli oskoczyc, ale go kilkanascie strzelcow pilnowało y kilka razy ratowało. Trzebuchowski nieiaki, iusz wracaiącego się do zamku koniem swym konia pod nim potrąciwszy, położył, y iusz go za kołnierz trzymał, ale gęstą strzelbą zrazony, zadawszy mu w głowę y ramię pałaszem dwie ranie, w ręce tylko od rohatyny sam raz odnosł. Moskwy 6 łegło, ale od piechoty ich, iako u nich zwyczay iest, porwano.

Nowember.

Die 1. Boiarzyna iednego, ktory setnikiem był, telko ze te słowa rzekł: „przecię, kiedy siły nie stanie, poddac się musimy, a lepieyby w czas", woiewoda poymac kazał, — nazaiutrz zmęczony umarł. Tegosz dnia wia-

шихся по лѣсамъ людей и [съ ними] ловить или бить наши пикеты. Изъ этихъ бояръ одинъ — нѣкій Треска собралъ 3,000 хлопства и, нападая изъ лѣсу, убилъ 40 пахоликовъ маршала и 10 казаковъ Краковскаго кастеляна.

2. Въ число пословъ, которые должны идти къ Москвѣ, вмѣсто г. Викентія Войны, назначенъ Брацлавскій староста Скуминъ. Полученныя извѣстія заставили увеличить число пословъ. Къ вечеру русскіе открыли противъ нашихъ частую стрѣльбу камнями и ранили двоихъ изъ пѣхоты.

3. Одинъ русскій стрѣлецъ выбѣжалъ изъ крѣпости черезъ одно отверстіе и передался намъ. Онъ говоритъ, что въ крѣпости большое бѣдствіе и дороговизна: пудъ соли, равняющійся половинѣ нашего корца, стоитъ рубль; четверть ржи—рубль; сѣна для лошадей не имѣютъ; воды

недостаточно. Вылазки дѣлаютъ только для того, чтобы выслать кого либо къ Шуйскому, потому что уже 4 недѣли ни отъ нихъ никто не ходилъ къ нему, ни отъ него къ нимъ. Онъ говоритъ, что и сегодня русскіе намѣрены сдѣлать вылазку съ тою же цѣлію, т. е. чтобы кого либо послать къ Шуйскому. Когда объ этомъ узнали военные изъ полка гетмана, то Моравецъ Борковскій, двое Срединскихъ, Давидовскій и нѣсколько другихъ стали приготовляться къ вечеру къ этой стычкѣ, но пока собиравшіеся прибѣжали,-стража уже имѣла дѣло съ русскими, сдѣлавшими вылазку. Тогда они храбро кинулись въ битву и счастливо сокрушили древка [пики] о русскихъ. Русскіе повернули назадъ къ крѣпости; наши съ саблями — за ними и попали на огонь пѣхоты, которая стала бить подъ нами коней. Прежде другихъ потерялъ ко-

---

domosc przyszła, ze Skopin Szuyski posłał boiarow 30 z woyska swego, aby ludzie, co się rozbiegli po lesiech, do kupy zebrali y naszych picownikow łapali, albo bili, z ktorych boiarow ieden, Trzaska nieiaki, 3,000 chłopstwa zebrawszy, z lasa wypadaiąc, 40 pacholikow p. marszałkowych, 10 kozakow p. Krakowskiego zabił.

2. Naznaczony był do pierwszych posłow, ktorzy maią pod Moskwę isc, na mieysce p. Wincentego Woyny i. m. pan Skumin, starosta Bracławski, s pewnych wiadomosci poselstwa przydawszy. Ku wieczorowi Moskwa gęstą pusciła strzelbę kamienną na naszych, y z piechoty dwu obráziła.

3. Przedał się z strzelcow ieden Moskwicin, wypadszy dziurą iedną. Powieda, ze w zamku ucisk wielki y drogosc: pud soli, iako nasze pułkorca, za rubl; cwiertnia zyta za rubl; siana dla koni nie maią; wody skąpo. Wycieczki, ktore czynią, tedy tylko na to, aby mogli kogo wysłac do Szuyskiego, bo iusz od 4 niedziel, ani od nich, ani do nich nikt nie wszedł. Tenze powiada, ze y dzis wycieczkę uczynic maią na tesz impressę wysłania, czego dowiedziawszy się zolnierstwo p. hetmana pułka iego, p. Morawiec Borkowski, Szedzinscy dway, Dawidowski y inszych kilka ku wieczorowi, a drudzy się za nimi gotowali, ale nizli oni nadbiezeli, co się wybierali, zastali, a straz sciera się z wycieczką. Skoczyli społem z ochotą, skruszyli drzewa o ludzie Moskiewskie szczęśliwie. Powrociła Moskwa ku zamkowi, oni ręczną bronią za nimi, wpadli na strzelbę piechotną, ktora pod nimi konie strzelac poczęła. Zbył naprzod p. Dawydowski konia, ale, męznie broniąc się oney wielkosci, bo

ня г. Давидовскій, но, мужественно защищаясь отъ цѣлой громады, потому что русскихъ было 150, ушелъ отъ нихъ. Младшій Срединскій такъ былъ окруженъ, что хотя долго и и храбро рубился съ ними, но не могъ отбиться и товарищи, при столь сильной стрѣльбѣ, не могли ему помочь и потому онъ былъ взятъ въ плѣнъ. Другіе невредимо ушли съ окровавленными палашами и пиками. Это доказываетъ, что русскихъ много пало, но они сейчасъ подбираютъ тѣла своихъ убитыхъ. Изъ нашихъ только Борковскій былъ раненъ въ лѣвую руку рогатиной.

4. Ночью на среду брошены были въ крѣпость изъ мортиръ каленыя ядра и 6 изъ нихъ упали и зажгли одинъ домъ, такъ что совсѣмъ показалось было пламя, но множество народа бросилось и потушило огонь; не обошлось однако безъ потери въ людяхъ. Послѣ обѣда стража Людовика Вайера поймала одного простаго русскаго хлопа, который также, какъ и прежній, передавшійся намъ, говоритъ, что въ крѣпости бѣдствіе и дороговизна. Кромѣ того, онъ говоритъ, что Срединскаго привели къ воеводѣ и онъ спрашивалъ его: «скоро ли отсюда поѣдетъ король?» Говоритъ онъ еще, что нашихъ тамъ не мучатъ и что находящимся тамъ плѣннымъ даютъ на день по нѣскольку грошей. Нашихъ плѣнныхъ тамъ до 50 человѣкъ, потому что наши такъ безпечны, что, возвращаясь съ стражи, почти трутся о стѣны крѣпости.

5. Вышеупомянутый русскій плѣнный сказалъ, что изъ крѣпости намѣрены сдѣлать ночью вылазку противъ шанцевъ, поэтому у насъ стояло наготовѣ до 100 человѣкъ пѣхоты, въ шанцахъ была большая осторожность во всю ночь и изъ шанцевъ часто стрѣляли, поэтому

---

ich było 150, uszedł. P. Szendzinskiego młodszego tak oskoczyli, ze y on sam, choc się z nimi dosyc długo siekł męznie, ratowac się nie mogł, y towarzystwo dla gęstey strzelby posiłkowac go nie mogli, y tak wzięty od nich do więzienia. Inszy cało uszli z zakrwawionemi pałaszami y koncerzami, co znakiem iest, ze wiele padło Moskwy, ale oni zarazem trupow swych biorą. P. Borkowski tylko w lewą rękę rohatyną obrazony.

4. W nocy, na srodę, kule ogniste z mozderzow puszczano w zamek, y 6 ich wpadło y zapaliło dom ieden, ze się wszytek płomien ukazał, ale ugasiła wielkosc ludzi, nie bez szkody iednak w ludziech. Po połudnіu poymała straz p. Ludwika Waiera Moskwicina, chłopa prostego, ktory tosz powieda, co y pierwszy, co się przedał, o ucisku y drogosci w zamku, tego dokładaiąc, ze Sredzinskiego przywiedziono do woiewody y pytano: „rychłoli krol ztąd poiedzie“? To tesz twierdzi, ze naszych nie męczą, a tym więzniom, ktorzy tam są, dawaią na dzien po kilka groszy, ktorych iest do 50, bo takie bezpieczenstwo iest w naszych, ze się z picowania idąc, o same nie mal mury ocieraią.

5. Powiedział ten więzien Moskwicin, ze w nocy wycieczkę z zamku na szance mieli uczynic, zaczym y piechoty do 100 y ostroznosc wielka w szancach przez całą noc była, y strzelbę gęstą puszczono z szancow, zaczym Moskwa, widząc gotowosc naszych, nic nie czyniła. Tegosz dnia z dział do baszty mnieyszey podle Bohusławskiey mocno bito, w ktorey dziurę niemałą uczyniono wzgorę,

русскіе, видя такія приготовленія нашихъ, ничего не предпринимали. Того же дня наши сильно били изъ орудій въ меньшую башню, которая подлѣ Богословской и выбили въ верху ея не малую дыру.

6. Были у короля послы отъ запорожскихъ казаковъ изъ Бѣлой, которые заявляли о своемъ вѣрноподданничествѣ, просили дать имъ знамя и сообщали, что г. Велегловскій склоняетъ ихъ приступить къ составившейся въ пользу Димитрія конфедераціи, но они не хотятъ поднимать оружія противъ его королевскаго величества. Пришло также извѣстіе, что войско Димитрія составило конфедерацію, которая постановила такіе пункты: соединенными силами добиваться уплаты за службу, а если бы кто вздумалъ напасть на войско, то отражать и стоять за своего государя [самозванца]. Пахолики однако объявили, что противъ короля—своего государя, они не будутъ служить.

7. Прибыли къ королю другіе послы отъ казаковъ изъ Вязьмы. Они тоже заявляютъ свое вѣрноподданничество и желаніе служить у короля; ихъ 3,000 самыхъ лучшихъ и опытныхъ.

8. Къ Велижскому старостѣ пришло извѣстіе, что одинъ казакъ изъ полка донскихъ казаковъ, служившій цѣлое лѣто подъ начальствомъ г. Гонсѣвскаго, услышавъ, что г. Гонсѣвскій пошелъ къ королю, отлучился отъ людей его между Торопцемъ и Велижемъ, пошелъ къ Димитрію и, взявъ у него грамату, въ которой говорилось, чтобы этому казаку повиновались, собралъ нѣсколько сотъ донскихъ казаковъ, переодѣлъ ихъ и пошелъ къ Торопцу. Торопчане ударили на нихъ, разбили, разсѣяли, а того казака посадили на колъ. Велижскій староста между тѣмъ, узнавъ, что казаки, находящіеся подъ Бѣлой, готовы идти на службу его королевскаго величества, ведетъ съ ними переговоры. Слышно также, что и Василій Шуйскій и

---

6. Posłowie od kozakow Zaporohskich z Białey do krola i. m. przyszli, poddanstwo oddaiąc, o chorągiew prosząc, daiąc znac, ze ich do confederacyey Dymitrowey uczynioney p. Wielogłowski wiedzie, ale oni broni swoiey przeciwko krolowi i. m. podnosic nie myslą. Wiadomosc tesz przyszła, isz woysko Dymitrowe confederatią uczyniło, ktorey te puncta: zasłuzonego unitis viribus dochodzic, a ktoby na nie gwałtem następowac chciał, opponowac się, a przy panu swym stac, iednak pacholikowie się im opowiedzieli, ze oni przeciwko krolowi, panu swemu, słuzyc nie będą.

7. Posłowie drudzy z Wiazmy od kozakow do krola i. m. przyszli, poddanstwo swe oddaiąc y na słuzbę krolowi i. m. chcą isc, ktorych iest nm. 3,000, co nacelnieyszych y doswiadczonych.

8. Przyszła wiadomosc do p. starosty Wieliyskiego, ze kozak ieden z pułku kozakow Donskich, ktory cało lato pod p. Gąsiowskim słuzył, usłyszawszy, ze p. Gąsiowski do krola i. m. poszedł, odłączywszy się od ludzi iego, ktore był zostawił między Toropcem a Wieliszem, poszedł do Dymitra y wyiednawszy sobie list u niego, aby mu posłuszni byli, (nabrawszy?) kilka set Donskich kozakow przebranych, poszedł pod Toropiec. Uderzyli nan Toropczanie, pobili, pogromili y samego na pal wbili. P. starosta tym

Димитрій [?] Скопинъ въ большой тревогѣ.

9. Ничего не случилось.

10. Казаки, согласившись съ Людовикомъ Вайеромъ, кинулись ночью съ топорами къ воротамъ крѣпости, чтобы прорубить ихъ, но частая стрѣльба изъ крѣпости не допустила ихъ до этого. Той же ночи одинъ лейтенантъ изъ полка Пуцкаго старосты хотѣлъ съ другой стороны зажечь ворота крѣпости, но былъ убитъ выстрѣломъ изъ смиговницы. Того же дня маршалъ поймалъ въ своихъ шанцахъ одного пахолика, который бѣжалъ было изъ полка Брацлавскаго воеводы, обокравъ какого-то солдата, и передался Смоленскому воеводѣ. Воевода посылалъ его шпіономъ въ лагерь и разъ [онъ успѣшно исполнилъ порученіе], а во второй разъ его поймали. Онъ разсказываетъ множество вещей, и видно, что онъ все знаетъ. Прежде всего онъ указываетъ, гдѣ лежитъ порохъ и сколько ядеръ имѣютъ русскіе; разсказываетъ, кто изъ знатнѣйшихъ русскихъ убитъ и гдѣ кого похоронили, а убито множество; говоритъ, что простые люди ежедневно кричатъ воеводѣ, чтобы сдавалъ королю крѣпость, чтобы имъ уйти живыми; воевода, по его словамъ, тѣмъ лишь отдѣлывается, что король не сегодня, такъ завтра уйдетъ къ столицѣ. И дѣйствительно, когда возы нашихъ пословъ переправляемы были черезъ Днѣпръ, то русскіе радовались, думая, что король отправляется къ Москвѣ. Этотъ пахоликъ берется зажечь порохъ, но ему не довѣряютъ.

11. Отъ г. Добка, который отъ нашихъ пословъ отправился подъ Москву съ объявленіемъ, что идутъ послы отъ его королевскаго величества, пришло извѣстіе, что Вербицкій, занимающій Дорогобужъ, его принялъ ласково, съ честію и въ сопровожденіи 100 человѣкъ отправилъ въ Вязьму, гдѣ стоитъ Велё-

---

czasem z kozakami Zaporohskimi, co pod Białą są, porozumiewa się, dowiedziawszy się, ze na posługę krolowi i. m. przyszli. To tesz słychac, ze y Wasil Suyski y Skopin Dymitr potrwozeni bardzo.

9. Nic.

10. Kozacy, porozumiawszy się z p. Ludwikiem Waierem, w nocy z siekierami do bramy przypadli, chcąc ią wysiec, ale gęsta strzelba z zamku niedopusciła. Teyze nocy, z drugiey strony, locumtenent ieden z pułku p. starosty Puckiego chciał bramę zapalic, ale z smigownicy zabit. Tegosz dnia, p. marszałek w szancach swoich poymał pacholika iednego, ktory z pułku p. woiewody Bracławskiego, ktoremus zołnierzowi skorzysciwszy go, uciekł y do woiewody Smolenskiego przedał się. Ten go wysyłał w nocy w oboz na szpiegi raz; za wtorym razém poymano go. Siła rzeczy powieda y znac, ze swiadom wszytkiego. To naprzod ukazuie, gdzie prochy są y wiele kul maią; powieda, kogo z ludzi znacznych Moskiewskich zabito y kędy pochowano kogo, a siła tego. Powieda, ze pospolstwo co dzien na woiewodę woła, aby zamek krolowi i. m. podał, aby tylko z garły usc mogli. Powieda, ze ich tylko tym zbywa, ze krol co dzien idzie pod stolicę, iakosz gdy się wozy posłow naszych przez Dniepr przeprawowały, radzi byli, rozumieiąc, ze krol pod Moskwę ciągnie. Podeymuie się ten pacholik prochy zapalic, ale mu nie ufaią.

11. Wiadomosc przyszła od p. Dobka, ktory od posłow naszych szedł z tą wiadomoscią pod Mockwę, ze idą od krola i. m.,

гловскій и при немъ 400 русскихъ. Онъ увѣряетъ, что королевскіе послы хорошо будутъ приняты, потому что и отъ того войска идутъ послы къ его королевскому величеству, — Русецкій, Мархоцкій и Моджевскій съ хорошими дѣлами, а именно: желаютъ, чтобы король овладѣлъ этимъ государствомъ; при этомъ требуютъ лишь, чтобы царица получила въ пожизненное владѣніе Самборъ, а имъ за кровавую службу чтобы дозволено было добывать Молдавію, въ которой они однако будутъ подданными короля. Утверждаютъ они, что войско Димитрія поразило Скопина.

12. Королевскіе послы къ тому войску отправились въ путь. Того же дня пріѣхалъ назадъ къ королю г. Кохаискій, ѣздившій въ Турцію посломъ; онъ привезъ хорошій отвѣтъ и доброжелательное предостереженіе касательно нѣкоторыхъ дѣлъ.

13. Наши выставили изъ шанцевъ двухъ русскихъ, — одного изъ нихъ брата Куменова [игумена?] (*), — на переговоры съ русскими въ крѣпости, потому что прежде они говорили было о размѣнѣ плѣнныхъ, но потомъ заперлись. Объ этомъ дѣйствительно былъ разговоръ съ ними съ той стороны — со стороны маршала; но напрасно говорить съ этимъ медвѣжьимъ народомъ. Эти плѣнные долго убѣждали русскихъ, [бывшихъ на стѣнахъ крѣпости] сдаться, но напрасно. Послѣ долгой перебранки корчемными словами, разошлись. Затѣмъ [русскіе?] стали необычайно часто стрѣлять.

14. Съ пятницы на субботу, послѣ шести часовъ [вечера] нѣмцы Вайера, замѣтивъ, что русскіе большой толпой вышли изъ крѣпости къ

---

isz p. Wierzbicki, ktory iest na Drohobyczy, wdzięcznie go przyiął y, uszanowawszy go, we 100 człeka odesłał do Wiazmi, gdzie p. Wielogłowski lezy z ludzmi, maiąc Moskwy przy sobie 400. Upewnia, ze będą wdzięczni tam posłowie krola i. m., bo tesz tamtego woyska posłowie idą do krola i. m: Rusiecki, Marchocki, Modrzewski z dobremi znac rzeczami, a mianowicie, zycząc tego panstwa i. k. mosci, tylko, aby carowa Sambor trzymała wiecznoscią, a onym za krwawe ich posługi wolno było dobywac ziemie Multanskiey, y to chcą krolowi Polskiemu hołdowac. Twierdzą to, ze woysko Dymitrowe Skopina poraziło.

12. Posłowie krola i. m. do woyska tamtego w drogę się puscili. Tegosz dnia p. Kochanski, ktory posłem był do Turek, wrocił się do krola i. m. z dobrą odprawą y pewnych rzeczy przestrogą zyczliwą.

13. Wysadzono z szancow naszych dwu Moskwicinow, — iednego brata Kumenowego (ihumenowego?), — na gowor z temi, co w zamku, bo snadz mowili pierwey o zamianę więzniow, ale się zas tego zaprzeli, bo były gowory o tym z tamtą stroną od p. marszałka za dnia, ale darmo z tem narodem niedzwiedzem. Persuadowali ci więzniowie długo, aby się poddali, ale surdo fabula, y długo karczemnemi słowy altercowawszy z sobą, rozesli się. Potym nad zwyczay gęstą strzelbę puszczono.

14. Z piątku na sobotę, prawie po szostey, postrzegszy p. Waierowi Niemcy, ze Moskwa z zamku gromadą wiełką wyszła po wodę do Dniepru, bo iey w zamku nie staie, poczęli ich, wody im broniąc, strzelac; z zamku zasię y wielką strzelbą, y ręczną tak poczęła Moskwa bic, oswieciwszy kagancami mury, ze się ludzie w obozie poruszyli, y, mniemaiąc, ze wycieczkę, albo na oboz,

---

(*) См. ниже подъ 18 числомъ.

Днѣпру за водой, въ которой у нихъ недостатокъ, стали стрѣлять въ нихъ, чтобы не дать имъ взять воды. Тогда русскіе, освѣтивъ стѣны крѣпости плошками, стали стрѣлять и изъ большихъ орудій и изъ ручнаго оружія столь часто, что встревожились войска въ лагерѣ и кто то, думая, что сдѣлана вылазка противъ лагеря или противъ шанцевъ, затрубилъ тревогу, а другіе думали, что уже начался приступъ и, не желая остаться назади и лишиться добычи, изо всѣхъ силъ бѣжали. Это смятеніе продолжалось больше часу. Въ это время происходила страшная стрѣльба: и наши въ шанцахъ часто стрѣляли, и русскіе — у стѣнъ крѣпости, такъ какъ они боялись петардъ, которыя они называютъ такварами, и каждый изъ нашихъ, кто на конѣ, кто пѣшкомъ, прибѣгалъ и старался выстрѣлить. Въ лагерѣ были насторожѣ почти до полуночи.

15. Коханскій вручалъ королю турецкія письма, въ которыхъ [султанъ] завѣряетъ, что желаетъ быть съ королемъ въ совершенной и вѣрной дружбѣ и, между прочимъ, говоритъ: «если при нашихъ предкахъ была дружба, то мы тѣмъ болѣе желаемъ держать ее». Коханскій принесъ также отъ поганыхъ нѣкоторое предостереженіе и увѣдомленіе касательно неспокойныхъ въ Польшѣ головъ, нерасположенныхъ къ королю и указывалъ, что королю слѣдуетъ наблюдать за ними.

16. Пришло извѣстіе отъ Добка, что онъ прибылъ въ Вязьму и хорошо принятъ Велегловскимъ; только когда онъ хотѣлъ писать къ нашему гетману, то находящійся въ Вязьмѣ воевода Димитрій не соглашался выпустить посланныхъ съ письмами, пока ихъ не прочитаетъ. Эти письма и до сихъ поръ не пришли.

17. Ночью русскіе снова толпой высыпали изъ крѣпости къ Днѣпру, чтобы снабдить крѣпость водой, но были замѣчены нашими и возвратились въ крѣпость не безъ потерь. Съ обѣихъ сторонъ долго продолжалась стрѣльба. Изъ нашихъ никто

---

albo na szance, ktos na trwogę zatrąbic rozkazał, ze rozumieli drudzy, ze iusz sturm, i tak niechcieli zamieszkac dla zdobyczy,— co zywo biezało. Trwała ta scaramuca więcey, nisz godzinę z ogromną strzelbą, bo i i, co w szancach byli, gęsto strzelali, y Moskwa z zamku około murow, bo się bała petardow, ktore oni takwarami zową, y kazdy z naszych lubo konno, lubo pieszo przybiegł y wystrzelic chciał swoię. Ostrozni byli po oboziech ledwie nie do połnocy.

15. Listy Tureckie p. Kochanski oddawał, w ktorych całą y stateczną przyiazn turecką krolowi i. m. ofiaruie z dołozeniem tego: „iesli za przodkow naszych kiedy trwała, my ią trzymac chcemy". Przynosił tes pewne przestrogi od poganstwa y o głowach w Polszcze niespokoynych y niezyczliwych krolowi i. m. aby miał na nich oko, potrzebę bydz okazował.

16. Od p. Dobka wiadomosc przyszła, ze do Wiazmy przyiechał y wdzięcznie przyięty od p. Wielogłowkiego; tylko, gdy pisac chciał do i. m. p. hetmana naszego, woiewoda, ktory iest od Dymitra na Wiazmie, wypuscic posłannikow z listy nie chciał, asz ie przeczytawszy, ktore y dotąd ieszcze nieprzyszły.

17. W nocy znowu turmatim Moskwa wypadła z zamku do Dniepra, chcąc zamek wodą posilic w nocy, ale postrzezeni od na-

не погибъ. Того же дня г. Модзелевскій давалъ гетману объясненіе, что не онъ производилъ тамъ [?] грабежъ, а какой то татаринъ, который, когда окликали его, называлъ себя — Лупинъ. Онъ получилъ отъ гетмана отвѣтъ, что пусть представитъ того татарина, иначе вина не будетъ съ него снята (*).

18. Въ полдень русскіе, которымъ ночью не удалось добыть воды и дровъ, опять вышли еще большей толпой, чѣмъ прежде. Ихъ начали поражать и изъ шанцовъ г. маршала изъ-за Днѣпра и кнехты изъ шанцовъ г. Вайера со стороны Богословской башни. Русскіе убили двухъ гайдуковъ и ранили одного кнехта. Того же дня посланъ нашими на переговоры въ крѣпость братъ игумена св. Троицы, но русскіе не уважили его и не хотѣли говорить.

19. Гетманъ, желая ощупать всякій уголъ крѣпости, приказалъ устроить шанецъ на одной горѣ, съ которой хорошо было стрѣлять въ ту часть крѣпостныхъ строеній, гдѣ укрылись отъ нашихъ выстрѣловъ Смоленскіе бояре и воевода. Того же дня спустился со стѣнъ крѣпости одинъ русскій, но такъ какъ онъ сломалъ ногу, то не скоро пришелъ къ шанцамъ. Онъ далъ знать, что [воевода] отправилъ къ Шуйскому такихъ то лицъ, за которыми наши и послали [въ погоню]. Онъ говоритъ, что въ крѣпости великое бѣдствіе отъ недостатка соли, воды и дровъ. Того же дня г. Чарлинскій по русски убѣждалъ народъ и стрѣльцовъ, чтобы не осуждали своихъ душъ на погибель, чтобы сдались благочестивому королю, который можетъ и имущество воз-

szych do zamku powrocili, nie bez szkod swych. Trwała strzelba długo z obu stron. Z naszych nikt nie zginął. Tegosz dnia p. Modzelowski sprawę o sobie dawał i. m. p. hetmanowi, ze nie on tego łupiestwa przyczyną, ale pewny Tatarzyn, co się na imię iego ozywał: Lupin. Tym odprawiony od p. hetmana, aby się o Tatarzyna starał y stawił go, bo inaczey z tego nie wynidzie.

18. O południu znowu (bo się byli w nocy na wodę nie zdobyli y na drwa) większą gromadą wyszli, nisz pierwey. Tam y z szancow p. marszałka z za Dniepra, y z szancow p. Waierowych od baszty Bogusławskiey knechci zrazac ich poczęli, gdzie dwu haydukow zabito y iednego knechta postrzelono. Tegosz dnia, brat ihumena s. Troyce posłany był od naszych za mury na gowor, ale im wzgardzili y mowic nie chcieli.

19. Szanc kazał rzucic p. hetman na gorze iedney, z ktorey z drugą stronę posady zamkowey, gdzie się boiarowie y z woiewodą Smolenskim przed strzelbą p. marszałkową zniesli, bic snadnie mogą, chcąc macac w kazdy kąt. Tegosz dnia spuscił się Moskwicin ieden z zamku, ale ze nogę złamał, nie rychło do szancow przyszedł, daiąc znac, ze (woiewoda?) wysłał do Suyskiego pewne osoby, po ktorych posłano. Ten powieda, ze wielki ucisk w zamku przez (niedostatek?) soli, wody y drew. Tegosz dnia p. Czarlinski Moskiewskim ięzykiem upominał pospolstwo y strzelcow, aby się nie dawali na taką zgubę y dusz swoich, zeby się poboznemu krolowi poddali, ktory y maiętnosci ich wcale powrocic, y boiarami ich poczynic moze, y boiarskie włosci między nie podzieli, iedno niechay niedaią się ruszyc tym, ktorzy ich prowadzą s tym upo-

(*) См. ниже, декабрь, подъ 3 числомъ.

вратить имъ въ цѣлости и подѣлать ихъ боярами и раздѣлить между ними боярскія волости, пусть только не даютъ [боярамъ] вести ихъ такъ упорно къ погибели; онъ убѣждалъ, чтобы они кинулись на воеводу. Они ничего не отвѣтили ему, только со скорбію слушали его.

20. Утромъ изъ орудій г. маршала страшно стали стрѣлять до того, что въ крѣпости занялся пожаръ и отъ него многіе пострадали, но народъ потушилъ его. Того же дня представлялась королю рота г. Малинскаго,—гусары на 100 лошадяхъ.

21. Въ субботу, передъ полуднемъ, русскіе сдѣлали вылазку и напали на лагерь низовыхъ казаковъ, но тѣ скоро съ крикомъ отразили ихъ. Этотъ крикъ поднялъ на ноги людей въ лагерѣ, и началась жестокая стрѣльба и изъ крѣпости и изъ шанцевъ. При этомъ [русскіе] убили ядромъ одного француза и ранили въ руку одного нѣмца, находившагося на тѣхъ новыхъ шанцахъ.

22. Тишина.

23. На слѣдующій день русскіе опять большой толпой высыпали [изъ крѣпости къ Днѣпру], чтобы запастись дровами и водой. Наша пѣхота въ шанцахъ г. маршала, замѣтивъ это, кинулась на нихъ, чтобы не дать имъ брать воды, но была отражена превосходными силами непріятеля, потому что воду брали 600 человѣкъ, а 300 стрѣльцовъ стояло подъ ружьемъ; однако наши, получивъ подкрѣпленіе, повернулись опять и мужественно и долго перестрѣливались. Нашихъ было убито нѣсколько человѣкъ, русскихъ до 10. Тогда убитъ былъ гетманскій казакъ Олексѣевичь. Гоняясь за русскими, онъ неосторожно попалъ (онъ былъ пьянъ) на самую большую силу русскихъ.

Наши взяли въ плѣнъ двухъ русскихъ—боярскихъ слугъ и убили какого то знатнаго человѣка. Того же дня пріѣхали къ королю послы изъ подъ Москвы отъ тамошняго войска.

24. На слѣдующій день вышеупо-

---

rem na zgubę; przywodził ich do tego, aby się na woiewodę rzucili. Na co mu nie odpowiedzieli, ale z smutkiem słuchali.

20. Zrana od p. marszałka z dział bic ogromnie poczęto do ognia, ktory się był w zamku zaiął y poszkodził wiele ludzi, ale przecię gwałt ugasił. Tegosz dnia rota p. Malinskiego ussarska koni 100 monstrowali się.

21. W sobotę przed południem wypadła Moskwa na oboz kozakow nizowych, ale ich prętko do zamku z krzykiem wparli, czym ludzie się w obozie poruszyli y ogromnie z strzelbą, tak z zamku, iako y z szancow puszczali, gdzie iednego Francuza z działa zabito y drugiego Niemca przy tych nowych szancach w rękę postrzelono.

22. Cicho.

23. Nazaiutrz catervatim Moskwa wypadała, chcąc (się?) drwy y wodą, iako pierwey, posilic, co piechota z szancow p. marszałkowych postrzegszy, przypadła do nich, chcąc wody bronic, ale od wielkosci ludzi (bo po wodę 600, a strzelcow do 300 do boiu stało) wsparci; iednak maiąc posiłek, odwrot uczyniwszy, mężnie się y długo strzelali. Naszych kilka, Moskwy do 10 padło. Zginął hetmanski kozak Olexeiowicz, ze się uganiaiąc za nimi, nieopatrznie na potęgę ich (upity będąc) nawiększą napadł. Wzięli dwu Moskwicinow—sług boiarskich w więzienie y kogos znacznego zabili. Tegosz dnia pp. posłowie przyiechali do krola i. m. od tamtego woyska z pod Moskwy.

мянутые послы привѣтствовали короля и справляли свое посольство. Рыцарство встрѣтило это посольство дурно, съ ѣдкими насмѣшками.

25. У гетмана составилось коло [собраніе] рыцарства и туда съѣхались всѣ сенаторы. Разсуждали о томъ, давать ли отвѣтъ тѣмъ посламъ. Много было голосовъ и восклицаній, чтобы этому посольству отвѣтить какъ можно суровѣе.

26. Данъ отвѣтъ тѣмъ посламъ.

27. Изъ Полоцка и Витебска привезены 4 большія пушки.

28. Русскіе опять высыпали изъ крѣпости за дровами и водой. На нихъ кинулась пѣхота Сандецкаго старосты и выбила ихъ изъ церкви, находящейся подлѣ крѣпостныхъ стѣнъ; но когда она возвращалась назадъ, то нѣкоторыхъ ранили, такъ какъ изъ крѣпости открыли сильную пальбу. Тогда ядромъ убили пѣхотнаго поручика роты Сандецкаго старосты и при немъ гетманскаго подростка; далѣе, ружейными выстрѣлами убили двухъ гайдуковъ, а подлѣ шанцевъ г. маршала убили ядромъ двухъ товарищей г. Коссовскаго, стоявшихъ тамъ вмѣстѣ. Ночью маршалъ приказалъ сжечь церковку, въ которой обыкновенно скрывались русскіе, когда выходили за дровами.

29. Низовые казаки привели русскаго, который шелъ въ Смоленскъ съ граматами отъ царя Шуйскаго и отъ Скопина. Въ письмахъ этихъ не было ничего достойнаго вниманія, потому что они давно писаны,— въ нихъ лишь говорится, чтобы Смольняне, какъ можно чаще, давали о себѣ знать.

30. Изъ крѣпости передался одинъ бояринъ, который сказалъ, что недостатокъ въ водѣ и дровахъ до того довелъ осажденныхъ, что они предпочитаютъ погибнуть въ битвѣ,— ударить на шанцы и тамъ наконецъ

24. Nazaiutrz ci posłowie witali krola i. m. y poselstwo odprawowali, ktore niewdzięcznie y z sarkaniem rycerstwo przyięło.

25. Koło rycerskie u p. hetmana było, gdzie ich mm. pp. senatorowie wszyscy się ziechali, deliberuiąc, iesliby tym posłom dac respons. Siła tam głosow y acclamatiy było, aby ich iako nasurowiey było odprawiono.

26. Odprawiono tych posłow.

27. Przyprowadzono dział 4 z Połocka y Witepska nie małych.

28. Wypadła Moskwa z zamku dla drew y wody, przeciwko ktorym piechota starosty Sądeckiego skoczyła y z cerkwi, ktora blisko murow iest zamkowych, wyparła, ale wracaiących się postrzeżono, wielką strzelbę z zamku puszczono, gdzie porucznika p. starosty Sądeckiego piechotnego zabito y wyrostka p. marszałkowego przy nim z działa; więc z ręczney strzelby dwu haydukow; pod szancami p. marszałkowemi z iednego działa dwu towarzyszow p. Kossowskiego wespoł stoiących zabito. W nocy cerkiewkę, w ktorey, po drwa wypadaiąc, Moskwa skradac się była zwykła, p. marszałek spalic kazał.

29. Przyprowadzili kozacy nizowi Moskwicina, ktory od Suyskiego cara y od Skopina z listy do Smolenska szedł, w ktorych nic wiadomosci godnego nie było, bo dawna data, tylko zeby o sobie iako nawięcey znac dawali

30. Przedał się boiarzyn ieden z zamku, ktory to powiedział, isz niedostatek wody y drew do tego tych, co w zamku, przywiedło, ze wolą w potrzebie zginąc, anizeli (?) na szance uderzyc y ostatniego szczęscia sprobowac; lecz woiewoda, obawiaiąc się, zeby za zgubą ich albo iakim fortelem y przeda-

попытать счастія; но воевода, который боится, какъ бы не ослабѣли силы крѣпости, если они погибнутъ или подвергнутся какому либо коварству и предадутся королю, удерживаетъ ихъ разными обѣщаніями.

Декабрь.

1. Прибылъ къ гетману и къ подканцлеру королевства слуга князя Рожинскаго г. Блендовскій съ письмами отъ нѣкоторыхъ лицъ того войска. Онъ говоритъ, что князь Рожинскій, получивъ извѣстіе, что идутъ—г. Добекъ и послы его королевскаго величества, полетѣлъ изъ подъ Троицы подъ Москву въ большой лагерь и сильно безпокоился о томъ, что задержали г. Добка. Онъ сейчасъ послалъ сказать ему, чтобы поспѣшилъ пріѣхать въ лагерь подъ Москву, и вѣроятно онъ уже выѣхалъ изъ Можайска къ гг. посламъ, которыхъ Блендовскій вывелъ изъ Вязьмы къ Москвѣ.

2. Въ слѣдствіе предостереженія, сдѣланнаго вышеупомянутымъ, передавшимся намъ бояриномъ, войско весь день стояло подъ оружіемъ, ожидая вылазки русскихъ, но никто не показывался.

3. Г. гетманъ съ сенаторами и нѣкоторыми ротмистрами осудилъ на смерть ротмистра Модзелёвскаго, который не могъ оправдаться въ наѣздѣ и грабежѣ, учиненномъ надъ литовскими татарами, бывшими при королѣ.

4. Г. Модзелёвскому отсѣкли голову.

5. Г. гетманъ, замѣтивъ по нѣкоторымъ даннымъ, что русскіе предполагаютъ сдѣлать вылазку, приказалъ войску быть на-готовѣ, поэтому въ лагерѣ все было готово; но ничего не случилось.

6. 7. 8. 9. [ничего не показано].

---

niem się ich do krola i. m. nie osłabiał zamek, na słowie ich trzyma.

December.

1. Przyiechał p. Blędowski—sługa x. Rozynskiego z listy od pewnych osob z tamtego woyska do i. m. p. hetmana y i. m. p. podcanclerzego coronnego. Powiedział, isz x. Rozynski, wziąwszy wiadomosc o p. Dobku y o posłach i. k. mosci, przybiegł zarazem spod Troyce do obozu wielkiego pod Moskwę y wielie się frasował, ze p. Dobka zatrzymano, zaczym posłał zarazem do niego, wzywaiąc, aby się pospieszał do obozu pod Moskwę, iakosz pewnie z Mozayska wyiechał do pp. posłow, ktore Błędowski z Wiazmy ku Moskwie wyprowadził.

2. Woysko wszytko za przestrogą tego boiarzyna, co się przedał, w sprawie przez cały dzien stało, spodziewaiąc się wycieczki Moskiewskiey, lecz nic się nie pokazało.

3. I. m. p. hetman Modzelowskiego rotmistrza z ich mm. pp. senatory y niektoremi rotmistrzami osądził na smierc, ze się nie mogł sprawic tego łupiestwa y naiazdow, ktore Tatarom Litewskim, przy krolu i. m. będącym, poczynił.

4. Scięto Modzielowskiego.

5. Postrzegszy i. m. p. hetman s pewnych coniectur, ze Moskwa miała wycieczkę uczynic, rozkazał zołnierzom bydź pogotowiu, zaczym gotowosc wielka w obozie była, ale się nic nie pokazało.

6. 7. 8. 9.

10. Изъ крѣпости передался стрѣлецъ, который тоже говоритъ, что въ крѣпости недостатокъ дровъ и продовольствія, что русскіе вырыли къ рѣкѣ ровъ на подобіе шанцовъ, чтобы безопасно ходить за водой. Говоритъ онъ также, что пришелъ въ крѣпость [изъ польскаго лагеря] одинъ русскій и сказалъ, что Литва радуется полученному извѣстію, что подъ Троицей литовцы побили Скопина.

11. Привели къ г. гетману священника, который просилъ, чтобы король далъ письмо къ архіепископамъ, воеводамъ, стрѣльцамъ и къ міру. Онъ готовъ идти даже на мученіе, но будетъ говорить и убѣждать ихъ не противиться волѣ божіей и сдаться, не увеличивать болѣе въ землѣ разоренія и кровопролитія. Для большей вѣрности онъ оставляетъ у гетмана своего сына. Этого священника пошлютъ въ крѣпость, какъ только приготовятъ письма.

12. Пришло извѣстіе, что г. Добекъ уже возвращался изъ лагеря отъ того войска, но послы взяли его съ собой назадъ. Онъ принесъ [посламъ]: одну грамоту Димитрія—опасную посламъ его королевскаго величества съ печатью и собственноручною подписью, въ которой говорится, что послы могутъ свободно и безопасно справлять свое посольство передъ рыцарствомъ королевства, а другую опасную грамоту отъ рыцарства, въ которой говорится, что послы не только безопасны отъ него [рыцарство], но если бы на нихъ покусился нападать кто другой, то рыцарство будетъ отражать и вообще надежно защищать ихъ и заботиться объ ихъ безопасности.

Велижскій староста даетъ знать изъ Бѣлой, что, улучивъ удобное время, онъ послалъ на приступъ [къ Бѣлой] запорожскихъ казаковъ и то войско, которое при немъ, что онъ уже зажегъ было одну башню и ворвался во рвы, но что его недо-

---

10. Przedał się strzelec z zamku, ktory tesz o wielkim niedostatku drew y zywnosci powieda, — ze row na xtałt szancow do rzeki wykopali, aby bespiecznie mogli po wodę chodzic. Tenze powieda, ze ieden Moskwicin do zamku przyszedł, powiedział, ze Litwa raduie się z tey nowiny, ktora przyszła, ze Skopina Litwa pod Troycą porazili.

11. Przywieziono popa do p. hetmana, ktory prosił, aby mu dał krol i. m. list do archiepiskopow, do woiewod, strzelcow y do miru, chcąc się resolwowac, by go tesz y na męki dac mieli, nowic im y przywodzic do tego, aby się woley Bozey nieprzeciwili, a poddali się, nie prowadząc daley zniszczenia w ziemię, a rozlania krwie, a dla lepszey pewnosci syna w zakładzie zostawuie u i. m. p. hetmana, y skoro listy nagotuią, poslą tego popa do zamku.

12. Wiadomosc przyszła, ze się p. Dobek z obozu woyska tamtego nazad wracał, ale go nazad z sobą pp. posłowie powrocili; przyniosł assecuratią na pismie, pod pieczęcią y pisaniem ręki Dymitra, posłowi krola i. m. daną, ze wolnie y bespiecznie będą mogli poselstwa swego do rycerstwa coronnego odprawowac, drugą tesz na pismie od rycerstwa, ze nie tylko od nich mogą bydz bespieczni zdrowia, ale tesz iesliby kto na nich gwałtem chciał następowac, opponowac się y statecznie bronic chcą y securitati ipsorum providere.

Z Białey p. starosta Wieliski oznaymuie, isz, czas upatrzywszy, puscił kozaki zaporoh-

пустили идти дальше частые выстрѣлы, послѣ чего онъ возвратился въ свои шанцы. Руссіе понесли большую потерю, а онъ малую, потому что во время приступа у него убито лишь 12 казаковъ. Князь Рожинскій и Велёгловскій прислали убѣждать тѣхъ казаковъ, которые подъ Бѣлой, чтобы стояли на сторонѣ Димитрія. Казаки отписали, что будутъ соблюдать должную вѣрность его королевскому величеству и стоять крѣпко за его честь, и убѣждали Рожинскаго и Велёгловскаго не присылать къ нимъ больше съ такими дѣлами, которыя имъ не прилично слушать.

13. Приказано выслать въ помощь Велижскому старостѣ 4 пятигорскихъ роты и часть татаръ, которые и вышли подъ Бѣлую въ пятницу.

14. Дано знать посламъ, что Скопинъ Шуйскій съ большими силами идетъ къ Троицѣ, что онъ уже вышелъ изъ Александровской слободы и находится въ полуторы мили отъ Троицы, гдѣ все войско Димитрія находится при Сапѣгѣ въ лагерѣ. Этотъ Скопинъ, гдѣ только ему приходится сражаться, вездѣ строитъ, какъ Нидерландцы, крѣпости. Нѣмцевъ при немъ множество.

15. Одинъ священникъ подъ Смоленскомъ рѣшился, взявъ письма отъ короля къ архіепископамъ, воеводамъ, боярамъ и къ посадскимъ людямъ, идти и убѣждать ихъ, чтобы сдались. Онъ оставилъ при гетманѣ заложникомъ своего сына. Онъ пошелъ туда въ понедѣльникъ и должно быть принятъ тамъ съ радостію, но сегодня еще ничего неизвѣстно, что́ съ нимъ дѣлается.

16. Наши замѣтили тайники, которые начали вести русскіе отъ Пятницкихъ воротъ къ Днѣпру, чтобы ходить за водой, поэтому наши ста-

---

skie y ludzi te, ktore z sobą ma, do szturmu. Iusz basztę iednę był zapalił y na wały wpadł, ale gęstosc strzelby niedopusciła im daley, zaczym znaczną z Moskwy, a małą z swoich (bo telko 12 kozakow w szturmie zabito) szkodą do szancow swych się wrocił.

X. Rozynski y p. Wielogłowski przýsłał do tych, co pod Białą są, kozakow, napominaiąc, aby z Dymitrem przestawali. Odpisali, ze chcą powinney wiary krolowi i. m. dotrzymac y przy dostoienstwie iego mocno stac, napominaiąc tesz, zeby iusz więcey do nich nieposyłali z takimi rzeczami, bo im to nieprzystoi.

13. Wysłac kazano 4 roty petyorskie y Tatarow częsc w posiłek p. staroscie Wieliskiemu, ktorzy o piątku wyszły pod Białą.

14. Dano znac do posłow, ze Szkopin potęznie na Troycą następuie y iusz z Alexandrowey słobody wyszedł, a był od Troyce wpułtoru mil, gdzie woysko niemal wszytko przy p. Sapihi w obozie woyska Dymitrowego. Ten Skopin, gdziekolwiek czyni, fortecze wszędzie, iako Niderlanczykowie, buduie y ma Niemcow siła przy sobie.

15. Pop się ieden przewazył pod Smolenskiem, wziąwszy listy od krola i. m. do archiepiskopow, woiewod, boiar, do posadzkich do poddania się, na co zostawił pro obside syna przy p. hatmanie. W poniedziałek tam szedł y snadz przyięt z radoscią. Dzis ieszcze nie słychac, co się z nim dzieie.

16. Postrzezono taynikow, ktore poczęli prowadzic od bramy Piatnickiey do Dniepru dla wody, zaczym w bok ich tesz kopac się poczęło, odeymuiąc im y tę commoditatem wody. Strzelcy codzien się przedaią z carskiey kazni. Poczęto zboze dawac na zyw-

ли рыться имъ въ бокъ, чтобы лишить ихъ этого удобства. Стрѣльцы передаются намъ каждый день, убѣгая царской казни. Въ крѣпости стали раздавать народу продовольствіе зерномъ, чего русскіе не имѣютъ обычая дѣлать, и дѣлаютъ только въ послѣдней крайности.

17. Тишина. 18. Ничего не было. 19. Ничего не было.

20. Прибѣжалъ къ королю гонецъ отъ гетмана съ извѣстіемъ о новой опасности въ Инфлянтахъ отъ Мансфельда, который, когда [наши] войска разошлись по волостямъ, замышляетъ съ свѣжимъ войскомъ ударить на Пернаву.

21. Было тайное совѣщаніе. Тогоже дня начали въ лагерѣ праздновать юбилей.

22. Передался изъ крѣпости одинъ русскій, который подобно другимъ передававшимся сказалъ, что у нихъ недостатокъ въ дровахъ, водѣ, соли и продовольствіи и что русскіе роютъ къ рѣкѣ на подобіе шанцевъ ровъ, чтобы ходить за водой.

Священника, который пришелъ въ крѣпость съ письмами отъ короля, приняли, но воевода и архіепископъ не дозволяютъ ему выйти къ народу, такъ какъ они не думаютъ сдаваться, ожидая, что отъ Шуйскаго вскорѣ прибудетъ сильное войско для отраженія насъ.

23. Вечеромъ трубили по лагерю, объявляя, что по деревнямъ слоняется одинъ русскій съ письмами отъ Шуйскаго и старается пробраться въ крѣпость: такъ чтобы старательно его подстерегали. Обѣщано 100 червонцевъ тому, кто приведетъ его къ гетману.

24. Тишина.

25. [Изъ крѣпости] стрѣляли въ [нашу] стражу, когда она смѣнялась.

26. Въ лагерь его королевскаго величества прибыли турецкіе капуджи. На встрѣчу имъ выѣхали на прекрасныхъ коняхъ и въ прекрасныхъ, богатыхъ одеждахъ 100 видныхъ товарищей, привѣтствовали ихъ, (не столько для того, чтобы почтить пословъ, а чтобы показать

---

nosc pospolstwu, czego, chyba yn (in?) extrema necessitate, uzywac nie zwykli.

17. Cicho. 18. Nic. 19. Nic.

20. Od p. hetmana z listy posłaniec przybiegł do krola i. m., daiąc znac o niebespieczenstwie w Inflanciech od Mansfelda nowym, ktory po wesciu zołnierzow na włosci, swiezym ludem na Pernawę pomysla.

21. Taiemna rada była. Tegosz dnia iubileusz się w obozie zaczął.

22. Przedał się Moskwicin z zamku, ktory o takimze niedostatku drew, wody, soli y zywnosci powiedział, iako inszy, ze row na xtałt szancow biorą do rzeki dla wody.

Popa, ktorego krol i. m. z listy do zamku przyszedł (posłał?), przyięto, lecz mu in publicum wynisc woiewoda z archiepiskopem nie pozwalaią, ze poddac się nię myslą, odsieczy prętko y potężney od Suyskago się spodziewaiąc.

23. Wytrębowano w wieczor, ze się Moskwicin ieden z listy do Suyskiego tuła po derewniach, chcąc się do zamku przekrasc, aby go pilnie szukano, 100 czerwonych, kto by go p. hetmanowi przyprowadził, obiecuiąc.

24. Cicho. 25. Strzelano do strazy, gdy schodziła.

26 Kapudzieiowie Tureccy przyiechali do obozu krola i. m. przeciwko ktorym 100 towarzyszow z roznych rot stroyno, chłopno

красу королевскаго войска) и отвели ихъ въ назначенное имъ помѣщеніе.

27. Цѣлый день рыцарство провело на богослуженіи.

28. Сенаторы собрались къ гетману, чтобы слушать посольскія рѣчи капуджіевъ, которыхъ вели черезъ лагерь довольно торжественно. Передъ ними ѣхало не мало хорошо одѣтыхъ товарищей; другіе въ разныхъ мѣстахъ по лагерю гарцовали, а по обѣимъ сторонамъ дороги пословъ стояла разная пѣхота съ мушкетами; изъ орудій сильно стрѣляли по крѣпости. Сенаторы приняли пословъ обычнымъ порядкомъ. Послы, сказавъ отъ имени турецкаго султана поздравленіе королю, настаивали, чтобы имъ дозволено было самимъ отдать королю грамоты; но когда имъ по уважительнымъ причинамъ рѣшительно было отказано, то они отдали грамоты въ руки подканцлера королевства. Затѣмъ они возвратились въ свое жилище.

29. У короля былъ посланный отъ запорожскихъ казаковъ, которые находятся подъ Бѣлой,—онъ просилъ дать имъ знамя и жаловался на князя Рожинскаго, который грозитъ сажать ихъ на колъ за то, что они не хотѣли идти на службу къ Димитрію. Король милостиво принялъ его и приказалъ дать знамя.

30. Нѣмцы Вайера, замѣтивъ, что русскіе роютъ тайникъ къ рѣкѣ, чтобы брать воду, и желая отнять у нихъ это удобство, ударили на нихъ и такъ удачно, что выбили ихъ оттуда.

31. Передался изъ крѣпости одинъ русскій, который сказалъ, что переговоры и убѣжденія не помогутъ взять крѣпость, что ее можно взять

---

y bogato wyiechali, witali nie dla ich godnosci, iako dla ozdoby woyska krola i. m., y tak ich do stanowiska prowadzono.

27. Na nabozenstwie rycerstwo cały dzien strawiło.

28. Zeszli się pp. senatorowie do p. hetmana dla słuchania Kapudzieiow, krorych dosc pompose przez oboz prowadzono. Iechało towarzystwa przed nimi chędogiego niemało; drudzy nad obozami po roznych mieyscach harcowali, a piechota rozmaita z obu stron z muszkietami stała; z dział tesz mocno d zamku bito. Przyięli ich pp. senatorowie zwyczaynym trybem. Tam imieniem cesarza Tureckiego pozdrowiwszy krola i .m., domagali się, aby mogli sami listy krolowi i. m. oddac; lecz gdy im koniecznie dla pewnych respectow tego nie chciano pozwolic, oddali listy do ręku p. podcanclerzego coronnego. Potym do stanowiska swego wrocili się.

29. Od kozakow Zaporohskich, co pod Wiazmą lezą, był posłaniec u krola i. m. o chorągiew prosząc, a uskarzaiąc się na kniazia Rozynskiego, ze przez list swoy grozi się na pal ich kazac wbic o to, ze niechcieli na posługę Dymitra się stawic. Łaskawie go krol i. m. przyiął y chorągiew dac kazał.

30. Niemcy p. Waierowi, postrzegszy tayniki, ktore Moskwa do rzeki kopa, chcąc im y tę commoditatem wody odiąc, uderzyli na nich. Tak się im zdarzyło, ze ich wybili stamtąd.

31. Przedał sie Moskwicin z zamku, ktory powiedział, ze tractaty y perswazie nic do wzięcia zamku nie pomogą, iesli potęga y gwałt nie nastąpi. Powiedział przytym, ze kupiec ieden z Płocka przedał sie do zamku. Ten powiedział, ze się krol i. m. prętko stąd ruszyc ma, z czego Moskwa się ciesząc, tryumph miała; powiedział y to, ze tego po-

лишь силою, приступомъ. Онъ сказалъ притомъ, что передался въ крѣпость одинъ купецъ изъ Плоцка [Полоцка?] и сказалъ имъ, что король вскорѣ намѣренъ двинуться отсюда, чему русскіе радовались и торжествовали. Передавшійся русскій сказалъ также, что того священника, котораго король послалъ въ крѣпость съ письмами, подвергли пыткѣ; сказалъ онъ еще, что въ крѣпости отъ разныхъ болѣзней умираетъ много народу, такъ что каждый день хоронятъ по 40, по 50, по 20 человѣкъ.

1610 г. Январь.

1. Отозвались наконецъ послы изъ Димитріева лагеря, въ который вступили 14 декабря довольно торжественно: при нихъ было 3,800 пѣхоты и 400 отборныхъ копейщиковъ; остальныхъ людей послы оставили въ нѣсколькихъ миляхъ для удобства въ продовольствіи, потому что Скопинъ, подступивъ къ лагерю, такъ стѣснилъ войско Димитрія въ продовольствіи, что оно подверглось и дороговизнѣ и недостаткамъ, да и не малой тревогѣ. На встрѣчу посламъ выѣзжалъ Зборовскій въ сопровожденіи 200 человѣкъ, а затѣмъ, ближе къ лагерю выѣхалъ на саняхъ (по причинѣ болѣзни) князь Рожинскій съ Саноцкимъ старостой. При въѣздѣ въ лагерь, одинъ русскій, нѣкій Плещеевъ, встрѣтилъ пословъ отъ имени Димитрія. Третьяго дня они были на аудіенціи. [Сановники Димитрія] сначала убѣждали пословъ почтить прежде своимъ посольствомъ ихъ государя, но такъ какъ послы не имѣли къ нему никакого дѣла, да и напрасно они вступали бы съ нимъ въ сношенія, то [сановникамъ Димитрія] самимъ пришлось слушать посольскія рѣчи королевскихъ пословъ. Рѣчь съ успѣхомъ сказалъ имъ Перемышльскій кастелянъ. Знатнѣйшіе были довольны рѣчью, но другіе или не хотѣли понять ея, или наконецъ не дослышали ея и потому не понима-

---

pa, ktorego krol i. m. z listy swemi do zamku posłał, na pytki dano y to twierdził, ze w zamku bardzo siła ludzi od roznych chorob umiera, tak ze co dzien po 40, po 50, 20 chowaią.

1610. Januarius.

1. Ozwali się nam pp. posłowie s tamtego Dymitrowego obozu, do ktorego weszli dn. 14 decembra dosc ozdobnie,—nm. 3,800 piechoty, a nm. 400 kopiynika wybornego, inszy lud w kilkunastu milach zostawiwszy dla sposobnieyszey zywnosci, bo snadz tamten oboz nastąpieniem swem Skopin tak scisnął w zywnosci, ze y drogosc y niedostatek na nie przywiodł, ba y trwogi potrosze. Wyiezdzał przeciw nim Zborowski we 200 człowieka; trochę blizey kniaz Rozynski na saniach, bo chory, z p. starostą Sanockim. Przy samym obozie nieiaki Moskwicin Pleszczeiow od tego Dymitra potykał tesz pp. posłow. Trzeciego dnia audientią mieli, bo się znadz o to umawiali, aby pierwey poselstwem pana ich poszanowac, ale ze nie było occaziey do niego zadnego poselstwa, prozno się tez w nie wdawac mieli, zaczym samym tych słuchac posłow krola i. m. przyszło. Odprawował ich i. m. pan Przemyski feliciter, bo się co znacznieyszy contentowali, drudzi albo niechcieli rozumiec, albo, niedosłyszawszy, nierozumieli; zaczym domagali się instructiey; dano im puncta—przyczyny tak poselstwa, iako y przyscia krola i. m. w te kąty.

ли, поэтому требовали отъ пословъ ихъ инструкціи. Послы дали имъ пункты—изложеніе причинъ прибытія посольства и вступленія короля въ эти страны.

На слѣдующій день они сошлись [съ нашими послами] и вмѣсто совѣщанія съ ними нападали на Яниковскаго, который, говорятъ, самовольно измѣнилъ инструкцію ихъ пословъ къ королю. Они чуть не изрубили его, укоряя его такимъ образомъ: «ты не достоинъ распоряжаться нашею честью, когда и своей чести ты не умѣлъ уберечь», потому что онъ былъ осужденъ на безсчестіе. Послы пишутъ, что при этомъ было большее смятеніе и разнесена была окружавшая совѣщавшихся рѣшетка. Насилу ихъ усмирили старшіе. Яниковскій совѣтовалъ, чтобы королевскимъ посламъ дать словесный отвѣтъ и отправить ихъ сейчасъ же, но ему не дали сказать ни слова. Говорятъ, между ними есть очень много желающихъ служить своему государю и отечеству. Хотя тамъ едва ли не каждый ротмистръ высчитываетъ, что выслужилъ сто тысячъ; но видя, что невозможно это получить, и видя ослабѣвшія свои силы, потому что Скопинъ берётъ надъ ними верхъ, они дешевле оцѣниваютъ свою прошедшую службу и [рады были бы], если бы на ихъ долю хоть что нибудь пришлось. Пріѣзжающіе изъ того войска и наши, пишущіе оттуда къ намъ, утверждаютъ, что если бы король не наступилъ на русскихъ, то [полякамъ, находящимся при Димитріѣ] пришлось бы сдѣлать позорное и вредное отступленіе; но это нашествіе [на Россію] королевскаго войска, а также и то войско, которое пришло съ послами въ тотъ лагерь и которое они преувеличиваютъ, потому что вышедшихъ отъ насъ 2,000 человѣкъ они превратили въ 7,000, придали имъ храбрости и увеличили тревогу Скопина. Но болѣе разсудительные пишутъ, что хотя бы наши послы и пришли къ соглашенію съ ними и если бы

Nazaiutrz, zszedszy się, miasto consultacyi, invecticię uczynili na Ianikowskiego, ktory snadz rozumkiem swym odmienic miał instructią posłow ich do krola i. m., y mało go nie usiekli, zadaiąc mu: „zes ty ucciwym naszym szafowac niegodzien, ktorys swego ochraniac nie umiał", bo snadz infamis. Wielki, iako piszą, rozruch był; szranki, ktore były uczynione, na sobie rozniesli; ledwo ich uhamowali ich starszy. Ta rada była tego Ianikowskiego, aby posły krola i. m. słowy odprawic, a prętko; ale drudzy y słowa na to mowic nie dali. Siła, powiedaią, iest tych, co panu y oyczyznie zyczą. Choc tam ledwo nie co rotmistrz stemtysięcy zasłuzone liczy; ale, widząc niepodobienstwo doscia tego y na słabiałe siły swoie, bo im Skopin silny bydz poczyna, mniey wazą te wysługi, byle ich cokolwiek doszło. Twierdzą zapewne, co s tamtego woyska przyiedzaią, y naszy, co do nas pisywaią, zeby im iusz odwrot y sromotny y szkodliwy uczynic przyszło, by był krol i. m. nie nastąpił, ale to nastąpienie woyska krola i. m. y im serca dodało, y Skopinowi trwogi przyczyniło, a pogotowiu ci ludzie, ktorzy z pp. posły do tamtego obozu przyszli, ktorych oni (iako tam fama volat) wielką liczbę kładli, bo te 2,000, ktore z nimi od nas wyszli, kładli na 7,000 człeka. Iako iednak consideratiores piszą, chociasz się z nimi naszy zgodzą, chocia y ta Moskwa, ktora przy tym tam człeku stoi, przekinie się do nas, nie iusz wygraną mamy (ale mamy?), przecię znosic szablą Skopina, y po-

намъ передались и тѣ русскіе, которые держатся тамъ того человѣка [самозванца], то и тогда мы еще не кончимъ дѣла, а придется намъ силою оружія побивать Скопина и заключать съ Шуйскимъ основательный договоръ. 27 декабря приказано было изъ каждой роты выслать на переговоры [съ королевскими послами] по два товарища. Полкъ Сапѣги и люди г. Вильковскаго, а также г. Копыцинскаго не подписались на конфедерацію. Это много будетъ содѣйствовать хорошему окончанію переговоровъ и скорѣйшему установленію согласія.

Царица съ тѣмъ выдуманнымъ Димитріемъ равнодушно смотрѣли на пословъ. [Они] въѣзжали въ свой лагерь въ тотъ день, кончивъ посольство. Этотъ царь настойчиво заявилъ желаніе проѣхаться подъ Москву. Вышневецкій, слышно, противился этому; велѣно было запереть и коней, но не могли удержать его. Онъ выѣхалъ съ 400 донцевъ и съ такимъ же числомъ [другихъ] русскихъ. Изъ нашихъ никто не поѣхалъ съ нимъ. Рожинскій поспѣшилъ за нимъ и привелъ его въ лагерь. Рожинскій не довѣряетъ ему. Царь этотъ не крѣпко держится. Хотя [наши, находящіеся при немъ] домогаются, чтобы и при этихъ переговорахъ сдѣлано было что нибудь въ пользу его и царицы, но такъ какъ почти всѣ вообще, какъ пишутъ намъ, страшно ругаютъ его и такъ какъ ему это извѣстно, то онъ недовѣряетъ нашимъ и хочетъ бѣжать.

2. Дано знать гетману, что Державицкій, державшій Дорогобужъ отъ имени Димитрія, возвратился въ лагерь [въ Тушино] и увелъ съ собою бывшее при немъ войско. Поэтому посланы стрѣльцы и казаки — подъ начальствомъ казацкаго ротмистра Нелюбовича, который занялъ отъ имени короля и Дорогобужъ и прилежащія къ нему волости и приказалъ розбѣжавшимся хлопамъ возвращаться въ свои деревни.

---

dobno a („) fundamentalne tractaty z Suyskim zawierac. Die 27 decembris kazano z kozdey roty po dwu towarzyszow wysłac na tractaty. Pułk p. Sapiehy y ludzie p. Wilkowskiego, iako y Kopycinskiego nie podpisali się na confederatią. To bardzo na rękę dobrey odprawie y prędszey zgodzi się.

Carowa i. m. snadz z tym zmyslonym Dymitrem absque respectu quovis patrzała na pp. posły. Wyiedzali do obozu w ten dzien, kiedy odprawili poselstwo. Naparł się na przeiazdkę pod Moskwę ten car. Bronił, iako słychac, p. Wisniowiecki y konie zamykano, ale ubronic nie mozono. Wyiechał ze 400 Doncow y tyle drugie Moskwy. Z naszych nikt nie iechał. Ale p. Rozynski pospieszył za nim y przyprowadził go do obozu, nieufaiąc mu, bo płocho siedzi. Chocia chcą, aby respect nan y w tych tractaciech, takze y na carową miano, ale ze mu o to wszyscy plugawie łaią, prawie, iako piszą, per universum, a dochodziło go to, iusz diffidit naszym y mysli pierzchnąc.

2. Dano znac p. hetmanowi, ze p. Dzierzbicki, ktory Drohobycz na Dymitra trzymał, powrocił do obozu, sprowadziwszy te ludzie, ktorzy przy nim byli, z sobą. Zaczym posłano Nielubowicza rotmistra kozackiego z strzelcami y kozaki, ktorzy iako Drohobicz, tak y te tam włosci na krola i. m. imię wzięli, kazawszy się rozbiegłym chłopom do derewni powrocic.

3. Казаки крайчего королевства заняли отъ имени короля одну крѣпостцу въ сторонѣ отъ Дорогобужа и привели подъ власть короля жителей той волости.

4. Доставлено извѣстіе, что Велёгловскій, державшій отъ имени Димитрія Вязьму, узнавъ, что запорожскіе казаки отправили къ королю посольство съ заявленіемъ должной вѣрности и съ просьбой дать имъ знамя, которое и дано имъ, пошелъ изъ Вязьмы въ лагерь [самозванца], а казаки вознегодовали на то войско и принесли жалобу, что гетманъ его, вмѣсто награды и уплаты за службу, грозилъ посадить ихъ на колъ.

5. Кварцяный ротмистръ г. Горецкій съ нѣсколькими товарищами подошелъ ночью къ стѣнамъ Смоленска и для извѣстныхъ военныхъ хитростей, смѣрилъ высоту стѣны. Онъ былъ замѣченъ, когда возвращался, и подвергся большой опасности отъ частыхъ выстрѣловъ.

6. Русскіе изъ крѣпости сильно стрѣляли и говорили г. Вайеру: «что ты не придешь къ намъ; ты вѣдь обѣщалъ придти за колядой», а подъ вечеръ, когда наши музыканты играли имъ вблизи стѣнъ, одинъ изъ нихъ сказалъ: «вы пляшете, а наши жены и дѣти плачутъ».

7. Турецкихъ капуджіевъ отправили въ Вильну и обѣщали послать туда за ими грамоты, потому что въ лагерѣ не было переводчика; притомъ не годилось дольше держать ихъ, потому что они пришли развѣдать, какъ велика сила короля, выдумавъ предлогъ, что прибыли просить и добиваться удовлетворенія Константинопольскимъ купцамъ отъ жидовъ и армянъ.

8. Ничего не случилось.

9. Нѣкій Садовскій изъ роты Бѣ-

---

3. Kozacy p. kraycego coronnego w stronę Drohobuza zameczek pewny y z ludzmi tey tam włosci do krola i. m. posłuszenstwa obięli.

4. Przyniesiono wiadomosc, ze Wielogłowski, ktory był na Wiazmie od Dymitra, pobaczywszy, ze kozacy Zaporohscy do krola i. m. posłali, ofiaruiąc powinną ofiarę swą, a o chorągwie prosząc, ktora im iest dana, poszedł z Wiazmi ku obozowi, a kozacy za tym się do tamtego woyska urazili, iako skargę czynili, ze miasto płace y nagrody hetmana (hetman?) tamtego woyska palem im grozic miał.

5. P. Gorecki, rotmistrz quarciany, odwazywszy się z kilką towarzystwa, w nocy podszedszy pod mury Smolenskie, od Abraamowskiey bramy, zmierzył wysokosc muru, dla pewnych woiennych fortelow, y postrzezony, gdy się wracał, siła uzył od gęstey strzelby niebespieczenstwa.

6. Strzelano często z zamku y p. Waierowi mowili: „czemu do nas nie przyidziesz; iutros (iakos?) obiecał po kolendzie", a ku wieczorowi, gdy im szyposzowie grali pod murami, rzekł ieden: „wy skaczecie, a nasze zonki y dzieci płaczą".

7. Odprawiono kapudzieiow Tureckich ku Wilnu, obiecuiąc za nimi listy posłac, bo tłumacza w woysku nie było, a onych dłuzey trzymac się nie zdało, gdysz na szpiegi potęgi krola i. m. przyszli, uczyniwszy sobie prætext dochodzenia albo ządania sprawiedliwosci z zydow y ormian kupcom Konstantynopolskim.

8. Nic.

9. Sadowski nieiaki z roty p. starosty Białokamienskiego iechał mimo mury do stra-

локаменецкаго старосты ѣхалъ мимо крѣпости на стражу, на которую ему была очередь идти. Когда онъ пріѣхалъ къ передовымъ нашимъ постамъ, то русскіе, устроивъ засаду, ранили его выстрѣлами изъ мушкетовъ, сбили съ коня и еле живаго схватили и унесли въ крѣпость, но какъ только внесли въ крѣпость, онъ умеръ.

10. Тишина.

11. Получены извѣстія отъ нашихъ пословъ изъ-подъ Москвы съ 24 по 31 декабря. Прежде всего они извѣщаютъ, что послѣ того, какъ Перемышльскій кастелянъ изложилъ передъ тушинцами посольское дѣло, они назначили 27 декабря на то, чтобы изъ каждой роты явились по два товарища, которые узнаютъ отъ пословъ волю короля и объявятъ свои мысли. Посламъ пришлось дожидаться назначеннаго дня и когда въ этотъ день съѣхались эти выборные, то прежде всего сказали, чтобы король взялъ отъ ложнаго Димитрія, котораго они поддерживаютъ, Сѣверскую землю и Смоленскъ, довольствовался этимъ, и помогъ имъ посадить этого Димитрія на престолъ. Когда имъ было доказано, что и то, что они предлагаютъ ненадежно, потому что эти волости труднѣе взять, чѣмъ столицу, и что недостойно государя сажать на престолъ человѣка, который не можетъ имѣть на это ни малѣйшаго права, то они отказались отъ этого предложенія, но сказали: «такъ пусть король заплатитъ намъ 20,000,000 [злотыхъ], которые мы заслужили и пусть удовлетворитъ того [Димитрія] и царицу; тогда мы готовы служить и рѣчипосполитой». Тогда мы имъ выставили на видъ самую невозможность дѣла и доказывали, что такой громадной суммы не можетъ вынести ни Россія, ни полсвѣта. Затѣмъ они предложили, чтобы король

---

zy, bo nan przypadała, y, gdy (pryiechał?) na to miesce, gdzie posłuchy nasze odprawuią, Moskwa, zasadzkę uczyniwszy, z kilku muszkietow go postrzelili, z konia strącili y ledwie zywego do zamku porwali; skoro wniesli w zamek, skonał.

10. Cicho.

11. Przyszła wiadomosc z pod Moskwy od pp. posłow naszych de die 24 ad ultimam decembris. Naprzod oznaymuią, ze za pierwszym przełozeniem poselstwa przez p. Przemyskiego, dali sobie dzien, scilicet 27 decembris, aby się z kazdey roty po parze towarzyszow stawili na dowiedzienie się woley i. k. mosci od pp. posłow y declarowanie animuszow swych. Zaczym przyszło pp. posłom czekac destinatum dzien, na ktory ziechawszy się, to pierwey powiedali, aby krol i. m. od fałszywego Dymitra, ktorego oni teraz piastuią, contentował się Siewierską ziemią y Smolenskiem, a nie („) pomagał mu (im?) wsadzac go na panstwo. Kiedy się im pokazała y niepewnosc tego, co go („) pokazuią, gdysz więcey o te włosci trudnosci bydz moze, nizli o stolice, y indignitas panstwa — tego wsadzac, ktory zadnego prawa do tego miec się niezda, cofnęli się od tego podania, a powiedzieli: „niechayze nam krol i. m. 20,000,000 zapłaci, ktore mamy zasłuzonego, a przecię tego contentuie z czarową, tedy im tego zyczyc y rzeczypospolitey będziemy", y wywiedli. Tak y my ex impossibilitate rei taką (tedy my słuzyc y rzeczypospolitey będziemy. Wywiedlismy im ex impossibilitate rei, ze taką?....) wielkosc y Moskwa, y poł swiata nie zniesie. Podali zasię, zeby na dobrach stołu swego assecurował krol i. m. 5,000,000 w Polszcze, a ostatka na Siewierskiey

5,000,000 [злотыхъ] обезпечилъ [на своихъ имѣніяхъ] въ Польшѣ, а остальныя деньги пусть они получатъ съ Сѣверской земли. Послы поставили имъ на видъ, что нашимъ государямъ — королямъ не дано права закладывать своихъ столовыхъ имѣній, а они могутъ только пользоваться ихъ доходами, потому на это требуется согласіе всѣхъ чиновъ; но если бы на это и согласились чины, то такой суммы нельзя было бы получить, потому что такой суммы нельзя найти въ польскомъ королевствѣ; ей едва ли равняется годичный доходъ Испанскаго флота. Послы представляли имъ и то, что они тутъ имѣютъ дѣло съ собственнымъ королемъ, что это дѣло касается не его блага, а блага общаго ихъ отечества, что они въ этомъ случаѣ всѣмъ тѣмъ, что дѣлаютъ, сослужатъ службу рѣчи-посполитой, а не кому чужому. Затѣмъ тушинцы сдѣлали такое рѣшительное предложеніе, — чтобы король заплатилъ имъ наличными за двѣ прошедшія четверти года и за одну новую четверть и обезпечилъ уплату остальныхъ заслуженныхъ денегъ на Сѣверскомъ княжествѣ, когда овладѣетъ тѣмъ государствомъ [русскимъ]. Послы и на это возразили: прежде всего,—почему бы королю платить за двѣ [прошедшія] четверти, когда они въ это время не служили ему, а на третью четверть откуда взять денегъ? Затрудненія короля и малость доходовъ они сами знаютъ. Послы напомнили имъ и то, что они больше обязаны отечеству, нежели чужимъ людямъ, которымъ однако служили такъ долго, даромъ и такъ храбро. Они справедливо домагаются уплаты за службу съ того государства, но эта плата не должна быть столь дорога, какъ они домагаются, и тѣхъ, кому слѣдуетъ платить, не столь много, какъ они написали въ спискахъ этого счастлив-

---

ziemi zeby dochodzili. Pokazali pp. posłowie, ze krolom panom naszym nie iest dana facultas zawodzic dobr stołu swego, na ktorych u nas panowie tylko usu fructuarii są, zaczym wszytkich stanow rzecz iest na to pozwalac, ale chocby y to się pozwoliło, pokazali pp. posłowie, zeby się uiscic nie mogło, bo ta summa nie iest krolewstwa Polskiego, ale ledwo floty Hiszpanskiey doroczney. Ukazali im y to, ze z własnym krolem rzecz maią, nie o iego, ale o spolney oyczyzny dobro idzie, ze nikomu inszemu, ale reczyrospolitey, cokolwiek uczynią w tey mierze, posłuza. Zatym pro finali to podali, aby im krol i. m. dwie cwierci przeszłe y na iednę nową gotowe dał pieniądze, a w ostatku zasłuzonego, ze ich doydzie, gdy ta monarchia do ręku przyidzie, na Siewierskim xięstwie assecurował. Dali pp. posłowie y na to repliki: wprzod, dla czegoby krol i. m. dwie cwierci płacic miał, ktorych mu nie słuzyli, a trzecie skąd? poniewasz difficultates y szczupłosc dochodow sami znaią. Przypomnieli y to, ze więcey oyczyznie wzdy powinni, nizli komu obcemu, a z tymi tak długo, tak darmo, tak odwaznie słuzyli. Zasłuzonego z tego panstwa dochodow słusznie chcą, ale y nie tak drogie, iako pretenduią, y nie tak siła, iako w regestrach tego szczesliwego Dymitra połozyli, gdysz samo niepodobienstwo zniosłoby rzecz; ale miałali bydz zasłuzonego płaca, tedyby y według ceny tey, ktorą drugie rycerstwo od i. k. mosci bierze, y według tego, iako kto słuzył, nie iako się pisał w regestr; więc y w cwierciach darownych aby było porachowanie y modus possbilis, non contrarius. Na tym rzeczy stanęli do tąd, ze ieszcze z sobą zniesc y rozmo-

ца Димитрія. Самая невѣроятность могла бы уничтожить это требованіе. Но если должна произойти уплата за выслуженное время, то, во первыхъ, по той цѣнѣ, какую получаетъ отъ короля остальное рыцарство и сообразно тому, кто сколько служилъ, а не потому, кто какъ записалъ себя въ списокъ. И касательно даровыхъ четвертей нужно еще посчитать [людей] и опредѣлить возможный способъ уплаты, а не противный правдѣ. Рѣшено еще собраться и переговорить. Но и теперь отъ главнѣйшихъ лицъ мы вывѣдали, что придется провѣрять число людей въ отрядахъ, придется уступить имъ даровыя четверти, обдумать уплату изъ русскихъ доходовъ, что во всякомъ случаѣ они будутъ домагаться наличныхъ денегъ за одну четверть и безопасности Димитрія и царицы. Между тѣмъ, они согласились, хотя впрочемъ, съ досадой, и на то заявленіе, что послы снеслись съ Шуйскимъ и хотятъ вести съ нимъ переговоры касательно вреда и тиранствъ, какія онъ сдѣлалъ рѣчипосполитой и ея людямъ. Объ этомъ же послы отнеслись и къ думнымъ сенаторамъ, боярамъ и къ духовенству. Нашихъ людей въ томъ лагерѣ считаютъ до 7,000. Есть множество русскихъ, которые желаютъ, чтобы мы пришли съ собою къ соглашенію и готовы идти туда, куда пойдетъ польское войско, потому что они разбиваются на разныя партіи и въ самой Москвѣ русскимъ стало ненавистно правленіе Шуйскаго. Множество бояръ, а міръ чуть ли не весь хотѣли имѣть княземъ Голицына, пока не узнали о нашествіи короля. Воины, находящіеся съ Скопинымъ въ походѣ, называютъ его царемъ. Послалъ въ столицу своихъ шпіоновъ г. Домарацкій, который имѣлъ сношенія съ нѣкоторыми русскими, съ которыми сблизился, когда былъ въ Москвѣ. Онъ получилъ извѣстіе, что наши купцы—злодѣйская Русь—сказали міру и духовенству русскихъ, что король хочетъ наступить на ихъ вѣру и церкви, поэтому пусть они не склоняются на его сторону. Шуйскій тоже

---

wic się mieli. To iednak wyczerpnęło się od przednieyszych, ze verificovac przyidzie poczty, ze darownych cwierci ustąpic, z Moskiewskich dochodow płace patrzyc, ale na iednę cwierc gotowych się upominac będą y ochrony tego swego Dymitra y czarowey. Interim pozwolili tesz y tego, aigre iednak, (?) ze pp. posłowie ozwali się Szuyskiemu y tractowac ze nim chcą o te, ktore y rzeczypospolitey y ludziom naszym poczynił krzywdy y tyranstwa; tosz do dumnych panow y boiar y duchowienstwa się wskazało. Naszych ludzi w tamtym obozie rachuią do 7,000 wszytkich. Moskwy siła, ktora patrzy na to, zebysmy się z sobą zgodzili; ofiaruie się przypasc tam, gdzie woysko Polskie poydzie, bo in varia scindunt, y w samey Moskwie iusz sobie zbrzydzili panowanie Szuyskiego, y siła boiar, a mir znadz wszytek Galliczyna, poki nie słyszeli o nastąpieniu krola i. m. chcieli miec za kniazia; zolnierz tesz ten, co w polu Szkopina czarem zowie. Słał pewne szpiegi do stolice p. Domaracki, ozywaiąc się tym, z ktoremi, gdy na Moskwie był, swoie porozumienie miewał. Przyniesiono mu to, ze kupcy naszy—Rus złodzieyska—dali znac mirowi y duchowienstwu, ze krol i. m. na wiarę y cerkwie ich nastąpic chce,

пустилъ молву, что король воюетъ не ради царства, а изъ-за вѣры, что онъ желаетъ лишь приманить къ себѣ русскихъ. Наши послы отправили однако снова шпіоновъ, которые должны, какъ можно больше, успокоить міръ, бояръ и духовенство касательно ихъ обрядовъ и вѣры; тоже самое тайно, но усердно дѣлаютъ и послы, сносясь съ русскими, находящимися въ лагерѣ, и обѣщая имъ крестнымъ цѣлованіемъ, что король не обманетъ ихъ. Хуже всего то, что подъ Троицей Скопинъ беретъ верхъ надъ Сапѣгой, которому князь Рожинскій изъ личной ненависти отказывается до сихъ поръ помогать; потому что если Сапѣга принужденъ будетъ отступить изъ-подъ Троицы, то тамошніе русскіе сильно ободрятся, а здѣшніе упадутъ духомъ. Ежедневно наши ожидаютъ дальнѣйшихъ извѣстій и просятъ Бога, чтобы онъ сильною своею рукою поддержалъ предпріятіе, направленное къ прославленію его имени и къ распространенію св. вѣры. О томъ своемъ подставномъ государѣ наши сами громко говорятъ, что онъ не Димитрій; русскіе—тоже, что не тотъ; но, не имѣя другого лица, наши держатся его, чтобы добиться уплаты за выслуженное время, а несчастные русскіе, боясь тиранства Шуйскаго, рады быть, при комъ угодно, лишь бы спасти свою жизнь. Особенно удивительно вотъ что: наши, зная, что онъ—не тотъ Димитрій, за какого они выдаютъ его и, что еще хуже, зная, что онъ человѣкъ ничтожный, необразованный, безъ чести и совѣсти, страшный хульникъ, пьяница, развратникъ, что онъ ни самъ не придумаетъ ничего дѣльнаго, ни совѣтовъ не принимаетъ, не бываетъ ни на какомъ богослуженіи, о полякахъ или, какъ они говорятъ, о Литвѣ, ничего хорошаго не думаетъ и не говорить, и, если бы имѣлъ силу и возможность, то всѣхъ ихъ истребилъ бы, относятся однако къ нему съ уваженіемъ, хотя, какое это уваженіе, убереги Богъ отъ такого уваженія. Такъ, недавно князь Рожинскій въ его присутствіи ударилъ по щекѣ и билъ

---

zaczym aby się nieprzychylali do krola, iakosz y ten Suyski puscił głos, ze nie o panstwo, ale o wiarę woiuie, chcąc ich tym ułapic. Posłali iednak znowu pp. posłowie drugich szpiegow, ktorzyby upewnili mir, boiary y duchowienstwo w obrzędach y wierze ich, iako nabardziey; tosz y samy clandestine, ale pilno czynią z temi, co w obozie są, na hresne całowanie obiecuiąc im, ze się na krolu i. m. nie zawiodą. To nagorsza, ze Skopin silny p. Sapiegi pod Troycą, ktorego kniaz Rozynski ex privatis odijs, posiłkowac się zbrania dotąd, bo gdzieby od Troyce p. Sapiha odstąpic musiał, siłaby tamta Moskwa serca wzieła, a ta tu straciła. Co dzien się spodziewaią dalszey wiadomosci, prosząc p. Boga, ut ceptis ku chwale imienia swego y rozszerzenia wiary s. faveat mocną ręką swoią. O tym swoim zfałszowanym hospodarze y samy głosno mowią, ze nie ten, Moskwa—nie; ale oni, subiectum nie maiąc inszego, przy nim dochodzic chcą zasłuzonego, y ci niebozęta, boiąc się tyrannidem Suyskiego, wolą przy kim, przy tym vitam fovere; ale to dziwna, ze nie tylko znaiąc go naszy nie tym, ktorym go mianuią, owszem—co gorzey, człekiem nikczemnym, nullius judiciy, fidei, et conscientiæ, bluzniercą okrutmym, piia-

палкой Вишневецкаго, котораго Димитрій очень любитъ. Въ то же время г. Тышкевичъ... Другой на мѣстѣ этого царя, при первой возможности, бѣжалъ бы, и онъ дѣйствительно думаетъ объ этомъ, но его стерегутъ. Рѣшительно можно сказать, что они держатся имени Димитрія, а не человѣка.

12. Русскіе со стѣнъ крѣпости кричали, что желаютъ вести переговоры, но видно, они при этомъ дожидались [испугались?] старшихъ, потому что сейчасъ же замолкли; сказали однако, чтобы мы подождали до ночи. Въ слѣдствіе этого гетманъ поспѣшилъ въ шанцы и до поздней ночи дожидался, но со стѣнъ больше не отзывались.

13.—14. Изъ крѣпости передался одинъ русскій, который говоритъ, что въ крѣпости и въ войскѣ большой голодъ, что онъ рѣшился лучше передаться, нежели умирать въ крѣпости съ голоду.

15. Дано знать, что ложный Димитрій, замѣтивъ, что польскіе люди [въ его войскѣ] готовы вступить въ соглашеніе съ послами его королевскаго величества и заключить въ скоромъ времени договоръ съ ними, бросилъ царскіе регаліи и жену и бѣжалъ изъ лагеря въ Калугу 6 января, подъ вечеръ, послѣ того, какъ протрубили пароль.

16. Русскіе, замѣтивъ мины, которыя наши давно уже вели, чтобы взорвать стѣны порохомъ (если объ нихъ до сихъ поръ не упоминалось вовсе въ этомъ дневникѣ, то это происходило не отъ незнанія, но для того, чтобы болѣе секретныя стратегическія дѣла не получили огласки.), начали изъ своихъ минъ, которыми они окружили нѣсколько башенъ и частей стѣны, начиная отъ ~~внѣшнихъ~~ воротъ, у которыхъ сбита верхняя часть, и вверхъ къ горѣ, рыться къ тому мѣсту [гдѣ были наши мины] и, встрѣтившись въ подкопѣ

---

nicą, wszetecznikiem, ktory zadnych consilia ani ma w sobie, ani słucha, zadnego nabozenstwa nieuzywa, o Polakach, albo, iako oni zową, Litwie nic dobrego nie rozumie, ani nowi, y by siła y occasia była, chciałby wszytkich wyniszczyc, a precię go venerantur, a ta ich veneratia, Boze ty wiesz, iako nie dawno x. Rozynski Wisniowieckiemu, w ktorym się kocha, przed nim upogębkował y kiiem dał. P. Tyszkiewic w tenze czas meritum Moskiewskie recipens (?) bez respectu oddawał, dla czego by tesz mogł opportune, inszyby uciekł, iakosz y mysli o tym, ale go pilnuią: owo zgoła subiectum się trzymaią, nie człowieka.

12. Wołała Moskwa z muru, ze chcą tractowac, ale znadz czekali starszych, bo zaraz umilkli; mowili iednak, aby do nocy poczekali. Zatym hetman do szancow biezał y długo w noc czekał, ale więcey się nie ozwali z muru.

13. 14. Przedał się Moskwicin ieden z zamku, ktory o wielkim głodzie y w woysku y w zamku powieda, iakosz y on wolał się odwazyc, nizli w zamku głodem umrzec.

15. Dano znac, ze Dymitr zmyslony, pobaczywszy przychylnosc narodu Polskiego do zgody z pp. posłami i. k. mosci y prętkiego zawarcia tractatow, 6 ianuarii od tytułow carstwa y zony uciekł z obozu ku Kałudze, trochę przed wieczorem po wytrąbieniu hasła.

16. Moskwa, postrzegszy miny, ktore naszy na wysadzenie murow prochem dawno prowadzili (o ktoryeh ze dotąd wzmianka zadna w dyaryuszu nie była, nie szło z niewiadomosci, ale zeby secretiora stratagema-

Шембека съ нашими, обѣ стороны стали стрѣлять одни въ другихъ. Наши показали великое мужество и подвергали себя великой опасности; но такъ какъ русскіе подрылись въ бокъ нашей мины, то не сдѣлали нашимъ никакого вреда ни пищалями, ни мортирой, которую зарядили огромнымъ каменнымъ ядромъ и кусками желѣза и камней. Наши тоже только 4 изъ нихъ ранили.

17. Нѣсколько бояръ изъ Дорогобужской волости ударили челомъ его королевскому величеству и просили, чтобы и другимъ дозволено было прійти. Одному изъ нихъ приказано ѣхать за тѣми, которые на имя царя пошли къ Калугѣ, и привести ихъ къ крестному цѣлованію на имя короля. Старшимъ надъ тѣми русскими, кажется, одинъ изъ Шаховскихъ и Кернозицкій.

18. Въ то отверстіе подкопа, гдѣ наши дрались съ русскими, наши вложили взрывной зарядъ и ночью зажгли его, желая взорвать стѣну и русскихъ, но порохъ не могъ произвесть своего дѣйствія, потому что отверстіе не тщательно было задѣлано съ нашей стороны, и порохъ могъ устремиться и впередъ и назадъ; несмотря на то, порохъ задушилъ 16 русскихъ въ ихъ подкопѣ.

19. Русскіе съ своей стороны подложили въ одно отверстіе, которое служило отводомъ изъ нашего подкопа, чтобы не задохнуться, какое-то количество пороху, зашитаго съ смрадными составами въ кожу, и, вѣроятно, надѣлали бы намъ не мало вреда, но наши, бросивъ ту мину, такъ какъ русскіе замѣтили ее, спустились ниже съ цѣлью передушить русскихъ. Поэтому наши не подверглись отъ того взрыва никакому вреду.

20. Г. Добекъ, ѣздившій впереди пословъ къ тому войску, пріѣхалъ назадъ отъ пословъ съ извѣстіемъ, что послы возвращаются и, что къ королю идутъ послы отъ того вой-

---

ta nie biegały po ludziach), ięli tesz swoich min, ktoremi, począwszy od narozney bramy, co iey wierzch zbito, asz wyszszey ku gorze, kilka wiez y quater muru okopali, ku temu się mieyscu kopac, y począwszy się w Szembekowey mine spolnie strzelac do siebie ięli wielką przewagą naszych y niebespieczenstwem; ale isz w bok miny przyszli, ani z hakownic, ani z mozderza, ktory wielką kamienną kulą y inszemi tak zelaza, iako y kamieni sztukami napełnili, szkody naszym nie uczynili; naszy tesz telko 4 z nich postrzelili.

17. Boiarow kilka z Drohobuzkiey włosci i. k. mosci czołem bili y na inszych o wolnosc prosili. Z tych iednego (posłano?), aby za ludzmi, ktorzy z carowego ramienia ku Kałudze poszli, iechał y do chrestu na krola i. m. przywiodł. Nad temi ludzmi snadz z Szachowckich ieden z Kiernozickim iest starszym.

18. Salzecon w tę dziurę miny, gdy się naszy z Moskwą strzelali, podsadzono y w nocy zapolono, chcąc Moskwę y muru ich wyrzucic, ale isz nie warownie od naszey strony zabudowano, nie mogł siła effectu proch uczynic, gdysz iako wprzod, tak y w tył miał swemu impetu lost, 16 iednak człeka Moskiewskiego w ich minie zadusił.

19. Oni zasię w dziurę pewną, ktorey (ktora?) była uchodem zadechu z miny naszey, dopuscili iakąs tesz sztukę prochu w skorę zaszyteg), nadzianą smrodliwemi rzeczami, ktorą pewnieby byli nie mało szkody naszym uczynili, ale ze naszy, zaniechawszy tamtey postrzezoney miny, spuscili się nizey,

ска—отъ поляковъ и отъ русскихъ. Онъ возбудилъ сильную надежду на то, что счастливо начатыя дѣла придутъ къ хорошему окончанію, чему, онъ и самъ много содѣйствовалъ, вращаясь между рыцарствомъ.

21. Прибылъ Велижскій староста и... [пропускъ] въ русскую землю, чтобы унять кровопролитіе и установить по всей земли миръ, что желаетъ посадить королевича на московскомъ престолѣ, при чемъ называлъ его своимъ государемъ и благодарилъ Бога, что далъ имъ столь великаго государя и что царское имя опять засіяло. Русскіе просятъ, чтобы казаки и другіе польскіе люди не глумились надъ ними, чтобы король объявилъ, что они могутъ безопасно придти къ нему и чтобы прислалъ къ границѣ Бѣлой приставовъ, съ которыми бы можно было безопасно приходить къ нему. Онъ обѣщалъ потянуть за собою къ королю многихъ бояръ, которые искренно будутъ служить ему. Онъ получилъ подлежащій отвѣтъ и универсалы съ объявленіемъ королевской милости; назначены также и лица, которыя бы могли приводить [къ королю] тѣхъ людей.

22. Со стѣнъ крѣпости спустился одинъ русскій, вынужденный къ этому голодомъ. Наши взяли его въ шанцы едва живаго. Когда онъ пришелъ въ себя, то сказалъ, что въ крѣпости въ простомъ народѣ сильный голодъ и что множество людей умерло отъ голода и разныхъ болѣзней.

23. Тишина.

24. Пришло извѣстіе, что [Шведскій король] Карлъ разбитъ параличемъ и что все управленіе въ рукахъ старшаго его сына. Онъ приказалъ объявить безчестнымъ Мансфельда за то, будто бы онъ былъ въ согла-

---

aby ie podusili, zadney stamtąd nie odniesli szkody.

20. P. Dobek, ktory iako przed pp. posłami do tamtego woyska iechał, tak y od pp. posłow przyiachał, daiąc znac o zwroceniusię pp. posłow krolewskich, a o posłach tamtego woyska narodu Polskiego y Moskiewskiego do krola i. m. idących siła nadzieie podał rzeczy szczęsliwie raczętych y ku dobremu skonczeniu podobnych, ktorych tesz sam był wielką pomocą między rycerstwem.

21. P. starosta Wieliyski... przyszedł na Ruską ziemię rozlania krwie y we wszytkiey ziemi pokoy uczynic, y chce krolewicza i.m. posadzic na Moskiewskie hospodarstwo, mianuiąc go hospodarem swym dziękuiąc p. Bogu, ze tak wielkiego hospodara im dał, ize iego carskie imię rozswieciło się. Proszą przytym, zeby się kozacy y inszy ludzie Polscy nad nimi nie pastwili, y krol i. m. ich opowiedział, zeby do krola i. m. bezpiecznie przysc mogli y zeby przystawow dobrych na granicę Bielską przysłał, z ktoremiby bezpiecznie mogli przysc do niego, obiecuiąc wiele boiarow z sobą do krola i. m. zaciągnąc, a krolowi i. m. z serca słuzyc chcą. Na co respons rzeczy służącey odniosł y universały łaski i. k. m. oswiadczone y ossoby, do przyprowadzenia tych ludzi sposobne.

22. Spuscił się Moskwicin z zamku, głodem przymuszony. Ledwie zywego do szancow naszy wzięli. Co przyszedszy k sobie, o wielkim głodzie między pospolstwem w zamku powiedział y że siła ludzi głodem y rozmaitemi chorobomi pomarli.

23. Cicho.

24. Przyszła wiadomosc, ze Karolus paralizem zarazony, a guberno iego wszytko przy

шеніи съ литовскимъ гетманомъ и потому проигралъ сраженіе. [Онъ] послалъ въ Эстонію нѣсколько солдатъ, чтобы они схватили Мансфельда; но все это дѣлалось для того лишь, чтобы уклониться отъ уплаты денегъ Мансфельду, который распустилъ все свое войско. Эти военные послали въ Ревель къ комиссарамъ за деньгами, но комиссары сказали, что не здѣсь мѣсто для уплаты, а въ Швеціи. Взволнованные этимъ они жестоко разорили волости всѣхъ неосторожныхъ и не имѣвшихъ средствъ къ защитѣ.

25. Пріѣхали отъ того войска [самозванца] князь Збаражскій, гг. Скуминъ, Домарацкій, а уже вечеромъ Людовикъ Вайеръ. Они такъ разсказываютъ рядъ своихъ трудовъ и стараній: прежде всего, во все то время, пока тотъ ложный Димитрій не бѣжалъ (а можетъ быть онъ спрятался), [тушинцы] занимали ихъ спорами и пирами, а когда онъ бѣжалъ 15 января, въ то время, какъ трубили пароль, то [тушинцы] во время смятенія разнесли всѣ царскія украшенія,— уносили, кто что могъ, при чемъ досталось нѣкоторымъ богатымъ боярамъ. 17 января они составили коло недалеко отъ помѣщенія князя Збаражскаго, гдѣ дѣлали разныя нападки, то на князя Рожинскаго, за то что онъ своимъ пьянствомъ отпугнулъ его [самозванца], то на гг. пословъ, что они были причиной его бѣгства. Всѣ люди гг. пословъ, какъ пѣхота, такъ и конница, стояли подъ ружьемъ, потому что тѣ то и дѣло кидались искать Димитрія въ ихъ возахъ изъ подъ казны и денегъ отъ короля. Такъ продолжалось до вечера. Только уже послѣ многихъ споровъ г. Бучинскій добился, что его стали слушать и сталъ нападать на тѣхъ,

---

starzym synu iego zostało. Mansfelta szelmem publicowac kazał, wziąwszy ten przetext nan, ze na zmowie z p. hetmanem Litewskim bitwę przegrał, y posłał kikanascie drabantow do Ostoniey, aby go poymali; ale to wszytko k woli temu, aby płacey spełznęli Mansfeltowi, ktory wszytko woysko swoie habdankował. Zołnierze ci słali na Rewel do commissarzow o zapłatę, ktorzy odpowiedzieli, ze nie tu mieysce płacey, ale we Szwecyey, czym poruszeni Ostomią wszytką, gdziekolwiek nieostroznych y nie obronnych włoki zasięgli, splundrowali bardzo.

25. Przyiechał x. Zbaraski, p. Skumin, p. Domaracki, a w samy wieczor p. Waher Ludwik od tamtego woyska. Ci seriem pracey y pieczołowania swego tak powiedaią: naprzod, ze przez ten wszytek czas, ktorego tam kolwiek, dokąd ten zmyslony Dymitr nie uciekł, albo się nie schronił, controversiami roznemi, a bankiety ich zabawiał (zabawiali?); asz kiedy zbiegł die 15 ianuarii, prawie gdy hasło wytrębowano, z onego tumultu, w ktorym wszytek deposit carski rozszarpali, co kto porwał, to niosł, a przy tym dostało się niektorym boiarom dostatnieyszym. Die 17 ianuarii uczynili koło niedaleko stanowiska x. Zbaraskiego, gdzie rozmaite invectivy, to na kniazia Rozynskiego, ze go on wystraszył piianstwem swym, to na pp. posły, ze oni zbiezenia iego przyczyną, uczynili. Ludzie wszyscy tak pieszy, iako y iezda pp. posłow krola i. m. w sprawie stali, bo się co raz porywali patrzac w wozach skarbnych Dymitra, y pieniędzy od krola i. m. Trwało to ku wieczorowi; asz po długich altercacyach p. Buczynski, audientią sobie uczyniwszy, począł invectivy czynic na tych, ktorzy te bunty wszczynali, ktorzy snadz z pacholikow, krawczykow, szewczykow w towarzyszką słuzbę, czego tam iest

которые поднимали бунты,—это пахолики, портные, сапожники, забравшіеся на службу въ число товарищей, а такихъ тамъ не мало. Въ этомъ помогли Бучинскому Андрей Млоцкій, г. Яйковскій и многіе другіе. Затѣмъ они распустили коло и на слѣдующій день составили новое подлѣ лагеря. Тамъ князь Рожинскій оправдывалъ себя, а гг. послы, чтобы не испытывать больше презрительнаго обращенія съ ними, стали собираться въ путь. Тѣ, замѣтивъ это, стали вести себя смирнѣе и послали къ посламъ просить, чтобы остались три дня, и обѣщали дать королю хорошій отвѣтъ. Послы легко дали убѣдить себя. И быстрые сборы они дѣлали лишь для виду, потому что эти, столь почтенные люди, избранные королемъ для этого дѣла, видѣли, что въ подобныхъ обстоятельствахъ не слѣдуетъ изъ-за этого уѣзжать, а нужно думать о болѣе важныхъ дѣлахъ. Между тѣмъ, съ послами стали бесѣдовать русскіе и явно начали высказывать свою расположенность къ королю. Увидѣвъ это, послы просили русскихъ собраться въ кругъ. Это охотно сдѣлали патріархъ съ духовенствомъ, Заруцкій съ своими военными и Солтыковъ съ думными боярами и дворянами. На этомъ совѣщаніи хотѣлъ быть тоже и князь Касимовскій. Сюда пришли гг. послы. Они и въ инструкціи имѣли на это полномочіе и имѣли особыя грамоты, писанныя по русски и съ подписью короля, въ которыхъ объявлялась этимъ людямъ [русскимъ] милость короля. Перемышльскій кастелянъ сказалъ отъ имени пословъ прекрасную и довольно обширную рѣчь, въ которой доказывалъ, что король пришелъ сюда [въ Россію] не для того, чтобы разрушать ихъ законы и вѣру и не для погибели этого народа, а для того, чтобы остановить пролитіе христіанской крови и поддержать эти государства и русскій народъ. Поэтому, если они не

---

nie mało. Pomogł mu tego p. Młocki Andrzey, pomogł y p. Iaykowski y inszych nie mało; zaczym ono koło rozwiodszy, nazaiutrz drugie pod obozem uczynili. Sam x. Rozynski o sobie dawał justificatią, a pp. posłowie w drogę się gotowac poczynali, aby więcey takich contemptow nie słyszeli, co obaczywszy, sedatius agere ięli, posłali prosząc, aby się do trzeciego dnia zatrzymali, obiecuiąc im dobrą do krola i. m. odprawę. Lacno się namowic dali, bo y to porwanie przez forma tylko było, gdysz ludzie tacy, ktorych do tey sprawy i. k. mosc zazyc raczył, to mieli przed oczyma, ze in talibus rebus w tey mierze odiechac nie myslili y salubrius sądzili. Interim ludzie Moskiewscy z posły conversowac y palam odkrywac affect swoy ku panu poczęli, co pobaczywszy pp. posłowie, prosili, aby narod Moskiewski do koła zgromadzic się mogł. Uczynili radzi patryarcha z duchowienstwem, Zarucki z woyskowemi ludzmi, Sołtykow z dumnemi boiary y dworżany, przyczym tez kniaz Kazimowski bydz chciał. Zeszli się tesz pp. posłowie, maiąc y w instructiach zlecenie y osobnemi ramotami Ruskimi z popisem (podpisem?) i.k. mosci opowiedzenie łaski tym ludziom. Przez p. Przemyskiego piękną y dostateczną przemową odkryli, pokazuiąc, ze krol i. m, nie na urazenie praw y wiary ich, nie na zgubę narodu tego, ale dla usmierzenia krwie krzescianskiey, dla zatrzymamia panstw y narodu Ruskiego tu przyszedł, zaczym, iesliby gardzic łaską Bozą nie chcieli y opieką i. k. mosci, gotow

хотятъ принебрегать божіею милостію и покровительствомъ короля, то такъ какъ у нихъ прекратился царскій родъ, король готовъ взять ихъ подъ свою защиту и освободить ихъ отъ рабства у тѣхъ тирановъ, которые помимо всѣхъ правъ и правды вторгаются на ихъ престолъ. Русскіе сильно радовались и много плакали. Начиная съ патріарха, [всѣ] съ благодарностію слушали эту рѣчь, съ благодарностію приняли [грамоты], цѣловали подпись короля, хвалили рѣчь-посполитую [и прославляли Бога], что послалъ имъ время замиренія. Они сейчасъ же вступили въ конфедерацію [договоръ] съ польскимъ войскомъ не разлучаться и не передаваться ни на сторону вора, такъ какъ онъ бѣжалъ, ни на сторону Шуйскаго и его братьевъ, а частнымъ образомъ многіе изъ нихъ цѣловали крестъ на имя короля. Войско тоже возвратилось къ благоразумію,—всѣ обѣщаютъ быть вѣрными и доброжелательными его королевскому величеству и отправляютъ къ королю пословъ съ нѣкоторыми требованіями.

Между тѣмъ, тотъ человѣкъ [самозванецъ] отозвался изъ Калуги и къ царицѣ, извѣщая ее, что уѣхалъ на охоту, и къ другимъ, тайно посредствомъ писемъ заявляя желаніе возвратиться, если поляки обяжутъ себя новою присягой, а измѣнившіе русскіе будутъ казнены смертью. Эти письма разносилъ Казимірскій и нѣкоторыя изъ нихъ уже пораздавалъ. Это замѣтили, закричали идти въ коло, обязали Казимірскаго клятвой [не дѣлать этого], отняли у него нерозданныя письма и издали приказъ, что если кто не возвратитъ ихъ и не принесетъ въ коло, а это легко будетъ узнать, потому что Казимірскій долженъ будетъ сказать [кому роздалъ ихъ], то будетъ казненъ жестокою смертію. Сейчасъ же эти письма были принесены и брошены въ огонь, а Казимірскому объявлено, что онъ будетъ казненъ

---

iest y onych pod obronę wziąc, poniewasz plemnike (plemienia?) hospodarow ich nie stawa, y zniesc z nich tyranskich ludzi niewolą, ktorzy się nad prawo y słusznosc na panstwo to srubuią. Było radosci y płaczu dosyc między Moskwą. Począwszy od patryarchy, wdzięcznie y słuchali y przyięli, podpis krola i.m. całuiąc, a rzeczpospolitą chwaląc (y Bogą chwaląc?), ze ten czas uspokoienia ich zesłał. Wnet weszli w confederatią z woyskiem Polskim nie odbiegac się y nie chylic się tak do wora, kiedy zbiegł, iako y do Szuyskiego ẏ braciey iego, privatim zas chrest na imię i. k. mosci siła ich całowali. Woysko tesz ad paratura consilia się wrocili, — wszyscy i. k. mosci wiarę y zyczliwosc ofiaruią. Otosz posły swe do krola i. m. wyprawuią z pewnemi postulaty.

Interim ten człek ozwał się y carowey z Kaługi, daiąc znac, ze na łowy odiechał, y inszym przez listy potaiemnie, chcąc się wrocic, iedno, zeby nową przysięgą Polacy się stwierdzili, a Moskwa, ktora zmieniła, zeby na gardle była karana. Roznosił te listy Każimirski y niektore porozdawał. Postrzezono tego, do koła wołano, Kazimirskiego slubem zawiązano, co listow było nie oddanych, pobrano, edyct uczyniono, ze ktory ich nie wrocił y nie wniosł w koło, a łacno się dowiedziec, bo Kazimirski powiedac musi, srogą smiercią zginie. Zaraz listy znoszone, a z listy w ogien (a te listy—w ogien?). Ka-

смертію, если впредь будетъ тревожить и волновать войско. Затѣмъ царица прислала просьбу, чтобы ей дозволили уѣхать къ мужу. Ей это дозволили, но подъ страхомъ смерти запретили кому либо двинуться отъ войска съ знаменемъ. Царица сейчасъ одумалась и просила, чтобы ей дозволили жить въ Можайскѣ до тѣхъ поръ, пока не придетъ король. Ей и этого не дозволили, опасаясь, какъ бы не пришелъ къ ней тотъ обманщикъ, (у него послѣ его побѣга нашли талмудъ). Итакъ, поляки и русскіе отправляютъ [къ королю] пословъ съ своими требованіями. Посылаетъ [посла] и царица, которая всѣ права свои ввѣряетъ вниманію, разсужденію и совѣсти его королевскаго величества. Требованія нашихъ [Тушинцевъ?] суровы, но ихъ можно будетъ умѣрить [26]. Въ виду того, что войско раздѣлилось и въ виду усиленія Скопина нельзя было иначе поступать, но есть надежда и средства [иначе устроить дѣло], а тѣ подонки [негодныхъ людей], которые теперь заправляютъ дѣлами, можно будетъ уничтожить.

26. Ничего не было.

27. Русскіе, замѣтивъ, что мы ведемъ другой подкопъ, стали рыться противъ насъ и, встрѣтившись, обѣ стороны долго перестрѣливались изъ ружій, пока русскіе не задѣлали дыры мѣшками, наполненными пескомъ; однако они выстрѣлили изъ мортиры и пустили одно ядро и много картечи, но такъ какъ ихъ мина приходилась въ бокъ нашей, то они не могли причинить нашимъ вреда, — вся сила выстрѣла ударилась въ землю. Бросили они также три ядра, заправленныя составомъ съ страшнымъ смрадомъ. Чтобы не дать этимъ ядрамъ воспламениться, одинъ гайдукъ съ великою опасностію жизни — забросалъ ихъ землей.

---

zimirskiego, iesliby woysko więcey turbowac smiał, albo tumultowac chciał, na gardle karac obiecano. Czarowa zatym posłała, prosząc, aby mogła za nim odiechac. Pozwolono, ale pod chorągwią nikomu z woyska ruszyc się pod gardłem zakazano. Obaczywszy się, zaraz prosiła, aby na Mozaysku tak długo mieszkac iey wolno było, asz krol i. m. przybędzie. I tego, obawiaiąc się, aby znowu ten impostor (po ktorym snadz y Talmut znaleziono) do niey nie przyszedł, nie pozwolono.

Posyłaią tedy Polacy y Moskwa z postulaty swemi. Posyła y czarowa, wszytko prawo swe pod baczenie, rozsądek y sumnienie i. k. mosci kładąc.

Postulata naszych snadz u siebie cruda, ale moderari mogą, gdysz dla rozerwania woyska, a Skopinowey potencyey inaczey poczynac się niegodziło, wszakosz iest nadzieia y sposoby. Wszakze ta fex z ludzi, ktore tam nabardziey teraz przewodzi, wyplec się moze.

26. Nic.

27. Postrzegszy Moskwa drugą minę, ktorą naszy prowadzili, ięła kopac przeciwko y, zszedszy się, z muszketow do siebie strzelali długo, asz Moskwa worami piaskiem napełnionemi dziurę zatkała. Wypalili iednak z mozderza y kulę iednę niemałą y srotow gwałt (puscili?), ale isz mina bokiem przyszła, naszym szkodzic nie mogli, gdysz się wszytek impet w ziemię obrocił. Wrzucili tesz trzy kule dziwnym smrodem przyprawione, ktore, aby się nie zapaliły, ieden hayduk ziemią zarzucał, z odwagą wielką zdrowia, zaczym wynioszszy to z miny, rozcięto z nich iednę, natkaną saletrą, prochem, siarką, gorzałką y inszemi, bardzo zarazliwemi

Затѣмъ ихъ вынесли изъ подкопа и одну изъ нихъ разрубили. Она была наполнена селитрой, порохомъ, сѣрой, водкой и другими заразительными веществами. Когда ихъ зажгли, то никто не могъ вынести ихъ запаха.

28. Прибыли въ лагерь послы отъ русскаго войска, стоявшаго съ обманщикомъ подъ Москвой. Король принялъ ихъ съ честію. Встрѣчали ихъ старосты — Бѣлокаменецкій и Слонимскій; передъ ними ѣхали: пять хоругвей запорожскихъ казаковъ, не мало гусаръ и множество простыхъ людей съ дворянами короля. Послы были одѣты богато, на хорошихъ татарскихъ лошадяхъ. Изъ крѣпости сильно стрѣляли и изъ порядочныхъ орудій, но эти выстрѣлы не сдѣлали большаго вреда нашимъ, — убитъ былъ одинъ запорожскій казакъ.

Ночью тоже была сильная пальба изъ крѣпости. Того же дня Пуцкій староста подложилъ порохъ подъ русскую мину. Зарядъ хорошо подѣйствовалъ и должно быть причинилъ не малый вредъ.

29. Пришло извѣстіе, что изъ Серпухова, гдѣ г. Млоцкій имѣлъ свой полкъ, ушли Донцы. Млоцкій, желая привести ихъ опять на сторону обманщика, такъ какъ они обѣщали вѣрность ему прежде, а не королю, привелъ ихъ къ присягѣ. Наши не имѣя терпѣнія [дожидаться, пока тѣ принесутъ присягу?], напали на нихъ, оставивъ при своихъ возахъ и вещахъ немного прислуги. Когда они гонялись въ полѣ [за казаками, въ Серпуховѣ] міръ перебилъ и разтерзалъ [нашихъ] оставшихся въ городѣ. Послѣ этого, [наши], побивъ донскихъ казаковъ, вмѣсто Серпухова, поворотили къ Брянску и овладѣли Боровскомъ.

30. Пріѣхали къ его величеству послы отъ польскаго рыцарства, на-

---

rzeczami, ktorych, gdy zapalili, zadną miarą człek strzymac nie mogł.

28. Posłowie od woyska Moskiewskiego, ktore przy impostorze pod stolicą cało (stało?), wiechali w oboz. Krol i. m. przyiął ich honorifice. Potykał ich p. starosta Białokaminski y p. starosta Słonimski; więc przed nim iechało kozakow Zaporohskich choragwi 5, ussarzow niemało y inszego ludu pospolitego z dworzany krola i. m. bardzo siła, a sami posłowie, bogato ubrani, na dobych iechali bachmatach.

Z zamku y bardzo często, y z nosnych dział bito, iednak szkody w naszych wielkiey nie uczynili, procz iednego kozaka Zaporohskiego zabito.

W nocy takze ogromno strzelba szła z zamku. Tegosz dnia p. starosta Pucki podsadził prochy pod Moskiewski podkop, ktore dobry effect uczynili, a snadz z szkodą ich nie małą.

29. Przyszła wiadowosc, ze z Sierpuchowa, gdzie p. Andrzey Młocki swoy pułk miał, odeszli Doncy. Chcąc ich na wiarę impostorowę przywrocic, gdysz mu pierwey byli oddali, nizli na krola i. m. p. Młocki ich przywiodł do przysięgi. Naszy niecierpliwi wypadli do nich, zostawiwszy przy wozach y rzeczach swych czeladzi po troszę. Gdy się uganiali w polu, mir tych, co w miescie byli, pomordował y poszarpał. Zaczym, zraziwszy kozaki Donskie, miasto Sierpuchowa do Branska się obrocili y Borowsk ubiegli.

30. Pp. posłowie: p. Chraslinski, p. Staborowski, p. Iaykowski, p. Strawinski, p. Woyckowski, p. Dworzycki, p. Pawłowski, p. Pepłowski od rycerstwa Polskiego, pod Moskwą będącego, do krola i. m. przyszli.

ходящагося подъ Москвой: гг. Храслинскій, Стаборовскій, Яйковскій, Стравинскій, Войцковскій, Дворжицкій, Павловскій и Пепловскій.

31. Русскіе послы были приняты королемъ послѣ обѣдни, при чемъ присутствовало много сенаторовъ и военныхъ изъ рыцарства. Старшій Солтыковъ, какъ первый посолъ, поцѣловалъ [руку] короля и сказалъ краткую рѣчь. Въ ней онъ сказалъ, что русскій народъ доброжелателенъ и расположенъ къ королю, что русскіе благодарны за ту милость, которую король объявилъ имъ въ своей грамотѣ и его послы въ ихъ посольскихъ рѣчахъ, и что они желаютъ ему не только добраго здоровія, но и счастливаго окончанія счастливо начатаго предпріятія. Послѣ него сынъ его Иванъ Солтыковъ ударилъ королю челомъ отъ имени русскаго патріарха Филарета и всего духовенства и благодарилъ короля за то, что, видя великое смятеніе между всѣми людьми Московскаго государства, обѣдненіе и запустошеніе земли, король, какъ христіанскій государь, скорбитъ объ этомъ, и желаетъ, чтобы его промышленіемъ, при божіей милости, Московское государство было, какъ прежде, въ тишинѣ и мірѣ. Затѣмъ онъ читалъ грамоту, — перечислялъ по порядку тѣхъ московскихъ государей, которые по прекращеніи дѣйствительныхъ [московскихъ] государей, безправно врывались на [русскій] престолъ. При этомъ онъ билъ челомъ отъ имени думныхъ бояръ, окольничьихъ дворянъ [бояръ], думныхъ дьяковъ, стольниковъ, чашниковъ и всякаго званія людей и желалъ ему всякаго благополучія. Заявилъ онъ и то, что русскіе желаютъ видѣть государемъ на Московскомъ государствѣ и на всѣхъ великихъ государствахъ Русскаго царства королевича, если король сохранитъ имъ въ цѣлости, ненарушимо апостольскую ихъ

---

31. Po mszey pp. posłowie Moskiewscy u krola i. m. in frequenti consensu tak pp. senatorow, iako y ludzi rycerskich audientią otrzymali. Szołtykow stary, iako poseł pierwszy, całowawszy krola i.m. rzecz zaczął krotkimi słowy, oswiadczaiąc chęc y powolnosc naroduMoskiewskiego do krola i.m. a ze wdzięczni tey, ktorą im i.k. mosc w liscie swym y p. posłom w poselstwie swym ofiarował, laskę (łaski?), zaczym zyczą nie tylko fortunnego zdrowia, ale y szczęsliwego iako zaczęcia tey impreza, tak y skonczenia. Po nim syn Iwan Sołtykow od Filireta (Filareta?) patryarchy Moskiewskiego y od wszytkiego duchowienstwa krolowi i.m. czołem bił, dziękuiąc, ze krol i. m. iako hospodar krzescianski miłosierny, wiedząc (widząc?) w Moskiewskim hospodarstwie między wszytkimi ludzmi rozruch y upadek wielki y ziemie spustoszenie, o to się frasuie y załuie, a chce tego, aby łaską Bozą y i. k. mosci obmyslowaniem Moskiewskie hospodarstwo było w cichosci y w pokoiu po pierwszemu. Zatym (czytał?) hramotu, seriem hospodarow Moskiewskich wyliczał — tych, ktorzy po zesciu dziedzicznych panow prostym sposobem na to sie wdarli panstwo. Przytym imieniem boiar dumnych, dworzan okolicznych, dyakow dumnych, stolnikow, czesnikow y wszytkiego stanu ludzi czołem bił, zycząc i. k. mosci y iego potomstwu wszitkiego dobrego. Declarował y to, ze na Moskiewskim hospodarstwie y na wszytkich wielkich hospodarstwach Rosyiskiego carstwa krolewica i. mosc hospodarem widziec chcą, iesli i. k. mosc s. apostolską cerkiew y wiarą greckiego zakonu zadzierzy wcale niena-

церковь и греческую вѣру и никому не подчинитъ ихъ, если король не только ни въ чемъ не нарушитъ давнихъ правъ и вольностей русскаго народа, но еще увеличитъ права и пожалуетъ новыя вольности, какихъ до того времени не было въ Московскомъ государствѣ. Старшій Солтыковъ повторилъ съ плачемъ просьбу, чтобы король сохранилъ имъ въ цѣлости обряды ихъ вѣры и ни въ чемъ ненарушалъ ихъ. Затѣмъ онъ просилъ какъ можно скорѣе назначить сенаторовъ для переговоровъ, которые они будутъ вести не только отъ своего имени, но имѣютъ порученіе вести ихъ отъ имени всѣхъ русскихъ, — какъ тѣхъ, которые находятся подъ столицей [Москвой], такъ и тѣхъ, которые въ столицѣ.

Канцлеръ великаго княжества литовскаго отвѣтилъ имъ, что король милостиво принимаетъ доброжелательство и расположеніе къ нему, обѣщаетъ ни въ чемъ [не нарушать правъ] ихъ совѣсти и вѣры, и все дѣло отлагаетъ до совмѣстнаго обсужденія его ими съ сенаторами.

Черезъ полчаса справляли посольство послы отъ польскаго рыцарства,—г. Хрослинскій отъ имени рыцарства, находящагося подъ столицей, а г. Стравинскій отъ имени г. Сапѣги и рыцарства изъ-подъ Троицы. Они заявили искреннюю свою вѣрность королю и говорили, что хотятъ служить и жертвовать своимъ здоровьемъ своему королю и своему отечеству, а не человѣку изъ чужаго народа. Затѣмъ [они] подали на бумагѣ изложеніе своихъ требованій.

Подканцлеръ королевства отъ имени короля благодарилъ ихъ за выраженіе преданности и сказалъ, что отвѣтъ касательно ихъ дѣлъ и требованій данъ будетъ послѣ совѣщанія съ ними.

Февраль.

1. Всѣ сенаторы имѣли частное

---

ruszenie y nikomu niepoda, a starozytne prawa y wolnosci Moskiewskiego narodu ni w czym nienaruszy, a ktemu ieszcze przybawi praw y wolnosci nada lepszych, ktore przedtym w Moskiewskim hospodarstwie nie bywały. Powtorzył znowu Sołtykow stary z płaczem, zeby krol i. m. wcale ni w czym nie naruszone ceremoniy wiary y obrzędy ich zachował. Prosił zatym, aby na tractaty z nimi pp. senatory wysadzono iako naprędzey, ktore oni nie tylko swemi, ale y wszytkiey Moskwy, tak tey, co pod stolicą, iako y tey, co w stolicy, imieniem czynic będą y poruczenie maią.

Na co p. canclerz w. x. Litewskiego dał respons, ze wdzięcznie i. k. m. tę ich ochotę y zyczliwosc przyimowac raczy, obiecuie ni w czym sumnienia y wiary ich (nie łamac i wszystko?) do spolnego się poruzumienia z senatem odkładac.

W pułgodziny potym pp. posłowie rycerstwa narodu Polskiego swą odprawili legatią, p. Chroslinski od rycerstwa, pod stolicą będącego, a p. Strawinski od p. Sapihi y od rycerstwa spod Troyce. Ofiarowali szczerosc y wiernosc krolowi i. m. a declaruiąc się, ze nie obcego narodu człowiekowi, ale własnemu krolowi y własney oyczyznie słuzyc y zdrowie swoie niesc chcą, a pewne postulata na pismie dał (dali?).

Dziękował i.m p. podcanclerzy koronny imieniem krola i. m. za takie ofiarowanie, obiecuiąc w dalszych sprawach y postulatach ich, znioszy się, dac respons.

Februarius.

1. Ich mm. pp. senatorowie wszyscy mieli

совѣщаніе у подканцлера королевства.

2. Была частая стрѣльба изъ пушекъ.

3. Ничего не было.

4. Русскіе подвели зарядъ въ бокъ Шембекова подкопа, который хорошо подѣйствовалъ, потому что большая часть подкопа завалена была землей, которая засыпала было и Шембека и 6 гайдуковъ; но такъ какъ у Шембека была свободна правая рука, то онъ отрылъ себя и, добывъ саблю, продѣлалъ себѣ отверстіе и вылезъ въ третьемъ часу ночи, хотя затѣмъ подвергся великой опасности, потому что русскіе пустили за нимъ много выстрѣловъ, пока онъ добѣжалъ до шанцевъ, а онъ у насъ четвертый минеръ [?].

5. Ничего не было.

6. Г. Шембекъ, желая отплатить русскимъ за посрамленіе, которому они его подвергли, заваливъ его подкопъ, подвелъ зарядъ подъ ихъ мину. Зарядъ хорошо подѣйствовалъ, потому что и мину вырвалъ и задушилъ нѣсколько десятковъ русскихъ вмѣстѣ съ ихъ мастеромъ.

7. Король устроилъ пиръ тѣмъ русскимъ, которые пріѣхали въ посольствѣ. Угощали ихъ пышно къ великому ихъ удовольствію.

8. Поймали 5 русскихъ, пробиравшихся въ одеждѣ нищихъ въ крѣпость съ письмами отъ Шуйскаго. Онъ проситъ всѣми святыми и убѣждаетъ, чтобы русскіе не сдавали королю крѣпости, а пребыли вѣрными чести и присягѣ, и обѣщаетъ прислать вскорѣ сильное войско для отраженія [поляковъ].

9. Одинъ бояринъ передался изъ крѣпости и говоритъ, что народъ тамъ терпитъ великое бѣдствіе; сказалъ онъ еще, что порохъ, подведенный подъ русскую мину, вырвалъ мину и задушилъ нѣсколько десятковъ людей, а мастера ихъ убилъ

---

deliberatią u p. podcanclerzego koronnego prywatną.

2. Z dział często bito. 3. Nic.

4. Podsadziła Moskwa prochy w bok podkopow Szembekowych, ktore dobrze im posłuzyły, bo wielka się częsc podkopu przytłukła była ziemią y Szembeka y 6 haydukow; lecz, isz miał prawą rękę wolną, wygrzebł się y, dostawszy szable, uczynił okno, ktorym wylazł o trzeciey w noc, acz z wielkim niebezpieczenstwem, bo bardzo często za nim, nizli do szancow wpadł, strzelano, y gornik czwarty.

5. Nic.

6. P. Szembek, chcąc tego wetowac despectu, ktory mu Moskwa rzuceniem prochami iego podkopu uczyniła, podsadził prochy pod ich minę. Dobrze mu posłuzyły, bo y minę wyrzuciły, y kilkadziesiąt człeka z mistrzem zadusiły.

7. Krol i. m. bankiet sprawił Moskwie, ktora w poselstwie przyiechała. Częstowano solenniter z wielkim ich ucontentowaniem.

8. 5 Moskwicinow, w dziadowskim ubierze przekradaiących się do zamku z listy od Szuyskiego poymano, ktorych per omnia sacra prosi y napomina, aby nie podawali zamku krolowi i. m. a statecznie wiary y przysięgi dotrzymali, odsiecz prętką y potężną obiecuiąc.

9. Przedał się boiarzyn z zamku, ktory o wielkim ucisku między pospolstwem powieda; powiedział przytym, ze prochy, ktore p. Szembek pod minę Moskiewską podsadził, minę wyrzuciły y kilkudziesiąt człeka zadusiły. Mistrza ichze własny podkop, gdy

ихъ же зарядъ, когда онъ подводилъ его подъ мину Шембека.

10. Частая пальба.

11. Изъ крѣпости передался одинъ русскій, который тоже говоритъ, что и прежде передавшійся; сказалъ онъ еще кромѣ того, что воевода, замѣтивъ, что Аѳанасій по стѣнамъ что-то устрояетъ въ пользу короля, приказалъ бросить его въ тюрму.

12. Получено извѣстіе отъ Млоцкаго изъ Серпухова. Когда онъ ѣхалъ изъ лагеря и остановился въ Боровскѣ, чтобы дать отдохнуть лошадямъ, то встрѣтилъ отрядъ своихъ товарищей. Онъ [съ ними] повернулъ назадъ и тайно подошелъ къ Серпухову. Напалъ онъ на русскихъ на разсвѣтѣ. Сойдя съ коней, они пошли брать приступомъ палисадникъ; безъ малѣйшей потери Млоцкій овладѣлъ городомъ и сжегъ его совершенно. Сгорѣло множество людей и не мало перебито изъ тѣхъ, которые уходили въ крѣпость. Вдругъ онъ получилъ извѣстіе, что Боровскъ а также и монастырь, который очень укрѣпленъ, намѣрены передаться Шуйскому. Млоцкій все бросилъ и день и ночь бѣжалъ назадъ. Вотъ что онъ нашелъ: монахи, снесшись съ Шуйскимъ, впустили въ свой монастырь 600 стрѣльцовъ. Нѣкоторые изъ этихъ военныхъ, не думая, чтобы Млоцкій могъ такъ скоро пріѣхать изъ-подъ Серпухова, и желая захватить крѣпость [Боровскъ], уже пошли было брать ее, но такъ случилось, что они вступали въ городъ съ одной стороны, а Млоцкій съ другой. Какъ скоро они его замѣтили, то стали сейчасъ же уходить въ монастырь. Млоцкій, догоняя ихъ, захватилъ часть ихъ. Поэтому онъ сильно проситъ короля прислать вспомогательное войско, какъ можно, скорѣе.

13. Пришло извѣстіе, что Сапѣга, стѣсненный Скопинымъ въ продовольствіи и водѣ, отступилъ отъ

pod p. Szembeka prochy podsadził, zabił.

10. Gesta strzelba.

11. Przedał się Moskwicin z zamku, ktory tosz powieda, co y pierwszy; dołozył, ze woiewoda, postrzegszy, isz Ofanas między murem począł cos na stronę krola i. m. robic, do turmy wrzucic kazał.

12. Od p. Młockiego w Sierpuchowie (wiadomosc przysła?): trafiwszy towarzystwo swe, gdy z obozu iechał, stanął w Borowsku, chcąc koniom odpocząc, uczynił znowu odwrot czatą pod Sierpuchow; zbiegł ich rowno ze switem; zsiadszy z koni, szli szturmem ku parkanu; bez wszelkiey szkody ubiegł miasto y spalił wszytko; ludzi gwałt pogorzało; tych tesz, ktorzy do zamku uciekali, nie mało pobito. Wtym dano mu znac, ze Borowsko Szuyskiemu poddac się ma wolą, takze y manaster, ktory iest dobrze obronny. Porzuciwszy wszytko, biegł dniem y nocą nazad; zastał, ale czerncy, zmowę z Szuyskim uczyniwszy, 600 strzelcow do manasteru puscili. Drudzy ludzie Szuyskiego, nie rozumieiąc, aby tak prętko p. Młocki spod Sierpuchowa przybiedz miał, chcąc zamek ubiezec, iusz się byli do niego puscili, y tak się zdarzyło, ze tamci ludzie z iedney, a on z drugiey strony wiezdzali w miasto. Skoro go postrzegli, zaraz do manasteru uciekac poczęli. Tam się ich częsc, doganiaiąc, urwała: zaczym gorąco prosi krola i. m. o posiłek iako naprędzey.

13. Wiadomosc przyszła, isz p. Sapiha, scisnionv w zywnosc y wodę od Skopina, do Dymitra 6 mil od Troyce ustąpił, gdzie, impedimenta zostawiwszy, z Lessowskim się

Троицы на 6 миль — в Димитровъ [самозванцу], гдѣ оставивъ тяжести, соединился съ Лисовскимъ и зашелъ въ тылъ Скопину съ намѣреніемъ попробовать побитьего съ этой стороны.

14. Русскіе подвели порохъ подъ третью [нашу] мину, которую велъ одинъ французъ изъ отряда Пуцкаго старосты. Порохъ такое имѣлъ дѣйствіе, что засыпалъ мину и выбросилъ француза выше стѣнъ [крѣпости]; но онъ упалъ на снѣгъ и остался живъ. Ночью сгорѣло нѣсколько домовъ, отъ чего, неизвѣстно.

15. У гетмана было совѣщаніе о томъ, какъ бы смягчить условія и требованія рыцарства того войска [тушинскаго], но такъ какъ послы отъ этого войска имѣли ограниченную власть вести переговоры, то напрасно было заключать съ ними какой либо договоръ. Между тѣмъ, эти послы пришли къ русскимъ боярамъ и стали угрожать имъ и обѣщали отомстить, если не получатъ отъ короля благополучнаго отвѣта.

16. Собрались къ подканцлеру королевства русскіе [послы] и гг. сенаторы. Русскіе, передавъ сенаторамъ, что противъ нихъ враждуютъ [польскіе] послы [отъ войска самозванца], просили, чтобы король далъ этимъ посламъ милостивый отвѣтъ. Сенаторы охотно согласились сдѣлать это.

17. Было тайное совѣщаніе. Того же дня [представлялся королю] персидскій посолъ, который передъ тѣмъ прибылъ съ посольствомъ и въѣхалъ въ королевскій лагерь.

18. Пріѣхали къ королю Шаховскіе, заявили ему свое вѣрноподданничество и преданность и просили дать имъ въ государи королевича. Вмѣстѣ съ ними есть одинъ бояринъ, который былъ воеводой въ Бѣлой. Будучи въ нашемъ лагерѣ подъ Бѣлой, онъ убѣждалъ русскихъ, сидящихъ въ крѣпости, сдаться и припоминалъ имъ, что когда

---

ziął y w tył Skopinowi zaszedł, chcąc go z tamtey strony macac.

14. Podsadziła Moskwa prochy pod minę trzecią, ktorą Francuz ieden z companiey p. starosty Puckiego prowadził. Effect taki uczyniły, ze się mina zawaliła, a Francuza wyszszey murow na snieg wyrzuciły, zyw iednak. W nocy kilka domow zgorzało, zkąd, nie wiedziec.

15. U p. hetmana deliberatia była (z?) strony umoderowania condityi y postulat rycerstwa tamtego woyska, ale isz limitatam mieli p. posłowie potestatem tractowac, prozno co zawierac mieli. Interim pp. posłowie, przyszedszy do boiar Moskiewskich, expostulowac z nimi poczęli, grożąz im y chcąc się na nich mscic, iesliby od krola i. m. dobrey nie miel odprawy.

16. Zeszli się do p. podcanclerzego koronnego tak Moskwa, iako y pp. senatorowie, gdzie Moskwa, przełozywszy niechęc pp. posłow, prosiła, aby łaskawy dac raczył i. k. mosc pp. posłom respons, co z chęcią pp. senatorowie uczynic obiecali.

17. Taiemna rada była. Tegosz dnia poseł krola Perskiego, co przedtym w poselstwie przyiechał do obozu, krola i. m. (witał?)

18. Szachowscy do krola i. m. przyiechali, poddanstwo y wiarę swą krolowi i. m. oddaiąc, a krolewica za hospodara prosząc. Iest między nimi boiarzyn ieden, ktory na Białey woiewodą był. Ten, będąc w obozie naszym pod Białą, napominał tych, co w zamku, aby się poddali, przypominaiąc im to, ze iedney byli z nimi intentiey, gdy woiewodą na Białey był, ze krolewica za hospoda-

онъ былъ у нихъ воеводой, то они за одно съ нимъ желали имѣть государемъ королевича. Но они ему ничего не отвѣтили. Потомъ въ другой день одинъ казакъ подъѣхалъ къ крѣпости и къ нему вышло нѣсколько знатнѣйшихъ русскихъ и въ числѣ ихъ незамѣтно воевода. Когда тамъ шелъ разговоръ и русскіе уже склонялись вступить [съ поляками] въ переговоры, другой казакъ, въ пьяномъ видѣ, прибѣжалъ и убилъ одного изъ русскихъ, послѣ чего обѣ стороны разошлись, не кончивъ дѣла. Г. гетманъ послалъ сказать Велижскому старостѣ, чтобы приказалъ отрубить голову на глазахъ у русскихъ казаку, убившему русскаго, чтобы этимъ склонить ихъ вступить въ какіе нибудь переговоры. Къ Велижскому старостѣ прибыло 2,000 запорожскихъ казаковъ, недавно пришедшихъ изъ Украины, съ которыми [наши] хотятъ и задумываютъ попробовать счастія, если бы русскіе, сидящіе въ крѣпости, не согласились вести переговоровъ.

19. Тишина.

20. Утромъ, отправлены и русскіе, и польскіе послы отъ рыцарства, находящагося подъ Москвой. Имъ объявлены совершенное благорасположеніе и милость короля, а на условія и требованія ихъ данъ письменный отвѣтъ [27]. Въ тоже время Шаховскіе заявили королю свою покорность и вѣрноподданничество, отдали себя и всѣ свои волости — Жаковъ, Ржевъ и Владимірскія волости съ нѣсколькими крѣпостями подъ покровительство короля и просили, чтобы король послалъ кого либо туда взять присягу и вывести изъ этихъ волостей стоящихъ тамъ казаковъ. Подъ вечеръ сенаторы имѣли частное совѣщаніе у подканцлера королевства.

21. Пришло извѣстіе, что нѣсколько тысячъ донцевъ взбунтовались въ томъ войскѣ [тушинскомъ] и хо-

---

ra miec chcieli. Lecz mu nic nie odpowiedzieli. Potym drugiego dnia ieden z kozakow podiechał pod zamek, do ktorego kilka Moskwy przednieyszey wyszło y woiewoda nieznaiomie. Gdy tam na rozmowie byli y do tractatow się schylali, kozak drugi piiany przybiegł y iednego z Moskwy zabił, dla czego, re infecta, rozeszli się, zaczym p. hetman do p. starosty Wieliskiego (posłał?), aby tego kozaka, co zabił, przed ich oczyma kazał sciąc, chcąc ich tym sposobem do tractatow iakich przywiesc. Posiłku tesz p. staroscie Wieliskiemu 2,000 kozakow Zaporohskich, co swiezo z Ukrayny przyszli, przybyło, z ktoremi szczęscia, iesliby nie chcieli tractowac ci, co w zamku są, sprobowac temi czasy chcą y zamyslaią.

19. Cicho.

20. Zrana posłow tak Moskiewskich, iako y rycerstwa, pod Moskwą będącego, odprawiono z oswiadczeniem całey chęci y łaski i. k. mosci, a na conditie y postulata pewne respons na pismie dano. Tegosz czasu Szachowscy wiarę y poddanstwo swe krolowi i. m. ofiarowali, pod protectią krola i. m. samych siebie y wszytkę włosc — Zakowa, Rzowy, Wlodzimierskie z kilką zamkow oddaiąc; prosili, zeby przysięgę odebrac posłał y zeby kozaki, ktorzy w tych tam włosciach leżą, sprowadzono. Ku wieczorowi pp. senatorowie u p. podcanclerzego cononnego priwatną mieli deliberatią.

21. Wiadomosc przyszła, isz kilka tysięcy Doncow, zbuntowawszy się w tamtym woysku, chcieli do Kaługi odeysc; lecz p. Zarzucki niechciał im tego dopuscic, zaczym do

тѣли уйти въ Калугу; но Заруцкій не хотѣлъ позволить имъ этого, поэтому дошло до драки и казаки начали было брать верхъ надъ Заруцкимъ, но ему помогъ князь Рожинскій и безъ большаго вреда для нашихъ они такъ были побиты, что немногіе изъ нихъ ушли, которыхъ затѣмъ Млоцкій на пути побилъ на голову.

22. Изъ крѣпости очень часто палили въ станъ литовскаго канцлера, но безъ вреда для нашихъ.

23. Прибыло къ королю нѣсколько пословъ отъ запорожскихъ казаковъ, которые дали знать, что прибыло на службу короля 7,000 отборнѣйшихъ казаковъ и что они желаютъ быть подъ властію и знаменемъ короля. Казаки были приняты милостиво, и одна часть ихъ направлена къ Рославлю подъ начальствомъ г. Богашовскаго, а другая подъ начальствомъ г. Запорскаго послана къ Брянску заступить обманщику [самозванцу] дорогу въ Сѣверскую землю.

24. Ничего не случилось.

25. Русскіе кончили пальбу въ станъ гетмана,—убили въ комнатѣ одного гайдука, а другаго ранили. Гг. сенаторы имѣли у подканцлера королевства частное совѣщаніе съ русскими [послами] и на этомъ совѣщаніи обѣщали, что Брацлавскій воевода отправится къ ихъ столицѣ на помощь и русскимъ и нашимъ. Русскіе [послы] были этому очень рады.

26. Посланъ къ запорожскимъ казакамъ г. Запорскій, и ему поручено взять ихъ подъ свое начальство и постараться захватить какой либо [русскій] городъ или крѣпость.

27. Гг. сенаторы отпустили частнымъ образомъ пословъ отъ того войска [тушинскаго], обѣщая послать [къ нему съ частію войска Брацлавскаго воеводу, съ которымъ должны были отправиться и тѣ русскіе, которые прибыли къ королю. Къ Филарету и къ боярамъ сенаторы [?] послали сказать, что

załepku przyszło, gdzie silni poczęli bydz p. Zaruckiemu, asz go kniaz Rozynski posiłkował y bez wielkiey szkody naszych tak ich pogromili, isz mało co uszło, ktorych na głowę p. Młocki w drodze poraził.

22. Do stanowiska p. cancierza Litewskiego z zamku bardzo często z dział bito, iednak bez szkody naszych.

23. Od kozakow Zaporohskich kilka posłancow do krola i. m. przyszło, daiąc znac, ze z Ukrayny 7,000 kozakow co celnieyszych na posługę krola i. m. przyszło, chcąc bydz pod posłuszenstwem y chorągwią krola i. m. Wdzięcznie ich przyiąwszy, częsc do Rosławia pod sprawą p. Bohaszowskiego obrocono, a drugą pod Zaporhskiem ku Bransku posłano, zeby się impostorowi do Siewierskiey ziemie droga zawarła.

24. Nic.

25. Konczyła Moskwa strzelbę swoię do stanowiska p. cancierza Litewskiego y iednego kula w izbie zabiła, a dwu obraziła. Pp. senatorowie z Moskwą u p. podcanclerzego coronnego priuatim consultowali, gdzie declarowali (declarowało?) się wyscie p. woiewody Bracławskiego w posiłek tak Moskwie, iako y naszym ludziom ku stolicy, z czego Moskwa bardzo contenta.

26. Posłano p. Zaporskiego do kozakow Zaporohskich z ich posłancami, zeby ich pod swym regimentem miał y miasto albo zamek iaki ubiegł.

27. Pp. senatorowie pp. posłow od tamtego woyska odprawili privatim, p. woiewodę Bracławskiego obiecawszy im z częscią woyska posłac, przy ktorymby Moskwa ta,

послы [тушинскіе] возвращаются [отъ короля] съ милостію и хорошимъ дѣломъ. Того же дня пріѣхалъ къ королю полковникъ того [тушинскаго] войска Андрей Млоцкій, который говоритъ, что долженъ былъ выйти изъ Брянска по недостатку продовольствія, что на Брянскъ пришло на лыжахъ 2,000 людей Шуйскаго, чтобы захватить его, но онъ — Млоцкій далъ имъ битву; однако, не имѣя возможности по причинѣ большихъ снѣговъ прорвать ихъ табора, долженъ былъ поворотить къ Можайску и расположилъ тамъ свой полкъ. Онъ былъ милостиво принятъ королемъ и получилъ въ подарокъ коня и 1000 злотыхъ.

28. Русскіе изъ крѣпости производили сильную и частую пальбу въ [нашъ] лагерь, но безъ всякаго вреда [намъ.]

Мартъ

1. Послы отъ того [тушинскаго] войска выѣхали. Они получили отъ короля удовлетворительный на всѣ пункты отвѣтъ и [денежное] удовлетвореніе, на сколько это было возможно въ настоящее время.

2. Пріѣхали Нижневскій и Обалковскій, которые отправлены были съ письмами отъ короля къ рыцарству, находящемуся подъ столицей. Они сказали, что то войско взволновано извѣстіями отъ нѣкоторыхъ лицъ изъ этого лагеря о чемъ-то противномъ его ожиданіямъ, а также интригами царицы, которая такъ подѣйствовала на донцевъ, что 3,000 ихъ почти днемъ выступили въ Калугу съ нѣсколькими русскими вождями, а именно: съ княземъ Трубецкимъ и Засѣцкимъ, но царица, можно сказать, отдала ихъ на рѣзню, потому что князь Рожинскій, замѣтивъ ихъ выступленіе, пошелъ за ними въ погоню и такъ ударилъ на нихъ, что ихъ легло на мѣстѣ около 3,000, убитъ и Трубецкой, а остальныхъ нѣсколько сотъ,

---

co do krola i. m. przyszła, isc miała; posłali iednak do Filareta y inszych boiar, daiąc znac o łasce y dobrym od krola i. m. dziele, ktore niosą. Tegosz dnia p. Andrzey Młocki pułkownik woyska tamtego do krola i. m. przyiechał, ktory to powieda, ze z Branska dla zywnoscy ustąpic musiał, na ktory przyszło było nartami ludzi Szuyskiego 2,000, chąc go ubiedz, ale im dał bitwę; wzakosz, niemogąc taboru im przełomic dla sniegow, musiał powrocic ku Mozayskowi y tam pułk swoy położył. Wdzięcznie od krola i. m. przyięty y darowany koniem y złł. 1,000.

20. Moskwa bardzo ogromnie y często z zamku do obozu biła, ale bez wszelkiey szkody.

Martius.

1. Wyiechali pp. posłowie z woyska tamtego, dostateczny na wszytko wziąwszy respons od krola i. m. y ucontentowani według teraznieyszey moznosci.

2. P. Nizniowski z p. Obałkowskim przyiechali, ktorzy z listami krola i. m. do rycerstwa, pod stolicą będącego, byli posłani. Ci powiedzieli, ze się woysko tamto s pewnych ludzi, ktorzy z obozu tego dali znac cos przeciwnego ządosci ich oznaymieniem, pomieszało, a niemniey tesz za practyką czarowey, ktora Donce pobudziła na to, ze ich 3,000 do Kaługi prawie w dzien uchodziło z kilką wodzow Moskiewskich, a mianowicie: z kniazem Trubeckim y z Zasiekinem, ale ich prawie na rzez ofiarowała, bo kniaz Rozynski, obaczywszy, poszedł za nimi w pogonią y zbiegł tak, ze trupa legło ze 3,000, gdzie Trubecki zabit, a ostatek, co uchodzi-

которые ушли, разгромилъ Млоцкій. Говорятъ также, что въ слѣдствіе тѣхъ же интригъ и какихъ-то писемъ изъ Польши, [тушинское] войско такъ разбилось на партіи, что одни уходятъ въ Калугу, другіе думаютъ идти въ Польшу, а нѣкоторые хотятъ отправиться на грабежъ за Волгу; болѣе знатные однако держатся государя и отечества.

3. Частая, сильная пальба.

4. Усмотрѣнъ гайдукъ, желавшій передаться въ крѣпость. Когда онъ сознался въ своемъ намѣреніи, то былъ повѣшенъ.

5. Г. Щитъ показывалъ свою гусарскую роту,—100 коней. Изъ крѣпости часто стрѣляли въ [эту] массу [войска], но безъ вреда.

6. Литовскій маршалъ показывалъ королю свою гусарскую роту.

7. Дано знать, что 2-го марта царица, переодѣвшись и въ сопровожденіи одной служанки и прислужника, бѣжала къ Калугѣ и пріѣхала въ Дмитровъ, оставивъ въ лагерѣ письмо, въ которомъ говоритъ, что, не имѣя возможности долѣе выносить выговоровъ, глумленія и пренебреженія и не будучи увѣрена въ своей безопасности, должна неволей бѣжать къ своему мужу. Послѣ ея выѣзда въ лагерѣ было великое волненіе. Множество рыцарства возстало на князя Рожинскаго, котораго обвиняли, что онъ или своимъ умысломъ погубилъ ее или отправилъ въ какую либо пограничную крѣпость. Царица, пріѣхавъ на конѣ въ Дмитровъ, въ которомъ стоялъ съ полкомъ г. Сапѣга, дала знать о себѣ. Она говоритъ, что въ той же одеждѣ [въ какой ее теперь видѣли], она вышла отъ рыцарства. Она сказала рѣчь, и нѣкоторые изъ рыцарства, тронутые ея женскимъ плачемъ, отправились за ней и привели въ Осиповъ, гдѣ она взяла старую женщину свою — Казановскую (потому что туда уже прибылъ ея фрауцим-

ło, kilka set, Młocki pogromił. Powiedaią y to, ze za tąsz praktyką y czyiemis z Polski listami, tak się rozerwało tamto rycerstwo, ze iedni do Kaługi idą, drudzy do Polski myslą, niektorzy za Wolgę na łupy, znaczniejszy iednak przy oyczyznie y panu stoią.

3. Strzelba gęsta y ogromna.

4. Postrzezono hayduka, ktory się chciał do zamku przedac. Gdy się do tego przyznał, obieszono.

5. P. Szczyt rotą usarską 100 koni krolowi i. m. ukazował, a z zamku do gromady z dział bardzo często bito, bez szkody iednak naszey.

6. P. marszałek Litewski rotę swoię usarską krolowi i. m. prezentował.

7. Dano znac, ze czarowa dnia 2 martii w nocy, mentita habitum, z iedną służebną tylko, a chłopiem, wybiezawszy do Kaługi, do Dymitra (Dymitrowa?) zaiechała, pewny script zostawiwszy w obozie, ze nie mogąc przymowek, urągania y contemptow znosic, ani zdrowia swego bezpieczna będąc, do małzonka swego niewolą przymuszona uchodzic musiała. Był wielki rozruch po tym ziechaniu w obozie. Na kniazia Rozynskiego siła rycerstwa powstało, udaiąc, ze ią swą dumą albo zagubił, albo na iaki zamek ku granicy zaprowadził. Ona, przyiechawszy do Dymitra (Dymitrowa?) na koniu, gdzie p. Sapiha z pułkiem swym stał, dała znac o sobie; przyznawa, ze od rycerstwa w onymze habicie poszła; rzecz uczyniła: snadz moti compassione płaczu niewiesciego za nią się niektorzy udali y do Osipowa zaprowadzili, zkąd wziawszy panią starą swoię Kazanowską (bo iusz tam był fraucym-

меръ съ ея братомъ Саноцкимъ старостой, который за тѣмъ отправился [подъ Смоленскъ] въ королевскій лагерь) и отправились съ ней въ Калугу.

8. Дано знать, что 2,000 донцевъ и 2,000 [другихъ] русскихъ, надъ которыми начильникомъ отъ имени обманщика былъ Плешоновъ [Плещеевъ], желая овладѣть Можайскомъ и условившись съ нѣкоторыми жителями Можайска, вошли въ городъ, а въ Борисовѣ оставили русскихъ, какъ подкрѣпленіе, которые тамъ скрывались день между народомъ, котораго въ столь большемъ населеніи очень много. Однако Можайскій воевода Вильчекъ замѣтилъ это и сейчасъ же послалъ въ полкъ г. Млоцкаго сказать, чтобы спѣшили выручать. Они немедленно выступили и ночью прилетѣли въ Можайскъ. [Казаки] на разсвѣтѣ уже собирались идти на приступъ. [Люди Млоцкаго] закричали и затрубили тревогу. Донцы, встревоженные неожиданно явившеюся помощію [полякамъ], сейчасъ же обратились въ бѣгство; но [наши] заслонили имъ дорогу и, устремившись къ крѣпости, множество ихъ перебили. Захватили они также много бояръ, шедшихъ изъ Борисова на помощь казакамъ. Въ этомъ лѣлѣ погибло до 2,000 донцевъ и [другихъ] русскихъ. Наши взяли тоже не мало плѣнныхъ и нѣсколько знаменъ.

9. Посланъ былъ г. Рознятовскій поднести королю первые плоды ихъ службы.

10. Пріѣхали къ королю послы отъ Инфлянтскаго войска. — Пальба изъ крѣпости, производившаяся въ теченіи нѣскольких недѣль съ великою силой, умолкла, вѣроятно потому, что растрескалась башня, съ которой чаще всего стрѣляли въ лагерь. Того же дня получено извѣстіе, что Казановскій, стоявшій въ Вязьмѣ, оставилъ при артиллеріи славнаго минера Людовика Вайера и взявъ свой отрядъ и людей нѣкото-

mer iey przyiechał z p. starostą Sanockim, bratem iey, ktory się do obozu Krolewskiego obrocił) poszła do Kaługi.

8. Dano znaa, ze 2,000 Doncow y 2,000 Moskwy,nad ktoremi Plessonow (Pleszczeiow?) był starszym od impostora, chcąc ubiezec Mozaysk, maiąc porozumienie z niektoremi tamze z Mozayska, weszli w miasto, w Borysowie zostawiwszy Moskwę na posiłek, tam przez dzien między pospolstwem (ktorego siła w tak wielkiey posadzie było) zataiony. Postrzegł iednak p. Wilczek, woiewoda Mozayski y zaraz pułkowi p. Młockiego dał znac, zeby na odsiecz przybywali. Zaczym bez z włoki nocą do Mozayska przybiegli; nisz (iusz?) do sturmu nadedniem do zamku gotuiących się zastali, uczynili okrzyk y trwogę zatrąbili. Doncy, niespodziewaną strwozeni odsieczą, zaraz tył podali, ale im zaskoczono drogę y siła, do zamku wypadszy, pobito. Boiarow tesz, ktorzy z Borysowa wyszli na posiłek, wielką częsc urwali. Zginęło w tey potrzebie do 2,000 Doncow y Moskwy. Więzniow nie mało y kilką chorągwi wzięto,

9. P. Rozniatowskiego posłano do krola i. m., primitias posługi swey i. k. mosci ofiaruiąc.

10. Pp. posłowie woyska Inflantskiego do krola i. m. przyiechali. Z zamku strzelba, ktora przez kilka niedziel obecnie ogromna szła, ucichła, snadz dla tego, ze się baszta, z ktorey naczęsciey do obozu bili, narysowała. Tegosz dnia dano znac, ze p. Kazanowski, ktory w Wiazmie lezał, z ludzmi swemi y inszych posłow, tak x. Zbarskie-

рыхъ пословъ, какъ напримѣръ, князя Збаражскаго, пошелъ съ этимъ вспомогательнымъ войскомъ на соединеніе съ командовавшимъ въ то время полкомъ Андрея Млоцкаго г. Бобовскимъ, который далъ знать, что Можайску угрожаетъ новая опасность.

11. Инфлянтскіе послы справили передъ королемъ свое посольство. Ночью наши вывезли изъ шанцевъ пушки, боясь, какъ бы ихъ не залила вода, когда станутъ таять снѣга.

12. Тишина.

13. Пришло извѣстіе, что изъ Москвы выступило къ Можайску 12,000 войска, въ слѣдствіе чего г. Казановскій выступилъ изъ Вязьмы на помощь къ войску г. Млоцкаго.

14. Тишина.

15. Литовскій гетманъ, не давъ о себѣ знать, въѣхалъ подъ вечеръ въ лагерь и остановился у подканцлера королевства въ Троицкомъ монастырѣ.

16. Пришло извѣстіе, что царица [Марина], пріѣхавъ въ Дмитровъ, вошла въ рыцарское коло въ томъ же гусарскомъ костюмѣ, въ какомъ пріѣхала, и своимъ лицемъ и печальною рѣчью взбунтовала весьма многихъ изъ товарищества г. Сапѣги, такъ что нѣкоторые сопровождали ее въ Осиповъ [монастырь], гдѣ она, взявъ старую свою женщину, отправилась прямо въ Калугу, къ тому обманщику, съ которымъ она тайно побраталась [обвѣнчалась].

17. Рыцарство полка г. Млоцкаго передавало королю знамя, отнятое подъ Можайскомъ у войска обманщика [самозванца], котораго (войска) тогда не мало было перебито. Король очень милостиво принялъ его.

18. Отправлены пріѣзжавшіе къ королю отъ Инфлянтскаго войска съ требованіями послы: Глѣбовичь, Радивилъ, Кишка. Имъ данъ отъ имени короля письменный отвѣтъ.

---

go, y p. Ludwika Wayhera sławnego iamnika, zostawiwszy przy impedimentach, tym mieyscem (?) posiłki poszły (poszedł?) zeymowac się z p. Bobowskim, ktory, na ten czas starszym będąc nad pułkiem p. Andrzeia Młockiego, obwiescił, ze swieze niebezpieczenstwa na Mozaysk zachodzą.

11. Odprawili posłowie Inflantcy poselstwo przed krolem i. m., a w nocy armatę naszy z szancow sprowadzili, obawiaiąc się, aby za rezolutią zimy woda nie zabrała.

12. Cicho.

13. Przyszła wiadomosc, ze z Moskwy wyszło ludzi ku Mozayskowi 12,000, zaczym p. Kazanowski do ludzi p. Młockiego się z Wiazmy ruszył na odsiecz.

14. Cicho.

15. P. hetman Litewski ku wieczorowi, nie daiąc o sobie znac, w oboz wiechał y stanął u p. podkanclerzego koronnego w manasterze Troieckim.

16. Przyszła wiadomosc, isz carowa, do Dymitra (Dymitrowa?) przybiegszy, w tymze ubierze usarskim weszła w koło rycerskie, gdzie twarzą y mową swoią załosną bardzo siła towarzystwa p. Sapizynego zbuntowała, tak ze niektorzy prowadzili ią do Osypowa, gdzie panią starą wziąwszy z sobą, poszła prosto do Kaługi, to tego impostora, z ktorym się pobratała potaiemnie.

17. Oddawali rycerstwo pułku p. Młockiego choragwie i. k. mosci, ktore ludziom impostorowym pod Mozayskiem z niemałym pobiciem ludzi wzięto. Wdzięcznie bardzo od krola i. m. przyięte.

18. Odprawiono posłow Inflantskich, ktorzy od woyska tamtego do krola i. m. w pewnych postulatach swych przyiezdzali: p. Chlebo-

19. Ничего не случилось.

20. Пріѣхалъ къ королю изъ того [тушинскаго] лагеря Саноцкій староста, который сказалъ, что тамошнее войско въ великомъ разъединеніи и несогласіи, что во время смятенія нѣсколько разъ стрѣляли въ Рожинскаго и что онъ насилу могъ уйти отъ ихъ ярости и скрыться. Сказалъ онъ также, что Лисовскій съ своимъ полкомъ отхватилъ порядочную часть войска у Скопина, потому что убилъ, говорятъ, 7,000, при чемъ и самъ Скопинъ опасно раненъ, но это не вѣроятно. Сказалъ онъ еще, что только въ Осиповѣ онъ узналъ отъ своей сестры, когда она выѣзжала въ Калугу, что она повѣнчалась съ тѣмъ франтомъ, который присвоилъ себѣ имя Димитрія.

21. Пришло извѣстіе, что Можайскій воевода Вильчекъ послалъ сказать Шуйскому, чтобы прислать къ Можайску немного войска, что онъ— Вильчекъ хочетъ сдать ему крѣпость, и дѣйствительно, онъ сдержалъ слово, потому что когда войско Шуйскаго подошло къ самому Можайску, онъ тогда только далъ знать нашимъ, чтобы прислали войско на помощь,— которое и пришло, но напрасно, потому что Вильчекъ уже вышелъ къ войску Шуйскаго и здалъ крѣпость, а самъ послѣ того уѣхалъ въ Москву, гдѣ Шуйскій пожаловалъ ему 100 рублей.

22. Литовскій гетманъ уѣхалъ изъ лагеря домой. Множество рыцарства и всѣ сенаторы провожали его полмили.

23. Дано знать, что 100 пахоликовъ, собравшись изъ разныхъ королевскихъ ротъ и соединившись съ 1,000 запорожцевъ, стройно и съ великимъ натискомъ кинулись на городъ Мосальскъ, овладѣли имъ и, забравъ оттуда все, зажгли и крѣпость и городъ, и множество людей, частію изру-

wicz, p. Radziwił, p. Kiszka. Dany im respons na pismie imieniem krola i. m.

19. Nic.

20. P. starosta Sanocki z tamtego obozu przyiechał do krola i. m., ktory o wielkiey distractiey woyska tamtego y niezgodzie powiedział, a ze do Rozynskiego w tumulcie kilka razy strzelono y ledwo się przed ich furyą schowac mogł. Powiedział y to, ze Lissowski z pułkiem swym urwał częsc dobrą woyska Skopinowi, bo mu snadz 7,000 ubił y samego Skopina szkodliwie postrzelono, ale to nie pewna. Powiedział tesz, ze zię w Osypowie dopiero dowiedział od siostry swey, gdy do Kaługi uiezdzała, ze brała slub z tym frantem, co sobie imię Dymitrowe usurpował.

21. Wiadomosc przyszła, isz Wilczek woiewoda Mozayski posłał do Szuyskiego, aby ludzi co posłał, chcąc im zamek poddac, iakosz ziscił słowo, bo gdy iusz podchodzili Szuyskiego ludzie pod Mozaysk, dał naszym znac, prosząc o posiłek, ktory przyszedł wprawdzie, ale prozno, bo iusz był sam wyszedł przeciwko ludziom Szuyskiego y zamek podał, a sam potym iechał do Moskwy, gdzie od Szuyskiego 100 rubli pozałowany.

22. P. hetman Litewski z obozu do domu odiechał. Wyprowadzało go rycerstwa siła y senatorowie wszyscy na pułmile.

23. Dano znac, isz pacholikowie z roznych rot krola i. m. do 100 się zebrawszy z 1,000 Zaporohscow porządnie, wielkim impetem ubiegli miasto Maszalsk, skąd wszytko sprowadziwszy, zapalili, tak zamek, iako y miasto, ludzi bardzo siła częscią wysiekli, częscią spalili. Niektorzy, wrociwszy się ieszcze trzeciego dnia po zdobycz, ktorey w

били, частію сожгли. Нѣкоторые [изъ нихъ] возвратились туда на третій день за добычей, которою наполнены были ямы и наложили ею возы, но другіе [изъ нихъ], которые не были при этомъ, заѣхали въ сторону отъ города и сдѣлали тревогу. [Вышеупомянутые пахолики] думая, что это идутъ Димитріевы татары и донцы, стали уходить отъ возовъ къ своему отряду и принесли въ лагерь извѣстіе, что множество нашихъ погибло, но эта тревога сдѣлана была нашими изъ-за добычи.

24. Дано знать, что запорожскіе казаки, надъ которыми начальникомъ былъ Богушевичь, захватили Стародубъ слѣдующимъ образомъ: когда они подошли къ городу, то жители Стародуба, видя, что не могутъ такъ скоро собраться для отраженія казаковъ, вышли къ нимъ на встрѣчу съ двумя хоругвями, какъ будто хотѣли сдаться. Казаки, милостиво принявъ ихъ, избрали и послали своихъ сто человѣкъ принять присягу. Когда эти казаки вошли въ крѣпость, то Стародубцы запустили рѣшетку и всѣхъ ихъ перебили. Остальные казаки, замѣтивъ это, кинулись къ крѣпости—одни по лѣстницамъ, другіе стали жечь, и такимъ образомъ сожгли крѣпость и изрубили людей. 400 центнеровъ пороху взорвало; орудія однако казаки вывезли изъ крѣпости. Затѣмъ они сожгли и одну часть города и перебили людей.

25. Пріѣхалъ г. Сапѣга, полковникъ того [тушинскаго] войска и, между прочимъ, сказалъ, что товарищество его полка взбунтовалось и послано въ Калугу къ тому обманщику сказать, что желаетъ служить ему, если онъ исполнитъ слѣдующія условія: если, давъ клятву, дастъ за одну четверть наличными по 50 злотыхъ на коннаго; если затѣмъ будетъ платить имъ наличными за тѣ четверти, въ которыя они будутъ служить ему; если онъ не только не будетъ дѣлать ничего враждебнаго противъ короля, но напротивъ будетъ искать

---

iamach pełno było, w wozy nakładli, a ci, co przy tym nie byli, zaiechawszy w stronę ku miastu, trwogę na nich uczynili, a mniemaiąc, ze Tatarowie Dymitrowi y Doncy, od wozow pod zwod uchodzic poczęli, y tak wiesc do obozu przyniesli, ze naszych siła zginęło, ale od naszych trwoga dla łupu.

24. Dano znac, ze kozacy Zaporohscy, nad ktoremi Bohuszewicz starszym, byli ubiegli Starodub tym sposobem: gdy blizko miasta podeszli, Starodubianie, nie mogąc się tak prętko sprawic, wyszli z parą chorągwi, w rzeczy się im poddawac, ktorych wdzięcznie przyiąwszy, posłali z nimi sto, wybrawszy, swoich do odbierania przysięgi, ktorzy, gdy na zamek weszli, zarzuciwszy za sobą kratę, wszytkich wysiekli kozakow. Co oni obazywszy, rzucili się iedni do drabin, drudzy do ognia, y tak, zamek spaliwszy, ludzie wysiekli. Prochow 400 cetnarow wypaliło się. Działa iednak sprowadzili. Potym y posadę iednę miasto spalili y ludzie na głowę wybili.

25. Przyiechał p. Sapiha pułkownik tamtego woyska, ktory to inter caetera powjeda, ze towarzystwo pułku iego, zbuntowawszy się, do Kaługi,—do tego impostora posłali, chcąc mu słuzyc, gdy tym conditiom dosyc uczyni: po przysiędze za iednę cwierc zeby gotowemi dał na kon po zł. 50; zatym zeby te cwierci, poki będą na słuzbie iego, gotowemi płacone były; zatym zeby z krolem

случая установить съ нимъ согласіе.

26. Отправлены послы отъ полка г. Млоцкаго, которые передали королю два знамени, взятыхъ у русскихъ. Изъ Турціи доставлены слѣдующія извѣстія: персіане взяли у турокъ Вавилонъ и идутъ на Константинополь съ большимъ войскомъ, вслѣдствіе чего въ Константинополѣ великое смятеніе и народъ съ шумомъ собирается. Султанъ послалъ къ татарскому хану сказать, чтобы онъ, подъ опасеніемъ потери государства, готовился идти на персіанъ со всею своею силою. Послалъ онъ и къ Седьмиградскому воеводѣ сказать, чтобы оставилъ въ покоѣ Валахскаго и Молдавскаго господарей, если не хочетъ самъ лишиться господарства.

27. Пріѣхали послы отъ тѣхъ запорожскихъ казаковъ, которые сожгли Стародубъ. Старшимъ между этими послами былъ Искорка.

28. Этотъ Искорка отъ имени всего запорожскаго рыцарства заявилъ должную вѣрность и доброжелательство королю и такую сдѣлалъ реляцію о взятіи Стародуба. Собравшись подъ Цѣцерскомъ и прочитавъ письмо его королевскаго величества, присланное къ нимъ черезъ г. Богуславскаго, они составили раду, и затѣмъ переправились черезъ рѣку [Сожъ], летѣли къ Стародубу днемъ и ночью, проѣзжая въ сутки 30 миль. 15 марта они прилетѣли къ Стародубу и сейчасъ же заняли почти весь городъ, не надѣявшійся встрѣтить никакого непріятеля. Осталось не занятыхъ ими лишь нѣсколько десятковъ домовъ у самой крѣпости въ острогѣ, изъ которыхъ русскіе хорошо защищались и стали дѣлать вылазки, но были поражены. Однако, вбѣжавъ въ крѣпость, сильно защищались, потому что получили предостереженіе отъ нашихъ изъ пограничныхъ городовъ и хорошо запаслись оружіемъ. За оградой они размѣстили на церквахъ и колокольняхъ пушки, гановницы

---

i. m. w zadną się nieprzyiazn nie wdawał, ale owszem wszelakiey occasiey szukał zgody.

26. Odprawiono posłow z pułku p. Młockiego, ktorzy chorągwie, pod Moskiewskim wzięte, krolowi i. m. oddali. Z Turek zas te nowiny przyniesiono: isz Pers wziął Turkom Babilon y z wielkiem woyskiem do Konstantynopola się pomyka, zaczym wielki tumult w Konstantynopolu, ludzie z trzaskiem zbieraią się. Do Chama (chana?) Tatarskiego cesarz posłał, aby pod utraceniem panstwa ze wszytką potęgą swoią przeciwko Persowi się gotował. Posłał y do woiewody Siedmigrodskiego, zeby Wołoskiego y Multanskiego woiewodow zaniechał, nie chce-li stracic swoiego woiewodstwa.

27. Posłowie kozakow Zaporohskich przyiechali, ktorzy Starodub spalili, między ktoremi Jzkierka ztarszym był.

28. Ten Iskierka imieniem wszytkiego rycerstwa Zaporohskiego wiarę powinną y zyczliwą chęc dla krola i. m. odwazywszy, relatią wzięcia Starodubu takim sposobem czynił: isz pod Ciecierskiem się skupiwszy, po przeczytaniu listu waszei kr m., ktory do nich przez p. Bogusławskiego posłany był, radę uczynili, skąd się przebrawszy, biegli dniem y nocą ku Starodubu, tak od godziny do godziny 30 mil ubiegli. Zaczym dn. 15 martij pod Starodub podbiegszy, miasto nie mal wszytko, zadnego się niespodziewaiąc nieprzyiciela, zaraz opanowali, ledwo kilka

подѣлали изъ дерева тарасы, возили ихъ по улицамъ и били казаковъ. Это имъ не принесло пользы, однако не обошлось безъ большого урона въ людяхъ его королевскаго величества: у Искорки отняли 3 знамени, 130 человѣкъ и не малое число нашихъ перебили. Затѣмъ, русскіе, бывшіе въ строю, сожгли городъ и хотѣли было сильно защищаться изъ крѣпости, потому что ожидали вспомогательныхъ войскъ изъ другихъ крѣпостей. Казаки не сразу пошли брать крѣпость приступомъ. Они сначала послали русскимъ письмо короля и свое, въ которомъ убѣждали сдаться добровольно безъ пролитія христіанской крови; тогда русскіе сохранятъ невредимыми своихъ женъ, дѣтей и свои имущества. Русскіе отнеслись къ этому съ пренебреженіемъ и стали обращаться къ казакамъ съ непристойными словами,—они говорили, что поведутъ казаковъ къ своему царю въ веревкахъ, что на ихъ хребтахъ они въѣдутъ въ Польшу и Литву. Разсерженные такимъ отвѣтомъ, казаки ударили на крѣпость съ четырехъ сторонъ и съ двухъ сторонъ должны были поджечь, такъ какъ не видѣли возможности иначе взять крѣпость. Когда пламя обхватило уже всю крѣпость, то русскіе предпочли броситься въ огонь, нежели сдаться. Такимъ то образомъ казаки обратили въ ничто крѣпость, которая была сильна и орудіями и войскомъ и которой передъ тѣмъ не могли взять большія войска. Казаки однако выбили въ ней одни ворота и спасли одно крѣпостное орудіе, 13 полевыхъ и не мало русскихъ, изъ которыхъ болѣе знатныхъ, именно: воеводу тамошняго князя Андрея Чарновскаго, ротмистровъ: Григорія Мазелевскаго и Гавріила Александровича и боярскаго сына Григорія Суходольскаго

---

dziesiąt domow przed samym zamkiem w ostrogu zostało, z ktorych Moskwa dobrze się bronic y na wycieczkę wypadac poczęła, iednak ze tak przełomieni, asz w zamek wpadszy, potężnie się bronili, bo za przcstrogą naszych z miast pogranicznych w strzelbe się byli dobrze opatrzyli, gdy za ostrogiem po cerkwiach y dzwonicach działa, hakownice narychtowawszy y tarazy z drzewa poczyniwszy, na saniach po ulicach woząc, bili kozaki. Nic im to przecię nie pomogło, acz nie bez szkody znaczney w ludziach krola i. m., bo Iskierce wzięto chorągwi 3 y 130 człeka y niemało inszych ubito. Zaczym sami, co w szeregu byli, spaliwszy miasto, z zamku się mocno bronic chcieli, bo się spodziewali ludzi z zamkow inszych na odsiecz. Nie zaraz kozacy do szturmu puscili, ale wprzod list od krola i. m. y swoie posłali pisanie, napominaiąc ich, aby się dobrowolnie poddali, nie rozlewaiąc krwie krzescianskiey, aby zony, dzieci y maiętnosci swe wcale zachowali. Oni, to wszytko lekce powazywszy y nieprzystoynemi się słowy targaiąc, w powrozach do cara swego prowadzic y na grzbieciech ich do Polski y Litwy wiechac obiecowali. Zaczym kozacy takim wzbudzeni responsem, ze czterech stron na zamek uderzyli, a nie mogąc co więcey sprawic, ze dwu stron musieli ogien w zamek załozyc. Tam, kiedy iusz wszytek zamek płomien ogarnął, woleli się sami w ogien rzucac, nizeli się poddac. Y tak zamek z armatą y z ludzmi dobrze obronny, ktorego wielkie woyska przedtym dobyc nie mogły, od kozakow w niwecz obrocony. Iednę iednak bramę odbiwszy, działo bnrzące y 13 polnych y Moskwy nie mało rato-

они послали его королевскому величеству, какъ доказательства ихъ счастія и побѣды. Все это король принялъ милостиво.

29. Пришло извѣстіе, что Кіевскій подкоморій Горностай, собравъ толпу разныхъ людей, захватилъ Черниговъ — крѣпость и городъ и сжегъ, послѣ чего множество русскихъ ушли оттуда въ другіе пограничные города. Король сильно разгнѣвался, что эти люди безъ приказа запустошили пограничный городъ и приказалъ послать имъ универсалы, чтобы къ русскимъ они относились ласково, а не сурово.

30. Со стѣнъ крѣпости спустилось на веревкахъ нѣсколько русскихъ, чтобы отбросить снѣгъ отъ слуховаго отверстія для выслушиванія [нашихъ] подкоповъ, чтобы вода не подрывала фундамента стѣны. Пуцкій староста, замѣтивъ это, устроилъ съ своими нѣмцами засаду, изъ которой они ручнымъ оружіемъ убили 7 русскихъ; изъ нѣмцевъ одинъ раненъ не опасно въ ногу выстрѣломъ изъ гановницы. Того же дня дано знать, что 15 марта свезены орудія изъ лагеря подъ столицей въ Осиповъ.

31. Зубцовскій воевода, князь Черкасскій и нѣсколько бояръ ударили королю челомъ и съ крестнымъ цѣлованіемъ приняли подданство, прося короля взять ихъ подъ свое покровительство и запретить своевольнымъ людямъ нападать на нихъ. Король объявилъ имъ, какъ и другимъ, свою милость и назначилъ двухъ приставовъ для защиты ихъ отъ своевольныхъ людей, а если бы на нихъ осмѣлился нападать кто либо изъ волонтеровъ, то пусть даютъ знать гетману, который будетъ наказывать ихъ. Подъ вечеръ пріѣхалъ къ королю съ посольствомъ отъ того вой-

---

wali, z ktorych co celnieyszych kniaza Andrzeia Czarnowskoho, woiewodę tamecznego, Hrehora Mazelowskiego, Hawryła Alexendrewicza, rotmistrzow, Hrehora Suchodolskiego syna boiarskiego, znak szczęscia y zwycięstwa krolowi i. m. posłali. Wdzięcznie to wszytko krol i. m. przyiąc raczył.

29. Wiadomosc przyszła, isz p. Hornostay podkomorzy Kiiowski, zebrawszy kupę roznych ludzi, Czernieiow miasto y zamek ubiegli y spalili, skąd siła Moskiewskich ludzi do miast ukrainnych uszło, czym krol i. m. wielce obrazony, ze nad rozkazanie miasto ukrainne splondrowali, posłac rozkazał uniwersały, aby raczey clementią, nie surowoscią z temi postępowano ludzmi.

30. Spusciło sie Moskwy kilkanascie z muru powrozami, chcąc snieg odgarnąc od dziury tey, ktora posłuchem była min naszych, zeby woda muru fundamentu nie podrywała, czego p. starosta Pucki postrzegszy, zasadzkę Niemcy uczynili, ktorzy z ręczney strzelby siedmi zabili, a z Niemcow ieden z hakownice w noge nie szkodliwie postrzelon. Tegosz dnia dano znac, isz dn. 15 marca z obozu tamtego pod stolicą armatę do Osypowa sprowadzono.

31. Woiewoda Zubcowski y kniaz Cerkaski y kilka boiar krolowi i. m. czołem bili y poddanstwo pod kresnem całowaniem oddali, prosząc, aby pod obronę swą ich wziął y swowolnym ludziom niekazał ich szarpac, ktorym krol i. m. tak, iako inszym, łaskę swą pokazał y dwu przystawow naznaczył, ktorzyby ich od swowolnikow bronili, a iesliby ich kto z voluntaryuszow smiał drapac, aby dawali znac p. hetmanowi, zeby karano. Ku wieczorowi p. Alexander Zborow-

ска полковникъ Александръ Зборовскій и съ нимъ царь Касимовскій.

Апрѣль.

1 числа. Г. Зборовскій справлялъ передъ королемъ посольство. Онъ заявлялъ о совершенной преданности королю того войска и просилъ короля оказать этому войску дѣйствительную милость и поддержку въ его нуждахъ. Отвѣтилъ ему подканцлеръ королевства. [Онъ сказалъ, что король] милостиво принимаетъ ихъ готовность [служить], а что касается надежнаго вспомоществованія, то обсужденіе этого [король] отлагаетъ до взаимнаго сношенія и совѣщанія. Къ вечеру вышло изъ калитки [крѣпости] нѣсколько десятковъ русскихъ, должно быть, отбрасывать снѣгъ. Нѣмцы, замѣтивъ это, кинулись къ нимъ и завязали частую перестрѣлку. Тогда же открыли съ обѣихъ сторонъ частую пальбу и изъ пушекъ. Русскихъ только нѣсколько человѣкъ погибло, потому что остальные поспѣшно вбѣжали въ крѣпость, а изъ нѣмцевъ убитъ одинъ лейтенантъ.

2. У гетмана королевства было частное совѣщаніе.

3. Касимовскій царь привѣтствовалъ короля въ такомъ смыслѣ: «я, холопъ твой, пріѣхалъ на службу вашего величества и прошу нѣсколько войска, чтобы мнѣ пролить кровь на службѣ вашего величества». Король принялъ его съ великою честію и такимъ почтеніемъ, какого требовали его лѣта и санъ, потому что посадилъ его на первомъ мѣстѣ между сенаторами.

4. Ночью спустился съ крѣпости на веревкѣ стрѣлецъ, который (если можно ему вѣрить) сказалъ, что въ крѣпости сильный голодъ и уныніе, потому что отъ недостатка продовольствія уже умерло много народу,

---

ski pułkownik woyska tamtego w poselstwie od rycerstwa do krola i. m. przyiechał; wespoł czar Kazimowski.

Aprilis.

Die 1. Odprawował p. Zborowski poselstwo przed krolem i. m., oswiadczaiąc affect rycerstwa tamtego przeciwko krolowi i. m. y rzeczypospolitey, a prosząc o stateczną łaskę y poratowanie do niedostatkow swych, na co mu odpowiedział p. podcanclerzy coronny, wdzięcznie ich przyimuiąc ochotę, a o sposobie ratunku skutecznego do consultatyi y zniesienia spolnego odkładaiąc. Ku wieczorowi do kilkudziesiąt Moskwy wyszło fortką, snadz snieg odgarnowac, co Niemcy postrzegszy, skoczyli do nich y często się ręczną strzelbą spierali. Z dział tesz z obustron często bito. Zginęło Moskwy kilka tylko, bo drudzy w zamek prętko wpadli, a z Niemcow locumtenenta iednego zabito.

2. Consultatia była priwatna u p. hetmana coronnego.

3. Car Kazimowski krola i. m. witał w ten sens: „przyiechałem tu na słuzbę waszey kr. m. ia, chłop twoy, a proszę o ludzi co, zebych mogł krew swą na słuzbie w. k. mosci przelac". Przyiął go krol i. m. z wielką częcią y takim, iako lata iego y powaga osoby godna, uszanowaniem, bo go mieyscem pierwszym między pp. senatory uccił.

4. W nocy strzelec z zamku się powrozem spuscił, ktory, (si credere fas est) o wielkiem głodzie y utrapieniu w zamku powiedział, bo dla defectu zywnosci wielkiego iusz nie mało pospolstwa pomarło, więc y powietrzem siła zginęło, ze na kazdy dzien

а кромѣ того очень много его погибло и отъ повѣтрія, такъ что каждый день хоронятъ по 100, по 150 человѣкъ. Поэтому, тогда какъ прежде на каждой башнѣ караулило по 300 человѣкъ, теперь караулитъ едва по 30. Лошадей во всей крѣпости только и есть: у одного боярина 7, у архіепископа 8. Говоритъ онъ и то, что воевода соглашался сдать королю крѣпость, но архіепископъ не хотѣлъ допустить этого, что когда однажды міръ и воевода пришли къ нему и стали убѣждать, чтобы онъ снялъ съ себя архіерейское облаченіе, то онъ положилъ посохъ и объвилъ: «я готовъ перетерпѣть что угодно, но не оставлю церкви» и [сказалъ затѣмъ, что] пусть лучше изрубятъ его, а не сдаютъ крѣпости. Народъ, увлеченный этими смиренными словами, измѣнилъ свое намѣреніе и, одѣвъ его опять въ архіерейскія ризы, обѣщалъ стоять при немъ до смерти. Послѣ того воевода предлагалъ сдѣлать хоть вылазку: архіепископъ и на это не соглашается. Воевода для того больше всего желаетъ вылазки, чтобы вывести войско изъ крѣпости и ударить челомъ королю. Портятъ дѣло больше всего тѣ, которые передаются въ крѣпость и говорятъ, что король скоро уѣдетъ изъ подъ Смоленска.

5. Ничего не случилось.

6. Русскіе толпой выбѣжали [изъ крѣпости] по направленію къ запорожскимъ казакамъ, но остановлены были стрѣльбой и должны были возвратиться назадъ.

7. Запорожскіе казаки, которымъ въ начальники король послалъ г. Запорскаго, прислали извѣстіе, что 25 марта сожгли крѣпость Почеповъ такимъ же образомъ, какъ и Стародубъ, потому что тайно подошли къ нему и, соскочивъ съ коней, [ки-

---

po 100, po 150 ludzi grzebą, zaczym co przedtym kazdey baszty po 300 pilnowało, teraz ledwo po 30; koni we wszytkim zamku u iednego boiarzyna 7, u archiepiskopa 8, Twierdzi y to, ze y woiewoda na tym był, aby się zamek krolowi i. m. poddał, lecz archiepiskop dopuscic niechiał, ktorego gdy się pewnego czasu mir zebrał z woiewodą, napominaiąc go, aby iusz złozył z siebie odzienie archiepiskopie, położył posoch, declaruiąc (declarował?) się, ze „wolę extrema quæcumque pati, nisz cerkwie odbiegac", y aby go sami rozsiekali, niz zamek poddac. Zwiedzieni łagodnemi słowy pospolstwo, odmienili umysł y, znowu go w szaty archiepiskopie ubrawszy, do gardł swych obiecali przy nim stac. Mowił zatym woiewoda, zeby wycieczkę iaką uczynili,—niechce y na to archiepiskop pozwolic; a woiewoda nawięcey temu wycieczki chce, aby ludzie z zamku sprowadził, a krolowi i. m. czołem uderzył. Nawięcey ci, co się do zamku przedaią, rzeczy mieszaią, udaiąc, ze krol i. m. prętko zpod Smolenska odiedzie.

5. Nic.

6. Wydadła Moskwy gromada dla drew ku kozakom Zaporohskim, ale prętko odstrzelani, musieli nazad.

7. Kozacy Zaporohscy, nad ktoremi Zaporski od krola i. m. był posłany starszym, do krola i. m. posłali, daiąc znac, isz Poczepow zamek dn. 25 martij takimze sposobem, iako y Starodub spalili, bo podszedszy tam cicho, z koni skoczyli, z ogniem y z inszemi przygotowanemi do szturmu potrzebami. Na zamek uciekli. Anceps długo była victoria, bo z rana asz do wieczora potężnie się bronili, iednak przełomiwszy, a prawie

нулись] съ огнемъ и другими приготовленными орудіями. [Русскіе] убѣжали въ крѣпость. Долгое время побѣда была сомнительна, потому что [русскіе] съ утра и до вечера сильно защищались, но наконецъ были сломаны и доведены почти до крайности. Тогда прежде всего спустились съ крѣпости двое воеводъ съ просьбой о помилованіи, за ними священники, а затѣмъ весь міръ и стали просить пощады. Потушить огонь въ крѣпости нельзя было, потому что онъ всю ее обхватилъ, но городъ остался цѣлъ. Почепскіе воеводы, которыхъ Запорскій послалъ королю въ знакъ счастія и побѣды, говорятъ, что при зьщитѣ крѣпости погибло болѣе 4,000 русскихъ. Казаковъ убито 100, ранено 200.

8. Касимовскій царь послалъ въ крѣпость уговаривать, чтобы сдались королю, но напрасно посылалъ.

9. Король съ рыцарствомъ былъ на богослуженіи.

10. Пришло извѣстіе о смерти гетмана того [тушинскаго] войска, князя Рожинскаго.

11. Передался изъ крѣпости одинъ русскій, который также, какъ и прежній, говоритъ, что въ крѣпости голодъ, повѣтріе и проч.

12. Г. Зборовскій отпущенъ съ удовлетворительнымъ на все отвѣтомъ.

13. Пришло извѣстіе, что умеръ отъ меланхоліи г. Хруслинскій, который велъ въ Калугу пятигорцевъ.

14. Г. Зборовскій и другіе послы, бывшіе съ нимъ, уѣхали,довольные полученнымъ отвѣтомъ. Того же дня получено извѣстіе изъ Калуги, что товарищество, которое, увлекшись обѣщаніями, отошло было отъ войска подъ столицей къ Лжедимитрію, увидѣвъ, что обманулось въ этихъ обѣщаніяхъ, возстало противъ своихъ вождей, при чемъ изрублены главнѣйшіе бунтовщики Козеловскій и Божовскій.

---

ad angustias redacti, woiewodowie dway, ktorzy na zamku byli, napierwey supplices z zamku się spuscili, za nimi popi, a za tym y mir wszytek, o miłosierdzie prosząc. Ognia iednak, ktory był wszytek ogarnął zamek, ugasic nie mogli, miasto iednak całe żostało. Powiedaią ci woiewodowie Poczepscy, ktorych Zaporski krolowi i. m. na znak szczęscia y zwycięstwa posłał, ze więcey nisz 4,000 Moskwy w obronie zginęło; kozakow 100 zabito, 200 rannych.

8. Czar Kazimowski pisał do zamku, napominaiąc, aby się krolowi i. m. poddali, ale darmo.

9. Na nabozenstwie krol i. m. z rycerstwem.

10. Przyszła wiadomosc, ze kniaz Rozynski, hetman woyska tamtego, umarł.

11. Przedał się Moskwicin z zamku, ktory o takimze głodzie, powietrzu etc., iako y pierwszy, powieda.

12. Odprawiono p. Zborowskiego z dostatecznym na wszytko responsem.

13. Wiadomosc przyszła, isz p. Chruslinski, ktory petyorce (petihorce?) do Kaługi prowadził, z melankoliey umarł.

14. Odiechał p. Zborowski y inszy posłowie przy nim z contentatią. Tegosz dnia dano znac z Kaługi, isz towarzystwo, ktore z woyska tamtego, co pod stolicą było, do Dymitra się tego zmyslonego byli udali, zwiedzieni obietnicami, a na nich się oszukawszy, tumult na wodzow swych uczynili, w ktorym Kozelowskiego y Bozowskiego, buntownikow naprzednieyszych, rozsiekali.

15. Передался изъ крѣпости одинъ русскій, который даетъ свѣдѣнія, противныя тому, что говорили передавшіеся недавно передъ тѣмъ.

16. Велижскій староста далъ знать, что Бѣльскій воевода и его войско, которые почти полгода сидѣли въ осадѣ, будучи не въ состояніи дольше защищать крѣпость (потому что изъ 16,000, запершихся въ ней, осталось не много болѣе 4,000), вступили съ нимъ въ переговоры. Къ этому побудили ихъ отчасти голодъ и нужда, отчасти убѣжденія нѣкоторыхъ русскихъ бояръ, заявившихъ королю свое вѣрноподданничество. 13 апрѣля, они принесли присягу на вѣчное подданство, при чемъ включено было имя и королевича Владислава, сдали королю крѣпость съ пушками и себя. Староста Велижскій и нѣкоторые изъ рыцарства утвердили присягой съ своей стороны условленные съ ними пункты. Такимъ образомъ, счастливо возвращено то, что за сто лѣтъ отторгнуто было отъ королевскихъ владѣній.

17. Тѣ запорожскіе казаки, надъ которыми былъ начальникомъ г. Богушевскій, дали знать, что г. Богушевскій послалъ въ Новгородокъ пространное письмо отъ имени короля, убѣждая русскихъ безъ кровопролитія передать королю крѣпость и сдаться самимъ. Они съ благодарностію приняли письмо и изъявили желаніе сдаться. Не желая откладывать этого на долго, Богушевскій, посовѣтовавшись съ старшимъ полковникомъ Гунченкомъ и со всѣмъ рыцарствомъ, и не обращая вниманія на свое здоровье и дурныя дороги (во многихъ мѣстахъ пришлось плыть) двинулся 29 марта съ 3,000 человѣкъ къ Новгородку. 13 [30?] марта они остановились въ $1^1/_2$ мили отъ него, захватили стражу, поймали нѣсколько стрѣльцовъ и вмѣстѣ ихъ начальника боярскаго сына, и узнавъ отъ нихъ, что въ

15. Moskwicin się z zamku przedał, ktory przeciwne daie wiadomosci tym, ktorzy blizko się wprzod przedawali.

16. Dał znac p. starosta Wieliski, isz woiewoda Bielski z ludzmi, ktorzy blizko pułrocza w obłęzeniu byli, iusz nie mogąc dłuzey samku bronic (bo od 16,000 ludzi, ktorzy się byli w zamku zawarli, cos nad 4,000 z nich zostało) do tractatow z p. starostą Wieliskim przystąpili, pobudzeni do tego częscią głodem y uciskiem, częscią perswaziami boiar niektorych Moskiewskich, ktorzy krolowi i. m. wiarę y poddanstwo oddali, y dn. 13 aprilis przysięgę na wieczne poddanstwo z dokładem krolewicza i. m. Władysława wykonali, zamek z armatą y siebie samych krolowi i. m. poddali, ktorym tesz od p. starosty Wieliyskiego y od niektorych z rycerstwa umowione pacta są poprzysięzone. I tak, co ode 100 lat, fortunnie, od panstw i. k. mosci oderwane, recuperowali.

17. Kozacy Zaporohscy, nad ktoremi p. Boguszewski starszym był, dali znac, isz p. Boguszewski posłał do Nowogrodka szerokie pisanie od krola i. m., napominaiąc ich, aby bez krwie rozlania siebie y zamek krolowi i. m. podali. Oni to wdzięcznie przyiąwszy, z chęciami swemi ku poddaniu się ozwali; a nie chcąc tego w długą odkładac, namowiwszy się z Hunczenkiem starszym pułkownikiem y wszytkim rycerstwem, 3,000 woyska dn. 29 martii ruszyli się ku Nowogrodku, ani na swe zdrowie, ani na złe drogi (bo na wielu mieyscach przyszło pływac) nie respectuiąc, dn. 13 martij w $1^1/_2$ mil od miasta stanąwszy, zaskoczyli straz ich, y strzelcow

крѣпость уже собрался народъ изъ деревень и изъ города, чтобы тѣмъ сильнѣе защищаться, послали къ русскимъ убѣждать, чтобы сдались добровольно или вступили въ переговоры. Затѣмъ 31 марта, казаки подступили къ крѣпости и къ городу въ строю, какъ бы идя въ сраженіе, и стали. Изъ крѣпости выслали нѣсколько знатнѣйшихъ человѣкъ въ заложники. Послѣ того Богушевскій съ старшимъ полковникомъ Гунченкомъ и съ нѣкоторыми другими полковниками отправился къ самой крѣпости. Къ нимъ вышли воеводы на переговоры. Прежде всего они предложили, чтобы [наши] дали присягу въ томъ, что они, ихъ жены, дѣти и все имущество будутъ невредимы. Богушевскій принялъ это условіе. Съ своей стороны воеводы, бояре, дворяне и весь народъ приняли подданство на имя королевича Владислава и, избравъ изъ среды себя одного воеводу Михаила Карпова, [нѣсколько] боярскихъ сыновей, старшихъ казаковъ и стрѣльцовъ, послали къ королю вмѣстѣ съ казацкими послами. Наши нашли въ Новгородкѣ: пушекъ 24, пищалей 100, ядеръ большихъ 430, меньшихъ 400, пороху 4 бочки, пуль свинцовыхъ къ пищалямъ 2,000. Король милостиво принялъ все это и казакамъ обѣщалъ награду, а сдавшимся—милость.

18. Царь Касимовскій, воеводы, бояре и другіе русскіе, находящіеся при королѣ отправили одного барабанщика въ крѣпость съ письмами, въ которыхъ убѣждали осажденныхъ прекратить кровопролитіе, не брать на свою душу тѣхъ, которые умираютъ съ голоду, и сдать королю крѣпость. При этомъ они увѣдомляли ихъ, что Бѣлая, Новгородокъ,

---

kilka z synem boiarskim, starszym nad strażą, ułapili, a dowiedziawszy się od nich, że się iusz do zamku ze wsi y miasta skupili, aby się tym potężniey bronili, posłali do nich, napominaiąc, aby się dobrowolnie poddali, albo do tractatow przystąpili. Pozwolili tedy na tractaty y dwu synow boiarskich posłali. Zaczym kozacy, dn. 31 martij, podciągnąwszy pod zamek y miasto w szyku, iako do potrzeby, stanęli. Wysłali z zamku w zamianę kilku przedniyszych. Zatym p. Boguszewski iechał pod zamek samy z Hunczenką, starszym pułkownikiem, y z kilką inszych pułkownikow, do ktorego woiewodowie wyszli na tractaty. To naprzod podali, aby przysięgę uczynili, ze oni iako z zonami, dziecmi y ze wszytką maiętnoscią zostaną. Przyiął tę conditią Boguszewski. Wzaiemnie woiewodowie, boiarowie, dworzanie y wszytko pospolstwo na imię krolewicza i. m. Władysława poddanstwo oddali, a obrawszy z posrodka siebie iednego woiewodę, Mihała Karpow (Karpowa?), synow boiarskich y starszych kozakow y strzelcow, do krola i. m. z posłancami kozackimi posłali. Zastałi dział wszytkich w Nowogrodku 24, hakownic 100, kul wielkich dzielnych 430, mnieyszych 400, prochu beczek 4, kul hakowniczych ołowianych 2,000, co wszytko krol i. m., wdzięcznie przyiąwszy, tak kozakom nagrodę, iako tym, ktorzy się poddali, łaskę ofiarował.

18. Bębennistę iednego car Kazimowski, woiewodowie, boiarowie y insza Moskwa, przy krola i. m. będącey (będące?) do zamku z listami posłał (posłali?), napominaiąc, zeby iusz krwie rozlania uięli, zeby tych, ktorzy tam głodem umieraią, na swą duszę niebrali, zeby zamek krolowi i. m. poddali, przypominaiąc, ze Biała, Nowogredek, Starodub, Poczepow, Czerniehow y inszych nie

Стародубъ, Почеповъ, Черниговъ и не малое число другихъ крѣпостей уже находятся въ рукахъ короля, что воеводы ихъ пришли ударить королю челомъ и заявить ему свое вѣрноподданничество. Русскіе вышли изъ воротъ, приняли письма и попотчивали барабанщика медомъ; затѣмъ они строго запретили ему приходить съ подобными письмами.

19. Пріѣхалъ къ королю татарскій гонецъ, отдалъ грамоты отъ царя и объявилъ, что идетъ великій посолъ.

20. Львовскій подстолій Домарацкій отправленъ въ Бѣлую къ запорожскимъ казакамъ (которые послѣ того, какъ Бѣлая сдалась, хотѣли тиранить и мучить ея жителей и приказали мѣщанамъ разложить между собою 15,000000 [?] рублей, а на Велижскаго старосту и на людей короля задумывали напасть за то, что не допускали ихъ до этого) съ порученіемъ наказать зачинщиковъ этого бунта, укротить своеволіе казаковъ и приказать имъ непремѣнно идти къ Можайску. При этомъ ему поручено объявить отъ имени короля Велижскому старостѣ за труды при взятіи крѣпости, и всему рыцарству за мужество при осадѣ благодарность, а сдавшимся—милость короля и увѣреніе въ ихъ безопасности и ненарушимости ихъ вѣры, имущества и достатковъ. Того же дня король послалъ приказы запорожскимъ казакамъ, какъ тѣмъ, которые взяли Стародубъ, такъ и тѣмъ, которые взяли Почеповъ, чтобы они до окончательнаго рѣшенія короля касательно этихъ городовъ, Стародубъ сдали Залѣскому, а Почеповъ Мстиславскому подкоморію.

21. Въѣхалъ въ лагерь короля великій татарскій посолъ. Того же дня Саноцкій староста получилъ изъ

---

mało zamkow iusz w ręku krola i. m. z ktorych woiewodowie do krola i. m. czołem biiąc, z wiernym poddanstwem swym przyszli. Wyszli do niego przed bramę, listy przyięlí y samego miodem częstowali, surowo mu potym rozkazali, zeby więcey z takimi listami nieprzychodził do nich.

19. Goniec Tatarski do krola i. m. przyiechał, listy od cara oddał, a o wielkim posle powiedział.

20. P. Domorackiego, podstolego Lwowskiego, posłano do Białey z instructią krola i. m. do kozakow Zaporohskich (ktorzy tam, gdy się iusz Biała poddała tyranstwa, mordy chcieli czynic, szacowac się mieszczanom na 15,000,000 (?) rubli kazali, a na p. starostę Wielyskiego y na ludzie krola i. m., ze im tego dopuscic niechcieli, następowac myslili) zeby pryncypałow tych buntow karali y tę ich swąwolą pohamował, a pod Mozaysk koniecznie isc rozkazał; przytym zeby p. starostę Wieliyskiego, ktory w dobywaniu zamku pracował y rycerstwa wszytkiego, ktore in obsidione trwało, statecznosc wdzięcznie imieniem krola i. m. przyiął, a tym, ktorzy się poddali, łaskę krola i. m. opowiedział y assecurował ich w bezpieczenstwie zdrowia, religiey, maiętnosci y dostatkow. Tegosz dnia uniwersały do kozakow Zaporohskich, tak tych, co Starodub, iako y Poczepow wzięli, posłał krol i. m. zeby Starodub Zaleskiemu, a Poczepow podkomorzemu Mscisławskiemu do dalszey krola i. m. resolutiey oddali.

21. Poseł wielki Tatarski do obozu krola i. m. przyiechał. Tegosz dnia p. starosta Sanocki wziął pewną wiadomosc z Kaługi, isz Dymitr ten nowy zyczy sobie łaski y baczenia i. k. mosci y aby go krol i. m. pod opiekę swoię wziął, iednak, z głupstwa-li, z

Калуги вѣрное извѣстіе, что тотъ новый Димитрій желаетъ, чтобы король показалъ ему вниманіе и милость и взялъ его подъ свое покровительство; однако по глупости или по гордости онъ желаетъ быть предвареннымъ объ этомъ черезъ посольство отъ короля. Между прочимъ, въ письмахъ оттуда говорится, что дѣла его въ плохомъ положеніи, потому что разъѣзды изъ Москвы подъѣзжаютъ подъ самую Калугу, что людей при немъ мало, что русскимъ онъ тоже не довѣряетъ и, какъ кто-то оттуда написалъ, его счастіе и жизнь держатся одною лишь милостію божіею.

22. Г. Дуниковскій далъ знать г. гетману, что нѣсколько десятковъ бояръ [боярскихъ дѣтей] вышли изъ Можайска въ деревни, въ которыхъ наши пахолики собирали фуражъ, и, незаставъ ихъ, изрубили крестьянъ. Потомъ [онъ?] добылъ языка и узналъ, что Скопинъ былъ въ Москвѣ съ значительнымъ войскомъ и что онъ идетъ къ Можайску, желая туда перенести главный театръ войны. Ночью, того же дня Пуцкій староста, будучи на форпостахъ у стѣнъ крѣпости, сталъ разговаривать съ русскими о сдачѣ крѣпости. Съ нимъ разговаривалъ самъ воевода (его по голосу узналъ одинъ изъ передавшихся изъ крѣпости) и, съ величайшимъ почтеніемъ произнося имя короля, спрашивалъ: «скоро ли уѣдетъ отсюда вашъ свѣтлѣйшій, сіятельный король? Мы имѣемъ достовѣрное извѣстіе, что онъ въ скоромъ времени отправится отсюда».

23. Татарскій посолъ справлялъ посольство обычнымъ порядкомъ. Онъ привезъ перемирную грамоту, которую далъ покойный царь Казигирей, подарилъ королю коня отъ имени царя, предложилъ вѣрную дружбу, просилъ дать обычные упоминки и благодарилъ за то, что король изволилъ обѣщать черезъ прежняго посла сдержать своеволіе казаковъ

---

pychy-li, chce krola i. m. poselstwem anticipari; a inter cætera to w tych listach iest, ze we złych terminach rzeczy iego, bo czatą asz pod samę Kaługę z Moskwy podbiegaią, a ludzi przy nim bardzo mało; Moskwie tesz nie ufa, a iako ieden napisał, na samey tylko łasce Bozey szczęscie y zdrowie iego zawisło.

22. Dał znac p. Dunikowski p. hetmanowi, isz boiarow kilkadziesiąt z Mozayska wyszło do derewni, w ktorych pacholikowie naszy zasięgali zywnosci, tam nie zastawszy pacholikow, chłopy wysiekli. Dostali potym ięzyka, isz Skopin na Moskwie był z ludem nie małym, ku Mozaysku następuie, chcąc sedem belli pod Mozaysk przeniesc. Teyze nocy p. starosta Pucki, na posłuchach pod murami będąc, mowę zaczął z Moskwą o poddaniu zamku. Tam sam woiewoda z nim (bo go z głosu Moskwicin ieden, ktorzy się z zamku przedał, poznał) honorificentisime imię krola i. m. wspominaiąc, mowił y pytał: „rychło-li naiasnieyszy, oswiecony krol wasz stąd odiedzie, bo mamy pewną wiadomosc, ze prętko stąd ma się ruszyc".

23. Poseł Tatarski more solito odprawował poselstwo, list przymierzny, iaki nieboszczyk Kazigierey car dał, przysłał, konia od cara krolowi i. m. darował, przyiazn stateczną ofiarował, o upominki zwykłe prosił, a dziękował, ze (przez?) pierwszego posła krol i. m. obiecac raczył pohamowac kozackie swowolenstwo y panstwo Tatarskie od naiazdow wyzwolic.

и оградить татарскія владѣнія отъ ихъ наѣздовъ.

24. Было частное совѣщаніе, на которомъ Саноцкому старостѣ дозволено ѣхать въ Калугу и уговаривать своего зятя Димитрія, чтобы онъ искалъ милости и вниманія короля.

25. Саноцкій староста уѣхалъ.

26. Получено извѣстіе, что тотъ Димитрій вторично и открыто вѣнчался въ Калугѣ съ царицей. Того же дня стали поговаривать о смерти [царя] (*) Шуйскаго.

27. Получено извѣстіе, что Скопинъ съ Чеметомъ [Шереметьевымъ] находится въ столицѣ и что онъ распустилъ свое войско, съ тѣмъ однако условіемъ, чтобы все оно собралось, какъ только пойдетъ трава. Того же дня король далъ должность подскарбія королевства Варшавскому кастеляну г. Варшевицкому, который тутъ же, въ присутствіи сенаторовъ принесъ присягу.

28. Ничего не случилось.

29. Г. Слизень отправился въ столицу [Москву] съ письмами короля къ боярамъ и къ Шуйскому, въ которыхъ они приглашались открыть съ королемъ переговоры.

Май.

1 числа. Одинъ гайдукъ хотѣлъ передаться въ крѣпость, но, когда онъ пробирался тайкомъ къ стѣнамъ ея, то нѣмцы замѣтили его и схватили. Нѣкоторые думали, что онъ нанялся снести туда письма, но при немъ не могли ничего найти кромѣ лоскутка бумаги въ шабельтасѣ, писаннаго порусски и безъ начала и безъ конца,—какая то опись вещей въ крѣпости. Онъ и на пыткахъ ни въ чемъ не сознался, однако на страхъ другимъ приказано его повѣсить.

---

24. Consultatia była prywatna, w ktorey p. staroscie Sanockiemu pozwolono do Kaługi iechac, aby szwagra swego Dymitra do tego wiodł, zeby łaski y baczenia krola i. m. ządał y szukał.

25. P. starosta Sanocki wyiechał.

26. Wiesc przyszła, ze Dymitr ten powtore publice slub z carową brał w Kałudze. Tegosz dnia y o smierci Suyskiego powiedac poczęto.

27. Wiadomosc przyszła, isz Skopin z Czemetem na stolicy iest, woysko swe rozpusciwszy, tym iednak sposobem, zeby, gdy trawa nastanie, wszyscy w kupie byli. Tegosz dnia p. Warszawickiemu casztellanowi Warszawskiemu podskarbstwo coronne krol i. m. conferował, ktory zarazem in senatu przysięgę oddał.

28. Nic.

29. P. Sklezen z listami krola i. m. do stolice do boiar y Suyskiego iechał, perswaduiąc, aby do tractatow z krolem i. m. przystąpili.

30. Nic.

Maius.

Dnia 1. Hayduk ieden chciał się do zamku przedac, lecz gdy się pod mury przekradał, Niemcy, postrzegszy, porwali go. Rozumieli niektorzy, ze przenaięty z listami tam szedł, ale nic nie mogli przy nim nalesc, oprocz kartki iedney Ruskim ięzykiem pisaney w szabeltasie, y to ani początku, ani konca nie było, tylko inventarz z zamku, ktory y na pytkach potym przyznac się nie chciał, iednak ad tenorem (timorem?) drugich, kazano go obiesic.

(*) См. ниже подъ 3 числомъ мая.

2. Велижскій староста далъ знать въ королевское войско, что изъ Ржева пришло извѣстіе, что Скопинъ и Василій Шуйскій дѣлали у столицы примѣрное сраженіе, что дѣло дошло до серьезной битвы и что съ обѣихъ сторонъ пало не мало людей.

3. Г. Казановскій далъ знать изъ Царева-Займища, что слухъ о смерти царя Шуйскаго возобновился. Извѣщаетъ онъ также, что Зборовскій принялъ такое рѣшеніе: если то войско [тушинское] приметъ предположенныя королемъ условія и перейдетъ къ нему на службу, то соединить съ нимъ свои силы и попытаться или наѣздомъ взять Можайскъ или приступомъ, взявъ изъ Осипова пушки, которыя были въ лагерѣ подъ столицей.

4. Передался изъ крѣпости одинъ русскій и говоритъ, что изъ числа нѣсколькихъ сотъ стрѣльцовъ, бывшихъ въ крѣпости, осталось едва ли 100, что много боярскихъ дѣтей померло и теперь умираетъ частію отъ голода, частію отъ повѣтрія, что если бы король остался здѣсь еще съ четверть года, то крѣпость очень обезсилѣла бы, что русскихъ задерживаетъ [отъ сдачи] архіепископъ, который говоритъ, что [защищаясь], они умрутъ честно. Говоритъ онъ также, что когда вскрывалась рѣка, то двое пробрались въ крѣпость съ письмами отъ Шуйскаго, поэтому гетманъ приказалъ перегородить [?] рѣку.

5. Велижскій староста далъ знать, что люди Скопина,—одни на стругахъ по Волгѣ, а другіе сухимъ путемъ подошли ко Ржеву и нечаянно напали на бывшихъ тамъ запорожскихъ казаковъ. Казаки, бывшіе на той сторонѣ Волги, во-время оглядѣлись, зажгли посадъ и ушли въ крѣпость, а другіе, пребывавшіе въ безпечности, были побиты. Казаки навѣрное не знаютъ, что это за люди. Иные говорятъ, что это пришли

---

2. Dał znac p. starosta Wieliyski do woyska krola i. m., isz ze Rzowa taka przyszła wiesc, ze Skopin z Wasilem Szuyskiem pod stolicą harc zwodził, ze do znaczney bitwy przyszło, y niemało z obustron legło.

3. P. Kazanowski z Carowego-Zamiescia dał znac, ze znowu o smierci Suyskiego cara powtorzyła się wiesc. Oznaymuie y to, ze p. Zborowski uczynił takie postanowienie: iesli woysko tamto conditię, ktore im krol i. m. podał, przyimie y iusz na stronę krola i. m. służyc będzie, chcą abo czatą, unitis viribus, o Mozaysk się kusic, albo armaty dostawszy z Osypowa, ktora w obozie pod stolicą była, szczęscia probowac.

4. Przedał się Moskwicin z zamku, ktory powiedział, ze od kilku set, ktorzy w zamku byli, strzelcow ledwo 100 zostało, y siła dzieci boiarskich częscia głodem, częścią powietrzem pomarło y codzien mrze, zaczym iesliby ieszcze tu krol i. m. czwierc roku zetrwał, bardzo by zamek osłabiał; iednak archiepiskop ich trzyma, powiedaiąc, ze dobrze pomrą. Powieda y to, ze na tey rezolutiey rzeki dwa z listy od Suyskiego przekradli się, przeto im hetman rzekę kazał zawrzec.

5. P. starosta Wieliski dał znac, isz ludzie Skopinowi, iedni strugami drudzy („) po Woldze, drudzy lądem do Rzowa podeszli y niespodzianie napadli na kozaki Zaporoskie, ktorzy tam byli. Postrzegszy się ci, co z drugiey strony Wolgi byli, posadę zapaliwszy, do zamku uszli, drudzy ubezpieczeni pobici. Wiedziec nie mogą doskonale, co to za ludzie y czyi. Ci powiedaią, ze Niemcy, ktorzy przy Skopinie byli, czatą podeszli. Wiedzieli y przedtym o nich kozacy, iakosz

изгономъ нѣмцы, бывшіе съ Скопинымъ. Казаки и прежде имѣли объ нихъ извѣстіе и отправили противъ нихъ 2,000 войска, но это войско гдѣ то стало пьянствовать, и нѣмцы обошли ихъ. Говорятъ, что идетъ большое войско; поэтому король приказалъ нѣсколькимъ ротамъ отправиться въ Бѣлую на помощь къ Велижскому старостѣ.

6. Тишина.

7. Данъ отвѣтъ татарскому гонцу.

8. Въ королевскій лагерь пріѣхалъ изъ Бѣлой воевода съ нѣсколькими боярами. Съ ними пріѣхалъ Львовскій подстолій, который наказалъ въ Бѣлой своевольныхъ казаковъ.

9. На слѣдующій день подстолій привѣтствовалъ короля, поздравлялъ съ счастливымъ ходомъ дѣлъ и высказалъ пожеланіе, чтобы скоро окончилось это предпріятіе. Того же дня отпущенъ татарскій посолъ.

10. Русскіе опять звали нашу ночную стражу на переговоры, обѣщая подъ крестнымъ цѣлованіемъ не стрѣлять. Поручикъ Брацлавскаго воеводы подъѣхалъ къ самымъ стѣнамъ, сталъ говорить, что Бѣлая сдалась, и что тамошній воевода пріѣхалъ къ королю, и убѣждалъ Смольнянъ сдаться королю по примѣру тѣхъ. Русскіе не хотѣли вѣрить ни тому, что сдалась Бѣлая, ни тому, что пріѣхалъ воевода, и просили показать имъ воеводу, послѣ чего разошлись, ничего не сдѣлавши.

11. [Наши] начали строить мостъ черезъ Днѣпръ.

12. Получено извѣстіе о раздорѣ въ войскѣ, бывшемъ подъ столицей. Большая часть его ушла оттуда, именно, пятигорцы и полкъ г. Сапѣги, которому наши больше всего удивляются, такъ какъ онъ во все это время держалъ сторону короля. Лучшіе изъ военныхъ остались однако на сторонѣ короля, довольству-

---

2,000 woyska przeciw im byli posłali, lecz gdy się oni piianstwem gdzies zabawili, minęli ich Niemcy. Powiedaią o wielkim woysku, zaczym krol i. m. kilkom rot na posiłek p. staroscie Wieliyskiemu do Białey isc rozkazał.

6. Cicho.

7. Odprawion goniec Tatarski.

8. Przyiechał woiewoda z Białey do obozu krola i. m. z kilką boiar, z ktoremi y p. podstoli Lwowski, skarawszy kozakow swowolnych.

9. Nazaiutrz krola i. m. witał, winszuiąc szczęsliwego spraw i. k. mosci powodzenia y prętkiego tey impresy effectu. Tegosz dnia posła Tatarskiego odprawiono.

10. Wołała znowu Moskwa na straz naszę nocną, aby do nich na gowor przystąpili, pod chresnem całowaniem obiecuiąc nie strzelac. Iechał tedy porucznik p. woiewody Bracławskiego asz pod same mury. Tam począł im powiedac, ze się Biała poddała y woiewoda tameczny przyiechał do krola i.m., zaczym perswadował im, aby się oni przykładem ich krolowi i. m. poddali. Niechcieli wierzyc ani o Białey, ani o woiewodzie, ale prosili, aby im woiewodę ukazono, zaczym, re infecta, rozeszli się.

11. Most na Dnieprze budowac poczęto.

12. Dano znac o rozerwaniu woyska, ktorę pod stolicą było, ktorego więtsza częsc poszła, mianowicie petyhorcy y pułk p. Sapihy, czemu nabardziey się naszy dziwuią, bo przez wszytek ten czas expeditiey przy krolu i. m. trwał. Co celnieyszy pry krolu i. m. zostali, contentuiąc się conditiami od krolu i. m. podanemi, mianowicie: z pułku i.m.p. Zborowskiego chorągwi 6 usarskich; rota niebo-

ясь предложенными королемъ условіями, именно: 6 гусарскихъ хоругвей изъ полка г. Зборовскаго; рота покойнаго князя Рожинскаго; рота покойнаго Вильковскаго; часть роты г. Бобовскаго; весь полкъ Андрея Млоцкаго; рота г. Рудницкаго; рота г. Мархоцкаго. Каждый часъ мы ожидаемъ отъ нихъ пословъ къ королю.

13. Дано знать, что умеръ Скопинъ Шуйскій, отравленный женой Димитрія Шуйскаго. Когда Скопинъ въѣзжалъ въ Москву, то его встрѣчали съ хлѣбомъ — солью и съ подарками весь міръ, люди посадскіе и бояре. Василій Шуйскій, оскорбленный этимъ, послалъ сказать ему, чтобы, не заѣзжая въ свой домъ, сейчасъ же пріѣхалъ въ крѣпость. Скопинъ сдѣлалъ такъ. Царь встрѣтилъ его такими словами: «благодарю тебя за вѣрную, хорошую службу мнѣ и моему государству, но не благодарю за то, что хочешь лишить меня царства». Скопинъ отвѣчалъ ему: «о царствѣ я не думаю, но совѣтую тебѣ оставить жезлъ и управленіе государствомъ, потому что счастіе не благопріятствуетъ твоему правленію и смятеніе не прекратится, пока мы не изберемъ себѣ государя царской крови». Василій остался доволенъ отвѣтомъ и сказалъ: «я охотно положу царскій посохъ, только выгони Литву изъ всей Россіи; тогда вамъ будетъ воля избирать государемъ, кого хотите». Потомъ жена Димитрія Шуйскаго отравила его на крестинахъ, — какимъ образомъ, это еще неизвѣстно; но двое бояръ, передавшіеся нашимъ въ Можайскѣ, сказали, что онъ болѣлъ двѣ недѣли и не могъ оправиться. Послѣ его смерти прислана была въ можайскіе богадѣльные дома милостыня и звонили въ колокола, чего у русскихъ [въ подобныхъ случа-

---

szczyka kniazia Rozynskiego; rota nieboszczyka Wilkowskiego; fragment roty p. Bobowskiego; pułk wszytek p. Andrzeia Młockiego; rota p. Rudnickiego; rota p. Marchockiego, od ktorych posłow do krola i. m. co godzina wyglądamy.

13. Dano znac, isz Skopin Suyski otruty umarł od zony Suyskiego Dymitra, ktory gdy do Moskwy przyiezdzał, mir wszytek, posadzcy ludzie y boiarowie z chlebem, solą y upominkami potykali go, czym Suyski Wasil urazony posłał do niego, aby zaraz, w swym niebywaiąc dworze, na zamek iechał. Uczynił to. On go tam czar w te słowa witał: „dziękuię tobie, zes mnie y panu (panstwu?) memu wiernie y zyczliwie służył, ale za to nie dziękuię, ze carstwo ze mnie chcesz ziąc". Odprawiedział mu Skopin: „ia o carstwie nie myslę, ale to tobie radzę, abys posoch y regiment z tego panstwa z siebie słozył, gdysz przeciwne widzisz szczęscie panowaniu twemu, ani te tumulty ustaną, asz ze krwie krolewskiey pana obierzem sobie". Contentował się tym Wasil y to rzekł; „bardzo ia rad posoch położę, iedno Litwę ze wszytkiey Moskwy wyzeń; potym będzie wam wolno obrac, kogo zechcecie". Potym go zona Dymitra Szuyskiego na krzcinach otruła, iakim sposobem, ieszcze nie wiedziec, ale o tym boiarowie dway (ktorzy się do naszych z Mozayska przedali) powiedzieli, ze dwie niedzieli chorzawszy, nie mogł się ratowac. Iakosz po smierci iego ełeemosinę do szpitalow Mozayskich przysłano y we dzwony w Mozaysku nad zwyczay Moskiewski bito. Powtorzył tego p. Slizien, ktorego pp. senatorowie do dumnych boiar Moskiewskich posłali, czyniąc otuchę dobrą fortunney po-

ніъ] не бываетъ. Этотъ разсказъ повторилъ и г. Слизень, посланный сенаторами къ Московскимъ боярамъ. Слизень высказываетъ надежду, что получитъ благопріятный отвѣтъ на свое посольство. Послѣ смерти Скопина русскіе раздѣлились на три партіи: одни не знаютъ, чего держаться; другіе явно доброжелательствуютъ королю; нѣкоторые держатся Шуйскаго.

14. Пришло извѣстіе, что наши пахолики, отправившіеся воевать изгомъ, захватили городъ Рославль и затѣмъ зажгли часть тамошней крѣпости, которая хорошо была вооружена пушками, и добыли ее посредствомъ переговоровъ. Того же дня привели къ королю бояръ изъ Можайска, передавшихся намъ.

15. У г. гетмана былъ военный совѣтъ, на которомъ сенаторы совѣщались съ ротмистрами. Къ вечеру пріѣхали послы отъ того рыцарства, которое перешло на сторону короля. Съ ними прибылъ и г. Заруцкій.

16. Эти послы отправляли свое посольство въ публичномъ засѣданіи. Сущность ихъ посольства была слѣдующая: они повергаютъ передъ престоломъ короля свои прежнія заслуги и преданность; напоминаютъ объ обѣщаніи короля, именно, объ обѣщаніи дать имъ 100,000 зл.; просятъ признать ихъ службу съ новаго года и благодарятъ, что она уже засчитана съ 6 апрѣля наравнѣ съ службой всѣхъ отрядовъ; заявляютъ, что принимаютъ обезпеченіе на Московскомъ государствѣ уплаты за выслуженное время; просятъ, чтобы обезпеченіе столовыми имѣніями короля уплаты и за прошедшія двѣ четверти ихъ службы утверждено было на сеймѣ согласіемъ всей рѣчи-посполитой; наконецъ просятъ, чтобы, когда Богъ дастъ, король овладѣетъ

---

selstwa swego odprawy. Po smierci Skopina na troie się rozdzielili: iedni nie wiedzą, chego się chwycic, drudzy aperte krolowi i. m. zyczą, niektorzy przy Suyskim stoią.

14. Wiadomosc przyszła, isz pacholikowie naszy, ktorzy na czatę byli poszli, Rosław ubiegli miasto. Częsc zapaliwszy zamku, dobrze strzelbą obwarowanego, przez tractaty dostali. Tegosz daia boiarow tych, co się z Mozayska przedali, do krola i. m. przyprowadzono.

15. U p. hetmana consilium bellicum było, na ktorym pp. senatorowie z pp. rotmistrzami consultowano. Ku wieczorowi posłowie od rycerstwa tamtego, ktore do krola i. m. się przywięzało, przyiechali y z nimi p. Zarzucki.

16 In publico consessu odprawowali poselstwo swe ci posłowie, ktorego summa ta iest: przeszłe zasługi swe y przeszłe chęci pod maiestat krola i. m. oddaią; upominaią się obietnice krola i. m. y mianowicie złott. 100,000; proszą, aby im słuzbę od nowego lata przyznano, a dziękuią, ze a die 6 aprilis słusznie im idzie słuzba, rowno ze wszytkim woyskiem krola i. m.; contentuią się assecuratią na panstwie Moskiewskim na swe zasłuzone; proszą, aby na seymie consensem wszytkiey rzeczypospolitey na dobrach stołu krolewskiego assecuratią za dwie cwierci przeszłe mieli; nakoniec proszą, aby im wprzod, gdy, da Bog, carstwo krol i. m osiedzie, nagroda z tego panstwa Moskiewskiego szła. W liczbie się kładą nm. 3,000. Przytym zaraz p. Zarzuckiego commendowali krolowi i. m. Tegosz dnia z czaty Rosławskiey przyprowadzili kilka osob y woiewodę Rosławskiego do obozu, bo pacholikowzie roznych

царствомъ [Московскимъ], прежде всего награждена была ихъ служба изъ средствъ Московскаго государства. Свое войско они показываютъ въ числѣ 3,000. Тогда они сейчасъ же представили королю г. Заруцкаго. Того же дня пахолики, ходившіе изгономъ на Рославль, привели въ лагерь рославльскаго воеводу и нѣсколько другихъ русскихъ. Эти пахолики собрались изъ разныхъ ротъ королевскаго войска въ числѣ около полуторы тысячи, составили изъ себя отрядъ, избрали себѣ начальникомъ... [пропускъ], отправились къ Рославлю необычными дорогами и неожиданно подошли къ нему. Русскіе, увидѣвъ ихъ, вышли противъ нихъ изъ города въ числѣ нѣсколькихъ сотень, чтобы вступить съ ними въ бой, въ который и вступили, но наши опрокинули ихъ. Послѣ того русскіе стали защищаться изъ города, къ которому наши пошли на приступъ. Первый приступъ былъ неудаченъ; во второй наши—одни вырубили ворота, другіе зажгли острогъ и съ четырехъ сторонъ ворвались въ городъ. Устрашенные русскіе сами зажгли часть города и стали уходить въ крѣпость. Наши на ихъ плечахъ ворвались на крѣпостной мостъ, но дальше не могли идти. Послѣ того наши собирались опять идти на приступъ, но русскіе изъ крѣпости закричали, что хотятъ вести переговоры, на что наши согласились. Обѣ стороны дали одна другой заложниковъ, заключили договоръ и крѣпость сдалась на имя его королевскаго величества.

17. Представленъ былъ королю Рославльскій воевода, принявшій вмѣстѣ съ міромъ подданство и цѣловавшій крестъ.

18. Изъ крѣпости передался одинъ русскій, который говоритъ, что въ крѣпости голодъ и повѣтріе такъ велики, что послѣ русской пасхи умерло 14,000. Сказанное имъ соглашается съ показаніями всѣхъ другихъ, прежде передавшихся.

---

rot woyska krola i. m. do kilkunastu set zebrawszy, porządek między sobą postanowiwszy, a za wodza (пропускъ) obrawszy, drogami niezwyczaynemi nad spodziewanie pod Rosław podeszli. Postrzegszy ich Moskwa, wyszło kilka set z miasta, chcąc bitwę dac, ktorą zwiedli, ale naszy ich przełomili, zaczym z miasta poczęli się bronic, do ktorego sturmem przystąpili. Stracili pierwszy; za drugim iedni bramę wysiekli, drudzy ostrog zapalili y ze czterech stron wdarli się w miasto. Moskwa iusz strwozona do zamku ięli uciekac, częsc miasta zapaliwszy; na grzbietach ich wpadli naszy asz na most zamkowy, bo daley nie mogli. Tam znowu chcieli szturmowac, ale o tractaty z zamku zawołano, na ktore pozwolili naszy. Dawszy z obu stron obsides, zawarto tractaty, zaczym zamek na krola i. m. imię przyszedł.

17. Prezentowano krolowi i. m. tego woiewodę, ktory poddanstwo pospołu z mirem oddał y chrest całował.

18. Przedał się Moskwicin z zamku, ktory o głodzie y powietrzu powieda takim, ze iusz po wielkiey nocy Ruskiey 14,000 umrzec miało, y ze wszytkimi się pierwszemi zgadza.

19. Dał znac p. Zborowski, isz iusz nieprzyiaciel kupi się y iest woysko na wielu mieyscach nie małe, a z Osynowa dn. 6 martii towarzystwo do Lipici (gdzie p. Zborowski lezy) przybiegło, ktorzy to zapewne twierdzą, ze dn. 12 marca nm. 2,000 Moskwy

19. Г. Зборовскій далъ знать, что непріятель уже собирается, что уже во многихъ мѣстахъ находятся значительные отряды, что 6 марта [мая?] прибѣжали товарищи изъ Осипова въ Липицы, (гдѣ стоитъ Зборовскій) которые утверждаютъ, что 12 марта [мая?] 2,000 русскихъ и нѣсколько сотъ нѣмцевъ пришли изгономъ къ Осипову и, не будучи замѣчены, привинтили петарды къ воротамъ городка и вырвали ихъ. Наши выскочили изъ каменнаго монастыря, всѣ вступили съ ними въ бой,—конные съ конными и пѣшіе съ пѣшими,—и сильно бились съ ними, такъ что нашихъ убито до 60, а нѣмцевъ и русскихъ погибло весьма большое число. Русскіе принуждены были оставить деревянный городокъ и отступить назадъ за милю отъ Осипова. Наши нѣсколькихъ изъ нихъ взяли въ плѣнъ. Опасаясь однако, какъ бы русскіе не получили подкрѣпленія [и не напали снова], наши сожгли деревянный городокъ и заперлись въ каменномъ. Они просятъ помощи. Чтобы подкрѣпить ихъ сильнѣе и скорѣе, 19 мая приказано двинуться г. Казановскому, съ которымъ долженъ былъ соединиться одъ Царевымъ-Займищемъ г. Зборовскій и оба они, составивъ одинъ лагерь, въ двухъ миляхъ отъ Царева-Займища и хорошо устроивъ кавалерію и защитивъ лагерь, должны были двинуться и осадить непріятеля. Плѣнные говорятъ, что въ сраженіи было нѣсколько сотъ англичанъ и шотландцевъ, а русскихъ только нѣсколько тысячъ, потому что послѣ смерти Скопина русское войско разошлось по разнымъ крѣпостямъ. Говорятъ они, что въ столицѣ большое несогласіе. Того же дня пріѣхалъ изъ Калуги Саноцкій староста и говоритъ, что Калужскій [самозванецъ] отправляетъ пословъ въ нашъ лагерь.

20. Привели къ намъ одного боярина, бѣжавшаго къ нашимъ изъ Можайска. Онъ подтверждаетъ извѣстія о смерти Скопина и говоритъ,

---

y kilka set Niemcow w nocy czatą pod Osynow przyszło, y tak bez wiesci, do wrot w przygrodku petardy przysadziwszy, wrota wyniesli. Naszy z murowanego manastera wypadszy, zarazem wszyscy scierac się z nimi ięli, y tak się konni z konnemi, pieszy z pieszymi potężnię bili, ze do 60 naszych ubito, a Niemcow y Moskwy siła zginęło, zaczym z drewnianego przygrodku ustąpic musieli y cofnąc się wzad milę do Osypowa. Naszy iednak kilkunastu zywcem poymali, a obawiaiąc się znowu posiłka, drewniany przygrodek spalili, w murowanym się zawarszy. O posiłek proszą, ktory aby tym potężnieyszy y prętszy bydz mogł, dn. 19 maij p. Kazanowskiemu (ruszyc się kazano, z ktorym?) pod Carowym-Zamusciem ziąc się p. Zborowski miał, y w ieden oboz skupiwszy się, we dwu mil od Carowego-Zamiescia, komonnikiem woysko przebrawszy y dobrze oboz obwarowawszy, mieli isc osiesc nieprzyacielski. Taką ci więzniowie daią wiadomosc, ze Anglikow z Szkotami było kilkaset, a Moskwy kilkatysięcy, gdysz się po Skopinowey smierci woysko Moskiewskie po zamkach rozeszło. W stolicy o wielkim rozerwaniu powiedaią. P. starosta tesz Sanocki przyiechał tegosz dnia z Kaługi y powieda, ze posły swe Kałuski posyła do naszego obozu.

20. Przyprowadzono boiarzyna iednego, ktory z Mozayska do naszych uciekł. Ten o smierci Skopinowey nowinę potwierdza y o

что въ Москвѣ мятежъ и великое несогласіе, что около 20 смоленскихъ бояръ отправились къ королю, но на пути ихъ забрали съ собою поляки, ѣхавшіе въ Калугу.

21. Ничего не случилось. 22. Тишина. 23. Ничего не случилось. 24. 25. [Ничего не показано].

26. У гетмана шли переговоры съ послами отъ того [тушинскаго] войска. Обѣщано имъ заплатить 100,000 злотыхъ частью товарами, частью наличными и дать призывныя къ службѣ грамоты.

27. Велижскій староста далъ знать, что, дабы добыть языка, онъ отправилъ нѣсколько сотъ запорожскихъ казаковъ къ Торопцу и нѣсколько сотъ къ Ржеву, давъ имъ въ начальники двухъ московскихъ бояръ.

28. Пришло извѣстіе, что наши, бывшіе въ Осиповѣ, послѣ того, какъ выгнали оттуда нѣмцевъ и русскихъ, начали спорить, ссориться между собою. Одни хотѣли сидѣть въ осадѣ и ожидать помощи, а другіе совѣтовали пробиваться черезъ [русское] войско; нѣкоторые хотѣли идти въ Калугу, а иные къ королю. Затѣмъ, вооруживъ хорошо крѣпость пушками (ихъ было 20), оставили ее, вышли въ полѣ и расположились лагеремъ. Тутъ опять вышелъ у нихъ раздоръ и несогласіе. Этимъ воспользовался непріятель, ударилъ на нихъ неожиданно, и такъ разгромилъ, что кто какъ могъ, спасался. Много нашихъ и русскихъ погибло въ болотѣ, черезъ которое они не могли пробраться, много также попалось въ плѣнъ и въ числѣ другихъ патріархъ Филаретъ, котораго, кажется, ранили.

29. Отпущены послы отъ того [тушинскаго] войска съ письменнымъ отвѣтомъ. Того же дня привезли изъ Риги довольно хорошія и крѣпкія пушки, именно: Бабу, Василиска и шесть Братьевъ.

---

buntach, o rozerwaniu wielkim w Moskwie powieda, a ze 20 boiar Smolenskich do krola i. m. wyszło, iedno ich w drodze Polacy, co do Kaługi szli, zabrali z sobą.

21. Nic. 22. Cicho. 23. Nic. 24. 25.

26. Z posłami woyska tamtego z p. hetmanem tractovano: Obiecano złot. 1000,000 tak towarami, iako gotowizną zapłacic y listy przypowiedne dac.

27. P. starosta Wieliski dał znac, isz kozakow Zaporohskich kilka set pod Toropiec, a kilka set pod Rzow wyprawił dla ięzyka, dawszy im dwu boiar Moskiewskich wodzami.

28. Przyniesiono wiadomosc, isz ludzie naszy, co w Osipowie byli, iusz potym, iako wyparli Niemcow y Moskwę od Osipowa, roznic się poczęli, y w altercacie wdawac, iedni bowiem in obsidione trwac y odsieczy czekac, drudzy przebiiac się inszy do krola i. m. Wyszli zatym w pole wszyscy, zamek dobrze strzelbą (bo 20 sztuk było) opatrzywszy, opusciwszy, obozem się położyli. Tam znowy swar, niezgoda nastąpiła, a w tym nieprzyaciel, maiąc occasią, uderzył na nie gwałtownie y tak rozgromił, ze gdzie kto mogł, radzic o sobie musiał. Siła naszych y Moskwy na błociech, przez ktore się przebic nie mogli, zginęło; siła zywcem w więzienie pobrano, a między innemi Philareta patryarchę, snadz rannego.

29. Odprawiono posłow tamtego woyska, dawszy im na pismie respons. Tegosz dnia armatę z Rygi do obozu przyprowadzono, mianowicie Babę, Bazyliszka y szesc Braciey, dosc chędogich y mocnych.

30. Привели одного боярина, который отвелъ въ столицу бояръ, желавшихъ передаться королю, и уже возвращался въ Можайскъ. Онъ подтверждаетъ, что Скопинъ умеръ; говоритъ, что въ Можайскѣ великое несогласіе, раздоръ, далѣе, что послѣ смерти Скопина бояре Великаго Новгорода разбѣжались по домамъ, что надъ оставшимся войскомъ гетманами и вождями назначены Димитрій Шуйскій и Шереметьевъ. Дѣлаетъ онъ и другія достовѣрныя и основательныя показанія.

31. Тишина.

Іюнь.

1 числа. У короля было частное совѣщаніе, на которомъ король постановилъ послать гетмана, чтобы онъ привелъ къ повиновенію то [тушинское] войско, установилъ въ немъ дисциплину, какъ было прежде и, соединившись съ нимъ, шелъ противъ непріятеля, о которомъ сдѣлалось извѣстно, что онъ приготовляется идти на помощь Смоленску.

2. Пришли бояре и посадскіе люди изъ Мещевска, насильно взятые запорожскими казаками, цѣловали крестъ королю и неволею приняли подданство.

3. Изъ крѣпости передался одинъ русскій, который разсказываетъ, что въ крѣпости господствуютъ разныя болѣзни и повѣтріе, такъ что изъ нѣсколькихъ десятковъ тысячъ человѣкъ, бывшихъ въ началѣ, остались едва 2,000 человѣкъ, здоровыхъ, годныхъ къ защитѣ, а 8,000 человѣкъ лежатъ больными. Говоритъ онъ также, что осажденные получаютъ отъ нашихъ всякія извѣстія и мы сами виноваты, что они держатся такъ долго.

4. Велижскій староста извѣстилъ, что казаки, посланные къ Торопцу и къ Ржеву, добыли такія извѣстія:

---

30. Przyprowadzono boiarzyna iednego, ktory boiarow tych, co do krola i. m. przedac się chcieli, do stolice odprowadził, iusz się do Mozayska wracał. Ten o smierci Skopinowey twierdzi, o wielkim rozerwaniu y niezgodzie na Mozaysku powieda, więc y to, ze boiarowie Nowogrodka wielkiego po smierci Skopinowey, do domow się rozbiegli, a nad tym, ktore zostało, woyskiem Dymitr Suyski z Szeremetem hetmany y wodzami naznaczeni; więc y insze pewne y dowodne przestrogi powieda.

31. Cicho.

Iunius.

Die 1. Consultatia była prywatna u krola i. m., gdzie p. hetmana krol i. m. naznaczył do tamtego woyska, aby ich w posłuszenstwo woienne y w pierwszą wprawił klubę, a przeciwko nieprzyiacielowi, o ktorym powiedano, ze na odsiecz Smolenskowi się gotował, złączywszy się z nimi, szedł.

2. Boiarowie z podsackiemi ludzmi z Miesciska do krola i. m., przez kozaki Zaporohskie gwałtem wzięci, przyszli, chrest na imię krolewskie całuiąc y poddanstwo, ktore musieli czynic, swe oddaiąc.

3. Przedał się Moskwicin z zamku, ktory o roznych powieda chorobach y powietrzu takim, ze iusz od kilkudziesiąt tysięcy, iako było zrazu, ledwie 2,000 z drowych, a własnie do obrony, a 8,000 chorych zostało. Powieda y to, ze wszelaką wiadomosc od naszych miewaią y naszych przyczyna, ze się tak długo trzymaią.

4. Dał znac p. starosta Wieliski, isz ko-

въ Ржевѣ находится лишь нѣсколько десятковъ русскихъ; не слышно ни о какомъ войскѣ, а слышно только, что въ Москвѣ послѣ смерти Скопина разъединеніе и разногласіе.

5. Къ вечеру русскіе закричали со стѣнъ и просили прислать къ нимъ того боярина, который по приказанію Шуйскаго пробирался въ Смоленскъ и пойманъ нашими подъ Можайскомъ. Наши послали его и онъ сказалъ имъ, что они не получатъ помощи, потому что Скопинъ Шуйскій умеръ, люди отъ государя разбѣгаются, народъ и знатнѣйшіе бояре сильно желаютъ прихода короля и королевича. Упорный народъ не хотѣлъ ему вѣрить и даже обругалъ этого боярина.

6. Гетманъ уже собирался ѣхать, какъ привели къ нему двухъ англичанъ, захваченныхъ подъ Бѣлой. Они говорятъ, что къ Бѣлой идутъ 3,000 англичанъ, шотландцевъ, нѣмцевъ и французовъ и нѣсколько тысячъ русскихъ; поэтому необходимо было вновь совѣщаться; гетману прибавили еще нѣсколько ротъ—гусарскихъ, пятигорскихъ и пѣхотныхъ, и вмѣсто того, чтобы прямо идти къ тому войску, къ Цареву-Займищу, какъ прежде предположено было, гетманъ пошелъ къ Бѣлой выручать нашихъ.

7. Отъ старосты Велижскаго прибѣжалъ гонецъ съ письмами, въ которыхъ староста извѣщаетъ, что непріятель приближается, расположился лагеремъ въ полумили лишь отъ Бѣлой, а потому онъ—староста проситъ скорой помощи. Гетманъ двинулся того же дня подъ вечеръ и ночевалъ въ 2 миляхъ отъ лагеря.

8. За нимъ вышли слѣдующія роты: хоругвь гетмана 250 человѣкъ; князя, Краковскаго кастеляна 100; крайчего королевства 100; князя Порицкаго 130; старосты Хмѣльницкаго 200 гусаръ; старосты Сандецкаго

---

zacy, ktorych pod Toropiec y Rzow słał, takiego dostali ięzyka, ze na Rzowie ledwo kilkadziesiąt Moskwy iest; o woysku zadnym nie słychac, tylko o rozerwaniu y dissentiach w Moskwie po smierci Skopinowey.

5. Ku wieczorowi zawołała Moskwa z muru, prosząc, aby do nich posłano tego boiarzyna, co się z rozkazania Szuyskiego przekradał do Smolenska, od naszych pod Mozayskiem poymanego. Posłany powiedział, ze odsieczy miec nie mogą, bo Skopin Suyski umarł, ze się ludzie od hospodara rozbiegaią, ze lud pospolity y celnieyszy boiarowie krola i. m. nastąpienia y krolewicza pragną; ale narod krnąbrny wiary dac niechciał, owszem tego boiarzyna złaiał.

6. Iusz prawie wsiadac miał w drogę p. hetman, przyprowadzono mu dwu Anglikow, ktorych pod Białą poymano. Ci powiedaią, isz Anglikow, Skotow, Niemcow y Francuzow pod Białą nm. 3,000 idzie, a kilka tysięcy Moskwy, zaczym nova consilia musiały nastąpic, y kilka rot tak usarskich, iako y petyhorskich y pieszych, nad pierwsze przydano, a co miał prosto do woyska tamtego ku Carowemu-Zamiesciu isc, obrocił się ku Białey na odsiecz.

7. Z listy od p. starosty Wieliskiego przybiezano, o nastąpieniu nieprzyaciela znac daiąc, ze iusz w mili tylko od Białey połozył się obozem, zaczym prosi o prętką odsiecz. Ruszył się tegosz dnia ku wieczorowi p. hetman, y we 2 mil od obozu nocował.

8. Za nim te roty wyszły: p. hetmana chorągiew nm. 250; x. i. m. Krakowskiego nm. 100; p. krayczego coronnego nm. 100; kniazia Poryckiego nm. 130; p. starosty Chmielnickiego nm. ussarzow 200; p. staros-

200; старосты Тлумацкаго 100; людей г. Балабина 100; старосты Хмѣльницкаго—пѣхоты 100, казаковъ 100; пѣхоты 1,000.

9. На разсвѣтѣ русскіе кинулись изъ крѣпости на стражу и захватили нѣсколько запорожскихъ казаковъ. Того же дня нѣкоторые пахолики, бывшіе по деревнямъ для сбора продовольствія, прибѣжали съ извѣстіемъ, что русскіе, у которыхъ они жили, предостерегли ихъ, что лѣсами пробираются къ Смоленску нѣсколько тысячь нѣмцевъ и русскихъ; поэтому Брацлавскій воевода, который теперь управляетъ войскомъ, и стражу усилилъ, и разослалъ по дорогамъ для развѣдыванія нѣсколько десятковъ казаковъ, и самъ сталъ бдительнѣе и во все вникаетъ.

10. Г. Казановскій прислалъ знатнаго боярина, недавно отправленнаго изъ Москвы. Онъ говоритъ что у Шуйскаго недостатокъ и въ людяхъ и въ деньгахъ, что онъ и не имѣетъ войска, и не надѣется имѣть его больше, а теперь у него нѣмцевъ подъ начальствомъ Понтуса 3,000, да тѣ, что были подъ Бѣлой; изъ русскихъ не больше 15,000 и то плохихъ. Скопинъ Шуйскій умеръ. На мѣсто его [царь] назначилъ гетманомъ Димитрія Шуйскаго. Рязанское государство взбунтовалось противъ него, да и многія другія области не слушаютъ его. Люди на Москвѣ расположены къ королю и желаютъ, чтобы онъ поскорѣе пришелъ.

Того же дня пришло отъ гетмана извѣстіе, что въ прошедшую субботу т. е. 5 іюня, Велижскій староста далъ подъ Бѣлой сраженіе нѣмцамъ. 90 нѣмцевъ легло на мѣстѣ, 20 взято въ плѣнъ, а въ полночь 16 ихъ передалось. Въ понедѣльникъ они шли на приступъ къ крѣпости, условившись съ русскими, которые были при насъ, чтобы они

---

ty Sądeckiego nm. 200; p. starosty Tłumackiego nm. 100; p. Bałabanowych nm. 100; p. starosty Chmielnickiego piechoty nm. 100, kozakow 100; piechoty 1000.

9. Nadedniem kozozakow kilka Zaporohskich, z zamku wypadszy, na strazy porwała Moskwa. Tegosz dnia pacholikowie niektorzy, (co?) po derewniach dla zywnosci byli, przybiegli, daiąc znac, isz Moskwa, z ktoremi zyli, przestrzegli ich, ze kilka tysięcy Niemcow y Moskwy do Smolenska lasem się przekrada, zaczym woiewoda Bracławski, ktory woyskiem rządzi, y strazy przyczynił, y kilkadziesiąt koni kozakow po goscincach na wzwiady rozesłał, y pilnosc wietszą, sam będąc in omnes partes intentus, miał.

10. P. Kazanowski przysłał boiarzyna znacznego, swiezo z Moskwy wysłanego. Powieda, ze koło Suyskiego gryz y w ludzie y w grosze; ludzi się więcey ani spodziewa, ani ma, nad Niemcow z Pontusem 3,000 y tych, ktorzy pod Białą byli; z Moskwy nawięcey, y to ledaiakich, nm. 15,000. Skopin Suyski umarł. Dymitra Suyskiego na iego mieysce hetmanem dał. Rozanskie panstwo mu rebellizowało, y wiele go prowincyi niesłuchaią. Ludzie na Moskwie krola i. m pragną y zyczą sobie, aby rychło nastąpił.

Tegosz dnia przyszła od p. hetmana wiadomosc, ze p. starosta Wieliski w sobotę przeszłą, to iest, dn. 5 iunij, utarczkę dał z Niemcy pod Białą. Legło 90 Niemcow na placu, 20 zywcem wzięto, a o połnocy się ich przedało 16. Do zamku w poniedziałek do szturmu przypuscili, namowiwszy się z tą Moskwą, co przy naszych była, aby w tenze czas zapalili zamek, ale ci Niemcy, co się przedali w niedzielę, przestrzegli naszych o

въ это время зажгли крѣпость, но нѣмцы передавшіеся намъ въ воскресеніе, предостерегли нашихъ, сказавъ объ этой измѣнѣ. Поэтому нѣмцы, начавъ приступъ и не видя въ крѣпости пожара, догадались, что измѣна открыта. И такъ, потерявъ на этомъ приступѣ около двухсотъ людей, они возвратились къ Ржеву, куда, кажется, отправился гетманъ, чтобы пресѣчь имъ путь при переправѣ [черезъ рѣку]. Тѣхъ русскихъ, которые знали объ измѣнѣ, Велижскій староста приказалъ бросить въ тюрму до королевскаго рѣшенія. Казаки жестоко стали побивать по деревнямъ простыхъ русскихъ крестьянъ за то, что, когда пришло войско Шуйскаго, то тѣ стали возить ему продовольствіе и обѣщали дать по 3 рубля для уплаты жалованія нѣмецкой пѣхотѣ, но нѣмцы, услышавъ о прибытіи гетмана, не стали дожидаться ни прибыли [продовольствія?], ни рублей.

11. Передался изъ крѣпости одинъ русскій. Онъ сказалъ, что въ крѣпости сильно готовятся къ вылазкѣ, которую хотятъ сдѣлать на разсвѣтѣ. Брацлавскій воевода сейчасъ же оповѣстилъ всѣхъ ротмистровъ, чтобы были въ готовности; поэтому во всемъ лагерѣ была великая осторожность, но никто изъ крѣпости не показывался. Того же дня привели отъ Велижскаго старосты 16 передавшихся нѣмцевъ и 4 взятыхъ въ плѣнъ въ сраженіи подъ Бѣлой.

12. 13. [Ничего не показано].

14. Изъ крѣпости вышло 200 русскихъ, одни говорили, за травой, другіе полагали, для того, чтобы развѣдать, что наши дѣлаютъ во рвахъ, потому что нѣсколько ночей прохаживались тамъ наши инженеры. Наши, полагая, что тѣ дѣлаютъ вылазку, кинулись къ конямъ и всѣ летѣли къ крѣпости; но русскіе, увидѣвъ нашихъ, поспѣшно отступали назадъ.

---

tey zdradzie, zaczym przypusciwszy do szturmu, a nie obaczywszy ognia w zamku, poznali, ze zdrada odkryta. Y tak u tego szturmu stokilkadziesiąt szłeka zgubiwszy, powrocili ku Rzowu, gdzie snadz p. hetman poszedł im zachodzic ku przeprawie; a p. starosta Wieliski onę Moskwę, co conscij zdrady byli, do turmy wrzucic kazał do informacyey krola i. m. Kozacy zasię ludzi pospolite Moskiewskie po włosci scinac passim poczęli, ztąd, ze za przyisciem Szuyskiego ludzi poczęli iusz byli zywnosc do tego tam woyska wozic y po 3 rubliach na zapłatę piechocie Niemieckiey obiecowali: ale oni, posłyszawszy o p. hetmanie, y zysku y rubli nieczekali.

11. Przedał się Moskwicin z zamku. Powiedział, isz z zamku nadedniem wypasc mocno się gotuią. Zaraz p. woiewoda Bracławsky wszytki rotmistrze obesłał, aby pogotowiu byli, zaczym po wszytkim obozie gotowosc wielka była; lecz nikt się z zamku nie pokazał. Tegosz dnia od p. starosty Wieliyskiego Niemcow przyprowadzono 16, co się przedali, a 4 w utarczce pod Białą wzięto.

12. 13.

14. Wyszło było Moskwy z zamku 200, iedni powiedali, ze dla trawy, drudzy rozumieli, ze przypatruiąc się, coby naszy pod parowami tak często czynili, gdysz kilka nocy przedtym ingeniorowie się tam przechodzili. Naszy, rozumieiąc, ze na wycieczkę, do koni się rzucili, y co zywo ku zamkowi biezało; lecz Moskwa, pobaczywszy naszych, prętko cofnęli.

15. Гетманъ извѣстилъ, что Казановскій послалъ изгономъ нѣсколько своихъ переодѣтыхъ людей и казаковъ изъ полковъ того [тушинскаго] войска, которые въ Зубцовѣ нечаянно напали на оставленныя повозки и артиллерію нѣмцевъ, бывшихъ подъ Бѣлой, побили людей, сопровождавшихъ повозки, и все захватили, а самое войско нѣмецкое расположилось лагеремъ у Ржева, надъ Волгой въ крѣпкой позиціи, такъ что гетману трудно подойти къ нему; наши однако надѣются, что нѣмцы передадутся королю.

16. Привели одного боярина, бывшаго у Шуйскаго сотникомъ. Онъ говоритъ, что послѣ смерти Скопина Василій Шуйскій нѣкоторыхъ чиновниковъ и слугъ его замучилъ, а другихъ бросилъ въ тюрму. Вся его надежда на нѣмцевъ, которыхъ у него около 6,000, а русскаго войска въ Можайскѣ можетъ быть 15,000. Въ Москвѣ бояре въ разномысліи и были бы рады, если бы король прибылъ поскорѣе. Того же дня русскіе толпою выбѣжали [изъ крѣпости] за травой въ сторону казаковъ, но казаки скоро ихъ прогнали назадъ. Того же дня одинъ купецъ хотѣлъ передаться въ крѣпость, но его схватили нѣмцы и передали Брацлавскому воеводѣ.

17. Нѣкоторыя роты, которыя пошли было изгономъ съ гетманомъ къ [Бѣлой] на помощь нашимъ, именно роты: Краковскаго кастеляна, Сандецкаго старосты, Слонимскаго старосты и г. Щита возвратились назадъ въ лагерь.

18. 19. [Ничего не показано].

20. Привели къ королю, когда онъ прогуливался, одного боярскаго сына, бѣжавшаго изъ крѣпости къ нашимъ. Онъ привѣтствовалъ короля такимъ образомъ: «Божья и твоя, великій государь, крѣпость!» Онъ разсказывалъ о какихъ-то тяжкихъ болѣзняхъ и о томъ, что Смолен-

---

15. P. hetman dał znac, isz p. Kazanowski, przebrawszy cos ludzi, z kozakami z pułkow tamtych na czatę wyprawił, ktorzy na wozy y impedimenta tych Niemcow, co pod Białą byli, zostawiwszy impedimenta swoie w Zupcowie, zapadli, uderzyli na nie, pobili tych, co przy woziech szli, y wszytko pobrali, a samo woysko Niemeckie pod Rzowem się położyło obozem nad Wolgą w mocnym mieyscu, tak ze trudny p. hetmanowi do nich przystęp. Tuszą iednak, ze się Niemcy do krola i. m. przedadzą.

16. Przyprowadzono boiarzyna iednego, ktory setnikiem u Szuyskiego był. Ten powieda, isz Suyski Wasil, po smierci Skopinowey, urzędnikow y sług iego niektorych pomordował, a drugich do turmy wsadził. Potym iego wszytka nadzieia w Niemcach ktorych iest circiter 6.000; woyska Moskiewskiego moze bydz 15,000 na Mozaysku. W Moskwie boiarowie rozroznieni, radziby prętkiemu nastąpieniu krolewskiemu. Tegosz dnia Moskwa do kozakow catervatim dla trawy wypadła, ktorych kozacy prętko do zamku nazad wegnali. Tegosz iednak (dnia?) kupiec ieden do zamku przedac się chciał, ktorego Niemcy, porwawszy, oddali do p. wojewody Bracławskiego.

17. Wrociły się roty niektore, iako p. Krakowskiego, p. starosty Sądeckiego, p. starosty Słominskiego, p. Szczytowa do obozu, ktore były poszły czatą ku Poraty z p. hetmanem.

18. 19.

20. Przyprowadzono boiarskiego syna, ktory z zamku do naszych skoczył, do krola

скій воевода, Михаилъ Борисовичъ Шеинъ хочетъ уже сдаться королю, но что посадскіе люди принуждаютъ его держаться до Петрова дня по русскому календарю. И нашимъ, которые бываютъ на стражѣ, они съ крѣпости говорятъ: «въ Петровъ день или мы будемъ вашими, или вы нашими». Однако Брацлавскій воевода, не дожидаясь этого дня, такъ какъ трудно вѣрить этому народу, приказалъ поставить 9 туровъ противъ разбитой башни. Поставилъ онъ ихъ лишь для виду, чтобы заставить русскихъ укрѣпляться съ этой стороны противъ разбитой башни. Того же дня привезли въ королевскій лагерь тѣло Рожинскаго, которое на слѣдующій день —

21 числа отправлено въ Польшу съ честію, и довольно торжественно. Король почтилъ покойнаго черезъ своего посла, подканцлера королевства, а сенаторы, ротмистры и многіе другіе изъ рыцарства провожали его за лагерь.

22. Пріѣхали къ королю послы отъ запорожскихъ казаковъ, которыхъ ведетъ изъ Украины Іеронимъ Харлинскій, и извѣстили, что на службу къ королю ѣдетъ 3,000 конницы и 1,000 пѣхоты. Ночью къ вышеупомянутымъ турамъ прибавлено нѣсколько новыхъ. Когда ихъ ставили, то изъ крѣпости часто и весьма сильно стрѣляли, но безъ большаго вреда.

23. Получено извѣстіе, что 18 хоругвей нѣмцевъ, бывшихъ подъ Бѣлой, отдѣлились отъ прочихъ и отправили къ гетману 18 пословъ съ заявленіемъ, что на извѣстныхъ условіяхъ они готовы перейти на службу къ королю, но въ то самое

---

i. m. gdy na przeiazdzce był. Przyprowadzony tak krola i. m. witał: „Bozy a twoy zamek, wielku hospodaru.“ O cięszkich iakichsi chorobach powiedał y o tym, ze Mihayło Borysow Sycin (Szein?) woiewoda Smolenski iusz się zdac chce krolowi i. m. ale ludzie posaccy do s. Piotra Ruskiego kalendarza wytrwac go przymuszaią y naszym tak z zamku, co na strazy bywaią, mawiaią, ze „na s. Piotr, albo my waszy, albo wy naszy będziecie“. Czego nieczekaiąc, p. woiewoda Bracławski, bo fides lubrica gentis, kązał przecię postawic koszow 9 u baszty słuczoney (stłuczoney?), tylko pro forma, zeby się z tey strony fortificovali przeciw tey baszty nadwątloney. Tegosz dnia ciało kniazia Rozynskiego do obozu krola i. m. zrana przyprowadzono.

21. ktore nazaiutrz do Polski honorifice y dosc pompose wyprowadzono, co tesz krol i. m. przez posła swego p. podkanclerzego coronnego ten act uhonestowac raczył, a pp. senatorowie, rotmistrowie y znaczne rycerstwo gromadą asz za oboz wyprowadzili.

22. Od kozakow Zaporohskich, (ktorych?) p. Hieronim Charlinski z Ukrayny prowadzi, posłancy do krola i. m. przybiezeli, daiąc znac, isz na posługę krola i. m. 3,000 iezdy, a 1,000 piechoty idzie. W nocy do pierwszych koszow kilka przystawiono, ktore gdy stawiono, gęsta y ogromna strzelba bardzo była, bez szkody iednak znaczney.

23. Dano znac, isz 18 chorągwi Niemcow, co pod Białą, odłączywszy się od inszych, wyprawili do p. hetmana 18 z posrodku siebie, daiąc znac, ze za pewnemi conditiami na słuzbę krola i. m. chcą przystac, ale pod ten prawie czas, gdy w drodze byli ci Niemcy, rota p. Lanckoronskiego, p. Młockiego y 2,000 kozakow Zaporohskich czatą ku Rzowu wyszli przeciwko tymze Niemcom, zastali ich w sprawie. Impatientes kozacy, o

время, какъ нѣмецкіе послы были въ дорогѣ, роты Ланцкоронскаго, Млоцкаго и 2,000 запорожскихъ казаковъ отправились изгономъ ко Ржеву на тѣхъ же нѣмцевъ и нашли ихъ въ боевомъ строѣ. Нетерпѣливые казаки, не зная, что нѣмцы отправили къ гетману пословъ, ударили на нихъ, а гусарскія роты стали помогать имъ. Нѣмцы стали бросать оружіе въ знакъ того, что сдаются. Наши, не обращая на это вниманія, не давали имъ пощады. Бѣдняги стали уходить. Много ихъ тамъ перебито, ограблено, остальные заперлись въ небольшомъ укрѣпленіи.

Въ ту же ночь наши начали ставить туры на прекрасной равнинѣ между Копытинскими воротами и разбитой башней, гдѣ инженеры совѣтовали устроить батарею. Какъ тотько изъ крѣпости увидѣли это, то открыли непрерывный и очень сильный, ружейный и пушечный огонь съ значительнымъ урономъ для насъ, потому что одного королевскаго ротмистра жестоко ранили въ ногу, а другому ротмистру Любловскому, командовавшему пѣхотой Брацлавскаго воеводы, ударило ядромъ въ ноги, такъ что онъ въ туже ночь и умеръ. Изъ разной пѣхоты,—королевской и другихъ убито около 14, ранено около 50 нашихъ и нѣсколько русскихъ, бывшихъ въ турахъ. Поставили однако съ великою отвагою 50 туровъ и не малое число ихъ насыпали землей. Наступившій день не далъ кончить работы. Когда были насыпаемы туры, то нѣмцы стали рыть укрѣпленія отъ траншей, а казаки, чтобы отвлечь русскихъ отъ тѣхъ мѣстъ, гдѣ наши ставили туры, подняли крикъ

---

posłech do p. hetmana od nich nie wiedząc, uderzyli na nie y posiłkowali ich roty ussarskie; lecz Niemcy broni rzucac od siebie poczęli na znak tego, ze się poddaią. Naszy na to nie dbaiąc, niefolgowali im przecie, zaczym niebozęta uciekac ięli. Tam ich siła pobito, połupiono. Ostatek w zameczku się zawarli.

Teyze nocy w polu, piękney rowninie, na 60 krokow od muru, między y Kopycinską bramą a stłuczoną basztą kosze naszy stawiac poczęli, gdzie bataryą indzieniorowie postawic radzili. Skoro z zamku postrzegli, gęsto bardzo strzelbę tak ręczną, iako y wielką puscili bez przestanku, zaczym z („) szkoda znaczna w ludziach naszych, bo rotmistrza iednego krola i. m. szkodliwie w nogi postrzelono, a drugiego tesz rotmistrza Lublowskiego nad piechotą takze p. woiewody Bracławskiego z działa w nogi ustrzelono, ze teyze nocy umarł. Piechoty rozney, tak krolewskiey, iako y inszey, do 14 zabito, a do 50 postrzelono, a Moskwy, co w koszach byli, kilka. Postawili iednak 50 koszow z wielką przewagą, ktorych niemałą częsc nasypali, bo dzien skonczyc roboty nie dopuscił. Niemcy od rowow szance kopac poczęli, przy nasypowaniu koszow teyze nocy, a kozacy z swey strony uczynili okrzyk, chcąc Moskwe oderwac od tych quater, gdzie kosze naszy stawiali, gdzie znaczna się słabosc tych ludzi pokazała, bo y nie rychło się z blankow ozwali, a ręczną strzelbą prawie nic nie czynili, tylko kilkanascie razy z dział strzelili, zaczym verificuią się słowa tych, co o małosci ludzi do obrony powiedaią y o wymarciu etc.

Tegosz dnia p. Kazanowski dał znac, isz Dymitr Suyski z 15,000 Moskwy, a z 5,000 Niemcow pod Mozaysk nastąpił, z ktoremy ludzie naszy z pułkow tak p. Zborowskiego, iako y p. Kazanowskiego potrzeby w krotce się spodziewali, a p. hetmana z wielką chę-

съ своей стороны. Тутъ русскіе показали великую слабость,—они и не скоро отозвались съ валовъ, и ружейной стрѣльбы почти не производили, а только нѣсколько разъ выпалили изъ пушекъ. Такимъ образомъ оправдываются слова тѣхъ, которые говорили, что въ крѣпости мало людей для защиты, что они вымираютъ и проч.

Того же дня г. Казановскій извѣстилъ, что Димитрій Шуйскій выступилъ къ Можайску съ 15,000 русскихъ и 5,000 нѣмцевъ, съ которыми наши изъ полковъ Казановскаго и Зборовскаго въ скоромъ времени надѣялись имѣть сраженіе и съ великимъ нетерпѣніемъ ждутъ г. гетмана, который [тогда] былъ уже недалеко отъ Вязьмы, потому что онъ не могъ догнать нѣмцевъ, бывшихъ подъ Бѣлой. Пріѣзжающіе оттуда думаютъ, что когда наши разобьютъ немцевъ, въ которыхъ Шуйскій видитъ наибольшое ручательство своей силы, то королю откроются ворота въ столицу и осуществится его предпріятіе, потому что въ столицѣ есть весьма много людей, ожидающихъ прихода короля.

24. Ночью наши кончили насыпать вышеупомянутые туры, при чемъ нѣсколько человѣкъ изъ пѣхоты погибло и нѣсколько человѣкъ ранено.

25. Ночью съ большимъ мужествомъ насыпано еще нѣсколько туровъ въ длину, при чемъ трое русскихъ убиты ядрами и нѣсколько человѣкъ изъ пѣхоты ранено.

26. Пріѣхалъ къ королю изъ подъ Бѣлой Велижскій староста съ нѣсколькими изъ товарищества и привелъ 40 англичанъ, частью взятыхъ въ плѣнъ (такихъ больше было), частью передавшихся.

28. Г. гетманъ прислалъ королю такое извѣстіе: узнавъ 22 іюня, что Димитрій Шуйскій пришелъ въ Можайскъ, онъ, дѣлая ночлеги на большихъ растояніяхъ и не давая отдыха ни лошадямъ, ни себѣ, ни рыцарству, спѣшилъ, потому что опа-

---

cią czekaią, ktory iusz blizko Wiazmy był, bo Niemcow tych, co pod Białą byli, nie mogł dogonic. Ta opinia iest tych, co ztamtąd przyiezdzaią, isz gdy tych Niemcow zniosą, w ktorych Suyski ufnosc nawiękzą potegi swey ma, otworzą się wrota do stolice krolowi i. m. y tey imprezie, gdysz siła takich w stolicy iest, ktorzy nastąpienia krola i. m. czekaią.

24. Tych koszow dosypali w nocy, gdzie tesz kilka piechoty zginęło, postrzelonych kilka.

25. W nocy z niemałą przewagą kilka koszow, wzdłusz przyczyniaiąc, postawiono, gdzie Moskwicinow trzech zabito z dział, a piechoty kilka postrzelono.

26. W nocy koło szancow y koszow nasypowania praca.

27. P. starosta Wieliski z kilką towarzystwa do krola i. m. przyiechał, 40 Anglikow przyprowadził z pod Białey, tak tych, co poymał nawięcey, iako y tych, co się przedali.

28. P. hetman taką przysłał do krola i. m. wiadomosc, isz dn. 22 iunii, wziąwszy wiadomosc, ze Dymitr Suyski przyszedł do Mozayska, spieszył się większemi noclegami, ani koniom, ani sobie, ani rycerstwu wiele folguiąc, bo się obawiał, aby nieswornosc tych pułkow, ktore z pod stolice na stron krola i. m. poszły, za nastąpieniem nieprzyiacielskim, co niebezpiecznego y załosnego na

сался, какъ бы своеволіе тѣхъ полковъ, которые изъ подъ столицы перешли на сторону короля, не подвергло ихъ, при наступленіи непріятеля, какой либо опасности и бѣдствію. Поспѣшая такимъ образомъ, онъ остановился лагеремъ въ нѣсколькихъ выстрѣлахъ изъ лука отъ лагеря г. Зборовскаго и другихъ [гг. поляковъ]. Димитрій Шуйскій, узнавъ объ этомъ, оставшись самъ въ Можайскѣ, отправилъ [далѣе] съ 8,000 войска Григорія Волуева и князя Елецкаго, которые остановились у Царева-[Займища] и въ теченіе нѣсколькихъ дней построили городокъ по ту сторону рѣки, текущей къ Цареву-Займищу. Гетманъ рѣшился поскорѣе напасть на нихъ, чтобы устрашить непріятеля и вывести его изъ самообольщенія, такъ какъ онъ особенно храбрился отъ того, что наши отступили отъ Царева-Займища. Переночевавъ подъ Царевымъ [подъ Шуйскимъ], гетманъ явился 23 іюня со всѣмъ войскомъ у Царева-Займища и расположился въ полумили отъ него. Съ гетманомъ двинулись сюда и люди Збаражскихъ князей. Но наши поляки, пришедшіе изъ-подъ столицы, не хотѣли двинуться. Когда гетманъ по совѣту Зборовскаго хотѣлъ ѣхать къ нимъ въ коло, то они объявили, что не пойдутъ въ коло, пока не уѣдетъ гетманъ. Гетманъ поэтому принужденъ былъ сноситься съ ними черезъ депутатовъ. Онъ отправилъ къ нимъ Тлумацкаго старосту Гербурта и другихъ, укоряя ихъ за неповиновеніе и недоброжелательство, напоминая имъ заявленное ими горячее желаніе служить, и прося ихъ оставить это безчиніе, войти въ одинъ общій лагерь и повиноваться ему. Онъ приказалъ депутатамъ передать имъ и то, что если они обижаются тѣмъ, что имъ не доставили жалованія, то пусть не смущаются этимъ, потому что причиною этого не дурное намѣреніе, а то, что переѣзды опасны. На это они черезъ Гербурта дали

---

nich nie przyszło. Przeto z tym pospiechem stanął obozem, było na kilka strzelenia z łuku od obozu p. Zborowskiego y inszych, gdzie, dowiedziawszy się Dymitr Suyski, zostawszy sam w Mozaysku, wysłał Hregora Wołycina y kniazia Ieleckiego z 8,000 ludzi, ktorzy się zastanowili u Czarzowa y przez kilka dni, iako tam przyszli, przygrodek zbudowali na tamtę stronę rzeki, ktora pod Carow idzie. Tam, aby nieprzyiacielowi wstręt uczynic y z tey præsumptiey go zrazic, gdysz nawięcey serca ztąd wziął, ze naszy z Carowa nazad cofnęli, zdało się p. hetmanowi, aby k nim nastąpic, iako naprędzey. Zaczym, przenocowawszy u Carowa (Szuyska?) tę noc, dn.23 iunii stanął u Carowa w dobrym polmilu ze wszytkim woyskiem. Ruszyli się tesz xiąząt Zbaraskich ludzie z p. hetmanem. Sami ludzie od stolice narodu naszego ruszyc się niechcieli, do ktorych gdy za zdaniem p. Zborowskiego chciał p. hetman ziechac do koła, declarowali się, ze niechcieli zchodzic się do koła, azby p. hetman odiechał. Przyszło tedy p. hetmanowi przez posły z nimi sią znosic. Posłał tedy do nich p. Herburta starostę Tłumackiego y inszych, expostuluiąc z nimi o tę nieswornosc y niezyczliwosc, przypominaiąc gorące ofiarowanie chęci ich, prosząc tedy, aby tey wzrędy nieczynili, ale weszli w ieden oboz y posłuszenstwo. Roskazał y to: iesliby ich obrazało dotąd, ze donativum nieprzyszło, aby się tym niegorszyli,

такой отвѣтъ, что пока имъ не будетъ доставлено жалованіе, до тѣхъ поръ они не будутъ слушаться гетмана, не будутъ подчиняться ему и до будущей субботы не двинутся изъ лагеря, — они рѣшили ожидать этого жалованія; обѣщали впрочемъ выручать гетмана, если будетъ въ томъ крайняя надобность и гетманъ дастъ имъ знать, а если къ будущей субботѣ они не получатъ жалованія, то позаботятся устроить себя другимъ способомъ. Получивъ такое заявленіе и не желая вооружать ихъ противъ короля, гетманъ прекратилъ сношенія съ ними. 24 іюня, гетманъ, оставивъ лагерь и взявъ съ собою нѣсколько сотъ конницы, отправился къ Цареву-Займищу, чтобы осмотрѣть крѣпость и мѣстоположеніе и выбрать болѣе удобное мѣсто для лагеря. Непріятель, услышавъ о прибытии гетмана, выслалъ за плотину нѣсколько сотъ конницы и при ней отрядъ пѣхоты и началъ битву съ нашими, но по милости божіей онъ былъ отраженъ нашими и отступилъ за мостъ, не причинивъ намъ вреда, такъ какъ онъ никого изъ нашихъ не убилъ и не взялъ въ плѣнъ, а ему самому порядочно досталось и двоихъ изъ нихъ наши взяли въ плѣнъ, изъ которыхъ одинъ — знатный Смольнянинъ, начальствовавшій надъ 500 казаковъ. Эти плѣнные сказали, что войска у нихъ не болѣе 5,000. Осмотрѣвъ мѣстность, гетманъ того же дня возвратился въ лагерь.

29. Стража литовскаго маршала, бывшая на передовыхъ постахъ, замѣтивъ четырехъ человѣкъ, пробиравшихся изъ крѣпости съ письмами къ Шуйскому, одного боярина, который не сдавался, изрубила, другаго схватила живымъ, а двое слугъ спрятались во рвахъ и кустахъ, но и они потомъ были отысканы. Бояринъ добровольно объявилъ слѣдую-

gdysz nie zadna nieswornosz tego przyczyną, ale niebezpieczenstwo przeiazdow. Na co taki respons dali przez p. Herborta: ze dokąd donativum nieprzyniosą, słuchac y podlegac niechcą hetmanowi; ruszyc się obozem nie myslą do soboty przyszłey,—skonfederowali się czekac tego donativum; iednak w tym czasie obiecali, iesliby gwałtowna potrzeba była, a dał znac p. hetman, ze go ratowac chcieli; a iesliby soboty przyszłey donativum chybiło, z inszey miary o sobie radzic obiecowali. Za ktorą declaratią, aby ich na krola i. m. nie wsadzac, p. hetman zaniechał się z nimi znosic. 24 iunij, oboz zostawywszy, p. hetman poszedł w kilkuset koni do Carowa oglądac ten horodek y położenie mieysca, aby tym sposobnieysze mieysce obozowi upatrzyc mogł. Zaczym nieprzyiaciel, osłyszawszy się o ziechaniu p. hetmanowym, kilka set szłeka z piechotą przeprawiwszy za groblą, z naszemi iął się scierac, ale z laski Bozey od naszych sparty bez szkody, bo zadnego naszego ani zabito, ani poymano, ustapił za most. Nie nagorzey im iednak dobito y dwoch ięzykow wzięto,—iednego znacznego Smolanina, ktory nm. 500 koni kożakow pod sobą miał. Ci powiedali, ze więcey ludzi nie maią nad nm. 5,000. Tego dnia, obeyrzawszy mieysce, p. hetman wrocił się do obozu.

29. Straz p. marszałka Litewskiego, ktora na posłuchach była, czterech przekradaiących się z zamku do Suyskiego z listami postrzegszy, boiarzyna iednego, bo się zywcem poymac nie dał, rozsiekali, drugiego zywo wzięli, a dway czeladnikow ich, między rowami a chrostami się zataili, iednak obudwu potym naleziono. Boiarzyn ten dobrowolnie

щее: высота стѣны саженей 6 отъ поля, $8^1/_2$ отъ Днѣпра; толщина стѣны — отъ поля всего 3 сажени, а отъ Днѣпра 4, потому что тамъ осыпается земля. На брустверахъ, отъ свода до бойницъ подъ зубцами, стѣна толщиною только $1^1/_2$ локтя, а отъ наружной подошвы до бойницъ 4 локтя. Въ среднихъ окнахъ таже ширина; внутри въ среднихъ окошкахъ ширина 3 хорошихъ локтя, въ нижнихъ 4 хорошихъ локтя. Снаружи до окошка вышина 2 локтя. Въ круглыхъ башняхъ толщина стѣны $3^1/_2$ локтя, а въ квадратныхъ 3. Противъ шанцевъ средніе бойницы завалены землей и камнями; нижнихъ еще не завалили, но намѣрены завалить. На верху, на валу сдѣлали срубъ и засыпали его отъ круглой башни до средней, но его можно обойти отъ зубцовъ съ той стороны. Въ угловой и средней башняхъ у нижнихъ бойницъ и у среднихъ и на верху поставили срубы и засыпали ихъ землей. Если бы это оказалось недостаточной защитой, то хотятъ ставить за каменной стѣной клѣти и засыпать ихъ землей. О сдачѣ не помышляютъ. Этотъ бояринъ начальствуетъ надъ посадскими людьми и надъ чернью, о которыхъ онъ сообщаетъ такія свѣдѣнія: бояръ 700, стрѣльцовъ 500, посадскихъ людей изъ купечества 2,000, черни только 1,000. Всѣ свои силы русскіе обратили противъ шанцевъ; нападенія съ другихъ сторонъ не очень опасаются. Окна большія, широкія и высокія. Ворота всѣ задѣланы, кромѣ царскихъ, заслоненныхъ срубомъ, черезъ которыя ходятъ къ Днѣпру за водой. Они надѣются на крѣпость рѣшетки и потому ворота эти отперты. Онъ слышалъ, что когда [наши] ходили съ петардами, то у Авраамовскихъ воротъ отперты были оба затвора. Самъ онъ тогда стоялъ у

powiedział: wysokosc muru siązni 6 od pola, od Dniepru $8^1/_2$, szerokosc muru na sązni 3 ze wszytkim od pola, a od Dniepru 4, przeto, isz tam ziemia sypka. W tey szerokosci na blankach muru $1^1/_2$ łokcia tylko od sklepienia asz od poboiu pod zubce, a szerokosc muru od podeszwy zwierzchniey asz pod poboy łokci 4. W srednich oknach takiesz szerokosc, wewnątrz srednich okien na łokci 3 dobrych, a spodnie na łokci 4 dobrych. Tamze zewnątrz do okna łokci 2. W basztach okrągłych mur na łokci $3^1/_2$, a w czworogranistych 3. Przeciw szancow srednie boie zasypali ziemią y kamieniem, spodnich ieszcze nie, ale maią wolą. Na wierzchu wrąb uczynili na blankach y nasypali od baszty okrągłey asz do sredniey wesrodku, ale obysc moze y od zupcow od tamtey strony. W tey granowitey y sredniey baszcie y od spodnich boiow y w srednich y nawierzchu zrąb uczynili y ziemią wszytkę zasypali. Gdyby im to nie poszło, chcą chałupy stawic za scianą murowaną y zasypowac ziemią. O poddaniu się nie myslą. Bielanin (boiarin?) ten posackiemi ludzmi y czernia włada, o ktorych taką sprawę daie: boiar 700, strzelcow 500, a posackich ludzi kupieckich 2,000, czerni tylko 1,000. Wszyscy się na tę stronę obrocili ku szancowi, zinąd nie bardzo się boią. Okna wielkie, szerokie y wysokie. Bramy wszytki zabudowane, tylko carska wzrębem samym, mo ktorą chodzą po wodę do Dniepru, w kratę ufaiąc, y dla tego odczyniona brama. Kiedy z petardami chadzano, powiedaią, isz on słychał, ze u Abramowskiey bramy obie wrota otworzone były, a on sam stał u Kopycinskiey bramy, gdzie Niemcy chodzili; powieda, isz byli wybili dziurę w szerz na

Копытцкихъ воротъ, къ которымъ шли нѣмцы. Онъ говоритъ, что нѣмцы стѣлали было проломъ шириной $1^1/_2$ локтя и въ 2 локтя вышиной. Проломъ этотъ защищалъ отъ нихъ пушкарь съ рогатиной. Рогатиной пробитъ былъ шедшій впереди ихъ и взятъ уже въ крѣпости; взяты были также — барабанъ и разное оружіе. О вылазкѣ не помышляютъ, потому что ворота засыпаны и боятся отпирать ихъ, особенно боятся съ тѣхъ поръ, какъ дѣлали вылазку, чтобы добыть сѣна. Какъ далеко отъ стѣнъ туры, не знаетъ, потому что тѣ рвы, на которые они больше обращали вниманіе, занимаютъ 60 сажень и находятся за турами въ 10 саженяхъ.

30. Ночью отвезены въ шанцы 4 небольшія полевыя пушки.

Іюль.

1 числа. Пришло въ лагерь нѣсколько сотъ чужеземцевъ, передавшихся отъ Шуйскаго къ г. гетману.

2. Начали возить осадныя орудія въ шанцы. Того же дня передался изъ крѣпости молодой русскій, который сказалъ. что въ крѣпости большая тревога и что русскіе всѣ свои силы собрали противъ того мѣста, гдѣ находятся наши туры. Подъ стѣнами они дѣлаютъ слуховые колодцы для наблюденія за нашими подкопами и какъ мы къ приступу, такъ они къ защитѣ употребляютъ всѣ хитрости.

3. [Ничего не показано].

4. Ночью передался изъ крѣпости одинъ русскій, — говоритъ согласно съ прежде передавшимся.

5. Г. Харлинскій пришелъ въ лагерь изъ Украины съ 2,000 казаковъ и представлялъ свое войско королю.

6. Пріѣхали къ королю послы отъ Валахскаго и Молдавскаго господарей.

7. Подканцлеръ королевства, въ присутствіи короля, говорилъ отъ его имени рѣчь къ собранному рыцарству,

---

pułłokcia, a w zdłusz na 2 łokcia; tam bronił im puszkarz rohatyną dziury, y przewodnika im przebitego rohatyną iusz w zamku wzięli y bęben y insze oręza. O wycieczcę nie myslą, bo zasypane wrota, y boią się więcey otwierac po oney wycieczce, gdy dla trawy wychodzili. Kosze od murow nie wie, iako daleko, bo rowow tych, na ktore oko zawsze mieli, co za koszami są, sązni 60, a rowy za koszami sązni 10.

Iulius.

Dnia 1. Cudzoziemcow kilkanascie set do obozu przyszło, ktorzy od Suyskiego do p. hetmana przedali się.

2. Działa burzące do szancow prowadzic poczęto. Tegosz dnia Moskwicinek się z zamku przedał, ktory powiedział, isz wielka w zamku trwoga; potęgę swą wsztytkę na te quaterę, gdzie kosze naszy (nasze?), obrocili. Posłuchy pod murami dla podkopow czynią, y wszytkich fortelow, iako naszy do dobywania, tak oni do obronienia maią.

3.

4. Moskwicin ieden w nocy z zamku się przedał. Zgadza się z pierwszym.

5. P. Charlinski ze 2,000 koni kozakow z Ukrayny do obozu przyszedł y krolowi i. m. się prezentował.

6. Posłowie od hospodarow Wołoskiego y Multanskiego do krola i. m. przyiechali.

7. P. podkanclerzy coronny imieniem kro-

которое просилъ и убѣждалъ пребывать твердо на службѣ его величества.

8. 9. [Ничего не показано].

10. Посолъ Валахскаго господаря справлялъ передъ королемъ посольство, — отъ имени своего государя высказывалъ королю желаніе добраго здоровія, счастливаго царствованія, заявлялъ о совершенной расположенности и вѣрноподданничествѣ, приносилъ нижайшую благодарность за всѣ благодѣянія и въ знакъ своего благорасположенія подарилъ 2 турецкихъ коня.

11. Получено извѣстіе о побѣдѣ, гетмана королевства, одержанной подъ Клушинымъ надъ нѣмцами и русскими.

12. Получены объ этой побѣдѣ письма отъ самаго гетмана слѣдующаго содержанія: когда прибылъ гетманъ, то наши стали тѣснить запершихся въ городкѣ русскихъ, и городками и бдительною стражею и пресѣченіемъ подвоза продовольствія людямъ и лошадямъ. 3 іюля за 2 или за 3 часа до разсвѣта пришло къ гетману извѣстіе, что князь Димитрій Шуйскій, собравъ всѣ военныя силы, и русскія; и иноземныя, какія только могъ собрать, двинулся изъ Можайска и ночевалъ въ 8 миляхъ отъ лагеря королевскаго войска. Собралъ онъ больше 5,000 французовъ, англичанъ, нидерландцевъ, финляндцевъ и другихъ изъ нѣмецкаго народа подъ начальствомъ Понтуса Делагарди и Эдуарда Горна, а русскихъ 30,000, въ числѣ которыхъ было множество знатныхъ людей и воеводъ, какъ то: Андрей Голицынъ, Данило Мезецкій, Яковъ Борятинскій, Василій Бутурлинъ и многіе другіе. Онъ думалъ, что этими силами не только доставитъ помощь городку, но разобьетъ королевское войско, которое считалъ ничтожнымъ, и доставитъ помощь Смоленску. Г. гетманъ, составивъ коло изъ полковниковъ и ротмистровъ, представилъ имъ, что безопаснѣе

---

la i. m. in frequentia rycerstwa przy krolu i. m. mowę miał do zołnierzow, prosząc y napominaiąc, aby stateczni na posłudze krola i. m.

8. 9.

10. Poseł hospodara Wołoskiego legatią swoię do krola i. m. odprawował, w ktorey po winszowaniu dobrego zdrowia y fortunnego panowania, całą wiarę, zyczliwosc y wiernosc poddanstwa i. k. mosci imieniem pana swego oddał, unizenie za wszelakie dobrodzieystwa dziękował, a na znak chęci swey 2 koni Tureckich darował.

11. Dano znac o zwycięstwie p. hetmana coronnego nad Niemcy y Moskwą pod Kłuszynem.

12. O ktorym od samego p. hetmana przyszły listy takie: gdy za przysciem p. hetmanowym, Moskwa w grodku zawarci, to castellami w koło, to pilną strazą ustawicznie, to bronieniem zywnosci tak im samym, iako y koniom scisnieni byli, dnia 3 iulij przyszła wiadomosc godzin 2 albo 3 na dzien do p. hetmana, ze kniaz Dymitr Suyski, ruszywszy się z Mozayska, w 8 mil od obozu woyska krola i. m. nocował, zgromadziwszy do siebie wszytki siły, y Moskiewskie, y cudzoziemskie, co ich iedno mogł miec. A nazbierał tego przy Pontusie Delagarde y przy Goward Horren więcey, nizli 5,000 Francuzow, Anglikow, Niderlanczykow, Finlandczykow y inszego narodu Niemieckiego,

поспѣшить выйти противъ непріятеля и предупредить его, нежели оставаться на мѣстѣ и дожидаться, когда онъ придетъ со всѣми силами и военными хитростями. И такъ, оставивъ при острожкѣ часть войска — всю пѣхоту короля, гетманъ спѣшилъ войско и безъ повозокъ того же дня подъ вечеръ двинулся къ Клушину, гдѣ надѣялся застать непріятельское войско, которое должно было быть въ 4 миляхъ отъ нашего лагеря. На разсвѣтѣ передовая стража по шуму изъ лагеря, замѣтила непріятельское войско, которое уже миновало Клушинъ и находилось ближе къ лагерю г. гетмана. Непріятель, не взявшій никакихъ предосторожностей, не имѣвшій никакого извѣстія о нашемъ движеніи противъ него, застигнутый нами такимъ образомъ въ расплохъ, могъ бы быть пораженъ нами еще на постели, но по причинѣ узкихъ дорогъ въ лѣсу, гетману пришлось больше часу дожидаться, пока не вышло все войско изъ дурной дороги, а въ это время непріятельская стража замѣтила нашихъ людей. Поэтому начать съ ними битву пришлось передъ восходомъ солнца, кажется, въ 4 часу 4 іюля. Непріятель выстроился надъ болотомъ и у лѣса, бывшихъ у него по правую сторону, а съ лѣвой стороны и съ фронта у него случился длинный и высокій плетень. Наши люди ничего объ немъ не знали, поэтому и нельзя было миновать его. За плетнемъ, а также въ лѣсу стояла [ихъ] пѣхота, противъ фланга нашего лѣваго крыла, которымъ предводительствовалъ Хмѣльницкій староста, а за пѣхотой стояли рейтары. Правое крыло велъ Александръ Зборовскій. Въ серединѣ шелъ г. гетманъ. Когда пришлось вступать въ битву, то наши сдѣлали такой сильный натискъ, что снесли плетень. [Непріятельская] пѣхота такъ твердо стояла, что почти приставляла къ груди нашихъ свои мушкеты,

Moskwy zasię 30,000, między ktoremi znacznych ludzi siła była y woiewod: Andrzey Galliczyn, Danicki, Micicki (Danila Mezecki?), Iakow Bozalinski (Boratynski?), Wasili Butwelin (Buturlin?) y inszych wiele, y rozumiał to, ze swemi siłami nie telko horodkowi posiłek (da?), ale, zniozszy woysko krola i. m., ktore lekko u siebie kładli, y Smolenskowi odsiecz miał dac. Zaczym p. hetman, koło uczyniwszy na pp. pułkowniki y rotmistrze, pokazał, ze bezpieczniey nieprzyiaciela uprzedzic swoim pospiechem, nizli iego fortelu y siły w mieyscu czekac. Zostawiwszy tedy częsc woyska przy grodku, piechotę wszytkę krola i. m., expedito exercitu, bez wozow, tegosz dnia ruszył się nad wieczorem ku Kłuszynu, spodziewaiąc się tam zastac woyska nieprzyiacielskie, od obozu swego iakoby we 4 milach. Na rozswicie przednią (przednia?) straz postrzegli ex fremitu castrorum woysko nieprzyiacielskie, ktore się iusz było daley przyblizyło ku obozowi p. hetmanowemu, pominąwszy Kłuszyn. Tak tedy zbiezany niespodzianie nieprzyiaciel, ktory zadney przestrogi, ani wiadomosci o ludziach na się nie miał, mogł by się był ieszcze w postaniu gromic, ale prze ciasnosc przescia w lesie, przyszło p. hetmanowi czekac więcey, nisz godzinę, nizli się woysko wszytko ze złey drogi wybiło, y przetosz straz nieprzyiacielska ludzie nasże postrzegła. Przyszło tedy przed wschodem słonca o godzinie 4 iakos na pułzegarzu dn. 4 iulii zwiesc ż nimi bitwę. Stanął nieprzyiaciel w sprawie nad błotem y lasem, ktore było onym po prawney stronie, po lewey stronie trafil się

и это тогда, когда [нашимъ] бѣднякамъ нужно было часто поворачиваться въ тѣсномъ мѣстѣ, между плетнемъ то противъ тѣхъ, то противъ другихъ, когда они проходили мимо нѣмцевъ. У нашихъ убили множество коней. Такъ, подъ княземъ Порыцкимъ убили двухъ коней и самъ онъ едва не былъ смятъ лошадьми, когда садился на третьяго коня. Однако [наши] мужественными руками, счастіемъ его королевскаго величества и гетманскимъ мужествомъ сломали [непріятельскую] пѣхоту, переломавъ на ней свои копья и черезъ нее кинулись на рейтаръ, но такъ какъ были безъ копій, то сначала не могли удержаться, а за тѣснотой мѣста нельзя было прислать подмогу, чтобы и та переломала свои копья. И такъ, шло нерѣшительное сраженіе и то наши гнали ихъ, то они нашихъ. Такъ сражались мужественно обѣ стороны 4 часа. Однако хоругви г. гетмана, г. крайчего, г. Балабана и г. Гербурта какъ накинулись на непріятеля съ самаго начала, такъ уже не давали ему отдыха и гнали его, такъ что онъ принужденъ былъ миновать свой станъ. На другихъ же, которые съ лѣваго крыла ударили на нашихъ и уже не огнестрѣльнымъ оружіемъ, а холоднымъ, отправились роты: Хмѣльницкаго старосты, г. Васичинскаго, Фирлея и Копыцинскаго. Тутъ пало много непріятелей и наши долго ихъ били, преслѣдуя. Но такъ какъ наши никого изъ своихъ не оставили въ таборѣ ихъ, то его заняли другіе отряды непріятеля со стороны лѣса. Другіе русскіе между тѣмъ пустились бѣжать, кто куда могъ. Когда наши уничтожили тѣхъ, которые уходили полемъ и стали снова наступать на таборъ, то иностранцы, понявъ исходъ дѣла, одни стали вступать въ переговоры съ нашими, а другіе, не полагаясь на переговоры, прямо сдавались. Тоже стали дѣлать и нѣкоторые

płot, dosc szeroki y długi, takisz własnie z czoła. Ominąc go tedy trudno było, poniewasz zadney o nim ludzie naszy wiadomosci nie mieli. Za płotem stała piechota, takze w lesie, ktora była w bok lewego skrzydła, a to przywodził p. starosta Cmielnicki. Za piechotą raytarowie stali. Prawe skrzydło wiodł p. Alexander Zborowski, w posrodku p. hetman szedł. Gdy iusz do potkania przyszło, natarli naszy tak męznie, ze zobą płoty zniesc musieli. Piechota tesz tak wytrzymała, ze asz ledwo nie w bok muszkiety naszym kładła; a onym niebozętom między płoty, w ciasnym mieyscu, często się obracac to na tych, to na owych przyszło, miiaiąc Niemce, y tam ich siła w koniech poszkodzono, iakosz pod x. Poryckim dwu koni zabito y samego ledwie konmi nie starto, gdy trzeciego dosiadał. Oto iednak męzną ręką swą za szczęsciem krola i. m. odwagą hetmanską przełamawszy ich, na nich przecię asz na raytary włechali; ale ze bez kopiy byli, pierwszego razu strzymac nie mogli; posiłkam tesz prze ciasnosc mieysca przybydz nie mogło, aby wszytkie kopiie skruszyc mieli: y tak, ancipiti prœlio, to naszy ich, to oni naszych pędzili, scieraiąc się meznie ze 4 godziny. Chorągiew iednak p. hetmana, p. krayczego, p. Bałabana, p. Herborta, iako wzięli nieprzyiaciela w potkaniu, tak, im iusz odpoczynku nie daiąc, pędzili, ze y tabor swoy minąc musieli. Z lewego skrzydła zasię na drugich, ktorzy iusz nie strzelbą, ale ręczną bronią na naszych natarli, iechała rota p. starosty Chmielnickiego, p. Wasiczynskiego, p Firleia, p. Kopu-

русскіе. Больше всего встревожило иностранцевъ то, что при первомъ натискѣ побѣжали ихъ вожди: Понтусъ Делагарди и Эдуардъ Горнъ, а Делавиль былъ боленъ и остался въ Погорѣломъ. Такимъ образомъ у нихъ не было никого изъ начальниковъ. Побѣда казалась уже рѣшительною и г. гетманъ пошелъ слушать обѣдню и благодарить Бога, какъ Понтусъ Делагарди и Горнъ вышли изъ лѣсу и стали разрывать переговоры. Гетманъ, не оставляя богослуженія, приказалъ наступать на лагерь людямъ, возвращавшимся съ погони. Тогда французы стали скорѣе сдаваться. Остальное рыцарство [иноземное] тоже перестало слушать убѣжденій своихъ вождей. Димитрій Шуйскій, увидѣвъ, что на солдатъ не могутъ дѣйствовать ни убѣжденія Понтуса и Горна, ни его великія обѣщанія, съ остатками [разбитой арміи], которыхъ было нѣсколько тысячь и которые съ нимъ окопались въ городкѣ и черезъ ночь укрѣпили его рогатками, ушелъ въ близлежащій лѣсъ и сталъ поспѣшно уходить, такъ что его не могла догнать погоня, но она убила многихъ изъ уходившихъ [съ нимъ]. Наши ворвались въ его лагерь. Вмѣстѣ съ нашими ворвались и иноземцы. Лагерь былъ большой и богатый. Тамъ наши взяли собственную карету Шуйскаго и другіе возы, саблю, булаву и шишакъ. Князь Яковъ Барятинскій былъ убитъ, Василій Бутурлинъ взятъ въ плѣнъ, а также разрядной дьякъ и Яковъ Демидовъ [а также разрядной дьякъ Яковъ Декудовъ?], который недавно привезъ изъ Москвы деньги иноземцамъ и въ субботу передъ битвой роздалъ имъ 10,000 рублей налич-

---

cinskiego. Tam ich wielie legło, y w pogoni długo bito. Iednak ze naszy w taborze ich nikogo nie zostawili, znowu drudzy od lasa opanowali tabor. Moskwa tym czasem w długą, gdzie kto mogł. A skoro naszy tych, co polem uchodzili, zniesli, a na tabor znowu następowac poczęli, cudzoziemcy, pobaczywszy rezolutią, tractowac ięli, drudzy tesz, nie ufaiąc tractatom, przedawali się, takze y Moskwa niektora. To iednak naybardziey strwozyło cudzoziemce, ze wodzowie ich za pierwszym impetem tak Delagarde Pontus, iako Erdouard Horen pouciekali; Delaville chory został był w Pohoryłem: y tak zadnego starszego z nimi nie było. Zdało się to iusz doskonałe zwycięstwo, y tak p. hetman do mszey poszedł dziękowac p. Bogu, kiedy znowu Pontus z Hornem, z lasa wyszedszy, tractaty rozrywac ięli. Nie opuszczaiąc iednak p. hetman nabozenstwa, nacierac na oboz kazał, gdy się ludzie z pogoni wracali, a w tym Francuzowie ięli się sporzey przedawac. Rycerstwo tesz insze na perswasie wodzow swych iusz nie dbali, co obaczywszy Dymitr Suyski, ze ani Pontus, ani Horn, ani iego, aby były wielkie obietnice, u zołnierza nieszły, z ostatkiem ludzi, co się z nim byli w horodku okopali y ostrozyli przez iędnęsz noc, a mogło ich bydz do kilkutysięcy, poszly w las, ktory blizko był, y mocno uciekac iął, tak ze go pogonia doysdz nie mogła, bito iednak siła uchodzących. A naszy do obozu iego wpadli. Wpadli tesz z naszemi y cudzoziemcy. Oboz wielki był y dostateczny, Tam własną karętę Suyskiego y insze wozy, szablę, buławę, szyszak wzięto. Kniaz Iakow Boratynski zabit, Wasil Buturlin poyman, dyak Doziadny (rozradny?), takze Iakow Dziemidow, ktory swiezo był z Moskwy pieniądze cudzoziemcow przywiozł. W sobotę ktora poprzedzała potrzebę 10,000 rublow, gotowych pienięḑzy im oddał; oprocz tego 20,000 rublow w sobolach y suknach przywiozł, co się u naszych zostało, bo procz

ными и кромѣ того 20,000 рублей соболями и сукнами, которыя остались у нашихъ, потому что только деньги остались у иноземцевъ, а изъ вещей ничего не досталось имъ. Съ этими иноземцами черезъ Адама Жолкевскаго, много въ томъ потрудившагося, заключенъ такой договоръ: имъ должна быть сохранена жизнь и все ихъ имущество; если бы кто изъ нихъ пожелалъ поступить на службу короля, то имѣетъ право это сдѣлать, а кто пожелаетъ возвратиться въ свою страну, тотъ долженъ быть отпущенъ, и капитаны подачею рукъ учинили присягу и удостовереніе за себя и отъ имени таковыхъ, что никто изъ нихъ не подниметъ оружія противъ короля, а въ особенности въ Московскомъ государствѣ. Затѣмъ гетманъ отправился къ лагерю, а за нимъ на слѣдующій день пришли иноземцы, бывшіе въ непріятельскомъ войскѣ, какъ то: нѣмцы, испанцы, французы, англичане, шотландцы, но прежде они напали на Понтуса за то, что онъ не роздалъ имъ денегъ, которыя получилъ для этого изъ Москвы. Понтусъ насилу убѣжалъ отъ нихъ съ Эдуардомъ Горномъ и нѣкоторыми шведами и финляндцами въ Погорѣлое съ намѣреніемъ взять Делявиля и отправиться въ Нидерланды, потому что Понтусъ сказалъ гетману и далъ руку, что не будетъ воевать противъ войска короля и не пойдетъ въ Швецію. Въ этой битвѣ русскихъ пало больше десяти тысячь, нѣмцевъ около 700. Голицына видѣли раненнаго на повозкѣ на дорогѣ къ Можайску, и онъ, не останавливаясь въ Можайскѣ, отправился въ столицу. Димитрій Шуй-

---

pieniędzy nic cudzoziemcow nie doszło, z ktoremi umowa taka przez p. Adama Zołkiewskiego, ktory w tym siła pracował, stanęła: zeby przy zdrowiu y przy swym wszytkim wcale zostali, a ktorzyby chcieli zaciągnąc się na słuzbe krola i. m., wolno im to ma bydz; ktorzyby tesz chcieli isc do swych kraiow, maią bydz swobodnie puszczeni, a przysięgę y upewnienie daniem ręki capitanowie swym y ich imieniem uczynili, ze przeciw krola i. m., a zwłaszcza w Moskwię nie ma z nich nikt broni nosic. Obrocił się potym p. hetman do obozu, za ktorym nazaiutrz cudzoziemcy, ktorzy byli w woysku nieprzyiacielskim, Niemcy, Hiszpani, Francuzowie, Anglikowie, Szkotowie, wszyscy przyszli, oskoczywszy pierwiey Pontusa o to, ze on pieniądze na nich wziął z Moskwy y nie dał ich im, y ledwo im uszedł z Eduardem Hornem y z Szwedami y z Finlandczykami niektoremy ku Pohoryłemu, chcąc z sobą Dellaville wziąc y przechodzic do Niderlandu, bo rzekł y rękę dał p. hetmanowi nie woiowac przeciw ludziom krola i. m. y do Szwecyey nie chodzic. Legło w tey potrzebie Moskwy kilka tysięcy, Niemcow do 700. Galliczyna potkano ku Mozaysku na kolasie rannego, ktory, nic się nie bawiąc w Mozaysku, ku stolicy poszedł. Dymitr Suyski, niewiedziec, gdzie się podział. To tylko wiedzą, ze w uciekaniu konia zbył y, iako Moskwa mowi, po lasu pieszo chodził. Nowogrodcy, Kostromcy y insze ludzie Moskiewscy rozbiegli się,—kozdy do swoich zamkow. Bielanie tesz ku Białey na łaskę krola i. m. W Mozaysku zamknęli się sami posaccy ludzie y Niemcow cos niewiele, co ich tam było zostawiono z nimi. To skonczywszy p. hetman wrocił się do obozu swego. Zebrawszy kazdy rotmistrz tak rannych, iako zabitych z roty swey, ledwie iednę albo dwie nocy cicho przespali, kiedy ludzie z onego horodka potężną dn. 6 iulij wycieczkę uczynili, w ktorey naszy wielką odwagą tak się

скій, неизвѣстно, куда дѣвался. Знаютъ только, что во время бѣгства онъ потерялъ лошадь и, по словамъ русскихъ, ходилъ пѣшкомъ по лѣсу. Новгородцы, Костромичи и другіе русскіе разбѣжались по своимъ городамъ. Бѣляне направились къ Бѣлой, чтобы просить у короля помилованія. Въ Можайскѣ заперлись сами посадскіе люди и немного нѣмцевъ, оставленныхъ у нихъ. Окончивъ эти дѣла, гетманъ возвратился въ свой лагерь. Каждый ротмистръ убралъ своихъ раненныхъ и убитыхъ. Едва одну или двѣ ночи [наши] провели спокойно, какъ 6 іюля непріятель сдѣлалъ изъ вышеупомянутаго городка сильную вылазку. Наши противустали ему съ такою храбростію, что послѣ продолжительной битвы, вогнали его обратно въ городокъ съ немалымъ для него вредомъ и по прежнему стѣснили. Затѣмъ г. гетманъ отправилъ къ осажденнымъ на переговоры младшаго Солтыкова, и для большаго вѣсу отправилъ вмѣстѣ съ нимъ своего племянника Адама Жолкевскаго. Нѣсколько нашихъ посланы заложниками. Русскіе выслали на переговоры тоже знатныхъ людей, которые по обычаю своего народа начали дѣло высокопарно и гордо, но когда ихъ вступительная рѣчь съ презрѣніемъ была прервана, то они стали требовать, чтобы имъ показаны были условія королевскаго договора съ тѣми русскими, которыя прежде прибыли въ королевскій лагерь изъ столицы. Увидѣвъ эти условія, они отказались отъ всякихъ совѣщаній и колебаній и сдали на милость короля городокъ, пушки, знамя и себя. Послѣ того при гетманѣ осталось русскаго войска изъ того городка 5,000, а 34 русскихъ изъ болѣе знатныхъ отправлены къ королю.

Въ тотъ же день пріѣхалъ Можайскій воевода и сдалъ свою крѣпость, которую принять гетманъ послалъ г. Бобовскаго съ 1,000 человѣкъ. На слѣдующій день, нѣко-

---

stawili, ze ich po długich utarczkach, z szkodą ich nie małą nazad wpędzili y znowu scisnęli. Posłał zatym p. hetman Sułtyka młodego do nich na tractaty, przydawszy mu pro auctoritate synowca swego p. Adama Zołkiewskiego. Posłano naszych kilka osob w zakładzie. Oni tesz posłali ludzi na tractaty, ktore pro more gentis wysoko y gorno zaczęli, ale gdy im præpositią præ contemptum pomięszano, domagali się tych condityi widziec, ktore krol i. m. z ludzmi ich, co wprzod od stolice byli przyszli do obozu krola i. m. postanowił, co uyrzawszy, odrzuciwszy wszytki deliberatie y tergiversatie, grodek, strzelbą, chorągwię y sami siebie na łaskę krola i. m. zdali. Zostało zatym woyska Moskiewskiego z tego horodka przy p. hetmanie 5,000, a z celnieyszych ludzi posłano osob 34 do krola i. m.

Tegosz prawie dnia woiewoda Mozayski przyiechał, poddaiąc zamek, na ktory posłał p. hetman p. Bobowskiego z 1,000 człeka. Nazaiutrz posłali pewni cudzoziemcy, ktorzy z bitwy uchodząc do Pohoryłego przyszli, gdzie Delaville chory lezał, do p. hetmana, podaiąc mu Pohoryłe; a ci starszych swych do Pontusa, iako Edward Horna y tego Delawille tak pozałowali, ze ledwo przy iednych sukniach y kabatach zostawili. Co dzien zatym, to z tego, to z owego przybiegali zamku, zdaiąc się na imię krola i. m; takisz wszytkie, ktore były pozmieniały: Boryssow,

торые иноземцы, ушедшіе съ поля битвы въ Погорѣлое, въ которомъ лежалъ больной Делавиль, прислали сказать гетману, что сдаютъ ему Погорѣлое. Эти иноземцы такъ ублаготворили своихъ начальниковъ, бывшихъ до Понтуса, т. е. Эдуарда Горна и вышеупомянутаго Делавиля, что оставили ихъ въ однихъ сюртукахъ и шинеляхъ. Затѣмъ каждый день русскіе прибѣгали то изъ той, то изъ другой крѣпости, сдавая ихъ на имя короля и всѣ измѣнившіе города, какъ то: Борисовъ, Боровскъ, Осиповъ, Ржевъ и многіе другіе принимали снова подданство королю. Къ нимъ назначались воеводы изъ нашего народа. Самъ гетманъ пошелъ къ Можайску, направляясь къ столицѣ, а къ королю отправилъ пословъ съ добычею и съ извѣстіемъ о дарованной Богомъ побѣдѣ. При гетманѣ было 10,000 русскихъ, болѣе 2,000, французовъ и другихъ иноземцевъ кромѣ войска, пришедшаго съ нимъ, съ которымъ всѣ эти отряды соединились.

Въ этихъ стычкахъ и въ генеральномъ сраженіи всѣхъ нашихъ, считая и убитыхъ и раненыхъ, выбыло... [28].

13. Посолъ Молдавскаго господаря имѣлъ аудіенцію у короля и отъ имени своего государя поздравлялъ короля, заявлялъ о преданности господаря и неизмѣнномъ повиновеніи и подарилъ королю красиваго коня.

Того же дня, Велижскій староста, по просьбѣ русскихъ, пошелъ на переговоры съ осажденными. Тамъ обѣ стороны говорили прилично, безъ ссоры и [русскіе] съ уваженіемъ произносили имя короля и вообще были смирнѣе, чѣмъ прежде. Когда Велижскій староста сказалъ имъ о побѣдѣ гетмана, то они не хотѣли вѣрить и требовали, чтобы мы показали имъ плѣнныхъ.

14. Прибыли въ лагерь иноземцы, сдавшіеся г. гетману въ Клушинской битвѣ и просили выдать имъ

Borusk, Osypow, Rzow y innych wiele, powrocili wiarę swą i. k. mosci, na ktore rozesłano z narodu naszego pewne woiewody, a sam p. hetman ku Mozaysku poszedł, do stolice zmierzaiąc, wyprawiwszy posły do krola i. m. cum spoliis y z tym, ktore p. Bog dał zwycięstwem. Zostało przy p. hetmanie Moskwy 10,000, Francuzow y innych cudzoziemcow nad 2,000 do onego pierwszego, ktore z nim przyszło, y słączyły się woyska Naszych wszytkich w tych utarczkach y bitwie walney s postrzelonemi y rannemi nie dostaie nm..., a mianowicie z kazdey roty z tych—towarzystwa....

13. Poseł hospodara Multanskiego audientią miał u krola i. m., gdzie imieniem pana swego pozdrowienie, zyczliwosc y wierne i. k. mosci oddawał posłuszenstwo y konia chędogiego darował. Tegosz dnia p. starosta Wieliski za prozbą Moskwy poszedł na gowor pod zamek, gdzie modestè z obustron bez swarow mowy byli y krola i. m. honorificè wspominali, y we wszytkim placidiores, nisz przed tym, byli; a gdy im o zwycięstwie p. hetmanowym powiedał, wierzyc niechcieli, ale wołali, aby im więznie pokazano.

14. Cudzoziemcy ci, ktorzy się p. hetmanowi z bitwy Kłuszynskiey poddali, do obozu krola i. m. przyszli, prosząc o paszporty dla wolnego przescia do swych domow.

15. Za nimi nazaiutrz posłowie od p. het-

паспорты для свободнаго возвращенія домой.

15. Послѣ нихъ, на слѣдующій день, прибыли послы отъ г. гетмана и отъ рыцарства съ добычей и съ извѣстіемъ объ одержанной по милости божіей побѣдѣ.

16. [Ничего не показано].

17. Тишина.

18. Послы отъ гетмана и отъ рыцарства справляли передъ королемъ посольство, которое состояло изъ слѣдующихъ пунктовъ: 1) заявивъ королю объ усерднѣйшей службѣ и вѣрноподданничествѣ своего вождя гетмана и всего рыцарства, они говорили, что гетманъ показалъ великое благоразуміе и доблесть, а все рыцарство подъяло великіе труды и показало мужество и что все это сдѣлано ими для славы короля и блага рѣчи-посполитой; 2) поднесли трофеи побѣды — булаву Шуйскаго и нѣсколько знаменъ, въ числѣ которыхъ было и знамя самаго Шуйскаго, и заявили, какія знамена остались при гетманѣ; 3) просили, чтобы король по обычной своей милости, какую всегда показывалъ послѣ одержанной побѣды, благоволилъ и имъ подарить четверть службы [деньги за нее]; 4) просили короля, чтобы обратилъ милостивое вниманіе на раненныхъ и потерпѣвшихъ убытокъ въ прислугѣ, лошадяхъ и аммуниціи и чтобы пожертвовалъ рыцарству на это какую нибудь денежную сумму; 5) просили убѣдительно заплатить имъ за выслуженную четверть, чтобы они могли удобнѣе пополнить утраты, понесенныя въ этой битвѣ; 6) просили также, чтобы король имѣлъ милостивое вниманіе къ лицамъ, находящихся теперь вдали отъ короля, при гетманѣ, чтобы они при заявленіи своихъ нуждъ и открывающихся вакансіяхъ были удовлетворяемы сообразно ихъ достоинству. Все это король принялъ милостиво и обѣщалъ дать отвѣтъ по совѣщанію съ сенаторами. Потомъ,

---

mana y od rycerstwa przyszli cum spoliis y z łaski Bozey zwycięztwem.

16. 17. Cicho.

18. Pp. posłowie od p. hetmana y rycerstwa legatią przed krolem i. m. odprawowali, ktorey te puncta: naprzod, po zaleceniu paniszszych słuzb swych y wiernego poddanstwa od p. hetmana, iako wodza swego, potym od wszytkiego rycerstwa, przełozyli ostroznosc wielką y dzielnosc przeważną p. hetmana, prace y męztwo wszytkiego rycerstwa, ktore dla sławy krola i. m. y dobrego rzeczypospolitey ponosili; 2) oddali znak zwycięstwa—buławę Suyskiego y kilkanascie chorągwi, między ktoremi samego Suyskiego była, y te, ktore przy p. hetmanie zostały, opowiedzieli; 3) prosili krola i. m., aby według starodawney łaski swey, ktorą zawdy zwykł po wygraney bitwie pokazowac, cwierc darowną przyznac raczył; 4) prosili krola i. m. aby miłosciwe oko na rannych, poszkodzonych w czeladzi, w koniech, w rynsztunkach miec raczył y summę iaką pienięzną ofiarował; 5) prosili krola i. m. gorąco o zasłuzoną cwierc, aby tym snadniey mogli poprawic szkode w tey potrzebie; 6) prosili krola i.m., aby niemnieyszy wzgląd na tych miec raczył, ktorzy tam przy p. hetmanie odlegli są od krola i. m. aby w petitach y vacantiach według censitiey kazdego uposledzeni niebyli. Co wszytko krol i. m. wdzięcznie przyiąwszy, respons ex senatusconsulto

сейчасъ же цѣловали руку короля и заявляли о своемъ вѣрноподданничествѣ Смоленскіе бояре.

19. Утромъ передались двое изъ крѣпости и разсказываютъ, что осажденные, послѣ того, какъ получили извѣстіе о побѣдѣ, начинаютъ думать о сдачѣ [крѣпости], и тогда какъ прежде нельзя было и заикнуться о здачѣ, теперь объ этомъ говорятъ вездѣ. Подъ вечеръ спустился со стѣнъ одинъ пушкарь. Онъ говоритъ, что послѣ разговора, который велъ съ ними изъ шанцевъ Бѣлянинъ, воевода Михаилъ [Шеинъ] говорилъ къ народу: «слышите разсказъ этого Бѣлянина; вы вѣдь хорошо его знаете; думайте, что будетъ за тѣмъ, а я города не могу удержать; люди вымерли». Народъ отвѣтилъ: «воленъ Богъ и ты, Михайло Борисовичъ; на чемъ воля божія, на томъ и мы». И съ того времени люди въ крѣпости начали ходить толпами, бесѣдовать между собою и намѣкать издалека о сдачѣ.

20. Находящіеся при королѣ русскіе бояре выслали знатнѣйшихъ изъ среды себя подъ крѣпость на бесѣду съ осажденными. Тамъ они начали разсказывать ходъ битвы [гетмана] съ Шуйскимъ, говорили о взятыхъ знаменахъ и о боярахъ, сдавшихся въ городкѣ. Русскіе смиренно слушали разсказъ и затѣмъ спросили: «отъ чего не стрѣляете въ насъ изъ пушекъ»? [Бояре] отвѣчали имъ: «по нашей просьбѣ король пріостановилъ штурмъ, такъ какъ мы увѣрили его, что вы послушаетесь нашихъ совѣтовъ и убѣжденій и сдадитесь; но если станете упорствовать, то не надѣйтесь на пощаду; отдайте намъ, по крайней мѣрѣ, нашихъ женъ, братьевъ и матерей, чтобы они не погибли вмѣстѣ съ вами». Затѣмъ изъ крѣпости стали спрашивать: «гдѣ васъ взяли»? Тѣ сказали: «въ сраженіи и въ городкѣ силою оружія, а теперь мы видимъ со стороны короля милость къ намъ и пожалованіе». Они сказали на

---

dac obiecał. Potym zaraż boiarowie Smolanie rękę krola i. m. całowali y poddanstwo oddali.

19. Zrana dway przedali się z zamku, ktorzy powiedaią, isz po tey, ktorą wzięli wiadomosc o zwycięstwie, dumac poczęli o poddaniu, y co przed tym nefas było wspomniec podanie, teraz passim chodząc o nim mowią. Ku wieczorowi puszkarz ieden spuscił się z muru. Powieda, isz po tey rozmowie, ktorą Bielanin z nimi z szancow miał, Mihayło woiewoda mowił do pospolstwa: „słyszycię powiesc tego Bielanina; wszak go dobrze znacie; co wprzod ma bydz, dumaycie, a horoda ia nie wydzierzę; ludzie wymarli.“ Pospolstwo odpowiedziali: „wolen Bog y ty, Mihayło Borysowicz; na czym wola Boza, na tym y my“. I od tego czasu ięli ludzie kupami chodzic w zamku, z sobą dumaiąc, rozmawiaiąc, zdaleka natrącaiąc o poddaniu

20. Boiarowie Moskiewscy, co przy krolu. i. m. są, wysłali kilka znacznieyszych pod zamek na gowor; tam poczęli powiedac seriem bitwy z Suyskim, o chorągwiach, o boiarach, ktorzy się poddali z horoda. Słuchali skromnie. Potym mowili: „czemu do nas nie strzelacie z dział? Odpowiedzieli, isz“ krol i. m. za prozbą naszą ieszcze się szturmem zatrzymał, gdziesmy krola i. m. upewnili, ze na persuaziach y radach naszych przestaniecie y poddacie się; ale gdy uporem poydziecie, iusz prozna miłosierdzia nadzieia, tylko nam

это: «мы увидимъ къ себѣ еще большую милость и еще большее пожалованіе». По окончаніи этихъ переговоровъ [бояре, бывшіе при королѣ] послали въ крѣпость съ своими письмами для увѣщанія одного русскаго, котораго поймалъ гетманъ, когда онъ прокрадывался въ Смоленскъ съ письмами отъ Шуйскаго.

21. Прибылъ въ лагерь изъ Украины Кульбака съ 2,500 казаковъ, которыхъ и показывалъ королю.

22. Одинъ бояринъ ушелъ изъ крѣпости съ полякомъ, нѣкіимъ Каменскимъ, который $1^1/_2$ года былъ у нихъ въ плѣну. Они говорятъ, что осажденные въ большой тревогѣ, но еще ничего опредѣленнаго не рѣшили.

23. Ночью изъ крѣпости бѣжалъ одинъ русскій, который также, какъ и первый, говоритъ, что тамъ еще ничего опредѣленнаго не рѣшили.

24. 25. [Ничего не показано].

26. Русскіе подвели зарядъ подъ шанцы, которые Апельманъ велъ къ стѣнамъ крѣпости и находился уже близко башни. Зарядъ такъ подѣйствовалъ, что часть шанцевъ засыпана была землей, которая задавила нѣсколько нѣмцевъ. Апельманъ однако не оставилъ работы и повелъ ее по тому же мѣсту къ крѣпости.

27. На слѣдующій день ночью онъ подошелъ къ самымъ стѣнамъ и хотѣлъ разбивать ихъ, но ничего не могъ сдѣлать, потому что нашелъ, что отъ основанія и вверхъ вышиной въ полчеловѣка все красный, широкій, квадратными кусками тесаный, твердый камень. Поэтому онъ бросилъ эту работу и, если пушки не сдѣлаютъ своего дѣла, то онъ попробуетъ употребить другую хитрость. Той же ночи была стычка,— наши подняли крикъ и открыли час-

---

zonki, bracią y matki nasze wydaycie, żeby z wami nie zginęli". Jęli zatym pytac z zamku: „zkąd was wzięto"? Odpowiedzieli, ze „w boiu y w horodku przez szablę, zaczym łaskę y pozałowanie poznamy krola i. m." Na co oni: „i my zarazem więtszą łaskę y więtsze pozałowanie poznamy". Pro finali z tych tractatow posłali iednego, ktorego p. hetman z listy od Suyskiego do Smolenska przekradaiącego się poymał, z listy swemi y napominaniem w zamek.

21. Kulbaka z Ukrayny przyszedł do obozu z 2,500 kozakow, ktore krolowi i. m. prezentował.

22. Uciekł z zamku boiarzyn ieden z Polakiem, nieiakim Kamienskiem, ktory od $1^1/_2$ lat był u nich w więzieniu. Ci powiedaią, ze w wielkiey trwodze, iednak ieszcze nic pewnego między sobą nie zawarli.

23. W nocy Moskwicin z zamku uciekł, ktory takiesz nic pewnego, iako y pierwszy, powieda.

24. 25.

26. Podsadziła Moskwa prochy pod szance, ktore Apelman pod mury prowadził y iusz blizko baszty był. Uczynili ten effect: szancow częsc zawaliły y niemcow kilkunastu tasz ziemia w szancach przytłukła. Nie przestał iednak roboty, ale tym ze mieyscem do muru szedł.

27. Nazaiutrz w nocy pod same mury poszedł, chcąc go kowac, ale isz od ziemie wysoko asz po pas czerwony kamien szeroki, kwadratowy, ciosany, twardy był, nic począc nie mogł. Zaczym tey zaniechał prace, a nowych, iesliby działa nie uczyniły effectu, probowac fortelow. Teyze nocy scaramuca—okrzyk uczynili naszy wielki, ręczną strzelbę puscili gęsto; z dział tesz w blanki uderzono.

тую пальбу; изъ пушекъ тоже выстрѣлили по зубцамъ.

28. Когда насталъ день, то [наши] отправили въ крѣпость письмо съ окончательнымъ увѣщаніемъ, чтобы перестали упорствовать и черезъ 3 часа дали отвѣтъ; но воевода отвергъ это письмо и не хотѣлъ его принять: поэтому Брацлавскій воевода приказалъ стрѣлять въ четвероугольную башню. Послѣ нѣсколькихъ выстрѣловъ обнаружилось хорошее ихъ дѣйствіе, потому что къ вечеру оказался довольно большой проломъ: поэтому наши, желая попытать счастія, стали приготовлять лѣстницы, петарды и другія орудія, нужныя для приступа, и разставляли войска.

29. Какъ только стало свѣтать, староста пуцкій Вайеръ отправилъ 100 нѣмцевъ, а г. Горецкій 100 венгерцевъ къ пробитой башнѣ и поручили имъ ворваться въ нее и, если будетъ можно, овладѣть ею. За ними приказано идти 500 казакамъ Кульбаки. Нѣмцы и венгерцы смѣло ворвались и храбро сражались съ непріятелемъ; но казаки вмѣсто того, чтобы подавать помощь, пошли въ сторону (вожди ихъ, впрочемъ, храбро шли въ бой): поэтому тѣ, которые пошли было къ стѣнѣ, должны были отступить и не безъ потерь, потому что нѣсколько нѣмцевъ и венгерцевъ было убито и около 20 человѣкъ было ранено пулями. Другіе отряды запорожцевъ въ разныхъ мѣстахъ дѣлали окликъ и приставляли къ стѣнамъ лѣстницы, но сильная пальба изъ крѣпости не допустила ихъ [пробраться въ крѣпость]. Новодворскій кавалеръ шелъ къ воротамъ съ петардами, но такъ какъ уже разсвѣло и при немъ было не много людей, то онъ принужденъ

---

28. Skoro dzien, do zamku posłano list, finaliter napominaiąc, aby iusz uporu odstąpili, a rezolutią za trzy godziny dali; lecz woiewoda wzgardził tym listem y przyiąc go nie chciał, zaczym p. woiewoda Bracławski rozkazał do baszty bic kwadratowey, z ktorey za kilkąnastą strzeleniem dobry się pokazał skutek, bo dziura dosc przestrona przed wieczorem stanęła: przeto apparamenta, drabiny, petardy y insze, do syturmu należące potrzeby, sposabiali, woysko szykowali, chcąc picrwszego sprobowac szczęscia.

29. Rowno ze dniem Niemcow 100 p. Waierowych starosta Pucki, Węgrow 100 p. Gorecki w basztę zbitą przypuscił, aby ci w basztę nazrzeli, y iesliby mogli, opanowali. Za nimi Charlinskiogo kozakow 500 y Kolibak (Kulbaki?) tesz 500 następowac kazano. Wpadli Niemcy z Węgrami resolutè y animosè z nieprzyiacielem się scierali, ale kozacy miasto posiłku, w stronę poszli, wodzowie ich iednak dobrze się stawili, zaczym ci, co poszli byli, ustąpic musieli, nie bez szkody swey, bo Niemcow kilku, Węgrow kilku zabito, a postrzelonych do 20. Woysko insze Zaporowskie na roznych mieyscach, y okrzyki czynili, y drabiny do murow stawiali, ale z zamku gęsta strzelba nie dopusciła. Cavaller Nowodworski z petardami do bramy szedł, ale ze iusz oswitło było, więc ludzi nie wiele miał, musiał wszytkiemu dac pokoy. Było y to na przeszkodzie naszym, ze dziurę tę w baszcie Moskwa drzewem zatarasowała w nocy, ktorą chcąc naszy otworzyc, uderzyli z dział, zkąd wszytko drzewo w basztę zapadło y dziurę zawaliło, ze asz ognie tam podkładac przyszło. Dla sposobnieyszego iednak szturmu drugą pobok zbitey baszty w scienie dziurę przed wieczorem wybito, na dwa siąznia szeroką.

былъ бросить свое дѣло. То еще нашимъ препятствовало, что русскіе задѣлали проломъ бревнами. Наши, желая открыть проломъ, ударили изъ пушекъ, отъ чего всѣ бревна упали въ башню и завалили проломъ, такъ что пришлось подкладывать огонь. Чтобы сдѣлать приступъ болѣе удобнымъ, [наши] къ вечеру пробили въ стѣнѣ въ сторонѣ отъ разбитой башни другой проломъ шириной въ двѣ сажени. Ночью въ крѣпости было спокойно, а наши, чтобы сдѣлать проходъ къ стѣнѣ болѣе удобнымъ, рыли ровъ [и отъ него другой] малый къ пролому. Изъ-за этого пришлось ждать цѣлый день.

30. Днемъ была сильная пальба въ стѣну [крѣпости]. Отправленъ кромѣ того на стѣны одинъ гайдукъ съ письмами и съ порученіемъ разсмотрѣть, что дѣлается въ крѣпости, какая оборона и какія укрѣпленія противъ разбитой башни. Онъ ничего не могъ увидѣть кромѣ рва и нѣсколькихъ мортиръ. Затѣмъ съ тою цѣлью отправленъ былъ одинъ нѣмѣцъ, но и онъ сказалъ тоже, что и гайдукъ.

Московскіе бояре просили короля дозволить имъ еще разъ съѣздить къ крѣпости на переговоры. Когда имъ это было дозволено, то они отправились къ стѣнамъ [и убѣждали осажденныхъ] одуматься и не доводить себя и всѣхъ до послѣдней погибели. Русскіе изъ крѣпости сказали, чтобы король прислалъ къ нимъ своего дворянина, что они съ нимъ будутъ вести переговоры; затѣмъ просили прислать сенатора; но трудно было обѣщать имъ это, поэтому ничего не вышло изъ этихъ переговоровъ.

31. Имѣя готовый проломъ и все нужное для приступа, Брацлавскій воевода приказалъ всему войску быть наготовѣ и когда оно выстроилось, то передъ разсвѣтомъ отряжены были идти къ башнѣ 200 нѣмцевъ и 200 венгерцевъ и овладѣть прежде всего зубцами. За

W nocy w zamku cicho było, a naszy row, zeby bezpiecznieysze ludzie do muru przescie mieli, rowik ku dziurze puscili, dla ktorego cały dzien przyszło czekac.

30. We dnie z dział gęsta do muru strzelba szła. Posłano tesz iednego hayduka na mur z listy, zeby wypatrzył co w zamku robią, iaka munitia y co za fortele przeciwko baszcie. Nie mogł nic widziec opocz rowu, a mozderzow kilku. Potym Niemca dla tegosz posłano, ktory tesz co y hayduk powiedział,

Boiarowie Moskiewscy krola i. m. prosili, aby mogli ieszcze raz na gowor pod zamek iechac, czego gdy im pozwolono, iechali pod mur, aby się wzdy upamiętali, a na ostatnią zgubę samych siebie y wszytkich nie dali. Odpowiedziano z zamku, zeby kvol i. m. dworzanina swego do nich posłał, z ktorym chcą tractowac; potym o senatora prosili, ale im to obiecowac trudno było. I tak z tego goworu nic.

31. Maiąc tedy dziurę gotową y insze potrzeby murowe, rozkazał p. woiewoda Bracławski woysku wszytkiemu bydz pogotowiu, ktore gdy iusz w sprawie stało, nadedniem wprzod Niemcow 200 do baszty przypuszczono, aby wprzod blanki opanowali. Za nimi kozakom następowac kazano. Potym rotom usarskim, voluntaryuszom y inszym. Gdy tedy Niemcy z Węgrami w basztę weszli, Moskwa strzelbę potężną to z dział pobocznich baszt, to z bab, to z samopałow puscila,

ними приказано идти казакамъ, а далѣе ротамъ гусарскимъ, волонтерамъ и другимъ. Когда нѣмцы и венгерцы вошли въ башню, то русскіе открыли сильную пальбу, и изъ пушекъ на сосѣднихъ башняхъ, и изъ самопаловъ, такъ что наши не могли выдержать. Кромѣ того не прибыло подкрѣпленіе, поэтому начавшіе дѣлать хорошее дѣло принуждены были отступить, и такъ, не кончивъ дѣла, распустили войско.

Августъ.

1 числа. Начали стрѣлять въ двѣ круглыя башни, ближайшія къ разбитой четвероугольной башнѣ. Того же дня, по просьбѣ русскихъ, Велижскій староста отправился къ крѣпости для переговоровъ, но такъ какъ уже приближался вечеръ, то отложили переговоры до слѣдующаго дня.

2. Пріѣхалъ отъ г. гетмана Срединскій съ нѣсколькими московскими боярами и привезъ извѣстіе, что [въ Москвѣ] думные бояре и весь міръ 27 іюля пришли въ крѣпость [Кремль] къ князю Василію Шуйскому, взяли его, отвели въ старый его дворъ и отдали подъ стражу князьямъ Лыкову и Нагому. Схватили также и отдали подъ стражу братьевъ его Димитрія и Ивана Шуйскихъ и вѣрнѣйшихъ его любимцевъ, и всѣ поклялись не принимать на царство вора, называющаго себя Димитріемъ, а напротивъ биться съ нимъ. И дѣйствительно, когда этотъ самозванецъ подошелъ къ Москвѣ 25 іюля и, остановившись на Коломенской дорогѣ, хотѣлъ силою ворваться въ столицу, то русскіе дали ему хорошій отпоръ. Всѣ желаютъ королевича. Потомъ, 28 іюля по просьбѣ бояръ и всѣхъ сословій князь Василій Шуйскій постригся въ монахи. Послѣ того, бояре ввѣрили управленіе всѣмъ государствомъ князю Ѳеодору Ивановичу Мстиславскому съ товарищами, съ которыми г. гетманъ уже сносится и 30 іюля уже

---

tak ze naszy wytrzymac nie mogli. Posiłki tesz nie nastąpili, zaczym y ci, co iusz dobrą zaczęli byli robotę, cofnąc się mysieli, y tak, nie kończąc, woysko rozpuszczono.

Augustus.

Dnia 1. Do baszt dwu okrągłych, nabliszszych zbitey kwadratowey bic poczęli. Tegosz dnia za proszeniem Moskwy p. starosta Wieliski pod zamek na tractaty iechał, ale ze wieczer blizko był, do iutra gowor odłozono.

2. Przyiechał p. Sredzinski do krola i. m. od p. hetmana z kilką boiar Moskiewskich, z tą wiadomoscią, ze boiarowie dumni y wszytek mir, przyszedszy dnia 27 iulij do kniazia Wasila Suyskiego na zamek, wzięli go y odprowadzili na iego stary dwor y dali pod straz kniaziowi Likowu y kniaziowi Nagiemu. Bracią iego, Dymitra y Iwana Szuyskich y nawiernieyszych kochankow iego, połapawszy, dali pod straz, y przysięgę uczynili wszyscy, ze wora, ktory się nazywa Dymitrem, na hospodarstwo nie przyimowac, owszem bic się z nim. Iakosz, gdy ten impostor przyszedł pod Moskwę dnia 25 iulij y, stanąwszy na Kołominskiey drodze, chciał gwałtem w stolicę się wedrzec, dali mu dobry odpor, a wszyscy zyczą krolewica. Potym dnia 28 iulij za uproszeniem boiarow y wszytkiego stanu ludzi kniaz Wasil Szuy-

двинулъ свое войско къ столицѣ, чтобы и съ боярами кончить переговоры и уничтожить самозванца, если бы онъ осмѣлился оспоривать у короля счастіе. Сами бояре просятъ гетмана объ этомъ. Г. Гонсѣвскій передалъ это извѣстіе въ крѣпость, но русскіе не хотѣли ни вѣрить этому, ни вступать въ переговоры. Наши въ знакъ торжества ударили въ барабаны, затрубили въ трубы, стрѣляли изъ мушкетовъ и орудій,— стрѣляли однако въ круглыя башни, изъ которыхъ русскіе намъ вредили, и [наши] сбили боковыя бойницы.

3. [Наши] стрѣляли въ башни, а русскіе, такъ же, какъ и наши, не переставали дѣлать военныя хитрости. Мину, которую велъ Апельманъ къ ихъ подкопу, въ который они тоже подвели зарядъ, они взорвали, съ малымъ, впрочемъ, для нашихъ урономъ,—погибло только 15 русскихъ хлоповъ и 3 венгерца. Того же дня къ вечеру наши сдѣлали въ башняхъ значительные проломы; но русскіе крѣпко задѣлали ихъ извнутри, а противъ разбитой средней башни и разбитой стѣны, на пространствѣ отъ одной малой башни до другой, возобновили находящійся тамъ старый валъ и обдѣлали землю вышиной въ двѣ сажени, поставили на валу деревянные, насыпанные землей срубы и въ нихъ въ серединѣ поставили нѣсколько большихъ пушекъ, а по бокамъ поставили четыре меньшихъ, заряженныхъ картечью, дабы со всѣхъ сторонъ поражать нашихъ, еслибы наши стали занимать крѣпость черезъ проломы или черезъ среднюю башню.

4. Брацлавскій воевода приказалъ войску быть готовымъ къ приступу. Разрушивъ ядрами три башни и часть стѣны и желая узнать, какое укрѣпленіе въ башняхъ, гетманъ послалъ впередъ нѣсколько сотъ вен-

---

ski postrzygł się w czernce, zaczym regiment wszytkiego panstwa poruczyli boiarowie kniazowi Fedorowi Iwanowiczu Mscisławskiemu z towarzyszmi, z ktoremi p. hetman siłą (ssyła?) się y pod stolicę woysko dnia 30 iulii ruszył, aby y tractatow z boiarami dotarł, y impostora zniosł, iesliby na szczęscie krola i. m. następowac chciał, o co sami boiarowie proszą. Z tą nowiną ozwał się p. Gąsiowski w zamek, ale ani wierzyc chcieli, ani do tractatow przystąpic. Naszy zatym w bębny, w trąby krzyknęli, z muszkietow, z dział bili na tryumph do baszt przecie okrągłych, ktoremi naszym szkodzili, strzelnice zniesli.

3. Bili przecię do baszt, a Moskwa, iako y naszy, swych nie zaniechała fortelow, — minę, ktorą Apelmary prowadził dla ich podkopu, gdzie prochy swe zasadzili, wyrzucili z małą naszych szkodą, tylko chłopow Moskiewskich 15, a Węgrow 3 zginęło. Tegosz dnia ku wieczorowi baszty dobrze otworzono, ktore oni przecię w samym wesciu z zamku zatarasowali mocno, a przeciwko stłuczoney baszcie sredniey y bitemu murowi od potoczney baszty asz do drugiey potoczney wal stary, ktory tam był, odnowili y ociosali ziemię zwysz na dwa siąznia, a na wale wzręby ziemią nasypane postawili, w ktorych na czoło dział kilka wielkich wyrychtowali, a po bokach po czterech mnieyszych srotem nabili dla tego, iesliby naszy dziurą albo srednią basztą zamek ocupowac chcieli, aby ich zewsząd szkodzic.

4. Kazał p. woiewoda Bracławski bydz woysku pogotowiu do szturmu. Otworzywszy strzelbą trzy baszty y muru częsc y chcąc się doswiadczyc, co za obrona w basztach,

герской пѣхоты, нѣсколько сотъ нѣмецкой и 1,000 казаковъ, и думалъ идти за ними на приступъ, къ чему явилось много охотниковъ изъ рыцарства; но, удивительная вещь, едва войска начали стрѣлять и слѣдовало наступать самому сильному отряду, какъ изъ маленькой тучи полился такой сильный дождь, что залилъ у обѣихъ сторонъ порохъ и продолжался два часа, такъ что земля сдѣлалась скользкою. И такъ, Господь Богъ помѣшалъ приступу, къ ихъ ли или къ нашей пользѣ, неизвѣстно. За два часа до приступа русскіе хотѣли вести переговоры, и литовскій канцлеръ съ подканцлеромъ королевства подъѣзжали къ стѣнамъ, но такъ какъ русскіе предлагали условіе, чтобы мы возвратили войско въ лагерь и прекратили пальбу, а войско, соскучившись, начало бунтоваться, то нельзя было начать переговоровъ, а затѣмъ дождь все разстроилъ.

5. 6. 7. [Ничего не показано].

8. Ночью передалось двое боярскихъ дѣтей, которые показали слѣдующее: многіе бояре и многіе изъ простаго народа сильно желаютъ сдаться королю; одни лишь купцы не хотятъ этого и хлопочутъ, чтобы осажденные не разъединялись, поэтому тѣ не осмѣливаются гласно заявить своего желанія; они ожидаютъ, когда съ другой стороны будутъ устроены шанцы и сдѣланъ будетъ проломъ; тогда желающіе сдаться смѣлѣе возстанутъ противъ упорныхъ. Говорятъ они также, что нѣсколько десятковъ боярскихъ дѣтей знали объ ихъ намѣреніи бѣжать изъ крѣпости и сами хотятъ бѣжать. Пробитый проломъ сильно задѣланъ и назначены всѣ лучшіе люди защищать это мѣсто. Выстроены три полка на мѣстѣ [предполагаемой]

---

puscił kilka set piechoty Węgierskiey y kilka set Niemcow y kozakow 1,000 za ktoremi do szturmu przypuscic miał, na co ochotnego rycerstwa moc stało. Dziwna rzecz, ledwie się poczęli strzelac, gdy co napotęznieyszemu woysku następowac przyszło, a z małey bardzo chmury, uderzył taki deszcz, ze z obudwu stron strzelbę zalał, a trwał przez dwie godzinie, tak ze ziemia oslizła, y tak rozprowadził p. Bog ten szturm, ku ichli, ku naszemu-li dobremu. Chcielic tractowac przed szturmem na dwie godzinie, na co p. canclerz Litewski z p. podcanclerzem coronnem podiezdzał pod mury, ale że tey conditiey chcieli, aby woysko do obozu powrocili y strzelac przestano, a woysko się buntowac, iako stesknione, poczęło, przeto nie mogli zacząc goworu, ale deszcz rosprowadził wszytko.

5. 5. 7.

8. W nocy przedali się z zamku dway dzieci boiarskich, ktorych były te confessata, ze wielka iest duma tak w boiaraah, iako y w pospolstwie, isz się chcą krolowi i. m. poddac, iednosz kupcy przeciwni temu zabiegaią, zeby się nie rozdwaiali, y tak iawnie się z tem ozwac nie smieią; czekaią,- zeby z drugiey strony szance stanęły y dziurę wybito, zaczymby iusz tym, ktorzy się chcą rozdac (zdac?), snadniey przyszło przeciw upornych poprzec. Powiedaią y to, ze kilkadziesiąt dzieci boiarskich wiedzieli o ich wysciu z zamku y sami chcą wynisc. Dziurę wybitą obwarowano mocno, y wszyscy ludzie celnieyszy obroceni do obrony mieysca tego; zordinowano na trzy pułki w placu; gdzie pierwszych zbiią, drugi, a potym trzeci następowac ma, a w pułku po 300 człeka

битвы и, если одинъ будетъ разбитъ, то наступитъ второй, а затѣмъ третій. Въ полку по 300 человѣкъ съ ручнымъ оружіемъ, не считая пушкарей. На этой сторонѣ пролома, съ правой и съ лѣвой стороны русскіе уничтожили насыпанныя землей клѣти, потому что во время пальбы изъ [нашихъ] пушекъ, куски отъ этихъ укрѣпленій наносили вредъ людямъ. Если [наши] разобьютъ стѣны до окошекъ, то люди, находящіеся теперь на стѣнѣ, станутъ въ шанцахъ, устроенныхъ на старомъ валѣ, и будутъ стрѣлять въ тѣхъ изъ нашихъ, которые влѣзутъ на стѣну: поэтому если приступъ будетъ сдѣланъ на одно мѣсто, у пролома, то осажденные могутъ защищаться и дать отпоръ. Чтобы пробраться къ отверстіямъ у зубцовъ въ пробитыхъ башняхъ, нужны лѣстницы вышиной въ полтора человѣка. Причиною того, что недавно разстроился приступъ, былъ дождь. Когда у осаждаемыхъ, находившихся на гласисѣ, не достало камней, то они сбѣжали за ними внизъ: въ это время купцы стали уходить и отъ вала и отъ стѣны. Осажденные хотятъ просить [дать имъ] на Москву королевича.

9. 10. 11. 12. [Ничего не показано].

13. Отъ г. гетмана получены слѣдующія извѣстія: 3 августа онъ остановился съ войскомъ его королевскаго величества за милю отъ столичнаго города Москвы и когда появилась [у Москвы] наша передовая стража, то русская стража, принявъ насъ за войско самозванца, стала перестрѣливаться; но когда узнала, что это—войско короля, то стала смѣло здороваться съ нашими. Подъѣхали затѣмъ Иванъ Солтыковъ, Валуевъ и другіе бояре, находящіеся при г. гетманѣ, и начали съ тѣми русскими разговаривать, здороваясь и со слезами обнимая другъ друга, но ихъ разговоръ былъ прерванъ приближавшимся къ Москвѣ войскомъ самозванца, которое, ожидая прихода г. гетмана, зажгло

---

z strzelbą ognistą ręczną, oprocz puszkarzow. Na tey stronie koło dziury po prawey y po lewey ręce, ktore mieli ziemią nasypane chałupy, precz zniesli, isz gdy z dział bito, trzaski od tarasow ludziom szkodzili, y kiedy po okna mur na scienie zbiią, tedy ci, ktorzy dotąd na scienie stoią, maią stanąc w szancach swych, ktore na starym wale maią, y odstrzeliwac naszych, ktorzyby na scianę wlezli: zaczym iesli z iednego mieysca od dziury szturm będzie, tedy mogą bronic y odpor dac. W basźtach wybitych trzeba drabin na pułtora chłopa, po ktorych wlesc moze do fortki na blanki. Onegdayszego szturmu rozerwania przyczyną iest deszcz, y kiedy im iusz na blankach kamieni nie stało, zbiegli po nie na doł, a w tym kupcy y od wału y od sciany uciekac poczęli; a ta iest ich duma, ze krolewica Moskwe (Moskwie?) prosic chcą.

9. 10. 11. 12.

13. Taka wiadomosc od p. hetmana przyszła, isz dnia 3 sierpnia stanął p. hetman z woyskiem krola i. m. w mili od stołecznego miasta Moskwy, y gdy przednia straz nasza ukazała się, Moskiewska straz, rozumieiąc, ze woyska impostorowego ludzie, ięli się harcami scierac; ale, gdy się dowiedzieli, ze to woyska krola i. m. ludzie, zarazem smiele ięli się witac. Nadiechał potym Iwan Sołtykow, Wołuiow y inszy boiarowie, ktorzy przy p. hetmanie są; poczęli byli z sobą

съ другой стороны города, въ предмѣстіи кирпичный заводъ и нѣкоторыя другія строенія, но русскіе дали ему хорошій отпоръ. Вдругъ прилетѣлъ отъ князя Мстиславскаго, Ѳеодоръ Телушкинъ и сказалъ, что Мстиславскій хотѣлъ было вести переговоры съ г. гетманомъ о хорошемъ дѣлѣ, но такъ какъ къ столицѣ подступили люди вора, то онъ принужденъ былъ приказать войску идти сражаться съ ними; при этомъ онъ просилъ гетмана помочь имъ побить вора, а по крайней мѣрѣ, чтобы со стороны королевскаго войска не было препятствія, если они направятъ свое войско противъ вора. Далѣе, онъ просилъ гетмана послать къ Сапѣгѣ, чтобы пересталъ подъѣзжать подъ Москву и жечь. Гетманъ отпустилъ этого боярскаго сына съ отвѣтомъ, что пошлетъ сказать Сапегѣ, чтобы держалъ себя мирно, а о хорошемъ дѣлѣ гетманъ радъ сноситься съ княземъ Мстиславскимъ и съ другими боярами. Касательно того, чтобы подать помощь, гетманъ сказалъ, что когда они кончатъ это хорошее дѣло, то онъ готовъ будетъ защищать ихъ королевскимъ войскомъ и отъ вора и отъ всякаго другаго непріятеля.

Того же дня вечеромъ къ гетману пріѣхали послы отъ войска самозванца и просили, чтобы онъ запретилъ своимъ людямъ подавать поводъ къ несогласію и враждѣ, [что очень возможно], когда оба войска находятся въ столь близкомъ разстояніи одно отъ другаго (они стояли въ разстояніи $1^1/_2$ мили между собою), а они съ своей стороны обѣщаются всячески стараться не давать поводовъ къ раздору; они просили еще гетмана пропустить ихъ пословъ къ королю. Гетманъ согласился на это и обѣщалъ сноситься съ г. Сапѣгой о дѣлахъ, полезныхъ имъ обоимъ. На слѣдующій день князь Мстиславскій прислалъ г. гетману письмо отъ себя и отъ бояръ, на которое гетманъ не отписалъ, и сказалъ по-

mowic, witaiąc się, obłapiaiąc ze łzami, ale rozmowę ich rozerwało podstąpienie woyska impostorowego pod Moskwę, bo w nadzieię przyścia p. hetmana, z drugiey strony na przedmiesciu zapalili cegielnią y niektore budowania, ale im Moskwa dobry odpor dała. A w tym przybiezał kniaz Mscisławski, (od kniazia Mscisławskiego?) Fiedor Czeluskin, daiąc znac, ze na tym kniaz Mscisławski był, zeby się był z p. hetmanem o dobrym dziele znosił, ale isz worowi ludzie podstąpili, musiał kazac na boy isc przeciwko nim, prosząc przytym, zeby im p. hetman pomogł przeciw worowi, a przynamniey, kiedy tam ludzie swe przeciwko niemu obroci, zeby z tę stronę od woyska krola i.m. nie było impedimentu; więc zeby do p. Sapiehi posłał, zeby zaniechał poiezdzania (podiezdzania?) pod Moskwę y palenia. Odprawił tego syna boiarskiego z tym, ze miał posłac do p. Sapihi, iszby się s pokoiem zachował, a o dobrym dziele, isz rad chce z kniazem Mscisławskim y inszymi boiary zniesc się. Strony pomocy dania odpowiedział: kiedy skonczą między sobą dobre dzieło na krola i. m., w ten czas woyskiem iego k. m. chce ich bronic y od wora y od kazdego nieprzyiaciela.

Tegosz dnia w wieczer przyiechali poslowie do p. hetmana od woyska impostorowego, prosząc, aby tey bliskosci (bo w $1^1/_2$ mil od siebie lezą) niedopuszczał swym do niezgody y iakiey nieprzyiazni occaziey dawac, gdysz tesz oni

сланному: письмо за письмомъ, и дѣлу не будетъ конца. Послѣ того Мстиславскій прислалъ боярскаго сына Богдана Глѣбова сказать, что сами бояре желаютъ съѣхаться съ гетманомъ и выслать [кого либо изъ среды себя] вести переговоры; пусть только гетманъ назначитъ время и мѣсто и вышлетъ на переговоры Львовскаго подстолія. Гетманъ назначилъ для переговоровъ третій часъ послѣ восхода солнца 5 августа, мѣсто — на большой дорогѣ противъ Дѣвичьяго монастыря, а вести переговоры назначилъ изъ польскаго народа: гг. Балабана и Львовскаго подстолія, а изъ русскаго: Ивана Солтыкова, Рославскаго воеводу князя Хворостина и Валуева. 5 августа [вышеупомянутыя лица] выѣхали на назначенное мѣсто. Изъ московскихъ бояръ изъ столицы тоже выѣхали—четыре князя [?]: Иванъ Троеруковъ, котораго отецъ ѣздилъ посломъ къ королю Стефану, Андрей Ивановичъ — второй дьякъ послѣ большого дьяка, третій Ѳеодоръ Колычевъ и наконецъ Иванъ Глѣбовъ. Какъ только они съѣхались, то Львовскій подстолій Домарацкій сказалъ на ихъ языкѣ [?] рѣчь, въ которой припомнилъ, для чего, по чьему вызову и по чьей просьбѣ король пришелъ въ Московское государство и какіе потомъ дѣлались ему указанія и просьбы. [Русскіе] приняли эту рѣчь съ великою благодарностію и нѣкоторые изъ нихъ сказали, что они слышали и знаютъ объ этихъ дѣлахъ, и что затѣмъ имъ—боярамъ и всему міру ничего больше не нужно, какъ только возможно скорѣе имѣть на ихъ государствѣ государемъ божіею и королевскою милостію Владислава, для чего они не полагаютъ никакихъ условій кромѣ одного, чтобы королевичъ былъ съ ними одной вѣры. Съ этими четырьмя боярами выѣхало другихъ нѣсколько

---

z pilnoscią postrzegac chcą, zeby do iakich zaczepek nieprzyszło; prosili przytym, aby ich wolno do krola i. m. przepuscił, na co pozwolił, y z p. Sapihą de communibus commodis porozumiewac się obiecał. Nazaiutrz potym przysłał kniaz Mscisławski od siebie y boiar list do p. hetmana, na ktory nic nie odpisuiąc, posłanca odprawił, ze list za list, a konca w rzeczach nie będzie. Przysłał potym syna boiarskiego Bohdana Chlebowego, ze sami boiarowie chcą z p. hetmanem ziechac się y dla umowy wysłac, iedno zeby p. hetman czas y mieysce naznaczył, a p. podstolego Lwowskiego na gowor wysłał. Zaczym godzinę trzecią po wschodzie słonca dnia 5 augusti, mieysce na wielkiey drodze przeciw Dziedzicznemu (Dziewiczemu?) manasterowi, a na rozmowę z Polskiego narodu p. Bałabana y p. podstolego Lwowskiego, z Moskiewskiego Iwana Sołtykowa, kniazia Hworostyna woiewodę Rosławskiego y Wołuiowa naznaczył.

5. tedy augusti wyiechali na mieysce naznaczone. Z boiar tesz Moskiewskich z stolice wyiechali 4 kniazowie: Iwan Treykurow, ktorego ociec był posłem do krola Stefana, Andrzey dyak Iwanowicz, drugi po bolszym dyaku, trzeci Fedor Kołuczow y Iwan Chlebow. Skoro się ziechali, uczynił do nich przemowę według ich sposobu p. Domoracki podstoli Lwowski, przypominaiąc, dla czego y za czyim powodem y prozbą przyszedł do panstwa Moskiewskiego krol i. m. y iakie były wskazowania o tym y prozby do krola i. m. Z podziękowaniem wielkim tę przyiąwszy mowę, powiedzieli niektorzy, ze o tym słyszeli y wiedzą, zaczym niczego inszego nie dostaie boiarom y wszey ziemi, tylko zeby iako naprędzey kro-

сотъ, но они стояли въ сторонѣ; впрочемъ, послѣ переговоровъ они съѣхались съ нашими, здоровались, поздравляли и говорили, что когда они будутъ имѣть государемъ королевича Владислава, то имъ возвратятся золотыя времена. Ничто другое не затрудняетъ дѣла кромѣ недоразумѣній касательно вѣры. Князя Голицына, который замышлялъ быть царемъ и имѣлъ на своей сторонѣ патріарха, Домарацкій такъ обвинилъ, что вмѣсто того, чтобы получить царство, онъ едвали удержится и при боярствѣ, подобно Шуйскому.

14. Пріѣхали къ королю послы отъ войска самозванца — гг. Быкинскій, Казимирскій, Яниковскій, Уликъ.

15. 16. 17. 18. [Ничего не показано].

19. Желая дѣйствительнымъ образомъ подвинуть дѣло осады Смоленска, Брацлавскій воевода рѣшился попытать счастія на приступѣ. Поэтому онъ собралъ въ коло всѣхъ ротмистровъ, гдѣ всѣ они заявили готовность [идти на приступъ], кромѣ нѣкоторыхъ ромтистровъ придворныхъ хоругвей, и подписали свои имена на бумагѣ. Между тѣмъ [въ войскѣ] стали приготовлять снаряды для приступа съ тѣмъ, чтобы съ разсвѣтомъ начать дѣло.

20. Но когда пришло время [идти на приступъ], то во многихъ ротахъ взбунтовались товарищи, и не хотѣли сойти съ коней, недовольные тѣмъ, что ихъ напередъ не попросили [идти на приступъ]. Сначала Брацлавскій воевода послалъ просить ихъ, чтобы помогли другимъ и шли вмѣстѣ съ ними. Къ нимъ выѣхалъ Литовскій маршалъ и отъ имени короля высказалъ имъ желаніе, чтобы они не давали собою дурнаго примѣра потомству и непріятелю случая порадоваться. Потомъ отъ воеводы пріѣхали Литовскій писарь Скуминъ и

---

lewicza i. m. Władysława na carstwie swym hospodarem z łaski Bozey y z łaski krola i. m. mieli, zadnych conditiey niekładąc,oprocz, zeby ich wiary krolewicz był. Wyiezdzało kilka set boiar z temi czterma, lecz na stronie stali, ale po umowie ziechali się z naszemi z witaniem y winszowaniem, y snadz mowili, ze się im złote lata wrocą, kiedy będą mieli krolewicza i. m. Władysława panem. Nic inszego nie zabawia, iedno wątpliwosc religiey, a kniaz Wasil Galliczyn, ktory aspirował dominium, maiąc y patryarchę po sobie, tak udany od p. Domorackiego, isz miasto hospodarstwa, ledwie nie zbędzie y boiarstwa, iako y Szuyski.

14. Posłowie od woyska impostorowego do krola i. m. przyiechali — p. Bykinski, p. Kazimirski, p. Ianikowski, p. Ulik.

15. 16. 17. 18.

19. Chcąc iaki effect tey imprezie koło dobywania Smolenska uczynic, p. woiewoda Bracławski szczęscia szturmem probowac umyslił. Przeto wszytkich rotmistrzow do koła wezwał, gdzie się wszyscy z chęciami swymi declarowali y imiona na pismie dali, oprocz niektorych pp. rotmistrzow dworskich choragwi. Interea apparamenta szturmowe gotowac poczeli, chcąc rowno z switem zacząc.

20. Ale, gdy iusz czas przyszedł, towarzystwo z wielu rot, zbuntowawszy się, z koni zsiesc nie chcieli, ztąd maiąc discontenteczę, ze ich przedtym nie proszono. Posłał wprzod p. woiewoda Bracławski, prosząc, aby drugim pomogli companiey; wyiechał p. marszałek Litewski, zadaiąc imieniem krola i. m., zeby złego przykładu z siebie posteritati, a nieprzyacielowi pociechy nie dawali. Znowu

Каменецкій подсудокъ Горскій и упрашивали ихъ. Но ничто не дѣйствовало на рыцарство. Наконецъ, самъ Брацлавскій воевода съ сенаторами сталъ ѣздить отъ одной роты къ другой и умолять всѣми святыми, чтобы уважили волю короля и настоятельную нужду. Столь сильныя и настойчивыя убѣжденія побѣдили наконецъ упорство и рыцарство сошло съ коней и пошло къ шанцамъ, но такъ какъ уже было позднее время и непріятель былъ на сторожѣ, то пришлось оставить дѣло и потерять этотъ день. Не хотѣли сойти съ коней слѣдующія роты: князя кастеляна Краковскаго, г. подскарбія королевства, г. Сандецкаго старосты, г. Словинскаго старосты, князя Корецкаго, Яна Потоцкаго, Николая Потоцкаго, г. Снопковскаго, г. Хосцкаго, г. Горецкаго, г. Коссовскаго; но сами ротмистры готовы были идти на приступъ и много помогли г. воеводѣ убѣдить рыцарство сойти съ коней. Цѣлый тотъ день рыцарство не выходило изъ шанцевъ. Когда наступила ночь, то до самаго утра приготовляли лѣстницы, полотно, мѣшки, наполненные мхомъ, и другіе снаряды для приступа.

21. Каленикъ, гетманъ запорожскихъ казаковъ привелъ ихъ къ башнѣ и мужественно вступилъ въ бой; тамъ казаки долго, больше часу перестрѣливались съ осажденными, а нѣмецкая и венгерская пѣхота перестрѣливалась до тѣхъ поръ, пока уже совсѣмъ не разсвѣло. Но такъ какъ имъ не было возможности [ворваться въ крѣпость], потому что осажденные то побивали ихъ камнями, то засыпали имъ глаза пескомъ, то [поражали] частыми ружейными выстрѣлами и ядрами изъ орудій и вообще такъ защищались, что показали такую же доблесть въ защитѣ, какую наши показывали въ нападе-

---

od p. woiewody p. Skumin pisarz Litewski y p. Gorski podsędek Kamieniecki wyiechali, prosząc; lecz to wszytko u rycerstwa nieszło, asz sam p. woiewoda Bracławski z pp. senatory od roty do roty iezdząc prosił, upominał per sacra, aby wzdy woley krola i.m. y urgenti wygodzili necessitati. Zwyciężyły tak gorące nalegania y, z koni pozsiadawszy, poszli do szancow, lecz isz iusz spozniło się było, a pieprzyiaciel ostrzegł się, przyszło ten dzien, nihil tentando, strawic. Te roty nie chciały z koni zsiesc: x. p. Krakowskiego, p. podskarbiego coronnego, p. starosty Sądeckiego, p. starosty Słowinskiego, x. Koreckiego, p. Iana Potockiego, p. Mikołaia Potockiego, p. Snopkowskiego, p. Chosckiego, p. Goreckiego, p. Kossowskiego; ale sami pp. rotmistrze ochotni byli y wiele p. woiewodzie pomogli, ze z koni zsiedli. Cały dzien ten, nie schodząc z szancow, rycerstwo strawiło. Gdy iusz noc przyszła, drabiny, namioty, wory ze mchem y insze spo̅sabiali potrzeby szturmowe asz do dnia 21.

21. Kozakow Zaporowskich Kalenik hetman ich do baszty przywiodł, tam męznie się stawił y resolutè; długo się strzelali, nad godzinę; piechota tak Niemiecka, iako y Węgierska, asz dzien dobry był, lecz gdy nie było sposobu, bo to kamieniem tłukli, to piaskiem oczy zasypowali, to ognistą strzelbą, y bardzo gęstą. y z dział, tak bronili, ze iako naszych in oppugnando, tak ich in defendendo pokazała się virtus, do dalszego postępku przyszło usarzowi następowac, ktorych, a osobliwie p. woiewody Bracławskiego przywodził p. Strus starosta Chmielnicki, a pułkiem p. marszałek rządził. Poskoczyli tedy wszyscy z takim, iakiego y sama potrzeba y ich cno-

ніи, то, чтобы подвинуть дѣло, пришлось наступать гусарамъ, которыхъ,— а именно: гусаръ Брацлавскаго воеводы привелъ Хмѣльницкій староста г. Струсь, а полкомъ ихъ управлялъ г. маршалъ. Всѣ бросились съ такою отвагой, какой требовали самое дѣло и ихъ доблесть; но когда подошли ко рву, который былъ и глубокъ и широкъ, то должны были отступить, потому что трудно было перепрыгнуть черезъ него. Бросились другой разъ пробовать счастія, но должны были опять отступить отъ широкаго и глубокаго рва, ничего не сдѣлавъ, и не безъ вреда для себя. [29].

22. Отпущены послы, приходившіе отъ гетмана и отъ рыцарства. Въ тотъ же день справляли посольство послы отъ войска самозванца и подали на бумагѣ свои условія. [30].

23. Литовскій референдарій Гонсѣвскій отправился въ столицу съ извѣстнымъ порученіемъ отъ короля.

24. Отпущенъ посолъ Валахскаго господаря.

25. Отпущенъ посолъ Молдавскаго господаря.

26. 27. [Ничего не показано].

28. Гетманъ прислалъ королю такое извѣстіе: все послѣднее время— съ того дня, какъ гетманъ пришелъ подъ Москву и до 18 августа, ушло на переговоры и объясненія съ боярами. Два раза гетманъ выѣзжалъ къ нимъ въ поле, а также выѣзжали: князь Мстиславскій, князь Василій Голицынъ, Ѳеодоръ Шереметевъ, князь Данило Мезецкій, канцлеръ Телепневъ, дьякъ Луговской и многіе другіе отъ всѣхъ сословій. Они объявили отъ имени всего Московскаго царства, что хотятъ цѣловать крестъ на имя его милости королевича, только бы гетманъ цѣловалъ крестъ на поданныя ими условія, но

---

ta potrzebowała, sercem; lecz, gdy do rowu przyszło, ktory y głęboki y szeroki był, musieli odstąpic, bo trudno było przeskoczyc. Znowu chcąc ieszcze sprobowac szczęscia, poskoczyli resolutè, ale dla rowu głębokiego y szerokiego, re infecta y nie bez szkody, cofnęli się...

22. Odprawiono posłow p. hetmanowych y rycerstwa. Tegosz dnia posłowie od woyska impostorowego legatią odprawowali, dawszy na pismie pewne conditie.

23. P. Gąsiowski, referendarz Litewski z pewnym zleceniem i. k. mosci do stolice iechał.

24. Posła hospodara Wołoskiego odprawiono.

25. Posła hospodara Multanskiego odprawiono.

26. 27.

28. P. hetman do krola i. m. przysłał z tą wiadomoscią, isz ten czas wszytek, iako pod Moskwę przyszedł, asz do dnia 18 sierpnia, strawił się na umawianiu y ssyłaniu się z boiary. Po dwakroc sam p. hetman wyiezdzał z nimi w pole, takze kniaz Mscisławski, kniaz Wasili Galliczyn, Fedor Szeremet, kniaz Danieł Micinski, Telipniow canclerz, Ługowski dyak y niemało inszych od wszytkich stanow. Declarowąli się imieniem wszytkiego carstwa Moskiewskiego, ze chcą zarazem chrest całowac na imię krolewicza i. m. tylko zeby p. hetman na ich, ktore podali, conditie, chrest całował, między ktoremi isz siła rzeczy niektorych niesłusznych y niepodobnych było, tym zbywał p. hetman, aby posły swe z ludzi przednieyszych do krola i. m. wyprawili, dawszy im plenam facultatem stanowic y umawiac, zaczym, gdy

такъ какъ въ этихъ условіяхъ было много вещей несправедливыхъ и невозможныхъ, то гетманъ отклонялъ ихъ отъ себя тѣмъ, что предложилъ имъ отправить пословъ къ королю изъ среды болѣе знатныхъ людей и дать имъ совершенное полномочіе договариваться и заключать договоръ; затѣмъ, русскіе не успѣвъ вынудить у гетмана согласія ни на какія другія условія сверхъ тѣхъ, на которыя король соизволилъ боярамъ подъ Смоленскомъ, обѣщали сообщить окончательное свое рѣшеніе 19 августа. Во все это время русскіе, вопреки своему обычаю, относились дружественно къ людямъ короля, но, что̀ еще важнѣе, по просьбѣ гетмана они согласились выпустить всѣхъ плѣнныхъ, бывшихъ въ заточеніи, а ихъ нѣсколько сотъ. Между войскомъ самозванца и жителями города бываютъ частыя стычки, потому что самозванецъ, чтобы стращать ихъ, посылаетъ къ городу войско поджигать, и едва ли не успѣлъ бы въ этомъ, если бы не защитилъ жителей Иванъ Солтыковъ тѣми русскими, которые находятся при королевскомъ войскѣ. Бояре были этимъ весьма довольны и торжественно благодарили гетмана за помощь, и онъ этимъ снискалъ великую расположенность къ королю и бояръ и простаго народа.

29. [Ничего не показано].

30. Пріѣхалъ къ королю посолъ отъ Лотарингскаго князя.

31. [Ничего не показано].

Сентябрь.

1 числа. Посолъ Лотарингскаго князя имѣлъ аудіенцію у короля. Того же дня пріѣхали двое боярскихъ дѣтей, выѣхавшихъ изъ лагеря гетмана 28 августа, и привезли извѣстіе, что 27 августа бояре цѣловали крестъ, именно: князь Θеодоръ Мстиславскій, князь Василій Голицынъ, Θеодоръ Шереметевъ

---

nic więcey nad te conditie, ktore krol i. m. boiarom pod Smolenskiem pozwolic raczył, na p. hetmanie wyciągnąc nie mogli, dnia 19 augusti ostateczną resolutią dac obiecali. Pod ten czaz wszytek dosyc się humaniter nad swoy zwyczay przeciwko ludziom krola i. m. stawili, ale co nawiętsza, więznie, co ich iedno było po turmach, za instantią p. hetmana, a iest ich kilka set, dobrowolnie wypuscili. Między woyskiem impostorowem, a miastem częste bywaią utarczki, bo impostor, strasząc ich, posyła pod miasto, chćąc zapalic, y małoby był tego nie dokazał, by był p. Iwan Sołtykow z ludzmi Moskiewskiemi, ktorzy przy woysku krola i. m. są, nie ratował ich. Bardzo się boiarowie contentowali tym y dziękowali solenniter za ratunek p. hetmanowi y wielki favor iako u przednieyszych boiar, tak y u pospolstwa krolowi i. m. ziednał.

29.

30. Poseł od xięcia Lataryiskiego do krola i. m. przyiechał.

31.

Septemher.

Dnia 1. Poseł x. Lataryiskiego miał u krola i. m. audientią. Tegosz dnia (przyiechali?) dwoie dzieci boiarskich, ktorzy 28 augusti z taboru p. hetmana wyiechali, daiąc znac, isz dn. 27 sierpnia chrest całowali boiarowie: kniaz Fedor Mscisławski, kniaz Wasili Galliczyn, Fiedor Szeremetow, kniaz Danieło Macicki, dyak dumny, kniaz Wasili Paliczyn, Mihayło Ługowski, a kniaz Iwan Kurakin y kniaz Andrzey Galliczyn (zostalisię?) dla berezenia zamku, bo wor nastę-

князь Данило Мезецкій, думный дьякъ, князь Василій Палицынъ [?], Михайло Луговской, а князь Иванъ Куракинъ и князь Андрей Голицынъ остались [въ городѣ] оберегать крѣпость, потому что, когда бояре выѣзжаютъ на перевоворы, то обыкновенно воръ наступаетъ [на городъ]. Говорятъ они еще, что гетманъ не разъ съѣзжался съ боярами, а когда послѣдній разъ съѣзжался, то послалъ съ оружіемъ въ Московскій городъ Ивана Солтыкова, Григорія Валуева, нашихъ человѣкъ до 20, и тамъ на крыльцѣ между переднею палатою и большою они читали [договорную] запись. Запись эта всѣмъ понравилась; только касательно нѣкоторыхъ пунктовъ существуетъ разногласіе, которое русскіе улаживаютъ съ гетманомъ и отправляютъ [собираются отправить] къ королю пословъ [31]. Самозванецъ сжегъ подъ Москвою много слободъ, именно: Красное село, Даниловъ монастырь, Кожевную слободу и Калунъ [?], куда отправлены нѣмцы.

2. Тишина.

3. Пріѣхали къ королю отъ войска, находящагося при гетманѣ, Молчановъ и Соловицкій.

4. На другой день они были допущены къ рукѣ короля, давали отчетъ въ своихъ дѣйствіяхъ съ того времени, какъ пошли отъ короля съ гетманомъ, и извѣстили, что идутъ къ королю изъ столицы послы. Того же дня пріѣхалъ въ королевскій лагерь Іерусалимскій архимандритъ съ товарищемъ. Его 6 лѣтъ держали въ Москвѣ, а теперь съ приходомъ гетмана [подъ столицу] онъ освобожденъ.

5. Отъ гетмана получено извѣстіе, что уже кончены всѣ переговоры между Московскими боярами и имъ. 26 августа, знатнѣйшіе бояре собрались въ палаткахъ, а также онъ— гетманъ и ротмистры и все утвердили, а всѣ прочіе имѣли цѣловать крестъ въ крѣпости въ соборной

---

puie w ten czas, kiedy na tractaty boiarowie wyiezdzaią. Powiedaią y to, ze p. hetman nie raz ziezdzał się z boiary, a za ostatnim ziechaniem posłał z armatą w grod Moskiewski Iwana Sołtykowa y Hrehora Weluiowa, a naszych osob ze 20 y tam zapis czytano przed wszytkimi ludzmi na ganku, między przednią a wielką pałatą, y tam wszytkim się ludziom ten zapis podobał, iedno o niektore artykuły ieszcze została roznica, ktore z p. hetmanem ucieraią y posły do krola i.m. wyprawuią. Impostor wiele słobod pod Moskwą popalił: Krasnosielo, Danielow manaster, Kazewną słobodę y Kałun, gdzie Niemcy wysłali.

2. Cicho.

3. Mołczanow z Sołowickiemi od woyska Moskiewskiego, ktore iest przy p. hetmanie, do krola i. m. przyiechali.

4. Nazaiutrz do ręki przypuszczeni relatią spraw y postępkow swych, iako od krola i. m. z p. hetmanem poszli, czynili y o poslech z stolice do krola i. m. dali znac. Tegosz dnia archymandryta Ierosolimski z towarzyszem swym do obozu krola i.m. przyiechał, ktory w zatrzymaniu w Moskwie przez 6 lat był, a teraz swym przysciem p. hetman wolnym go uczynił.

5. Od p. hetmana przyszła wiadomosc, isz iusz wszytkim tractatom między boiary Moskiewskimi a p. hetmanem koniec się stał. Dnia 26 augusti, boiarowie co przednieyszy w namiotach, takze tez p. hetman z pp. rotmistrzami wszytko potwierdzili, a wszyscy

церкви. Послами назначены изъ столицы люди знатные: Василій Голицынъ, Ѳеодоръ Шереметевъ, князь Данило Мезецкій, Телепневъ и другіе, около 100 человѣкъ, а отъ духовенства Ростовскій митрополитъ Филаретъ. Съ тѣмъ же посланнымъ отъ гетмана пріѣхали трое бояръ съ посольствомъ въ Смоленскъ — съ письменнымъ и словеснымъ приказаніемъ воеводѣ отъ князя Мстиславскаго покориться и бить [королю] челомъ.

6. Этихъ бояръ на другой день послали къ крѣпости, но такъ какъ наши [они нашимъ?] не хотѣли дать заложниковъ, то не пустили ихъ въ крѣпость.

7. На слѣдующій день однако дозволено боярамъ безъ всякихъ условій идти въ крѣпость, и осажденные, послѣ того какъ приняли ихъ, начали учтивѣе обходиться съ нашими и дѣлались менѣе и менѣе упорными.

8. И дѣйствительно, на слѣдующій день они отправили одного изъ этихъ бояръ къ королю съ заявленіемъ, что хотятъ отправить пословъ на переговоры. Имъ это дозволено и для переговоровъ назначено 20 [10?] сентября.

9. [Ничего не показано].

10. Явились изъ крѣпости 6 пословъ отъ всѣхъ сословій. Ихъ прежде всего привели къ гг. сенаторамъ и, когда оказалось, что ихъ посольство не заключаетъ въ себѣ ничего оскорбительнаго, то они были допущены къ королю, котораго они, не указывая ни на какія обстоятельства, сильно просили прекратить пальбу и отвести войска. Отвѣтъ имъ отложенъ до слѣдующаго дня. Того же дня король отпустилъ посла князя Лотарингскаго.

11. Итакъ, на слѣдующій день, гг. сенаторы собрались у коронпаго подкоморія и туда пріѣхали тѣ послы изъ крѣпости за отвѣтомъ. Тамъ

---

inszy 28 w cerkwi soborney w zamku mieli chrest całowac. Posły tesz z stolice naznaczyli ludzi przednie: Wasila Galliczyna, Fiedora Seremeta, kniazia Danieła Miczyckiego, Talesmiowa y inszych do 100; metropolit Pskowski (Rostowski?) od duchowienstwa. Z tym ze posłancem p. hetmanowym przyiechali trzey boiarowie w posłaniu do Smolenska z listy y słownym rozkazaniem kniazia Mscisławskiego, aby się ukorzył woiewoda Smolenski y czołem bił.

6. Ktorych nazaiutrz pod zamek posłano, lecz ze zamiany niechcieli dac naszy, do zamku niepuszczono.

7. Nazaiutrz iednak bez wszelakich respectow pozwolono im do zamku, ktorych oblezency przyiąwszy, humanius z naszemi poczęli postępowac y uporu odstępowac.

8. Iakosz nazaiutrz wysłali iednego z tychze do krola i. m., daiąc znac, isz chcą posły wysłac na tractaty, czego im pozwolono y czas dn. 20 (10?) septembris naznaczono.

9.

10. Stawiło się 6 posłow z zamku do wszytkich stanow. Wprzod ich przed pp. senatory przyprowadzono. Tam z nich wyrozumiawszy, ze nic obrazliwego nie mieli przyniesc przed krola i. m., przypuszczono ich przed krola i. m., gdzie bez wszelakich circumstantiy mocno prosili, zeby do zamku niestrzelano, a ludzie zwiedzono, na co im respons do iutra odłozono. Tegosz dnia (posła?) x. Lataryiskiego krol i. m. odprawił.

11. Nazaiutrz tedy ziechali się pp. senatorowie do p. podkomorzego coronnego, tamze y cisz posłowie z zamku po respons przy-

Литовскій канцлеръ упрекалъ ихъ въ жестокости и вѣроломствѣ, упрекалъ, что они жестоко и вѣроломно обходились не только съ польскими людьми, но даже съ самимъ королемъ, что они не только не уважали пословъ короля, но даже не хотѣли принимать ихъ, пренебрегали письмами короля и здравыми его увѣщаніями, хотя должны были знать, что они сь давнихъ временъ принадлежали къ государствамъ короля и суть и были собственными подданными короля: поэтому имъ слѣдуетъ просить о помилованіи, а не вымышлять такихъ вещей, о которыхъ нельзя даже подумать, а не то чтобы ихъ дозволить. Если они такъ сдѣлаютъ [будутъ просить о помилованіи], то всѣ сенаторы обѣщаютъ ходатайствовать за нихъ у короля, утолить его гнѣвъ и возвратить имъ его милость, обѣщая имъ при этомъ, что ихъ вѣра и всякія имущества будутъ сохранены въ цѣлости. Съ такимъ отвѣтомъ они уѣхали въ крѣпость.

12. [Ничего не показано].

13. Пріѣхали изъ столицы нѣсколько десятковъ русскихъ съ извѣстіемъ, что по причинѣ дурныхъ дорогъ и перевозовъ послы не могутъ пріѣхать въ скоромъ, времени.

14. Пріѣхали опять [послы] изъ Смоленска и объявили, что они никакъ не хотятъ и не могутъ отложиться отъ столицы, потому что не имѣютъ оттуда дозволенія отложиться отъ жителей столицы и поддаться чужому государю. Поэтому [наши сенаторы] выбранили ихъ больше прежняго и сказали имъ, дабы пріѣзжали съ лучшимъ дѣломъ, а о такихъ дѣлахъ, съ какими теперь пріѣхали, пусть и не думаютъ. Ночью того числа передались три боярина, которые сказали, что между осажденными великое разногласіе. Бояре, которыхъ есть 200, стрѣльцы, которыхъ 12,000, духовенство и воевода стоятъ за то, чтобы сдаться на

---

iechali, ktorym p. canclerz Litewski okrucienstwo y złą wiarę, ktorą się obchodzili, nietelko z ludzmi narodu Polskiego, ale y z samym krolem i. m., ktorego posłow nie telko szanowac, ale przyimowac nie chcieli, listy krola i. m. y zdrowie, napominanie w wzgardę obrociwszy, wiedząc y to, ze oni od dawnych czasow do panstw krola i. m. nalezeli y własnemi poddanemi krola i. m. są y byli: przeto miłosierdzia prosic trzeba, nie te rzeczy wymyslac, ktore zadną miarą podobne nie są nietelko do pozwolenia, ale y do pomyslenia, co gdy uczynią, obiecuią się pp. senatorowie wszyscy do krola i. m. przyczynic, gniew iego ukoic y onym łaskę krola i. m. przeprawic, obiecuiąc wiarę ich y maiętnosci wszelakie wcale im zostawic. Z tym do zamku odiechali.

12.

13. Od stolice kilkadziesiąt Moskwy przyiechali, oznaymuiąc, ze dla złych drog y przepraw posłowie tak prętko przybydz nie mogą.

14. Przyiechali znowu od Smolenska, oznaymuiąc, ze się od stolice nie maią tego poruczenia, aby się do inszego pana od nich odłączyli. Zaczym, znowu ich gorzey ieszcze połaiawszy, napomnieli, aby z lepszym dziełem przyiezdzali, a więcey o rzeczach, z ktoremi pod ten czas przyiezdzali, nie myslili. Teyze nocy przedali się trzey boiarowie, ktorzy powiedzieli o wielkim rozroznieniu ich między sobą. Boiarowie, ktorych iest do 200, strzelcow (strzelcy?), ktorych iest 12,000, z duchowienstwom y woiewodą na tym są, aby na krola i. m. imię poddali, ukazuiąc to, ze tak im

имя короля и говорятъ, что имъ все равно—быть ли подъ властію короля, или сго сына, лишь бы ихъ оставили при ихъ вѣрѣ и правахъ; а посадскіе люди, т. е. купцы, въ числѣ которыхъ есть много зажиточныхъ, богатыхъ, никакъ не хотятъ отложиться отъ столицы, а желаютъ цѣловать крестъ королевичу, какъ это сдѣлала столица.

15. [Осажденные] собирались на общую думу, съ которой прислали нашимъ извѣстіе, что завтра самъ воевода выѣдетъ изъ крѣпости на переговоры съ гг. сенаторами.

16. Изъ крѣпости вышли два боярина къ Брацлавскому воеводѣ и просили дозволить завтра Смоленскому воеводѣ съѣхаться въ полѣ съ Литовскимъ канцлеромъ. Итакъ, съ соизволенія короля выѣхали въ поле канцлеръ и Смоленскій воевода съ нѣсколькими боярами. Воевода никакъ не соглашался отдѣлиться отъ главы — столицы и отложилъ окончательные переговоры до пріѣзда великихъ пословъ, ѣдущихъ къ королю изъ столицы.

Того же дня получено извѣстіе изъ-подъ столицы отъ г. гетмана, что послѣ того, какъ онъ заключилъ договоръ съ Московскими боярами и учинено крестное цѣлованіе, осталось затрудненіе только съ самозванцемъ и его людьми. Этихъ послѣднихъ гетманъ черезъ пословъ убѣждалъ, чтобы и сами они обратились къ королю и своего государя склонили мягкими средствами, если это возможно, ввѣрить себя милости и вниманію короля; но такъ какъ они оказались до того упорными, что никакія увѣщанія не дѣйствовали на нихъ, то гетманъ пересталъ сноситься съ ними черезъ пословъ и рѣшился прибѣгнуть къ крайнимъ мѣрамъ. Спѣшивъ войско и оставивъ повозки, онъ пошелъ на

---

pod krolem, iako y synem iego zyc, byle tylko przy wierze y prawach swych zachowani byli; zas ludzie posaccy, to iest, kupcy, ktorych iest siła moznych y bogatych, zadną się miarą od stolice łączyc nie chcą, ale tym sposobem, iako y stolica, chcą chrest całowac krolewiczowi i. m.

15. Mieli dumę gwałtowną, z ktorey dali znac,ze sam woiewoda nazaiutrz z zamka na tractaty do pp. senatorow wyiechac miał.

16. Dwa boiarowie wyszli z zamku do p. woiewody Bracławskiego, prosząc, aby nazaiutrz mogł woiewoda Smolenski z p. canclerzem Litewskim w polu ziechac się. Za pozwoleniem tedy krola i. m. wyiechał p. canclerz w pole y woiewoda Smolenski z kilką boiar, ktory zadną miarą niechciał się dac do tego przywiesc, aby bez wiadomosci wszech stanow Moskiewskich miał się odłączyc od głowy stoliczney, odkładaiąc koniec tractatow do przyiechania tych wielkich posłow, ktorzy iadą od stolice do krola i. m.

Tegosz dnia zpod stolice od p. hetmana przyszła ta wiadomosc, ze po tych, ktore z Moskiewskimi boiary zawarł tractatach, y po chresnym całowaniu, trudnosc tylko z impostorem stała y z ludzmi iego, ktorych przez poselstwo napominał, aby y z chęciami swemi do krola i. m. się schylili y pana swego dobremi, moze-li bydz, sposoby do tego przywiedli, aby sie w łaskę y baczenie krola i. m. podał; lecz, widząc p. hetman tak upartych, ze zadne perwasie u nich nie szły, poselstwy się więcey niebawiąc, resolwował się per extrēma z nimi postąpic. Szedł tedy do nich, expedito exercitu, bez wozow, y tak ukrył przedsięwzięcie swe, ze asz godzina na dzien uyrzeli woysko nad

нихъ и такъ скрылъ свое намѣреніе, что только въ часъ послѣ разсвѣта они увидѣли у своего лагеря въ строю войско королевское, съ которымъ соединились со всѣми своими силами и бояре изъ города. Г. гетманъ послалъ г. Сапѣгѣ приглашеніе пріѣхать къ нему на переговоры. Сапѣга выѣхалъ съ нѣсколькими лицами, избранными депутатами отъ того войска. Переговоры между ними тянулись долго. Сапѣга и депутаты настаивали, чтобы ихъ не устраняли отъ заслуженной награды и чтобы ихъ государь, изъза котораго они подъяли столько трудовъ и которому на конфедераціи принесли присягу, что не отступятъ отъ него, былъ удовлетворенъ отъ короля какимъ нибудь значительнымъ удѣломъ. Г. гетманъ обѣщалъ ходатайствовать обо всемъ этомъ передъ королемъ, т. е. и за нихъ и за ихъ государя, чтобы ему [былъ пожалованъ удѣлъ] въ Литвѣ или въ Польшѣ, если онъ ввѣритъ себя милости короля. Такъ какъ они удовлетворились этимъ обѣщаніемъ, то гетманъ отвелъ назадъ свое и Московское войско. Все рыцарство, собравшись въ коло, одобрило поступокъ Сапѣги и послало къ обманщику, находившемуся съ своей государыней въ трехъ миляхъ, въ одномъ монастырѣ, объявить, что если онъ не станетъ искать милости королевской и не пожелаетъ удовольствоваться предложеніемъ гетмана, то оно не хочетъ помогать ему въ его замыслахъ. Самозванецъ притворно показалъ, что доволенъ этимъ предложеніемъ, но думалъ другое и приготовлялъ все нужное къ побѣгу. Увѣдомленный объ этомъ гетманъ, снесся съ боярами, двинулся съ войскомъ 6 сентября въ часъ послѣ заката съ цѣлію осадить его въ томъ монастырѣ, проходилъ черезъ дере-

---

obozem swym uszykowane, z ktorym boiarowie z miasta ze wszytką potęgą swą złączyli się. Posłał p. hetman do p. Sapihy, wzywaiąc go do siebie na rozmowę. Wyiechał z kilkąnastą osob, od tamtego woyska deputowanych. Długie były między nimi mowy. Tamci urgebant to, zeby od zasług swych niebyli odstrychnieni, a pan ich, za powodem, ktorego tak wiele czynili y ktorego przez confederatią swą nie odstępowac przysięgli, zeby udziałem iakim znacznym od krola i. m. był ucontentowany, w czym wszytkim p. hetman prozbę swą do krola i. m. wniesc obiecał tak za nimi, iako y za panem ich w Litwie albo w Polszcze, gdyby się na łaskę krola i. m. podał, ktorą declaratią, isz się contentowali, odwiodł woysko swoie y Moskiewskie. Approbowawszy ten postępek p.Sapihi rycerstwo wszytko w kole, posłali do szalbierza, ktory we trzech milach w manasterze iednym z panią swą był, opowiedaiąc mu, gdzieby łaski krola i. m. szukac y podaniem p. hetmanowym contentowac się nie chciał, isz mu zamysłow iego pomagac nie chą. Pokazał powierzchownie, zc się tym podaniem contentuie; co inszego iednak myslił y do uciekania wszytko, co mu iedno było trzeba, sposabiał. O czym p. hetman przestrzezony, porozumiawszy się z boiarami, dnia 6 wrzesnia ruszył się godzina w noc z woyskiem, chcąc go w tym manasterze obledz, szedł przez miasta drzewiane y murowane zamki ze wszytkim woyskiem cudzoziemskim y kozackim, ku Mihalskiey drodze, na ktorey iusz boiarowie z stolice czekali. Gdy iusz woysko wprzod ciągnęło, a p. hetman z boiary rozmawiał o porządku y sposobie oblęzenia, przybiezał Moskwicin ieden, ktory

вянные города и каменныя крѣпости [черезъ Москву?] со всѣмъ иноземнымъ и казацкимъ войскомъ къ Михайловской дорогѣ, на которой его уже ожидали бояре изъ столицы. Когда уже войско шло впередъ, а г. гетманъ разговаривалъ съ боярами, въ какомъ порядкѣ и какимъ образомъ осаждать самозванца, прибѣжалъ одинъ русскій, пробравшійся изъ того монастыря и далъ знать, что замозванецъ, предуведомленный, однимъ русскимъ бѣжалъ, посадивъ на лошадей свою государыню и другихъ женщинъ. Послѣ того, войска черезъ городъ возвратились въ лагерь, а бояре послали въ тѣ крѣпости, къ которымъ онъ направился, грозное приказаніе сдаться на имя королевича и задержать этого франта.

18. [Ничего не показано].

19. Русскіе изъ крѣпости опять пріѣхали съ прежнимъ порученіемъ. Ихъ еще сильнѣе выбранили и заключили условіе лишь касательно плѣнныхъ.

20. [Ничего не показано].

21. Согласно договору изъ крѣпости выпустили всѣхъ [нашихъ] плѣнныхъ. Ихъ было десятокъ съ чѣмъ-то; остальные перемерли.

22. На слѣдующій день передался боярскій сынъ, бывшій приставомъ Сѣдинскаго, и сказалъ, что между боярами и воеводой [съ одной стороны] и болѣе богатыми купцами [съ другой] великое разногласіе.

23. Русскіе опять выѣхали на переговоры, но такъ какъ они не привезли ничего новаго, то [наши] выбранили ихъ и приказали имъ не являться въ лагерь съ такими предложеніями подъ угрозою лишенія жизни.

26. Запорожскіе казаки, вышедшіе было на поиски изъ королевскаго войска, разграбили Козельскъ и Мещерскъ, которыми овладѣли изгономъ, и изрубивъ всѣхъ жителей, никому не давая пощады, возвратились въ королевскій лагерь съ полономъ [?] и большою добычею.

---

się z manasteru tamtego przekradł, daiąc znac, ze impostor uciekł, przestrzezony od Moskwicina iednego, wzadziwszy panią swą y inszysh białegłowy na konie. Zaczym wrociły się woyska przez miasto do obozu, a boiarowie z trzaskiem posłali do tamtych zamkow, ku ktorym się impostor udał, aby się na imię krolewicza podawszy, franta tamtego zatrzymali.

18. 19. Znowu Moskwa z zamku z tymze, z ktorym pierwey, zleceniem przyiechali; ale ich, co raz, tym gorzey połaiawszy, oprocz, ze o zamianę więzniow zawarto.

20. 21, Wypuszczono więzniow wszytkich według umowy z zamku, ktorych kilkanascie było, inszy pomarli.

22. Nazaiutrz syn boiarski, ktory przystawem nad Siedzinskim był, przedał się. O wielkim rozroznieniu między boiary, woiewodą y bogatszemi kupcami powiedał.

23. Przecię Moskwa z zamku na tractaty wyiechała, ktorych, ze nic nowego nie przynesli, połaiawszy, kazano nazad.

24. 25. Znowu Moskwa dla tractatow z zamku wyiechali, ale ze nic nowego nie przyniosła, surowie nałaiawszy, rozkazali, aby więcey z takowemi nie bywali w obozie rzeczami pod gardłem.

26. Kozacy Zaporohscy, ktorzy na czatę z woyska krola i. m. wyszli, splundowawszy Kozielsk y Miszczersk, ktore czatą niespodziewanie zbiezeli, y wszytkich, nikomu nie

27. Послѣ вышеупомянутыхъ переговоровъ съ Смольнянами, въ одну ночь передалось изъ крѣпости разнаго званія 18 человѣкъ, которые сказали, что между стрѣльцами и боярами, желающими сдать крѣпость, не дожидаясь пословъ [изъ Москвы], и болѣе достаточными мѣщанами, которые дожидаются пословъ, разъединеніе и несогласіе.

28. Ночью передались 7 человѣкъ, которые говорятъ тоже, что и вышеупомянутые. Того же дня справляли передъ королемъ свое посольство послы отъ Инфлянтскаго войска.

29. Отъ гетмана изъ-подъ столицы получены извѣстія. Думные бояре обѣщали гетману выдать королю всѣхъ Шуйскихъ, но съ тѣмъ условіемъ, чтобы король не оказывалъ имъ никакой милости. Все имущество Шуйскихъ взято въ царскую казну. Львовскій подстолій и г. Борковскій пишутъ [?], что Шуйскихъ такъ обобрали, что они едва остались въ платьяхъ, которыя на себѣ имѣли. Василія [Шуйскаго], бывшаго царемъ, еще не рѣшились выдать за границу и предоставить ему жить въ чужихъ государствахъ. Димитрія и Ивана Шуйскихъ совѣтовали отправить въ Польшу, чтобы этотъ родъ, замышлявшій съ давнихъ временъ много зла противъ государя, не произвелъ какого либо замѣшательства въ государствѣ, но требовали отъ гетмана удостовѣренія, что король не будетъ жаловать Шуйскихъ; въ противномъ случаѣ хотѣли перебить ихъ. Женъ ихъ постригли въ монашество. Для сдачи крѣпостей, именно: Пскова, Великихъ Лукъ, Торопца и другихъ послали Григорія Валуева и Ивана Солтыкова. Чтобы столица была спокойнѣе, сами бояре назначили мѣстопребываніе войску, бывшему при самозванцѣ, въ Сѣверской землѣ. Пословъ своихъ они отправляютъ 21 сентября; съ ними вмѣстѣ отправляютъ и Шуйскихъ. Однимъ сло-

---

folguiąc, wysiekli, z plonem y zdobyczą wielką wrocili się do obozu krola i. m.

27. Po tych, ktore były z Smolany tractatach, iedney nocy 18 z zamku się przedali rozney conditiey ludzi, ktorzy o rozerwaniu y niezgodzie między strzelcami, boiarami, ktorzy chcą, posłow nie czekaiąc, zamek podac, a mieszczany moznieyszemi, ktorzy posłow z stolice oczekiwaią, powiedzieli.

28. W nocy 7 się ich przedało, ktorzy tosz, co y pierwszy, twierdzą. Tegosz dnia posłowie od woyska Inflanckiego poselstwo przed krolem i. m. odprawowali.

29. Od p. hetmana z pod stolice taka przyszła wiadomosc, isz boiarowie dumni declarowali się p. hetmanowi Szuyskich wzytkich wydac krolowi i. m., iedno zeby im krol i. m. zadney niepokazował łaski. Rzeczy ich wszytki do kazni carskiey. P. podstoli Lwowski z p. Borkowskim z pisma y („) ze wszytkiego ich tak wyzuli, ze ledwo przy tych, ktore mieli na sobie sukniach, zostali. Wasila, ktory był carem, aby za granice wydac, ieszcze się nie resolwowali, aby w panstwach cudzych oczema swiecił. Dymitra y Ioana Suyskich do Polski posłac radzili, zeby iakiey ten dom, ktory zawsze od dawnych czasow siła z łych rzeczy przeciw hospodarowi zamyslał y czynił, zamieszki w tym panstwie nie rozniecił, upewnienia od p. hetmana potrzebuiąc, ktore im dał, ze pozałowania krola i. m. nie poznaią, bo

вомъ, съ каждымъ днемъ они болѣе и болѣе привязываются къ королю и къ нашему народу.

30. Посланы въ Смоленскъ королевскіе универсалы, чтобы не медлили съ сдачей крѣпости, и если не сдадутся въ теченіе трехъ дней, то всѣ ихъ имѣнія будутъ розданы другимъ боярамъ, которые ввѣрили себя милости короля, и потомъ уже не будетъ никакого помилованія. Имѣнія посадскихъ людей тоже будутъ конфискованы и сами они будутъ казнены смертію.

Октябрь.

1 число [Ничего не показано].

2. Одинъ русскій, передавшійся изъ крѣпости, вынулъ изъ подкоповъ порохъ, подведенный осажденными подъ [наши] шанцы, а пороху было 7 большихъ возовъ.

3. Русскіе зажгли порохъ въ другомъ мѣстѣ, и онъ взорвалъ часть шанцовъ, но не причинилъ никакого вреда людямъ, потому что они почувствовали его [?] и убѣжали.

16. [Ничего не показано].

5. Гонецъ отъ великихъ пословъ изъ столицы цѣловалъ руку короля и извѣстилъ о послахъ. Тогоже дня прибылъ къ королю изъ столицы Молдавскій воеводичь, сынъ Александра Марція, который, путешествуя, зашелъ въ Москву при Ѳеодорѣ. Ѳеодоръ, не желая выпустить его изъ своей земли, женилъ его на своей родственницѣ. Потомъ послѣ убійства Димитрія онъ былъ осужденъ и сидѣлъ въ Новгородѣ въ заключеніи. Теперь, благодаря счастію короля, онъ вышелъ изъ заключенія. [32]

---

inaczey pobic ich chcieli, a zony ich w czernce dali. Dla podania zamkow, mianowicie: Pskowa, Wielkichłuk, Toropca y innych posłali Hrehora Wołuiowa y Iwana Sołtykowa. Leze woysku, ktore było przy impostorze, dla sposobnieyszego y spokoynieyszego w stoicy zycia w Siewierskiey ziemi samisz boiarowie ukazali; posłow tesz swoich dnia 21 wrżesnia wyprawuią, z nimi y Suyskich. Zgoła im daley, tym więtszy biorą affect do krola i. m. y narodu naszego.

30. Posłano uniwersały krola i. m. do Smolenska, aby nie zwłaczali podania zamku, co gdyby do trzeciego dnia uczynic niechcieli, dobra ich wszytkie między insze boiary, ktorzy na łaskę krola i. m. się dali, rozdac obiecuiąc, a zadney potym łaski pokazac niechcąc; takze y posackich ludzi dobra confiskowac y gardłem samych karac.

October.

Dnia 1.

2. Moskwicin ieden, ktory się z zamku przedał, podkopami prochy, ktore Moskwa pod szance podsadziła była, wyiął, a było go wozow 7 wielkich.

3. Na drugim mieyscu Moskwa zapaliła prochy, ktore częsc szancow wyrzuciły; w ludziach iednak zadney nie uczyniły szkody, bo go poczuwszy uciekli.

4. 5. Goniec posłow wielkich z stolice krola i.m. rękę całował, a o posłach oznaymił. Tegosz dnia, woiewodzic Multański, syn Alexandra Marcya z stolice do krola i. m. przyszedł, ktory za czasow Fiedora do Moskwy, peregrinuiąc zaszedł. Dał mu Fiedor powinną swoię za zonę, niechcąc go z ziemie wypuscic; potym za zabiciem Dymitra osądzony w Nowogrodzie siedział; dopiero teraz za szczęsciem krola i. m. wyszedł.

6. Posła (posłowie?) od woyska, ktore po zbiezeniu impostora pod regiment p. Sapihi

6. Послы отъ войска, перешедшаго послѣ бѣгства самозванца на сторону короля, справляли свое посольство. Они заявили желаніе, чтобы этому войску признаны были сполна выслуженныя деньги и чтобы [по жалованію] оно было уравнено съ полкомъ г. Зборовскаго.

7. Г. Залѣсскій вручалъ королю знамена, которыя онъ съ казаками взялъ въ Почеповѣ, избивъ русскихъ.

8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. [Ничего не показано].

16. Гетманъ прислалъ изъ столицы извѣстія. Послѣ того, какъ гетманъ заключилъ съ боярами всѣ условія, бывшее при сомозванцѣ войско препятствовало совершенному окончанію дѣла. Наконецъ, благодаря усерднымъ убѣжденіямъ Усвятскаго старосты Сапѣги, оно 27 сентября двинулось по пути къ Боровску, направляясь къ Калугѣ. Сапѣга объявилъ, что если король ему поручитъ, то онъ будетъ стараться, если можно, мягкими средствами склонить того франта ввѣрить себя милости короля, для каковой цѣли гетманъ послалъ въ Калугу г. Валевскаго, которому поручилъ убѣждать самозванца къ этому; а если онъ станетъ упорствовать, то противъ него будутъ дѣйствовать оружіемъ, для каковой цѣли гетманъ хочетъ назначить въ помощь Сапѣгѣ сильный отрядъ изъ королевскаго войска. Послѣ того, какъ Сапѣга ушелъ съ своимъ полкомъ, бояре, видя непостоянство и измѣнчивость міра и народа, совѣтовали гетману ввести [свое] войско въ столицу; но когда Литовскій референда-

---

na szczęscie krola i. m. obrociło się, odprawowali poselstwo przed krolem i. m., ząda-iąc, aby przy zasłuzonym swym cale zostawali y z pułkiem p. Zborowskiego porownani byli.

7. P. Zaleski oddał krolowi i. m. chorągwie, ktore z kozaki w Poczepowie, Moskwę wybiwszy, wziął.

8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15.

16. P. hetman przysłał z stolice wiadomosc. Po tych wszytkich, ktore p. hetman z boiary dumnemi zawarł, tractatach, woysko, ktore przy impostorze było, wstręt zupełnemu tey sprawy zawarciu czyniło, asz tandem za staraniem y perswazią p. Sapihi starosty Uswiatskiego dn. 27 septembra, ruszyli się swym szlakiem ku Borowsku, do Kaługi zmierzaiąc, bo p. Sapiha declarował się, ze gdzie mu od krola i.m. poruczono będzie, chcę się starac o tego franta, mozna-li rzecz, dobremi sposoby przywiesc go, aby się na łaskę krola i. m. zdał, gwoli czemu p. Walewskiego p. hetman do Kaługi posłał, zeby mu perswadował; a iesliby tak wparty był, maią przeciwko niemu czynic, do czego p. hetman potęznie ludzmi krola i. m. przyłozyc się chce. Po odesciu p. Sapihi z pułkiem iego, boiarowie, oglądaiąc się na niestatecznosc y odmiennosc miru y pospolstwa, radzili p. hetmanowi, aby woysko w stolicę wprowadził; ale gdy p. referendarz Litewski z p. starostą Chmielnickim dn. 26 septembris, dla rozrządzenia gospod w miescie byli y u boiar się wpominali, aby im kogo według umowy przydano, z czerncow ieden uderzył we dzwon na pospolstwo, powiedaiąc, ze się woysko do miasta rusza. Byli w strachu boiarowie sami y przyszli zaraz do p. hetmana, aby się ieszcze z tym do trzeciego dnia zatrzymał, zaczymby Szuyskich factią uprzątnęli. Przeto wydali p. hetmanowi kniazow Szuyskich trzech: kniazia Wasila, ktory był

рій и Хмѣльницкій староста 27 сентября были въ городѣ для распредѣленія [войску] квартиръ и требовали, чтобы бояре, согласно условію, назначили къ нимъ кого либо [изъ русскихъ] то одинъ чернецъ ударилъ въ колоколъ и сказалъ собравшемуся народу, что [поляки] направляются къ городу. Бояре испугались и сейчасъ же пришли къ гетману съ просьбой пріостановиться еще до третьяго дня, пока они уничтожатъ козни Шуйскихъ. Затѣмъ они выдали гетману троихъ Шуйскихъ. Бывшаго царя князя Василія гетманъ отослалъ въ Осиповъ и поручилъ сторожить его Бартошу Руцкому, потому что объ этомъ его просили сами бояре; князя Димитрія и князя Ивана онъ отослалъ съ Невядомскимъ въ Бѣлую. Касательно ихъ бояре настойчиво просятъ, чтобы они не были допущены къ королю и чтобы ихъ держать въ строгомъ заключеніи, и хотя не много не дошло до того, чтобы бояре ихъ убили, но гетманъ, соображая, что столь важныя лица могутъ очень пригодиться королю, счелъ за лучшее сохранить имъ жизнь. [33]

Патріархъ однако не пересталъ, послѣ выдачи Шуйскихъ, дѣлать замѣшательство. Такъ, 10 октября, онъ собралъ великое множество людей не столько изъ простого народа, сколько изъ дворянъ и служивыхъ людей, и они съ нимъ обсуждали, какъ бы нарушить крестное цѣлованіе. Патріархъ два раза посылалъ за боярами, чтобы они пришли къ нему. Бояре отговаривались тѣмъ, что заняты государственнымъ дѣломъ. Патріархъ послалъ въ третій разъ съ такимъ заявленіемъ, что если они не хотятъ придти къ нему, то онъ придетъ къ нимъ со всѣми [собравшимися у него]. Бояре предупредили его [и пришли]. Тамъ князь Мстиславскій и другіе, бывшіе съ нимъ, искренно держась принесенной присяги, два часа всячески опровергали мятежническіе ихъ отзывы о гетманѣ и рыцарствѣ и давали суровые отвѣты на ихъ рѣчи, и такъ какъ главнѣйшею

---

hospodarem, odesłał na Osypow, straz nad nim zleciwszy p. Bartoszowi Ruckiemu, bo go o to boiarowie prosili; kniazia Dymitra y kniazia Iwana przez p. Niewiadowskiego do Białey odesłał, za ktoremi boiarowie sollicitè proszą, zeby oczu krola i. m. nie widzieli y zeby w ostroznym więzieniu byli, y acz blizko od boiar smierci byli, ale p. hetman, bacząc, ze krolowi i. m. na tak wielkich ludziach siła nalezec miała, wolał tak przy zdrowiu ich zachowac.

Nie przestał iednak patryarcha po wydaniu Szuyskich rzeczy mieszac, iakosz dn. 10 octobris uczynił zgromadzenie wielkie ludzi, nie tak pospolstwa, iako dworzan y ludzi słuzebnych, ktorzy o tym z patryarchą radzili, iakoby chrest złamac. Posyłał patryarcha dwakroc po boiary, aby się do niego zeszli. Wymawiali się boiarowie, ze dziełem hospodarskim zabawieni. Posłał trzeci raz z taką odpowiedzią, ze iesli do niego niechcą przysc, tedy on do nich ze wszytkim (wszytkimi?) idzie. Poprzedzili go boiarowie. Tamze dwie godzinie bywszy, buntownicze mowy strony p. hetmana y rycerstwa rozmaicie zbiiał kniaz Mscisławski y drudzy przy nim, szczerze trzymaiąc się przysięgi swey, a na mowy ich surowy respons czyniąc; a isz nawiętszy fundament był, isz nikogo p. hetman z pułkownikow ani rotmistrzow prze-

причиною [волненія русскихъ] было то, что гетманъ не отправляетъ противъ вора къ Калугѣ никого, ни изъ полковниковъ, ни изъ ротмистровъ, но ведетъ ихъ въ городъ, гдѣ жены и дѣти ихъ—русскихъ оставлены будутъ на глумленіе имъ, потому что ихъ самихъ всѣхъ высылаютъ на службу, то Литовскій референдарій Гонсѣвскій, извѣщенный однимъ хорошимъ пріятелемъ, что это именно и есть главнѣйшая причина волненія, и желая разрушить такое мнѣніе и успокоить русскихъ, послалъ къ князю Мстиславскому князя Василія Черкасскаго и поручилъ ему сказать, что онъ [Гонсѣвскій] посланъ къ нимъ отъ гетмана съ извѣстіемъ, кого гетманъ отправляетъ полковникомъ надъ всѣмъ войскомъ, [которое пойдетъ противъ самозванца] и что гетманъ хочетъ послать это войско завтра, если ихъ войско будетъ готово [къ походу]: поэтому просилъ назначить мѣсто, гдѣ бы русскіе могли его [Гонсѣвскаго] выслушать. Это очень было выгодно всѣмъ, державшимъ сторону короля. Князь Мстиславскій сейчасъ же передалъ патріарху громко то, что прислалъ сказать Гонсѣвскій и сталъ говорить, что гетманъ поступаетъ съ ними искренно, что самъ народъ причиною того, что до сихъ поръ не выслано войско, потому что при такихъ мятежахъ русское войско не можотъ собраться идти противъ вора, а гетманъ уже нѣсколько дней готовъ къ походу и только ожидаетъ этого войска. Заявилъ онъ при этомъ, что никогда онъ [Мстиславскій] не нарушалъ присяги, не измѣнялъ, что и теперь готовъ умереть за того, кому цѣловалъ крестъ. При этомъ патріархъ и всѣ другіе замолкли. Расходясь, [бояре] сказали патріарху, чтобы смотрѣлъ за церковію, а въ мірскія дѣла не вмѣшивался, потому что никогда прежде не было того, чтобы попы управляли дѣлами государственными. Затѣмъ бояре ушли въ палаты, а за ними пошелъ и г. референдарій. Они были очень довольны его объясненіемъ, которое сдѣлано такъ кстати. 4-хъ мятежниковъ они приказали посадить въ тюрьму.

---

ciwko worowi nie wysyła pod Kaługę, ale w miasto ich prowadzi, zony y dzieci ich na sromotę zostaną, gdysz ich wszytkich na słuzbę wysyłaią, p. Gąsiowski, referendarz Litewski ostrzezony od zyczliwego przyiaciela, ze to nawiętsza przyczyna sedicyey tey, chcąc tę opinią zniesc y uspokoic, posłał kniazia Wasila Cerkaskiego do kniazia Mscisławskiego z tym, ze iest do nich od p. hetmana posłany, oznaymuiąc im, kogo pułkownikiem nad wszytkim woyskiem wysyła, a ze to chce iutro uczynic, iesliby ich woysko gotowe było, y aby im mieysce naznaczyli, gdzieby go wysłuchac chcieli, prosił. Bardzo to było na rękę wszytkim, ktorzy partes krola i. m. trzymali. Zarazem kniaz Mscisławski wgłos te słowa od p. Gąsiewskiego p. patryarsze powiedział, potwierdzaiąc to, ze p. hetman szczerze z nimi idzie, ze samo pospolstwo w tym winno, ze dotąd woyska nie wysłali, gdysz przed temi buntami woysko Moskiewskie wybrac się nie moze przeciw worowi, na ktore p. hetman czeka, gotow będąc przed kilką dni z woyskiem swoim. Declarował się przytym, ze przysięgi nigdy nie łamał, ani zmieniał, y ze teraz gotow za tego, komu chrest całował, umrzec. Na to zamilkł patryarcha y wszyscy, a profinali, roschodząc się, to powiedzieli patryarsze, aby cerkwie pilnował, aby w ziemskie

На другой день всѣ бояре вмѣстѣ съ тѣми [русскими], которые собирались у патріарха, пріѣхали къ гетману. Гетманъ оправдывалъ себя во всемъ и очищалъ отъ мнѣнія, будто онъ самъ желаетъ быть царемъ и доказывалъ, что это напрасно взвели на него. Затѣмъ Солтыковъ съ Шереметевымъ, Голицынымъ и Грамотинымъ попеременно объѣзжали этихъ мятежниковъ, хорошо ихъ побранили и сказали, чтобы впредь не поднимали подобныхъ мятежей. Мятежники послѣ того сознались, что виноваты, и просили гетмана и бояръ простить ихъ. Уладивъ это дѣло, гетманъ ввелъ въ городъ часть войска, именно: весь полкъ г. Зборовскаго размѣстилъ въ Бѣломъ городѣ передъ самою крѣпостію, по дворамъ посольскимъ, Вильчковымъ[?] и другимъ; полкъ г. Казановскаго передъ Троицкими [?] крѣпостными воротами во дворахъ Димитрія и Ивана Шуйскихъ и другихъ бояръ; въ крѣпости помѣстился самъ гетманъ, а послѣ его отъѣзда туда вступилъ полкъ г. Гонсѣвскаго. Полкъ гетмана и Хмѣльницкаго старосты Струся стоялъ въ Можайскѣ, Борисовѣ и въ Вереи, чтобы съ той стороны давать отпоръ самозванцу. Бояре присоединили къ нимъ часть русскаго войска подъ начальствомъ князя Воротынскаго и хотятъ доконать обманщика, у котораго ежедневно уменьшаются силы, потому что отъ него отпало много городовъ, какъ то: Кашинъ, Коломна Нижній Новгородъ; также всѣ области, лежащія къ сѣверному морю: Вологда, Бѣлоозеро, Тотьма [?] цѣловали крестъ [королевичу]. Изъ Новгорода-Великаго жители прислали письма къ боярамъ, спрашивая, какое бояре сдѣлали постановленіе съ королемъ, и объявляя, что еслибы было вѣрно, что вѣра ихъ не будетъ отмѣнена

---

się dzieła nie wdawał, gdysz tego przed tym nigdy nie bywało, aby popi dziełami hospodarskimi zawiadowac mieli. Szli potym do pałacow, szedł y p. referendarz z nimi. Contentowali się bardzo wskazaniem tym iego, ktore ich prawie na czas zaszło, a buntownika 4 do więzienia wsadzic kazali.

Nazaiutrz zas wszyscy boiarowie z temi, co się byli do patryarchy zgromadzili, przyiedzali do p. hetmana. Justificował się im we wszytkim p. hetman, wywodził się z tego, co o nim mowili, iakoby sam u nich carem bydz chciał, ze to nieszłusznie nan włozyli. Sołtykow potym z Seremetem, Galliczynem y Hramotynem tych buntownikow na odmianę obiezdzali, zgromiwszy ich dobrze, napomnieli, aby takowych seditiy więcey nie wszczynali. Zatym buntownicy przyznali się, ze winni, a o pozałowanie prosili p. hetmana y boiar. To tak uprzątnąwszy, p. hetman częsc woyska w miasto wprowadził, to iest, pułk wszytek p. Zborowskiego w Białym miescie przed samym zamkiem, po dworach poselskich, Wilczkowym y inszych; pułk p. Kazanowskiego przed Torciszłą zamkową bramą w dworach Dymitra y Iwana Suyskich y innych boiar, a w zamku sam p. hetman. Po odiezdzie iego pułk p. Gąsiowskiego nastąpił. Pułk hetmanski y p. Strusa, starosty Chmielnickiego w Mozaysku, w Borysowie, w Werei lezą ma, żeby z tey strony wstręt impostorowi dawali, do ktorych boiarowie, częsc woyska Moskiewskiego złączywszy z kniazem Werotynskim, chcą tego szalbierza konczyc, ktoremu co dzien siły ubywa, bo wiele zamkow od niego odpada, iako Kazim, Kołomna, Nizny-Nowogrod, wszytkie tesz kraie od mare hyperborum:

то и они желали бы тоже цѣловать крестъ [королевичу]. Бояре отправили къ нимъ Ивана Михайловича Солтыкова, а въ Торопецъ, Луки, Сѣбежь [?], Невель, Заболотье, Опочку, Островъ, Псковъ отправился Григорій Валуевъ. Всѣ ближайшія къ столицѣ крѣпости: Троица, Ярославль, Владиміръ, Кострома [?], Переяславль, Ростовъ, Суздаль [?], Угличь и Кашинъ [?] вѣрны королю. Бояре послали въ Казань [?] и Астрахань приказаніе всѣхъ привести къ крестному цѣлованію.

Устроивъ такимъ образомъ все, гетманъ заключилъ условіе съ тѣми чужеземцами, которые нанялись у гетмана на службу королю. Они хотѣли было уйти толпою въ Швецію и собрались было пройти по странѣ вооруженною рукой и соединиться съ французами Делявиля, который обманулъ русскихъ и завладѣлъ Ладогой. Поэтому гетманъ раздѣлилъ ихъ конницу на двѣ части, и одну изъ нихъ, изнуренную трудами и непогодой, отослалъ [отъ себя], и только 150 человѣкъ оставилъ при пѣхотѣ, а пѣхоту всю удержалъ у себя. Бояре очень хлопотали, чтобы ихъ не пускать къ Новгороду [?], потому что тамъ нѣтъ никакой защиты, а Понтусъ писалъ къ нимъ письмо, въ которомъ дѣлаетъ угрозы, высказываетъ ненависть къ королю и совѣтуетъ имъ взять лучше въ государи сына князя Карла.

17. Послы изъ столицы въѣхали въ королевскій лагерь. Ихъ принималъ Кременецкій староста князь Збаражскій. На встрѣчу имъ выбѣжало множество товарищей и королевскихъ дворянъ. Когда они проѣзжали мимо крѣпости, то нѣкоторые изъ нихъ родомъ Смольняне, имѣвшіе въ крѣпости своихъ женъ, силою вырывались, чтобы поговорить съ тѣми изъ осажденныхъ, которые вышли за ворота, но наши не хо

Wołogda, Białeiezioro, Tetna y insze całowali chrest. Z Nowogroda-Wielkiego przysłali listy do boiar, pytaiąc się, iakimby sposobem uczynili z krolem i. m. postanowienie, to samo wspominaiąc, ze by była pewnosc nieodmienienia im wiary, ze oni chcą takze chrest całowac, do ktorych Iwana Mihałowicza Sołtykowa wyprawili; a do Toropca, Luk, Siewiera, Newla, Zawłocia, Opoczki, Ostrowa, Pskowa iechał Hrehory Wołuiow. Wszytki zamki pobliszsze stolice: Troyca, Iarosław, Włodymirz, Kostrowno, Peresław, Rostow, Sapdał, Uhlecz, Kazni są in fide krola i. m. Rozsyłaią boiarowie do Kopani, Astrahani, zeby wszytkich do całowania chrestu przywiedli.

Iusz tak wszytko p. hetman rozrządziwszy, z temi cudzoziemcy, ktorzy się zaciągnęli z p. hetmanem na słuzbę krola i. m., compositią uczynił. Chcieli byli kupą odeysc do Szwecyey y brali się na to, zeby byli hostiliter szli przez ziemią, a tam złączyliby się byli z Francuzami Delawille, ktory Holladygę przez oszukanie Moskwy osiadł. Przeto z boiary namowiwszy się, rozerwał ich iezdę, ktorą niewczasy y niepogodami temi bardzo znędznioną odprawił, 150 tylko przy piechocie zostawiwszy, a piechotę wszytkę zatrzymał. Bardzo o tym boiarowie byli solliciti, zeby ich w ten tam kray ku Nowogrodku nie puszczac, gdysz tam niemaią zadnych præsidia, a Pontus pisał do nich list, bardzo grozny, invidią krolowi i. m. czyniąc, persvaduiąc, zeby raczey syna x. Carolusa sobie za pana wzięli.

17. Posłowie od stolice w oboz krola i. m. wiechali, ktorych Zbaraski starosta Krzemieniecki przyimował. Towarzystwa z roznych

тѣли дозволить имъ этого и отгоняли даже саблями, такъ что нѣкоторые были ранены. Приставами назначены: Литовскій писарь г. Скуминъ, ловчій коронный Кохановскій и королевскій коморникъ Мясковскій.

18. 19. 20. 20 21. [Ничего не показано].

22. Допущены были цѣловать руку короля вышеупомянутые послы. Сдѣлавъ торжественно обычный поклонъ, они, начиная съ митрополита и до самаго меньшаго изъ нихъ, цѣловали руку короля и справляли посольство, стоя на ногахъ все время. Сущность посольства заключалась въ слѣдующемъ: они просили короля дать имъ въ государи королевича Владислава, назначить сенаторовъ для обсужденія и опредѣленія пунктовъ [избранія Владислава]; наконецъ каждый изъ нихъ подносилъ отъ себя подарки. Послѣ того они съ обычною честію отведены были на ихъ квартиры.

23. Тайное совѣщаніе.

24. 25. [Ничего не показано].

26. Сенаторы съѣхались къ королю, которому представлялись Московскіе послы, начавшіе послѣ того переговоры съ сенаторами.

27. 28. [Ничего не показано].

28. Второе засѣданіе гг. сенаторовъ съ Московскими послами.

30. 31 [Ничего не показано].

Ноябрь.

1 число. [Ничего не показано].

2. Третье частное засѣданіе съ русскими.

3. [Ничего не показано].

4. Ночью передались изъ крѣпости 13 русскихъ, которые говорятъ, что тамъ между боярами и міромъ такой

---

rot y dworzan krola i. m. siła wyiezdzała, a gdy zamek miiali, gwałtem się niektorzy Smolanie wydzierali, co zony swoie w zamku maią, aby z temi ludzmi, ktorzy przed bramę wyszli, mogli gadac, lecz im naszy dopuscic niechcieli y asz pałaszami odganiali, tak ze kilku obrazono. Przystawow dano p. Skumina pisarza Litewskiego, p. Kochanowskiego łowczego coronnego y p. Miaskowskiego komornika krola i. m.

18. 19. 20. 21.

22. Przypuszczono do ręki krola i. m. tych posłow, ktorzy, solenniter zwyczayny pokłon oddawszy, rękę, od metropolity poczawszy do namnieyszego, rękę całowali, a poselstwo, przez wszytek szas stoiąc, odprawowali, ktorego summa ta była: prosząc o krolewicza i. m. Władysława, aby im za hospodara krol i. m. dac raczył, a zeby pp. senatorow do umawiania y stanowienia artykułow; nakoniec upominki od kazdego z osobna krolowi i. m. oddawali. Przeto ich honorificè, more solito y odprowadzili do stanowiska takze.

23. Taiemna rada.

24. 25.

26. Ziechali się pp. senatorowie do krola i. m., gdzie potym y posłowie Moskiewscy prezentowali się krolowi i. m., a zatym tractaty z pp. senatory zaczęli.

27. 28.

29. Druga sessia pp. senatorow z posły Moskiewskimi.

30. 31.

November.

Dnia 1.

2. Trzecia z Moskwą privatna sessia.

3. 4. W nocy z zamku 13 się ich przedało, ktorzy o takowey niezgodzie między

раздоръ, что часто дѣло доходитъ до сабель.

5. Опять передались 15 русскихъ Говорятъ они тоже, что и вышесказанные. Тогоже дня гг. сенаторы вели переговоры съ Московскими послами.

6. 7. 8. Ничего не показано].

9. Въѣхалъ въ королевскій лагерь г. гетманъ королевства. На встрѣчу ему выѣхали всѣ наши сенаторы, множество королевскихъ дворянъ и бóльшая часть войска. Привѣтствовалъ его отъ имени всѣхъ Литовскій канцлеръ и затѣмъ съ величайшею честію отвели его въ ставку. Приведенъ тогда же бывшій царь Василій Шуйскій.

10. [Г. гетманъ] представлялся королю.

11. Г. Казимірскій справлялъ посольство передъ королемъ отъ рыцарства, находившагося тогда подъ начальствомъ Усвятскаго старосты Сапѣги. Всѣ заслуги этого войска онъ ввѣрилъ вниманію и милости короля.

12. Тайное совѣщаніе.

13. Говорились королю посольскія рѣчи отъ рыцарства, находящагося въ столицѣ. Въ тотъ же день велись переговоры съ Московскими послами.

14. 15. 16. Ничего не случилось, только изъ крѣпости передавались русскіе слишкомъ по десяти человѣкъ, которые говорили, что въ крѣпости великое несогласіе и раздоръ.

17. 18. 19. [Ничего не показано].

20. Литовскій референдарій извѣстилъ короля письмомъ, что въ столицѣ открылась измѣна, противъ которой приняты слѣдующія мѣры. Референдарій послалъ подъ Серпуховъ, который на имя самозванца держалъ Ѳеодоръ, Савиновъ сынъ, Плещеевъ съ донскими казаками, добыть язы-

---

posackiemi ludzmi boiary y mirem powiedaią. ze często do szabel przychodzi.

5. Znowu 17 z zamku się przedało. Tosz, co pierwszy, powiedaią. Tegosz dnia tractaty pp. senatorowie z Moskiewskimi posłami mieli.

6. 7. 8.

9. P. hetman coronny do obozu krola i. m. wiechał. Przeciwko iemu pp. senatorowie naszy wszyscy, dworzan siła krola i. m. woyska częsc większa wyiechała. Witał p. canclerz Litewski imieniem wszytkich, y honorificentissime do stanowiska odprowadzili. Wespoł Wasila Szuyskiego, ktory był carem, przyprowadzono.

10. Krola i. m witał p. hetman.

11. P. Kazimirski od rycerstwa, ktore na ten czas pod regimentem p. Sapihi, starosty Uswiatskiego iest, przed krolem i. m. odprawował (poselstwo?), podaiąc wszytkie zasługi swe pod baczenie y łaskę krola i.m.

12. Taiemna rada.

13. Poselstwa od rycerstwa z stolice przed krolem i. m. odprawowali się. Tegosz dnia tractaty z posły Moskiewskimi.

14. 15. 16. Nic, tylko się z zamku pokilkanastu przedawali, ktorzy powiedali o niezgodzie y rozerwaniu wielkim w zamku.

17. 18. 19.

20. P. referendarz Litewski (przez?) list o zdradzie, ktora się w stolicy wynurzyła, dał krolowi i.m. znac, ktorey takim zabiezono sposobem. Posłał p. referendarz Tatary Moskiewskie pod Sierpuchow (ktory na imię impostorowie Fiedor Sawinow syn Pleszepiow (Pleszczeiow?) z Donskimi kozaki trzymał) dla ięzyka, ktorzy, dwu kozakow Doncow z woyska impostorowego dostawszy, przyprowadzili do stolice. Tam z nich ieden dobrowolnie wyznał

ка. Они захватили двухъ донцевъ изъ войска самозванца и привели ихъ въ столицу. Тамъ одинъ изъ нихъ сознался добровольно и потомъ подтвердилъ на пыткахъ, что одинъ священникъ по имени Иларіонъ ѣхалъ черезъ Серпуховъ изъ Москвы къ самозванцу съ письмами почти отъ всѣхъ сословій и въ письмахъ этихъ говорилось, чтобы самозванецъ, какъ можно, скорѣе пріѣхалъ къ столицѣ изгономъ, что русскіе хотятъ цѣловать ему крестъ помимо королевича, а нашихъ истребить хитростію. Москвичи составили съ Плещеевымъ такой заговоръ: Плещеевъ долженъ былъ стать съ войскомъ подъ городомъ надъ Погрой [?], тайно договориться съ боярами и, договорившись, незамѣтно ворваться въ городъ, ударить въ колоколъ 29 октября, за 3 часа до разсвѣта, и напасть прежде всего на Кремль—мѣстопребываніе государей, и всѣхъ нашихъ истребить, оставивъ лишь болѣе знатныхъ, на которыхъ можно бы послѣ вымѣнять у короля [русскихъ] пословъ, и расположенныхъ къ королевичу перебить, а князя Мстиславскаго ограбить и въ одной рубашкѣ привести къ вору. Этотъ казакъ подтвердилъ это и на вторичной пыткѣ. Священникъ Харитонъ [?], когда его нѣсколько разъ подвергали пыткѣ, показалъ во всемъ согласно съ донцемъ; прибавилъ только, что князь Василій Голицынъ, когда ѣхалъ къ королю, писалъ съ дороги къ вору, а князь Андрей Голицынъ въ совѣтѣ съ воромъ; что отъ князя Ивана Воротынскаго и отъ князя Александра [?] носилъ письма въ Калугу Живорко. 25 октября, на пыткѣ, въ присутствіи всѣхъ бояръ, а также полковниковъ и ротмистровъ, онъ повторилъ свой разсказъ, — насчетъ князя Андрея Голицына сознался, что наговорилъ на него со страху,

---

y na inquisitiey tego potwierdził, ze od wszytkich niemal stanow pop ieden z Moskwy, imieniem Ilarion, do impostora z listy przez Sierpuchow iechał, aby iako naprędzey do stolice czatą przybywał, chcąc mu mimo przysięgę, krolowicowi uczynioną, całowac chrest, a naszych fortelem zniesc. Iakosz taka zmowa z Iwanem Plaszczeiowym Moskiewskich ludzi była: miał ten Plaszczeiow z woyskiem pod miastem stanąc nad Pohrą, occultè ztamtąd z boiarami tractowac y, namowiwszy się, a w miasto wpadszy cicho, uderzyc we dzwon dnia 28 octobris, godzin 3 drzededniem, a napierwey na Krymgrod, gdzie sedes hospodarow, y wszytkich naszych pobic, przednieyszych zostawiwszy, za ktorych by zas potym na odmianę mogł posły u krola i. m. wyswobodzic. Ktorzy krolewicowi zyczą, pobic, a kniazia Mscisławskiego, rozgrabiwszy, w iedney telko koszuli do wora przywiesc uradzili. Tosz, iteratis vicibus, na pytkach powiedał. Pop tesz Charytan, gdy był kilkakroc na questiach, we wszytkim się z tym zgodził Doncem, tego tylko dokładaiąc, ze kniaz Wasili Galliczyn z drogi, do krola i. m. iadąc, pisał do wora a kniaz Andrzey Galliczyn w radzie iest z worem; od kniazia Iwana Worotinskiego y od kniazia Alexandra Zyworko listy do Kaługi nosił. Potym, 25 octobris przed wszytkiemi boiary, takze połkownikami y rotmistrzami na probie retractował powiesc, o kniaziu Andrzeiu Galliczynie twierdząc, ze się z strachu nan wymowił, ale o kniaziu Wasilu Gallyczynie y o inszych chciał gardłem pieczątowac. Zaczym p. Gąsiowski dla liepszego bezpieczenstwa kilkaset Niemcow do Krymgrodu wprowadził y armatą dobrze

но о князѣ Василіѣ Голицынѣ и другихъ сказалъ, что готовъ запечатлѣть смертію истину своего показанія. Поэтому для большей безопасности, г. Гонсѣвскій ввелъ въ Кремль нѣсколько сотъ нѣмцевъ, вооружилъ его хорошо пушками, взялъ въ полное свое управленіе ворота, стѣны и весь городъ, противъ чего никто не возражалъ, а участниковъ заговора однихъ казнилъ, а къ другимъ, изъ опасенія волненій, долженъ былъ отнестись съ послабленіемъ и снисхожденіемъ.

Гонсѣвскій извѣстилъ также, что Иванъ Михайловичъ Солтыковъ, по приказанію г. гетмана и думныхъ Московскихъ бояръ отправился 4 октября съ русскимъ и польскимъ войскомъ къ Великому Новгороду, чтобы привести его ко кресту на имя королевича и, остановившись въ одномъ монастырѣ, у Спаса на Хутынѣ [?], извѣстилъ о своемъ приходѣ митрополита и бояръ, приглашая ихъ цѣловать крестъ; но они не согласились на это и затворились въ крѣпости; однако послали къ Солтыкову съ прозьбой, чтобы не дѣлалъ имъ никакихъ притѣсненій, пока не возвратится изъ Москвы посланный ими Григорій Шлеринъ. Когда онъ пріѣхалъ, то 11 октября выслали къ нему [посольство] съ извѣстіемъ, что готовы цѣловать крестъ, но посадскіе люди ставятъ условіе, чтобы военные изъ польскаго народа не входили въ крѣпость. Когда Солтыковъ согласился на это, то 12 октября Новгородцы цѣловали въ его присутствіи крестъ королевичу по присланной изъ Москвы формѣ.

Тогоже дня Понтусъ прислалъ письмо къ Новгородскому воеводѣ, въ которомъ извѣщалъ его, что взялъ Ладогу и стоитъ теперь подъ Корелой. Солтыковъ послалъ сказать ему, чтобы помнилъ присягу,

---

opatrzył, y zupełny regiment bram, murow y wszytkiego miasta, nemine contradicente, obiął, a tych, ktorzy in conspiratione byli iednych skarał, z drugich folgi y conniventiey dla tumultu zazyc musiano.

Dał y o tym znac, isz Iwan Mihayłowicz Sołtykow z rozkazania p.. hetmana y boiar dumnych Moskiewskich pod Nowogrod Wielki z woyskiem Moskiewskim y Polskim, dn. 4 octobris, podszedł, chcąc go do chrestu na imie krolewica i. m. przywiesc y, w monasterze iednym u Spaia (Spasa?) na Hatynie stanąwszy, o swym przysciu metropolicie y boiarom oznaymił, upominaiąc, aby chrest całowali; lecz oni, niepozwalaiąc na to zrazu, zaparli się w zamku. Posłali iednak do niego, prosząc, aby im ciasnoty nie czynił zadney, azby się z Moskwy posłaniec ich Hrehory Szloryn wrocił, ktory skoro przyiechał, wszyscy Nowogrodzanie dnia 11 octobris wysłali do niego, daiąc znac, ze się gotowi do całowania chrestu, iedno to sobie wymawiali posaccy ludzie, aby Polskiego narodu ludzie do zamku nie wchodzili, na co gdy pozwolił, dnia 12 octobris całowali przed nim chrest krolewiczowi i. m. według roty, z Moskwy posłaney.

Tegosz prawie dnia Pontus do woiewody Nowogrodskiego pisał, oznaymuiąc, ze on Łagodę wziął, a teraz pod Korelą stoi, do ktorego Sołtykow posłał, napominaiąc, aby, na przysięgę, ktorą pod ostroszkiem p. hetmanowi po Kłuszynskiey potrzebie wykonał, pomniąc, panstwa Moskiewskiego nie pustoszył y ludzie swe z niego zwiodł, a za tym listem woysko przeciwko temusz Pontusowi z kniazem Moszczerskim posłał, ale go roz-

которую принесъ гетману у острожка послѣ Клушинской битвы, чтобы не пустошилъ Московскаго государства и вывелъ изъ него свое войско. Вслѣдъ за письмомъ Солтыковъ отправилъ противъ Понтуса войско подъ начальствомъ князя Мещерскаго, но Понтусъ разбилъ его, послѣ чего Солтыковъ опять послалъ туда [войско подъ начальствомъ] князя Григорія Волконскаго.

26 сентября, Прокопій Ляпуновъ подошелъ изгономъ подъ Пронскъ, побилъ и забралъ въ плѣнъ множество пронскихъ воровъ, овладѣлъ всѣми слободами кругомъ крѣпости, поставилъ туры подъ крѣпостью, отнялъ вездѣ воду, перепортилъ водопроводы и три дня штурмовалъ крѣпостъ со всѣхъ сторонъ, такъ что осажденные не могли выдержать и 28 сентября били челомъ королевичу и съ повинными головами вышли изъ крѣпости цѣловать крестъ.

Мирошка Вельяминовъ встрѣтился 1 октября, на пути въ Шацкъ, въ деревнѣ Ковертинѣ, съ русскими воровскими людьми, разбилъ ихъ и взялъ крѣпость. Послѣ того онъ отправилъ на рекогносцировку часть своихъ людей, которые обошли лѣсомъ воровскую стражу и напали на воровскихъ людей, числомъ до 3,000 въ деревнѣ подъ Чернигусовымъ, и, сражаясь съ ними долгое время наѣздами, разбили на голову и взяли не мало плѣнныхъ.

21. Изъ Смоленска осажденные выслали просить, дабы имъ дозволили съѣхаться съ г. гетманомъ. Когда имъ это было дозволено, то на первомъ съѣздѣ гетманъ показалъ имъ, что въ договорѣ, заключенномъ подъ Москвой, о Смоленскѣ ничего нѣтъ; сказано только, что гетманъ имѣетъ бить [королю] челомъ, чтобы не дѣлать промысла надъ народомъ, а о порубежныхъ городахъ гово-

---

gromił, zaczym znowu na to mieysce kniazia Hrehora Wołkowskiego wyprawił.

Prokop Leponow, dnia 26 septembris, pod Pronsk podszedszy, na wycieczce siła Pronskich worow pobił y zywych poymał, słobody wszytkie koło zamku opanował ye kosze pod zamkiem postawiwszy, wodę z wszytkich stron odiął, tayniki wodne zepsował y ze wszech stron trzy dni szturmował, tak isz oblęzency, wytrzymac nie mogąc dnia 29 septembris czołem bili krolewiczowi. m. y z powinnym pokłonem z zamku wyszli dla całowania chrestu.

Mieroszka Wielaminow dnia 1 octobris, iadąc pod Sack z woyskiem, potkał się we wsi Kowiercinie z ludzmi Moskiewskimi worowemi, ktorych pobił y zamek wziął, potym na czatę częsc ludzi swych wyprawił, ktorzy, lasem strazy worowskie przeszedszy y napadszy na lud worowski, ktorych do 3,000 było, we wsi pod Czernihusowem, wstepnym boiem nie mały czas trawiącym, porazili na głowę y więzniow wzięli nie mało.

21. Z Smolenska tesz wysłali, prosząc, aby się z. p. hetmanem ziechac mogli, czego gdy im pozwolono, na pierwszym razie pokazał im p. hetman, ze w tractatach, pod Moskwą uczynionych, o Smolensku nie masz, tylko to, ze czołem bic ma hetman, aby przemysłu nie czyniono nad narodem, a o porubieznych horodach to, zeby na nich do doskonałego uspokoienia panstwa tego ludzie Polscy, Litewscy byli. Wzięli to z ochota y boiarzynowi pokazac obiecali, dołozywszy tego, ze się nabardziey obawiaią rycerstwa, aby ich nie wysiekli, nie zgrabili, nie zniszczyli, w czym upewnił ich p. hetman, ze

рится, чтобы, до окончательнаго замиренія государства, были на нихъ люди польскіе, литовскіе. Они охотно взяли [это условіе договора] и обѣщали показать боярину [воеводѣ], при чемъ заявили, что они больше всего боятся того, чтобы ихъ не изрубило, не ограбило и не запустошило рыцарство. Г. Гетманъ увѣрилъ ихъ, что король постарается устроить такъ, чтобы не была посрамлена его слава.

22. [Ничего не показано].

23. Возвратившись [опять къ гетману], русскіе объявили: «это [т. е. впустить поляковъ въ Смоленскъ] невозможно; мы боимся, чтобы наши, у которыхъ перебиты братья, отцы, жены, дѣти не учинили какого либо замѣшательства и бунта въ городѣ; тогда бы еще больше проливалась ихъ и наша кровь». Заявивъ это, они удалились. Г. гетманъ съ своей стороны сказалъ имъ, что больше объ этомъ дѣлѣ онъ не будетъ бить челомъ его королевскому величеству.

24. [Ничего не показано].

25. Всѣхъ троихъ Шуйскихъ: царя Василія, гетмана Димитрія и дворецкаго Московскаго двора [?] Ивана выслали изъ королевскаго лагеря въ Могилевъ.

26. [Ничего не показано].

27. Приготовлена мина, которую подъ надзоромъ кавалера Новодворскаго и Анельмана велъ русскій, передавшійся изъ крѣпости. Задѣлали 150 центнеровъ пороху. Этой хитростію [наши] хотятъ попробовать, не будетъ ли удачи.

28. Не желая однако, чтобы проливалась кровь, но, чтобы Смоленскъ перешелъ въ руки короля какъ нибудь черезъ переговоры, гг. сенаторы сходились на переговоры съ Голицынымъ и другими послами, и совѣтовали имъ убѣждать осажденныхъ, чтобы они наконецъ сдались; но послы никакъ не хотѣли согла-

---

krol i. m. obwaruie, iakoby sława krola i.m gwałtu nie cierpiała.

22.

23. Wrociwszy się, powiedzieli, ze „to rzecz nie mozna, bo się obawiamy, aby naszy, ktorym bracią, oyce, zony, dzieci pobito, iakiey kiedy w horodzie mieszaniny y tumultu nie uczynili, zaczymby się mogła krew narodu ich y naszego bardziey sie rozlac“. Y tak się declarowawszy, odeszli. P. hetman tesz powiedział im, ze iusz więcey w tym bic nie ma czołem krolowi i. m.

24.

25. Szuyskich wszytkich trzech: Wasila czara, Dymitra hetmana, Iwana dworyckiego rodu (dworu?) Moskiewskiego do Mohilowa wysłano z obozu krola i. m.

26.

27. Minę, ktorą Moskwicin, co się z zamku przedał, z dozorem cavallera p. Nowogrodskiego y Apelman (Apelmana?) prowadził, wygotowano y nm. 150 cetnarow prochu zasadzono, chcąc tym fortelem szczęscia sprobowac.

28. Niechcąc iednak, aby iakie krwie rozlanie było, owszem, zeby przez tractaty iako do ręku krola i. m. przyszedł, z Galliczynem y innemi posły pp. senatorowie zasiadali, radząc, aby persuasią swoią do tego oblęzencow przywiedli, zeby się ultro poddali. Lecz zadnym na to sposobem przywiesc się niedali, zaczym, re infecta, rozeszli się.

29. Przecię znowu do tractatow posłowie się stawili z tąkąsz, iako przed tym, declaratią, zaczym przyszło do potrzeb szturmowych obrocic się. Interim rycerstwo trudnosc nową zadawac poczęło, nie chcąc z koni zsiesc, aszby im krol i. m. darowną cwierc

ситься на это, поэтому обѣ стороны ничего не рѣшили и разошлись.

29. Послы [изъ Смоленска] опять явились на переговоры, но такъ какъ они заявили тоже, что и прежде, то пришлось обратиться къ приготовленію вещей, нужныхъ для приступа. Между тѣмъ рыцарство причинило новое затрудненіе,—не хотѣло сойти съ коней, пока король передъ приступомъ не подаритъ имъ жалованія за одну четверть во вниманіе къ опасностямъ и подвигамъ при прежнихъ, неудавшихся приступахъ. И такъ, это время [этотъ день] ушло на переговоры съ войскомъ.

30. Ушелъ такимъ же образомъ и другой день, и только уже къ вечеру войско успокоилось, когда его уравняли во всемъ съ войскомъ, находящимся въ столицѣ, и заявило, что соглашается на приступъ.

Декабрь.

1 числа на разсвѣтѣ, наши, давъ знакъ ударами въ три барабана, хотѣли зажечь фитилями мину; но когда три раза зажигали, а дѣйствія не было, потому что порохъ не зажигался, то приладили длинный полотняный мѣшекъ, наполненный порохомъ и другими веществами. Его зажегъ одинъ гайдукъ изъ королевскаго отряда съ великою опасностію для себя; впрочемъ, онъ остался живъ, только обжегъ себѣ немного лице и правую руку. Когда порохъ зажегся, то часть его нашла себѣ выходъ черезъ слуховые подкопы по обѣимъ сторонамъ той стѣны, которая противъ нашихъ шанцевъ, а другая часть, сильно поколебавъ землю, вырвала мало по малу значительную часть стѣны на 10 сажень въ длину.

Рыцарство обрадовалось, что разрушилась стѣна, и спѣшило къ отверстію, пославъ впереди себя 24 человѣка подъ начальствомъ кавалера Новодворскаго, чтобы они осмотрѣли, можно ли перейти черезъ ровъ. Но кавалеръ Новодворскій встревожилъ

---

przed szturmem przyznał, ratione tych, ktore przedtym podeymowali niebezpieczenstwo (niebezpeczenstw?) y przewag w przeszłych pokazonych szturmach. Y tak ten czas na umawianiu z zołnierzem szedł.

30. Zszedł y drugi y asz ku wieczorowi umitigowane zołnierstwo porownaniem z woyskiem tym, ktore iest w stolicy, we wszytkim, pozwoliło y z chęciami się declarowali.

December.

Dnia 1. Zaczym nadedniem knotami przyprawnemi, we trzy bębny razem na znak hasła uderzywszy, zapalic chciano, lecz gdy po trzykroc zapalano, a przecię effectu nie było, bo się prochy zapalic nie chciały, worek długi, płocienny prochem y inszemi potrzebami przyprawiono, ktory z wielkiem niebezpieczenstwem hayduk ieden z szeregu krolewskiego zapalił,—zdrow uszedł, tylko trochę twarzy y prawą rękę sobie opalił. Gdy się zaięły prochy, częsc z tey strony murow od szancow naszych płomieniem meat (?) mieysce sobie posłuchami Moskiewskimi z obustron muru nalaszszy wyszła, a drugie prochy wielką częsc muru znacznym trzęsieniem ziemie powoli wyrzuciły na 10 siąźni wzdłusz.

Tak tedy rozwalonemi mury rycerstwo ochotne spieszyło się do dziury, 24 przed sobą z p. cavallerem Nowogrodskim dla oglądania sposobnosci przescia przez row wysławszy; ale p. cavaller wysławszy, wszytkich potrwozył, gdy powiedział, isz prochi głęboki przekop uczyniły, a Moskwa wału,

всѣхъ, когда прислалъ сказать, что взрывъ сдѣлалъ глубокій ровъ, что русскіе въ большомъ числѣ защищали валъ вышиною въ 2 копья, а за валомъ стояло ихъ нѣсколько рядовъ, готовыхъ къ битвѣ; наконецъ, не дозволяли пройти пушки, съ трехъ сторонъ направленныя къ отверстію. Поэтому все войско должно было остановиться, дожидаясь приказанія своихъ вождей. Вожди, видя, что предстоятъ великія и опасныя затрудненія и что, безъ сомнѣнія, будетъ великій уронъ въ людяхъ, удержали войско и отложили приступъ до другаго, болѣе счастливаго случая. Нашихъ въ этомъ дѣлѣ убито 3 или 4 и больше десяти ранено; русскихъ, по словамъ передающихся изъ крѣпости, погибло свыше 100.

2. [Ничего не показано].

3. Казаки передавали королю воеводъ Карачевскаго и Мещерскаго, которыхъ города они захватили изгономъ.

4. Послѣ того, какъ порохъ взорвалъ стѣну, изъ крѣпости передались сперва 2, потомъ 25 человѣкъ. Тогоже дня Людовикъ Вайеръ, Случевскій староста Витовскій и Парчевскій войскій Копецъ отправились для счета войска, находящагося подъ начальствомъ г. Сапѣги.

5. 6. 7. [Ничего не показано].

8. Король отпустилъ пословъ отъ рыцарства, находящагося въ столицѣ, и далъ имъ письменный отвѣтъ.

9. У гетмана происходили переговоры съ Московскими послами.

10. Передались изъ крѣпости три священника.

11. [Ничего не показано.]

12. Гг. сенаторы сдѣлали частное совѣщаніе съ Московскими послами, на которомъ предположено было посламъ ѣхать въ Польшу и дожидаться тамъ съ своими требованіями сейма. Послы сильно возстали противъ этого; они говорили, что не имѣютъ такого порученія отъ бояръ,

---

ktory był na 2 kopiie wysoki, wielką liczbą broniła, a za wałem kilka rzędow do boiu pogotowiu stało. Więc działa ze wszech stron narychtowane przesc nie dopusciły. Zatym wszytkiemu woysku przyszło stanąc, na rozkazanie wodzow swych czekaiąc, ktorzy, upatruiąc tak wielkie niebezpieczenstwa, trudnosci y pewnie wielką w ludziech szkodę, zatrzymali woysko do inszey occaziey szczęsliwszey. Naszych w tym razie trzech albo 4 zabito, postrzelono kilkanascie; Moskwy, iako ci, co się z zamku przedaią twierdzą, nad 100 zginęło.

2.

3. Kozacy woiewody Karaczowskiego y Meszczerskiego, ktore miasta czatą ubiegli, krolowi i. m. oddawali.

4. Po wyrzuceniu prochami muru przedało się dway z zamku, potym 25. Tegosz dnia p. Ludwic Waier, starosta Słuczowski p. Witowski, woyski Parczowski p. Bazyli Kopek w poselstwie dla computu woyska, pod regimentem p. Sapihi będącego, iechali.

5. 6. 7.

8. Posłow od rycerstwa, w stolicy będącego, krol i. m. odprawił dawszy na pismie respons.

9. Z posły Moskiewskimi tractaty u p. hetmana były.

10. Popow trzey z zamku się przedali.

11.

12. Pp. senatorowie z posły Moskiewskimi w privatną zasiedli consultatią, gdzie proponowano posłom, aby do Polski iechali y do seymu z postulatami swemi czekali. Lecz mocno się temu posłowie opponowali, powie-

и просили отпустить ихъ назадъ въ столицу, и оттуда уже или сами они прiѣдутъ или пришлютъ другихъ, а что касается Смоленска, то просили отправить въ столицу двоихъ, именно: князя Сукина и дьяка Судаваго. По удаленiи пословъ, смоленскiе бояре, давно уже сдавшiеся королю, и бояре, прiѣхавшiе изъ столицы, просили сенаторовъ позаботиться, чтобы не проливалась кровь ихъ братiй, осажденныхъ въ городѣ, и послать въ городъ Литовскаго писаря Скумина, обѣщая, что изъ крѣпости они получатъ за него хорошихъ заложниковъ. Но сенаторы, имѣя въ виду вѣроломство Шеина, не согласились на это; они сказали, что Скуминъ человѣкъ знатнаго дома, что онъ сынъ сенатора, что его нельзя посылать къ людямъ, которымъ трудно вѣрить, что Шеинъ задерживалъ всякаго, кто только входилъ въ крѣпость, какъ, напримѣръ, Аѳанасiя, котораго прошлой зимой взяли подъ крестнымъ цѣлованiемъ, и священника, посланнаго съ письмами; задержалъ онъ даже 3 посыльныхъ, прiѣзжавшихъ изъ столицы къ боярамъ: поэтому сенаторы боятся, какъ бы г. Скуминъ не подвергся тамъ какой либо опасности. Хотябы Шеинъ и далъ въ заложники какого либо боярина, и тогда нельзя былобы полагаться. Онъ могъ бы послать кого либо не знатнаго и ненавистнаго ему, о которомъ бы нисколько и не заботился. Но, что еще важнѣе, самимъ сенаторамъ просить, чтобы осажденные вели съ ними переговоры и дали заложниковъ, неприлично. Г. Скуминъ тогда только пошелъ бы въ крѣпость, если бы самъ Шеинъ просилъ открыть переговоры и далъ въ заложники своего сына, если его имѣетъ, и нѣсколько знатныхъ бояръ. Наконецъ сенаторы сказали этимъ боярамъ, чтобы они отправились

---

daiąc, ze nie maią tego od boiar zlecenia; prosili, zeby wolno ich do stolice puszczono, a ztamtąd, albo oni sami poydą, albo drugich wyprawią, a strony Smolenska dwu, mianowicie: kniazia Sukina y Sudowego dyaka, aby wysłali do stolice. Po odiechaniu pp. posłow boiarowie Smolanie, ktorzy dawno się na łaskę krola i. m. zdali, y ci, ktorzy z stolice przyszli, prosili pp. senatorow, aby o tym dumali, iakoby więcey krew braciey ich, ktorzy na horodzie oblęzeni są, nie lała się, a osobliwie, zeby p. Skumina pisarza Litewskiego do horoda posłali, obiecuiąc na to mieysce dobrych otrzymac obsides z zamku. Lecz pp. senatorowie perfidiam Szehynowę przypominaiąc, pozwolic na to niechcieli; powiedzieli, ze p. Skumin domu rodowitego, syn senatorski, ktorego do ludzi wiary nie pewney posłac nie godzi się, a Szehin kazdego, kto iedno w zamek wszedł, zatrzymał, iako Ofanasia, co go przeszłey zimy na chresne całowanie wzięli, popa, ktorego z listy posłano, nawet posłancow 3, ktorzy z stolice od boiar przyiezdzali: zaczym obawiaią się, zeby p. Skumin w iakie tam nie wszedł niebezpieczenstwo. Luboby tesz dał Szehyn boiarzyna iakiego w zakład, nie pewna. Mogł by on lekką osobę y exosum sobie posłac, o ktorego by nic niedbał, a co więtsza, samym pp. senatorom prosic, zeby tractowali y obsides dali, nie przystoi; ale iesliby Szehyn prosił o tractaty y w zakładzie syna swego, iesli ma, y kilku znacznych boiar chciał dac, tosz dopiero p. Skumin wszedłby w zamek. Pro finali to tym boiarom podali, zeby szli pod horod y imieniem swym perswadowali Szehynu, aby czołem krolowi x. uderzył; potym iesliby upor-

подъ городъ и отъ своего имени убѣждали Шеина ударить королю челомъ; затѣмъ, если онъ станетъ упорствовать, обратиться къ міру и сказать ему, чтобы не слушалъ Шеина. Бояре сдѣлали такъ. Они отправились къ крѣпости, и когда подали голосъ, то сбѣжалось на брустверъ много народу — бояръ, стрѣльцовъ, черни и женщинъ. Къ нимъ одинъ изъ бояръ, какой то Стефанъ, сказалъ: «на когоже вы держите городъ и за кого проливаете кровь? Сдѣлайте такъ, какъ сдѣлали мы въ столицѣ. Когда мы увидѣли, что нѣтъ никакихъ средствъ и никакой надежды на спасеніе, то взяли въ свои руки царя и его братьевъ и отдали гетману. Сдѣлайте такъ и вы— выдайте Шеина. Вамъ легче одолѣть одного боярина, нежели намъ [было] царя, своего государя, а государь король всѣхъ васъ пожалуетъ жизнію и имѣніями такъ же, какъ пожаловалъ насъ». Послѣ того поднялся большой крикъ; на стѣнахъ кричали: «не знаемъ на кого [Шеинъ] держитъ городъ — на черта или на вора; онъ говорилъ намъ, что [король?] всѣхъ отдастъ подъ мечь, разграбивъ имущества; Шеинъ сдѣлаетъ то, что прикажетъ Голицынъ». Стефанъ сказалъ на это: «вы не будете знать, что въ тихомолку рѣшитъ Шеинъ съ Голицынымъ; но заботьтесь о себѣ во-время». Вдругъ прибѣжалъ Шеинъ, съ яростію сталъ отгонять народъ палкой, а боярамъ съ бранью приказалъ идти отъ стѣнъ, прочь «а то прикажу стрѣлять», сказалъ онъ. И дѣйствительно, сейчасъ осажденные стали кидать въ нихъ камнями, такъ что бояре принуждены были уходить прочь.

13. Утромъ слышны были изъ крѣпости шумъ и крики. Нѣсколько русскихъ, передавшихся въ ночь тогоже числа, сказали, что бояре,

---

nie stał, obrocic się do miru y napomniec, zeby Szehyna niesłuchali. Uczynili tak boiarowie y prosto pod zamek szli. Tam, skoro się ozwali, wiele ludu się zbiegło na blanki,—boiar,strzelcow, czerni y białychgłow,do ktorych Stefan nieiaki z boiar mowił: „na kohoz wzdy horod derzycie? y dla koho krew przeliewacie? Uczyncie wy tak, iako my w stolicy. Skorosmy obaczyli, ze niebyło zadnego sposobu y nadzieie ratunku, cara samego y bracią iego w ręce nasze wzięlismi y oddali hetmanowi. Takze y wy uczyncie,— wydaycie Szehyna. Snadniey wam iednego boiarzyna zdołac, nizli nam cara pana swego, a krol hospodar was wszytkich zdrowiem y pomiesciami, iako y nas, pozałuie.“ Okrzyk zatym był wielki, na murach wołali: „niewiedaiem, na koho, na czorta, czy na wora derzyt horod; nam kazet, ze wszytkich, maietnosci rozszarpawszy, pod miecz chce dat; a to gotow Szehyn, co Gallicyn kaze, uczynic.“ Odpowiedział na to Stefan: „niebędziecie wiedziec wy, co Szehyn z Galliczynem cicho postanowi, ale wczas dumaycie o sobie.“ Wtym Szehyn z furyą przybiegł y kiiem ludzie odganiac począł; boiarom, łaiąc, kazał od murow przecz, bo kazę na nich strzelac, iakosz zaraz kamienmi na nich ciskac poczęto, asz musieli precz isc.`

13. Rano tumult y wołanie w zamku słyszec było, iakosz teyze nocy kilka się przedawszy powiedzieli, ze boiarowie, strzelcy y mir, przyszedszy do Szehyna, wołali, aby iusz więcey krwie nie przelewał y krolowi i. m. się ukorzył; ale on prosił, zeby do Bozego narodzenia ieszcze trwali, potym chce tractowac. Tegosz dnia p. Kazanowski imieniem rycerstwa Inflantskiegy dziękował kro-

стрѣльцы и міръ пришли къ Шеину и кричали, чтобы онъ больше не проливалъ крови и покорился королю; но онъ просилъ, чтобы подождали до Рождества Христова, а послѣ того онъ будетъ вести переговоры. Тогоже дня г. Казановскій отъ имени Инфлянтскаго рыцарства благодарилъ короля за вознагражденіе этого рыцарства за службу. Король милостиво принялъ это заявленіе, но порицалъ за тяжкое вымогательство у крестьянъ стацій.

14. 15. 16. [Ничего не показано].

17. Передалось нѣсколько русскихъ, которые сказали, что въ крѣпости шумъ и раздоры. Передавшіеся два священника прибавили еще, что въ крѣпость передался изъ отряда казаковъ одинъ русскій стрѣлецъ и разсказалъ, что канцлеръ Левъ Ивановичъ уѣхалъ въ Литву, что къ Рождеству Христову уѣдетъ въ Литву и король, потому что Литву сильно воюютъ, съ одной стороны, Турки, съ другой, Шведы, что каждый день пріѣзжаютъ къ королю по два гонца, чтобы поскорѣе возвращался въ свою землю. Эти слова самъ бояринъ [воевода] записалъ и читалъ народу.

18. Князь Сукинъ и дьякъ Судавый цѣловали у короля руку, отправляясь въ столицу за наказомъ касательно Смоленска. Тогоже дня уѣхалъ въ Польшу Рединскій староста Вайеръ, оставившій вмѣсто себя начальникомъ надъ нѣмцами Ненкирха.

19. [Ничего не показано].

20. Русскіе зажгли мину, которую хотѣли подвести подъ наши орудія и шанцы, но такъ какъ мина была на далекомъ разстояніи отъ нашихъ орудій, то она выбросила только землю, а никакого урона въ людяхъ не сдѣлала; напротивъ, наши многихъ изъ русскихъ перебили выстрѣлами изъ орудій, потому что большія толпы ихъ показались на брустверѣ и на валу.

---

lowi i. m. za nagrodę zasług swych, co krol i. m. wdzięcznie przyiął; iednak to tak nieznosne wyciąganie stacyi z poddanych ganił.

14. 15. 16.

17. Przedało się kilka, ktorzy o tumulcie y rozerwaniu w zamku powiedzieli. To tylko popi dwa, co się przedali, przydali, isz od kozakow strzelec ieden Moskiewski przyszedł do zamku, ktory powiędział, ze p. canclerz Lew Iwanowicz poszedł do Litwy, krol i. m. tesz ku Bozemu narodzeniu idzie do Litwy, bo Turcy woiuią bardzo ziemię Litewską, a z drugiey strony Szwedowie, y goncy biegaią do krola i. m. na kazdy dzien po dwa, zeby co narychley do swey ziemie szedł. Te słowa sam boiarzyn pisał y przed pospolstwem czytał.

18. Kniaz Sukin z Sudawym dyakiem krolowi i. m. rękę całował, do stolice iadąc po informatią strony Smolenska. Tegosz dnia p. Waier starosta Redzynski do Polski odiechał, zostawiwszy na swym miescu nad Niemcami Nenkircha.

19.

20. Moskwa prochy, ktore snadz pod armatą y szancami naszemi podsadzic chciała, zapaliła, ktore, isz daleko od dział były, wyrzuciły tylko ziemię, szkody zadney w ludziach nie uczyniły, owszem naszy z dział ich, bo gromada wielka po blankach y wale ukazali się, poszkodzili.

21. 22. 23. 24. 25. 26.

27. Dano znac, isz p. Strus starosta Cmielnicki Medymną ubiegł.

28. Dano znac, ze impostora, ktory mentitiis personam Dymitra (wziąwszy?) na panstwo

21. 22. 23. 24. 25. 26. [Ничего не показано].

27. Получено извѣстіе, что Хмѣльницкій староста Струсь захватилъ Медынь.

28. Получено извѣстіе, что Петръ Урусовъ убилъ самозванца, который, ложно сказавшись Димитріемъ, стремился сѣсть на Московскомъ государствѣ. Убилъ его Урусовъ такимъ образомъ. 22 декабря, этотъ Калужскій Димитрій былъ очень веселъ за обѣдомъ по случаю какого то извѣстія изъ Пскова и отъ того, что къ нему привели не малое число пахоликовъ изъ королевскаго войска, пойманныхъ изгономъ. Послѣ обѣда онъ отправился верхомъ на прогулку по направленію къ столицѣ. Съ нимъ ѣхало около 300 татаръ, надъ которыми начальникомъ былъ татаринъ Петръ Урусовъ, больше десяти русскихъ бояръ и съ ними нѣсколько десятковъ [другихъ русскихъ] людей. Самозванецъ приказалъ везти за нимъ двое саней, разныхъ напитковъ, разнаго рода медовъ, водки, которыми онъ угощалъ въ полѣ бояръ и лучшихъ татаръ, въ особенности, вышесказаннаго Урусова, потому что ему особенно посчастливилось во время того изгона, — онъ больше всѣхъ захватилъ пахоликовъ и разбилъ роту г. Чаплинскаго. Самозванецъ былъ въ полѣ въ хорошемъ расположеніи духа. Подлѣ его саней пускали зайцевъ, травили ихъ, напивались. Урусовъ задумалъ съ своими единомышленниками иного рода охоту, именно, заговоръ. Среди этого шума онъ прежде всего направилъ нѣсколько десятковъ [татаръ] на русскихъ бояръ, а самъ съ другими кинулся на государя,—они схватили лошадей и возницу и убили самозванца, сидѣвшаго въ саняхъ. Прежде всего, одинъ, пролѣтая на конѣ, отрубилъ ему лѣвое плечо вмѣстѣ съ рукой, потомъ другіе, соскочивъ съ коней, страшно

Moskiewskie aspirował, Piotr Uroszow zabił tym sposobem: dn. 22 grudnia był ten Dymitr Kałuski przy obiedzie wesoł z nowinki iakieysi ze Pskowa y ztąd, ze mu przywiedziono nie mało pacholikow z woyska krola i. m. czatą poymanych. Po obiedzie iechał na przeiazdzkę konno goscincem ku stolicy; iechali z nim Tatarow ze 300, nad ktoremi był marszym Piotr Uruszow, Tatarzyn, boiar Moskiewskich z kilkanascie, z ktoremi było z kilkadziesiąt człeka. Kazał wiedzd za sobą sanie dwoie, picia roznego, miodow, gorzałek, ktoremi w polu częstował boiary y Tatary przednieysze, ale osobliwie tego Uroszowa, bo mu się na tey czacie zdarzyło, isz on nawięcey pacholikow zdobył y rotę Czaplinskiego gromił. Był dobrey mysli w polu, około sani iego puszczali zaiące, szczwali, napiiali się. Ten Uroszof, maiąc insze przedsięwzięte myslistwo y z swemi conspiratią, zemknął w onym zgiełku kilkadziesiąt człeka naprzod na boiary Moskiewskie, a sam z inszemi prosto do pana. Uchwyciwszy konie y woznicę, tam go na saniach siedzącego zabili. Napierwey ieden w biegu konskim odciął mu pachę z lewą ręką, potym drudzy, z koni skoczywszy, rozsiekli okrutnie y zaraz odarli. Moskwy tesz dobrze nadsiekli; a przednieyszy w polu zaraz przy nim zbici: Iwan Pleszczeiow, Kiszelow, dway Nierumow, drudzy ranni uszli. A to zrobiwszy, zaraz poszli tymze goscincem ku Moskwie. Ciało na saniach w polu stało chwilę, asz po nie iechano z miasta. Kiedy dano znac samey paniey, wypadła z zamku asz do miasta przeciwko ciału, z ktorego y ko-

изрубили его и сейчасъ же сорвали съ него одежду. Они изрубили не мало и русскихъ. Изъ знатнѣйшихъ русскихъ избиты тамъ же въ полѣ: Иванъ Плещеевъ, Киселевъ, двое Нѣрамовыхъ, а нѣкоторые были ранены и бѣжали. Окончивъ это дѣло, татары сейчасъ же тоюже дорогою отправились въ Москву. Тѣло убитаго лежало въ саняхъ въ полѣ, пока за нимъ не пріѣхали изъ города. Когда объ этомъ извѣстили государыню, то она выбѣжала изъ крѣпости въ самый городъ на встрѣчу покойному, съ котораго татары сорвали даже рубашку, рвала на себѣ волосы и вопіяла, чтобы и ее также убили, что она не хочетъ жить безъ своего друга. Затѣмъ ее и тѣло покойника ввели въ крѣпость. Въ городѣ поднялось великое смятеніе и донцы всѣхъ, оставшихся татаръ перебили, сколько ихъ ни было въ городѣ, а было ихъ, полагаютъ, около 200. Однако жена покойнаго и бывшіе при ней поляки остались цѣлы. Усмирилъ волненіе и защитилъ нашихъ Григорій Петровичъ Шаховской, бывшій тамъ старшимъ воеводой. Два обстоятельства побудили Урусова къ этому дѣлу: во первыхъ, умерщвленіе Касимовскаго царя, котораго [самозванецъ] по обвиненію его сына приказалъ схватить, а между тѣмъ пустилъ слухъ, что онъ ушелъ отъ него съ 200 конныхъ татаръ; во вторыхъ, то, что [самозванецъ] приказалъ бить кнутомъ и посадить въ тюрму самого Урусова. Урусовъ нѣсколько недѣль былъ въ заключеніи и [самозванецъ] недавно [передъ тѣмъ] выпустилъ его и послалъ въ изгонъ къ Мещерску. Такъ какъ Урусовъ изъ знатнаго рода, то его мучило, что онъ былъ тюрьмѣ, а, вѣроятно, еще больше то, что его били кнутомъ: поэтому [онъ думалъ], что если [самозванецъ] умертвилъ Касимовскаго царя, то и ему—Урусову не много хорошаго можно ожидать отъ него. 26 декабря г. Сапѣга подошелъ съ половиною своего войска къ Калугѣ, чтобы

szulę zdarli, włosy na sobie targała, wołała, aby ią zabili takze, niechcąc zyc przez przyiaciela. Potym wprowadzono ią y z ciałem do zamku. Był tumult wielki na miescie, ostatek Tatarow pobili Doncy, cokolwiek ich było w miescie, a kładą, ze było do stakilkudziesiąt. Zona iednak nieboszczykowska w ten czas zrazu y Polacy przy niey będący zostali cało. Hrehory Piotrowicz Szachowski, ktory tam woiewodą starszym, ten tumult uiął y naszych obronił. Dwie rzeczy do tego Uroszowa pobudziły: stracenie cara Kazimowskiego, ktorego on znac dał za przyczyną syna iego ułapic, a puscił ten głos, ze do niego we 200 koni Tatarow ubiegł; tego samego Urossowa dał knucic y w turmię wsadzic. Kilka niedziel był w więzieniu, y niedawno go wypuscił y na tę czatę zaraz pod Mieszczersk wyprawił. Otosz, ze iest człek przedniey familiey, bolało go więzienie, a podobno bardziey knucenie: więc iesli to tesz tak iest, ze cara Kazimowskiego stracił, y ten sobie nie wiele dobrego po nim obiecował. P. Sapiha dn. 26 grudnia z połowicą woyska pod Kaługę podszedł, aby w tym odmęcie mogł zamek y miasto na krola i. m. wziąc. Kałuzanom w prawdzie tyrannis nieboszczykowska się naprzykrzyła; iedno Doncy, ktorych iest 1,500, przy carowey się opowiedzieli.

29. 30. 31. Nic.

среди этого замѣшательства овладѣть крѣпостію и городомъ на имя короля. Калужанамъ дѣйствительно надоѣло тиранство покойнаго; только одни донцы, которыхъ тамъ 1,500, заявили, что останутся при царицѣ.

29. 30. 31. Ничего не случилось.

Списокъ полковниковъ и ротмистровъ царя Димитрія.

Гетманскій полкъ князя Рожинскаго.

Хоругвь г. Млоцкаго: гусаръ 400, пятигорцевъ 150; г. Зборовскаго: гусаръ 150; г. Камѣнскаго: гусаръ 100; г. Билинскаго: гусаръ 150; г. Стаборовскаго: гусаръ 200; г. Ланцкоронскаго: гусаръ 260; хоругвь гетмана: гусаръ 250; г. Хелинскаго: гусаръ 150; г. Русецкаго: гусаръ 160.

Полкъ г. Зборовскаго.

Самаго Зборовскаго: гусаръ 220; г. Пшонки: гусаръ 130; г. Вжешча: пятигорцевъ 100, г. Костя: 100; г. Гаіовскаго: пятигорцевъ 100; г. Калины: пятигорцевъ 100; г. Будзановскаго: пятигорцевъ 200; г. Троиновскаго: пятигорцевъ 150; г. Тышкевича: пятигорцевъ 180; г. Калиновскаго: пятигорцевъ 180; г. Михаила [?]: пятигорцевъ 80.

[Полкъ] Адама Рожинскаго.

Самого Рожинскаго: пятигорцевъ 200; г. Рудницкаго: пятигорцевъ 100; г. Тупельскаго: пятигорцевъ 200; г. Казимірскаго: пятигорцевъ 150; г. Македонскаго: пятигорцевъ 100.

Полкъ г. Руцкаго.

Александра Рожинскаго: гусаръ 100; г. Гарли скаго: пятигорцевъ 100; г. Повелма: пятигорцевъ 100; г. Оссанскаго: пятигорцевъ; 100; г. Войтѣховскаго: пятигорцевъ 100; г. Коловскаго: пятигорцевъ 100.

Rejestr pułkownikow y rotmistrzow cara Dymitra.

Pułk hetmanski x. Rozynskiego.

Chorągwie p. Młockiego: ussarzow 400, petyhorcow 150; p. Zborowskiego: ussarzow 150; p. Kaminskiego: ussarzow nm. 100; p. Bilinskiego: ussarzow nm. 150; p. Staborowskiego: ussarzow nm. 200; p. Lanckoronskiego: ussarzow nm. 260; hetmanska: ussarzow nm. 250; p. Chelinskiego: ussarzow nm. 150; p. Rusieckiego: ussarzow nm. 160.

Pułk p. Zborowskiego.

Samego: ussarzow nm. 220; p. Pszonki: ussarzow nm. 130; p. Wrzeszcza: petyhorcow nm. 100; p. Kozcia: petyhorcow 100; p. Gaiowskiego: petyhorcow nm. 100; p. Kaliny: petyhorcow nm. 100; p. Budzanowskiego: petyhorcow nm. 200; p. Troianowskiego: petyhorcow nm. 150; p. Tyszkiewicza: petyhorcow nm. 180; p. Kalinowskiego: petyhorcow 180; Mihała (?): petyhorcow nm. 80.

P. Adama Rozynskiego.

Iego: petyhorcow nm. 200; p. Rudnickiego: petyhorcow nm. 100; p. Tupelskiego: petyhorcow nm. 200; p. Kazimirskiego: petyhorcow nm. 150; p. Macedonskiego: petyhorcow nm. 100.

P. Ruckiego pułk.

P. Alexandra Rozynskiego: ussarzow nm. 100; p. Garlinskiego: petyhorcow 100; p. Po-

Полкъ г. Велёгловскаго.

Самаго Велёгловскаго: пятигорцевъ 150; Повла Семиховскаго: пятигорцевъ 100; Порембисскихъ [Погребицкихъ] казаковъ 1000; г. Держбицкаго: казаковъ 200, пѣхоты 100.

Полкъ Будилы.

Самаго Будилы: гусаръ 200; г. Чаплинскаго: пятигорцевъ 100; г. Захулинскаго: казаковъ пятигорцевъ 200, г. Падродзынскаго: пятигорцевъ 200.

Полкъ г. Хруслинскаго.

Самаго Хруслинскаго: пятигорцевъ 200; Древецкаго: пятигорцевъ 150.

Полкъ г. Вильковскаго.

Самаго Вильковскаго: гусаръ 248; г. Копыцинскаго: гусаръ 268; г. Дембинскаго: пятигорцевъ 150.

Полкъ г. Глуховскаго,

Самаго Глуховскаго: гусаръ 150; г. Бернацкаго: гусаръ 100; г. Терликовскаго: казаковъ 100, пѣхоты 100.

Войско подъ Троицей.

Полкъ г. Сапѣги; полкъ г. Виляновскаго; полкъ г. Стравинскаго; полкъ г. Микулинскаго; полкъ г. Лиссовскаго; донцовъ 3,000.

1611 годъ. Январь.

1. 2. [Ничего не показано].

3. Пріѣхали изъ столицы послы съ письмами къ русскимъ посламъ, прибывшимъ къ королю съ прозьбой [отпу-

---

welma: petyhorcow nm. 100; p. Ossanskiego: petyhorcow nm. 100; p. Woyciechowskiego: petyhorcow nm. 100; p. Kołowskiego: petyhorcow nm. 100.

Pułk p. Wielogłowskiego.

Iego: petyhorcow nm. 150; p. Pawła Siemichowskiego: nm. petyhorcow nm. 100; Porębiskich kozakow nm. 1,000; p. Dzierzbickiego: kozakow nm. 200, piechoty 100.

Pułk Budziłow.

Iego: ussarzow nm. 200; p. Czaplinskiego: petyhorcow nm. '100; p. Zachulinskiego: kozakow petyhorcow nm. 200.

Pułk Chruslinskiego.

Iego: petyhorcow nm. 200; p. Drzewieckiego: petyhorcow nm. 150.

Pułk p. Wilkowskiego.

Iego: usssarza nm. 248; Kopycinskiego: ussarza nm. 268; Dębinskiego: petyhorcow nm. 150.

Pułk p. Głuchowskiego.

Iego: ussarza nm. 150; p. Biernackiego: ussarza nm. 100; p. Terlikowskiego: kozakow nm. 100, piechoty nm. 100.

Pod Troycą woysko.

P. Sapihi pułk; p. Wilamowskiego pułk; p. Strawinskiego pułk; p. Mikulinskiego pułk; p. Lissowskiego pułk; Doncow nm. 3,000.

Anni 1611. Iannuarius.

Dn 1. 2.

3. Posłowie z stolice do krola i. m. z listy do posłow, ktorzy od stolice przyiechali, prosząc o krolewica i. m., y (") do Smolenska listy przyniesli, aby zamek chrest całował

стить] королевича. Они привезли письмо и къ Смольнянамъ, чтобы цѣловали крестъ такъ же, какъ цѣловала столица, чтобы исполняли волю короля и не затрудняли впредь дѣлъ.

4. Эти послы на слѣдущій день отправлены подъ крѣпость съ тѣмъ, чтобы передали осажденнымъ письма и приказаніе бояръ. Изъ крѣпости выѣхали къ нимъ нѣкоторые бояре, поздоровались съ ними по обычаю т. е. обнялись и поцѣловались, съ удовольствіемъ приняли письма и обѣщали передать воеводѣ.

5. Согласно данному слову, они явились и объявили, что охотно поцѣлуютъ крестъ королевичу, но пусть люди короля не вступаютъ въ крѣпость. Когда имъ было сказано, что въ писмахъ бояръ имъ приказывается, чтобы цѣловали крестъ не только королевичу, но и королю, то они сказали, что доложатъ воеводѣ и обѣщали принести отвѣтъ на слѣдующій день.

6. На слѣдующій день до пріѣзда изъ крѣпости русскихъ, гг. сенаторы имѣли частное совѣщаніе съ послами изъ столицы и требовали отъ нихъ, чтобы они, согласно письму бояръ, убѣдили Смольнянъ покориться королю и сдать крѣпость. Послѣ длинныхъ разговоровъ они отложили это дѣло до совѣщанія съ митрополитомъ, который по нездоровью не могъ прибыть въ это засѣданіе. Въ заключеніе Голицынъ очищалъ себя отъ той клеветы, которую насчетъ его пустили и о которой писали и бояре изъ столицы, будто онъ былъ въ сношеніяхъ съ Калужскимъ Димитріемъ, и такъ какъ гг. сенаторы хорошо приняли это оправданіе и похвалили его вѣрность,

---

tak, iako stolica, y wolą krola i.m. czynili, daley rzeczy nie trudniąc.

4. Ktorych nazaiutrz pod zamek posłano, aby listy y rozkazanie boiar dumnych oblęzencom odniesli. Wyiechało do nich boiar kilka z zamku y według zwyczaiu przyacielskim sposobem z obłapianiem y całowaniem się przywitawszy, listy chętnie przyięli y woiewodzie oddac obiecali.

5. Stawili się według słowa z tą declaratią, ze gotowi krolewicowi i. m. chrest całowac, telko zeby ludzie krola i. m. w zamek nie wchodzili. Na to gdy im powiedziano, ze w liscie boiarskim to maią rozkazanie, aby nie tylko krolewicowi, ale y krolowi przysięgli, wzięli do woiewody, nazaiutrz respons obiecawszy.

6. Zaczym, nim z zamku nazaiutrz przyiechali, consultatią z posłami z stolice priwatną pp. senatorowie mieli, gdzie tego po nich potrzebowali, aby według listu boiar dumnych persvasią swoią do tego Smolany przywiedli, zeby się krolowi ukorzyli, zamek podali, co po długich discursach do porozumienia się z metropolitem, ktory na tey sessiey dla złego zdrowia przybydz nie mogł, wzięli. Pro finali Galliczyn iustificatią wniosł tey, o ktorey o nim powiedali, y boiarowie pisali z stolice, cointelligentiey z Dymitrem Kałuzkim, co isz pp. senatorowie wdzięcznie przyięli y wiarę iego pochwalili, z cerą wesołą odiechali.

Potym z zamku przyiechali posłowie z tąksz, iako przed tym, declaratią, ze gotowi chrest krolewiczowi i. m. całowac, onego za hospodara y cara swego maią y za niego w cerkwiach Boga proszą; lęcz pp. senatorowie długimi ratiami do tego wiedli, aby y krolowi i.m. wiarę oddali, iako oycu pana swego, obiecuiąc im wszytko wcale dotrzymac, zdrowie ich y dostatki ochronic, a nawięcey aby rozkazania boiar z stolice posłuszni by-

то русскіе уѣхали съ довольными лицами.

Затѣмъ пріѣхали послы изъ крѣпости съ прежнимъ заявленіемъ, что они готовы цѣловать крестъ королевичу, признать его своимъ государемъ и царемъ и въ своихъ церквахъ молятъ объ немъ Бога; но сенаторы длинными доводами склоняли ихъ къ тому, чтобы они подчинились королю, какъ отцу своего государя, увѣряя ихъ, что все имъ будетъ сохранено,—ихъ жизнь и имущества будутъ защищены, но больше всего налегали на то, чтобы они повиновались боярскому приказанію изъ столицы. Но напрасны были убѣжденія,—послы сказали, что доложатъ своему боярину [воеводѣ].

7. До начала сношеній съ русскими, происходило тайное совѣщаніе у короля. Затѣмъ гг. сенаторы имѣли совѣщаніе съ послами изъ столицы, которые сказали, что не имѣютъ отъ бояръ полномочія сдавать крѣпость королю, но пріѣхали лишь ударить челомъ королевичу; что присланная теперь изъ столицы грамота не достаточна, потому что на ней нѣтъ подписи патріарха, поэтому просили дозволить имъ послать къ патріарху гонца и спросить его мнѣнія. Сенаторы побранили ихъ за эту проволочку дѣла и отправили ихъ въ ихъ помѣщеніе. Послѣ того и изъ крѣпости русскіе принесли прежнее рѣшеніе. Сенаторы выругали ихъ за упорство и неуваженіе ко всей Московской думѣ и приказали не приходить больше съ такимъ отвѣтомъ. Во время переговоровъ русскіе показали вѣроломство, зажгли утромъ порохъ, подведенный подъ нашихъ, но не причинили намъ никакого вреда.

---

li. Przecię, surdis fabula, do swego boiarzyna wzięli.

7. Wprzod, nim co z Moskwą zaczęto, taiemna rada u krola i. m. była. Potym z posłami z stolice pp. senatorowie zasiedli, gdzie posłowie powiedzieli, ze nie maią tego od boiar zlecenia, aby Smolensk krolowi i. m. podali, tylko zeby o krolewica krolowi i. m. czołem bili, a teraznieysze listy z stolice przyniesione, nie są dostateczne, bo patryarchy u nich przecię nie masz, zaczym prosili, aby mogli swego posłanca do patryarchy wyprawic, zasięgaiąc iego rozkazania, zaczym pp. senatorowie, takowe ich zwłoki zganiwszy, odesłali do stanowiska. Potym z zamku takowąsz, iako y przed tym, przyniesli resolutią. A pp. senatorowie, połaiawszy ich upor y zniewazenie wszytkiey dumy Moskiewskiey, rozkazali, aby więcey nieprzyiezdzali z tem. Przecię pod czas tractatow perfidiam swoię pokazali,—rano prochi, ktore na naszych byli zasadzili, zapalili, ale szkody nie uczynili zadney.

ОТРЫВКИ ДНЕВНИКА
О ВОЙНѢ
ЦАРЯ МИХАИЛА ѲЕОДОРОВИЧА
СЪ ПОЛЬСКИМЪ КОРОЛЕМЪ ВЛАДИСЛАВОМЪ.
1632—1634.

Рукопись Императорской публичной библіотеки. (На разныхъ языкахъ F. IV. № 45.)

Лѣта Господня 1632, 14 числа октября.

Русскіе, нарушивъ присягу, которою утверждено было перемиріе на 14 лѣтъ, напали изъ Вязьмы на Дорогобужъ, сожгли городъ, а крѣпость сдали имъ наши капитаны Вульфъ и Юрій Ласквина.

17 Сентября. Шеинъ, старый, давній воинъ, которому Московскій царь Михаилъ Ѳеодоровичъ далъ подъ начальство всѣ свои войска, пришелъ подъ стѣны Смоленска съ этими войсками, которыхъ было до ста шестнадцати тысячь, и осадилъ со всѣхъ сторонъ, подѣлавъ сильные блокгаузы, острожки, рвы, перекопы, шанцы и проч. Лучшими оберъ-офицерами надъ иноземнымъ войскомъ были у него: шведъ Лесли, Измаилъ Прозоровскій и другіе. Ставъ тамъ и опоясавъ своимъ войскомъ со всѣхъ сторонъ стѣны и ворота, русскіе въ полночь на рождество Христово двинулись къ стѣнамъ со стороны церкви у Сарловаго [Сигизмундова?] укрѣпленія у мельницы іезуитовъ, и стали въ первый разъ пробовать счастія, но, благодаря

Anno Domini 1632, die 14 octobris.

Moskwa, złamawszy przysiegę, przymierzem do lat 14 z obu stron utwierdzoną, z Wiazmy wypadszy, Drogobuskie miasto spaleła, zamek zas tenze Drohobuski kapitan nasz Wulff y Ierzy Łaskwina poddali.

Die 17 septembris. Sehin, stary y dawny ich woiennik, ktoremu wszystkie woiska poddał pod moc car Moskiewski Michał Fiedorowicz, przyszedł z woiskiem, ktorego rachowano na sto y szesnascie tysięcy, pod mury Smolenskie y nakoło obległ mury wszystkie, potezne rzuciwszy błokauzy, ostroszki, rowy, przykopy, szance etc. Lesla Szweda y Izmaiła Prozorowskiego y innych za naiprzednieiszych miał oberficerow nad cudzoziemskiem woiskiem. Tamze stanąwszy y nakoło mury y bramy opasawszy woiskiem ze wszystkich stron, w dzien Bozego Naro-

помощи новорожденнаго всевышняго вождя, потерпѣли неудачу въ приступѣ и побѣжали назадъ, побросавъ дубины, заступы, фашинникъ и другія орудія къ приступу. Нашего войска въ Смоленскѣ въ осадѣ до отъѣзда Смоленскаго воеводы было... надъ которымъ Смоленскій воевода сдѣлалъ начальникомъ Якова Воеводскаго, человѣка хорошо послужившаго рѣчи-посполитой, доблестнаго и благочестиваго.

Лѣта господня 1633.

Русскіе, полагаясь на свою силу и дѣйствіе осады и не слыша вовсе, чтобы къ намъ шло на помощь войско, чѣмъ далѣе, тѣмъ болѣе укрѣпляли свои острожки, блокгаузы, шанцы, туры и проч.

14 января. Въ полночь русскіе рынулись рвомъ къ угольной башнѣ, которую охранялъ г. будовничій, и въ тотъ же день поставили около тысячи туровъ отъ угла [крѣпости] до кирпичнаго завода. Въ другіе дни они пробовали счастія въ стрѣльбѣ, нападеніяхъ и приступѣ, а иногда молчали.

2 марта. Пришли изъ Краснаго съ вспомогательнымъ войскомъ отъ гетмана великаго княжества Литовскаго, князя Радивила г. Яржицъ и г. Высоцкій, и передъ разсвѣтомъ съ великою отвагой ввели [въ Смоленскъ] съ Покровской горы 400 человѣкъ этого войска, котораго, считая бѣжавшихъ въ походѣ и убитыхъ въ сраженіи, было 600.

17 марта. Русскіе подвинули туры ближе къ стѣнамъ между Зеленскими [Еленскими] и Молоховскими воротами и палили изъ осадныхъ орудій въ день по 600 разъ или болѣе.

28. Гг. Мадаленскій и Харбецкій счастливо ввели въ Смоленскъ 600 человѣкъ вспомогательнаго, пѣхотнаго войска изъ Краснаго, и са-

---

dzenia, o pułnocy podpadli pod mury od cerkwi Sarlowego szancu y gdzie był młynik iezuicki, y tam pierwszego szczęscia probowali, ale, za pomocą nowonarodzonego wodza naiwyszego, szturm straciwszy, klowcow, rydlow, bermieniow y innego apparatu odbiegli. Woiska naszego było na Smolensku zostawionego przy i. mosci panu woiewodzie Smolenskiem... nad ktorym uczynił starszego pana Iakuba Woiewodzkiego, człeka dobrze rzeczypospolitey zasłuzonego y męza wielkiego y poboznego.

Anno Domini 1633.

Moskwa, w oblezeniu swoim y potędze ufaiąc, im daliei, tym barzi fortifikowała swoie ostrogi, blokauzy, szance, kosze etc, nic a nic o odsieczy naszy nie słysząc.

Die 14 ianuarii, o pułnocy wpadła rowem pod rogową baszte za panem budowniczem y tegosz dnia do tysiąca koszow postawieła od rogu do cegielniei. Inszych dni roznemi strzelbami y incursiami, szturmami szczescia probowali, na czas tesz y milczeli.

Die 2 martii. Pan Iarzyc z panem Wysockiem przyszli z Krasnego od i. mosci pana hetmana wielkiego xięstwa Litewskiego, xięcia Radziwiła z posiłkami y nade dniem z odwagą wielką wprowadzieli z Pokrowskiei gory 400 ludzi, a 600 z tymi, co pouciekali w ciągnieniu y w potrzebie pogromiono.

Die 17 martii. Moskwa, blizy koszow pod mury podemknąwszy miedzy Zielenską, a Małachowską bramą, do dwu baszt wielkich gwałtem wielkiem strzelałą na dzien po 600 albo wiecy razy z dział burzących.

28. Pan Madalenski z panem Charbickiem

ми невредимо возвратились назадъ въ Красный.

Послѣдній день марта. Русскіе разбили три башни и Эрнестову круглую башню, первую отъ Зеленской [отъ Еленскихъ воротъ?], у которой свалилась крыша, сожгли.

17 апрѣля, въ день св. Марка, русскіе въ часъ ночи ходили на приступъ къ пролому въ стѣнѣ и сожгли крышу малой башни; у нихъ кромѣ того было пять плотовъ съ смоляными бочками, лучиной и 4 петарды, чтобы разрушить мостъ; дѣлали они приступъ и къ валу, но были отражены выстрѣлами.

30 мая. Утромъ, наши осажденные сдѣлали вылазку къ траншеямъ и захватили нѣсколькихъ вооруженныхъ нѣмцевъ. Въ то время наши взывали и писали къ королю, чтобы прислалъ поскорѣе войско на помощь.

Въ другіе дни [этого мѣсяца] русскіе брали крѣпость приступомъ и съ каждымъ днемъ болѣе и болѣе укрѣпляли свои остроги.

4 іюня. Въ 12 часовъ послѣ полуночи русскіе сдѣлали сильный приступъ къ двумъ проломамъ и къ тремъ разбитымъ башнямъ. Приступъ этотъ продолжался до слѣдующей полуночи, но по милости Божіей безъ успѣха. Убитъ пѣхотный ротмистръ Рамъ. Русскіе уже овладѣли было двумя башнями, но наши однихъ изъ нихъ вытѣснили холоднымъ оружіемъ, а другихъ огнестрѣльнымъ.

7 іюня. Происходили переговоры и были просьбы касательно выдачи убитыхъ, лежавшихъ подъ стѣнами.

6 мая 1633 г., по желанію короля, выраженному письменно, Гнѣзненскій архіепископъ пріѣхалъ въ Варшаву, чтобы проститься съ королемъ, отправлявшимся въ походъ [на Россію], благословить его и освятить знамя и мечь.

---

600 ludzi na posiłek do Smolenska piechoty z Krasnego sczesliwie wprowadzieli y sami się cało nazad do Krasnego powrocieli.

Ultima martii. Moskwa trzy baszty słukszy (stłukszy?), Ernestową, pierwszą od bramy Zielienskiei, okrągłą, z ktorey był wierzch spadł, zapaleła.

17 aprilis, w dzien s. Marka, szturmowała Moskwa do wibity dziury w murze y wierz basztey małey wierzch („) spaleła, godzinę w noc; miała nadto pletow pięc z beczkami smolenemi y z łuczywem y pedard 4 na rozrucenie mostu, y do wału szturmowali, ale odstrzelano.

30 maii. Nasi oblezency rano wycieczkę uczynieli na loffgraffy (Laufgraben?) y porwali kilka niemcow zbroinych, a na ten czas wołali y pisali gorąco do i. k. mosci o pomoc y odsiecz prętką.

Inszych dni szturmowała Moskwa, y co dzien lepiei ostrogi swoie fortifikowała.

4 iunii. Walny szturm uczyniela Moskwa do obudwu dziur wibitych y trzech baszt słuczonych (stłuczonych?) o godzinie 12 z pułnocy, a trwał asz do pułnocka drugiego, iednak bez effectu za łaską Bozą. Rama rotmistrza pieszego zabito, y iusz były opanowane dwie basczie, z ktorych iednych reczną bronią, a drugich strzelbą nasi wyparli.

7 iunii. Tractaty były y prozby o wydanie ciał pobitych y leżących pod murem.

Sexta maii 1633. Na zadanie i. k. mosci przez list, poiachał i. mosc xiądz arcybiskup Gnieznienski do Warszawy, krola i. mosc na tęz expeditią zegnaiąc, błogosławiąc y choragiew z mieczem poswiącaiąc.

8 maii. Przyszły listy gorące do i. k. mosci od pana hetmana polnego Litewskiego,

8 мая, получены письма отъ полеваго Литовскаго гетмана, князя Радивила, который горячо просилъ короля прибыть поскорѣе, и заявлялъ, что осажденные дали клятву держаться въ Смоленскѣ не далѣе Троицы. Объ этомъ рѣшеніи зналъ и непріятель, и оно вынуждено было нуждой среди нападеній, голодомъ и проч.

9 [мая], въ первомъ часу послѣ полудня въ костелѣ св. Яна, архіепископъ освящалъ взятый отъ бедра короля, вынутый изъ ноженъ мечь или рапиру, и одно знамя. Въ тотъ же день, прямо изъ костела король и королевичь Казиміръ отправились изъ Варшавы въ походъ на Россію, которыхъ архіепископъ провожалъ въ ботѣ до другого берега Вислы.

На слѣдующій день, 10 мая послѣ отъѣзда короля архіепископъ установилъ такой порядокъ моленій о ниспосланіи счастливаго хода и окончанія этого похода [34].

Въ Смоленскѣ происходило слѣдующее.

20 іюня. Въ первомъ часу послѣ полудня Русскіе взорвали миной круглую башню, первую отъ Молоховскихъ воротъ, ту, которая на краѣ стѣны и выступаетъ [изъ ея окружности]

Въ день св. Петра по русскому календарю, происходила сильная битва во время вылазки, которую наши сдѣлали по направленію къ монастырю св. Спаса, за валомъ. Наканунѣ праздника св. Петра наши тоже дѣлали вылазку, но не безъ вреда для себя. Въ эти двѣ вылазки наши взяли 12 бояръ. Обо всемъ этомъ давалъ знать въ королевство [Польшу] король, который остановился въ Вильнѣ и дожидался недѣль... пока прибудетъ все войско. Объ этомъ походѣ короля и о вспомогательномъ

---

od xięcia Radziwiła, proszącego o prętkie przybycie i. k. mosci, opowiedaiącego, ze się tylko do swiątek zapewne, a nie dali, zprysiogli oblezency na Smolensku trzymac, o czym y nieprzyiaciel wiedział, y niedostatek przy gwałcie, głod etc przymuszał.

9 o pierwszy z południa w kosciele Iana s. święcieł i. mosc xiądz arcybiskup miecz albo rapir od boku i. k. mosci, wzięty goły z pochew, y choragiew iednę. Tegoz dnia z koscioła immediate wyiachał i. k. mosc z Warszawy na tez expetitią Moskiewską z krolewicem Kazimierzem, ktorych w bacie asz za Wysle wyprowadził i. mosc xiądz arcybiskup. 10 maii, nazaiutrz po odiezdzie krolewskim na sczęsliwe powodzenie y skonczenie tey expeditiey wydał x. arcybiskup takowy process...

Na Smolensku to się działo:

20 die iunii. Po godzinie pierwszey z południa Moskwa ku Małachowskiei bramie basztę pierwszą okrągłą, co była od muru odeszła, prochami wyrzuciełа.

W dzien s. Piotra Ruskiego, potezna trwała bitwa na wycieczcę, ktorą nasi asz za wałem uczynieli pod manaster Spasa s., a drugą w wigilią tegoz s. Piotra, nie bez szkody iednak naszych. 12 boiarow poimali nasi za tymi dwiema razami, o czym wszytkiem przez poczty dawał i, k. mosc znac do korony, w Wilnie niedziel... zatrzymawszy się y na sciągnienie woiska wszystkiego oczekywaiąc, o ktorym ciągniemu krolewskim, ani o tey odsieczy nie wiedzieli przez 14 niedziel oblezency, od ktorych wyiachał był iego mosc pan woiewoda Smolenski na electią y iusz wiecy nie miał przystepu. Zmyslone iednak listy krolewskie, czescią tesz y prawdziwe, miedzy sobą często wznawiali oblezency, udaiąc, ze zapewne iedzie i. k. mosc

войскѣ осажденные не знали 14 недѣль. Отъ нихъ притомъ уѣхалъ на избраніе короля Смоленскій воевода и уже не могъ назадъ пробраться къ нимъ. Осажденные однако распускали между своими вымышленныя и дѣйствительныя письма короля, въ которыхъ говорилось, что несомнѣнно идетъ къ нимъ король Владиславъ съ посполитымъ рушеніемъ и съ тою громадой [шляхты], которая была на избраніи короля. Когда наше войско и наемное собралось, частію подъ Оршей, а частью подъ Вильной, то король выѣхалъ изъ Вильны дня.... а въ Оршу, отстоящую отъ Смоленска на.... миль, прибылъ... дня [35].

8 августа. Наши пробрались изъ Краснаго къ самымъ Кобылинамъ, напали на русскую стражу и сильно съ нею бились, но не могли пробиться къ Смоленску, ни даже передать туда извѣстіе о приближающемся вспомогательномъ войскѣ.

9 августа. Осажденные сдѣлали ночью вылазку изъ Еленскихъ воротъ и напали у стѣнъ крѣпости на русскихъ, именно, на ихъ траншеи, но русскіе замѣтили нашихъ и убѣжали за туры.

16. Наши опять сдѣлали вылазку и взяли живыми 19 человѣкъ.

20 августа. Одинъ изъ нашихъ осажденныхъ, нѣкто Волдовскій, передался къ русскимъ и сказалъ имъ, что наши не имѣютъ ни пороха, ни ядеръ, ни продовольствія.

2 сентября. Наконецъ-то наши осажденные, благодаря Бога, увидѣли съ Смоленскихъ стѣнъ короля, стоящаго съ войскомъ въ Глушицѣ, о прибытии котораго и о томъ, что это дѣйствительно наше войско, сообщилъ первое извѣстіе охотникъ Якова Воеводскаго, который однако,

---

Władysław z pospolitem ruszeniem y tą gromadą, ktora była na electiey y coronatiey. Za sciągnieniem woyska y ludu naszego pieniesznego poczęsci pod Orszą y Wilen (Wilnem?) wyiachał i. k. mosc z Wilna die... a przyiachał do Orszey mil od Smolenska... die....

Die 8 augusti. Nasi, z Krasnego pod same Kobeliny podpadszy, napadli na strasz Moskiewską, y tak z nią się ucieraiąc poteznie, nie mogli do Smolenska przebyc, ani dac zadny o przychodzący odsieczy wiadomosci.

9 augusti. Oblezency uczynieli wycięczkę w nocy za bramę Ielenską y napadli na Moskwę pod mur na loffgraffy, ale Moskwa uciekła za kosze, postrzekszy.

16. Takze uczyniwszy wycięczkę, 19 zywcem poimali.

20 augusti. Ieden z naszych oblezencow, nieiaki Wołdowski, przedał się do Moskwy y powiedział, ze ani prochow, ani kul, ani zywnosci nasi nie mieli.

Die 2 septembris. Iusz tandem nasi oblezency za pomocą Bozą obaczyli z murow Smolenskich i. k. mosc, z woiskiem na Głuszycey stoiącego, o ktorym przysciu y ze to woisko nasze nastampiło, opowiedział pierwszą wiadomosc mysliwiec pana Iakuba Woiewodzkiego, ktory iednak, uciekaiąc na Smolensk, listy krola i. mosci naszego upuscieł, a przedtym wysłał był i. mosc pan woiewoda Smolenski listy z tąz wiadomoscią przez iednego chłopa, ktory nurkiem przez pułtory mil płynał asz pod same mury Smolenskie, ktore iusz były tak dobrze od nieprzyiaciela otłuczone w iednym mieyscu za zamkiem, ze bez drabi mogł na nie dobrze wnisc.

уходя въ Смоленскъ, потерялъ письма короля. Передъ тѣмъ выслалъ было съ такимъ же извѣстіемъ Смоленскій воевода одного хлопа, который полторы мили плылъ, ныряя, и приплылъ къ самымъ стѣнамъ Смоленска, которыя въ одномъ мѣстѣ за замкомъ такъ были рабиты непріятелемъ, что онъ безъ лѣстницы легко могъ взойти на нихъ.

7 сентября, на канунѣ рождества пресвятой Богородицы король сталъ со всѣмъ своимъ войскомъ безопасно и спокойно въ полумили отъ Смоленска. Непріятель смотрѣлъ на это и ни разу не выстрѣлилъ и не двинулся изъ своихъ острожковъ. Того же дня король ударилъ на передовые непріятельскіе острожки и, хотя не обошлось безъ значительнаго вреда для обѣихъ сторонъ, но король вытѣснилъ непріятеля изъ острожка, защищавшаго мостъ, перекинутый черезъ Днѣпръ. Осажденные, видя это, отъ радости и усердія, выскочили изъ Смоленска, и хотя ихъ должно было лечь около ста, но [они пробились] и съ плачемъ привѣтствовали короля. Послѣ битвы король сейчасъ же приказалъ Подольскому воеводѣ отвести ихъ назадъ [въ крѣпость], давъ имъ для охраны 12 сотенъ изъ отряда королевича Казиміра, и приказалъ дать осажденнымъ пять сотъ червонныхъ злотыхъ. Подольскій воевода безопасно отвелъ ихъ и возвратился назадъ.

8 сентября. Король послалъ къ русскимъ трубача, чтобы выдали тѣла убитыхъ, на что русскіе сейчасъ же согласились и дружелюбно приняли нашихъ пословъ, посланныхъ съ тѣмъ трубачемъ, и какъ будто заговаривали о мирѣ. Однако исполненіе

Die 7 septembris. W wigilią Panny naswietszey narodzenia stanał bespiecznie y spokoinie i. k. mosc z woiskiem wszystkiem w pułmilu od Smolenska, na co patrząc nieprzyiaciel, y razu nie strzeleł, ani się z ostroszkow swoich ruszył. Tegosz dnia uderzył i. k. mosc na nieprzyiacielskie ostrogi pierwsze nie bez znaczny szkody z obu stron y wypedzieł nieprzyiaciela z ostrogu, ktory bronieł mostu, przez Dniestrz (Dniepr?) leżącego, na co patrząc oblezency, z radosci wielkiey y ochoty wypadszy z Smolenska, tak ze ich do sta zginąc musiało, witali z płaczem krola i. mosc, ktorych potym zaraz kazał odprowadzic po bitwie i. k. mosc panu woiewodzie Podolskiemu, przydawszy im dwanascie set człeka słuzałego krolewica Cazimirza, y tam ich zostawiwszy, darował im piec set czerwonych złotych i. k. mosc oblezencom, od ktorych nazad bespiecznie y tam y sam odstampił iego mosc pan woiewoda Podolski.

8 septembris. Posłał do nich krol iego mosc trebacza swego, upominaiąc się trupow pobitych, na co zaraz pozwoleli y mile naszych posłow, przy tymze trebaczu zesłanych, witali, iakoby się o pokoy przymawiaiąc. Iadnak asz do drugiego dnia tę swoie obietnicę odłozyli. Nazaiutrz, gdy przyszły wozy nasze po ciała pobitych, oddali podług obietnicy ciał 46, z ktorych iednym serca powydzierali, drugich po smierci porzezali, trzecich na deski, gołe obnazywszy, poprzybiiali y na wody pusczali, na ostatek z cudzoziemskiego, niemieckiego woiska wydali ciało pana Smelinga oberstera naszego, cudnie barzo y przystoinie w trumie przybrane. Miedzy temisz pobitemi oddane iest ciało pana Welezinskiego, sedziego Smolenskiego, zołnierza y człeka dobrego y starego, y drugiego starszego na Smolensku pana Iakuba Woiewodskiego, rycerza dawnego y sławnego. Zywcem zas poimali do 50 na-

своего обѣщанія выдать тѣла убитыхъ отложили до слѣдующаго дня. На слѣдующій, день когда прибыли наши возы за тѣлами убитыхъ, русскіе, согласно обѣщанію, отдали ихъ числомъ 46. У однихъ изъ этихъ убитыхъ они новырывали сердца, другихъ послѣ смерти изрѣзали, третьихъ обнажили, приби ли на доски и пускали на воду. Въ числѣ другихъ они выдали тѣло г. Шмелинга, нашего оберста изъ чужеземнаго войска, прекрасно и благопристойно убранное въ гробѣ. Отдали также въ числѣ другихъ тѣло Смоленскаго судьи Велезинскаго, хорошаго, стараго человѣка, еще тѣло другаго старшаго въ Смоленскѣ Якова Воеводскаго, давно служившаго и доблестнаго рыцаря. Русскіе поймали живыми около 50 нашихъ, но Шеинъ сейчасъ же отослалъ ихъ въ столицу.

Тогоже дня король овладѣлъ Покровскою горою, которая больше всего препятствовала пройти въ Смоленскъ. Для защиты ея король оставилъ пѣхоту г. Бутлера, а самъ, не много отдохнувъ въ эту ночь въ полѣ, въ каретѣ, возвратился въ лагерь.

21 числа. Король опять ударилъ на непріятельскій лагерь со стороны нашего лагеря, но дѣло не дошло до окончательной битвы, потому что въ то время не все еще войско стянулось, въ особенности, зопорожскіе казаки, которыхъ король поджидалъ.

Наконецъ, 22 и 23 сентября, бой съ непріятелемъ пошелъ счастливѣе, потому что въ эти два дня король такъ сильно бился съ нимъ и такую доблестную помощь далъ осаж-

szych, ktorych Sehin odesłał do stolice zaraz.

Tegosz dnia ubiegł i. k. mosc Pokrowską gorę, ktora była nawiekszą przeszkodą do Smolenska przesciu, ktorą tylko osadzieł był na ten czas piechotą p. Butlerową, a sam do obozu pozostałego powrocieł, mało teyze nocy odpoczywszy sobie w polu w karecie.

21 die. Znowu uderzył i. k. mosc na oboz nieprzyiacielski z tę stronę od obozu swego, ale ze nie wszytko na ten czas sciągneło woisko, a osobliwie kozacy zaporowscy, za ktorymi oczekywał i. k. mosc, nie przyszło do ostatniei rosprawy.

22 tandem et 23 septembris felicius fuisse cum hoste consertum, nam adeo acriter serenissimus rex cum hoste per biduum pugnavit et laudatissime illis, Smolenscii obsidione cinctis, succurit, ut eos libere et pacifice hac et illac digredientes iterum salutaret, fugatoque turpiter ex octo munitionibus fortissimis hoste, triumphans, 24 præsentis, Smolens cium ingressus est et, receptis a palatino Smolenscensi clavibus civitatis, „Te Deum laudamus" in templo patrum societatis Iesu, ibitem præmissis apud patres Dominiconos litaniis de beatissima Virgine, cecinit. Qua egressus, castra mox in monte Pokrowiano metatus est, quem montem, fortissime munitum et vallatum, nuper ab hoste recepit. Neque licet hoc loco præterire silentio fervens bellandi studium zaporohensium kozakorum, qui dum licet castra sua nostris iungerent exercitibus, iniquum tamen duxerunt prius salutasse regem, donec irruissent in hostem et tres praefectos obersteros hostium! natione gallos, captos serenissimo regi, dum ab eis salutaretur, reddidissent, his usi verbis: korolu! otosz maiesz trzech niemcow nec ampliori usi sunt oratione. Postquam autem, durante hoc be!lo et ingenti pugna,

деннымъ, опоясаннымъ въ Смоленскѣ осадою, что они свободно ходили впередъ и назадъ и онъ опять привѣтствовалъ ихъ; наконецъ, послѣ постыднаго бѣгства непріятеля изъ осьми сильнѣйшихъ укрѣпленій, король 24 сентября, съ торжествомъ вошелъ въ Смоленскъ, принялъ ключи города отъ Смоленскаго воеводы и воспѣлъ въ храмѣ отцовъ іезуитовъ: «Тебе Бога хвалимъ», совершивъ передъ тѣмъ у отцовъ доминиканцевъ моленіе къ пресвятой Дѣвѣ. Выйдя затѣмъ изъ Смоленска, назначилъ сейчасъ же мѣсто лагерю на Покровской горѣ, которую непріятель сильнѣйшимъ образомъ укрѣпилъ и окружилъ валомъ, и которую король недавно отнялъ у него. Нельзя здѣсь пройти молчаніемъ пламеннаго рвенія къ бою запорожскихъ казаковъ, которые, хотя соединили свой лагерь съ лагеремъ нашихъ войскъ, но считали недостойнымъ привѣтствовать короля, пока не кинулись на непріятеля и не представили королю трехъ непріятельскихъ начальниковъ, родомъ французовъ. Тогда они привѣтствовали короля, сказавъ ему слѣдующее: «король! вотъ тебѣ три нѣмца!» и затѣмъ ничего больше не сказали.

Послѣ того, когда они во время этого сраженія, сильнаго боя, замѣтили, что нѣсколько непріятельскихъ полковъ обратились въ бѣгство, то преслѣдуя ихъ, сбросили съ себя свою тяжелую одежду и, перевѣсивъ черезъ плечи легкія ружья, голые переплыли черезъ Днѣпръ и тамъ, будучи нагими и ловко сражаясь, благодаря удивительной храбрости и счастью, выгнали непріятеля изъ одного укрѣпленія, а сами остались невредимы.

Въ остальные дни наши не переставали сражаться. Въ особенности 29 сентября, въ праздникъ св. Михаила, наши счастливо овладѣли осьмью другими укрѣпленіями, очень сильными, переполненными всякими военными снарядами и продовольствіемъ, пушками и другимъ болѣе легкимъ оружіемъ, и почти все непріятельское войско [или точнѣе] зна-

animadverterent aliquot hostium legiones terga dedisse, eas insequentes, suo onerario vestitu exuti, levioribus armis tantum in humeros impositis, nudi, trans Boristhenem transnatarunt atque ibidem sic denudati, strenue dimicantes, hostem de una munitione, virtute et fortuna admirabili, intacti, repulerunt.

Reliquis diebus nequaquam a pugna cessarunt nostrates. Die insuper 29 septembris, in festo s. Michaëlis, octo alias munitiones fortiores, omni apparatu et commeatu bellico onustas, armisque tormentis et aliis levioribus impletas, feliciter nostri receperunt, totamque fere ac praecipuam partem exercitus hostilis, timore quodam coelitus dimisso percussi, atque adeo ipsum Prozorovium, ducem generalem cum allis praefectis turpiter ultra unum milliare repulerunt et magua ex parte neci tradiderunt. Solo duntaxat Sehino et altero generali duce, Leslie dicto, omnium tormentorum custode et praefecto relicto, (relictis?) ad alteram partem Smolensci in castris Sehini profugis, ubi et caetera tormenta graviora et praestantiora reduxerunt, simulque omnes una quasi munitione, unicisque castris cincti. Quos dum sic, auxiliante Domino, fugientes dum viderent et viderent eorum milites, Galli, Itali, Germani, Tartari, Turcae et caeterarum na-

чительную часть его, пораженную какимъ-то страхомъ, ниспосланнымъ свыше, и самаго Прозоровскаго, главнаго ихъ вождя вмѣстѣ съ другими ихъ военоначальниками, безстыдно бѣжавшими, дальше мили отогнали и большую часть ихъ убили. Остались на мѣстѣ только Шеинъ и другой главный вождь, охранитель и начальникъ надъ всѣми орудіями, по имени Леслій. Русскіе оставшіеся перебѣжали на другую сторону Смоленска въ лагерь Шеина, куда свезли и остальныя орудія, какія были побольше и получше, и всѣ заперлись въ одномъ лагерѣ, какъ бы въ нѣкоемъ укрѣпленіи. Когда русскіе такимъ образомъ, при Божіей помощи, бѣжали, и когда это увидѣли ихъ [наемные] воины—французы, италіанцы, нѣмцы, татары, турки и другихъ народностей пришлецы, то эти послѣдніе добровольно покорились нашему свѣтлѣйшему королю и переписали свои имена. Эту счастливую побѣду свѣтлѣйшій король такъ описалъ въ письмѣ къ Гнѣзненскому архіепископу.

Письмо короля къ его милости архіепископу изъ лагеря на Покровской горѣ, отъ 23 сентября.

Владиславъ и проч. Достоуважаемый, сердечно намъ любезный во Христѣ отецъ! Богъ, въ руки котораго мы предали весь этотъ нашъ походъ, соизволилъ благословить наше предпріятіе, такъ что, какъ только мы подступили къ стѣнамъ Смоленска, то въ теченіе двухъ дней счастливо выбили непріятеля изъ одного укрѣпленія и такимъ образомъ, при Божіемъ благословеніи, мы съ одной стороны открыли себѣ этой побѣдой ворота къ Смоленску. Въ другихъ мѣстахъ непріятель еще въ большой силѣ. Молимъ Бога, чтобы далъ намъ успѣхъ противъ него. Мы для того сообщаемъ это извѣстіе прежде всего вашему преосвященству, чтобы вы со всѣмъ духовенствомъ тѣмъ усерднѣе молили Господа Бога о благополучіи нашемъ и всего войска, и чтобы вы сообщили другимъ гг. сенаторамъ объ этомъ счастливомъ началѣ. За симъ же-

---

gionum advenae, sponte se serenissimo regi nostro subdiderant et nomina sua dederant. Quam fortunam et felicem victoriam talibus litteris scripserat serenissimus illustrissimo archiepiscopo Gnesnensi.

List od i. k. mosci do iego mosci xiedza arcybiskupa z obozu na Pokrowskiei gorze, de data 23 septembris.

Wladislaus etc. Revarendissime in Christo pater, syncere nobis dilecte! Pobłogosławic pan Bog raczył, ktoremusmy w ręce wszystkę naszę expeditią podali, przedsięwzięcie nasze, ze skorosmy pod same Smolenskie mury podstampieli, niemal przez całe dwa dni z ostroga iednego nad samym mostem Smolenskim nieprzyiaciela leżącego szczesliwie wyparli, y tak do Smolenska wrotasmy z iedney strony za tym błogosławienstwem Bozym otworzyli. Zostaie iescze nieprzyiaciel w wielkiei potędze na dwu mieyscach, przeciw ktoremu aby nąm dał pan Bog szczesliwe successus, maiestatu iego swietego prosiemy. Dle tego tę pierwszą nowinę pocieszną uprzeymosci waszei oznaimuiemy, abys uprzeymosc wasza, miawszy taką wiadomosc o powodzeniu naszym, tym goręcey za nasze y woiska wszystkiego szczesliwe powodzenie ze wszystkiem duchowienstwem swoim pana

лаемъ вашему преосвященству отъ Господа Бога добраго здоровья. Въ лагерѣ подъ Смоленскомъ, 23 сентября 1634 [1633 г.?]

Письмо Виленскаго воеводы и гетмана великаго княжества Литовскаго, князя Радивила къ думному боярину и въ то время главному гетману надъ русскимъ войскомъ, находящимся подъ Смоленскомъ у Днѣпра въ осадѣ отъ его королевскаго величества, [Михаилу] Борисовичу Шеину, писанное 24 декабря 1633 года.

Ваши потери и злополучіе показали вамъ, какъ воздаетъ праведный Богъ за всякую обиду и нарушеніе присяги. Вы недавно убѣдились изъ вашей собственной неудачи, что ни наша безпечность, утверждавшаяся на скрѣпленномъ вашей присягой мирѣ, ни ваши многолѣтнія приготовленія, ни вспомогательныя иноземныя войска, ни средства и хитрости военныя, дотолѣ необычныя вамъ, ни ваши собственные, столь большіе труды, ни столь щедро истраченныя деньги нисколько не помогли вамъ осуществить ваши несправедливые замыслы. Вы видите ясно, что ваше войско, недавно еще столь великое, не только вынуждено было удалиться изъ столь многочисленныхъ и сильныхъ шанцевъ, окоповъ, остроговъ, бросить такое большое количество продовольствія, достатковъ, и свои орудія частью испортить, а частью бросить, но и само послѣ многихъ пораженій разсѣяно по разнымъ мѣстамъ. Богъ не только показалъ вамъ явно, что ниспосылаетъ защиту нашему правому дѣлу, но еще ставитъ передъ ваши глаза тяжелое для васъ отмщеніе за ваше вѣроломство. Вы намъ, обнадеженнымъ недавнимъ миромъ, желали быть грозными своею рѣшительностію и силою, а между тѣмъ лиши-

---

Boga prosił, y inszym panom senatorom ten początek szczesliwy do wiadomosci podał. Zyczemy zatym uprzeymosci waszey dobrego od pana Boga zdrawia. W Obozie pod Smoenskiem, die 23 sentembris 1634. (1633?)

List xięcia iego mosci, pana Radziwiła, woiewody Wilenskiego, hetmana wielkiego xięstwa Litewskiego, do Sehina Boryszewica, boiarzyna dumnego y natenczas hetmana naywyszego nad woiskiem Moskiewskim, pod Smolenskiem nad Dnieprem w oblezeniu od i. k. mosci leżącego, pisany d. 24 decembris 1633.

Nauczeły waz tego wasze własne straty y przeciwne powodzenia, iako Bog sprawiedliwy płaci wszelaką krzywdę y niedodzierzenie przysięgy. Doznawaliscie tego na sczesciu swoim swiezo, ze ani nasze od was zaprzysięzonym pokoiem ubespieczenie, ani od tak wielu lat zaczęte przygotowania wasze, ani posiłki woisk cudzoziemskich, ani nowe y u was przedtym niezwyczayne sposoby y fortele woienne, ani tak znaczne rąk waszych roboty, ani tak moznie wydane skarby wąm do dokazania niesprawiedliwych zamysłow waszych namniey nie pomogły. Widzicie na oko, ze tak zgromadne niedawno woisko wasze nie tylko z tak wielu obronnych szancow, okopow, ostrogow ustąpic, tak wiele zywnosci y dostakow odbiec y armaty swoiey częsc zepsowac, częsc porzucic musiało, ale y samo na roznych mieiscach po wielu pogromach

лись и счастія, и силъ, и могущества, и средствъ, и такъ окружены нашимъ милостивымъ государемъ въ тѣсномъ мѣстѣ, что не сегодня, такъ завтра должны ожидать себѣ послѣдней гибели. Въ столь великомъ стѣсненіи вы могли утѣшать себя хотя и не вѣрною надеждою, пока была хоть какая нибудь вѣроятность ожидать скорой помощи, но теперь, когда, благодаря счастію и правдѣ его величества, его войска разосланы въ разныя стороны и у васъ отнята всякая надежда на помощь, вамъ не остается никакого другого способа спастись отъ погибели, какъ обратиться къ милости и благости его королевскаго величества, нашего милостиваго государя, которому Господь Богъ праведнымъ приговоромъ своимъ начинаетъ теперь передавать васъ въ руки, чтобы показать всему міру, какъ онъ принимаетъ отъ васъ неоднократное нарушеніе честности и клятвопреступленіе. Намъ подлинно извѣстны всѣ ваши тайны, всѣ ваши совѣщанія, всѣ ваши недостатки и всѣ ваши надежды, которыми вы до сихъ поръ себя утѣшали,— извѣстны не только изъ того счастливаго оборота дѣлъ, какой Господь Богъ благоволилъ даровать намъ по своей милости и благости, но и отъ столь многихъ плѣнныхъ, отъ столь многихъ перебѣжчиковъ, изъ столь многочисленныхъ писемъ вашихъ въ Москву и изъ Москвы къ вамъ и отъ гонцовъ, перехваченныхъ нами. И хотя вы не заслужили въ настоящемъ случаѣ помилованія отъ насъ, но, помня христіанскій долгъ и желая показать Богу и людямъ, что мы не желаемъ проливать крови, я счелъ нужвымъ склонять и убѣждать васъ одуматься и, пока вамъ еще остается доступъ къ милосердію и помилованію его королевскаго величества, милостиваго нашего го-

---

iest rosproszone. Nie dosyc na tym, ze wąm pąn Bog widomą sprawiedliwosci naszey obronę, ale y dotkliwą waszego wierolumstwa pomstę stawia przed oczy, bo wy, ktorzyscie nąm, niedawno pokoiem ubespieczonym, gotowoscią y potęgą swoią grozniemy byc chcieli, teraz y od szczescia, y od sił, y potęgi, y od dostatkow odpadszy, y w tak ciasnym mieyscu od woisk i. k. mosci, pana naszego miłosciwego, ogarmieni, w lada dziem (dzien?) ostatniego zginienia waszego wyglądac musicie. Poki wąm iakiey prętkiey odsieczy podobienstwo zostawało, magliscie w tak wielkim moscisnieniu, lubo nie pewną, cieszyc (się?) nadzieią: teraz, gdy iuz za szczesciem y sprawiedliwoscią i. k. mosci przez woyska od i. k. mosci w rozne strony wyprawione odięta wąm wszystkich posiłkow nadzieia, nie zostaie wąm inszey (inszy?) sposob uwarowania się ostatney zguby, iedno łaska y dobrotliwosc i. k. mosci, pana naszego miłosciwego, ktoremu was na tęn czas pan Bog za sprawiedliwym wyrokiem swoim do rąk podawac zaczyna, aby to swiatu okazał, iako od waz przymuie wiare onemu nie ieden raz złamaną y tak częste przysięgi niedotrzymanie. Nie tyłko bowiem z tego, ktorego nąm pąn Bog z łaskiey y dobrotliwosci swey zdarzyc nad wamy raczeł powodzenia, ale y z tak wielu więzniow, z tak wielu przedawczykow, z tak wielu y waszych do Moskwy y z Moskwy do waz przeiętych lisłow y poslancow wszytkie wasze taiemnice, wszytkie rady, wszytkie niedostatki y te rozmaite, ktorymiscie się do tych czas cieszeli nadzieie, są nam rzetelnie wiadome, y chociazescie nąm

сударя, не заграждать его вашимъ упорствомъ, а напротивъ просить у короля милости въ столь бѣдственномъ положеніи. Надѣюсь, что, если только вы своимъ упорствомъ не доведете себя до послѣдней гибели, то его королевское величество по своему благочестію и благости согласится, при усердныхъ ходатайствахъ, показать свою милость и принять сносныя и приличныя условія. Надѣюсь, что вы, принявъ во мниманіе мое внушеніе, ваше положеніе, въ которое поставилъ теперь васъ Господь Богъ праведнымъ судомъ своимъ, и многія другія обстоятельства, предпочтете лучше позаботиться о себѣ, о безопасности своей жизни и цѣлости вашихъ достатковъ, нежели привести дѣла къ послѣдней пагубѣ, погубить себя и оставить въ сиротствѣ ваши домы и дѣтей. Если же вы принебрежете настоящимъ моимъ внушеніемъ, не признаете Божіей правды и мщенія надъ собою, и отвергнете это послѣднее средство выйти изъ столь великаго затрудненія и явной пагубы, оставленное вамъ Господомъ Богомъ, то вина за вашу погибель падетъ не на насъ, а на васъ самихъ. Ожидаю отъ васъ отвѣта на это мое внушеніе, сдѣланное вамъ по христіанской любви. Дано въ лагерѣ, на Богдановой околицѣ, 24 декабря 1633 года.

Лѣта Господня 1634.

Наконецъ 9 февраля, Шеинъ, опоясанный по прежнему тѣснѣйшею осадой и до крайности стѣсненный, попросилъ свѣтлѣйшаго короля черезъ трубача начать переговоры, по утвержденіи которыхъ онъ могъ бы

---

na to nie zadzialali, abysmi nad wamy w takowym razie pozalowanie mieli, wszakze na chrzescianską powinnosc pamiętaiąc, aby Bogu y ludziom iawno belo, ze przelewania krwie niewynny nie ządamy, zdało mi się was upomniec y wiesc do tego, abyscie się obaczeli y, poki wąm iescze iaki przystęp do miłosierdzia y pozalowania i. k. mosci, pana naszego miłosciwego, zostawa, onego sobie dalszym uporem swoim nie zagradzali, owszem w tak cieszkim razie łaskiey i. k. mosci ządaly. Rozumiem o poboznosci y dobrotliwosci i. k. mosci, iz iesli uporem swoim na ostatnią zgubę swoię tych rzeczy nie przywiedziecie, moze się dac do tego i. k. mosc za unizonemi prozbami zkłonic, ze znosnemi y przystoinemi sposobami łaskę swą wąm panska pokaze. Rozumiem, ze przestrogę moie y stąn ten swoi, w ktorym waz pan Bog za sprawiedliwym sądem swoim na ten czas chciał miec, y inszych wiele okolicnosci przed oczema maiąc, bendziecie woleli radzic o sobie y bespieczenstwie zdrowia y całosci dostatkow waszych pomyslic, nizely na ostatnią zgubę rzeczy przywiodszy y sami ze wszytkim zginąc y domy y dzieci swoie osierocic. Gdziebyscie tez upomnieniem moim teraznieyszym pogardzyc y sprawiedliwosci y pomsty Bozey nad sobą nie uznawac y ten ostatni sposob, ktory wam sam pan Bog do wyscia z tak wielkich trudnosci y wydomey zgubey podaie, odrzucic chcieli, nie przy nas, ale przy waz samych waszego nieszczescia przyczyna zostanie. Na ktorą przęstrogę moię z miłosci chrzescianski do waz doniesioną odpisu uwaznego od waz oczekiwąm. Dan w obozie na Bogdanowey okolicy, dnia 24 decembris, 1633.

Anno Domini 1634.

Die tandem nona mensis februarii Sehin, eadem veteri obsidione arctissima cinc-

выйти свободно со всѣмъ своимъ войскомъ. Свѣтлѣйшій король согласился на эту просьбу и назначилъ мѣстомъ для переговоровъ гору подлѣ укрѣпленія кавалера Радивила, называвшуюся Сковронковой горой.

10 числа. Ничего не сдѣлано, кромѣ того, что Сухотинъ прежде всего просилъ освободить изъ плѣна его сына, предлагая въ замѣнъ его нашего Воловича, находившагося тоже въ плѣну у нихъ, за котораго прежде Шеинъ требовалъ 20 своихъ бояръ. Ему данъ отвѣтъ, что теперь мы желаемъ вести переговоры не о размѣнѣ плѣнныхъ, а о мирѣ или о свободномъ выходѣ ихъ изъ лагеря.

11 числа. Начатые послами съ обѣихъ сторонъ на вышесказанномъ мѣстѣ переговоры продолжались въ теченіе почти двухъ недѣль. Прежде всего постановлены были условія договора, помѣщаемыя ниже сего, а вопросъ о титулахъ и названіяхъ государей, по согласію обѣихъ сторонъ, совершенно былъ устраненъ. Когда договоръ былъ заключенъ, то миръ и безопасность настали для однихъ только комиссаровъ, а противъ непріятельскаго войска почти каждый день, и ночью, и днемъ, предпринимались самыя частыя нападенія, пальба изъ пушекъ, отнятіе дровъ въ лѣсу и другія жестокія безпокойства.

16 февраля. Возвратился г. Воронецъ, посылаемый къ великому Московскому князю. Онъ выѣхалъ изъ столичнаго города русскихъ съ двумя послами, которыхъ тотъ же Московскій князь послалъ къ нашимъ сенаторамъ. Ихъ однако свѣтлѣйшій король приказалъ отвести не въ свой лагерь, но для ускоренія за-

---

tus et ingentissime compressus, petiit a serenissimo rege per tubicinem, ut inirentur tractatus, quibus stabilitis, potuisset e castris suis una cum toto exercitu liber egredi, cujus petitioni serenissimus annuens, destinavit locum eisdem tractatibus in monte, dicto Skowronkowa gora, prope munitionem d. Radiwilli cavaleri.

10 die. Nihil actum, nisi quod Suchotyn petierit ante omnia suum eliberari captum filium, offerens pro commutatione Wołovicium nostrum, similiter ab hoste captum, pro quo alias 20 suos boiaros ante Sehin petebat. Responsum est illi, talia petenti, non se velle de commutationibus captivorum, sed de pace seu libero e castris egressu tractaturum.

11 die. In loco supra memorato per certos utrinque commissarios tractatus inchoati durarunt per duas circiter hebdomadas, conditionibus ante omnia praemissis, ut inferius sunt annotati, et quaestione de titulis, nominibus et cognominibus suorum dominorum penitus sublata ex consensu partis utriusque. Stantibus his tractatibus, pax et securitas nonnisi solis commissariis a nobis concessa, contra vero reliquum hostilem exercitum in dies pene singulos noctu, dieque incursiones frequentissimae, tormentorum explosiones, in nemoribus circa ligna evehenda direptiones et aliae creberrimae inquietationes adhibitae exercebantur.

16 februarii. Redierat dominus Woroniec, ante ad magnum ducem Moscorum missus, e metropolitana urbe Moscorum expeditus una cum duobus legatis ab eodem duce Moscorum ad illustrissimos nostros senatores missis, quos tamen non ad castra sua ob tractatus celebratos, (celeratos?), ne forte Sehinus resciret, sed ad illustrissimum palatinum Podoliae, circa civitatem Dorohobuz ditiones moschoviticas devastantem, seremissimus rex

ключенія договора и для того, чтобы Шеинъ какъ нибудь не узналъ [объ ихъ пріѣздѣ], къ подольскому воеводѣ, который опустошалъ русскія области около Дорогобужа, и допустилъ ихъ къ себѣ только тогда, когда уже переговоры были кончены. Смоленскій воевода напоилъ ихъ, все узналъ отъ нихъ (они сами все разсказали) и сообщилъ королю.

18 февраля. На всѣ нижеизложенныя условія Шеинъ охотно согласился, но не утвердилъ ихъ присягой, какъ ниже будетъ объяснено.

19 и 20 числа. Шеинъ сталъ возражать противъ вышеупомянутыхъ условій, которыя онъ, повидимому, принялъ и одобрилъ. Хотя остальное войско отсовѣтовало ему, но онъ рѣшительно заявилъ, что скорѣе при всѣхъ взойдетъ на пушку и вмѣстѣ съ нею взорветъ себя, нежели согласится на такія условія. Двѣ главныя причины побуждали его къ этому [упорству]: вопервыхъ, то что онъ узналъ о прибытіи русскихъ пословъ, передъ которыми ему было крайне стыдно, и онъ надѣялся, что въ скоромъ времени будетъ заключенъ миръ на другихъ условіяхъ; вовторыхъ, то, что одинъ перебѣжчикъ отъ насъ донесъ Шеину, что король этими хитрыми условіями хочетъ обмануть ихъ, — вывести изъ лагеря и потомъ напасть на нихъ безсильныхъ со всѣми своими силами. Когда противъ Шеина стали палить учащенными выстрѣлами изъ большихъ пушекъ и объявили, что ни на какихъ другихъ условіяхъ не данъ будетъ миръ и недозволенъ будетъ выходъ, то Шеинъ, перепуганный и принужденный своими приближенными, послалъ трубача

noster reduci demandavit, quos, postquam finirentur praetacti (praefati?) tractatus, ad se accersivit. Palatinus noster Smolenscensis, dum eos inebriaret, omnia ab eis, sponte fatentibus, rescivit et prius regi retulit.

18 die februarii. Omnibus his infrapositis conditionibus, a nobis productis, Sehin libenter annuit, nec dum tamen juramento comprobavit, ut infra patebit.

19 et 20. Sehinus illis, jam quasi approbatis et laudatis conditionibus contradixit, cui licet in contrarium disuaderet reliquus exercitus, ille tamen palam se velle omnino maximo prae omnibus tormento ascenso per medium una cum tormento rampi, quam talibus conditionibus annuere. Idque ob duas potissimum causas: 1, quia rescivit venisse suos nuncios, quos maxime pudebat et pacem aliquo modo sperabat brevi futuram; 2, quia unus ex nostris profugus retulit Sehino nostrum serenissimum velle omnino his conditionibus fictis seducere et e castris educere ac postea, uti contra inermes, totis viribus, totoque impetu irruere. Contra quem dum trequentissime e tormentis majoribus exploderetur, neque ullo modo pax aut egressus promitteretur, misit terrefactus et a satellitibus suis coactus tubicinem, supplicans serenissimo regi nostro, ut easdem conditiones, semel laudatas et approbatas, retintegrare vellet, cui dum nihil responderetur, sed potius tam contra tubicinem, quam contra caeteros nuncios frequentissimis quateretur ictibus, petiit aliquot saltem verbis d. Abrahamowicz alloqui, qui dum, 22 praesentis, egrederetur, quasi irabundus, quaerebat, quid mendaces vellent, responditque ipse jussu regis nolle amplius serenissimum quidquam cum Moscis loqui aut tractare, nisi cum alterius nationis aliquo socio. Miserunt itaque eadem die nationis germanicae Lesle

къ свѣтлѣйшему королю съ мольбою возобновить условія, принятыя уже было и одобренныя. Когда ему ничего не отвѣтили и напротивъ еще больше стали стрѣлять и въ трубача и въ другихъ высланныхъ [съ нимъ], то Шеинъ сталъ просить, чтобы ему дозволили сказать хоть нѣсколько словъ г. Абрамовичу. Абрамовичь, 22 числа текущаго мѣсяца, вышелъ къ нему и, будто сердясь, спросилъ, чего они—лжецы хотятъ и, по повелѣнію свѣтлѣйшаго короля, сказалъ, что отнынѣ король не желаетъ съ русскими ни говорить, ни вести переговоровъ, а развѣ съ кѣмъ-либо изъ иноземцевъ. Итакъ, въ тотъ же день они послали нѣмцевъ Лесли и Сарле съ просьбой о мирѣ и свободномъ выходѣ.

23. Утромъ русскіе выпустили сто нашихъ плѣнныхъ и сами отвели ихъ въ нашъ лагерь; въ числѣ ихъ привели, какъ свободнаго и г. Воловича, а въ наказаніе за то, что замедлили и нарушили условія, обѣщали сверхъ условленныхъ трехъ мѣсяцевъ, еще четвертый мѣсяцъ считать временемъ войны и не предпринимать ничего противъ польскаго войска.

25 февраля. Шеинъ вмѣстѣ со всѣми своими подчиненными утвердилъ клятвой и цѣлованіемъ креста, поднесеннаго ему его священникомъ, нижеслѣдующія условія [36].

Описаніе того, какъ Шеинъ выступилъ изъ лагеря и сдался его королевскому величеству 1 марта 1634 года.

1 дня марта, утромъ войско [польское] переходило черезъ Днѣпръ, на которомъ ледъ былъ уже слабый,—переходило—одна часть по льду, другая

---

et Sarle, pacem petentes et liberum egressum cxposcentes.

23 mane, centum praemiserunt nostros captivos, sponteque reduxerunt ad castra nostra, illumque d. Wołowicz adduxerunt liberum, et in poenam retardatarum conditionum et ruptarum promiserunt ultra illos menses tres promissos adhuc quartum in armis sistere, nec quidquam contra polonum exercitum moliri.

25 februarii. Sehinus has conditiones juramento corporali una cum omnibus officialibus suis cum osculo certae crucis, per suum ministrum porrectae, comprobat.

Opisanie wyscia Sehinowego z obozu y poddawania się i. k. mosci, die prima martii 1634.

Prima die martii, woisko rano przechodziełо Dniepr słaby, czescią lodem, szęscią mostem, staneło pod ostroszkiem kozackim, ktore i. k. mosc, hora undecima przyblizywszy się, disponebat; a circa tertiam poczeła Moskwa comparere y eo ordine szła. Naprzod, woiewodowie Moskiewscy z woiskiem nastampieli, a Białłosielski chory wprzod na saniach iachał y stanął. Interim pułk ieden minął, asz drudzy woiewodowie nadiachali y, z koni zsiadszy, tak długo stali, poki pułki dwa boiarow Moskiewskich nie minełу y chorągwie pod nogi i. k. mosci rzucieli, ktorych było dziewiec. Nastampił potym pułk drugi raitarow Moskiewskich,—wszyscy pieszo (z?) zesznastą chorągwi y pod nogi ie i. k. mosci oddali. Dopiero sami woiewodowie do samey ziemi czołem bili y z roskazania i. k. mosci przystampieli blizy, na szesc krokow od pana stanąwszy. Potym po przemowie pana hetmana Litewskiego do nich, ktora w ten sens była: panowie woiewodowie! znaycie się na tym, ze i. k. mosc, maiąc was y zdro-

по мосту, — и стало подлѣ казацкаго острожка. Король прибылъ въ 11 часовъ и самъ распоряжался размѣщеніемъ войска. Около трехъ часовъ показались русскіе. Они шли въ такомъ порядкѣ. Прежде всего показались русскіе воеводы съ войскомъ, а впереди ихъ ѣхалъ на саняхъ Бѣлосельскій, который былъ боленъ. Затѣмъ онъ остановился и мимо его прошелъ одинъ полкъ, пока подъѣхали другіе воеводы. Тогда воеводы сошли съ коней и стояли, пока не пришли два полка Московскихъ бояръ, которые бросали къ ногамъ короля знамена, а знаменъ было девять. Потомъ выступилъ другой полкъ — московскихъ рейтаръ, которые всѣ шли пѣшкомъ съ 16 знаменами и положили ихъ къ ногамъ короля. Послѣ этого выступили сами воеводы, ударили передъ королемъ челомъ до самой земли, по приказанію короля подступили къ нему ближе и и стали въ шести шагахъ отъ него. Литовскій гетманъ сказалъ имъ рѣчь, которой смыслъ былъ такой: «господа воеводы! помните, что, хотя вы и ваша жизнь были въ рукахъ короля, но его величество обошелся съ вами милостиво и человѣколюбиво, удерживался проливать вашу кровь; вамъ слѣдуетъ помнить это благодѣяніе, благодарить за него, бить королю челомъ и молить Бога, чтобы даровалъ королю здоровье и счастливое царствованіе». Они сказали на это: «благодаримъ короля, что, какъ христіанскій государь, показалъ надъ нами милосердіе», и затѣмъ вторично ударили челомъ. Когда они поднялись, король сказалъ имъ: «какъ вамъ, такъ и всей землѣ покажемъ нашу милость, если ваши одумаются и будутъ намъ благодарны за это». Воеводы, отходя, третій разъ поклонились. Изъ этихъ полковъ двое перешли на сторону короля, — одинъ изъ Полоцкой земли Нинишевскій, другой грекъ. Оберстъ Сарлесъ, про-

---

wia wasze w ręku swoich, miłosciwie y miłosiernie z wami postampił, y nie skwapiał się na krew waszę, za co trzeba, abyscie mu, iako panu, pomniąc na to iego dobrodzieistwo, dziękowali y czołem bili, a za dobre zdrowie i. k. mosci y szczesliwe panowanie pana Boga prosieli", oni na to rzekli: „dziekuiemy i. k. mosci, ze nad nami, iako pan chrzescianski, uczynił miłosierdzie", a zatym czołem bili drugi raz. Potym krol i. mosc, gdy się z ziemi podniesli, rzekł: „iako wąm, tak y wszystkiei ziemiei, iesli się zechcą obaczyc, a wdzięczni bydz tego, oswiadczym łaskę naszę". Zatym, odchodząc, niski pokłon trzeci oddali. Dwuch sie z tych pułkow na sławę i. k. mosci przedało: ieden Niniszewski z Połocki ziemi, drugi Graeczyn. Sarles oberster supplikował o pocałowanie ręki i. k. mosci y otrzymał.

Nastampił zatym Fuxow regiment y, położywszy 6 chorągwi pod nogi i. k. mosci, uprosił ręki pocałowanie. Z tegoz regimenta major z leitnantem niski pokłon i. k. mosci oddali. Regiment potym Tobiasza pod nogi i. k. mosci 8 chorągwi położył. Boiarowie, co im konie pozdychały, niski pokłon oddawszy, choragwi 7 addali, szli pieszo z samopołami y bandoletami. Duncy choragwi pięc oddali y ci pieszo, konie przed tym maiąc, szli. Zatym kozacka chorągiew iedna pod nogi takze i. k. mosci oddana. Nastampili strzelcy, s ktorych dwai — głowy strzeleckie przednieisze — niski pokłon oddawszy, choragwi 8 pod nogi i. k. mosci oddali. Po tych Matyzon z re-

силъ, чтобы ему дозволили поцѣловать руку короля, къ чему онъ и былъ допущенъ.

Затѣмъ выступилъ отрядъ Фукса и, положивъ къ ногамъ короля 6 знаменъ, выпросилъ дозволить ему поцѣловать руку короля. Маіоръ и лейтенантъ изъ этого отряда низко поклонились королю. Затѣмъ отрядъ Тобіаша положилъ къ ногамъ короля 8 знаменъ. Бояре, у которыхъ пали лошади, низко поклонившись и отдавъ 7 знаменъ, шли пѣшкомъ съ самополами и бандолетами. Донцы положили 5 знаменъ,—они тоже шли пѣшкомъ, хотя прежде имѣли коней. Затѣмъ, положено было къ ногамъ короля одно казацкое знамя. Подошли стрѣльцы. Отъ нихъ двое главнѣйшихъ,—стрѣлецкіе головы, сдѣлавъ низкій поклонъ, положили къ ногамъ короля 8 знаменъ. Послѣ нихъ отдалъ королю отъ своего отряда 8 знаменъ Матисонъ, который вмѣстѣ съ Вальдономъ низко поклонился королю и допущенъ къ его рукѣ. Затѣмъ подошелъ отрядъ оберста Дама̀, который сдѣлалъ низкій поклонъ, положилъ 8 знаменъ и цѣловалъ руку короля. Оберстъ Яковъ Сарле отдалъ 8 знаменъ изъ своего отряда, низко поклонился и поцѣловалъ руку короля. Далѣе выступилъ оберстъ Китъ, положилъ отъ своего отряда 8 знаменъ, низко поклонился и цѣловалъ руку короля. Потомъ везли тѣло убитаго оберста Сандерсона, и положено было къ ногамъ короля 8 знаменъ изъ его отряда. Подошелъ затѣмъ оберстъ Леслій съ двумя отрядами, низко поклонился, положилъ 8 знаменъ изъ одного отряда и 8 изъ другаго и поцѣловалъ руку короля. Послѣ него отданы были знамена— одна Ляпунова, другая стрѣлецкая.

Послѣ того русскіе по приказанію короля взяли знамена и, одни развернувъ ихъ, а другіе нѣтъ, пошли безъ барабаннаго боя и стали вблизи острожка русскаго воеводича. Король и его войско возвратились въ лагерь.

Русскіе оставались на томъ же

---

gimentu swego oddał chorągwi 8, ktory pospołu z Waldonem, niski pokłon uczyniwszy, przypusczeni do pocałowania ręki i. k. mosci. Nastampił zatym regiment oberstera Dama, pokłon nizki uczyniwszy, położył chorągwi 8 y caławał rękę i. k. mosci. Sarle oberster Iakub, z regimentu swego oddawszy 8 chorągwi, niski pokłon uczynił y całował ręke i. k. mosci. Potych nastampił oberster Kith y, z regimentu swego 8 choragwi położywszy y niski pokłon oddawszy, całował rękę i k. mosci. Zatym oberstera Sardesona zabitego ciało wieziono, z ktorego regimentu 8 choragwi pod nogi i. k. mosci położono. Nastampił potym oberster Lesle z regimentami dwiema y, niski pokłon uczyniwszy, z iednego połozył choragwi 8, z drugiego takze 8, całował rękę i. k. mosci. Po nim choragiew Leponowa oddana, a druga strzelcow.

Rozwinąwszy tedy iedni, a drudzy tesz nie te pobrane z roskazania i. k. mosci chorągwie, poszli w drogę, w bebny nie bili y staneli blisko ostroszka iego mosci pana woiewodzica Ruskiego. I. k. mosc y woisko powrociеło do obozu.

Nazaiutrz Moskwa na tym ze mieyscu stała, czekaiąc na conwoia, przy ktorym szedł pan Moczarski. Było chorągwi nieprzyiacielskich 121 circiter, konnych było 700, pieszych pod 5000. Nasze woisko sąm krol i. mosc disponebat, tak ze była piekna visia: woysko (nasze?) z obu stron stało; hostis cum omnibus impedimentis szedł poirzodkiem, equitatum nostrum admiratus; mogło bydz, bo y

мѣстѣ и на слѣдующій день, дожидаясь конвоя, при которомъ шелъ г. Мочарскій. Непріятельскихъ знаменъ было до 121; коннаго войска было 700 человѣкъ, пѣхоты около 5,000. Самъ король размѣщалъ [польское] войско, и было прекрасное зрѣлище: войско [наше] стояло по обѣимъ сторонамъ, а по серединѣ шелъ непріятель со всей артиллеріей, удивляясь нашей конницѣ; нашего войска, въ числѣ котораго были и Смольняне, было по всей вѣроятности, не считая козаковъ, 10,000. Такъ полагалъ и непріятель и негодовалъ на лазутчиковъ, которые утверждали, что въ нашемъ лагерѣ было не болѣе 2,000. Русскіе радовались, что не подвергли себя опасности, на которую рѣшались было. Такъ совершился этотъ торжественный, славный и счастзивый для насъ актъ 1 марта, въ день Меркурія, а также въ день Пресвятой Дѣвы.

На слѣдующій день въ палаткѣ торжественно совершено молебствіе Господу Богу и пѣто было: Тебе Бога хвалимъ. Преосвященный епископъ Кульмскій, одѣтый въ священныя ризы, припѣвалъ, испрашивая благодати свѣтлѣйшему королю и королевичу Казиміру, которые тоже весело пѣли. Между тѣмъ, изъ шанцевъ и изъ Смоленска долго палили изъ пушекъ въ знакъ торжества. Потомъ ксендзъ канцлеръ отъ имени короля заявилъ [всѣмъ], что это—божіе благодѣяніе, благодарилъ вождей и войско, воодушевлялъ ихъ быть стольже мужественными и обѣщалъ, что свѣтлѣйшій король и вся рѣчь-посполитая будутъ имъ всячески благодарны. На это отвѣчалъ рѣчью г. Радивилъ, исчислялъ добродѣтели, заслуги и другія дѣла короля, начиная съ дѣтскихъ лѣтъ и до настоящаго времени; просилъ принять милостиво труды его и всего войска и обѣщалъ, что онъ и все войско до конца будутъ тверды. Рѣчь эта продолжалась около часу [37].

Smolanie byli, woiska naszego bez kozakow, iako sąm nieprzyiaciel rozumiał, 10,000, narzekaiąc na ięzyki, ktorzy affirmabant, ze nie było w obozie naszym nad 2,000. Chwalili sobie, ze periculum nie czynili, iako animabantur. Tak sie ten actus soleniter gloriosus skonczył prima martii, die Mercurii, w dzien Panny naswiętszey, a nąm szczesliwy.

Nazaiutrz, w szopie solennes gratiarum actiones Domino Deo actae, Te Deum laudamus—cantatum illustrissimo domino episcopo Culmensi pontificaliter occinente in gratiam serenissimi regis et principis Cazimiri, ipsis eliam clare canentibus. Interim na triumph długo z dział bito z szancow y z Smolenska. Potym iego mosc xiądz canclerz imieniem i. k. mosci beneficium Dei wyznał, wodzom y woisku dziękował, ad perseverandum animabat, gratiam serenissimi et reipublicae totius omnem gratitudinem pollicitus. Na co tesz odpowiedział w przemowie swy iego mosc pan Radziwiłł y wyliczał cnoty, zasługi i. k. mosci od lat dziecinnych y dzieła inne wszystkie iego asz dotąd; prosił, aby prace iego y woiska wszystkiego wdziecznie przyiete były, statecznosc y do konca wiarę po sobie y woisku wszystkiem offiarował, ktorey przemowy było z godzina.

Z obozu i. k. mosci na okoliczy te nowiny.

Februarii 28. Skoro iusz oddał przysiegę

Извѣстія изъ королевскаго лагеря въ окрестности [Смоленска.]

28 февраля. Когда уже Шеинъ съ другими воеводами и товариществомъ принесъ присягу въ своемъ лагерѣ передъ нашими комиссарами на принятіе предложенныхъ условій и наши комиссары тоже принесли присягу, что̀ происходило 25 февраля, то 28 февраля король далъ аудіенцію русскимъ посламъ, изъ которыхъ первымъ былъ Горихвостовъ, необыкновенно красиво одѣтый а вторымъ.... [пропускъ].

Когда они, справляя посольство, употребили титулъ своего государя, то король черезъ ксендза канцлера сказалъ, что имѣетъ дѣло не съ государемъ ихъ, а съ ихъ рѣчью—посполитой, что о титулахъ онъ не желаетъ и слышать. Затѣмъ они приступили къ дѣлу и прежде всего сказали, что желали бы имѣть [съ поляками] честный миръ на вѣчныя времена. Мѣсто для переговоровъ, о которыхъ просили, предлагали здѣсь, подъ Смоленскомъ. Время для этого назначили Троицынъ день. Ксендзъ канцлеръ отвѣтилъ, что [польское] королевство и великое княжество Литовское столь же сильно желаютъ мира, лишь бы только онъ былъ заключенъ на условіяхъ честныхъ и справедливыхъ; о мѣстѣ нечего думать; они [поляки] готовы ѣхать и къ столицѣ, которую иные изъ нихъ и предлагаютъ, какъ мѣсто для переговоровъ; время для начатія переговоровъ наши назначили 15 апрѣля, а мѣсто, гдѣ позволитъ время и счастіе.

Между тѣмъ, наши дождались, пока 1 марта выйдетъ Шеинъ, какъ выше описано.

По выступленіи Шеина произошло слѣдующее:

11 марта. Король оставилъ лагерь подъ Смоленскомъ на горѣ и во имя божіе двинулся со всѣмъ войскомъ

Sehin z innemi woiewodami y towarzystwem swoim naszym panom commissarzom w obozie swoim na conditie podane y nasi commissarzo wzaiem, co było 25 februarii, dopierosz 28 februarii dana iest audientia u i. k. mosci posłom Moskiewskim, z ktorych był ieden pierwszy na przezwysko Horychchwost, cudnie y przystoinie przybrany, a drugi... W legaciey tey swoiey, gdy wspomnieli tituł pana swego, odpowiedział i. k. mosc przez iego mosc xiędza canclerza, isz nie z panem ich, ale z rzeczpospolitą ich sprawa; o titułach zadny wzmianki słuchac nie chce. Przystampieli do rzeczy: naprzod, isz sobie zyczyli pokoiu y pacem honestam nu wieczne czasy. Mieysce tractatom, o ktore prosieli, dawali tu pod Smolenskiem. Czas składali na s. Troycę, na co tesz odpowiedział iego mosc xiądz canclerz, ysz tymze affectem zyczy sobie korona y wielkie xięstwo Litewskie pokoiu, byle honestis et justis mediis był zawarty; o mieyscu nie pomyslac, ale y pod stolice gotowi iachac, bo inni one upatruią, czas zas 15 aprilis złozili nasi; mieysce,—kędy czas y szczęscie pokaze. Interim czekano wyscia Sehinowego ad primam martii tak, iako się wyszey wspomniało.

Po wysciu Sehinowym to się działo.

11 martii. Opusciwszy krol i. m. swoi na okolicy—gorze oboz, puscieł się ze wszystkiem woiskiem w imię Panskie pod Białła, odebrawszy 120 dział w taborze Moskiewskim y 6,000 muskietow z inną munitią, apparatem woiennym etc, y pierwszy nocleg iego był w Da-

къ Бѣлой, взявъ въ русскомъ лагерѣ 120 пушекъ, 6,000 мушкетовъ и другое оружіе и военные снаряды и первый ночлегъ его былъ въ Даниловѣ въ 6 миляхъ отъ стараго лагеря. Въ Даниловѣ, король цѣлый день все дожидался, пока подойдетъ все войско, которое по причинѣ дурныхъ дорогъ, переправъ, распутицы и тому под. шло медленно.

12. И такъ, каждый день король въ сопровожденіи нѣсколькихъ хоругвей поспѣшалъ впереди войска, проѣзжая три, а иногда и четыре мили въ день, и такъ ѣхалъ до Архангела [Михайловскій мон.] въ 3 миляхъ отъ Бѣлой, гдѣ засталъ съ Литовскимъ войскомъ князя, Виленскаго воеводу, который, какъ гетманъ, шелъ впереди короля. Пріѣхавъ туда 20 числа безъ обоза, безъ ксендза канцлера и безъ королевича Казиміра, король ѣлъ, пользуясь посудою, собранною у знатнѣйшихъ господъ, ѣлъ также и у Виленскаго воеводы. Уже на третій день прибыли обозъ и остальное войско.

21. Хотя въ это время обозъ и остальное войско еще не прибыли, но король, взявъ 800 конныхъ и Виленскаго воеводу, подъѣхалъ подъ Бѣлую. Русскіе, увидѣвъ его, выскочили изъ острожковъ, изъ крѣпости и сильно стрѣляли; но послѣ того, какъ наши стали развлекать ихъ гарцами и отстрѣливаться, русскіе послали трубача и просили прислать на переговоры. Наши выслали двоихъ: гг. Стогнѣва и Абрагамовича, которые сказали русскимъ, что если они не сдадутся королю добровольно, то король будетъ добывать ихъ силою и знаетъ, что съ ними сдѣлать. Послѣ того русскіе отвѣтили, что будутъ держаться до послѣдней крайности и предпочитаютъ лучше погибнуть. Въ тотъ же день король вступилъ въ Архангелъ [Михайловскій мон.] и дожидался войска.

22. Утромъ король выслалъ къ

---

niłłowie 6 mil od obozu starego. W tymze Daniłłowie oczekywał cały dzien na woisko wszystko, leniwo idące dla złych drog y przepraw, rosciecy etc.

12 I tak na kozdy dzien sam wprzod z kilką chorągwi wyprawuiąc się, pospieszał przed woiskiem, trzy mile, na czas y cztery ubiegaiąc na dzien asz do Archangioła mil 3 od Białły, y tam zastał iusz z woiskiem Litewskim xiąze iego mosc pana woiewode Wilenskiego, ktory wprzod, iako hetman, przed i. k. moscią szedł y tam 20 bez wozow, bez iego mosci xiędza canclerza y krolewica Casimierza przyiachawszy, iadał ex collatis ferculis przednieiszych ich mosciow, iadał y u pana woiewody Wilenskiego, asz trzeciego dnia wozy y inne woisko nadiachało.

21. Lubo się iescze na ten czas nie sciągneły były wozy y woisko, i. k. mosc, wybrawszy się sam we dwiescie koni, z panem woiewodą Wilenskiem podiachał pod Białłą, ktorego zoczywszy Moskwa wypadła z ostrogow, z harada, y mocno strzelała ku niemu się wysypawszy; gdy ich iednak nasi harcami długo zabawiali y odstrzeliwali się, przysłali trebacza, prosząc na rozgowor. Wysłano dwuch naszych: pana Stogniewa y Abrahamowica, ktorzy powiedzieli, ze iezeli sie nie poddadzą i. k. mosci, chce ich gwałtem dostawac, a potym bendzie wiedział, co z niemi czynic. Odpowiedzieli, ze do gardł naszych powzdac się nie myslą y wolą raczy pomrzec. Tegoz dnia ustampił i. k. mosc do Archanioła y czekał na woisko.

22. Nazaiutrz wysłał i. k. mosc dwu

палисаднику двухъ инженеровъ разсмотрѣть, откуда бы удобнѣе сдѣлать приступъ и гдѣ бы подвести мины, задѣлать порохъ и проч., а между тѣмъ къ Бѣлой подступило все войско короля. Въ тотъ же день Подольскій и Смоленскій воеводы дали знать, что Майструкъ собралъ было въ Можайскѣ 30,000 народа, которому эти воеводы не давали выйти и счастливо отрѣзывали и другія подкрѣпленія.

23 и 24. Король подъѣхавъ опять подъ Бѣлую со всѣмъ войскомъ, расположился тамъ лагеремъ, устроилъ шанцы, туры, валы и проч.. послалъ на приступъ нѣсколько хоругвей, которыя убили до 100 русскихъ.

25. Въ тотъ же день дали знать королю староста Калужскій [?] и князь Іеремія Вишневецкій, что они съ 6 тысячами войска вышли изъ Украины къ Путивлю и просили короля указать, куда имъ идти. Этимъ вторженіемъ [въ Россію] съ запорожскими казаками они привели непріятеля въ великій страхъ. — Того же дня пришелъ отвѣтъ отъ бояръ изъ столицы къ нашимъ гг. сенаторамъ на ихъ письмо, посланные съ русскимъ посломъ Горихвостовымъ. Въ отвѣтѣ этомъ русскіе бояре жалуются, что мы не дали ихъ царю принадлежащаго ему царскаго титула, признаннаго бывшимъ у нихъ нашимъ [посломъ] Воронцомъ (который испыталъ потомъ много бѣды и безчестія за то, что поддался ихъ гордымъ внушеніямъ и устрашенію и письменно) призналъ титулъ и объявили, что не станутъ и говоритъ о мирѣ, пока нашъ король не откажется отъ царскаго титула. Они кромѣ того извинялись, что не явились на переговоры 1 апрѣля, что причиною этого распутица и дурныя дороги, и просили отложить срокъ до 15 апрѣля. На это наши согласились и ожидали ихъ.

26 марта. Король послалъ силь-

---

indzinierow swoich aby upatrowali mieysce, z ktorego pod porkany u Białły by do szturmu przypuscic, miny, prochy etc zawodzic; a tym czasem nadciągneło woisko wszystko krola i. mosci pod Białłą. Tegoz dnia dał znac iego mosc pan woiewoda Podolski y Smolenski, ze Maistruk w Mozaisku iusz był zebrał trzydziesci tysięcy ludu, ktorym wyscia cisz panowie woiewodowie bronieli mocno y inne posiłki przerywali szczesliwie.

23 et 24. Podiachawszy znowu krol i. mosc pod Białłą ze wszystkiem woiskiem, stanął tamze obozem, szance rzucieł, kosze wały etc; do szturmu przypuscił kilka chorągwi i. k. mosc, y pobito Moskwy do sta człeka.

25. Tegoz dnia dali o sobie znac i k. mosci pan starosta Kałuski y Ieremiasz xiąze Wisniowieckie, ze (z?) ukrainy przysli w szesc tysiecy y przybyli pod Putywol, a prosieli o deklaratią i. k. mosci, kędy by im roskazał przybydz, ktorzy wespoł z kozakami zaporowskiemi tym wtargnieniem swoim wielki uczynieli terror w nieprzyiacielu. Tegoz dnia przyszedł respons od boiarow ze stolice do naszych panow senatorow na on list, ktory byli dali do nich przez posła ich Gorychwosta, w ktorym responsie uskarzali się na to, ze im nie dali carowi ich titułu własnego carskiego, ktory przyznał, bendąc u nich nasz Woroniec (o co tesz potym miał kłopot y niesławę wielką, ze się dał zwiesc ich hardym affectatiom y strachom, ze go dał na pismie) declarowali się na ostatek, ze o pokoiu nic a nic mowic nie ben-

ный отрятъ на приступъ къ Бѣлой для того главнымъ образомъ, чтобы развлечь непріятеля, пока переправится войско мимо Бѣлой черезъ дремучій лѣсъ; но потомъ принято тайное рѣшеніе,—пока дѣло не выясниться изъ переговоровъ, не идти къ столицѣ, и не брать Бѣлой приступомъ, чтобы не попортить палисадника, валовъ, туровъ и крѣпостцы, такъ какъ всѣ надѣялись, что непріятель сдастъ ее въ цѣлости по договору. И такъ, до 7 апрѣля король стоялъ и ожидалъ [исхода дѣла], только безпокоилъ непріятеля днемъ и ночью и хотя уже въ двухъ мѣстахъ подведены были мины и задѣланъ порохъ, но король отложилъ приступъ и взрываніе пороху.

Изъ России — изъ подъ Бѣлой [получены] слѣдующія извѣстія.

Съ 25 марта по 7 апрѣля король стоялъ съ войскомъ подъ Бѣлой, не дѣлая приступа, но днемъ и ночью различными способами безпокоя ее,— то стрѣляя, то подъѣзжая цѣлымъ войскомъ или отрядами, и когда уже хотѣлъ зяжечь задѣланный порохъ и вырвать палисадники, принято было тайное рѣшеніе не портить палисадниковъ, но дожидаться исхода переговоровъ.

Наконецъ, 7 мая ночью послѣдовала сильная, частая пальба стрѣлами, огненными гранатами, ядрами, которыя хотя и производили сильный пожаръ, но русскіе скоро его тушили. Самъ король направлялъ орудія передъ главнымъ приступомъ.

8 мая. Самъ гетманъ великаго княжества Литовскаго князь Радивилъ ѣздилъ по лагерю и просилъ

---

dą, asz się wprzod i. k. mosc nasz tego titułu carskiego wyrzecze. Wymawiali się tesz, ze sie stawic nie mogli na tractaty pro prima die aprilis dla rosciecy y złych drog, y prosieli dillatiey ad 15 aprilis, czego im pozwolono y oczekywano.

26 martii. Potężny szturm i. k. mosc przypuscieł pod Białłą, a to dla tego naibarziei, aby był, zabawiaiąc nieprzyiaciela, woisko mimo Białłą przeprawił przez czarne lassy; alec potym stetit secretum consilium nie isc pod stolicę, asz by się było z tractatow obiecanych obaczyło, ani tesz brac Białły przez szturm dla popsowania parkanow, wałow, koszow y zameczku, poniewasz wszystkich była nadzieia, ze ią mieli samisz nieprzyiaciele nienaruszoną przez tractaty wydac. I tak, asz ad 7 aprilis trwał y oczekywał krol i. mosc, w nocy y we dnie inquietuiąc przecie nieprzyiaciela y, lubo iusz we dwu mieyscach było prochy y miny podwiedziono, zaniechał i. k. mosc do szturmu y do wysadzenia prochami onemi.

Z Moskwy te nowiny z pod Białły.

A 25 martii usque ad septimam diem aprilis trwał i. k. mosc z woiskiem pod Białłą, nie szturmuiąc do niei, ale we dnie y nocy rozmaitemi sposobami onę inquietował, strzelaiąc, podiezdzaiąc, wycieczki czyniąc y, gdy iuz zawiedzione podkopy chciał zapalac y parkany wysadzic, stetit secretum consilium, aby nie psowac tych parkanow, ale na tractata oczekywac.

Septima tandem die mensis maii, wypusciwszy wprzod gwałtowną y gestą strzelbę do Białły, strzały ogniste, granaty, kule rzucano w nocy, z ktorych lubo nie małe incendia czyniełу szkodę, ugaszała iednak prętko Moskwa. Krol i. mosc sąm rychtował działa do przyszłego szturmu walnego.

8-va maii iezdził po obozie sąm xiąze i. mosc Radziwił, hetman w. x. Lithewskiego, prosząc imieniem i. k. mosci, aby konni chcieli pieszo do szturmu, gdyby go przypusczono, pospieszyc, na co naprzod choragwie przed-

отъ имени короля, чтобы конница согласилась идти пѣшимъ строемъ на приступъ, когда онъ послѣдуетъ. На это прежде всего согласились первыя хоругви короля, но король поблагодарилъ ихъ за это и не согласился... [Должно быть пропускъ]. Вызвался и другой товарищъ, славный и давнослужившій Збоскій, родомъ изъ Люблина, котораго все войско считало шляхтичемъ, потому что онъ былъ достаточный человѣкъ и давно служилъ. Онъ упросилъ короля дозволить ему прежде всѣхъ идти на приступъ. Онъ повелъ съ собою другихъ, бросалъ стрѣлы, гранаты, огненные вѣнки и проч. Дѣлалъ онъ это въ надеждѣ получить шляхетство. Онъ выпросилъ себѣ четырехъ нѣмцевъ, осужденныхъ на смерть, ходилъ неустрашимо и, счастливо забросивъ стрѣлы, гранаты и вѣнки, счастливо возвращался назадъ безъ малѣйшаго вреда, тогда какъ 4 нѣмца бѣжали отъ него. Это мужество онъ показывалъ 9 мая, и ему дали еще 6 нѣмцевъ, которые подавали ему стрѣлы и вѣнки. Смотря на это его мужество, король поставивъ наготовѣ нѣсколько сотъ пѣхотнаго войска, приказалъ передъ разсвѣтомъ зажечь мины, подведенныя за 40 дней до того и въ другое время. Такъ какъ мины не были доведены до надлежащаго пункта подъ палисадникъ и такъ какъ порохъ слишкомъ долго былъ въ землѣ—40 дней чего, не бываетъ при обыкновенныхъ минахъ, то хотя порохъ зажегся, но, мало повредивъ палисадникъ, вырвалъ сначительную часть вала и эта земля упала прежде всего на стояв-

---

nieisze i. k. mosci ochotnie pozwoleli, ale im tego nie dopuscieł krol i. mosc, za tę ochotę podziekowawszy.... Obrał się y drugi towarzysz dawny y sławny Zboski, z Lublina rodzic, ktorego wszystko woisko miało za slachcica, bo y dostatnie y slawnie długo służył w woisku rzeczpospolitey, ktory to sobie upraszał u i. k. mosci, aby napierwy sąm do szturmu poszedł, drugich przywiodł, strzały pozarzucał, granaty y wience rospalone etc, czyniąc to in spem acquirendae nobilitatis, y uprosiwszy sobie 4 niemcow, na garło osądzonych, poszedł imperterito animo y, szczesliwie zarzuciwszy tak odwaznie strzały y granaty z wiencami, wracał się y tam y sam bez zadnego szwanku, od ktorego oni 4 niemcy pouciekali, a tey odwagi pokazywał 9 maii, maiąc nad to przydanych iescze 6 niemcow, ktorzy mu dodawali strzał y wiencow. Na tę iego ostatnią odwagę patrząc i. k. mosc kazał nade dniem miny od 40 dni zawiedzione y inne padkopy pozapalac, wprzod uszykowawszy pieszego człeka kilka set. Ze nie dosadzone były te miny y prochy do swego kresu własnego pod parkany y ze nad zwyczay min zwykłych długo były prochy przez 40 dni w ziemi, luboc się zapaleły prochy, iednak parkanom mało co zaszkodziwszy, wysadzieli one miny sztukę wielką wałow y ta ziemia padła naipierwy na Zboskiego onego, wprzod stoiącego, a potym y na onę uszykowaną piechotę, z ktorey do stu człeka poginеło. I tak daremny ten szturm walny stanał, nic nie sprawiwszy y, lubo była łaka dziura w parkanach, ze owym impetem ziemia zgubieła serca naszych, nie mogli szkoczyc tak prętko do niey, ktorą tym czasem prętko Moskwa zaprawiła. Zapalono tegosz dnia na drugim mieyscu minę, ale tesz darmo, bo niedosadzona była y nie prętko po owey pierwszy zapalona, iednak wał y parkanu wielką sztukę rozerwała, ale nasi nie rychło do szturmu szkoczyli.

Tegosz dnia dali znac ich mosc panowie commissarze i. k. mosci, ze się iusz ziachawszy z moskiewskiemi comissarzami, długo

шаго впереди Збоскаго, а затѣмъ и на вышеупомянутую выстроеннную пѣхоту, изъ которой погибло до ста человѣкъ. И такъ, этотъ главный приступъ оказался напраснымъ, не принесъ никакой пользы, потому что хотя оказался проломъ въ палисадникѣ, но такъ какъ та земля погубила многихъ изъ нашихъ, то они не могли двинуться съ надлежащею быстротой, а русскіе въ это время задѣлали проломъ. Въ тотъ же день зажгли мину въ другомъ мѣстѣ, но также напрасно, потому что она не достаточно далеко была подведена и не скоро подожжена послѣ первой. Она вырвала значительную часть вала и палисадника, но наши не скоро кинулись на приступъ [38].

Того же дня, королевскіе коммиссары извѣстили, что уже съѣхались съ русскими комиссарами, что русскіе долго,—цѣлый день, торговались съ ними, какъ приступить къ переговорамъ и долго изчисляли причины, почему нарушили перемиріе. Наши напротивъ ставили имъ въ урокъ, что безъ повода русскіе нарушили присягу, что сами они прежде вторглись въ Литовскія государства, взяли пограничныя крѣпости, вывели въ поле свои войска. Русскіе въ свою очередь доказывали нашимъ, что имѣли явные поводы нарушить клятву, именно, слѣдующіе: покойный король не далъ имъ въ цари избраннаго ими настоящаго короля Владислава; поляки взяли Шуйскаго, ввели военной польской силой въ столицу Димитрія, дѣлали всякіе разбои и другія притѣсненія, сожгли столицу и проч. Наконецъ наши предложили имъ слѣдующихъ 7 пунктовъ:

1) свергнуть теперешняго царя, нарушившаго присягу и перемиріе безъ всякаго повода и нарушившаго права нашего короля, и избрать себѣ другого изъ числа ли родныхъ братьевъ короля, кого имъ угодно, или изъ среды себя, такъ какъ у нихъ есть много знатныхъ родовъ;

2) заключить между обоими государствами вѣчный миръ на основаніи договора Казимірова;

---

przez dzien cały targowali o zagaienie wprzod conditiey, ze sobie wyrzucali długo przyczyny, dla czego złamali przemierze. Nasi, im zadaiąc, ze bez przyczyny dania Moskwa złomała przysiegę, incursie wprzod w panstwa Litewskie zagaiwszy, zamki pograniczne pobrawszy, woiska w pole wyprowadziwszy. Moskwa zas naszym wyrzucała przyczynę iasną do złamania wzaiem przysiegi, ze im nie dał niebosczyk krol dzisieiszego Wladisława za pana obranego, ze Suskiego (Szuyskiego?) poimali, ze Dimitra z woiskem polskim do stolice wprowadzieli, ze rozboie wielkie y inne gravamina czynieli, ze stolice spalieli etc. Owo tandem nasi podali siedm conditiey:

1) aby tego cara zruciwszy, ktory, przysiegę y przymierze bez zadny przyczyny złamawszy, nastampił na prawo i. k. mosci naszego, innego sami sobie obrali, lubo to z rodzonych braci i. k. mosci, ktorego bendą chcieli, lubo z samych siebie, poniewasz maią tak wiele u siebie zacnych familiey.

2) aby był wieczny pokoi zawarty miedzy obiema panstwy wedle dawnych pact Kazimirowych.

3) aby xiestwo Siewierskie y inne pro-

3) Сѣверское княжество и другія отнятыя области возвратить согласно съ вышеупомянутымъ Казиміровымъ договоромъ;

4) платить королю ежегодно сто тысячь рублей за отказъ отъ титула и права на царство, для удовлетворенія его за столь великую милость;

5) уплатить польскому и литовскому войску;

6) освободить съ обѣихъ сторонъ плѣнныхъ, никого не исключая;

7) обезпечить вѣчный миръ болѣе надежными обязательствами, нежели какъ было прежде.

Отвѣтъ русскихъ: на первое условіе они отвѣтили отрицательно, улыбаясь и потрясая головами, изъ за того, что наши похвалили ихъ [знатные] роды; на второе, по которому имъ пришлось бы уступить половину царства, отвѣтили тоже отрицательно; въ отвѣтъ на третье условіе уступали Смоленскъ, Черниговъ и Монастырскъ [Монастырское]; на четвертое отвѣтили отрицательно; когда они сказали на четвертое условіе, что ихъ государь никому не платитъ дани, то наши возразили, что русскіе даютъ дань туркамъ, татарамъ, что они одинъ уѣздъ уступили Густаву [Шведскому] и его наслѣдникамъ и проч; на шестое — отвѣтили отрицательно; на седьмое согласились съ радостію.

16 мая. Король, увидѣвъ изъ донесенія нашихъ комиссаровъ, что русскіе очень упорно стоятъ на своемъ, въ тотъ же день съ своимъ войскомъ или, правильнѣе сказать, съ большею его частію, другую оставивъ осаждать Бѣлую, двинулся къ тому мѣсту, гдѣ происходили переговоры, происходили же они надъ одной рѣкой, Поляновкой, а между тѣмъ наши комиссары предлагали другія, еще большія условія. Для смягченія ихъ сами непріятельскіе комиссары взяли въ посредники, какъ духовное лице, ксендза канцлера.

27 мая, въ субботу подъ вечеръ, при помощи Бога и великомъ его промышленіи и благодаря тому, что подступилъ король, русскіе согласились на всѣ условія и, утвердивъ клятвой ихъ святость, отложили до

vincie pobrane przywrocone były podług wzwyz namienionych pact Kazimirowych;

4) aby i. k. mosci za ustampienie tytułu y prawa swego, ktore ma na carstwo, do ukontentowania za tak wielką łaskę, dawali quotannis sto tysięcy rublow;

5) aby woisku Polskiemu y Litewskiemu zapłacieli;

6) aby więzniowie wszyscy ab utrinque, nemine excepto, wypusczeni byli;

7) aby gruntownieisze obligatie pokoiu wiecznego obwarowane były nie tak, iako przed tym.

Odpowiedzieli: na pierwszą, wprzod z usmiechem trząsnąwszy gławą, osobliwie dla tego, ze im pochwaleli familie, negative; na wtorą, zeby musieli połowice carstwa puscic, takze negative; na 3, Smolensk, Czerniehow y Monastersk pusczali; na 4,— negative; na piąte, gdy powiedzieli, ze nikomu nie hołduie pan nasz, replicarunt nostri, ze dawaią Turkowi, Tatarom, powiat ieden puscieli Gustawowi y successorom iego etc; na 6,—negative; na 7 pozwoleli z radoscią.

16 maii. Wybaczywszy i. k. mosc z comissarzow naszych, ze się mocno przy uporze swoim zasadza Moskwa, zaraz tegoz dnia

слѣдующаго дня написаніе перемирной грамоты. Каковы были эти условія, смотри ниже.

Объ этомъ счастливомъ и вожделенномъ мирѣ король извѣщаетъ Гнѣзненскаго архіепископа.

Письмо короля къ архіепископу изъ лагеря подъ Шевлевымъ, отъ 25 мая 1634 г.

Достопочтеннѣйшій и проч. Съ приближеніемъ нашимъ къ мѣсту переговоровъ, Богъ ниспослалъ свое благословеніе. Такъ какъ мы желаемъ имѣть прочный миръ съ тѣмъ непріятелемъ и такъ какъ по нашей любви къ любезнымъ нашимъ подданнымъ мы отказались отъ нашего права на Московское царство, то вчера заключенъ вѣчный миръ. Всѣ крѣпости, взятыя въ перемирные годы, переходятъ отъ Москвы къ намъ, исключая Серпейскъ. Отъ этихъ крѣпостей и областей имѣютъ отказаться на вѣчныя времена и настоящій государь ихъ [русскихъ] и вся русская земля. Извѣщаемъ объ этомъ ваше преосвященство съ тѣмъ, чтобы вы передали главнѣйшимъ гг. сенаторамъ это извѣстіе и эту нашу заботливость о цѣлости рѣчи-посполитой, отъ которой ожидаемъ за это всякой благодарности. Другія условія, которыми этотъ миръ съ обѣихъ сторонъ будетъ твердо обезпеченъ и которыя обсуждаютъ гг. комиссары, вы узнаете въ скоромъ времени. Оставивъ ихъ здѣсь скрѣплять постановленное на бумагѣ и присягами, возвращаемся въ королевство,

---

ruszył się z woiskiem swoim albo raczy wiekszą czescią woiska pod to mieisce, gdzie się odprawowały tractaty, a odprawowały się nad iedną rzeką, nazwaną Polanowką, zostawiwszy in obsidione pewną lidzbę ludu. A tym czasem nasi inne y wieksze podawali conditie, w ktorych moderowaniu wzieli sobie za arbitra samisz nieprzyiacielscy comissarze i. mosc xiędza canclerza, iako duchownego.

27 maii, w dzien sobotny przed wieczorem za pomocą Bozą y wielką iego opatrznoscią y za tym nastampieniem i. k. mosci, na wszystkie przystali conditie y, poprzysiegszy obietnicę tę, odłozyli na inny dzien przepisanie ich ad mundum, ktore iakie by były, vide infra, o ktorym sczesliwym y poządanym pokoiu daie znac i. k. mosc i. mosci xiędzu arcybiskupowi Gnieznienskiemu.

List od i. k. mosci do i. mosci xiedza arybiskupa z obozu pod Szewlewem, de data 28 maii 1634.

Reverendissime etc. Za zblizeniem się naszym ku mieyscu tractatow, pobłogosławił pan Bog, ze dnia wczorayszego ku wieczorowi, zycząc gruntownego z tym nieprzyiacielem uspokoienia, za ustampieniem z miłosci naszey ku miłym poddanym prawa naszego do panstwa Moskiewskiego, stanął wieczny pokoy z powroceniem od Moskwy zamkow wszystkich, pod czas lat przymiernych zabranych, wziąwszy (wyiąwszy) sam Sierpieisk, ktorych zamkow y provinciei wiecznemi czasy zrzec się ma y pan ich teraznieiszy, y wszystka ziemia Moskiewska, o czym uprzeymosc waszą oznaimuiemy, zebys uprz. w. to podał do przednieiszych panow senatorow wiadomosci, y tę zyczliwosc naszę ku rzeczypospolitey całosci, po ktorey wszelaką wdziecznosc obiecuięmy, zalecił. Inne conditie, ktorymi pokoy ten ma bydz na obie stronie gruntownie obwarowany, namawiaią panowie comissarze, o ktorych uprz. w. prętko wiedziec dendziesz. My zatym, zostawiwszy ich tu, aby pismami s obu stron to, co staneło, stwierdzieli y przysiegami zmocnieli, obracamy ku koronie, gdzie za pomocą Bozą na seym,

куда желаемъ, при Божіей помощи, прибыть къ наступающему сейму. Желаемъ вамъ затѣмъ и проч.

Замѣтка. Послѣ этого поспѣшнаго отъѣзда короля въ Варшаву русскіе начали было сильно и безразсудно колебаться принимать условія мира; но ксендзъ канцлеръ своею счастливою сановитостію съумѣлъ счастливо устрашить и смягчить ихъ и добился того, что всѣ нижеизложенныя условія, приняты, какъ прежде было обѣщано [русскими]. 14 іюня 1634 года [39].

---

blisko przyszły, stanąc chcemy. Zyczymy zatym etc.

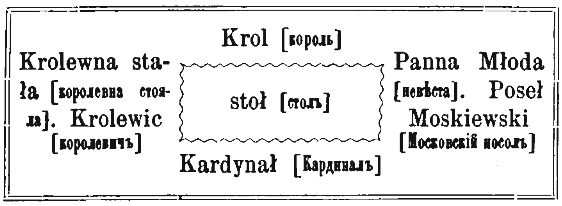
Nota. Po tym pretkim odiezdzie i. k. mosci ku Warszawie poczeli znacznie y barzo temere variare Moskwa in conditionibus; ale ze sczesliwie sczesliwą swą powagą i. mosc xiądz canclerz umiał ich terreri y moderari, dokonczył ex voto wszystkich conditiey, nizy opisanych. 14 iunii 1634.

ПРИМѢЧАНІЯ.

1, къ стр. 8. Рѣчь Замойскаго приведена въ рукописи въ двухъ редакціяхъ. На л. 69—77 она приведена въ сокращенномъ и крайне неисправномъ видѣ. Мы напечатали болѣе пространную редакцію ея и болѣе исправную. Болѣе важные варіанты ея изъ первой редакціи напечатаны нами между скобками [ ]. Таже рѣчь, но также въ неисправномъ видѣ, находится и въ рук: Historya Dmitra fałszywego л. 120—121.

2, къ стр. 30. Мѣсто это крайне неисправно въ обѣихъ редакціяхъ. Мы перевели его на основаніи сличенія обѣихъ редакцій, варіанты которыхъ приведены въ польскомъ текстѣ.

3, къ стр. 59. Въ рукописи-Historya Dmitra fałszywego (л. 2.) помѣщенъ рисунокъ, на которомъ показано, какъ на этой свадьбѣ сидѣли главнѣйшія лица. Вотъ этотъ рисунокъ.

Въ рукописи Главнаго Штаба (см. ниже стр. 365), въ которой тоже находится краткое описаніе этой свадьбы, показано (л. 9), что Марина и Московскій посолъ сидѣли по правой сторонѣ отъ короля. См. ниже примч. 24.

4, къ стр. 60. Подарки перечислены ниже см. стр. 72. Въ Historyi Dmitra fałszywego они перечислены въ этомъ мѣстѣ и почти тѣже. Вотъ ихъ списокъ:

Obraz przenaswiętszey z ruska malowany, złotem y kamienmi drogimi a kosztownemi oprawiony.

Kleynoty w czarnym atłasie bardzo kosztowne: krzyz niemały diamentowy, przezen wąz z rubinow, pod krzyzem Moyzesz pełen kamieni kosztownych roznych.

Pioro niemałe w złoto oprawne z rubinow samych, a u niego wisiało pereł trzy, bardzo wielkich y kosztownych.

Czarę złotą rubinami y dyamentem sadzoną.

Kubek iaspisowy z drogimi kamienmi.

Miasto roztruchanow krowę złotą, koło szyie pereł y kamieni kosztownych bardzo wiele.

Okręt bardzo kosztowny z kamienmi drogimi, wielki na dwa łokcie.

Pelikana złocistego wielkiego, a w nim rubin niemały.

Ielenia złocistego z rogami koralowemi, na nim kamieni drogich bardzo wiele.

Szkatuła hebanowa niemała na trzech złotych postawach, kamienmi sadzona, na wierzchu po stronach osoby srebrne złociste trębacze trąbili, a bębenistowie bębnili w posrodku onych person.

Słonia, na ktorym był zamek, a w nim wielki zegar, ktory dway chłopi ledwo niesc magli. To wszystko od srebra złociste powiększey części.

Pawa złocistego z rostoczonym kołem.

Soboli przednich sorokow cztyry.

Złotogłowu y inszego bławatu sztuk dwanascie.

Naostatek Θryanskich pereł wiązanek szesc wielkich,—tak ze iedna wiązanka ręczną wagę wazy. Затѣмъ въ Historyi Dmitra fałszywego говорится, что Малогосскій каст. благодарилъ за подарки и что бабка царицы, взявъ подарки, удалилась. Л. 2 на оборотѣ.

5, къ стр. 70. Въ Historyi Dmitra fałszywego (л. 3 на оборотѣ) вслѣдъ за тѣмъ говорится:

На этой свадьбѣ было чрезвычайно много народу, какъ если бы собрать людей съ четырехъ Варшавскихъ сеймовъ, такъ что жители принуждены были выселяться изъ собственныхъ домовъ, потому что ихъ выгоняли. Нужно признать чудомъ, что, при такомъ великомъ съѣздѣ людей, ни одинъ не былъ раненъ, хотя тогда было весьма много людей и изъ чужихъ краевъ и прежде всего слѣдующіе послы: Австрійскій, Испанскій, Папскій, Французскій, Англійскій, Персидскій, Московскій, Валахскій.

Na tym weselu ludzi trequentia wielka była, iako na czterech seymach Warszawskich, tak iz ludzie z domów swoich własnych wychodzic musieli, bo ich wyganiano, a to iednak za ieden cud poczytac się moze, yz w tak wielkim concursie y iednego nie raniono, chociaz pod ten csas y z cudzych ksaiow ludzi byłi bardzo wiele, a osobliwie posłowie ci: Cesarski, Hispanski, Papieski, Francuski, Angielski, Perski, Moskiewski, Wołoski.

Затѣмъ слѣдуетъ:

Потомъ, когда отправляли Московскаго посла, то онъ не хотѣлъ брать грамотъ, потому что въ нихъ не написали титула—кесарь, но послѣ того, какъ перестали давать послу содержаніе, онъ впалъ въ раздумье и принужденъ былъ взять грамоты. Литовскій маршалъ Дорогостайскій далъ ему сильный нагоняй, назвалъ его дуракомъ, говорилъ, что онъ — посолъ не имѣетъ объ этомъ наказа отъ своего князя, сказалъ и то, что только два государя признаются кесарями—Христіанскій и Турецкій. Когда посолъ уѣзжалъ, то Сендомірскій воевода скупилъ у русскихъ всѣ соболя для свадьбы короля, на которой [знатнымъ] лицамъ дарилъ бархатныя собольи шубки, слугамъ ихъ—куньи, пахоликамъ ихъ—лисьи, а черезъ двѣ недѣли послѣ свадьбы короля Сигизмунда III, которую праздновали тамъ же въ Краковѣ, 4 декабря 1605 года, онъ повезъ, въ сопровожденіи тысячи всадниковъ, свою дочь Марину, жену Димитрія, въ Москву.

Potym, gdy posła Moskiewskiego odprawiono, listow brac niechciał, yz nie napisano tytułu, iako cesarzowi, ale gdy mu obrokow przestano dawac, tedy musiał listy wziąc, gdyz sobie zteskną̨ł, bo mu marszałek Litewski Dorohostayski bardzo znaczną łacinę dał, głupim go nazywaiąc, mowiąc, iz niemiał tego zlecenia ad kniazia swego, mieniąc tez to, yz tylko dwu cesarzow panow chrzescianskich („) uznawaią, to iest, Chrzescianskiego y Tureckiego, ktory gdy odiezdzał, i. m. pan woiewoda Sędomierski u wszystkiey Moskwy sobole pokupił, a to dla wesela krola i. m., na ktore oddawał osobom barwę axamitną, sobolami podszytą, sługom ich kunami, pacholikom ich lisami, a we dwie niedziele po weselu krola i. m. Zygmunta trzeciego (ktoregosię odprawowało tamze w Krakowie) czwartego 10—bra roku panskiego 1605, w tysiącu koni corkę swoię Marynę prowadził Dmitrową do Moskwy.

6, къ стр. 80. Въ Historyi Dmitra falszywego нѣтъ списка подарковъ Сендомірскому воеводѣ. Послѣ вышеприведенной выписки въ этой рукописи очевидный перерывъ. Въ концѣ л. 3 на оборотѣ стоитъ слово Dyariusz, съ котораго должна бы начинаться слѣдующая страница, а между тѣмъ на слѣдующей страницѣ начинается стихотвореніе, въ которомъ описываются счастіе и бѣдствіе Марины. Можно думать, что на недостающихъ листахъ былъ дневникъ путешествія Марины въ Москву.

7, къ стр. 84. Грамота эта находится въ рукописи на л. 20 — 22. Русскій переводъ ея см. Смутн. Время Московск. госуд. Н. И. Костомарова т. 1, стр. 127 — 131 примѣч.

8, къ стр. 90. Слѣдуетъ грамота (л. 22 на оборотѣ), напечатанная въ Собр. грам. и догов. т. 2, № 147.

9, къ стр. 95. Таже грамота, но съ нѣкоторыми варіантами напечатана въ Собр. госуд. грам. и догов. т. 2, № 76.

10, къ стр. 98. Показаніе это съ значительными, впрочемъ, варіантами напечатано въ Собр. госуд. грам. и догов. т. 2, стр. 313—314.

11, къ стр. 101. До сихъ поръ сходно съ напечатаннымъ въ Собр. госуд. грам. и догов. т. 2, 293—296.

12, къ стр. 112. Здѣсь нѣсколько иначе это показаніе, чѣмъ въ Сказан. о самоз. Устрялова т. 2, стр. 173 и въ Historica Russiwae monum. т. 2, нач. стр. 127.

13, къ стр. 121. Слич. Supplement. ad. hist. Russ. monum. стр. 404 и Сказ. о самоз. Устрялова т. 2, стр. 171—172.

14, къ стр. 140. Договоръ этотъ напечатанъ у Бутурлина: Исторія смутнаго времени т. 2, прилож. № VIII стр. 59.

15, къ стр. 169. Мѣсто это крайне темное; разсказъ о Маринѣ смѣшивается съ разсказомъ о самозванцѣ; такъ, по крайней мѣрѣ, мы догадываемся и сообразно съ этой догадкой переводимъ это мѣсто.

16, къ стр. 194. Такъ мы переводимъ слово — niezasłuzone. Въ другихъ мѣстахъ это слово замѣняется словомъ darowne, darowizna.

17, къ стр. 196. О времени битвы, которое здѣсь въ подлинникѣ обозначено сбивчиво, см. Записки гет. Жолкевск. стр. 62.

18, къ стр, 197. Слич. Записк. Жолкевск. стр. 59—60, текстъ и примѣчаніе.

19, къ стр. 198. Слич. тамъ же етр. 48.

20, къ стр. 235. Выраженіе: chieba przemysleniem мы оставили безъ перевода, потому что не можемъ опредѣлить, что оно значитъ.

21, къ стр. 330. Переводъ этого письма представляетъ неодолимыя затрудненія. Въ рукописи оно помѣщено съ многочисленными пропусками. Письмо это извѣстно было и, можно думать, въ русской редакціи С. М. Соловьеву. См. его истор. т. 8 стр. 455.

22, къ стр. 347. Письмо это, помѣщенное въ рукописи на 56 л. на оборотѣ, мы должны были выпустить, потому что оно записано тамъ совершенно безграмотно.

23, къ стр. 369. Въ Черниговѣ тогда былъ воеводой князь Андрей Телятевскій. Истор. росс. С. М. Соловьева т. 8, стр. 170.

24, къ стр. 402. Затѣмъ слѣдуетъ краткое описаніе свадьбы Марины. Въ этомъ описаніи находятся слѣдующіе варіанты:

(Московскій посолъ) ничего не ѣлъ за столомъ, съѣлъ только не много хлѣба съ солью, и наблюдалъ за всѣми. Выпилъ онъ 6 стакановъ вина изъ собственныхъ фляжекъ въ дорогой оправѣ. Въ продолженіе всего обѣда играла королевская музыка на разныхъ инструментахъ; музыкантовъ было 40 человѣкъ.	(Poseł Moskiewski) nie iadł nic u stołu, tylko troche chleba z solą, przypatruiąc się wszytkim. Wypił 6 kieliszkow wina z swych flaszek, kosztownie oprawnych.... Przez wszytek obiad grała muzyka krola i. m. rozmaite instrumenta, ktorych było ossob 40.
Какъ только кончился обѣдъ, посолъ попросилъ немного подождать. Въ это время принесли отъ него подарки, поставили на столъ царицѣ ларецъ (онъ его называлъ декъ) прекрасной персидской работы съ золотой отдѣлкой и сорокъ соболей.	Skoro zię obiad skonczył, prosił o troche audientiey poseł. Wtym przyniesiono od niego samego upominki skrzynkę (on to zwał Dek.) na stoł, ze złotem perskiey roboty piękną y swietną y sarok saboli carowey iey mosci....

Послѣ того, какъ Сендомірскій воевода поднесъ подарки королю, wtym stoł wyniesiono, muzyka grała... (начались танцы).

Далѣе приведена рѣчь короля къ Маринѣ и ея отвѣтъ.

Затѣмъ всталъ король и сказалъ рѣчь, смыслъ которой былъ слѣдующій: «ваша милость ѣдешь въ чужую страну, въ чужой народъ, къ своему обвѣнчанному мужу, который волею божіей и при помощи нашей и польскаго народа сѣлъ на тамошнемъ престолѣ. Когда ваша милость будешь тамъ, прошу заботиться объ охраненіи и умноженіи божіей хвалы и мира съ нами. Въ этомъ королевствѣ вы родились, въ немъ вы имѣете отца, братьевъ, сестеръ, родныхъ. Ведите вашего будущаго мужа къ тому, чтобы онъ зналъ благодарность, помнилъ оказанную ему нами помощь, исполнилъ обѣщанія, данныя имъ намъ съ клятвой, и чтобы онъ во всю жизнь свою держалъ любовь и дружбу съ нами и этимъ королевствомъ и завѣщалъ ихъ и своему потомству, когда Богъ дастъ ему его. Желаемъ, чтобы Господь Богъ какъ теперь, такъ и всегда ниспосылалъ на вашу милость свое благословеніе и сохранилъ васъ въ добромъ здоровьи и благополучіи».

Царица, наклонившись передъ королемъ, сказала слѣдующее: «буду молить Господа Бога, чтобы будущій мой супругъ умѣлъ служить ему, расширять его хвалу и служеніе ему и отслуживать вашему величеству и этому королевству за столь великую милость и благодѣяніе».

Potym wstał krol i. m. y uczynił przemowę w ten sens: „iedziesz w. m. w obcy kray, między narod cudzy do poslubionego małzonka swego, ktory z woley Bozey y pomocy naszey y narodu polskiego usiadł na stolicy tameczney. Gdy tam w. m. będziesz, dalibog, proszę, pomniy w. m. na rozmnozenie y zatrzymanie chwały Bozey y pokoiu z nami. Korona ta, w ktorey się w. m. urodziła, w ktorey w. m. masz oyca, bracią, siostry, pawinnych swych. Wiedz w. m. do tego p. małzonka swego przyszłego, aby wspomniał na wdzięcznosc y pomoc naszę, na wypełnienie tych obietnic, ktore nam y tey koronie uczynił y poprzysiągł, aby tesz miłosc y przyiazn ku nam y koronie tey przez wszytek wiek zachował, gdy da p. Bog potomstwo, potomstwu swemu tosz podał. Iusz tedy zyczymy, aby p. Bog, iako począł w. m. z łaski swey s., tak do konca błogosławił, chowaiąc w. m. w dobrym zdrowiu y fortunnym powodzeniu“.

A carowa, skłoniwszy się do krola i. m., w te słowo mowiła: „p. Boga będę prosiła, aby przyszły p. małzonek moy umiał słuzyc p. Bogu y rozmnazac chwałę y słuzbę iego, taką łaskę y dobrodzieystwo w. k. m. panu m. y tey koronie zadziaływac“ стр. 10.

25, къ стр. 426. Затѣмъ въ рукописи (стр. 17) слѣдуютъ допросы польскихъ пословъ въ Москвѣ послѣ убійства самозванца, именно рѣчь Бориса Нащокина (стр. 17) и отвѣтъ на нее поляковъ (стр. 17 — 18); краткій разсказъ о бѣдствіяхъ поляковъ (стр. 18); допросы поляковъ въ Кремлѣ, въ присутствіи бояръ 6 іюня; отвѣты съ ихъ стороны (стр. 19—25); краткое извѣстіе о вступленіи на престолъ Шуйскаго и о дальнѣйшихъ переговорахъ съ нимъ польскихъ пословъ (стр. 25—26). Все это почти буквально изложено: въ Historyi Dmitra fałszywego, въ Собр. госуд. грам. и договоровъ и особенно въ Historica Rossiae monumenta и Supplem. см. выше примѣч. 10, 11, 12 и 13.

26, къ стр. 532. Прибывшіе къ Сигизмунду подъ Смоленскъ русскіе и во главѣ ихъ Салтыковы поименованы въ грамотѣ Сигизмунда — Собр. госуд. грам. и договор. т. 2, № 208.

27, къ стр. 542. Грамота Салтыкову съ товарищами напечатана въ Сборн. Муханова № 104; отвѣтъ польскимъ посламъ отъ тушинскаго войска см. выше стр. 166.

28, къ стр. 630. Въ рукописи (стр. 72—74) слѣдуетъ списокъ убитыхъ, раненныхъ и взятыхъ въ плѣнъ. Ротмистры и товарищи названы, пахолики показаны безъ означенія названія, а только обозначены, чьи они были. Всѣхъ убитыхъ, раненныхъ и взятыхъ въ плѣнъ было 215. Слич. записки Жолкевскаго стр. 62.

29, къ стр. 657. Въ рукописи (стр. 80—82) слѣдуетъ списокъ убитыхъ (около 178) и раненныхъ (около 642). Нѣкоторыя имена обозначены не точно, убитъ ли или раненъ.

30, къ стр. 657. См. выше стр. 202 и 213.

31, къ стр. 661. См. Записки Жолкевскаго стр. 73—79 и 86—88. Договорныя грамоты и наказы касательно избранія Владислава см. Собр. госуд. грам. и догов. т. 2, № 199, 200, 201, 203, 205 и 206. Договоръ Салтыкова съ Сигизмундомъ см. Записки Жолкевскаго приложеніе № 20.

32, къ стр. 676. Въ Никоновской лѣтописи, т. 8, стр. 22, § 30, упоминается Степанъ Александровичь Волоскій воеводичь.

33, къ стр. 680. См. Записки Жолкевскаго стр. 80 и прилож. 32, а также Сборн. Муханова № 108.

34, къ стр. 728. Затѣмъ въ рукописи слѣдуетъ распоряженіе архіепископа, какъ совершать моленія о дарованіи королю побѣды.

35, къ стр. 729. Въ рукописи разстояніе и число пропущены. Подъ Смоленскъ Владиславъ прибылъ, какъ видно ниже, 7 сентября а въ Глушицу или Глуховъ 2 сент. По дневнику Велевицкаго въ Глуховъ король прибылъ 4 сентября. Записки Жолкевскаго прилож. стр. 217.

36, къ стр. 750. Слѣдуютъ условія капитуляціи. См. Записки Жолкевскаго, приложеніе 44, стр. 240.

37, къ стр. 756. Слич. Записки Жолк. прил. 44, стр. 245.

38, къ стр. 767. Слич. тамъ же стр. 246.

39, къ стр. 771. Слѣдуютъ условія мира, стр. рукописи 396—399. Условія эти напечатаны въ Запискахъ Жолкевскаго, прилож. стр. 247—253.

ХРОНОЛОГИЧЕСКІЙ УКАЗАТЕЛЬ *).

1603 г. стр. 81.
1604 г. стр. 84, 365.
1605 г. стр. 1, 87, 402.
1606 г. стр. 87, 409.
Май, 410.
1607. Сентябрь, 124.
Октябрь, 125.
Ноябрь, 127.
Декабрь, 129.
1608. Январь, 129.
Мартъ, 130.
Май, 130.
Іюнь, 134.
Іюль, 135.
Августъ, 140.
1609 г. 143, 427.
Мартъ, 150.
Апрѣль, 150.
Май, 151.
Іюнь, 156.
Августъ, 158.
Сентябрь, 431.
Октябрь, 161, 444.
Ноябрь. 470.
Декабрь, 163, 489.
1610 г. Январь, 163, 499.
Февраль, 164, 534.
Мартъ, 165, 545.
Апрѣль, 187, 563.
Май, 189, 578.
Іюнь, 194, 593.
Іюль, 195, 615.
Августъ, 202, 641.
Сентябрь, 209, 660.
Октябрь, 212, 675.
Ноябрь, 688.
Декабрь, 213, 699.
1611. Январь, 224, 716.
Февраль, 225.
Мартъ, 226.
Апрѣль, 232.
Май, 241.
Іюнь, 243.
Іюль, 245.
Августъ, 252.
Сентябрь, 254.
Октябрь, 279.
Ноябрь, 281.
Декабрь, 282.
1612. Январь, 285.
Февраль, 286.
Мартъ, 286.
Май, 288.
Іюнь, 290.
Іюль, 303.
Августъ, 316.
Сентябрь, 318.
Октябрь, 347.
Ноябрь, 351.
Декабрь, 354.
1613. Январь, 356.

1632. стр. 721.

1633. Январь, 723.
Мартъ, 724.
Апрѣль, 725.
Май, 725, 726.
Іюнь, 726, 728.
Августъ, 729.
Сентябрь, 730.
1634. Февраль, 744, 757.
Мартъ, 750, 758.
Апрѣль, 764.
Май, 764.

*) Лѣтосчисленіе здѣсь по новому календарю.

ДОКУМЕНТЫ, НАХОДЯЩІЕСЯ ВЪ ИЗДАНІИ.

УКАЗАТЕЛЬ.

ИМЕНА ЛИЧНЫЯ.

В.

*) Опредѣлить точно, сколько было при королѣ Сигизмундѣ Вайеровъ и къ какому Вайеру относиться каждое указаніе, крайне затруднительно.

Д.

Е.

Ж.

Р.

С.

ГЕОГРАФИЧЕСКІЯ ИМЕНА.

У.

Х.

Ц.

Ч.

Ш.

Я.

Э.

ОПЕЧАТКИ.

стр.	строки			напечатано:		должно быть:
63	8	снизу	польс. текст.	Nysogrodzki		Wysogrodzki
65	12	снизу	— —	marszaliem		marszalkiem
95	3	снизу	русск. текст.	Самборгѣ		Самборѣ
123	4	сверху	— —	Болотникцва		Болотникова
131	5	снизу	— —	Шуйское		Шуйскаго
136	3	снизу	— —	Зборавскій		Зборовскій
—	2	—	— —	Мхоцкій		Млоцкій
—	3	снизу	поль. текст.	krorym		ktorym
137	13	сверху	русск. текст.	Тушинъ		Тушино
154	3	снизу	— —	Которосль		Которость
155	3	—	— —	языки		языковъ
163	13	—	— —	Скушинъ		Скуминъ
171	9	—	— —	стольныя		столовыя
176	3	—	— —	малѣйше		малѣйшее
187	6	снизу	— —	Зборовскій	ошибка	Збаражскій
—	4	снизу	поль. текст.	Zborowski	въ рук.	Zbarazki
189	8	снизу	русск. текст.	Хрислинскій		Хрослинскій
200	10	—	— —	Боровска		лагеря
—	5	снизу	поль. текст.	Borowska		не нужно этого слова
290	1	сверху	русск. текст.	стѣнъ?		стѣнъ.
319	1	—	— —	помогали		помогала
331	9	—	— —	устраненія		устрашенія
338	11	—	— —	шпыней		шишей
347	4	снизу	— —	Бельскаго		Ельскаго
383	1	—	— —	12		больше 10
392	10	сверху	— —	городъ,		городъ.
—	4	снизу	— —	доставало		добывало

послѣ 412 неправильно обозначены двѣ страницы напечатано 313 и 314, нужно 413, 414.

422	11	сверху	русск. текст.	рога ти-	рогати-
431	9	снизу	— —	Орши	Оршѣ
446	9	—	— —	стачку	стычку
448	9	—	— —	Левъ Сапѣга	Янъ Сапѣга
451	4	—	— —	ружейнаго	ручнаго
463	3	сверху	— —	ганавницы	гаковницы
493	3	—	— —	руссіе	русскіе
517	9	снизу	— —	отъ царя	на имя царя
534	6	сверху	— —	Хросланскій	Хрослинскій
538	2	снизу	польск. текст.	Dymitra	Dmitrowa

639	1—2	сверху	русск. т.		къ Димитрію самозв.	въ Дмитровъ
546	8	снизу	—	—	Засѣцкій	Засѣкинъ
579	13	сверху	—	—	предположенные	предложенные
585	11—12		—	—	изгомъ	изгономъ
589	5	сверху	—	—	Осинова	Осипова
591	3	снизу	—	—	Осиновѣ	Осиповѣ
635	10	сверху	—	—	28	21
714	5	—	—	—	Тройновскій	Трояновскій
—	11	снизу	—	—	Рудинскаго	Рудницкаго

Продаются у коммиссіонера Археографической Коммиссіи Кожанчикова и у другихъ извѣстныхъ книгопродавцевъ, въ Санктпетербургѣ и Москвѣ, слѣдующія изданія Археографической Коммиссіи:

1.	Полное Собраніе Русскихъ Лѣтописей, томы IV, V, VI, VII, VIII, IX и XV по 2 руб. за томъ	14 р.	— к.
2.	Лѣтопись по списку монаха Лаврентія (второе изданіе)	3 „	— „
3.	Лѣтопись по Ипатскому списку (второе изданіе)	3 „	— „
4.	Повѣсть Временныхъ лѣтъ по Ипатскому списку, изданная фотолитографически	4 „	— „
5.	Указатель къ первымъ восьми томамъ Полнаго Собранія Русскихъ Лѣтописей, выпуски первый и второй (А—ГЕН.) по 50 коп.	1 „	— „
6.	Акты Археографической Экспедиціи, четыре тома	10 „	— „
7.	Акты Историческіе, томы IV и V по 2 руб.	4 „	— „
8.	Алфавитный Указатель къ Актамъ Историческимъ	— „	75 „
9.	Дополн. къ Акт. Истор., томы V, VI, VII, VIII, X, XI и XII по 2 р.	14 „	— „
10.	Русская Историческая Библіотека, томъ первый	2 „	— „
11.	Документы, объясняющіе исторію Западно-Русскаго края и его отношенія къ Россіи и къ Польшѣ (съ тремя картами)	2 „	— „
12.	Историческое изслѣдованіе о Западной Россіи	— „	75 „
13.	Дневникъ Люблинскаго Сейма 1569 г.	3 „	— „
14.	Акты, относящіеся къ исторіи Западной Россіи, томы IV и V	4 „	— „
15.	Акты, относящ. къ исторіи Южной и Западной Россіи, т. I, II, IV—VII, по 2 руб.	12 „	— „
	Того же изданія томъ третій	3 „	— „
16.	Акты на иностранныхъ языкахъ, относящіеся къ Россіи, т. I и II.	4 „	— „
17.	Дополненія къ Актамъ на иностранныхъ языкахъ	2 „	— „
18.	Сказанія иностранныхъ писателей о Россіи, томъ первый	2 „	— „
19.	Того же изданія томъ второй	1 „	50 „
20.	Русско-Ливонскіе акты	2 „	— „
21.	Акты Юридическіе, съ Указателемъ	2 „	50 „
22.	Акты, относящ. до юридич. быта древней Россіи, т. I и II по 2 р.	4 „	— „
23.	Великія Минеи Четіи, собранныя всероссійскимъ митрополитомъ Макаріемъ, выпускъ первый: Сентябрь, дни 1—13	5 „	— „
24.	Того же изданія выпускъ второй: Сентябрь, дни 14—24	3 „	— „
25.	Того же изданія выпускъ четвертый: Октябрь, дни 1—3	3 „	— „
26.	Путешествіе игумена Даніила по Святой Землѣ, въ началѣ XII в.	2 „	50 „
27.	О Россіи, въ царствованіе Алексѣя Михайловича, современное сочиненіе Котошихина (второе изданіе)	1 „	50 „
28.	Грамоты, касающіяся до сношеній Сѣверо-Западной Россіи съ Ригою и Ганзейскими городами (въ большой листъ)	4 „	— „
29.	Писцовыя книги Новгородскія, въ трехъ томахъ, по 2 руб. за т.	6 „	— „
30.	Писцовыя книги Ижорской земли, отд. I и II (съ картой) по 75 к.	1 „	50 „
31.	Выходы государей царей и великихъ князей Михаила Ѳеодоровича, Алексѣя Михайловича и Ѳеодора Алексѣевича	4 „	— „
32.	Письма Русскихъ государей и другихъ особъ царскаго семейства	2 „	— „
33.	Медальоны графа Толстаго	3 „	— „
34.	Собраніе Русскихъ медалей: вып. первый 3 р.; вып. второй 1 р. 50 к.; вып. третій 3 руб.; вып. четвертый (одинъ текстъ безъ рисунковъ) 50 к.; вып. пятый, съ Прибавленіемъ 3 р. (въ большой листъ)	11 „	— „
35.	Лѣтопись занятій Археографич. Коммиссіи, вып. 1, 2 и 3 по 50 к.	1 „	50 „
	Того же изданія выпуски 4 и 5 по 1 р.	2 „	— „
36.	Сказанія о князьяхъ и царяхъ земли Русской, выпускъ 1	— „	10 „
37.	Матеріалы для историко-географическаго атласа Россіи, листы 1-й и 2-й 30 коп., въ папкѣ	— „	60 „
38.	Каталогъ изданій Археографической Коммиссіи	— „	25 „